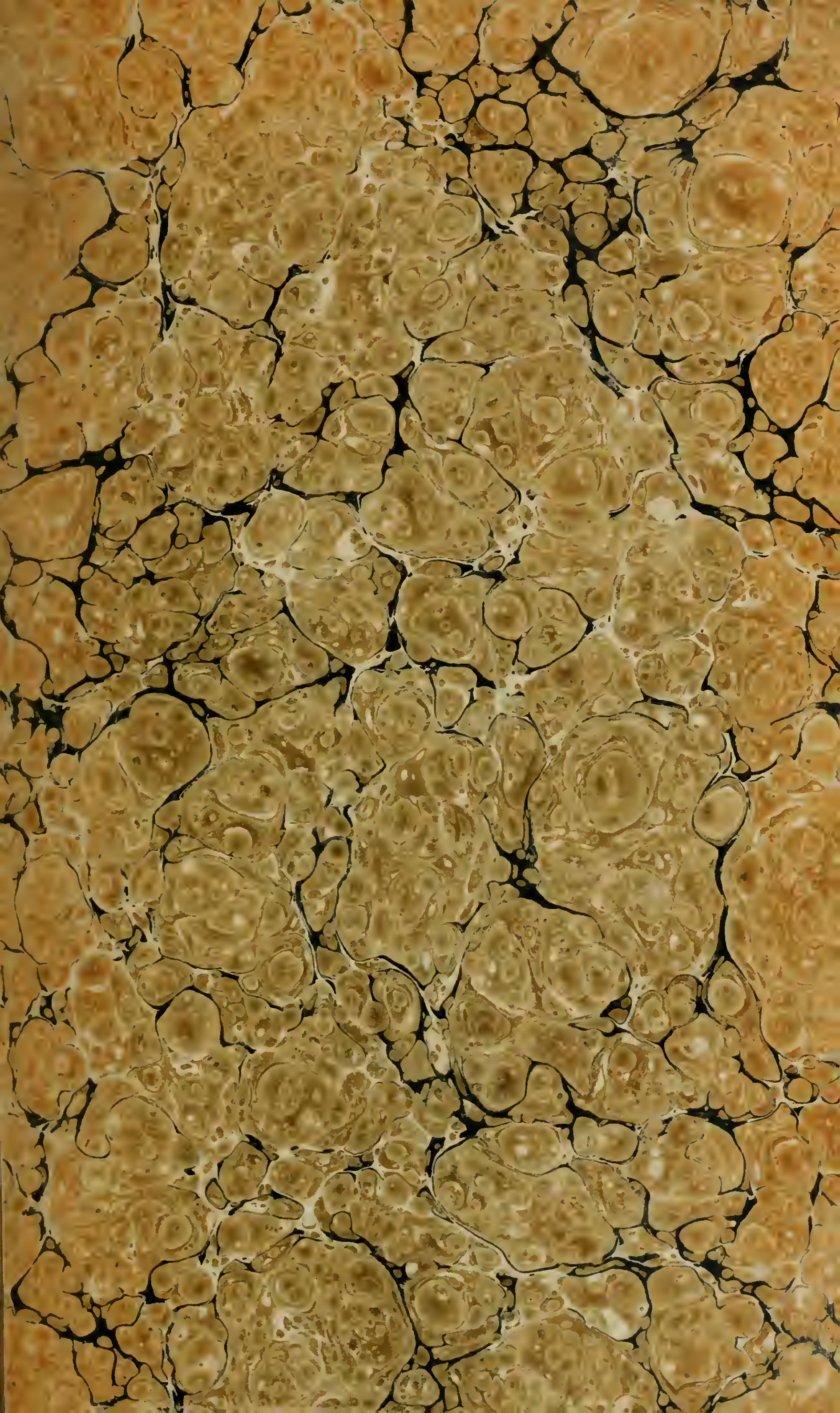

3 1761 07994346 0

Arthur Atherley.

Goldwin Smith

The Grange

M. FABII QUINCTILIANI

DE

INSTITUTIONE ORATORIA

LIBRI DUODECIM,

JUXTA

EDITIONEM GOTTINGENSEM

JOHANNIS MATTHIÆ GESNERI.

ACCEDUNT

PRÆFATIO

ET

INDICES COPIOSISSIMI.

VOL. I.

OXONII:
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO.
MDCCCVI.

LECTORI MONITUM.

TERTIUS fere annus eſt, ex quo certiores facti M. F. Quinctiliani De Inſtitutione Oratoria exemplaria, quæ communi uſui inſervirent, et modico pretio conſtarent, vix aut ne vix quidem inveniri, huic incommodo remedium adhibere in animum induximus. Eo igitur conſilio, Geſneri Editionem, quæ A. D. 1738 Gottingæ prodiit, et optimæ notæ inter recentiores habebatur, typis Academicis repetendam cenſuimus; haud dubitantes quin nova Editio brevi abſolveretur. Quæ quidem nos aliqua ex parte fefellit opinio. Vixdum enim inchoato opere tot tantaque in libro Gottingenſi offendimus vitia, ut neceſſe fuerit pedetentim procedere, et recenſionem quamdam iſtius Editionis inter imprimendum inſtituere. Itaque plurima paſſim correximus, et verba nonnulla hic illic, præ typographi Gottingenſis incuria, ut videtur, omiſſa, textui reſtituimus: rerum tamen momentis prius diligenter perpenſis, et probabili quaque Editione, Burmanniana præſertim, in conſilium adhibita. Nec minus ſedulam animadverſionibus caſtigandis impendimus operam, quippe qui ſingula loca, ſive ex veteribus

ſive ex recentioribus Auctoribus, a Geſnero citata conferri curavimus: rem eo magis moleſtiæ plenam, quod ille notitiam Editionum a ſe uſurpatarum, quarum nonnullæ haud ubique in promtu erant, plane nullam præmiſerit. Indices porro non ſine magno negotio recenſuimus, notis numericis ad unam omnibus recognitis; unde factum eſt innumera fere menda fuiſſe ſublata. Itaque dum Geſneri Editionem repetimus, emendatiorem quoque illam, et ſtudioſorum uſibus magis accommodatam, in medium proferre ſperamus.

DABAMUS EX ÆDIBUS CLARENDONIANIS,
OCT. 24, MDCCCVI.

JO. MATTHIÆ GESNERI

IN

M. FABIUM QUINCTILIANUM

PRÆFATIO.

De M. Fabio Quinctiliano in fronte hujus operis dici aliquid omnino debet; et breviter dicere, quod multa suadent, difficile est, si quis vel attingere velit præcipua, nedum de omnibus disputare. Itaque hoc certe agamus, ut si quis anquirere omnia diligentius velit, ejus labor a nobis adjuvetur. Versati sunt in hoc argumento, ut reliquos taceam, qui breviter aut aliud agendo illud attigerunt, I. Nicolaus Antonius Bibl. Vet. Hispan. 1, 12. a n. 238—278. II. Henricus Dodwellus annalibus Quinctilianeis, qui cum Velleianis et Statianis editi sunt Oxon. 1698. 8vo, et Burmanniano deinde Quinctiliano subjuncti. III. Nanus Tilemontius Historia Imperator. sub Domitiano, art. 22. IV. Pet. Bælius in Dictionario h. v. V. Johan. Alb. Fabricius Bibl. Lat. ejusque supplementis: quibus cum multa adscripsisset senex amabilissimus, ea quoque dignus tanto viro gener et collega Her. Sam. Reimarus mihi pro veteris amicitiæ jure indulsit. Monuit me etiam de plusculis pro antiqua animorum conjunctione et nupera Collegii necessitudine, venerabilis noster Heumannus. Nobis ea indicare,

disponere, partim etiam nostris observatiunculis augere, satis jam fuerit.

§. 2. Nomen Quinctiliani ipsum controversia non caret. Lapides et alia monumenta *Quinctios Quinctilios*que habent frequenter : sed non minus crebros *Quintilios* et *Quintios*. Cum typographis exprimendum daremus exemplum Burmannianum, et faveret origo nominis, illud secuti sumus, hoc non damnamus.

§. 3. Major nec ita facilis de patria viri lis est. Hieronymus in Chron. ad Olymp. 211. *M. Fabius Quintilianus Romam a Galba perducitur.* Et Olymp. 216, anno Domitiani 8. *Quintilianus ex Hispania Calagorritanus primus Romae publicam scholam* (f. excidit *aperuit*), et *salarium e fisco accepit, et claruit.* Hinc sua habet etiam Cassiodorus. Ausonius in Professoribus Burdig. 1, 7. p. 145. Toll. *Adserat,* inquit, *usque licet Fabium Calagurris alumnum :* et, ne quis dubitet; Minervium, quem celebrat, ita allocutus erat, *Alter Rhetoricae Quinctiliane togae.* Consentiunt S. Hieronymi adv. Vigilantium verba, quem *Calagurritanum cauponem* appellat, et hac occasione *mutum Quinctilianum,* quae nuper illustravit praestantissimus Wesselingius ad Antonin. itiner. p. 457. seq. Illud nondum observavi, et nescio an alius quisquam, quod Volaterranus ait lib. 19, prin. Quinctilianum Hispanos suos provinciales appellare : quo quidem testimonio rem confectam haberemus. Jam contradicit nescio cujus aetatis auctor vitae illius, quam et nos statim post hanc praefationem dabimus, et Romae natum contendit, negatque fidem libris temporum, et ad Martialis silentium

provocat, non tacituri de gloria patriæ ſuæ. Tuetur, uti par erat, ſtrenue civem ſuum Nic. Antonius, et auctoris incerti fidem derogare certis non patitur: Martialem 1, 62, poetas modo laudare voluiſſe, contendit. Raderus etiam ad Martialis 2, 90, ita reſpondet, *ſcriptores* eum, ut eſt in lemmate, commemorare voluiſſe; tum autem nihil adhuc editum a Fabio.

§. 4. Cæterum pueritiæ et adoleſcentiæ ſuæ Romæ actæ meminit Fabius 6, 3, 57. et 10, 1, 24. it. 102. ac 12, 11, 3: in primis vero 5, 7, 7. coll. Plin. epiſt. 2, 14, 10. Quos porro hic auditos a ſe memorat, eorum mortes ante annum æræ vulgaris LIX contigiſſe, oſtendit Dodwellus §. 6, 7, et 8. *Palæmonem*, qui ſine dubio Romæ docuit, *Quinctiliani præceptorem* nominat Scholiaſtes vetus Juvenalis ad 6, 452, et firmat ipſe Noſter 1, 4, 20. Patrem etiam Fabii Romæ declamaſſe colligitur ex 9, 3, 73: nec incredibile eſt, quod auctor vitæ tradit, (licet dubitet Antonius Bibl. Hiſp. 1, 4. n. 43.) avum ipſius eſſe, quem auditum a ſe (vix autem alias quam Romæ) Seneca pater commemorat Controv. 5, præf. Quæ cum ita ſint, nihil videtur commodius, quam ut ſtatuamus cum Antonio et Dodwello, Calagurri natum Quinctilianum, a patre primo Romam deductum, deinde a Galba intra annum ſuæ ætatis XIX et XX, æræ vulgaris autem LXI, abductum, (quid ſi pro interprete? certe ut ipſi oſtenderet patriam, et ſuavitate ipſius frueretur,) in Hiſpaniam Tarraconenſem; in qua fuit utraque *Calagurris*, tum *Naſſica*, (ſic enim ſcribendum ex nummo, quem Surita laudat ad Antonin.

itiner. p. 392, Weſſel.) tum *Fibularia*, quæ hodie *Calahorra*. Ibi igitur vixiſſe videtur annis octo, et artem forte ſuam docuiſſe, et ab eodem Galba deinde poſt Neronis mortem Romam eſſe reductus. Non probat Dodwellus, abductum a Galba Fabium. Sed cum diſerte tradat in Euſebiano Chronico Hieronymus, Olymp. 211, a Galba Romam deductum: cum ipſe Fabius, extrema pueritia initiis adoleſcentiæ Romæ ſe fuiſſe oſtendat; cum nullum veſtigium ſit in illius libris, quo inveniatur, per octo illos annos, quibus in Hiſpania fuiſſe Galbam docet Suetonius c. 9, Romæ eum fuiſſe: facile adducor, ut viro doctiſſimo adſentiar.

§. 5. Ingenioſa eſt Heumanni mei objectio contra patriam Fabii ex 1, 5, 57, Gurdos, *quos pro ſtolidis accipit vulgus, ex Hiſpania duxiſſe originem audivi:* neque enim ita locuturus videtur homo ipſe Hiſpanus. Verum contra teſtimonia, quæ laudavimus, hoc non multum valere, ipſe intelligit. Nempe ſimilitudinem cum ita certam non videret Fabius, cum Romæ potius Romanus videri vellet, alieno teſtimonio hic utitur. Et quidni audiſſe illum dicamus in ipſa patria; ſed nomen non communis uſus, verum proverbiale, qualia ſexcenta, in hoc præſertim argumento. Et quot ſunt Germanica vix decimæ Germanorum parti nota?

§. 6. Romæ igitur ſcholas rhetoricas habuit, publico auctoratus ſtipendio, quod ex Hieronymi Chronico modo cognovimus. Pulchre huc convenit quod Suetonius de Veſpaſiano c. 17, ait, *Primus e fiſco Latinis Græciſque rhetoribus annua centena conſtituit. Claruiſſe* illum ait Chronicon ad annum

Domitiani VIII, Olympiad. 216, h. e. ſub finem illorum XX annorum, quos ipſe principio operis ait ſe erudiendis juvenibus impendiſſe. Inter hos fuit Plinius junior, quod ipſe memorat epiſt. 2, 14, 10. et 6, 6, 3: et flos juventutis Romanæ, ſi credimus Martiali 2, 90,

Quinctiliane vagæ moderator ſumme juventæ,
Gloria Romanæ Quinctiliane togæ:

ubi prior verſus ad ſcholam rhetoricam pertinere videtur, alter ad cauſſas in foro actas. Nempe utrumque opus ſimul tractavit. Non præcepta autem ſolum tradidit; ſed declamavit quoque, ita ut in ipſa ſchola etiam illis rerum imaginibus, ſ. φαντασίαις, afficeretur, *movereturque adeo, ut ipſum non lacrymæ ſolum deprehenderent, ſed pallor, et vero ſimilis dolor,* quod narrat 6, 2, 36. De memoria quoque ſua agens 11, 2, 39, declamationum ſuarum mentionem facit. Cæterum quantum ſalarii nomine acceperit Fabius, modo audivimus e Suetonio. Plura de eruditorum ſalariis volentem docebit Gronov. Pecun. Vet. 4, 11. p. 326. ſeq. A privatis quantum acceperit, doceret Juvenalis, niſi ſatiram ſcriberet; et aliquid tamen docet 7, 186,

Hos inter ſumtus ſeſtertia Quinctiliano
Ut multum duo ſufficient.

§. 7. Sed non in umbra ſolum vixit; verum, ut dicere cœpimus, in foro quoque verſatus eſt. Quomodo diſcere cauſſas et diſponere ſolitus ſit, ipſe tradit 7, 1, 3. ſeq. Cauſſam Nævii Aproniani juvenis adhuc non egit modo, ſed edidit, quod ipſe

docet 7, 2, 24. Ubi ſimul monet, cæteras, *quæ ſub ſuo nomine ferantur, negligentia excipientium in quæſtum notariorum, corruptas minimam ſui partem habere.* Meminit etiam alterius actionis pro Regina Berenice 4, 1, 19. Quod autem putat Nic. Antonius n. 244, dicere Politianum in oratione ſuper Fabio Quinctiliano, aliam quoque Berenices cauſſam ab eo actam, *qua eandem Berenicen, ſubjecti marito teſtamenti accuſatam, defenderit,* in eo fugit illum cura, quam alias adhibebat vir diligentiſſimus. Ita habent verba Politiani, *Inter cæteras autem quas egit cauſſas Quinctilianus, duæ in primis inſignes habentur, altera quam pro regina Berenice apud eam dixit; altera, qua ream,* (non ipſam Berenicen, ſed quamcunque, non nominatam certe ab ipſo) *quæ ſubjeciſſe* &c. Reſpicit nempe Politianus ad 9, 2, 73. Cæterum *ponendæ fere* per narrationem *cauſſæ officium* a ſe *exigi* ſolitum, refert 4, 2, 86: quam non exiguam laudem eſſe, ex his, quæ ibidem docet, intelligimus.

§. 8. Cum viginti annos ſtudia ſua erudiendis juvenibus impendiſſet, quietem illorum impetravit, quod narrat in ipſo Inſtitutionum procemio, et induci ſe ab amicis paſſus eſt, ut aliquid de dicendi ratione componeret; quod adeo tempus ex Dodwelli rationibus incidit in annum Chriſtianorum LXXXVIII, ipſiuſque Fabii XLVII currentem. Ac de opere ipſo deinde dicetur: nunc, quid intra illius curſum auctori evenerit, videndum. Scripſerat (circa annum XCII, ut docet Dodwellus) tres priores libros, quibus, ſi non aliis, certe ſuo et Marcelli Victorii ſui filiis prodeſſet. Marcellus

hic idem est, cui quartum Silvarum librum inscribit Statius, cujus tempora cum Quinctilianeis componit Dodwellus §. 27. Tres igitur libros priores scripserat, cum *delegaret* ipsi *Domitianus Augustus curam sororis suae nepotum.* Hæc ipse procemio libri quarti. Diserte *sororis Domitiani nepotes* vocat Fabius. Nepotes ex sorore interpretantur certatim viri docti ad Sueton. Domit. c. 15, et accuratissimus ipse Dodwellus §. 34, qui firmant sententiam suam ex Philostr. de vita Apollon. 8, 25: quem proinde sequi ad l. c. Fabii nihil dubitabamus. Sed re denuo perpensa, manendum esse in verbis Quinctiliani, ejusque proinde discipulos non filios sororis Domitiani, sed nepotes fuisse, vel inde mihi apparet, quod sororem Domitiani, Domitillam, ante patrem suum Vespasianum, atque adeo ante imperium Domitiani, mortuam esse, tradit Sueton. Vespas. c. 3: eam autem Domitillam, quæ Clementis in matrimonio fuit, cujus Clementis filios imperio destinaverat Domitianus, marito supervixisse, cum Xiphilini Dione, idem eodem loco docet Philostratus. Fuit itaque Domitilla Clementis, mater discipulorum Quinctiliani, filia prioris Domitillæ, sororis Domitiani. Sic recte constituit familiam Nic. Antonius, qui per hanc ipsam occasionem in Domitillarum mentionem cum incidisset, eo accuratiore diligentia eas persequitur, quod inter martyres Clemens cum sua Domitilla non immerito referuntur. Hic Dionis etiam ex Xiphilino l. 67, p. 766, A. locum laudat, ubi Domitilla Clementis non soror Domitiani, sed συγγενὴς, laxiore vocabulo appellatur. Viderat ista quoque Bælius Voc. Quin-

til. not. D. et ita ſolvit diſſenſum, ut dicat Dioni ac Suetonio plus fidei habendum. Acutius noſter Olearius, qui apud Philoſtratum pro ἀδελφῇ ἀδελφιδῆν ſubſtituendam monet, h. e. ſororis filiam. Hæc adferre viſum eſt præter inſtitutum, ut ſecuritatem noſtram, quæ ad Fabii l. c. nobis impoſuit, quaſi expiaremus. Jam pergimus.

§. 9. Dimidiam fere partem operis abſolverat Quinctilianus, cum unicus illi filius, fratri quinquenni et matri undeviceſimum annum non egreſſæ ſuperſtes, morte eriperetur; quas mortes, ſuamque orbitatem vehementiſſime et ita luget exordio libri ſexti, ut difficile ſit cum viri ſapientis conſtantia illas querelas conciliare. Cæterum ex Plinii epiſt. 6, 32, diſcimus, hunc nuptiis filiæ Quinctiliani, quæ Nonio Celeri nuberet, contuliſſe quinquaginta millia, (imperiales 1666⅓) cum tamen filiam, orbitatis ſolatium, exordio libri ſexti non memoret Fabius. Itaque videtur, illum ſolitudinis impatientem ad altera vota tranſiiſſe, ducenda Tutilii, ut apud Plinium vocatur, filia. Temporum rationes putat Dodwellus §. 25, et novas nuptias collocat in annum æræ noſtræ XCIV. Non eſt autem diſſimulanda Nic. Antonii ſententia, cujus Bibliotheca nondum uſum obſervavi Dodwellum: et forte nondum poterat, cum annales ſuos conderet, etſi prima eſt, quam habeo, editio anni 1698, ante quam biennio Antonii opus prodiit. Videtur igitur Antonio n. 252, illud matrimonium cum Tutilii filia Quinctiliani antiquius eſſe, cum nondum dives Quinctilianus, cum poſſet ipſi offerri tale munus, quale oblatum a Plinio modo vidimus.

Huic primo illud obſtat, de quo modo dictum eſt, Fabii, orbitatem ſuam deplorantis, ſilentium : deinde ingenioſe adeo et eleganter rationes temporum Fabii noſtri, Plinii, Nonii Celeris, cui nupſit illius filia, connectit ac devincit Dodwellus, ut difficile ſit illi non aſſentiri. Sed ſuperſunt ſcrupuli alii.

§. 10. Nimirum Conſularia ornamenta habuiſſe Quinctilianum, conſtat. Recepta ſententia eſt, ea illum conſecutum eſſe ob inſtitutionem nepotum ſororis Domitiani, qua de re modo dictum eſt §. 8. Favet certiſſimus fundus ejus rei Auſonius, qui in gratiarum actione p. 712, Toll. *Quinctilianus,* inquit, *Conſularia per Clementem* (patrem horum puerorum, quid magis naturale ?) *ornamenta ſortitus, honeſtamenta nominis potius videtur, quam inſignia poteſtatis habuiſſe.* Juvenalis carmen ſtatim inſpiciemus. Huc traxerit forte aliquis locum noſtri Fabii 6, pro. 13, ubi de filio ſuo, *Tene Conſulari nuper adoptione ad omnium ſpes honorum patris admotum?* Sed hoc lubricum eſt. Poteſt enim intelligi, et forte debet, non naturalis pater, ſed adoptivus. Quamquam Nic. Antonius n. 251, argute *adoptionem Conſularem* ad ipſum noſtrum Fabium refert, quod, ut adoptio fictio eſt naturæ, ſic ornamentorum conſularium conceſſio adepti revera conſulatus fictio fuit. Dodwellus ipſo Auſonii loco utitur, ut probet, Fabium non ab illo patre diſcipulorum ſuorum Clemente, neque propter ipſos, ſed propter Auguſti alicujus inſtitutionem Conſularia ornamenta accepiſſe. Nempe ita gratias agit pro Conſulatu Gratiano Imperatori, ſuo diſcipulo,

ut utrumque hunc ſuum honorem ſingulare quiddam, et pauciſſimis commune habere oſtendat. Ait, objici ſibi poſſe, *An tu ſolus præceptor Auguſti? Imo*, reſpondet, *ego cum multis conjunctus officio, ſed cum pauciſſimis ſecretus exemplo. Nolo Conſtantini temporum taxare* (in hunc cenſum referre) *collegas: Cæſares* (ſecundi faſtigii, non Auguſti) *docebantur: ſuperiora* (tempora) *contingam. Dives Seneca, nec tamen Conſul—ſævitiam. Quinctilianus Conſularia per Clementem* &c. Aperte igitur diſtinguit, et eximit, ut Senecam, ſic Quinctilianum a Cæſarum præceptoribus. At Clementis filii nondum adoptati, nondum Cæſares, quod ſciatur, nedum Auguſti fuere. Auguſti ergo præceptor Quinctilianus. Sed cujus? Non Domitiani, quod non taciturus erat: non Nervæ, ſe ſenioris: non Trajani, durioris ad hæc ſtudia: ſed Hadriani. De hoc Spartianus c. 3, *Cum in quæſtura* (anno æræ noſtræ CI, circa LX Quinctiliani, *orationem Imperatoris in Senatu agreſtius pronuntians riſus eſſet: uſque ad ſummam peritiam et facundiam Latinis operam dedit.* Hic igitur Hadrianus cum primum Romam veniret A. C. CXVIII, Quinctiliano ſeptimum et ſeptuageſimum ætatis annum agenti Conſularia ornamenta de Dodwelli ſententia contulerit: et ad tantam dignitatem ſuſtinendam cenſum, qui tum erat duodecies, (imperialium 40000) ut conſtat ex Sueton. Aug. c. 41, ſuppleverit. Sic ſero dives, ſero Conſularis Quinctilianus, locum relinquit liberalitati Plinii. Quæ objici poterant ex Juvenalis temporibus, ea planiſſime diluit Dodwellus. Hujus quidem poetæ pleraque ſub Hadriano demum ſcripta,

quidquid ſcholiaſtæ dicant, clarum nobis videbatur, cum hoc ipſo tempore ejus ſatiras, quantum ejus per pudorem noſtrum fieri poterat, publicis recitationibus explicaremus. Sed ſuperſunt tamen, quæ injicere manum mihi videntur, ne in ſententiam illam, de ſeris adeo Quinctiliani honoribus, ſecurus tranſeam.

§. 11. Primum ipſa ætas Quinctiliani, qui neſcio an iſta ἐντάφια potius, quam profuturi honoris inſignia recipere, vir philoſophus, voluerit. Deinde illud miraculo ſimile, ſi non Clemens, cujus filios erudierat noſter, qui a Domitiano deinde interfectus eſt; ſed alius item Clemens, ſed ignorabilis homo ipſi Dodwello (vid. §. 41,) impetravit Quinctiliano honorem ab Hadriano, qui monitore et interceſſore, de ſui præceptoris honore cum ageretur, opus non videtur habuiſſe. Quod ad Auſonii locum attinet, apparet, illum hoc velle oſtendere, in neminem alium hæc duo convenire, ut et rhetor ac præceptor Auguſti alicujus, et Conſul re ipſa, non ſolo nomine, eſſet. Itaque Senecam removet, ut præceptorem illum quidem Auguſti, ſed non Conſulem; Quinctilianum, ut Conſulem quidem, ſed nec Auguſti præceptorem, quippe qui *per Clementem* ob ejus filios hoc ſit conſecutus, non per ipſum proxime Imperatorem, nec re ipſa atque officio Conſulem. Licebit igitur hic ſuſtinere interim ſententiam, quin in alteram potius ac diverſam, ornatam ab ipſo quoque Dodwello §. 34, propendere. Quod enim Plinius contulit ad nuptias illius filiæ, et *modicum facultatibus* vocavit 6, 32: non eo confugiendum eſt, ut cum Bælio not. C.

ſuſpicemur, alium eſſe Plinii hunc Quinctilianum; vel negemus cum Gallico interprete Fabii Gedoino, omnino legendum eſſe *Quinctilianum*, ſed *Quinctianum* debere ſubſtitui; vel dicamus, imminutas eſſe poſt Juvenalis prædicationem (de qua ſtatim) ipſius divitias. Sed e priore aliquo conjugio ſuſceptam poſſe videri illam Quinctiliani filiam, modo indicavimus, cum adhuc tenues patris opes fuere. Quin ſi hoc non placeat, ob ſilentium illud in præfatione libri ſexti, ſi Conſularibus jam ornamentis inſtructus, ſi hortis et villis beatus fuit Quinctilianus, cum elocaret filiam e ſecundo ſuſceptam conjugio: tamen *modicus facultatibus* dici poteſt, qui ultra neceſſarium dignitati cenſum nihil poſſideat, a viro præſertim ditiſſimo, qualis fuit Plinius; tamen conferre poſſunt filiæ præceptoris ſui, honoris cauſſa, locupletes diſcipuli, qui in clientelarum ſe numero, ſi grati ſunt, volunt haberi.

§. 12. Poſtquam hæc ita diſputata ſunt, elogium decantatiſſimum Juvenalis de noſtro Fabio 7, 186, ſeqq. ita poſſis interpretari. *Hos inter ſumtus* divitum luxurioſorum, quos modo enarraverat, *ſeſtertia Quinctiliano* primo et celeberrimo rhetori, *Ut multum* dicam, *duo ſufficiunt. Res nulla minoris Conſtabit patri, quam filius.* Objicis, *Unde igitur tot Quinctilianus habet ſaltus*, et prædia, cenſum Senatorium? At tu *exempla novorum* plane atque inuſitatorum, prodigii inſtar, *Fatorum* magis, quam ſolennis cujuſdam rationis, *tranſi* ſilentio. Ita multa conveniunt in hoc viro, ut facile appareat, ſingularem hominem eſſe, qui trahi in exemplum non

possit. Idem enim est *felix* gratia nobilium, *pulcher*, ἐπαφρόδιτος, qui illis placeat, ob ipsam quoque oris et formæ commendationem, *et acer* in dicendo, (vid. 6, 2, 36,) *Felix*, inquam, simul est *et sapiens*, qui uti felicitate possit, *et nobilis* propter ingenium ac doctrinam, *et generosus* non modo propter honestum illud, quo incoctum pectus habet, et patrem atque avum doctrina nobilitatos; sed ideo, quod ornamenta Consularia, et jus imaginum nactus, ad liberos suos generis nobilitatem transferre potest: nam hos etiam juvat, quod *Appositam nigræ lunam* sive C literam, Senatorii ordinis insigne, *subtexit alutæ* calceorum. *Felix* ter Quinctilianus, quod *Orator quoque* et patronus caussarum *maximus*, *et jaculator* dictorum acutorum in altercationibus, (vid. 6, 3, 43,) *Et* vocis munere præclaro præstans: nam etiam *si perfrixit* in sudata veste, (vid. omnino 11, 3, 23,) tamen *cantat bene*, modulate et apte ad movendum dicit. Hæc singularis cujusdam felicitatis munera sunt atque argumenta, quæ in unum omnia hominem fortuna contulit.

Distat enim, quæ
Sidera te excipiant modo primos incipientem
Edere vagitus, et adhuc a matre rubentem.
Si Fortuna volet, fies de rhetore,

ut Quinctilianus, *Consul* nomine certe, et loco in Senatu; vel verus, ut Cicero. *Si volet hæc eadem, fies de Consule rhetor*, ut idem Tullius. Quibus ista explicatione nihil opus erat, illi poterunt cogitare, esse forte lectores alios, qui ea nonnihil juventur.

§. 13. De moribus Quinctiliani, nam hæc fere

de vita innotuerunt, aut possunt conjici, de moribus igitur illius anceps disputatio est. Multa Dodwellus §. 42—45. Nobis brevitas hic etiam cordi esse debet. Illud toto opere, quod jam damus, apparet, severiorem professum disciplinam, ne Oratorem quidem bonum, nisi eumdem virum bonum, docuisse, vid. 1, procem. 9. it. 12, 1, integro: a turpitudine omni verborum diligenter abstinuisse, idque aliis fuisse auctorem, quod in primis apparet, si quis totam illius de ridiculo 6, 3, itemque de cacophato 8, 3, 44, doctrinam inspiciat. Juvenalis quoque semper illius, ut viri boni et sapientis mentionem facit. Videamus hoc propius, cum quædam dubiam habeant interpretationem. Sat. 6, 75, cum memorasset, incidere feminarum amores in histriones, cantores, et levi de genere homines: subjungit, *An exspectas, ut Quinctilianus ametur?* Nimirum pulcher et ipse, ut modo vidimus, *acer*, qui in foro *bene cantet* &c. Sed quia honesta persona est, hunc non amant. Eadem Satira v. 279,

Jacet mulier *in servi complexibus aut equitis: dic,*
Dic aliquem sodes hic, Quinctiliane, colorem!

Respondet Quinctilianus, (qui alias non negat, bonæ rei caussa etiam colorem adhibendum, et circumveniendum iniquum judicem) ut vir bonus et honestus, *Hæremus:* &c. Duo sunt tamen, in quibus et me hærere interdum fateor, sed quæ temporum potius ipsius infelicitati, quam perversitati ipsius propriæ imputanda videntur. Unum est, quod funera suorum parum viriliter tulit. Sed hoc commune ipsi cum his, qui receptas tum religiones se-

querentur; quibus accuſare providentiam, vita ſe privare, non erat impium, ubi placere potuit cum ſuo Catone Lucani verſus,

Victrix cauſſa Diis placuit, ſed victa Catoni &c.

Alterum illud eſt, quod adulationi in Domitianum nimium videtur dediſſe, non tantum in laudibus immodicis, quale illud eſt, quod 4, pro. 3, *ſanctiſſimum morum cenſorem* appellat, et paullo poſt ut *præſens et propitium ſtudiis numen* invocat: ſed quod in illius gratiam iniquior videtur philoſophis, id quod jam monuimus ad proœmium operis ſ. 15. Si enim excuſabile eſt honorem habere principi pro temporum tuorum moribus, a quo beneficia magna habeas, quem tacendo in tuam forte perniciem offendas, quem laudando forte admoneas: at hoc vix videtur cadere in bonum virum, ipſum illud laudare facinus, quod, qui reverentiſſime habent auctorem, ſilentio certe involvunt. Sed nimirum talis fuit major pars illorum philoſophorum, qui vita ſua et moribus cauſſam dicerent pro Domitiano: hos ſolos a ſe læſos dicere poteſt Fabius. Certe quæ adhuc diſputavimus non impediunt, quo minus inter ſummos omnis ævi homines referatur, illiſque dignus habeatur laudibus, quas certatim in illum eruditi homines contulerunt: quaſque bonam partem collectas habes a Giberto in judiciis de rhetoribus eruditorum, atque ante eum a Thom. Crenio Animadverſſ. Philoll. P. XV, pr.

§. 14. De reliquis ab eo ſcriptis, vel nomen ipſius hodieque præferentibus agere jam non eſt propoſiti noſtri, neque otii. De opere autem, quod

ſolum in præſentia damus, inſtitutionum oratoriarum eo diligentius tractandum eſt. Conſilium et ſummam illius ipſe in proœmio ſatis declaravit, et exſecutus eſt feliciſſime. Illud in hoc opere longe maximum, quod non tenuia et exſanguia præcepta tradit, ſed eloquentem docendo dum format, ipſe ſuo exemplo facit, ſuaviſſimaque oratione ſic influit in animos, ut felici quadam contagione implere illos videatur. Quam jucundæ, hoc eſt, quam accommodatæ rebus ſunt ſimilitudines, quarum arte ipſum, an ingenio? inter Latinos, ut in Græcis Plutarchum, regnare arbitror. Quam præcepta viri ipſarum rerum, quas tradunt, exempla continent! Vide mihi verbi cauſſa 7, 10, 17. 8, 2, 15. 8, 3, 46. Quæ igitur ſumma ſunt, quæ ſapientiæ partes ſunt, ea ſic tradit Fabius, ut non modo proximum a Cicerone locum obtineat, ſed in tantum Ciceroni ſit præferendus, in quantum multo ſibi quam ille campum latiorem propoſuit. Quod autem ad ea attinet, quæ ſubtiliora et quaſi ſpinoſiora ſunt, quæ proprie τεχνικὰ vocantur, in iis reprehenſione non caret, et ſæpe, nec injuria, errores illius notavit, in præclariſſimo opere, Voſſius. Scilicet nunquam Romani Græcas illas artes ſic excoluerunt, uti ſe ad tenues illas et minutas præceptiones demitterent: ſemper ad actum, ſemper ad uſum vitæ intenti indignum Romana majeſtate putarunt, in elementis diſciplinæ operoſe elaborare. Itaque nullam ullius artis comprehenſionem habemus, nullum librum, ita quaſi ad amuſſim illam Ariſtoteleam elaboratum, ut non ſubinde liber ille Romanus ſpiritus, quaſi frenis excuſſis, evagaretur. Speciminis cauſſa

inſpice, ſi videtur, 5, 14, 6. 10. 12. 14. Videtur ipſe quoque in ipſo ingreſſu libri octavi illam reprehenſionem occupaſſe, it. 8, 6, 2 et 58. et 9, 1, 7. Nolim autem quæ peccata hac in re videri poſſunt, Quinctiliano indiſcretim tribui omnia. Nuſquam corruptior eſt, quam in his, quæ mere technica ſunt. Nomina Græca, exempla aliena, frequens deſcriptio illorum locorum, cum circa troporum et figurarum tractationem fere hærerent minuti magiſtri; hæc igitur, quæ diximus, videntur januam quaſi corruptioni aperuiſſe: quæ nos præſertim libro ſeptimo c. 2 et 3, et ſæpe torſit, itemque libro nono c. 3, quod nec diſſimulavimus, vid. v. g. ad 9, 3, 11. Sed bene eſt, quod talia et pauca ſunt, ſi comparentur cum his, quæ ſana ſunt, recta, pulchra, utiliſſima: et, quod nullo cum detrimento eloquentiæ poſſunt prætermitti; cum præſertim Voſſianæ inſtitutiones illum circa præceptionum ſubtilitatem defectum ſarciant cumulatiſſime. Reliqua quidem talia, quæ legiſſe, et quantum poteſt demiſiſſe ad animum, neminem unquam pœnituerit. Sed major eſt laude noſtra, cum inſtitutionis ſuæ libris Quinctilianus. Videamus, quæ, poſt longam illam literarum noctem, fata quaſi hujus operis fuerint.

§. 15. Ac manuſcriptorum quidem catalogi gratiam nobis facient lectores, cum nihil ſit magnopere, quod adjiciamus iis, quæ a diligentiſſimo, dum viveret, Fabricio noſtro collecta ſunt; exſpecteturque Catalogus ille et Bibliotheca manuſcriptorum, quam parat nobis felix præſtantiſſimi Montefalconii

induſtria. Igitur ea modo deinde commemorabimus, quæ nobis comperta ſunt. Unum hic eſt ſilentio non prætereundum. Communicavit mecum, pro ſuo in quidquid pulchrum et honeſtum eſt, ſtudio Vir illuſtris Jo. Godofr. de Meiern brevem vitæ Nicolai V. P. M. deſcriptionem, excerptam e Codice, qui acta complectitur concordatorum Sedis Apoſtolicæ cum Natione Germanica A. 1447. in qua iſta etiam de illo Pontifice leguntur, *Miſit literatos per totam Europam, quorum induſtria libri conquirerentur. Et Pogius Quintilianum tum invenit.* Illud laxe ſatis et pluſquam perfecto tempore eſt intelligendum. Codices Quinctiliani extitiſſe, et hodie exſtare, Poggiano antiquiores, non eſt dubium. A Poggio in monaſterio S. Galli, durante Conſtantienſi Concilio, diu ante Nicolaum Pontificem inventum eſſe Codicem optimum Quinctiliani, certum hodie, ubi epiſtolæ complures de ea re in lucem protractæ, et vita omnis Poggii illuſtrata varie eſt. Sed miſſis MSStis, quos nec vidimus, nec novum quid de illis docere poſſumus; jam editionum Catalogum dabimus, aliquantum, quam adhuc exſtitit, vel pleniorem, vel certiorem. Illud præſtabunt tum noſtra quædam, tum Fabricii præſertim τȣ̃ μακαρίτȣ ad Bibliothecam ſuam obſervata: hoc, quod aſteriſco notabimus, quæ exemplaria, ſæculo quidem XVII antiquiora, ipſi oculis manibuſque uſurpaverimus. Cæteris, unde ea nobis innotuerint, adſcribemus. B. notabit Catalogum quem Burmannus dedit Almelovenianum, F. autem Fabricianam Bibliothecam, et R. ſubmiſſa mihi a

Reimaro ſupplementa Fabriciana. Has porro notas apponam tum demum, cum ad meam αὐτοψίαν provocare non poſſum.

§. 16. Editi igitur eſſe dicuntur M. Fabii Quinctiliani Inſtitutionis Oratoriæ Libri XII

1468. fol. Romæ ap. Ulricum Han, ſ. Gallum. B. et F. *ex la Caille Hiſt. de l'Imprimerie, ed. Paris* 1689, 4. *p.* 17. *Sed videtur Maittairio in Epiſtolari Diſſertatione de antiquis Quintiliani editionibus Lond.* 1719, 4*to. in illa hiſtoria error interceſſiſſe typographicus, et intelligenda quæ jam ſequitur.*

1470. fol. Romæ, in via Papæ prope Sanctum Marcum, die tertia menſis Auguſti, anno Salutis MCCCCLXX. Paulo Veneto Papa II. florente, anno ejus VI, cum præfatoria Campani ad Cardinal. Senenſ. Epiſtola. *Maittaire* l. c. p. 8. *ubi quatuor ſe exempla hujus editionis vidiſſe ait.*

1470. fol. Romæ apud Conradum Sweynheym et Arnoldum Pannarz cum Jo. Andreæ Epiſc. Alerienſis Epiſtola ad Paulum II. P. M. *qui Campani laboribus ſe uſum indicat his verbis:* Hunc (*Quintilianum*) proximis calorum urbis diebus mediocri cura recognovimus, minore ſane labore quam cæteros, propterea, quod ab homine ordinis noſtri excellenti ante traditus erat alteri talium opificum officinæ imprimendus. R. *Uſus eſt hac editione Gibſonus.*

*1471. fol. Venetiis. *In fine leguntur iſta:* Quintilianum eloquentiæ fontem ab eruditiſſimo Omnibono Leoniceno emendatum M. NICOLAUS JENSON Gallicus viventibus poſteriſque miro impreſſit artificio. Annis MCCCCLXXI. menſe Maii die XXI. Deo Gratias.

Omnibonus Leonicenus inſcripſit eam Moyſi de Buſarelis epiſcopo Belumnenſi, (*qui tamen mortuus eſſe dicitur anno ſæculi LXX ap. Ughellum.*) *Dicit,* ſe tertio ante anno librum ipſum auditoribus exponere aggreſſum, ita vitiatum repperiſſe, ut nuſquam ferme ſincerus videretur: *non autem dicit, ſe vidiſſe formis expreſſum exemplar, nec alioquin commemorat, quibus præter ingenium ſuum ſubſidiis emendaverit: ſed ita emendatum ait,* altero quidem tertiove excepto loco. ——— ut eruditis ingeniis ſatisfactum non dubitet. *No-*

tabilis est in hac præfatione locus, et dignus, qui hic etiam legatur: Accedebant justæ præces magistri Nicolai Jenson Gallici, alterius (ut vere dicam) Dædali, qui librariæ artis mirabilis inventor, non ut scribantur calamo libri, sed veluti gemma imprimantur, ac prope sigillo, primus omnium ingeniose monstravit: ut huic viro, qui de re literaria tam bene meruerit, nemo sit, qui non favere summopere debeat.

Debeo exemplum hujus editionis fratri meo optimo Andreæ Samueli, *bonarum literarum apud Rotenburgenses ad Tubarim Professori et Rectori Gymnasii, infinitis aliis nominibus mihi carissimo. Est etiam penes* V. C. Christ. Gottl. Schwartzium. *Vid.* Fränckische Acta erudita et curiosa, T. I. p. 795. seq.

1476. fol. Quintiliani Institutiones Oratorias diligenter emendatas Anton. Zarothus Parmensis Mediolani sollerter impressit, anno a Natali Christiano 1476, 5 Idus Junias, auspice Christo. *Maittaire Diss. Epistol. p.* 30.

1482. fol. Tarvisii per Dionysium Bonon. ac Peregrinum ejus socium. F.

1490. fol. Parmæ. F. *ex Bibl. Marck. p.* 155.

*1493. fol. Ven. c. annotationibus Raphaëlis Regii per Bonetum Locatellum. *Vidimus apud V. Ill. Godofr. Sellium. Usus etiam est Burmannus: qui docet, edidisse* Raphaëlem jam 1490, 4to, Venetiis dialogum cum quodam Calfurnio Bestia de quibusdam locis Quintiliani; *sed visum sibi negat. Idem* Regius emendationes suas in editione quadam promiscue Quintiliani verbis contextas *conqueritur in Dedicatione Metamorphoseon Ovidii, Ven.* 1517. fol. R.

*1494. fol. Ven. c. notis Laur. Vallensis, Pomponii ac Sulpicii et Raph. Regii, ap. Peregrinum de Pasqualibus. *Contulit Gibsonus. Vidimus ap. Sellium.*

—— *In hæc tempora incideret, si quid editum esset ab Hermolao Barbaro,* qui ad Plin. 2, 22, sexcentas, inquit, in Quintiliano mendas mihi pridem seposui, cum primum vacaverit, prodendas.

1496. fol. Romæ. F.

—— fol. *circa hæc tempora sine loci, anni, typographi notatione, charactere pulcherrimo, ap. Maittair.*

1506. fol. *sine nota loci aut typographi:* Impreſſum fuit hoc opus die 12 Maii. Bur. ex Hiſt. *Crit.* Tom. V. p. 356. *Sed miratur in Catalogo Bibliothecæ Ultrajectinæ non inveniri, cum habuiſſe dicatur Almelovenius.*

1506. fol. Baſileæ c. n. Raph. Regii. F.

——— 4. Parrhiſiis ſine notatione temporis M. Fabii Quintiliani Grammatica admodum brevis &c. *inſigni inſcriptum* P. Viart. *Sunt Capita libri primi* 5—15. *Vidi apud politiſſimum eleganti doctrina virum, Chriſtium Profeſſorem Lipſienſem. Laudat Fabricius hic capita ex alia diviſione.*

1510, 8vo. Flor. ap. Juntas. F. ex Bibl. Menarſ. p. 488.

*1510, 8vo. Lugduni. *Habet inſigne Juntino ſimile. In præfatiuncula* Godofr. Torinus Bituricus Jo. Roſſelletto, Curaſti, *inquit,* uti per me Quintilianus emendatior caracteribus et impreſſioni daretur belliſſime. Multis exemplaribus diligenter collatis, unum (mendis pene innumerabilibus deletis) caſtigatiſſimum non pigra manu feci, ipſum, ut juſſiſti, a Parrhiſiis Lugdunum miſi. Parrhiſiis apud Collegium Pleſſiacum. *Vidi apud Chriſtium.*

*1512. fol. Ven. c. n. Raph. Regii ap. Georgium de Rusconibus. *Vidi apud Sellium.*

*1512. fol. Ven. ap. Aldum ex Andr. Naugerii et Bapt. Rhamnuſii recognitione. *Uſus ea Burm. Inſpexi beneficio Ill. viri Ge. Chriſt. Gebaveri.*

1515. 8vo. Flor. ap. Juntas. *Ex Bibl. Hohendorf.* III. p. 124. R.

1516. fol. Pariſ. ap. Jo. Badium Aſcenſium c. n. Regii, Merulæ (*quæ incipiunt demum a* 12, 7, *ubi deſiit Regius,*) et Badii, *qui* ex L. Vallæ Codice ſexcenta a ſe loca reſtituta *ait.* F. B.

*1519. fol. Par. ap. J. B. Aſcenſium *c. declamatt. XIX. Maitt. Diſſ. Ep. p.* 30. *Eſt etiam penes me.*

*1520. 4to. Par. ap. Aſcenſium. *Vidi apud Cel. Kappium Lipſiæ.*

1521. 4to. Ven. ap. Aldum. *Uſi Gibſ. et Burm.*

1521. fol. Colon. in Ædibus *Euchar. Cervicorni et Heronis Fuchs, c. præf. Godefr. Hittorpii ad Melanchthonem. c. declamatt. Uſus Gibſon. Habent Kappius, Chriſtius, frater meus.*

1522. fol. Ven. c. n. Regii ap. Bernardinum de Vianis de Lexona Vercellenſem. B. F. *Hæc eſt forte, quam ita commemorat Nic. Antonius* 1, 12. *n.* 258. Raphaël Regius in depravationes Oratoriæ Quintiliani Inſtitutionis. Ven. 1522. fol.

1527. 8vo. Parif. ap. Cl. Chevallonium *c. declamatt.* B. F.

1527. fol. Parif. ap. Pet. Vidovæum. B. F. *ex la Caille Hift. de l'Imprim. p.* 82.

*1527. fol. Colon. ap. Euch. Cervicornum. *Vidi penes Sellium.*

1527. 8vo. Baf. ap. Adamum Petrum Petri Mofellani notæ in Inftitutionum libros VII priores. *Nic. Anton. F.*

1528. fol. Par. ap. J. B. Afcenf. c. n. Regii, Merulæ, Pet. Mofellani, et Badii *c. declamatt. Cum obfervatt. MSS. in Bibl. Hohendorf.* III. p. 279. R.

*1528. 8vo. Colon. ap. Jo. Soterem.

1529. fol. Baf. c. Sichardi præf. et notis. *Adhibuit Gibfon.*

1531. 4to. Paris ap. Nicol. Savetier *bis. Maitt. Diff. Epift. p.* 30. *Sed Ann. Typogr. T.* 2. *p.* 757, *alteram* in 8vo. *prodiiffe ait. Editionis* in 4to. *meminit etiam Capper.*

1531. fol. Parif. ap. J. B. Afcenf. ex recognit. Georg. Philandri et Pet. Mofellani *c. declamatt.* B. F. Maitt. Tom. II. p. 787.

1531. 8vo. Parif. ap. Simon. Colinæum epitome Inftitutionum Quintiliani compofita a Jona Philologo, *qui circa illa tempora vixit, et fub hoc nomine five latere five inclarefcere voluit.* R.

1533. fol. Parif. ap. Anton. Augurellum. B. F.

1534. 8vo. Colon. ap. Jo. Gymnicum cum Gifberti Longolii præfatione, notifque Jo. Sichardi, et in duos primos libros Joach. Camerarii. B. F. *Anno* 1533 *adfcribit Nic. Anton.*

1534. 8vo. Colon. ap. Jo. Soterem. B. F.

1534. 8vo. Lugd. ap. Seb. Gryphium. *iid.*

1535. 8vo. Lugd. notæ breves Guil. Philandri in Inftitutionum libros, *fpecimen ampliffimorum commentariorum, qui lucem non viderunt.* F.

1536. fol. Parif. ap. Jac. Keruer. additæ funt adnott. Pet. Mofellani in libros VII. *ad finem Inftitutt. adduntur* declamatt. *ad quarum calcem fcriptum eft,* ap. Franc. Gryphium 1536. *Denique* Pet. Mofellani in Inftitutt. Oratt. adnott. Paris ap. Jac. Keruer 1536. *Maitt. Diff. Epift. p.* 31.

1536. fol. pro heredibus J. Badii Afcenfii Inftitt. et declamatt. omnia ad veterum codicum fidem recognita et reftituta. *ad finem Inftitutt.* Parif. excudebat Jo. Lodoicus Tiletanus menfe Febr. 1536. *ad declamationum et caftigationum finem,* ex officina noftra libraria 1536, menfe Martio. *Denique* Pet. Mo-

ſellani annott. in rhetoricas inſtitt. pro heredibus J. B. Aſ. 1535. *Maitt.* l. c. Tiletanus MSS. ſe contuliſſe teſtatur, pollicitus etiam Commentarios. *Add. Maitt.* Annal. T. II. p. 847. ſeq.

1536. 8vo. Lugd. ap. Seb. Gryphium *c. declamatt. Uſus Burm.*

1536. 8vo. Colon. ap. Jo. Gymnicum.

1538. fol. Pariſ. ap. Mich. Vaſcoſan. c. n. Pet. Moſellani in 7 primos libros, Joach. Camerarii in L. 1 et 2. et Anton. Pini Portodomæi, Luſitani, in tertium, *c. declamatt.* F. *Maitt. Diſſ. Ep. p.* 30. *eadem videtur laudari Bibl. Menarſ. p.* 127.

1538. fol. Pariſ. ap. Gervaſ. Chevallonium ex emend. et cum argumentis Pet. Gallandii c. n. Moſellani, Camerarii, Pini. F.

1538. fol. Colon. ap. Euch. Cervicornum *c. decl.* F.

1538. 4to. Pariſ. ap. Pet. Vidovæum *c. declamatt. Uſus Burmannus.*

*1538. 8vo. Lugd. ap. Heredes Simon. Vincentii *c. declamatt. Eſt penes me.*

1539. 4to. Pariſ. ap. Franc. Gryphium *c. declamatt.* F.

1539. 4to. Pariſ. ap. Simon. Colinæum epitome Jonæ Philologi. *Maitt. Diſſ. Epiſt. p.* 30.

*1540. 8vo. Lugd. ap. Seb. Gryphium *c. declamatt. Vidi apud Sellium.*

1541. fol. Pariſ. ap. Jo. Roigny, excuſa a Jo. Lodoico Tiletano. *Uſus Burm.*

1541. 4to. Pariſ. ap. Pet. Vidovæum B. F.

*1541. 4to. Pariſ. ap. Simon. Colinæum. *De hac Mémoires de literat. Sallengrii* T. 1. p. 173. *Vidi ap. Sellium : adjectæ declamatt.* 1542.

1541. 8vo. Lugd. ap. Seb. Gryphium c. n. Moſellani. F.

1541. 8vo. Colon. ap. Jo. Gymnicum. F.

1541. 8vo. Baſil. ap. Balthaſ. Laſium. F.

*1542. fol. Paris ap. Mich. Vaſcoſan. *ut* 1538. fol. *Eſt penes me munere fratris.*

*1542. 4to. Paris apud eundem. *Uſus Gibſon. Vidi apud Sellium.*

1542. 4to. Pariſ. ap. Ro. Stephanum. *Uſi Gibſon. et Burm.*

1542. 8vo. Pariſ. ap. Simonem Colinæum Epitome Jonæ Philologi. *Maitt. p.* 30.

*1543. 4to. Baſ. ap. Ro. Winter; ſtudio Camerarii, Sichardi aliorumque, c. Philandri caſtigatt. *c. declamatt. Eſt penes me.*

1543. 4to. Par. ap. Fr. Gryphium, *c. declamatt.* B. F.

1544. 4to. Par. ap. Mich. Vaſcoſan. Libri 1, 2, 4, 7, 8, 9. Sed liber 3 anno 1551. 5, 1553. 6, 1546. *Maitt. Diſſ. Ep. p.* 31.

1544. 8vo. Lugd. ap. Seb. Gryphium. *c. decl.* B. F.

1546. fol. Ven. ap. Hieron. Scotum c. n. Moſellani, Camerarii, Pini. B. F.

1547. 8vo. Par. ap. Ro. Steph. epitome Jonæ Philologi. B. *Eadem excuſa* Baſ. *ſine anni nota* ap. Barthol. Weſthemerum et Nic. Brylingerum 8. *it.* Paris ap. Nic. Divitem 1548. R.

1548. 4to. Pariſ. ap. Guil. Morellum et Jac. Bogardum c. n. Morelli. *Vid. de la Caille Hiſt. de l'Imprimerie, p.* 123. *B. F. Nouveau recueil des pieces fugitives, à Paris* 1717, 12. *T.* 1. *P.* 2. *p.* 85. *R.*

*1548. 8vo. Baſ. ap. Nic. Brylingerum *c. declamatt. ut* 1543. *Habeo.*

1548. 8vo. Antw. ap. Jo. Lœum. B. F.

*1548. 8vo. Lib. X explicatus ſtudio et induſtria Caſp. Landſidelii Lipſici. *Ap. Kappium.*

1549. fol. Pariſ. ap. Mich. Vaſcoſan. (*quædam exempla habent* Audoënum Parvum) c. præf. et argumentis emendationibus Pet. Gallandii, Angeli Politiani præfatione de Quintiliani vita et laudibus, notis Moſellani, Camerarii, Pini: ſubjecto poſt XIX *declamatt.* etiam libro primo controverſiarum Senecæ c. Rud. Agricolæ commentariis. *Habuit Fabr.*

1549. 8vo. Lugd. ap. Seb. Gryphium *c. declamatt.* B. F.

1553. 4to. Pariſ. ex officina viduæ Mauricii a Porta in Clauſo Brunello. Excudebat Thomas Richardus. B. F.

1554. 4to. de Pſeudo-Turnebianis commentariis *vid. ad* A. 1556.

1554. 8vo. Pariſ. ap. Guil. Morelium M. Fabii Quintiliani Inſtitutionum Oratoriarum libri XII in Commentarios redacti Pet. Paulo Vergerio auctore, ex Bibl. Jo. Tillii Epiſcopii Briocenſis. *Maitt. Diſſ. Ep. p.* 30. *De aliis compendiis vid. Fabr.* Tom. 2. p. 961.

1555. 8vo. Baſ. R.

1555. 8vo. Colon. ap. Gualth. Fabricium c. n. Camerarii, Sichardi, Philandri. F. *Nic. Anton.*

1555. 8vo. Lugd. ap. Seb. Gryphium *c. declamatt.* B. F. *Nic. Anton.*

*1556. 4to. Parif. ap. Tho. Richardum fub Bibliis aureis Commentarii valde fuccincti et elegantes in Inftitutiones &c. *Nomen* Turnebi *non comparet: fed manu antiqua adfcriptum in exemplo, quod vidi ap. Ill. Sellium, adjectumque,* pene ad verbum e Philandro effe tranfcriptos. *Cæterum indigna hic multa Turnebo notavit Burm.* in *præf.* it. *Epift. ad Capper. p.* 26 *et* 52, *et paffim Pfeudo-Turnebum vocat. Jacobus Mentelius in fuo codice, qui Capperonnerio tefte præf. p.* 6, *jam eft in bibliotheca Regia, et præfcriptum habet annum* 1554, *annotavit, quæ huc etiam referenda funt, quod ad fupplendum hunc catalogum pertinent.* A. 1586 Thomas Brumenius Typographus Parifienfis nactus, ut eft maxime probabile, quam plurima commentarii hujufce in Quinctilianum exemplaria, duo male præftitit—primum, quod mutavit *titulum* in hæc verba: "In M. Fabii—commentarii, quos Adriano Turnebo viro doctiffimo plerique paffim volunt adfcribi, nunc demum ab omni typographiæ labe — purgati." Secundum, quod epiftolæ, quam Thomas Richardus præfentis editionis artifex folio altero expreffit, fe effe auctorem, primumque commentarii hujus editorem, nullo pudore afſeveraverit, &c.

1558. 8vo. Lugduni apud Theobaldum Paganum *c. declamatt.* B. F.

1561. 8vo. Baf. ap. Nic. Brylingerum, ex emendat. Jac. Hertelii. B. F.

1567. fol. Ven. ap. Hier. Scotum (Schotum *vocat Nic. Anton.*) *ut* 1546. B. F.

1568. 8vo. Baf. ap. heredes Brylingeri *ut* 1561. B. F.

*1570. 8vo. Lipf. impenfis Jac. Apelii in librum decimum annotationes P. Melanthonis, Jo. Velcurionis, Jo. Stigelii, Cafp. Landfidelii, editæ per M. Steph. Riccium. *Eft penes me.*

1575. 8vo. Lugd. ap. Ludov. Cloquemin. et Steph. Michaelem. *c. declamatt.* B. F.

1575. 8vo. Lugd. ap. Anton. Gryphium excud. Bafilæus Boquetius. *c. declamatt.* B. F.

1579. 8vo. Baf. ex officina Brylingeriana c. caftigatt. Philandri, *et declamatt.* B. F.

1580. 8vo. Lugd. apud Ludov. Cloquemin. *c. declamatt.* XIX. B. F.

1580. 8vo. Genevæ ap. Jac. Stoer. *c. declamatt.* XIX. B. F. *vid. ad* 1604.

1585. 8vo. Lugd. apud Anton. Gryphium *c. declamatt.* XIX. B. F.

1586. 4to. De Pſeudo-Turnebianis commentariis *vid. ad* A. 1556.

*1591. 8vo. Genevæ ap. Jac. Stoer. *c. declamatt.* XIX.

1591. 8vo. Lugd. F.

*1604. 8vo. Genevæ ap. Jac. Stoer. *et declamatt. non modo* XIX *illæ quas adhuc toties commemoravimus, ſed* quæ ex CCCLXXXVIII ſuperſunt CXLV ex vetere exemplari reſtitutæ: Calpurnii Flacci excerptæ X, Rhetorum minorum LI, nunc primum editæ. Dialogus de Oratoribus ſ. de cauſſis corruptæ eloquentiæ. Ex Bibl. Pet. Pithœi. *Videntur hæc omnia jam adjecta fuiſſe editioni* Genev. 1580. 8vo. *quo anno Pariſiis ap. Patiſſonium ſic prodiere. Cæterum exemplum ed.* 1604 *eſt penes me.*

1604. 8vo. Paris *c. declamatt.* XIX. R.

1618. 8vo. Genevæ ap. Jac. Stoer. (*quædam habent* Sam. Criſpinum) *c. declamatt.* B. F.

1625. 8vo. Genevæ ap. Jac. Stoer. *ut* 1604. F.

1629. 8vo. Francof. ap. H. Robynſonum et Guil. Fitzerum, c. n. Dan. Parei. B. F.

1637. 8vo. Genev. ap. Jac. Stoer. *ut* 1604. B. F.

1641. 8vo. Londin. ap. R. Withakerum c. n. Dan. Parei *et rel. quæ notamus ad* 1604. F.

1641. 8vo. Genev. ap. Pet. Chouet. c. n. Dan. Parei, *et declamatt.* B. F.

1645. cum Fabiani notis, *memorata Bigotio, ſed quam vix putabat exſtare Græviws Epiſtola ad N. Heinſium, Syll. Burm. Tom.* 4. *p.* 659. R.

1651. 8vo. Genevæ c. n. Dan. Parei, *eadem quæ Genev.* 1641. F.

1657. 8vo. Francof. ap. Wilh. Serlinum. *Mentitur novam editionem* titulus : *eſt eadem quæ Lond.* 1641. *Sic Burmannus: Fabricius eandem dicit cum præcedente. Et poteſt utrumque verum eſſe. Nondum deſinunt mangonia; Nam*

1662. 8vo. Londini c. n. Dan. Parei *Fabricio ipſa quoque eadem audit cum Lond.* 1641.

1665. 8vo. Lugd. Bat. et Roterod. ex officina Hackiana *c. n. Variorum, opera C. Schrevelii. De hac ſatis illud eſt hic monere ex præf. Burmanni, qui multa alioqui hic docet, nullas eſſe Jo. Frid. Gronovii partes, in Inſtitutionibus quidem, niſi quod Schrevelio paucas conjecturas ſubmiſit. De altero volumine non agimus.*

1693. 4to. Oxon. e Theatro Sheld. c. n. Edm. Gibſon, *qui utrumque opus cum MSS. et editionibus antiquis diligentiſſime contulit; cujus proinde induſtria ſe uſum, gratus profitetur Burmannus. Cæterum Gibſonus hanc editionem juvenili ſtudio elaboratam, in qua a judicio fere omni abſtinet, modo fundamentum futuri operis ſui eſſe volebat, omnia ſua in hoc genere ſtudia ad ornatum et illuſtrationem Fabii converſurus.*

1698. 4to. Argentorati ap. Jo. Reinholdum Dulſſeckerum 2 Voll. ex recenſ. Ulr. Obrechti, *ſine notis, quas et ſuas et aliorum peculiari volumine comprehenſas quo minus daret, morte impeditus eſt. Itaque de emendationibus, quarum tamen ſibi fundum præcipuum Gibſoni editionem fuiſſe profitetur, plene judicare non licet.*

1714. 8vo. Lond. ap. Jo. Nicholſon Inſtitutiones ex Gibſoni editione *recuſæ, additis* Turnebi et aliorum notis ſelectis. *Minus emendatam Oxonienſi deprehendit Fabricius.*

1715. 12mo. 2 Voll. Pariſ. ap. Jac. Stephanum Inſtitutionum Oratoriarum Libri XII ad uſum ſcholarum accommodati, recenſiti, et brevibus notis illuſtrati a Carolo Rollino: *reciſis, quæ minus neceſſaria illi viſa ſunt, (quarta fere operis parte) quæ alio typorum charactere expreſſa adjungi fuiſſet fortaſſe ſatius. Cui Burmanni, laudantis alioquin Rollinum, virum omni laude digniſſimum, Fabriciique, et ipſius adeo Capperonnerii, judicio fateor me etiam accedere, nempe cum præfationem illius depoſui. Nam quamdiu illam lego, uti probem conſilium, mihi extorquet: præſertim cum non metus ſit, ne intercidant nobis propterea omiſſa ab illo Fabii loca.*

1720. 4to. 2 Voll. Lugd. B. *pleniſſima atque præſtantiſſima utriuſque operis editio a* Petro Burmannno *procurata, de qua tanto minus dicere opus eſt, quod in omnium, qui hæc ſtudia curant, manibus ac ſinu verſatur. Anticiparunt, ut ſit, annum in titulo*

Bibliopolæ. Certe adſcriptum habet annum præcedentem epiſtola quam ſtatim memorabimus.

1719. 4to. Mich. Maittairii epiſtolaris de antiquis Quintiliani editionibus diſſertatio ad Jo. Clericum.

Putabat inhumanius ſe tractatum in Catalogo quem modo laudavimus et ſuppletum dedimus, a Burmanno. Ea res certe effecit, ut hic ipſe Catalogus poſſet aliquot locis emendatior eſſe, et prima præſertim Campani editio, cujus etiam ſpecimina dedit, magis innoteſceret.

1725. fol. Pariſiis M. Fabii Quintiliani de Oratoria Inſtitutione libri XII. Totum textum recognovit, pluribus in locis emendavit, ſelectas variorum interpretum notas (*illas ipſas ſcilicet, quas ſelegerat Burmannus, niſi quod hinc inde reſecta varietas lectionis, quam non neceſſariam putabat*) recenſuit, explanavit, caſtigavit; novas, quibus difficiliora Quintiliani loca illuſtrantur, et antiqua Græcorum Latinorumque Technologia explicatur, adjunxit Claudius Capperonnerius Mon-Deſiderianus, Licentiatus Theologus Pariſienſis, et Regius Græcarum literarum Profeſſor.

1728. Leidæ 4to. Pet. Burmanni epiſtola ad Cl. Capperonnerium, Theologum Licentiatum, Diaconum Ambianenſem, et Græcæ Linguæ Profeſſorem, de nova ejus M. Fabii Quinctiliani de Inſtitutione Oratoria editione.

Poſuerat Capperonnerius præter illam accuſationem, quam in præfatione ſcripſerat, in quinque capita tributam, in indice ſui Quinctiliani Catalogum terribiliter longum peccatorum Burmanni: at hic breviſſimum, nempe hunc totius opuſculi ſui indicem, Capperonnerii Calumniæ, obtrectationes, ignorantia, furta, ineptiæ, errores &c. p. 1102. *Invidiam paſſim hoc ſcripto contractam Burmanno obſervavimus: credo etiam hac ratione, quod ob raritatem editionis Pariſienſis non multis copia fuit cauſſas indignationis penitius inſpiciendi. Mihi copiam libri fecit venerandus Collega Magnus Cruſius, qui humanitatem etiam auctoris prædicat. Fateor autem duplicis plane generis mihi viſas annotationes, quibus Capperonnerii nomen adſcriptum eſt, alteras non indoctas, et technicis præſertim explicandis aptas: alteras vero— Sed licebit hic quoque mores meos et conſuetudinem tueri.*

§. 17. Reliquam Quinctiliani hiſtoriam literariam perſequi non licet. Illud apparebit Catalogum hunc perluſtrantibus, ſtudium illud habendi et legendi Quinctilianum, quod adeo fervebat olim, verſus ſexti decimi ſeculi finem paullatim refrixiſſe; cujus rei non ea tantum cauſſa eſt, quod ſuperiorum editionum exemplaribus uſi etiam ſunt poſteri; verum, quod e ſcholis malo profecto conſilio remotus Fabius, cedere libellis recentiorum coactus eſt: in quem locum reſtituere illum et Muretus olim, (vid. Var. Lect. 18, 20,) et nuper Rollinus ſtuduit, optimus, ſi quid judico, a Quinctiliani inde ævo magiſter, digniſſimus, cui non populares tantum ſui, ſed quidquid ubique eſt hominum literas amantium obſequantur. Atque hic quidem, ne difficultatibus et ſpinis Rhetoricis (quibus ætas Quinctiliani carere non poterat) homines porro lectione cæteroquin utiliſſima deterrerentur, eas omnino reſecuit, ut modo oſtendimus. Nos carere illis nos poſſe, non negamus: attamen reliquimus ſua (modo ſua ſemper ſint) Fabio; quantum etiam poteramus illuſtravimus; atque ea in primis ratione invitandos duximus homines, ut perpetuo, licet brevi Commentario illuſtratum daremus doctorem præſtantiſſimum; et ubi hæreret nobis aqua, fateremur; primo ut felicium ingeniorum ſtudia excitaremus: deinde ne ſe tantum infelicem, aut Fabium ſibi modo quibuſdam locis inutilem recentior aliquis, aut occupatus in aliis rebus, lector putaret. Præterea hoc monemus in limine, quæ non ſatis intelliguntur hodie, de quibus §. 14 jam dictum eſt, ea poſſe pro cujuſque lectoris ingenio prætermitti, pauca ſane, ſi cum toto opere compa-

rentur: reliqua metum non esse, ne intelligant, ne probent, ne utilissima sibi sentiant, qui modo animum adferant discendi cupidum, et Latinæ linguæ non usquequaque sint imperiti.

§. 18. Volebamus autem pro præsenti copia mereri de Quinctiliano, et efficere, quod mox utile esse volentibus posset: ne, dum poliremus opus, dum multa litura coercere studeremus, aliquis nobis casus, quod sæpe factum est aliis, totam hanc merendi occasionem interciperet. Itaque per me non stetit, quo minus anno minimum citius prodiret Quinctilianus: et maluissem id factum, ne eo tempore hæc præfatio scribenda esset, quo plura etiam alia mihi incumbunt. Si nihil aliud, hoc certe debent nobis studiosi, quod et Gothani Codicis, et Jensonianæ editionis perpetuam collationem habent: in qua non nego, peccari aliquid potuisse, quin jam Cl. Heusingeri opera intelligo, dormitatum aliquoties esse, (et puto hominem non esse, qui in tali re nunquam conniveat) sed hoc mirabor, si sæpe, si insignior varietas, in loco præsertim dubio aut difficili, me fugerit. Ubicunque ergo nihil varietatis notatum est, ibi nostram editionem cum MS. Gothano, cum Jensoniana editione, et Burmanniana convenire, sciant lectores. Sed est hic aliquid de præstantissimo illo Codice dicendum.

§. 19. Ex quo tempore Cl. Tenzelius Colloq. menstruis 1694, p. 108, ac deinde Cel. Cyprianus in Catalogo MSS. ejus Bibliothecæ c. 1. n. 66, hunc thesaurum indicaverant, magna merito cupiditas injecta est hominibus illo fruendi. Vir summus, Pet. Burmannus, post ea quæ ipse Gibsoni industria et Obrechti ingenio adjutus præstitit, præ-

clara ſane et laude digniſſima, tamen, ut univerſim modeſte de ſe ſuiſque ſtudiis hic etiam loquitur, et, *Nullus, credo, ſcriptor*, inquit, *ad nos pervenit, in quo tot affecta et plane deſperata adhuc loca ſuperſunt, quibus ut medicam manum adhibere, et excutere, quidquid ubique codicum lateat, eruditi viri et eloquentiæ ſtudioſi velint, magno opere contendendum eſt:* ita vehementer rogat viros eruditos, ut illum codicem diligenter excutiant et prodant. Dedit poſtea guſtum Liebius, magno cum literarum damno nuper nobis ereptus, in Actis Eruditorum Lipſ. 1720, p. 434, ſeqq. et 1721, p. 71, ſeqq. qui accendere magis ſitim eam poſſet. Cum itaque auſpicium quaſi privati laboris in hac urbe facere vellem, quo rhetoricam ſimul cathedram, cui impoſitus ſum, pro virili parte ornarem, nihil antiquius viſum eſt Quinctiliano, et, cum ille ſemel placuiſſet, Codice Gothano. Opportune mihi, et, ut ſpero, Fabio accidit, vetus amicitia cum Viro vere magno, et amore omnium qui virtutem et literas colunt, omniſque poſteritatis prædicatione, digniſſimo Ern. Sal. Cypriano, qui ut ſumma rei ſacræ, literariæ, et, in quantum his innexa eſt, publicæ negotia, apud Ernesti Pii gentem et poſteros ex illius præſcripto tractat, ita etiam librariorum in arce Fridenſteinenſi theſaurorum ſupremam curam ſuſtinet. Huic vix ſignificaveram de conſilio meo, cum ſtatim ad me perferri pretioſiſſimum librum curat, et trium menſium uſuram indulget liberaliſſime, quo nomine maximas viro gratias non privatim modo ego, ſed quicunque Fabii doctrinæ ſumus ſtudioſi, debemus. Eſſe hunc codicem ſcriptum ſumtu Franciſci Piccolominei Cardinalis Se-

nenſis, qui poſtea A. 1503 Pii III nomine Pontificatum deguſtavit, ipſius arma in fronte libri, hoc eſt, in primæ paginæ, atque præfationis adeo Fabianæ margine imo, depicta ſatis declarant. Suſpicabar aliquid de Campano, qui non Suetonium modo a ſe editum, ſed ipſum quoque Fabium inſcripſit huic ipſi Franciſco Cardinali Senenſi; ſi forte ab hoc ſcriptus, correctus certe eſſet hic liber. Cogitabam de Gaſparino (Barzizio) Bergomate, a quo multam poſitam eſſe in Quinctiliano emendando diligentiam, e Volaterrano l. 21, f. 222, pr. didiceram. Sed aliud me docuit tum collatio cum lectionibus Campani a Maittairio editis, et ſupra laudatis, tum errores, de quibus mox dicam. Cæterum manus eſt ad antiquam, qualis erat præſertim ſeculo x et xi, elegantiam culta, ſimilis valde typis Jenſonianis; Græca a præſtantiſſimo calligrapho adjecta, cui ſpatia reliquerat Latinus librarius. Ornamenta picturæ aliquantum forte recentiora literis circa initia librorum, atque ad literas majuſculas applicata, elegantiſſima, et renatæ jam picturæ ſpecimina luculenta; auri ſplendor et copia quæ divitem herum prodat: Ipſæ pelles, quæ recentiorem ætatem prodere videntur, et magnæ, et diligenter ſubactæ atque raſæ. Verbo, codex ad omnem pulchritudinem cultus, et Cardinali domino, ut nunc Magnorum Principum theſauro, digniſſimus. Eſſe vero ex libro vere antiquo, et criticos ſeculi xv nondum paſſo, tranſcriptum, illud mihi fidem facit, quod exſtant in eo paſſim errores craſſi oppido et ridiculi, qui effugere vel mediocrem criticum non poterant; nedum Campanum, aut Gaſparinum, aut Raphaëlem adeo Regium, cujus ille

alioquin emendationes interdum firmat, v. g. 5, 2, 1. Cæterum fpecimina errorum, quos dixi, funt *confequens* folenniter fere pofitum pro *quotiens*, vid. 2, 4, 13. not. e. item *poena* pro *poftea* 3, 3, 7. not. m. vel *poema* pro eodem 4, 5, 1. not. o. *Grammaticis* pro *Gratiis* 1, 10, 21. not. v. et id genus plufcula, quæ ob id ipfum non diffimulavimus, ut ingenium quafi codicis inde nofcatur, et quæ recta funt in fufpicionem eo minus veniant. Habuit tamen correctorem quibufdam locis, fed cautum admodum ne fplendorem libri litura infigni deformaret. Itaque parvula et vifum fere fugientia punctula fubduxit literis, quas fupervacuas indicare vellet, evanidafque impofuit literulas craffiufculis, quas prima manus dederat; qua de re egerunt Muretus V. L. 15, 9, et qui firmat Mureti querelas Daumius de cauffis amiff. voc. p. 66. Quid profit hæc obfervatio, fub exemplo indicamus 6, pr. 6.

§. 20. Eft etiam alius Gothæ in Sereniffimi Ducis bibliotheca Quinctiliani codex, fed ita ille corruptus, ut multum eo, quem adhuc defcripfimus, fit inferior. Habere tamen fubinde hunc quoque veræ lectionis veftigia, fatis apparet ex illis fpeciminibus, quæ paffim V. Cl. Heufingeri beneficio ad nos pervenerunt. Major illarum pars, cum ferius allatæ effent, *Addendis* * intexta eft, ubi etiam unam alteramque obfervationem S. R. Heumanni, quem non uno nomine meum a me vocari poffe, gaudeo, fecurius fepofitam, lector inveniet. Alius Quinctiliani codex Lipfiæ eft in Bibliotheca cele-

* Lectiones iftæ in hac Editione in fuum cum aliis ordinem redactæ funt, paucis tantum exceptis, quæ in Appendice fecundi Voluminis locum habent.

berrimi Kappii, cujus in dubiis certe locis consulendi copiam pro amicitia per viginti annos cultâ officiis ipsius, utinam meis quoque nonnullis colenda, nobis fecit: et non stetit per humanitatem viri, quo minus huc translatum commodo meo tractarem. Sed quod pro meorum temporum ratione, sperare non poteram, multum opis inde ad Fabium perventurum, (quamquam non nescio e corruptissimis sæpe lectionibus veram illucescere) satis habui, de nodis quibusdam illum consulere. Qua in re Jo. Augusti Ernesti V. C. oculis i. e. meis, nam ipse meus est αὐτότατος, et Davidis Salomonis Reichardi, auditoris nostri nuper, nunc amici communis, usum me esse gaudeo. Denique cum significaret Liebius, ὁ μακαρίτης, quem modo laudavi, inspectum a se Dusseldorpii Codicem Quinctiliani Poggianis temporibus certissime priorem, necdum, quod sciatur, recentiori ætate a quoquam collatum: adii ea de re Illustrissimum Mæcenatem nostrum, ut sua commendatione aditum mihi ad illum thesaurum aperiret. Nec fuit ulla in ipso mora, qui non morari nostras preces, aut differre gaudia, sed desideria occupare soleat: scripsit ipse ad amicum in Palatina aula suum, illustrissimum Beveranum; qui diligenter nostra caussa cum requisivisset, tandem compertum est, mala fraude nescio quorum hominum, et hunc et alios rarissimos codices esse subductos; ut adeo spes illa nobis decollaverit, quæ forte alii quondam se denuo offeret. Utinam his, quæ habuimus, præsidiis non male nos usos, idonei arbitri existiment.

§. 21. Primam legem mihi dixi fidei et modestiæ, ne quid sciens admitterem, cujus non idoneos

auctores laudare possem: ne quid ex ingenio mutarem, nisi ubi res ita manifesta esset, ut dubitari sine stupore vix posse mihi videretur. Sæpe autem mihi insusurrabat ipse Fabius ex 9, 4, 39, *Quædam in veteribus libris reperta mutare imperiti solent: et, dum librariorum insectari volunt inscitiam, suam confitentur.* Nihil itaque immutavi, præter interpunctionem, (quam liberam esse debere ipsa veterum librorum nos ratio docet) cujus non rationem redderem: et tamen eam, quæ adhuc recepta fuit, diligenter adnotavi. Ubi Fabiani consentirent libri, non ausus sum externis auxiliis quidquam mutare, puta cum laudantur verba scriptorum aliorum: cum fieri possit, ut memoria sola nixus, ut aliis libris usus fuerit. Itaque *Cecinam* *, ut hoc utar, et *Habitum* reliqui Fabio, cum *Cæcinam* et *Avitum* apud Ciceronem hodie sine dubitatione, quod sciam, legatur. In una re non semper adnotavi, si quid mutatum esset, in collocatione verborum. Quoties nempe dissentire vidi libros, quod sæpe fieri observavi, eum prætuli verborum ordinem, qui numeris Quinctilianeis magis mihi videretur convenire: nunquam tamen in ea collocatione quidquam mutavi, in qua libri consentirent.

§. 22. Cum perpetuo quasi commentario prosequi Quinctilianum placuisset, quo illustrarentur, quantum ejus fieri potest, obscura omnia: fieri non potuit, quin dicerentur nonnunquam dicta ab aliis. Indicaverat Philander loca Ciceronis aliorumque a Fabio laudata vel notata occulta significatione: ea et nos evolvimus. Quis ferret nos, si vel ideo non

* In hac re Gesnerum non secuti sumus.

adſcriberemus, quia adſcripſerat etiam Philander, aut nomen ejus ſingulis citationibus apponeremus, aut non ſatis accurate ab illo indicatum locum diceremus. Sic etiam in aliis potuit accidere, quæ ex communibus repetita fontibus, ideo omitti non potuere, quod cognita aut reperta eſſent etiam aliis. Itaque licet hic ſint, quæ non primum a nobis dicta ſunt; corniculæ tamen fabulam non extimeſco. Si quid enim eſſet, in quo ingenium alicujus aut ſtudium laudari poſſet, non preſſi, ſuam laudem invidi nemini, Burmanniana in primis κατορθώματα candide æſtimavi: quod, currente prelo, liberaliſſimæ humanitati erga me filiumque meum ſummi viri debere cœpi peculiariter, illud olim præſtiti ante quam debere inciperem, ut libenter laudarem virum optime ab hominum memoria de his literis meritum. Si quid ab aliis peccatum videretur, vel plane, et pertinaciter fere tacui; quid melius ego putarem, ſimpliciter indicaſſe contentus; vel ita tetigi, ut qui propterea iraſcatur, indicet, ſe communem errandi ſortem recuſare. Nimirum hoc ut faciam, ſuadet non humanitas modo, (ne quis forte gloriam me aucupare hac ipſa prædicatione arbitretur) ſed meorum errorum conſcientia, quibus non parci equidem poſtulo; ſed ita eos opto emendari, ut ſtudium tamen noſtrum bene merendi de his literis, æqui bonique conſulatur. Si cui videatur aliter, ille peccatis noſtris indicandis nos et alios juvabit, gratiarum agendarum neceſſitatem nobis remittet: ut nimirum neque Jaſon Pheræus σῶστρον debuit hoſti, qui deſperatum in pectore ulcus ſuo gladio aperuerat.

M. FABII QUINTILIANI

VITA*.

MARCUS Fabius Quintilianus Romæ natus eſt; quibus Conſulibus, aut quo imperante Cæſare, non legi. Veriſſima conjectura adducor, ut fidem libris temporum non habeam, ubi legitur, Quintilianus Calagura urbe Hiſpaniæ oriundus. Nam M. Valerius Martialis, Calaguritani agri alumnus, cum Iberos memoria dignos ſuos, ſuis Epigrammatibus inferat, nullam de Quintiliano mentionem facit, ſed eum ſeparatim cum veneratione nominat:

Quintiliane vagæ moderator ſumme juventæ,
Gloria Romanæ Quintiliane togæ.

At ipſe dicit, cum eſſet adoleſcentulus, cognoviſſe Domitium Afrum et Senecam, qui ambo ſub Nerone periere. Seneca in libro ſexto Diviſionum Quintiliani declamatoris meminit, cujus adhuc extant multæ declamationes acutæ et breves, ſtylo aliquantulum remiſſiore. Is avus fuit Mar. Fabii Quintiliani, qui Romæ multis annis Rhetoricen cum ſumma laude docuit, et ipſe rurſus Quintilianus mentionem facit patris, qui cauſidicus fuit apud Principem. Neque notitia, neque gratia caruit.

* Cujus ſit ignoratur. Nondum extat in Jenſoniana editione: vidi qui Vallæ tribueret.

Domitiani enim Cæſaris nepotum cura ei delegata fuit. Diſciplinæ ejus caſtigatiſſimæ pleniſſimum teſtimonium C. Cœlius affert: qui ſub tali præceptore tantum profecit, ut ſui temporis oratores facile ſuperaverit. Duxit uxorem ex nobili familia, ex qua liberos ſuſcepit, quæ acerbiſſima fatorum ſorte in prima juventutis flore rapta fuit. Alterum ex liberis, cum librum de cauſis corruptæ Eloquentiæ edidiſſet, amiſit. Poſtea cum Rhetorices libros ſcriberet, Quintilianum filium unicum parentis lumen ac ſolatium rogo dedit. Teſtis et ipſe infelix ſenex ſuarum lachrymarum eſt. Ejus filiola ex alia, ut credo, uxore, Tutilii equitis Romani filia, genita nupſit Novio Celeri, viro claro. Quo tempore deceſſerit, affirmare non audeo, quoniam is qui tradit, fide caret.

ORDO SECTIONUM:

Juxta Editionem 1542.

LIB. I.

LIB. II.

LIB. III.

LIB. IV.

LIB. V.

LIB. VI.

LIB. VII.

LIB. VIII.

LIB. IX.

LIB. X.

LIB. XI.

LIB. XII.

M. FABIUS[a] QUINCTILIANUS

TRYPHONI BIBLIOPOLÆ

SALUTEM.

EFFLAGITASTI quotidiano convicio, ut libros, quos ad Marcellum meum de Inſtitutione oratoria ſcripſeram, jam emittere inciperem: nam ipſe eos nondum ſatis opinabar maturuiſſe[b], quibus componendis (uti ſcis) paullo plus quam biennium, tot alioqui negotiis diſtrictus, impendi: quod tempus non tam ſtilo, quam inquiſitioni inſtituti operis prope infiniti, et legendis auctoribus, qui
2 ſunt innumerabiles, datum eſt: uſus deinde Horatii conſilio, qui in arte poetica ſuadet, ne præcipitetur editio, nonumque prematur in annum, dabam iis otium, ut refrigerato inventionis amore, diligentius repetitos tamquam
3 lector perpenderem. Sed ſi tantopere efflagitantur, quam tu affirmas, permittamus vela ventis, et oram ſolventibus bene precemur. Multum autem in tua quoque fide ac diligentia poſitum eſt, ut in manus hominum quam emendatiſſimi veniant.

[a] M. Fabii Quinctiliani de inſtitutione oratoria ad Tryphonem epiſtola *lege*. Quinctilianus Tryphoni ſalutem G. [b] *Sic etiam* G. maturaviſſe *al.*

1. *Tryphoni Bibliopolæ*] Dubium non eſt, quin Trypho, Bibliopola illius temporis nobilis, hic intelligatur, cujus etiam e Mart. 4, 72, et 13, 3, memoriam hic repetit Colomeſius: ſed nomen ipſius hic poſitum ab auctore non arbitror, tum Gothani libri indicio, tum quod vix Romanum videtur, profeſſionis id genus nomen ponere in titulis.

2. *in arte poetica*] verſu 388.

2. *inventionis amore*] *Ardore* conjicit vir doctus in Miſcellaneis Obſervationibus, vol. 1, p. 138. Sed bene ibidem defenditur *amore*, quod habetur etiam Gothæ.

3. *oram ſolventibus*] Sic legendum hic et 4, 2, 41, ſuffragante Gothano. *Ora* funis, quo ad oram h. e. litus religatur navis, ut ſatis viri docti oſtenderunt.

M. FABII QUINCTILIANI

IN

ORATORIÆ

INSTITUTIONIS

LIBROS XII

AD MARCELLUM VICTORIUM

PROŒMIUM.

POST impetratam ſtudiis meis quietem, quæ per viginti annos erudiendis juvenibus impenderam, cum a me quidam familiariter poſtularent, ut aliquid de ratione dicendi componerem, diu ſum equidem reluctatus: quod auctores utriuſque linguæ clariſſimos non ignorabam multa, quæ ad hoc opus pertinerent, diligentiſſime ſcripta
2 poſteris reliquiſſe. Sed qua ego ex cauſſa faciliorem mihi veniam meæ deprecationis arbitrabar fore, hac[c] accendebantur illi magis: quod inter diverſas opiniones priorum, et quaſdam etiam inter ſe contrarias, difficilis eſſet electio: ut mihi, ſi non inveniendi nova, at certe judicandi de[d] ve-
3 teribus, injungere laborem non injuſte viderentur. Quamvis autem non tam me vinceret præſtandi, quod exigebatur, fiducia, quam negandi verecundia: latius ſe tamen aperiente materia, plus quam imponebatur oneris, ſponte ſuſcepi; ſimul ut pleniori obſequio demererer amantiſſimos mei; ſimul ne vulgarem viam ingreſſus, alienis de-

[c] *om.* G. [d] de veteribus *om.* G.

1. *per viginti annos*] Retinuit, et in ſui Codicis 12, 15, retulit hanc legem Juſtinianus; ubi vid. ICti.

2. *hac accendebantur*] Aut omittenda videtur, ut ſ.t in Gothano, *ñ hac*, quam ſequens *accendebantur* forte peperit: aut reponendum *ea*. Certe repetitio radentis palatum literæ ingrata nobis videbatur, hoc eſt, parum digna Fabio.

mum veſtigiis inſiſterem. Nam ceteri fere, qui artem 4
orandi literis tradiderunt, ita ſunt exorſi, quaſi perfectis
omni alio genere doctrinæ, ſummam inde [e] eloquentiæ
manum imponerent: ſive contemnentes tamquam parva,
quæ prius diſcimus, ſtudia: ſive non ad ſuum perti-
nere officium opinati, quando diviſæ profeſſionum vices
eſſent; ſeu, quod proximum vero, nullam ingenii ſperan-
tes gratiam, circa res, etiamſi neceſſarias, procul tamen
ab oſtentatione poſitas: UT operum faſtigia ſpectantur [f],
latent fundamenta. Ego, cum nihil exiſtimem arti ora- 5
toriæ alienum, ſine quo fieri oratorem non poſſe fatendum
eſt, nec ad ullius rei ſummam, niſi præcedentibus initiis
perveniri; ad minora illa, ſed, quæ ſi negligas, non ſit
majoribus locus, demittere me non recuſabo; nec aliter,
quam ſi mihi tradatur educandus [g] orator, ſtudia ejus for-
mare ab infantia incipiam. Quod opus, Marcelle Victori, 6
tibi dicamus: quem cum amiciſſimum nobis, tum exi-
mio literarum amore flagrantem, non propter hæc modo
(quamquam ſunt magna) digniſſimum hoc mutuæ inter
nos caritatis pignore judicabamus; ſed quod erudiendo
nato tuo, cujus prima ætas manifeſtum iter ad ingenii lu-
men oſtendit, non inutiles fore libri videbantur, quos ab
ipſis diſcendi [h] velut incunabulis, per omnes, quæ modo
aliquid oratori futuro conferant, artes, ad ſummam ejus
operis perducere deſtinabamus. Atque eo magis, quod 7
duo jam ſub nomine meo libri ferebantur artis rhetoricæ,
neque editi a me, neque in hoc comparati. Namque
alterum, ſermone [i] per biduum habito, pueri, quibus id
præſtabatur, exceperant: alterum pluribus ſane diebus,
quantum notando conſequi poterant [k], interceptum, boni
juvenes, ſed [l] nimium amantes mei, temerario editionis

[e] *Sic* Goth. *et* Jenſ. in eloquentia *Burm.* [f] ſpectarentur G. [g] erudiendus G. [h] *ſic* G. *al.* dicendi. [i] ſermonem per biduum habitum G. *quod in aliis etiam inventum propter repetitionem literæ mugientis damnat Burmannus.* [k] poterant G. potuerant *al.* [l] vel Jenſ.

4. *ſummam inde eloquentiæ*] *Eloquentiæ* ab Aldo acceptum jam probabat Gronovius: cum igitur auctoritates, quas laudavi, accederent, non dubitavi tantillum a recepta lectione diſcedere. *Eloquentia* eſt *ſumma manus*, eſt *Colophon*, quæ ultima accedat artibus reliquis.

6. *diſcendi*] Prætuli hanc lectionem: neque enim a *dicendi*, hoc eſt orandi publice, incunabulis, ſed a primis *diſcendi* rudimentis auſpicatur Fabius. Et videtur ipſe Burmannus hoc probaſſe, licet operæ obſecutæ non ſint; quod ex adnotatione tum contexto Fabii ſubjecta, tum quam in Addendis poſuit, apparet.

8 honore[m] vulgaverant. Quare in his quoque libris erunt
eadem aliqua, multa mutata, plurima adjecta, omnia vero
9 compoſitiora, et quam nos poterimus elaborata. Orato-
rem autem inſtituimus illum perfectum, qui eſſe niſi vir
bonus non poteſt: ideoque non dicendi modo eximiam in
10 eo facultatem, ſed omnes animi virtutes exigimus. Ne-
que enim hoc conceſſerim, rationem rectæ honeſtæque
vitæ (ut quidam putaverunt) ad philoſophos relegandam:
cum vir ille vere civilis, et publicarum privatarumque re-
rum adminiſtrationi accommodatus, qui regere conſiliis
urbes, fundare legibus, emendare judiciis poſſit, non alius
11 ſit profecto, quam orator. Quare, tametſi me fateor uſurum
quibuſdam, quæ philoſophorum libris continentur, tamen ea
jure vereque contenderim eſſe operis noſtri, proprieque ad
12 artem oratoriam pertinere. An, ſi frequentiſſime de juſtitia,
fortitudine, temperantia, ceteriſque ſimilibus ſit diſſerendum,
et adeo, ut vix ulla[n] poſſit cauſſa reperiri, in quam[o] non
aliqua quæſtio ex his incidat, eaque omnia inventione atque
elocutione ſint explicanda: dubitabitur, ubicumque vis
ingenii et copia dicendi poſtulatur, ibi partes oratoris eſſe
13 præcipuas? Fueruntque[p] hæc, ut Cicero apertiſſime[q] col-
ligit, quemadmodum juncta natura, ſic officio quoque co-
pulata, ut iidem ſapientes, atque eloquentes haberentur.
Scidit deinde ſe ſtudium, atque inertia factum eſt, ut artes
eſſe plures viderentur[r]. Nam ut primum lingua eſſe cœpit
in quæſtu, inſtitutumque eloquentiæ bonis male uti, cu-
14 ram morum, qui diſerti habebantur, reliquerunt. Ea vero
deſtituta infirmioribus ingeniis velut prædæ fuit. Inde
quidam, contemto bene dicendi labore, ad formandos
animos, ſtatuendaſque vitæ leges regreſſi, partem qui-
dem potiorem, ſi dividi poſſet, retinuerunt; nomen ta-
men ſibi inſolentiſſimum arrogaverunt, ut ſoli ſapientiæ
ſtudioſi vocarentur: quod neque ſummi imperatores, ne-
que in conſiliis rerum maximarum, ac totius adminiſtra-
tione reipublicæ præclariſſime verſati, ſibi umquam vindi-
15 care ſunt auſi. Facere enim optima, quam promittere,

[m] amore G. *ſed* honore *tuetur imitatio Hieronymi epiſt.* 1, 7, *a Gronovio prolata.* [n] *om.* G. [o] quæ G. *et* Jenſ. *quod non temere damnaverim.* [p] Fuerunt autem G. [q] aptiſſime G. Jenſ. Ald. [r] judicentur *cum aliis MS. etiam* G.

13. *Cicero*] De Orat. 3, 15, ſqq.
15 *promittere*] Ad totius vitæ inſtitutum et eam, quam vulgus etiam *profeſſionem* vocat, hanc vocem pertinere obſervavimus etiam ad Fabrum: *profeſſorem* etiam *ſa-*

maluerunt. Ac veterum quidem ſapientiæ profeſſorum multos et honeſta præcepiſſe, et ut præceperunt, etiam vixiſſe, facile conceſſerim: noſtris vero temporibus ſub hoc nomine maxima in pleriſque vitia latuerunt. Non enim virtute ac ſtudiis, ut haberentur philoſophi, laborabant, ſed vultum et triſtitiam, et diſſentientem a ceteris habitum peſſimis moribus prætendebant. Nunc [s] autem 16
quæ velut [t] propria philoſophiæ aſſeruntur, paſſim tractamus omnes. Quis enim non de juſto, æquo, ac bono, modo non [u] et vir peſſimus loquitur? quis non etiam ruſticorum aliqua de cauſſis naturalibus quærit? nam verborum proprietas ac differentia, omnibus, qui ſermonem curæ habent, debet eſſe communis. Sed ea et ſciet optime 17
et eloquetur [x] orator: qui ſi fuiſſet aliquando perfectus, non a philoſophorum ſcholis virtutis præcepta peterentur: nunc neceſſe eſt ad eos aliquando auctores recurrere, qui deſertam, ut dixi, partem oratoriæ artis, meliorem præſertim, occupaverunt, et veluti noſtrum repoſcere: non ut nos illorum utamur inventis, ſed ut illos alienis uſos eſſe doceamus. Sit igitur orator vir talis, qualis vere ſapiens 18
appellari poſſit: nec moribus modo perfectus, (nam id mea quidem opinione, quamquam ſint qui diſſentiant, ſatis non eſt) ſed etiam ſcientia, et omni facultate dicendi: qualis adhuc fortaſſe nemo fuerit. Sed non ideo minus 19
nobis ad ſumma tendendum eſt, quod fecerunt plerique veterum, qui etſi nondum quemquam ſapientem repertum putabant, præcepta tamen ſapientiæ tradiderunt. Nam 20
eſt certe aliquid conſummata eloquentia, neque ad eam pervenire natura humani ingenii prohibet. Quod ſi non contingat, altius tamen ibunt, qui ad ſumma nitentur,

[s] Hæc G. [t] *om.* G. [u] nonne vir p. G. [x] loquetur G.

pientiæ hic non tam ad publicam docendi provinciam, quam ad inſtitutum vitæ referri, propter hodiernum vocis uſum admonendum eſt.

15. *prætendebant*] Ut velum, quo minus, quam intra turpes eſſent, noſcerentur. Bene hic adnotatum a quibuſdam, reſpici ad edictum Domitiani, cui alias etiam adulatur Fabius, de ejiciendis urbe atque Italia philoſophis.

16. *Quis enim non*] Nobis placebat præ ea, quam damus ut vulgatiorem, et quaſi poſſeſſionis ſe titulo tuentem, illa quam Gibſonus probabat quarundam editionum lectio, *Quis enim modo de juſto, æquo et bono non et vir peſſimus loquitur?* Nemo hodie ita perverſus eſt, quin loquatur nonnunquam de juſto &c.' Cæterum enumerari hic tres philoſophiæ partes principes, ἠθικὴν, φυσικὴν, διαλεκτικὴν, attendenti apparet.

17. *meliorem præſertim*] Quæ vitam prudentia et honeſtate inſtruit.

quam qui præſumta deſperatione quo velint evadendi,
21 protinus circa ima ſubſtiterint [y]. Quo magis impetranda
erit venia, ſi ne minora quidem illa, verum operi, quod
inſtituimus, neceſſaria, præteribo. Nam liber primus ea,
quæ ſunt ante officium rhetoris, continebit. Secundo,
prima apud rhetorem elementa, et quæ de ipſa rhetoricæ
22 ſubſtantia quæruntur, tractabimus. Quinque deinceps
inventioni (nam et huic [z] diſpoſitio ſubjungitur) quatuor
elocutioni (in cujus partem memoria ac pronuntiatio ve-
niunt) dabuntur. Unus accedet, in quo nobis orator
ipſe informandus eſt, ut qui mores ejus, quæ in ſuſcipien-
dis, diſcendis [a], agendis cauſis ratio, quod eloquentiæ ge-
nus, quis agendi debeat eſſe finis, quæ poſt finem ſtudia,
23 quantum noſtra valebit infirmitas, diſſeramus [b]. His om-
nibus admiſcebitur, ut quiſque locus poſtulabit, dicendi
ratio, quæ non eorum modo ſcientia, quibus ſolis quidam
nomen artis dederunt, ſtudioſos inſtruat, et (ut ſic dixerim)
jus ipſum rhetorices interpretetur, ſed alere facundiam,
24 vires augere eloquentiæ poſſit. Nam plerumque nudæ
illæ artes, nimia ſubtilitatis affectatione frangunt [c] atque
concidunt quidquid eſt in oratione generoſius, et OMNEM
ſuccum ingenii bibunt, et oſſa detegunt : quæ ut eſſe, et
adſtringi nervis ſuis debent, ſic corpore operienda ſunt.
25 Ideoque nos non particulam illam, ſicut plerique, ſed
quidquid utile ad inſtituendum oratorem putabamus, in
hos duodecim libros contulimus, breviter omnia demon-
ſtrando. Nam ſi quantum de quaque re dici poteſt, pro-
26 ſequamur, finis operis non reperietur. Illud tamen in
primis teſtandum eſt, NIHIL præcepta atque artes valere,
niſi adjuvante natura. Quapropter ei, cui deerit inge-
nium, non magis hæc ſcripta ſunt, quam de agrorum
27 cultu ſterilibus terris. Sunt et alia ingenita quædam [d]
adjumenta, vox, latus patiens laboris, valetudo, conſtantia,
decor : quæ ſi modica obtigerunt, poſſunt ratione amplia-
ri : ſed nonnunquam ita deſunt, ut bona etiam ingenii

[y] ſubſtiterunt G. [z] Goth. huic et, *recte, ut vidit Heuſingerus.* [a] do-cendis *inſ.* G. [b] diſſeremus G. Jenſ. [c] franguntur G. *ſed melius* frangunt. [d] cuique Jenſ. quidem quæ adjuvant G.

27. *conſtantia*] Neſcio quam bene in *congenitis adjumentis* adnumeretur *conſtantia:* ſi enim virtutum illa initia, quas diſpoſitiones vocant ſcholæ, voluiſſet commemorare Quinctilianus, longe plura ex eo genere videtur fuiſſe enumeraturus. Quid ? quod ſtatim *pertinax ſtudium, continuam exercitationem* ſeparatim nominat. Legemuſne *valetudo conſtans ?* Sic puto equidem.

ſtudiique corrumpant: ſicut et hæc ipſa ſine doctore pe-
rito, ſtudio pertinaci, ſcribendi, legendi, dicendi multa et
continua exercitatione, per ſe nihil proſunt.

I. Igitur nato filio, pater ſpem de illo primum quam
optimam capiat: ita diligentior a principiis fiet. Falſa
enim eſt [e] querela, pauciſſimis hominibus vim percipiendi
quæ tradantur eſſe conceſſam, plerosque vero laborem ac
tempora tarditate ingenii perdere. Nam contra, plures re-
perias et faciles in excogitando, et ad diſcendum promtos:
quippe id eſt homini naturale: ac SICUT aves ad vola-
tum, equi ad curſum, ad ſævitiam feræ gignuntur: ita no-
bis propria eſt mentis agitatio atque ſolertia: unde origo
animi cœleſtis creditur. Hebetes vero et indociles non 2
magis ſecundum naturam homines eduntur, quam prodi-
gioſa corpora, et monſtris inſignia: ſed hi pauci admodum [f].
Fuerit argumentum, quod in pueris elucet ſpes plurimo-
rum, quæ dum emoritur ætate, manifeſtum eſt, non na-
turam defeciſſe, ſed curam. Præſtat tamen ingenio alius
alium, concedo: ſed ut plus efficiat, aut minus: nemo
tamen reperitur, qui ſit ſtudio nihil conſecutus. Hoc [g] 3
qui perviderit, protinus ut erit parens factus, acrem quam
maxime curam ſpei futuri oratoris impendat. Ante om-
nia ne ſit vitioſus ſermo nutricibus: quas, ſi fieri poſſet,
ſapientes Chryſippus optavit, certe, quantum res patere-
tur, optimas eligi voluit. Et morum quidem in his haud 4
dubie prior ratio eſt: recte tamen etiam loquantur. Has
primum audiet puer, harum verba effingere imitando co-
nabitur. Et natura tenaciſſimi ſumus eorum, quæ rudi- 5
bus annis [h] percipimus: ut ſapor, quo nova imbuas,
durat; nec lanarum colores, quibus ſimplex ille candor

[e] *om.* G. [f] Admodum fuerunt. Argumentum: G. *et al. ap.* Burm. [g] hic quippe prot. G. Hæc q. p. Jenſ. Hoc qui providerit Ald. [h] Animis percepimus G. *quod jam placuit Almeloveenio: utrumque exemplo aliorum dici, oſtendit Burmannus.*

27. *hæc ipſa*] Cave ad proxima referas, ſed ad *congenita*, quæ paullo ante dixit, *adjumenta*.

I, 2. *ſecundum naturam homines*] Revocavi lectionem Aldinam. Sermo eſt de natura univerſa: opponuntur *hebetes homines et prodigioſa corpora*. Solenne cum ſit, quoidam accuſativos tertiæ declinationis in *is* exire, qui *es* vulgo habent; tanto facilius irrepere hic potuit et locum tueri *hominis*.

3. *Hoc qui perviderit*] Hanc lectionem, quam in veteri exemplari vidit Regius, reliquis præferre non dubito, et firmari inde puto, quæ de vi hujus verbi diſputat Bentleius ad illud Hor. Sat. 1, 3, 25, *Cum tua prævideas* &c. Mirum ſane fuerit, eidem verbo ſi contrariæ plane voluntates ſubjectæ ſint.

mutatus eſt, elui poſſunt. Et hæc ipſa magis pertinaciter
hærent, quæ deteriora ſunt. Nam bona facile mutantur
in pejus: nunc[i] quando in bonum verteris vitia? Non
adſueſcat ergo, ne dum infans quidem eſt, ſermoni, qui
dediſcendus ſit[l]. In parentibus vero quamplurimum eſſe
6 eruditionis optaverim. Verum nec de patribus tantum
loquor. Nam Gracchorum[m] eloquentiæ multum contu-
liſſe accepimus Corneliam matrem, cujus doctiſſimus ſer-
mo in poſteros quoque eſt epiſtolis traditus: et Lælii filia
reddidiſſe in loquendo paternam eloquentiam[n] dicitur:
et Quinti Hortenſii filiæ oratio apud Triumviros habita,
7 legitur non tantum in ſexus honorem. Nec tamen ii,
quibus diſcere ipſis non contigit, minorem curam docendi
liberos habeant: ſed ſint propter hoc ipſum ad cetera ma-
gis diligentes. De pueris, inter quos educabitur ille
(II) huic ſpei deſtinatus, idem quod[o] de nutricibus dictum ſit.
8 De pædagogis hoc amplius, ut aut ſint eruditi plane, quam
primam eſſe curam velim: aut, ſe non eſſe eruditos ſciant.
Nihil enim pejus eſt iis, qui paullum aliquid ultra primas
literas progreſſi, falſam ſibi ſcientiæ perſuaſionem indue-
runt. Nam et cedere præcipiendi peritis indignantur,
et velut jure quodam poteſtatis, qua fere hoc hominum
genus intumeſcit, imperioſi atque interim ſævientes, ſtul-
titiam ſuam perdocent[p]. Nec minus error eorum nocet
9 moribus. Siquidem Leonides Alexandri pædagogus, ut
a Babylonio Diogene traditur, quibuſdam eum vitiis im-
buit, quæ robuſtum quoque et jam[q] maximum regem ab
10 illa inſtitutione puerili ſunt proſecuta. Si cui multa vi-
deor exigere, cogitet oratorem inſtitui, rem arduam, etiam
cum ei formando nihil defuerit; præterea plura ac diffici-
liora ſupereſſe. Nam et ſtudio perpetuo, et præſtantiſſimis
11 præceptoribus, et pluribus diſciplinis opus eſt. Quaprop-
ter præcipienda ſunt optima: quæ ſi quis gravabitur, non
rationi defuerit, ſed homini. Si tamen non continget,

[i] nam G. *et* Jenſ. *forte*, num quando *h. e. aliquando: ſuccurrit illud* numquam *e* Cod. Almelov. [l] eſt G. [m] Graccorum G. [n] elegantiorem *inſ.* G. *Eſt ab ſciolo, qui vim verbi* reddidiſſe *non aſſequutus, deeſſe aliquid putaret.* [o] *Sic* G. *et* Jenſ. quo *al.* [p] docent G. [q] *om.* G. Jenſ.

6. *in ſexus honorem*] Hoc eſt, cum venia, ut ſubinde cogitemus, ſi per ſe magni æſtimanda non ſit, tamen vel hoc nomine adverſione animi noſtri dignam eſſe, quod a femina ſcripta ſit, non ita, inquam, legitur oratio Hortenſiæ; ſed ita, ut ſummorum virorum libri, uti doctiores inde melioreſque recedamus.

11. *non rationi defuerit*] Si quis optima illa, quæ præcipimus et præcipiemus, gravabitur, hoc eſt, ſuſci-

quales maxime velim, nutrices [r] pueros habere; pædago-
gus at[s] unus certe ſit aſſiduus, dicendi non imperitus, qui,
ſi qua erunt ab his præſente alumno dicta vitioſe, corrigat
protinus, nec inſidere illi ſinat: dum tamen intelligatur,
id, quod prius dixi, bonum eſſe; hoc, remedium. A 12
Græco ſermone puerum [t] incipere malo: quia Latinus [u],
qui pluribus in uſu eſt, vel nobis nolentibus ſe præbet [v]:
ſimul quia diſciplinis quoque Græcis prius inſtituendus
eſt, unde et [x] noſtræ fluxerunt. Non tamen hoc adeo ſu- 13
perſtitioſe [z] velim fieri, ut diu tantum loquatur Græce aut
diſcat, ſicut pleriſque moris eſt: hinc enim accidunt et
oris plurima vitia in peregrinum ſonum corrupti, et ſer-
monis; cui cum Græcæ figuræ aſſidua conſuetudine hæ-
ſerint [a], in diverſa quoque loquendi ratione pertinaciſſime
durant. Non longe itaque Latina ſubſequi debent, et
cito pariter ire. Ita fiet, ut quum [b] æquali cura linguam 14
utramque tueri cœperimus, neutra alteri officiat. Qui- 15
dam literis inſtituendos [c], qui minores ſeptem annis eſſent,
non putaverunt, quod illa primum ætas et intellectum
diſciplinarum capere, et laborem pati poſſit. In qua ſen-
tentia Heſiodum eſſe plurimi tradunt, qui ante Gramma-
ticum Ariſtophanem fuerunt: nam is primus ὑποθήκας,
in quo libro ſcriptum hoc invenitur, negavit eſſe hujus
poetæ. Sed alii quoque auctores, inter quos Eratoſthe- 16
nes, idem præceperunt. Melius autem, qui nullum tem-
pus vacare cura volunt, ut Chryſippus: nam is, quamvis
nutricibus triennium dederit, tamen ab illis quoque jam
informandam quam optimis inſtitutis mentem infantium
judicat. Cur autem non pertineat ad literas ætas, quæ 17

[r] nutrices pædagogoſque pueros habere, at unus &c. Ald. *quod probat vir doctus in Miſcell. Obſervatt. Vol. I. p.* 139. *Alius ibid.* velim pueris, habere pædagogos, at unus &c. Pueris *etiam probat Burmannus, cujus lectionem, e Palatinis membranis prolatam a Gebhardo, nihil mutante præſertim Gothano, ſervamus.* [s] autem G. [t] pueros G. [u] Gothanus 2, *Heuſingero docente,* Latinum, qui perbibet. [v] perhibet G. *ſed* præbet *merito præfert Burm.* [x] et *om.* G. [z] ſuperſtitione G. [a] hæſerunt G. *ut* Ald. [b] quam *ſphalma, credo, Burmann.* [c] inſtruendos Jenſ. *et al. apud Burm.*

pere in ſe facereque cunctabitur, vel recuſabit adeo; ille non rationi noſtræ ac diſciplinæ defuerit, eamque abſurda poſtulare convincet, aut regulam noſtram exceptione exempli ſui vitiabit; ſed homini, quem erudiendum ſuſcepit, deerit, eique non tantum proderit, quantum præceptis noſtris obſecutus poterat.

11. *bonum eſſe*; *hoc*] Nimirum, *bonum eſt* et primo expetendum, habere familiam totam bene loquentem: ſi quidam male loquantur, *remedium* ejus incommodi eſt hoc, quod de pædagogo dicit.

ad mores jam pertinet? Neque ignoro, toto illo, de quo loquor, tempore vix tantum effici, quantum conferre unus poſtea poſſit annus: ſed tamen mihi, qui id[d] ſenſerunt, videntur non tam diſcentibus in hac parte, quam docen-
18 tibus pepercisse. Quid melius alioqui facient, ex quo loqui poterunt? Faciant enim aliquid neceſſe eſt. Aut cur hoc, quantulumcumque eſt, uſque ad ſeptem annos lucrum faſtidiamus? Nam certe quamlibet parum ſit, quod contulerit ætas prior, majora tamen aliqua diſcet puer eo ipſo
19 anno, quo minora didiciſſet. Hoc per ſingulos annos prorogatum, in ſummam proficit: et quantum in infantia præſumtum eſt temporis, adoleſcentiæ acquiritur. Idem etiam de ſequentibus annis præceptum ſit: ne quod cuique diſcendum eſt, ſero diſcere incipiat. Non ergo perdamus primum ſtatim tempus: atque eo minus, quod initia literarum ſola memoria conſtant, quæ non modo
20 jam eſt in parvis[e], ſed tum etiam tenaciſſima eſt. Nec[f] ſum adeo ætatum imprudens, ut inſtandum teneris protinus acerbe putem, exigendamque plenam[g] operam. Nam id in primis cavere oportebit, ne ſtudia, qui amare nondum poteſt, oderit, et amaritudinem ſemel præceptam[h], etiam ultra rudes annos, reformidet. Luſus hic ſit: et rogetur, et laudetur, et numquam non[i] ſciſſe ſe gaudeat: aliquando ipſo nolente doceatur alius, cui invideat: con-

[d] hoc G. [e] pueris G. [f] non G. *et al. ap. Bur.* [g] plane G. *et al. ap. Bur.* [h] perceptam G. *et al.* [i] *Sic* G. non nunquam *Bur.*

19. *in ſummam proficit*] Avidis parentum votis gratius ſine dubio eſt, filium (ut hoc utamur) anno ſexto decimo in forum deduci poſſe, quam ſeptimo decimo; primam cauſam orare potius viceſimo anno, quam uno poſt; ſic deinde Quæſtorem, Ædilem, Prætorem, Conſulem denique renunciari. At hæc omnia fieri ita poſſunt, ſi vel pluribus annis qui ſeptimum præcedunt, ea conſequatur puer, quæ intra ſeptimum et octavum alioquin diſcenda erant.

20. *numquam non*] Prætuli hanc lectionem vulgatæ, quod verior videtur ſententia. Quid enim? an interdum modo, non nunquam modo gaudere volumus puerum, ſe ſciſſe? Puto, quoties ſcivit: et ſublevandum eſſe, acuendamque attentionem, ut quam ſæpiſſime hoc fiat, inter ſtudiorum nempe initia. Poſtea, ubi δοκησισοφία metuitur, erroris et ignorantiæ convincendus.

20. *cui invideat*] Caute hic verſandum: invidia, deteſtabile vitium oppugnandum potius machinis omnibus quam alendum. Sed miramur, invidos eſſe homines, et alienis bonis angi; et de peccato originis conquerimur; cum ſedulo id agant non imperitæ modo nutrices, ſed educatores etiam, a quibus prudentiam majorem expectes, ut invidiam accendant. Quin ſanctus ipſe Hieronymus, qui in epiſtolam ad Lætam prima iſthæc inſtitutionis

tendat interim, et ſæpius vincere ſe putet: præmiis etiam,
quæ capit illa ætas, evocetur. Parva docemus, inſtituen- 21
dum oratorem profeſſi: ſed eſt ſua etiam ſtudiis infantia:
et ut corporum mox etiam[l] fortiſſimorum educatio a lacte
cuniſque initium ducit; ita futurus eloquentiſſimus edidit
aliquando vagitum, et loqui primum incerta voce tentavit,
et hæſit circa formas literarum. NEC ſi quid diſcere ſatis 22
non eſt, ideo nec neceſſe eſt. Quod ſi nemo reprehendit
patrem, qui hæc non negligenda in ſuo filio putet, cur
improbetur, ſi quis ea, quæ domi ſuæ recte faceret, in
publicum promit[m]? Atque eo magis, quod MINORA eti-
am facilius minores percipiunt; et UT corpora ad quoſdam
membrorum flexus formari, niſi tenera, non poſſunt, ſic
animos quoque ad pleraque duriores robur ipſum facit.
An Philippus Macedonum rex Alexandro filio ſuo prima 23
literarum elementa tradi ab Ariſtotele, ſummo ejus ætatis
philoſopho, voluiſſet, aut ille ſuſcepiſſet hoc officium, ſi
non ſtudiorum initia, et a perfectiſſimo quoque optime
tractari, et pertinere ad ſummam crediſſet? Fingamus 24
igitur Alexandrum dari nobis impoſitum gremio, dignum
tanta cura infantem, (quamquam SUUS cuique dignus eſt)
pudeatne me in ipſis ſtatim elementis etiam brevia docen-
di monſtrare compendia? Neque enim mihi[n] illud ſaltem
placet, quod fieri in plurimis[o] video, ut literarum nomina
et contextum prius quam formas, parvuli diſcant. Ob- 25
ſtat hoc agnitioni earum, non intendentibus mox animum
ad ipſos ductus, dum antecedentem memoriam ſequuntur.
Quæ cauſſa eſt præcipientibus, ut etiam, cum ſatis af-
fixiſſe eas pueris recto illo, quo primum ſcribi ſolent,
contextu videntur, retroagant rurſus, et varia permu-
tatione perturbent[p], donec literas, qui inſtituuntur, fa-
cie norint, non ordine. Quapropter optime, ſicut ho-
minum, pariter et habitus et nomina edocebuntur. Sed

[l] etiam *om.* G. *et plures.* mox etiam *om.* Jenſ. [m] promitur G. [n] *Malim* mihi ſaltem illud placet. [o] pluribus G. [p] turbent G. *et al.* turbetur ordo, *hac ipſa in re S. Hieronymus.*

elementa fere tranſtulit, non dubitavit et hoc ponere, *Habeat et in diſcendo ſocias, quibus invideat, quarum laudibus mordeatur.* An, ne accuſemus tantos viros, *invidiam* dicamus *μίσον* eſſe, et *æmulationem* etiam ſignificare eam, quæ vitio careat. Transferamus huc noſtri verba, 1, 2, 22.

20. *ſæpius*] Non ſemper, ne vel ignavum faciamus, vel ſuperbum et *πλεονέκτην*.

25. *pariter et habitus*] Cum homines primum noſſe diſcunt pu-

26 quod in literis obeſt, in ſyllabis non nocebit. Non excludo autem, id quod eſt notum, irritandæ ad diſcendum infantiæ gratia, eburneas etiam literarum formas in luſum offerre; vel ſi quid aliud, quo magis illa ætas gaudeat, inveniri poteſt, quod tractare, intueri, nominare, jucun-
27 dum ſit. Cum vero jam ductus ſequi cœperit, non inutile erit eas tabellæ quam optime inſculpi, ut per illos velut ſulcos ducatur ſtilus. Nam neque errabit, quemadmodum in ceris, (continebitur enim utrimque marginibus) neque extra præſcriptum poterit egredi; et celerius ac ſæpius ſequendo certa veſtigia, formabit[q] articulos; neque egebit adjutorio manum ſuam manu ſuperimpoſita regen-
28 tis. Non eſt aliena res, quæ fere ab honeſtis negligi ſolet, cura bene ac velociter ſcribendi. Nam cum ſit in ſtudiis præcipuum, quoque ſolo verus ille profectus, et altis radicibus nixus paretur, ſcribere ipſum: tardior ſtilus cogitationem moratur; rudis et confuſus intellectu caret: unde ſequitur alter dictandi, quæ (ex his[r]) transferenda
29 ſunt, labor. Quare cum ſemper et ubique, tum præcipue in epiſtolis ſecretis et familiaribus delectabit ne hoc qui-
30 dem neglectum reliquiſſe. Syllabis nullum compendium eſt: perdiſcendæ omnes: nec, ut fit plerumque, difficillima quæque earum differenda, ut in nominibus[t] ſcriben-

[q] formabit G. Jenſ. firmabit *rel.* [r] ex his *om.* G. *et videtur totum deberi Regio. Optima forte lectio Jenſ.* quæ et transfer. [t] omnibus *ſic etiam* G. omnibus *al.*

eri, non ordo eſt, qui memoriam eorum ſervet. ſed ad habitum oris, vocem, veſtem, adjungunt nomina. Ita agendum in literis, ut O ſciant eſſe, non ideo quod N præceſſit, ſequitur P, ſed quod circulus eſt.

25. *non nocebit*] Quia nimirum literas jam norunt, non ita facilis errandi erit occaſio.

27. *formabit*] Hoc prætuli, quia non de firmitate et rigore articulorum agitur, ſed de conformatione. Turbaſſet fere Hieronymi locus, ut ad h. l. a Colomeſio proponitur ex laudata ad Lætam epiſtola, *Cum vero cœperit trementi manu ſtilum in cera ducere; vel alterius ſuperpoſita manu teneri figantur articuli* &c. ubi illud *figantur* ex *firmabit* expreſſum videri poteſt. Sed edidit Frobenius *regantur:* et ſi omnino eſt alicubi *figantur*, quod jam non vacat quærere, contenderim tamen voluiſſe, qui ita ſcripſit, *fingantur*, quod ad *formandi* intellectum proxime accedit. Neque tamen in *firmabit* abſurdum quidquam ineſſe dixerim. Add. 1, 1, 22.

28. *transferenda*] In alium puta codicem, cum legi non poſſit manus prima: neque vero deſcribere poteſt quiſquam impeditam et implicitam ſibi ſcripturam: ſupereſt igitur, ut auctor ipſe novum dictandi laborem ſuſcipiat, tanto moleſtiorem, ſi ipſe quid ſcripſerit legere, (quod quibuſdam accidere memini) nequeat.

30. *in nominibus ſcribendis*] Sic

dis deprehendantur; quin immo ne primæ quidem me- 31
moriæ temere credendum: repetere, et diu inculcare, fuerit utilius; et in lectione quoque non properare ad continuandam eam vel accelerandam; nisi cum inoffensa atque indubitata literarum inter se conjunctio suppeditare sine ulla cogitandi saltem mora poterit: tunc ipsis syllabis 32
verba complecti, et his sermonem connectere incipiat. Incredibile est quantum moræ lectioni festinatione adjiciatur. Hinc enim accidit dubitatio, intermissio, repetitio; plus 33
quam possunt audentibus, deinde cum errarunt, etiam iis quæ jam sciunt, diffidentibus. Certa sit ergo in primis lectio, deinde conjuncta; et diu lentior [u], donec exercitatione contingat emendata velocitas. Nam prospicere in dex- 34
trum (quod omnes præcipiunt) et providere, non rationis modo, sed usus quoque est: quoniam sequentia intuenti, priora dicenda sunt, et, quod difficillimum est, dividenda intentio animi, ut aliud voce, aliud oculis agatur. Illud non pœnitebit curasse, dum scribere nomina puer (quemadmodum moris est) cœperit, ne hanc operam in vocabulis vulgaribus et forte occurrentibus perdat. Protinus 35
enim potest interpretationem linguæ secretioris, [x] quas Græci γλώσσας vocant, dum aliud agitur, ediscere, et inter prima elementa consequi rem, postea proprium tempus desideraturam. Et quoniam adhuc circa res tenues moramur: ii quoque versus, qui ad imitationem scribendi proponentur [z], non otiosas velim sententias habeant, sed

[u] lentius ordo G. Jens. [x] id est *ins. etiam* G. [z] præpon. G. Jens.

legendum putamus. Si syllabæ difficiliores differantur, illud consequitur, *ut in nominibus* præcipue propriis, (ut 10, 1, 52,) sed etiam aliis paullo difficilioribus, pueri deinde *deprehendantur*, id est inscitiæ convincantur. Sic utitur hoc verbo 1, 8, 21; 10, 1, 41; 12, 2, 14; 12, 8, 6. Intellectum quoque *nominis* unice juvat ipse Fabius p. p. s. 34 et 37. Sed etiam S. Hieronymus de hac ipsa exercitatione ad Lætam scribens, *Ipsa*, inquit, *nomina, per quæ paullatim consuescet verba contexere, non sint fortuita, sed certa, et coacervata de industria, prophetarum videlicet atque apostolorum—ut, dum aliud agit, futuræ memoriæ præparetur.* Pro *nominibus* posuerunt *omnibus* etiam alias librarii, v. g. 1, 6, 5. Ista videntur simplicissima. Vide tamen, an his meliora, quæ vir doctus in Miscell. Observatt. vol. 1, p. 140.

32. *verba complecti*] Ludit in etymo τῆς συλλαβῆς, *comprehensionis* vel *complexionis*.

33. *conjuncta*] h. e. continuata et connexa inter se, non singulis verbis vel syllabis adeo insistens.

33. *et diu lentior*] Pro solœco illo *lentius ordo*, suspicor dedisse Fabium, *lentus ordo*: ita certe melius respondet *emendata velocitas*.

34. *scribere nomina*] Vid. ad s. 30.

36 honeſtum aliquid monentes[a]. Proſequitur hæc memoria in ſenectutem, et impreſſa animo rudi, uſque ad mores proficiet. Etiam dicta clarorum virorum, et electos[b], ex poetis maxime (namque eorum parvis cognitio gratior eſt) locos[c] ediſcere inter luſum licet. Nam et maxime neceſſaria eſt oratori (ſicut ſuo loco dicam) memoria: et ea præcipue firmatur atque alitur exercitatione: et in iis, de quibus nunc loquimur, ætatibus, quæ nihil dum ipſæ ex ſe generare queunt, prope ſola eſt, quæ juvari cura
37 docentium poſſit. Non alienum fuerit exigere ab his ætatibus, quo ſit abſolutius os, et expreſſior ſermo, ut nomina quædam verſuſque affectatæ difficultatis ex pluribus et aſperrime coeuntibus inter ſe ſyllabis catenatos, et velut confragoſos, quam citatiſſime[d] volvant. Χαλεποὶ Græce vocantur: res modica dictu: qua tamen omiſſa, multa linguæ vitia, niſi primis eximuntur annis, inemendabili in poſterum pravitate durantur.

II. (III.) Sed nobis jam paullatim accreſcere puer, et exire de gremio, ac diſcere ſerio incipiat. Hoc igitur potiſſimum loco tractanda quæſtio eſt, Utiliuſne ſit domi atque intra privatos parietes ſtudentem continere, an frequentiæ ſcholarum, et velut publicis præceptoribus tra-
2 dere. Quod quidem cum iis, a quibus clariſſimarum civitatium mores ſunt inſtituti, tum eminentiſſimis auctoribus video placuiſſe. Non eſt tamen diſſimulandum, eſſe nonnullos, qui ab hoc prope publico more privata quadam perſuaſione diſſentiant. Hi duas præcipue rationes ſequi videntur: unam, quod moribus magis conſulant, fugiendo turbam hominum ejus ætatis, quæ ſit ad vitia maxime prona, unde cauſſas turpium factorum ſæpe extitiſſe utinam falſo jactaretur; alteram, quod quiſquis futurus eſt ille præceptor, liberalius tempora ſua impenſurus
3 uni videtur, quam ſi eadem in plures partiatur. Prior cauſſa prorſus gravis: nam ſi ſtudiis quidem ſcholas prodeſſe, moribus autem nocere conſtaret, potior mihi ratio vivendi honeſte, quam vel optime dicendi[e] videretur. Sed mea quidem ſententia juncta iſta atque indiſcreta ſunt: neque enim eſſe oratorem, niſi bonum virum, judico; et fieri, etiam ſi poſſet, nolo: de hac re igitur prius.
4 Corrumpi mores in ſcholis putant: nam et corrumpuntur interim: ſed domi quoque: adſunt[f] multa ejus rei ex-

[a] admonentes G. [b] electorum Jenſ. [c] quos G. *ut adeo ad poetas integros referatur.* [d] citiſſime G. [e] diſcendi *etiam* G. *et* Jenſ. [f] *Sic etiam* G. et ſunt *al.*

empla, tam læſæ hercle, quam conſervatæ ſanctiſſime
utrobique opinionis. Natura cujuſque [g] totum curaque
diſtat. Da mentem ad pejora facilem, da negligentiam
formandi cuſtodiendique in ætate prima pudoris: non
minorem flagitiis occaſionem ſecreta præbuerint: nam et
eſſe poteſt turpis domeſticus ille præceptor, nec tutior in-
ter ſervos malos, quam ingenuos parum modeſtos conver-
ſatio eſt. At ſi bona ipſius indoles, ſi non cæca ac ſopita 5
parentum ſocordia eſt: et præceptorem eligere ſanctiſſi-
mum quemque [h], (cujus rei præcipua prudentibus cura
eſt) et diſciplinam, quæ maxime ſevera fuerit, licet; et
nihilominus amicum gravem virum, aut fidelem libertum,
lateri filii ſui adjungere, cujus aſſiduus comitatus etiam
illos meliores faciat, qui timebuntur [i]. Facile erat hujus
metus remedium. Utinam liberorum noſtrorum mores 6
non ipſi perderemus. Infantiam ſtatim deliciis ſolvimus:
mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus, nervos
omnes et mentis et corporis frangit. Quid non adultus
concupiſcet, qui in purpuris repit? Nondum prima verba
exprimit, et [l] jam coccum intelligit, jam conchylium poſ-
cit. Ante palatum eorum, quam os [m], inſtituimus. In 7
lecticis creſcunt: ſi terram attigerint, e manibus utrim-
que ſuſtinentium pendent. Gaudemus, ſi quid licentius
dixerint. Verba, ne Alexandrinis quidem permittenda
deliciis, riſu et oſculo excipimus: nec mirum: nos docu-
imus, ex nobis audierunt. Noſtras amicas, noſtros con- 8
cubinos vident: omne convivium obſcenis canticis ſtrepit:
pudenda dictu ſpectantur. Fit ex his conſuetudo, deinde
natura. Diſcunt hæc miſeri ante quam ſciant vitia eſſe:
inde ſoluti ac fluentes non accipiunt e ſcholis mala [n] iſta,
ſed in ſcholas afferunt. Verum in ſtudiis magis vacabit
unus uni. Ante omnia nihil prohibet eſſe iſtum, neſcio
quem unum, etiam cum eo, qui in ſcholis eruditur. Sed 9

[g] tamen *pro* cujuſque G. [h] *om.* G. [i] timebantur G. timebunt Jenſ. [l] *om.* G. *et* Jenſ. [m] mores Jenſ. *Sed* os *in Gothano novum præſidium habet: ac reſpondent ſibi,* nondum prima verba exprimit, *et* os inſtituimus. [n] *om.* G.

4. *Natura—diſtat*] *Totum* illud de publica an privata inſtitutione, quod, ſi eventus modo ſpectes, unum et indifferens videtur, (cum utrobique et corrumpantur juvenes, et feliciter adoleſcant) *diſtat natura* cujuſque pueri et *cura* parentum; ut ſi bonam naturam diligenter cuſtodias, utrobique effici poſſit, quod probetur, ſi negligas, facile perdatur &c. Ipſe enim Fabius ſatis explicat.

8. *nihil prohibet*] Nimirum jungi jubet publicam cum privata inſtitutione, qua re nihil cogitari poteſt ſalutarius.

etiam ſi jungi utrumque non poſſet, lumen tamen illud[o] conventus honeſtiſſimi, tenebris ac ſolitudini prætuliſſem. Nam optimus quiſque præceptor frequentia gaudet,
10 ac majore ſe theatro dignum putat. At vero minores ex conſcientia ſuæ infirmitatis hærere ſingulis, et officio fun-
11 gi quodam modo pædagogorum non indignantur. Sed præſtet alicui vel gratia, vel amicitia, vel pecunia, ut doctiſſimum atque incomparabilem magiſtrum domi habeat: num tamen ille totum in uno diem conſumturus eſt? aut poteſt eſſe ulla tam perpetua diſcentis intentio, quæ non,
12 UT viſus oculorum obtutu continuo, fatigetur? cum præſertim multo plus ſecreti [p] ſtudia deſiderent. Neque enim ſcribenti, ediſcenti[q], et cogitanti præceptor aſſiſtit: quorum aliquid agentibus, cujuſcumque [r] interventus impedimento eſt. Lectio quoque non omnis, nec ſemper, præeunte vel interpretante eget: quando enim tot auctorum notitia contingeret? Ergo modicum tempus eſt, quo in
13 totum diem velut opus ordinetur. Ideoque per plures ire poſſunt etiam quæ ſingulis tradenda ſunt: pleraque vero hanc conditionem habent, ut eadem voce ad omnes ſimul perferantur. Taceo de partitionibus et declamationibus rhetorum: quibus certe quantuſcumque numerus adhi-
14 beatur, tamen unuſquiſque totum feret. Non enim vox illa præceptoris, UT cœna, minus pluribus ſufficit; ſed ut ſol, univerſis idem lucis caloriſque largitur. Grammaticus quoque de ratione loquendi ſi diſſerat, quæſtiones explicet, hiſtorias exponat, poemata enarret: tot illa diſcent,
15 quot audient. At enim emendationi prælectionique numerus obſtat. Sit incommodum, (nam quid fere undique

[o] illorum Jenſ. [p] temporis *inſ.* G. Jenſ. *ſed nihil eo opus eſt.* [q] *om.* Jenſ. *male.* [r] cujuſque G.

10. *quodam modo pædagogorum*] Nimirum pædagogi ſervi plerumque, raro literati, vitæ et pudoris tutelæ potius, quam docendi provinciæ præfecti. Hodie in lautioribus privatorum familiis iidem fere privati præceptores et pædagogi: apud principes pueros atque juvenes major pædagogi perſona, cum ipſis quoque præceptoribus ſint præpoſiti.

13. *per plures ire*] Pluribus deinceps, uni poſt alterum operam dare poteſt præceptor unus, dum ii qui quaſi acceperunt ab eo penſa, in illis perficiendis occupati ſunt.

13. *de partitionibus*] *Poſitionibus* mallem h. e. thematibus, quæ a præceptoribus ut declamandi materia proponuntur; ſi Manuſcripti adducerent. Sed neque *partitiones* non huc faciunt, cum totum fere declamandi, ex tempore præſertim, artificium in commoda partitione inſit. Nunc *materias* vocant in ſcholis, itemque *diſpoſitiones*. Vid. noſter 2, 6, 1.

placet ?) mox illud comparabimus commodis. Nec ego tamen eo mitti puerum volo, ubi negligatur. Sed neque præceptor bonus majore ſe turba, quam ut ſuſtinere eam poſſit, oneraverit : et in primis ea habenda cura eſt, ut is omni modo fiat nobis familiariter amicus : nec officium in docendo ſpectet, ſed affectum : ita numquam erimus in turba. Nec ſane quiſquam, literis ſaltem leviter imbutus, 16
eum, in quo ſtudium ingeniumque perſpexerit, non in ſuam quoque gloriam peculiariter fovebit. Sed ut fugiendæ ſint magnæ ſcholæ, (cui ne ipſe quidem rei aſſentior, ſi ad aliquem merito concurritur) non tamen hoc eo valet, ut fugiendæ ſint omnino ſcholæ : aliud eſt enim vitare eas, aliud eligere. Et ſi[s] refutavimus quæ contra dicuntur, 17
jam explicemus, quid ipſi ſequamur. Ante omnia, futu- 18
rus orator, cui in maxima celebritate et in media reipub. luce vivendum eſt, aſſueſcat jam a tenero non reformidare homines, neque illa ſolitaria et [t] velut umbratili vita palleſcere. Excitanda mens et attollenda ſemper eſt, quæ in hujuſmodi ſecretis aut langueſcit, et quemdam VELUT in opaco ſitum ducit : aut contra tumeſcit inani perſuaſione ; NECESSE eſt enim ſibi nimium tribuat, qui ſe nemini com-

[s] *Quid ſi legamus* ſic ? [t] ac umbrat. G.

16. *cui ne—aſſentior*] i. e. non placet mihi, fugiendas eſſe magnas eorum ſcholas, ad quos merito concurſus fiant. Et ſi concedam etiam, magnas ſcholas eſſe fugiendas, tamen non continuo ſequeretur, ut omnes in univerſum damnarem.

18. *palleſcere*] Non interpretor ex communi ſignificatione, qua dicimur *nulla palleſcere culpa :* ſed refero ad reconditiorem intellectum, quo ad ſitum, et corruptionem a quiete, humore admiſſo, et excluſo aere ortam refertur, quem docent præſertim rei ruſticæ ſcriptores. Varro 1, 67. *Pallidior fit ficus vetuſtate.* Loca aliquot Columellæ, ubi is *pallorem* ita accipit, dedimus in Lexico rei ruſticæ, et adjunximus Vitruv. 6, 7. *Venti infundentes humidos ſpiritus, pallore volumina* (de bibliotheca loquitur) *corrumpunt.* Reconditiorem voco ſignificationem : ſi enim cogitaſſet illam magnus alioqui poetarum ſoſpitator Heinſius, non iviſſet emendatum Ovidium Met. 1, 374 ; aut Claudianum Conſul. Olybr. 21, 2 ; et *pallere*, quod habent optimi libri, in alterum *ſqualere* mutaſſet. Laudat illa loca et auctoritatem Heinſii ad Fabii noſtri declamat. 5, 19. p. 122. Burmannus, ubi *pallentes ſordibus manus* retinendas equidem puto. Ita *Sardinia* recte *pallere* dicitur apud Silium 12, 373. Quin ipſe *inferorum pallor*, de quo paſſim poetæ, ſæpe idem ſignificat quod princeps illorum dicit Æn. 6, 462. *loca ſenta ſitu.* Itaque Luca. 5, 628. (cujus locum non minus quam alterum Silii laudat laudatiſſimus Burmannus) retineam *infernæ domus pallorem*, cui *ſqualorem* ſubſtituit Cortius. Fabius ipſe, quid ſit *palleſcere* mox dicit, *quemdam velut in opaco ſitum ducit.*

19 parat. Deinde cum proferenda ſunt ſtudia, caligat in
ſole, et omnia nova offendit[u], ut qui ſolus didicerit, quod
20 inter multos faciendum eſt. Mitto amicitias, quæ ad ſe-
nectutem uſque firmiſſimæ durant, religioſa quadam ne-
ceſſitudine imbutæ: NEQUE enim eſt ſanctius, ſacris iiſ-
dem, quam ſtudiis initiari. Senſum ipſum, qui commu-
nis dicitur, ubi diſcet, cum ſe a congreſſu, qui non homi-
nibus ſolum, ſed mutis quoque animalibus naturalis[x] eſt,
21 ſegregarit? Adde, quod domi ea ſola diſcere poteſt, quæ
ipſi præcipientur[z]; in ſchola, etiam quæ aliis. Audiet
multa quotidie probari, multa [a]corrigi: proderit alicujus
22 objurgata deſidia: proderit laudata induſtria: excitabitur
laude æmulatio: turpe ducet cedere pari, pulchrum ſupe-
raſſe majores. Accendunt omnia hæc animos: et licet
ipſa vitium ſit ambitio, frequenter tamen cauſſa virtutum
23 eſt. Non inutilem ſcio ſervatum eſſe a præceptoribus
meis morem, qui cum pueros in claſſes diſtribuerant, or-
dinem dicendi ſecundum vires ingenii dabant: et ita ſu-
periore loco quiſque declamabat, ut præcedere [b] profectu
24 videbatur. Hujus rei judicia præbebantur: ea nobis in-
gens palmæ contentio: ducere vero claſſem, multo pul-
cherrimum. Nec de hoc ſemel decretum erat: triceſi-
mus dies reddebat victo certaminis poteſtatem: ita nec
ſuperior ſucceſſu curam remittebat, et dolor victum ad
25 depellendam ignominiam concitabat. Id nobis acriores
ad ſtudia dicendi faces ſubdidiſſe[c], quam exhortationes
docentium, pædagogorum cuſtodiam, vota parentum,
quantum animi mei conjectura colligere poſſum, conten-
26 derim. Sed ſicut firmiores in literis profectus alit æmu-
latio, ita incipientibus, atque adhuc teneris, condiſcipulo-
rum quam præceptoris jucundior, hoc ipſo quod facilior,
imitatio eſt. Vix enim ſe prima elementa ad ſpem tollere
effingendæ, quam ſummam putant, eloquentiæ audebunt:
proxima amplectuntur magis, UT vites arboribus applici-
tæ[d], inferiores prius apprehendendo ramos, in cacumina
27 evadunt. Quod adeo verum eſt, ut ipſius etiam magiſtri,
ſi tamen ambitioſis utilia præferet, hoc opus ſit, cum ad-
huc rudia tractabit ingenia, non ſtatim onerare infirmita-
tem diſcentium, ſed temperare vires ſuas, et ad intellec-
28 tum audientis deſcendere. Nam UT vaſcula oris anguſti

[u] offendunt, veluti qui G. *offendunt et perturbant novum oratorem nova.* Et ad omnia nova off. *ſuſpicat.* Heuſ. [x] communis G. [z] præcipiuntur G. [a] quotidie *inſ.* Jenſ. [b] procedere G. [c] addidiſſe G. [d] applicatæ G.

ſuperfuſam [e] humoris [f] copiam reſpuunt: ſenſim autem influentibus, vel etiam inſtillatis [g] complentur: ſic animi puerorum quantum excipere poſſint, videndum eſt: nam majora intellectu, velut parum apertos [h] ad percipiendum animos non ſubibunt. Utile igitur eſt habere, quos imi- 29
tari primum, mox vincere velis [i]: ita paullatim et ſuperiorum ſpes erit. His adjicio, præceptores ipſos non idem mentis ac ſpiritus in dicendo poſſe concipere ſingulis tantum præſentibus, quod illa celebritate audientium inſtinctos. Maxima enim pars eloquentiæ conſtat animo: hunc 30
affici, hunc concipere imagines rerum, et transformari quodammodo ad naturam eorum, de quibus loquimur, neceſſe eſt. Is porro, quo generoſior celſiorque eſt, hoc majoribus velut organis commovetur: ideoque et laude creſcit, et impetu augetur, et aliquid magnum agere gaudet. Eſt quædam tacita dedignatio, vim dicendi tantis 31
comparatam laboribus, ad unum auditorem demittere: pudet ſupra modum ſermonis [k] attolli. Et ſane concipiat quis mente vel declamantis habitum, vel orantis vocem, inceſſum, pronuntiationem, illum denique animi et corporis motum, ſudorem, ut alia præteream, et fatigationem, audiente uno; nonne quiddam pati furori ſimile videatur? Non eſſet in rebus humanis eloquentia, ſi tantum cum ſingulis loqueremur.

III. (IV.) Tradito ſibi puero, docendi peritus ingenium ejus in primis naturamque perſpiciat [l]. Ingenii ſignum in parvis præcipuum, memoria eſt. Ejus duplex virtus,

[e] ſuperfluam G. [f] humorum MS. vid. Miſc. Obſ. Vol. I. p. 140. [g] inſtillantibus G. Jenſ. [h] aptos G. Jenſ. *ſed ortum ex nota:* apertos *merito probant viri docti.* [i] velit G. [k] ſermones attollere G. Jenſ. [l] proſpiciat Jenſ. perſpiciet G.

30. *majoribus velut organis*] Non ineptum videtur ad hydraulica et pneumatica organa referri, quæ magna machinatione conſtant, et ſonos ingentes edunt. Alias etiam ad animos ac ſpiritum dicentis transferri formulas, quæ ad inſtrumenta ἐμπνευστὰ pertinent, vel ex illo Sophocleo conſtat, quod laudant Cicero Att. 2. 16. atque Longinus, 1, 3.

Φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι,
Ἀλλ' ἀγρίαις φύσαισι φορβειᾶς ἄτερ.

31. *ſupra modum ſermonis attolli*] Qui hic mutarunt aliquid, vim nominis *ſermonis* non adſecuti ſunt: pudet eum, qui cum uno auditore eſt attollere ſe, et voce uti majore, quam in ſermone quotidiano et familiari inter paucos utimur.

31. *quiddam pati*] More verbi Græci πάσχειν non tam ad agentem aliquem refertur, quam interiorem adfectionem animi ſignificat.

facile percipere, et fideliter continere. Proximum, imitatio : nam id quoque eſt docilis naturæ; ſic tamen, ut ea, quæ diſcit, effingat, non habitum forte et inceſſum [m], et ſi
2 quid in pejus notabile eſt. Non dabit mihi ſpem bonæ indolis, qui hoc imitandi ſtudio petet, ut rideatur : nam probus quoque in primis erit ille vere ingenioſus ; alioqui non pejus duxerim [n] tardi eſſe ingenii, quam mali. Pro-
3 bus autem ab illo ſegni et jacente plurimum aberit. Hic meus, quæ tradentur, non difficulter accipiet : quædam etiam interrogabit : ſequetur tamen magis, quam præcurret. Illud ingeniorum velut præcox [o] genus, non temere
4 umquam pervenit ad frugem. Hi ſunt, qui parva facile faciunt : et audacia provecti, quidquid illic [p] poſſunt, ſtatim oſtendunt. Poſſunt autem [q] id demum, quod in proximo eſt : verba continuant : hæc [r] vultu interrito, nulla tardati verecundia, proferunt : non multum præſtant, ſed
5 cito : non ſubeſt vera vis, nec penitus immiſſis radicibus nititur : UT quæ ſummo ſolo ſparſa ſunt ſemina, celerius ſe effundunt : et imitatæ ſpicas herbulæ, inanibus ariſtis ante meſſem flaveſcunt. Placent hæc annis comparata ;
6 deinde ſtat profectus, admiratio decreſcit. Hæc cum animadverterit, proſpiciat [s] deinceps, quonam modo tractandus ſit diſcentis animus. Sunt quidam, niſi inſtiteris, remiſſi : quidam imperia indignantur [t] : quoſdam continet metus, quoſdam debilitat : alios continuatio extundit, in aliis

[m] ingreſſum *legi vult ex libris et aliis locis Fabii Davis. ad Cicer. de N. D.* 1, 34. [n] dixerim G. *et* al. [o] præceps G. *cum* al. [p] illi G. Jenſ. c. al. illud *in addendis poſt Gronovium videtur probare Burm.* illico *conj. Gebhardi.* [q] tamen G. [r] ac G. *utrumque non male.* [s] *Sic* G. *et* MSS. al. perſp. Bur. [t] dedignantur G. *a prima manu*; *et* Bodl. *quod fere prætulerim.*

1. *quæ diſcit, effingat*] h.e. accurate exprimat, ut nihil recedat ab formula quaſi præſcripta : v. g. præit præceptor literæ ſcribendæ rationem et quaſi tractum, tradit pronuntiationem et quaſi cantum periodi alicujus, oſtendit quo geſtu aliquid agendum ſit : quo quis iſta felicius adſequetur et effinget, tanto plus imitando valere illum intelligemus.

3. *præcox genus*] Magis fere placet alterum, *præceps*, ut propius referatur ad illud *præcurret*. Et ſane *præcox* non eſt in vitio, cum feſtinatam quidem ſed maturitatem tamen ſignificet. Sed *præcipitantia* damnatur merito.

4. *quidquid illic poſſunt*] Mihi videbatur hic locus ita conſtituendus, *quidquid poſſunt illico oſtendunt.* Adſcripſerat aliquis rariori adverbio gloſſam *ſtatim :* ea deinde locum illius occupavit, et fecit ut ipſum varie jactaretur.

6. *alios continuatio extundit*] Nihil mutandum. Vid. quæ Bentl. ad Hor. Sat. 2, 2, 14. *Alios* continuatum præceptoris ſtudium denique *extundit* h. e. perficit, ac tale

plus impetus facit. Mihi ille detur puer, quem laus exci- 7
tet, quem gloria juvet, qui victus fleat: hic erit alendus ambitu, hunc mordebit objurgatio, hunc honor excitabit; in hoc desidiam numquam verebor. Danda est tamen 8
omnibus aliqua remissio: non solum, quia NULLA res est, quæ perferre possit continuum laborem; atque ea quoque, quæ sensu et anima carent, ut servare vim suam possint, velut alterna quiete retenduntur [u]: sed quod studium discendi voluntate, quæ cogi non potest, constat. Itaque et 9
virium plus afferunt ad discendum renovati ac recentes, et acriorem animum, qui fere necessitatibus repugnat. Nec [x] me offenderit lusus in pueris: est et hoc signum 10
alacritatis: neque illum tristem, semperque demissum, sperare possum [z] erectæ circa studia mentis fore, cum in hoc quoque, maxime naturali [a] ætatibus illis, impetu jaceat. Modus tamen sit remissionibus, ne aut odium stu- 11
diorum faciant negatæ, aut otii consuetudinem nimiæ. Sunt etiam nonnulli acuendis puerorum ingeniis non inutiles lusus, quum positis invicem cujusque generis quæstiunculis æmulantur. Mores quoque se [b] inter ludendum 12
simplicius detegunt. Modo nulla videatur ætas tam infirma, quæ non protinus quid rectum pravumque sit, discat, tum vel maxime formanda, cum simulandi nescia est, et præcipientibus facillime cedit: FRANGAS enim citius,

[u] retinentur *cum optimis quibusquam Codd. etiam* G. [x] Non G. [z] possim G. [a] naturalis impetus G. *non male.* [b] inter se ludendo G. *bene.*

reddit, quales volumus. Si legamus *aliis* quæ elegans Burmanni conjectura est, desiderabitur, quod extundatur, sed facile supplebitur.

7. *qui victus fleat*] Motus enim generosioris et impetus magni indicium. Novi ego magnos in suo genere homines, quorum pueritia ob flendi facilitatem cognomine etiam traducebatur. Exstat summi in literis hominis Ang. Politiani ad Laurentium Medicem epistola, qua illum æquo animo ferre jubet, tanquam signum generosæ indolis, iracundiam filii sui, ubi hoc loco ita utitur, (Fac. Grut. To. 1. p. 122.) *Qui victus ploret, victor insultet:* ex memoria, credo, citavit locum. Cæterum non possum non adscribere, quæ divinitus ille Politianus, p. 124. *Ut boni agricolæ nihilo minus noxias frugibus plantas herbasque convellere atque exstirpare solent, quod fœcundi soli ingenium ex illis animadverterint; ita profecto parentes ac magistros nihilo magis teneris adhuc vitiis indulgere oportet, quod ea optimæ ingenuæque naturæ documenta præbuerint.*

8. *retenduntur*] *Retinere* esse servare, bene hic docet Burmannus. Sed nescio tamen quomodo *retenduntur* quod ab Aldo est, magis Quinctilianum olere mihi videtur, inprimis propter illud *velut,* translationis indicem: aperte enim similitudo de arcu et tormentis petitur.

13 quam corrigas, quæ in pravum induruerunt. Protinus ergo, ne quid cupide, ne quid improbe, ne quid impotenter faciat, monendus eſt puer: habendumque in animo ſemper illud Virgilianum:

Adeo in [c] *teneris conſueſcere multum eſt.*

14 Cædi vero diſcentes, quamquam et receptum ſit, et Chryſippus non improbet, minime velim: primum, quia deforme atque ſervile eſt, et certe, quod convenit, ſi ætatem mutes, injuria: deinde, quod ſi cui tam eſt mens illiberalis, ut objurgatione non corrigatur, is etiam ad plagas, ut peſſima quæque mancipia, durabitur: poſtremo, quod ne opus erit quidem hac caſtigatione, ſi aſſiduus ſtudiorum
15 exactor adſtiterit [d]. Nunc fere [e] negligentia pædagogorum ſic emendari videtur [f], ut pueri non facere, quæ recta ſunt, cogantur, ſed, cum [g] non fecerint, puniantur. Denique cum parvulum verberibus coegeris, quid juveni facias, cui nec adhiberi poteſt hic metus, et majora diſcen-
16 da ſunt? Adde quod multa vapulantibus dictu deformia, et mox verecundiæ futura, ſæpe dolore vel metu accidunt: qui pudor refringit [h] animum, et abjicit, atque ipſius lucis fugam et tædium dictat. Jam ſi minor in deligendis [i] cuſtodum et præceptorum moribus fuit cura, pudet dicere, in quæ probra nefandi homines iſto cædendi jure abutantur, quam det aliis quoque non numquam oc-
17 caſionem hic miſerorum metus. Non morabor in parte hac: nimium eſt quod intelligitur. Quare hoc dixiſſe

[c] a teneris aſú. G. *eadem varietas in Virg. Georg.* 2, 272. [d] exſtiterit G. [e] vero G. [f] videntur, *ut* negligentia *ſit abl.* Bur. [g] cur G. [h] refrangit G. [i] eligendis G.

14. *Cædi—diſcentes*] Utinam ex alta turri concionari quis omnibus, qui uſque quaque ſunt, pædagogis hoc poſſet. Non condonanda ſunt parvis pueris peccata; revocandi etiam plagis a pernicie, quibus per imbecillitatem judicii conſuli aliter non poteſt. Sed non putandum eſt poſſe plagis effici, ut diſcat puer, ut diligens ſit. Orbilii plagoſi majorem partem puerorum corrumpunt, ut ſtudia oderint ante, quam norunt. Pulſate, ſi ita videtur, petulantes, coercete verberibus maledicos; ſed cunctantes, pigros, negligentes alia quavis arte excitate. Col. 6, 2, 11. *Utilius eſt, citra corporis vexationem fame potius et ſiti cubitorem bovem emendare.*

15. *negligentia—videtur*] Sic dedimus ex Gothano. Negligentia pædagogorum, quæ permittit peccare pueris, emendatum itur pœnis, cum tamen propoſitum eſſe hoc omnibus debeat, qui alios regunt, ut *cavere malint peccata quam ulciſci.*

ſatis eſt, in ætatem infirmam, et injuriæ obnoxiam, nemini debere[l] nimium licere. Nunc quibus inſtituendus ſit 18
artibus[m], qui ſic formabitur, ut fieri poſſit orator, et quæ in quaque ætate inchoanda[n], dicere ingrediar[o].

IV. (V.) Primus in eo, qui legendi ſcribendique adeptus erit facultatem, grammaticis eſt locus. Nec refert, de Græco an de[p] Latino loquar; quamquam Græcum eſſe priorem placet: utrique eadem via eſt. Hæc igitur 2
profeſſio, cum breviſſime in duas partes dividatur *recte loquendi* ſcientiam et *poetarum enarrationem*; plus habet in receſſu quam[q] fronte promittit. Nam et ſcribendi ratio 3
conjuncta cum *loquendo* eſt, et enarrationem[r] præcedit *emendata lectio*, et mixtum his omnibus *judicium* eſt: quo[s] quidem[t] ita ſevere ſunt uſi veteres grammatici, ut non verſus modo cenſoria quadam virgula notare, et libros, qui falſo viderentur inſcripti, tamquam ſubditicios ſubmovere familia permiſerint ſibi; ſed auctores alios in ordinem redegerint, alios omnino exemerint numero. Nec 4
poetas legiſſe ſatis eſt: excutiendum omne ſcriptorum genus, non propter hiſtorias modo, ſed verba, quæ frequenter jus ab auctoribus ſumunt. Tum nec citra muſicen grammatice poteſt eſſe perfecta, cum ei de metris rhythmiſque dicendum ſit: nec ſi rationem ſiderum ignoret, poetas intelligat; qui (ut alia mittam) toties[u] ortu occaſuque ſignorum in declarandis temporibus utuntur: nec ignara philoſophiæ, cum propter plurimos in omnibus fere carminibus locos ex intima quæſtionum naturalium ſubtilitate repetitos, tum vel propter Empedoclem in Græcis, Varronem ac Lucretium in Latinis, qui præcepta ſapientiæ verſibus tradiderunt. Eloquentia quoque non medio- 5
cri eſt opus, ut de unaquaque earum, quas demonſtravimus, rerum, dicat proprie et copioſe. Quo minus ſunt ferendi, qui hanc artem, ut tenuem ac jejunam, cavillantur: QUÆ niſi oratori[x] futuro fundamenta fideliter jecerit, quidquid ſuperſtruxeris, corruet: neceſſaria pueris, jucunda ſenibus, dulcis ſecretorum comes, et quæ vel ſola omni ſtudiorum genere plus habet operis[z], quam

[l] debet G. [m] puer *inſ.* G. *et* Jenſ. [n] incohanda G. [o] aggrediar G. [p] *om.* G. [q] prima *inſ.* G. *recte, puto.* [r] narrationem G. Jenſ. *male.* [s] quod G. [t] quidam Jenſ. [u] totiens *et* quotiens *fere ſemper* G. *ex diſciplina Marii Victorini p.* 2469. *Putſch.* [x] oratoris futuri G. Jenſ. *et a. apud* Bur. [z] opis G.

6 oſtentationis. Ne quis igitur tamquam parva faſtidiat
grammatices elementa: non quia magnæ ſit operæ, con-
ſonantes a vocalibus diſcernere, ipſaſque eas in ſemivoca-
lium numerum, mutarumque partiri; ſed quia interiora
velut ſacri hujus adeuntibus apparebit multa rerum ſubti-
litas, quæ non modo acuere ingenia puerilia, ſed exercere
7 altiſſimam quoque eruditionem ac ſcientiam poſſit. An
cujuſlibet auris eſt exigere literarum ſonos? non Hercule
magis, quam nervorum. At grammatici ſaltem omnes in
hanc deſcendent rerum tenuitatem, deſintne aliquæ nobis
neceſſariæ literæ, non quum Græca ſcribimus (tum [a] enim
ab iiſdem duas mutuamur) ſed proprie in Latinis, ut in
his *Servus*, et *Vulgus*, Æolicum digamma deſideratur.
8 Et medius eſt quidam V et I literæ ſonus. Non enim
ſic *optimum* dicimus, ut *opimum* [c]: et in *Here*, neque E
9 plane neque I auditur. An rurſus aliæ redundent, præter
illam aſpirationis notam [d] ⊦, quæ ſi neceſſaria eſt, etiam
contrariam [e] ſibi poſcit ⊣: ut K, quæ et ipſa quorumdam
nominum nota eſt: et Q, an cujus ſimilis effectu [f] ſpecie-

[a] tunc enim ab ipſis G. [b] digammon G. Jenſ. *et* MSS. al. *apud* Bur. [c] optumum G. Jenſ. [d] daxiam G. [e] exrariam G. [f] *Sic* G. *cum* MSS. *al.* effectus ſpecieſque *al.*

7. *Æolicum digamma*] De Digamma vid. Grammatici v. g. Priſcia. 1. p. 542. ſqq. Mar. Victori. p. 2468. ed. Putſch. et quos hic laudat Burmannus. Nos hoc tantum monemus, Fabio judice Latinæ linguæ deeſſe literam propriam ac peculiarem, qua indicetur ſonus, quem tribuimus τῷ V inter duas vocales poſitæ, quam Æolum Ⅎ exprimi voluerat Claudius, ſed cui ut in aliis præclaris legibus v. g. de flatibus ventris emittendis, non obſecuti ſunt poſteri.

8. *ut opimum*] Hanc lectionem ſervandam putavi. Vult Fabius medium eſſe ſonum et interjectum inter I et V. Si enim ita clare I exaudiretur in *optimus* atque percipitur in *opimus*, qui factum eſſet, ut pro *optimus* etiam *optumus* diceretur ſcribereturque?

9. *aſpirationis notam*] Quid ſibi vult *daxiam* illud, quod Gothæ legi pro *notam* indicavimus? Scripſit aut ipſe, quod arbitror, Quinctilianus, aut qui interpretari illum vellet, δασεῖαν ſive ΔΑΣΕΙΑΝ, quod ſpiritus aſperi ſive denſi Græcum nomen eſſe conſtat. Vicinæ figura Σ et Ξ; cognatæ ſono, apud recentiores certe, X et S. Itaque X pro duplici S poſitum in Columella Lipſienſi et alias ſexcenties, obſervavimus.

9. *ut K, quæ et*] Ita ſcribere auſus ſum pro *et K:* primum enim hoc eſt exemplum, quo illuſtrat Fabius quod propoſuerat, quaſdam literas redundare, *ut K,—et Q,—et X.* Cæterum K (verba ſunt Scauri in Orthogr. p. 2252. Putſch.) *retenta eſt, quoniam notas quaſdam ſignificaret ut* Keſonem, *ut* Kaput, *et* Kalumniam *et* Kalendas &c. Add. noſter, 1, 7, 10.

que, niſi quod paullum a noſtris obliquatur, *Koppa* [g] apud
Græcos nunc tantum in numero manet: et noſtrarum ul-
tima X, qua tamen carere potuimus [h], ſi non quæſiſſemus.
Atque etiam in ipſis vocalibus grammatici eſt videre, an 10
aliquas pro conſonantibus uſus acceperit, quia *Jam* ſicut
Tam ſcribitur, et *Quos* ut *Cos*. At quæ ut vocales jungun-
tur [i], aut unam longam faciunt, ut veteres ſcripſere [l], qui
geminatione earum, velut apice, utebantur; aut duas:
niſi quis [m] putat etiam ex tribus vocalibus ſyllabam fieri;
quod nequit, ſi non aliquæ officio conſonantium fungan-
tur. Quæret etiam hoc, quomodo duabus demum vocali- 11
bus in ſeipſas coeundi natura ſit, cum conſonantium [n] nulla,

[g] K. G. Cappa Jenſ. *et rel.* [h] quam *inſ.* G. [i] jungantur Jenſ. [l] ſcriptores Jenſ. [m] quas G. [n] coeat *hic inſ. editt. a Stephano inde: ignorant cum optimis quibuſque* G. *et* Jenſ.

9. *Koppa apud Græcos*] Sic optime repoſuit Burmannus obſecutus doctiſſimo I. B. apud Montfauconium in Palæogr. Græca p. 569. Add. quæ ad Κοππατίαν Ariſtophanis Nub. v. 23. a Scaligero et Salmaſio Kuſterus. *Koppa* Græcorum τῇ Kuph Ebræorum reſpondens ut figura et ordine ita etiam poteſtate, *nonaginta* notat in numeris, ſoni ſibi ſubjectam poteſtatem apud illos diu eſt cum non habet; habuiſſe quidem, Quinctilianus videtur innuere: Q Latinum etiam non multum abhorret ab figura Ebræorum Græcorumque, niſi quod cauda ad perpendiculum apud illos deſcendens, a Latinis aliquantum ſinuatur et obliquatur.

9. *noſtrarum ultima X*] Nam Z non noſtra h. e. Latina eſt, verum Græca: carere ea potuiſſent, ut diu caruere X, CS pro ea adhibentes.

10. *quia Jam ſicut Tam*] Ita intelligo: *jam* ſcribitur et pronuntiatur pro monoſyllabo non minus quam *tam*; ergo I non eſt vocalis in ea voce ſed conſonans: *quos* ut *cos*; itaque ἡ V vim vocalis non habet: neque junguntur in his vocibus I et A, itemque V et O ut vocales.

10. *velut apice*] *Apex* ſignum eſt ſyllabæ longæ: vid. noſter 1, 7, 2. Sic Mar. Victori. Artis 1. p. 2469. Putſch. *In defruto* (ita leg. non *defrudo*) *apicem ſecundæ ſyllabæ imponere debetis* &c. Igitur *feelix* idem valet quod *felix* &c. vid. ad 1. 5, 23. it. 1, 7, 14.

10. *aut duas*] Intell. ſyllabas, ut ipſa vox *duas*.

11. *cum conſonantium nulla*] Tenebras huic loco objecerat vox *coeat* intempeſtive intruſa. Hac bonis auctoribus jam ejecta, ita interpretari locum licebit. *Vocalibus eſt natura in ſe ipſas coeundi*, h. e. ita junguntur non nunquam vocales eædem, ut quaſi colliqueſcant et altera alteri ſerviat, cedat, frangi ſe ab ea et comminui patiatur, ut duæ vocales non amplius duarum vocalium vim habeant, ſed altera tranſeat in conſonantem. *Conjicit* non ſunt quatuor ſyllabæ, ſed modo tres; neque ſecunda producitur, ſed manet correpta; verum prius *i* accipit vim conſonantis. Diverſa conſonantium, quoties juxta ſe eædem bis ponuntur, ratio. In verbo *addit* utrumque *d* plenam ſuam vim retinet, poſitionemque efficit. Sed *frangit* interdum una conſonans *alteram* a ſe diverſam nimirum, et ſecum rapit. Sic liquidæ frangunt mutas, h. e. cum illis ita coeunt, ut in eadem ſyllaba pronuncientur, eaque cauſa præcedentem brevem non producant neceſſario, ſed brevem eſſe

niſi alteram frangat. Atqui litera I ſibi inſidit; *Conjicit* enim eſt ab illo *Jacit:* et V, quomodo nunc ſcribitur *Vulgus* et *Servus.* Sciat etiam Ciceroni placuiſſe *Aiio*[o] *Maiiamque* geminata I ſcribere: quod ſi eſt, etiam junge-
12 tur ut conſonans. Quare diſcat puer, quid in literis proprium, quid commune, quæ cum quibus cognatio: nec miretur, cur ex *Scamno* fiat *Scabellum,* aut a *pinna* (quod eſt acutum) ſecuris utrimque habens aciem *Bipennis:* ne illorum ſequatur[p] errorem, qui, quia a pennis duabus hoc
13 eſſe nomen exiſtimant, *pinnas*[q] avium dici volunt. Neque has modo noverit mutationes, quas afferunt declinatio, aut præpoſitio, ut *ſecat ſecuit, cadit excidit, cædit cecidit*[r], *calcat exculcat*: et ſic[s] a *lavando lotus,* et inde rurſus *illotus* et mille alia: ſed et quæ[t] rectis quoque caſibus ætate tranſierunt: nam ut *Valeſii* et *Fuſii* in *Valerios Furioſque* venerunt; ita *arbos, labos, vapos* etiam et *clamos* ac
14 *laſes,* ætatis fuerunt. Et hæc ipſa S litera ab his nominibus excluſa, in quibuſdam ipſa alteri ſucceſſit: nam *mertare* atque *pultare* dicebant: quin *fordeum*[u] *fœduſque,* pro

[o] ait aiiamque G. aiio *plane om. et ſolum* aiiamque *agnoſcit* Jenſ. [p] ſequar G. [q] pennas G. *et al. apud Bur.* G. excidit *in Add.* [r] excudit *Bur. Jenſ. quod forte optimum.* [s] ſit *Jenſ. et al. ap. Burm.* [t] a *inſ.* G. [u] fœdum *Camerario auctore plures.* fordeum *cum reliquis* G.

patiantur. Unice huc facit ipſius Quinctiliani locus 12, 10, 29. ubi *F litera conſonantem* dicitur *frangere,* idque in ipſo verbo *frango* uſu venire.

11. *quomodo nunc ſcribitur*] Antiquiores enim non *vulgus, ſervus,* ſcribebant, ſed *volgus, ſervos.* vid. poſt alios Cl. Pontedera in Addendis ad Scriptt. Rei Ruſt. p. 1282. Locus claſſicus eſt Priſciani 1. p. 554. In his nominibus *ſibi inſidit V,* h. e. juxta ſe invicem ponitur, ſed ita ut prius vocalem exuat et conſonans fiat, quo coire propius et applicare ſe ad alterum poſſit. Add. 1, 7, 26.

11. *etiam jungetur ut conſonans*] Pronunciando, ne *aiio* et *Maiiam* tribus aut plane quatuor ſyllabis pronuncies, ſed duabus.

12. *pinnas avium*] Quos reprehendit Fabius, ii ſic argumentabantur. Duo ſunt vicina nomina *penna* et *pinna:* acumen alterum, alterum veſtem avium notat. Jam *Bipennis* non eſt dicta ab avium veſte, ſed ab acumine: ergo *penna* eſt acumen; *pinna* autem relinquenda avibus. Falſo illi quidem; cum cognatæ *e* et *i* facile permutentur. Quæ de *pinnis* et *pennis* adnotavimus, ea placent etiam doctiſſimo Cannegietero ad Avia. fab. 2. p. 18, b.

14. *fordeum fœduſque*] Hanc ſcriptionem major certe pars probat; puto etiam melior, licet ab altera parte Camerarium videam. Illud quidem intelligitur, F, vel digamma Æolicum, permutatum eſſe cum adſpiratione; ut pro *hœdo, hordeo, Fœdum Fordeum* dixerint: qua de re multa Velius Longus de Orthogr. p. 2230. Putſch. Scaurus ibid. p. 2252. Hiſpanorum linguam hac permutatione frequenter uti, jam monuimus ad Varr. de R. R. 2, 5, 6. Verba *vau ſimilis litera* ſunt periphraſis ipſius digammi. Priſcia. l. c. *Placuit loco digamma V pro conſonante; quod cognatione ſoni*

aſpiratione, vau[x] ſimili litera utentes: nam contra Græci
adſpirare ſolent Φ, ut pro Fundanio Cicero teſtem, qui 15
primam ejus literam dicere non poſſet, irridet. Sed B[z]
quoque in locum aliarum dedimus aliquando, unde[a] *Bur-
rus* et *Bruges*, et *Balæna*. Nec non eadem fecit ex *duello
bellum*, unde *Duellios*[b] quidam dicere *Bellios* auſi. Quid[c] 16
ſtlotum[d] *ſtliteſque?* Quid T literæ cum D quædam cogna-
tio? Quare minus mirum, ſi in vetuſtis operibus urbis noſ-
træ, et celebribus templis legantur[e] *Alexanter* et *Caſſantra*.
Quid O atque V permutatæ invicem? ut *Hecoba* et *notrix*,
Culchides, et *Pulyxena*[ee], ſcriberentur: ac, ne in Græcis
id tantum notetur, *dederont*, ac *probaveront*. Sic Ὀδυσσεὺς
quem Ὑδυσσέα fecerunt Æoles, ad *Ulyſſem*[f] deductus eſt. 17
Quid? non E quoque I loco fuit? ut *Menerva*, et *leber*, et
mageſter, et *Diiove* et *Veiove*, pro *Diiovi*[g] et *Veiovi?* Sed
mihi locum ſignare ſatis eſt. Non enim doceo, ſed admo-
neo docturos. Inde in ſyllabas cura tranſibit, de quibus in

[x] vel ſimili G. Jenſ. F. vel ſimili Patiſſo. [z] V Goth. male. [a] Utyde Vyrrus et Vurges et Velena G. [b] Duellos—Bellos *cum aliis ap. Bur. etiam* G. *Nimirum non proprium nomen eſt, ſed adjectivum, ut ex Vet.* Gl. *hic Colomeſius laudat, Duellus* καλὸς *&c.* [c] *om.* G. [d] Stlocum *al.* Stlatum *al. apud Burm. pro* locum *nempe et* latum. [e] legatur G. [ee] Pulixena G. [f] Ulixem G. [g] Die Jove victore pro Dii Jovi. Sed G. divovi *&c.* Jenſ.

videbatur affinis eſſe digamma ea litera. Et p. 545. *V vero loco conſonantis poſita eandem prorſus in omnibus vim habuit apud Latinos, quam apud Æoles digamma F. Unde a pleriſque ei nomen hoc datur, quod apud Æoles olim habuit F digamma, id eſt vau, ab ipſius voce profectum* &c. Nimirum digamma illud lenius aliquanto et ſine adſpiratione efferebant Æoles. vid. no. ſeqq.

14. *Græci adſpirare ſolent* Φ] Eſt enim Φ inventa pro Π et H ſ. ſpiritu aſpero: Priſci. 1. p. 542. *Atque hoc ſolum intereſt* (eodem teſte p. 543.) *inter f et ph, quod non tam fixis labris eſt pronuncianda f quomodo ph.* Hinc intelligitur, quid peccaverit teſtis Græculus.

15. *Burrus et Bruges*] Cic. Orat. 48. Burrum *ſemper Ennius, nunquam* Pyrrhum: Vi patefecerunt Bruges, *non* Phryges. *Balænam* eſſe Φάλαιναν, notum. Pro *Balæna* eſt in Gothano *belena*, quod cum agnoſcat etiam Priſcianus l. 1. p. 547. Putſch. Cannegieterus diſſ. de Aviano c. 7. p. 257. defendit, et intelligit *tribum Velinam*, ut *Boltinia* dicta pro *Voltinia*.

15. *Duellios quidam*] Vid. Cic. Orat. 45. Cæterum *Duilios* et *Bilios* malint Pe. Ciacconius ad Columm. roſtr. et Merula ad Ennium p. 59. *Duellum* autem etiam pro *bello* adjectivo, et *virgines duellas* dictas eſſe, ex Gloſſis Forneri hic oſtendit Colomeſius. Cæterum illa permutatio etiam inde apparet, quod ex *duo bis* et *bini* derivantur, pro *duis* et *duini*. Sed omnia, credo, quæ adhuc oblata ſunt hujus rei exempla collegit Menagius Amœnit. jur. civ. in *Bona:* nam et hæc *Duona*.

17. *Diiove et Veiove*] P. Merula ad Enn. p. 58. in antiquiſſimo libro legi ait *divone victore pro divoni:* unde conjicit *duone victores pro boni*.

orthographia pauca adnotabo. Tum videbit ad quem hoc pertinet, quot et quæ ſint partes orationis: quamquam
18 de numero parum convenit. Veteres enim, quorum fuerunt Ariſtoteles atque Theodectes, *verba* modo et *nomina* et *convinctiones* [h] tradiderunt: videlicet [i] quod in verbis vim ſermonis, in nominibus materiam, (quia alterum eſt quod loquimur, alterum de quo loquimur) in convinctionibus autem complexum eorum eſſe judicaverunt, quas *conjunctiones* [l] a pleriſque dici ſcio, ſed hæc videtur ex συνδέσμῳ
19 magis propria tranſlatio. Paullatim a philoſophis, ac maxime Stoicis, auctus eſt numerus: ac primum convinctionibus *articuli* adjecti, poſt *præpoſitiones*; nominibus *appellatio*, deinde *pronomen*, deinde mixtum verbo *participium*, ipſis verbis *adverbia*. Noſter ſermo articulos non deſiderat, ideoque in alias partes orationis ſparguntur. Sed ac-
20 cedit ſuperioribus *interjectio*. Alii tamen [m] ex idoneis duntaxat auctoribus octo partes ſecuti ſunt, ut Ariſtarchus, et ætate noſtra Palæmon, qui *vocabulum*, ſive *appellationem*, nomini ſubjecerunt, tamquam ſpecies [n] ejus. At ii, qui aliud *nomen*, aliud *vocabulum* faciunt, novem. Nihilominus fuerunt, qui ipſum adhuc *vocabulum* ab *appellatione* diducerent, ut eſſet *vocabulum* [o], corpus viſu tactuque manifeſtum, *domus*, *lectus*; *appellatio*, cui vel alterum deeſt, vel utrumque, *ventus*, *cœlum*, *deus*, *virtus*. Adjiciebant et *aſſevera-*
21 *tionem*, ut *heu*: et *attrectationem* [p], ut *faſceatim*: quæ mihi non approbantur. *Vocabulum*, an *appellatio* dicenda ſit
22 προσηγορία et ſubjicienda nomini, necne, quia parvi refert, liberum opinaturis relinquo. Nomina declinare et verba in primis pueri ſciant: neque enim aliter pervenire ad intellectum ſequentium poſſunt, quod etiam monere [q] ſupervacuum fuerat [r], niſi ambitioſa feſtinatione plerique a poſ-
23 terioribus inciperent: et dum oſtentare diſcipulos circa ſpecioſiora malunt, compendio morarentur. At ſi quis et didicerit ſatis, et (quod non minus deeſſe interim ſolet) voluerit docere quæ didicit, non erit contentus tradere in nominibus tria genera, et [s] quæ ſint duobus omnibuſve

[h] conjunctiones G. *hic et p. p. male.* [i] et *inſ.* G. *hic et p. p.* [l] ſubjunctiones G. *Nimirum ante paullo legerat* conjunctiones, *et hic diverſum requiri ſenſit.* [m] autem G. [n] *forte leg.* ſpecimen. [o] ad *inſ.* G. [p] tractationem G. attractationem Jenſ. [q] admonere G. [r] erat G. [s] ea *inſ.* G. taut *inſ.* G. Jenſ.

19. *in alias partes or. ſparg.*] Si ſana eſt lectio, ita forte interpreteris; articulorum Græcorum vis apud Latinos ſpargitur in alias partes orationis. V. G. ὁ ἄλλος alter, ἄλλος alius &c.

communia. Nec ſtatim diligentem putabo, qui *promiſcua*, 24
quæ et *epicœna* dicuntur, oſtenderit, in quibus ſexus uter-
que per alterum apparet: aut quæ feminina poſitione
mares, neutrali *feminas* ſignificant, qualia ſunt, *Muræna*,
et *Glycerium*. Scrutabitur mille [u] præceptor acer atque 25
ſubtilis origines nominum: ut [x] quæ ex habitu corporis [z]
Rufos Longoſque fecerunt; (ubi [a] erit aliud ſecretius, ut
Sullæ, *Burrhi*, *Galbæ*, *Planci*, *Panſæ*, *Scauri*, taliaque;) et
ex caſu naſcentium; hinc *Agrippa*, et *Opiter*, et *Cordus*, et
Poſthumus erunt: et ex iis, quæ poſt natos eveniunt; unde
Vopiſcus. Jam *Cottæ*, *Scipiones*, *Lænates*, *Serani* [c] ſunt, et
ex variis cauſſis. Gentes quoque ac loca, et alia multa 26
reperias inter nominum cauſſas. In ſervis jam intercidit
illud genus, quod ducebatur a domino, unde *Marcipores*,
Publiporeſque [d]. Quærat etiam, ſitne apud Græcos vis
quædam ſexti caſus, et apud nos quoque ſeptimi. Nam
cum dico [e], *haſta percuſſi*, non utor ablativi natura; nec,
ſi idem Græce dicam, dativi, τῷ δορί [f]. Sed in verbis quo- 27
que quis eſt adeo imperitus, ut ignoret genera, et qualita-
tes, et perſonas, et numeros? Literarii pene iſta ſunt ludi
et trivialis ſcientiæ. Jam quoſdam illa turbabunt, quæ
declinationibus non tenentur. Nam et quædam, *partici-
pia*, an *verbi appellationes* ſint, dubitari poteſt, quia aliud
alio loco valent [g], ut *lectus* et *ſapiens*. Quædam verba [h] 28
appellationibus ſimilia, ut *fraudator*, *nutritor*. Jam [i], *Itur in
antiquam ſylvam*, nonne propriæ cujuſdam rationis eſt? nam

[u] mi ille *conjectura elegans Burm.* [x] *om.* G. [z] Cicerones, *quod quidam hic inſerunt, omittit etiam* Goth. *Vid. Miſcell. Obſervatt. vol.* 1. *p.* 141. *Totum locum ita emendandum conjicit Gronovius*, ut quæ habitu corporis Rufis Longiſque fecerunt: ubi erit aliquod ſecretius Sullæ, Burrhi, Galbæ, Planci, (*vel* Plauti, *et forſan utrumque ponendum*,) Panſæ, Scauri, taliaque et ex caſu naſcentium, Agrippa, et Opiter, et Cordus, et Poſtumus, et Vopiſcus: et ex iis quæ poſt natos eveniunt, unde jam Cottæ, Scipiones, Lænates, Serrani ſunt, et ex variis cauſis. *Almelovenius conferri jubet Salmaſ. ad Vopiſci Cari.* c. 20. [a] *Sic cum multis ap. Burm.* G. ut Jenſ. niſi rel. [b] *Sic etiam* G. *et* Jenſ. et Cordus *om. Burm. poſt alios.* [c] Sera ſunt et G. Jenſ. [d] que *om.* G. Jenſ. [e] *om.* G. [f] τῷ δορὶ *om.* G. *qui tamen Græca eleganter et accurate plerumq. exprimit.* [g] valet Jenſ. *male.* [h] *Sic* V. C. Almelov. *et* Bodl. *et al. ap. Burm.* verba *om. al.* [i] Nam G.

25. *Rufos Longoſque*] Repetit infra 1, 6, 38. nec ibi Ciceronum mentio, qui hic certe importuni ſunt.

28. *verba appellat. ſimilia.*] Inſerendum omnino *verba*. Quid enim? appellationes non ſunt *fraudator*, *nutritor*, ſed participia? Ita quidem ſtatuere coguntur, qui vulgatam ſervant lectionem. Verba eſſe, et eadem appellationes, novimus.

quod initium ejus invenias? cui ſimile *Fletur* accipimus, aliter ut:

Panditur interea domus omnipotentis olympi.

Aliter ut,

——*Totis Uſque adeo turbatur agris*———.

Eſt etiam quidam tertius modus, ut *urbs habitatur:*
29 unde [l] et *campus curritur, mare navigatur. Pranſus* quoque atque *potus* diverſum valent [m], quam indicant [m]. Quid? quod multa verba non totum declinationis ordinem ferunt? quædam etiam mutantur, ut *fero* in præterito; quædam tertiæ demum perſonæ figura dicuntur, ut *licet*, *piget:* quædam ſimile quiddam patiuntur *vocabulis in adverbium tranſeuntibus:* nam ut *noctu* et *diu*, ita [n] *dictu* et *factu*. Sunt enim hæc quoque verba participialia quidem, non tamen qualia *dicto*, *factoque*.

V. (IX.) Jam cum omnis oratio tres habeat virtutes, ut *emendata*, ut *dilucida*, ut *ornata* ſit (quia dicere apte, quod eſt præcipuum, plerique ornatui ſubjiciunt) totidem vitia, quæ ſunt ſupradictis contraria, emendate loquendi
2 regula, quæ grammatices prior pars eſt, examinet. Hæc exigitur *verbis*, aut *ſingulis*, aut *pluribus*. *Verba* nunc generaliter acccipi volo: nam duplex eorum intellectus eſt, alter, qui omnia, per quæ ſermo nectitur, ſignificat, ut apud Horatium,

Verbaque proviſam rem non invita ſequentur;

alter, in quo eſt una pars orationis, *lego*, *ſcribo:* quam vitantes ambiguitatem quidam dicere maluerunt, *voces*, *dic-*
3 *tiones*, *locutiones*. *Singula* ſunt aut *noſtra*, aut *peregrina*; aut *ſimplicia*, aut *compoſita*; aut *propria*, aut *tranſlata*; aut *uſitata*, aut *ficta*. Uni verbo vitium ſæpius, quam virtus, ineſt. Licet enim dicamus aliquid proprium, ſpe-

[l] ut G. [m] valet, indicat G. [n] ſic G.

28. *initium ejus*] Quam alias primam poſitionem vocant, h. e. prima perſona indicativi præſentis, ut *eor*, *fleor* &c. Cæterum diverſa ratione accipiuntur verba *Itur*, *Panditur*, *Turbatur*: quod apparet ſi interpreteris: primum enim imperſonale eſt, et active capitur, alterum perſonale paſſivum, tertium imperſonale paſſivum.

28. *tertius modus*] Primus erat, ubi prima perſona paſſivi non exſtat, quia verbum eſt intranſitivum, alter ubi ea exſtat, tertius ubi etiam non exſtat prima perſona paſſivi, ſed verbum tamen non nunquam tranſitive capitur.

5, 2. *Horatium*] Art. Poet. 311.

ciosum, sublime, nihil tamen horum, nisi in complexu loquendi serieque, contingit: laudamus enim verba bene
rebus accommodata. Sola est quæ notari possit velut *vo-* 4
calitas, quæ εὐφωνία dicitur: cujus in eo delectus est, ut inter duo, quæ idem significant, ac tantumdem valent, quod melius sonet [o], malis. Prima *barbarismi* ac *solœcismi*
fœditas absit. Sed quia interim excusantur hæc vitia aut 5
consuetudine, aut auctoritate, aut vetustate, aut denique vicinitate virtutum (nam sæpe a figuris ea separare difficile est) ne quem [p] tam lubrica observatio fallat, acriter se in illud tenue discrimen grammaticus intendat [q], de quo nos latius ibi loquemur, ubi de figuris orationis tractandum erit. Interim vitium, quod fit in [r] singulis verbis,
fit *barbarismus*. Occurrat mihi forsan aliquis, quid hic 6
promisso [s] tanti operis dignum? aut quis hoc nescit, alios barbarismos *scribendo* fieri, alios *loquendo?* quia, quod male scribitur, male etiam dici [t] necesse est; qui vitiose dixerit, non utique et scripto peccat: illud prius *adjectione* [u], *detractione, immutatione, transmutatione*; hoc secun-
dum, *divisione, complexione, aspiratione, sono* contineri? Sed 7
ut parva sint hæc; pueri docentur [x] adhuc, et grammaticos officii sui commonemus. Ex quibus si quis erit plane impolitus, et vestibulum modo artis hujus ingressus, intra hæc, quæ profitentium commentariolis vulgata sunt, consistet: doctiores multa adjicient: vel hoc primum, quod
barbarismum pluribus [z] modis accipimus. Unum, in *gen-* 8
te, quale sit, si quis *Afrum vel Hispanum* Latinæ orationi nomen inferat: ut ferrum, quo rotæ vinciuntur, dici solet *canthus*, quamquam eo, tamquam recepto, utitur Persius: sicut Catullus *ploxenum* [a] circa Padum invenit: et in

[o] *Sic* G. sonat *al.* [p] qua (*intell.* ratione) *boni libri ap. Burm.* [q] intendit G. [r] *om.* G. [s] *Sic* G. Jens. *cum aliis.* promissor *rel.* [t] proferri G. [u] additione *etiam* G. [x] docentur. Adhuc etiam G. [z] multis G. [a] polexemum G.

5. *a figuris orationis*] Libri noni prima parte.

6. *promisso tanti operis*] Vindicavit alterum *promissor* Ja. Gebh. Crepund. 1, 14. quod probat, et *dignum* cum *tanti operis* construi jubet ipse Burmannus. Neque dubitarem, si de poeta ageretur. Illud apparet, respici ad Horat. Art. Poet. 138.

8. *canthus*] Celticum putat Burmannus, et convenire cum Belgarum et Germanorum *Kant*, quo oram et marginem notant. Persii locus est 5, 71.

8. *ploxenum*] Locus est 96, 6. Vossius ad Catullum p. 324. Burmanno laudatus, existimat Celticum et hoc esse, *plogum*, *ploum*, Belg. *ploeg*, German. *pflug*. Colomesius

oratione Labieni (ſive illa Cornelii Galli eſt) in Pollionem *caſnar*[b], affectator, e Gallia ductum eſt: nam *maſtrucam*,
9 quod Sardum eſt, illudens Cicero ex induſtria dixit. Alterum *genus barbariſmi* accipimus, quod fit animi natura, ut is, quo inſolenter quid aut minaciter aut crudeliter
10 dictum ſit, barbare locutus exiſtimetur[c]. Tertium eſt illud vitium *barbariſmi*, cujus exempla vulgo ſunt plurima, ſibi etiam quiſque fingere poteſt, ut verbo, cui libebit, adjiciat literam ſyllabamve; vel detrahat; aut aliam pro
11 alia, aut eamdem alio, quam rectum eſt, loco ponat. Sed quidam fere in jactationem eruditionis ſumere illa ex poetis ſolent, et auctores, quos prælegunt, criminantur. Scire autem debet puer, hæc apud ſcriptores carminum aut venia digna, aut etiam laude duci: potiuſque illa do-
12 cendi erunt minus vulgata. Nam duos in uno nomine faciebat barbariſmos Tinca[d] Placentinus (ſi reprehendenti Hortenſio credimus) *preculam* pro *pergulam* dicens, et immutatione[e], cum *c* pro *g* uteretur; et tranſmutatione, cum *r* præponeret *e* antecedenti. At in eadem vitii geminatione *Metieo Suffetico* dicens Ennius, poetico jure defen-
13 ditur. Sed in proſa quoque eſt quædam jam recepta immutatio. Nam Cicero *Canopitarum* exercitum dicit, ipſi *Canobon* vocant: et *Tharſumenum* pro *Thraſumeno*[f] multi auctores, etiam ſi eſt in eo tranſmutatio, vindicaverunt: ſimiliter alia: nam ſive eſt[g] *aſſentior*, Siſenna dixit[h] *aſ-*

[b] Caſamum G. Caſenar Jenſ. Caſeno *et* Caſma *al.* [c] exiſtimatur G. [d] Tigna G. Tinga Jenſ. [e] immutationem—tranſmutationem G. [f] Tranſomenno G. Jenſ. *multam etiam varietatem obſervat Burm.* [g] *Sic* G. *et MSS. al.* falſum *inſ. al.* [h] dicit G.

hic laudat Salmaſ. ad Capitoli. Anto. Pium c. 12.

8. *caſnar*] Iſ. Pontanus ab eadem origine deducit, unde Gallicum *chaſſer*; terminationem autem comparat cum Belgica *naer*, in *Wagenaer*, auriga, *Hovenaer*, hortulanus, cui reſpondet noſtra *ner*. Burmannus eſſe putat in ultima ſyllaba vocem *nar*, qua ridiculum vel ſtultum notant Germani. Nobis N. L.

8. *maſtrucam*] Belgicum eſſe *Motzrocken* docet apud Burmannum Sligtenhorſtius. *Mutz* vocant etiam Germani quidam togam, quam eandem etiam nomine *Rock* appellant. Si hariolari et nobis liceat, dicamus, *Maſtrugam* eſſe *ein Mützrock*, togam, cui capitis tegumentum, quod *Mutze* tota vocat Germania, adſutum eſt, *cucullum*.

13. *ſive eſt aſſentior*] Omninò recte omittitur illud *falſum*. Qui inſeruit primum, hunc turbavit, quod *illud* ad propius, *hoc* ad remotius referri poſſe, non cogitavit. Verum ſic etiam noſter 2, 5, 19, ubi varia tentantes viros doctos revocat Burmannus. Quæ ſequuntur adverbia *illic* et *hic*, ea rem omnem conficiunt. Niſi tamen malis inter ſe permutata *aſſentio* et *aſſentior*: quo facto *hic* et *ille* vim conſuetam

ſentio, multique et hunc, et analogiam ſecuti; ſive illud
verum eſt, hæc quoque pars conſenſu defenditur. At ille 14
pexus pinguiſque doctor, aut illic detractionem, aut hic
adjectionem putabit. Quid? quod quædam, quæ ſin-
gula procul dubio vitioſa ſunt, juncta ſine reprehenſione
dicuntur? Nam [et[l]] *dua* et *tre* [et[l]] *pondo* diverſorum 15
generum ſunt barbariſmi: at *duapondo* et *trepondo* uſque
ad noſtram ætatem ab omnibus dictum eſt, et recte dici
Meſſala confirmat. Abſurdum forſan videatur dicere, bar- 16
bariſmum, quod eſt unius verbi vitium, fieri per numeros,
aut genera, ſicut ſolœciſmum[m]: *ſcala* tamen et *ſcopa*,
contraque *hordea* et *mulſa*, licet literarum mutationem,
detractionem, adjectionem[n] non habeant, non alio vitioſa
ſunt, quam quod pluralia ſingulariter, et ſingularia plura-
liter efferuntur: et *gladia* qui dixerunt, genere excide-
runt. Sed hoc quoque notare contentus ſum, ne arti, 17
culpa quorumdam pervicacium perplexæ, videar et ipſe
quæſtionem addidiſſe. Plus exigunt ſubtilitatis, quæ ac-
cidunt *in dicendo*, vitia, quia exempla eorum tradi ſcripto
non poſſunt, niſi cum in verſus inciderunt, ut διαίρεσις *Eu-
ropaï*[o]: et ei contrarium vitium, quod συναίρεσιν et συναλοι-
φὴν Græci vocant, nos *complexionem* dicimus[p]: qualis eſt 18
apud P. Varronem,

Cum te flagranti dejectum fulmine Phaethon.

Nam ſi eſſet proſa oratio, eaſdem literas enunciare veris

[i] *om.* G. Jenſ. [l] et *videtur omittendum.* [m] ſolœciſmus G. [n] ad-
ditionem G. [o] Europæ Aſiæ G. *vid. no. proxime ſequens.* [p] vocamus G.

retinerent. Quod qui tueri velit, illi conſtituendum fuerit, utrum amaverit Siſenna? Quidquid ejus ſit, τῷ *falſum* nihil nobis opus eſt: quin impedit ſententiam, et vim oppoſitionis. *Sive eſt*, idem ſignificat quod *ſive verum eſt* &c. Add. 5, 6, 21.

15. *nam et dua et tre*] Utrumque *et* includendum curavi, quod utrumque abeſſe debere, auctoritate ductus unum, alterum conjectura, arbitror. Ceterum de ſententia Gronovii de pec. vet. 1, 7. p. 35. hæ formulæ hanc vim habent, *duas pondo libras*, vel *tres pondo libras*; ut *treviri*, *pomeridiem*, pro *tres viri*, *poſt meridiem*. Ex vulgata lectione ſequeretur, in *pondo* eſſe barbariſmum, quem nemo, credo, videt.

16. *gladia*] *Gladium* neutro genere defendit (quod aliis jam annotatum) Lucilii, Plauti, Varronis auctoritate Fr. Douza ad Lucil. p. 103.

18. *eaſdem literas*] Nihil ergo de compendiis diphthongorum, nihil de punctis diæreſeos Quinctiliano prodente notum erat. Quod enim *Europaï* hic editum eſt etiam a Burmanno, metuo ut ſit e bonis libris. Quin neſcio an non indicata modo Gothani codicis lectio præfe-

ſyllabis licebat. Præterea quæ fiunt ſpatio, ſive cum ſyllaba correpta producitur, ut,

Italiam fato profugus;

ſeu longa corripitur, ut, *Unius ob noxam et furias*; extra carmen non deprehendas: ſed nec in carmine vitia du-
19 cenda ſunt. Illa vero non niſi aure exiguntur, quæ fiunt per ſonos: quamquam per adſpirationem, ſive adjicitur vitioſe, ſive detrahitur; apud nos poteſt quæri, an in ſcripto ſit vitium, ſi H litera[q] non eſt notata? cujus qui-
20 dem ratio mutata cum temporibus eſt ſæpius. Parciſſime ea veteres uſi etiam in vocalibus, cum *œdos*, *ircoſque* dicebant. Diu deinde ſervatum[r], ne conſonantibus adſpiraretur[s], ut in *Graccis*, et *triumpis*. Erupit brevi tempore nimius uſus, ut *choronæ*, *chenturiones*, *præchones* adhuc quibuſdam inſcriptionibus maneant: qua de re Catulli no-
21 bile epigramma eſt. Inde durat ad nos uſque *vehementer*, et *comprehendere*, et *mihi*: nam *mehe*[t] quoque pro *me* apud antiquos, tragœdiarum præcipue ſcriptores, in veteribus
22 libris invenimus. Adhuc difficilior obſervatio eſt per *tenores*, (quos quidem ab antiquis dictos *tonores* comperi, ut videlicet declinato a Græcis verbo, qui τόνες dicunt) vel

q *Sic* G. notata *etiam* Voſſ. ſec. litera eſt, non nota *omnes, puto: certe nihil monet de diverſitate Burm.* r reſervatum *cum aliis etiam* G. *et* Jenſ. s adſpiraret G. *non male: intelligitur H.* t mee G. Jenſ.

renda ſit? Apertiſſime ſane agitur de talibus vitiis, quæ ſcriptura non deprehenduntur, ſed ſola pronunciatione. Jam ter peccari poteſt in *Europæ*, *Aſiæ* pronunciatione, ſi quis vocales ſeparatim, non diphthongos efferat. *Phaethon* (ita ſcribendum, non Phaeton) etiam diſſyllabum in MSS. Ovidii paſſim eſſe ex Heinſio ad Metam. 1, 571. notat Burmannus.

18. *Italiam*] Æn. 1, 6 et 40.

19. *ſi H litera non eſt notata*] Miror qui vulgata ſe lectio tueri tamdiu poterit? *Si* enim, quod præferunt libri, *H litera eſt, non nota*; quærine poteſt, *an in ſcripto ſit vitium?* Non puto. Vitium enim haud dubie eſt ponere literam ubi non debet, omittere ubi ponenda erat. Sed quæri ſane poteſt, *utrum in ſcripto ſit vitium? ſi* adſpiratio ſigno ſuo, *H litera non eſt notata*, ac tantum in proferendis verbis, ſicubi opus videtur, adjicitur. Ille apud Catullum Arrius, de quo ſtatim, *Chommoda* et *Hinſidias* non ſcripſit, ſed dixit: et audias anhelatores id genus hodie quoque. Non peccant in Germanicis vocibus vel cum vel ſine adſpiratione ſcribendis Galli, ſed in pronunciandis. Recte igitur videmur Gothani libri auctoritatem hic prætuliſſe.

20. *Catulli*]

Chommoda dicebat, ſi quando commoda vellet
Dicere, et hinſidias Arrius inſidias &c.

accentus, quas Græci προσῳδίας vocant, cum acuta et gravis alia pro alia ponitur, ut in hoc *Camillus*, ſi acuitur prima: aut gravis pro flexa, ut *Cethegus*, et hic prima acuta; 23
nam ſic media mutatur: aut flexa pro gravi, ut [u] apice circumducta ſequente, quam ex duabus ſyllabis in unam cogentes, et deinde flectentes, dupliciter peccant. Sed id 24
ſæpius in Græcis nominibus accidit: ut *Atreus*, quem nobis juvenibus doctiſſimi ſenes acuta prima dicere ſolebant, ut neceſſario ſecunda gravis eſſet; item *Terei Nereique*. Hæc de accentibus tradita. Ceterum jam ſcio, 25
quoſdam eruditos, nonnullos etiam grammaticos, ſic docere ac loqui, ut propter quædam vocum diſcrimina, verbum interim acuto ſono finiant, ut in illis,

Quæ circum litora, circum Piſcoſos ſcopulos---

Ne ſi gravem poſuerint ſecundam, *circus* dici videatur, 26
non *circuitus*. Item *quantum*, *quale*, interrogantes, gravi; comparantes, acuto tenore concludunt: quod tamen in adverbiis fere ſolis ac pronominibus vindicant, in ceteris veterum legem ſequuntur. Mihi videtur [x] conditionem 27

[u] aut G. *et* Jenſ. [x] videntur Jenſ.

22. *cum acuta aut gravis*] Gravem habet ſyllaba, quæ alium accentum non habet, adeoque in proferendo quaſi infra cæteras, quæ ſuum ſibi accentum habent, deprimitur. Jam notum eſt, unum tantum unius vocis eſſe accentum. Hinc fit, ut ſi antepenultima acuatur, deprimatur penultima, et, apud Latinos quidem, corripiatur. Si in *Camillus* et *Cethegus* primam acuas, penultima jacebit depreſſa, gravem habebit, quæ tamen in *Camillus* acui debebat, in *Cethegus* circumflecti.

23. *ut apice circumducta*] Ne in re parva propter technicas voces hæreat aliquis, etiam hunc locum paucis declaramus. Peccatur, ſi *ponatur flexa* h. e. circumflexa ſyllaba, pro *gravi*, exempli cauſa, poſteriore (eam enim eſſe *ſequentem* tum aliis, tum Fabio noſtro, 1, 7, 3. &c. ſatis conſtat,) ſyllaba *apice circumducta*, hoc eſt, circumflexa (vid. ad 1, 4, 10. et conf. 1, 7, 2.) in qua proinde ſyllaba duplex peccatum committeretur *cet.* Hoc declaratur deinde Græcis nominibus, et laudatur pronunciatio doctiſſimorum ſenum, qui *A'treus* dicerent, non *Atrêus*; *Térei*, *Nérei*, non *Terêi*, *Nerêi*. Poteſt tamen idem transferri ad nomina etiam Latina, v. g. *pileus*, *balteus*. In Græcis exemplis ſuſtuli literas et accentus Græcos, qui videbantur ſententiæ Fabii non ſatis convenire.

25. *Quæ circum litora*] Virg. Æn. 4, 254.

27. *conditionem mutare*] Videtur hoc dicere, conditionem ſuam ac ſtatum, et proinde etiam intellectum in tali connexione (hoc enim accipio *his locis*,) mutat ἡ *circum* eo ipſo quod in pronunciando ſtatim proximæ voci ſeu caſui ſuo ſine intervallo adjungitur: ut adeo non opus ſit accentum mutare, et ex priore in ſequentem transferre. Vener. Collega meus Heumannus ſic emendabat: *Mihi videtur* condi-

mutare, quod his locis verba conjungimus. Nam cum dico, *circum litora*, tamquam unum enuncio, diſſimulata diſtinctione: itaque tamquam in una voce, una eſt acuta: quod idem accidit in illo,

Trojæ qui primus ab oris.

28 Evenit, ut metri quoque conditio mutet accentum: ut

Pecudes pictæque volucres:

nam volucres media acuta legam: quia etſi brevis natura, tamen poſitione longa eſt, ne faciat iambum, quem non
29 recipit verſus heroicus. Separata[z] vero hæc a præcepto noſtro non recedent: aut ſi conſuetudo vicerit, vetus lex ſermonis abolebitur[a]; cujus difficilior apud Græcos obſervatio eſt, (quia plura illis loquendi genera, quas Διαλέκτους vocant: et quod alias vitioſum, interim [b] alias rectum eſt)
30 apud nos vero breviſſima ratio. Namque in omni voce, *acuta* intra numerum trium ſyllabarum continetur, ſive

z *Suſpecta vox Gallæo.* a abolebit G. b *Aut* interim *delendum videtur, aut* alias.

tio metri *mutari*, quum *his locis—tanquam* iambum *enuntio:* et ſic interpretatur: Cum conditio metri mutari pronuntiatione non debet, *evenit* (ſ. 28.) aliquando, ut *conditio metri mutet accentum.* Werlhofius volebat *circúmlitora* quaſi una voce legendum, accentumque adeo collocandum in quarta a fine ſyllaba. Perpenſis denuo omnibus mihi hoc placebat: Conditionem vulgarem pronunciandi et rationem mutare videtur Fabio vox *circum*, quod *his locis*, i. e. proxime ante caſum ſuum ponitur. Nam hic utraque ſyllaba vocis *circum* depreſſa quaſi latere poteſt, tanquam pars totius vocis *circumlítora*, ut adeo in quinque his ſyllabis una tantum ſit acuta, nempe prima in *litora* ita *circumpiſcóſos:* ita *abóris*, ubi *ab* non habet accentum, ſed ad caſum ſuum adjungitur &c. Hac admiſſa interpretatione, (non ſatis aperte ante propoſita, quin nec plane percepta animo, licet circa illam me fuiſſe res ipſa loquatur) jam nec illa difficilia ſunt, quæ ſequuntur ſ. 29. et hanc habent ſententiam: Separatim ſi pronuntiemus verba, de quibus adhuc diſputatum eſt, ea a præcepto noſtro, a regula et lege pronuntiandi *non recedent*, ſed pronuntiabitur círcum, áb óris: *aut ſi conſuetudo* illa recens, de qua ſ. 25. vicerit, ut dicamus *circúm*, *quantúm*; tunc vetus *lex ſermonis abolebitur*, quæ ſtatim explicabitur ſ. 30. illud in primis, quod ultima nunquam neque acuitur neque circumflectitur. Ita in verſu laudato dicendum quidem *volúcres*, ſed extra eum, ſeparatim, *vólucres.*

27. *Trojæ*] Æn. 1, 5. et proximus verſus Georg. 3, 243.

29. *Separata vero*] Hunc locum a me non intelligi fateor, gratiam habiturus, qui explicaverit, vel, ſi corruptus eſt, emendaverit.

29. *quia plura illis*] Non multum difficultatis doctrinæ de accentibus ſive tenoribus dialecti adferunt. Itaque ſuſpectum mihi, fateor, totum hoc quod parentheſi circumſcriptum eſt.

hæ ſint in verbo ſolæ, ſive ultimæ: et in his aut proxima ex-
tremæ, aut ab ea tertia. Trium porro, de quibus loquor,
media longa aut acuta, aut flexa erit: eodem loco brevis,
utique gravem habebit ſonum, ideoque poſitam ante ſe, id
eſt ab ultima tertiam, acuet. Eſt autem[c] in omni voce uti- 31
que acuta, ſed numquam plus una; nec ultima umquam;
ideoque in diſſyllabis prior. Præterea numquam in ea-
dem, flexa et acuta, quoniam eadem flexa et[d] acuta. Uti-
que[e] neutra claudet vocem Latinam. Ea vero, quæ ſunt
ſyllabæ unius, erunt acuta, aut flexa, ne ſit aliqua vox
ſine acuta. Et illa per ſonos accidunt quæ demonſtrari 32
ſcripto non poſſunt, vitia oris et linguæ: ἰωτακισμοὺς et
λαμβδακισμοὺς, ἰσχνότητας et πλατειασμούς, feliciores fingen-
dis nominibus Græci vocant: ſicut κοιλοστομίαν, cum vox
quaſi in receſſu oris[f] auditur. Sunt etiam proprii quidam 33
et inevitabiles[g] ſoni, quibus nonnumquam nationes repre-
hendimus[h]. Remotis igitur omnibus, quæ[i] ſupra dixi-
mus, vitiis, erit illa, quæ vocatur ὀρθοέπεια[l], id eſt emen-
data cum ſuavitate vocum explanatio: nam ſic accipi pot-
eſt *recta*. Cetera vitia omnia ex pluribus vocibus ſunt, 34
quorum eſt *ſolœciſmus*: quamquam circa hoc quoque diſ-
putatum eſt: nam etiam qui complexu orationis accidere
eum confitentur, quia tamen unius emendatione verbi
corrigi poſſit, in verbo eſſe vitium, non in ſermone con-

[c] etiam G. [d] *Sic* MSS. *et* Jenſ. ex *al.* [e] *Sic* Jenſ. Colin. Obrecht. itaque *al.* [f] omnis G. [g] inenumerabiles G. innumerabiles Jenſ. *et al.* inenarrabiles *boni libri ap.* Bur. [h] depre. *conjectura* Bur. [i] de quibus G. [l] ὀρθέπεια G. *ut* φιλεταῖρος, μικραίτιος.

31. *eadem flexa et acuta*] Revocavi lectionem MSS. quam aboleverat non ſatis hic felix Regii ſedulitas. Dixerat modo, *numquam plus una acuta in voce eſſe*. Jam ſubjicit, *numquam in eadem voce eſſe flexam et acutam*. Ratio eſt, quia *flexa* ſyllaba *eadem eſt acuta*. Circumflexus enim et acuti vim habet, et quiddam amplius: vide quæ ſtatim ſequuntur, *Ea vero, quæ ſunt* &c. Hæc videntur dubio carere. Neque cauſa proinde fuit, cur pro *et ex* ſubſtitueret Regius. Proxima verba utique poſcunt τὴν *utique*. Novum quiddam ſequitur, quod per *itaque* cum proximis quidem certe copulari non poteſt: refertur autem ad præcedentia verba, *nec ultima umquam*. *Utique* eodem plane modo initio hujus ſegmenti poſitum eſt.

33. *nationes reprehendimus*] Elegans Burmanni conjectura, ſententia certa et indubitabilis: ſed quid ſi recte Camerarius cepit de iis vitiis, quæ ſibi exprobrant nationes. Utitur exemplo Camerarius, quod neſcio an hodie valeat, *ſibilatione illa Gallica, cum* Scarolum *dicunt et* Scampaniam: nam noſtra, Germanorum plerorumque, vitia durant.

35 tendunt. Cum ſive *amaræ corticis*, ſeu *medio cortice*, per genus facit ſolœciſmum, (quorum neutrum quidem reprehendo, cum ſit utriuſque Virgilius auctor; ſed fingamus utrumlibet non recte dictum) mutatio vocis alterius, in qua vitium erat, rectam loquendi rationem ſic reddit, ut *amari corticis* fiat, vel *media cortice*: quod manifeſtæ calumniæ eſt: neutrum enim vitioſum ſeparatum eſt, ſed
36 compoſitione peccatur, quæ jam ſermonis eſt. Illud eruditius quæritur, an in ſingulis quoque verbis poſſit fieri ſolœciſmus: ut ſi unum quis ad ſe vocans, dicat, *venite*: aut ſi plures a ſe dimittens, ita loquatur, *Abi*, aut, *Diſcede*. Necnon cum reſponſum ab interrogatione diſſentit: ut ſi dicenti, *Quem video?* ita occurras, *Ego*. In geſtu etiam nonnulli putant idem vitium ineſſe, quum
37 aliud voce, aliud nutu vel manu demonſtratur. Huic opinioni neque omnino accedo [m], neque plane diſſentio: nam id fateor poſſe accidere voce una, non tamen aliter, quam ſi ſit aliquid, quod vim alterius vocis obtineat, ad quod vox illa referatur: ut *ſolœciſmus* ex complexu fiat eorum, quibus res ſignificantur, et voluntas oſtenditur.
38 Atque ut omnem effugiam cavillationem, fit aliquando in uno verbo, numquam in ſolo verbo. Per quot autem, et quas accidat ſpecies, non ſatis convenit. Qui pleniſſime [n], quadripertitam volunt eſſe rationem, nec aliam, quam barbariſmi, ut fiat adjectione, ut, *Veni de Suſis in Alexandriam*: detractione, *Ambulo viam*, *Ægypto venio*,
39 *Ne* [o] *hoc fecit*: tranſmutatione, qua ordo turbatur, *Quoque*

[m] concedo G. [n] planiſſime G. [o] me *conj.* Burm. *et defendit* Epiſt. ad Capper. *p.* 77.

35. *amaræ corticis*] Ecl. 1, 62. *medio*, Georg. 2, 74.

39. *Ne hoc fecit*] Negari non poteſt, *ne* interrogandi interdum præponi, ut ſignificet *an* vel *anne?* Verum id obſervavi adhuc in ſententia tantum infinita, ubi dubitandi potius vim habet, et ad verendi ſignificationem prope accedit. Sic Varro R. R. 2, 9, 16. *cum circumſpiceret, ne quid præteriiſſet* &c. quæ laudamus in Indice, quibus addi poſſunt ex ipſo Quinctiliano 5, 7, 13. *Explorandum, ne corrupti ſint* &c. Plin. Epiſt. 10, 120, 3. *Hic quoque non mediocriter hæreo, ne cujuſquam retro habeatur ratio.* Quod enim profertur ex Apuleii apologia p. 299, 25. Elmenh. *ne ego reprehendar?* in illo potius *nedum* ſignificat. Terentianus autem locus nimis variat. And. 4, 5, 45. Bentleius ita dedit. Ch. *Audivi jam omnia?* Da. *Anne* (non *Ah ne*) *tu omnia?* Denique ſi *ne* interrogationis directæ præponatur, quod non oſtenſum eſt: non pertinebit hoc exemplum ad detractionem, ſed ad tranſmutationem. Quæ cum ita ſint, vehementer placet conjectura Burmanni ſupra propoſita *Me hoc fecit*, quæ non inſolens, Plauto præſertim, ellipſis eſt.

ego, Enim hoc voluit, Autem non habuit: ex quo genere an ſit *igitur*, in initio ſermonis poſitum, dubitari poteſt, quia maximos auctores in diverſa fuiſſe opinione video, cum apud alios ſit etiam frequens, apud alios numquam reperiatur. Hæc tria genera quidam diducunt a ſolœciſmo, 40
et *adjectionis vitium*, πλεονασμόν· *detractionis*, ἔλλειψιν· *inverſionis*, ἀναστροφὴν vocant: quæ ſi in ſpeciem ſolœciſmi cadant, ὑπέρβατον quoque appellari eodem modo poſſe [p].
Immutatio ſine controverſia eſt, cum aliud pro alio ponitur. 41
Id per omnes orationis partes deprehendimus, frequentiſſime in verbo, quia plurima huic accidunt, ideoque in eo fiunt *ſolœciſmi* per *genera*, *tempora*, *perſonas*, *modos*, ſive cui *ſtatus* eos dici, ſeu *qualitates* placet, vel ſex, vel (ut alii volunt [q]) octo: nam totidem vitiorum erunt formæ, in quot ſpecies eorum quidque, de quibus ſupra dictum eſt, diviſeris. Præterea *numeros*, in quibus nos *ſingularem* 42
ac *pluralem* habemus, Græci et δυϊκόν. Quamquam fuerunt, qui nobis quoque adjicerent [r] dualem, *ſcripſere, legere:* quod evitandæ aſperitatis gratia mollitum eſt, ut apud veteres pro *male mereris, male merere:* ideoque quod vocant *duale*, in illo ſolo genere conſiſtit: cum apud Græcos et in verbi tota fere ratione, et in nominibus deprehendatur, et ſic quoque rariſſimus ejus ſit uſus; apud noſtrorum vero neminem hæc obſervatio reperiatur: quin [s] 43
e contrario,

Devenere locos, et *Conticuere omnes*, et *Conſedere duces*, aperte nos doceant, nihil horum ad duos pertinere; *Dixere* quoque, quamquam id Antonius Rufus ex diverſo ponit exemplum, de pluribus patronis præco pronunciet. Quid? non Livius circa initia ſtatim primi libri, *Tenuere*, 44
inquit, *arcem Sabini?* et mox, *In adverſum Romani ſubiere?* Sed quem potius ego, quam M. Tullium, ſequar? qui in Oratore, *Non reprehendo*, inquit, *ſcripſere: ſcripſerunt eſſe verius ſentio.* Similiter in vocabulis et nominibus fit *ſolœ-* 45
ciſmus genere, numero, proprie autem *caſibus*. Quidquid eorum alteri ſuccedet, huic parti ſubjungatur licet; per [t]

[p] poſſet Obr. *Sed nihil opus eſt, contra libros.* [q] dicunt G. Jenſ. [r] adjecerunt G. [s] quæ contra G. [t] inſuper *conjectura Gallæi Burmanno laudata.*

44. *M. Tullium*] Locus eſt ab aliis jam indicatus, de Orat. 47. *Nec vero reprehenderim*, ſcripſere alii rem: et ſcripſerunt *eſſe verius ſentio*. Laudat verba Ennii ex annali primo.

comparationes et *ſuperlationes*; itemque in quibus *patrium*
46 pro *poſſeſſivo* dicitur, vel contra. Nam vitium quod fit per quantitatem, ut *magnum peculiolum*, erunt qui *ſolœciſmum* putent; quia pro nomine integro poſitum ſit diminutum [u]. Ego dubito, an id *improprium* potius appellem: ſignifica-
47 tione enim deerrat. *Solœciſmi* porro vitium non eſt in ſenſu, ſed in complexu. In *participio* per *genus*, et *caſum*, ut in vocabulo; per *tempora*, ut in verbo; per *numerum*, ut in utroque, peccatur. *Pronomen* quoque *genus*, *numerum*, *caſus* habet, quæ omnia recipiunt hujuſmodi errorem.
48 Fiunt *ſolœciſmi*; et quidem plurimi, per partes orationis; ſed id tradere ſatis non eſt, ne ita demum vitium eſſe credat puer, ſi pro alia ponatur alia, ut *verbum*, ubi *nomen*
49 eſſe debuerit, vel *adverbium*, ubi *pronomen*, et ſimilia. Nam ſunt quædam cognata, ut dicunt, id eſt ejuſdem generis, in quibus, qui alia ſpecie, quam oportet, utetur, non minus, quam ipſo genere permutato, deliquerit. Nam et *an*, et *aut*, conjunctiones ſunt; male tamen interroges,
50 *hic, aut ille ſit?* et *ne* ac *non*, adverbia; qui tamen dicat pro illo, *Ne feceris*, *Non feceris*, in idem incidat vitium, quia alterum negandi eſt [x], alterum vetandi. Hoc amplius *intro* et *intus*, loci adverbia: *Eo* tamen *intus*, et *Intro ſum*,

[u] diminutivum G. Jenſ. [x] *om.* G.

45. *patrium pro poſſeſſ.*] *Patrium*, quod vulgo *patronymicum* vocant. De hujus et poſſeſſivi differentiis multa Priſcianus lib. 2. p. 585. ſeq. *Patronymica filios vel nepotes ſignificant; poſſeſſiva autem non ſolum filios, ſed omnia quæ poſſunt eſſe in poſſeſſione* &c. Poſſeſſivum eſt V. G. *Evandrius enſis*.

50. *hic, aut ille ſit*] Si videas, quæ hac de re contra Fabium diſputata ſunt, apparebit, plerumque vitioſos codices laudari, aut ea loca ubi diſjunctio eſt, non dubitatio vel interrogatio. V. G. Plaut. Bacch. 1, 2, 54. *Tibi ego, aut tu mihi ſervus es.* Cic. pro Roſc. Am. 21. *Quæſiſſe, num ille aut ille defenſurus eſſet.* Sen. de Conſtant. 5. *Cogita nunc, an huic fur, aut calumniator, aut vicinus potens, aut dives aliquis* &c. Plin. maj. 7. pr. editiones optimæ *parens melior homini, an triſtior noverca fuerit.* Apud Plautum, Ciceronem, et Senecam debuit, potuit quidem, *aut* eſſe; apud Plinium eſt *an*. Plinii junioris, et non multo majorum, errorem accuſat Fabius. Nolim certe virum ita eruditum temere erroris in arte ſua poſtulare. Quot ſunt ſolennes librorum corruptiones? et cur accuſaſſet Quinctilianus, niſi committi illa ætate conſueviſſet?

50. *intro et intus*] Cum tamen *intus* interiorem domus partem ſignificet, *intus duci* dicitur Myrrha Ovid. Met. 10, 457; et ſunt plura id genus tum in Fabriano Theſauro, tum a Burmanno ad h. l. obſervata. Cæterum videtur Lucilio hanc obſervationem ut plures (v. g. 1, 6, 8) debere Fabius, cujus ex Chariſii 1. verſus ita reſtituit Fr. Douſa in Reliqu. 9, 12. *Nam velut* INTRO *aliud longe eſſe atque* INTU' *vide-*

ſolœciſmi ſunt. Eadem in diverſitate *pronominum, interjectio-* 51
num, præpoſitionum, accidunt. Eſt enim *ſolœciſmus* in orati-
one comprehenſionis unius ſequentium ac priorum inter ſe
inconveniens poſitio. Quædam tamen et faciem *ſolœciſmi* 52
habent, et dici vitioſa non pòſſunt, ut *tragœdia Thyeſtes*,
et *ludi Floralia* ac *Megaleſia* [z]: quamquam hæc ſequenti
tempore interciderunt, numquam aliter a veteribus dicta.
Schemata igitur nominabuntur, frequentiora quidem apud
poetas, ſed oratoribus quoque permiſſa. Verum *ſchema* 53
fere habebit aliquam rationem, ut docebimus eo, quem
paullo ante promiſimus, loco. Sed hoc quoque, quod
ſchema vocatur, ſi ab aliquo per imprudentiam factum
erit, *ſolœciſmi* vitio non carebit. In eadem ſpecie ſunt, 54
ſed ſchemate carent, ut ſupra dixi, nomina feminina, qui-
bus mares utuntur, et neutralia, quibus feminæ. Hacte-
nus de *ſolœciſmo*. Neque enim artem grammaticam com-
ponere aggreſſi ſumus: ſed cum in ordinem incurreret,
inhonoratam tranſire noluimus. Hoc amplius, ut inſtitu- 55
tum ordinem ſequar, verba aut Latina, aut peregrina
ſunt. *Peregrina* porro ex omnibus prope dixerim genti-
bus, ut homines, ut inſtituta etiam multa, venerunt.
Taceo de *Tuſcis* et *Sabinis*, et *Prænestinis* quoque: nam, 56
ut [a] eorum ſermone utentem, Vectium [b] Lucillius inſec-
tatur, quemadmodum Pollio deprehendit in Livio *Patavi-
nitatem*: licet omnia Italica pro Romanis habeam. Plu- 57
rima Gallica [c] valuerunt, ut *rheda* ac *petorritum* [d]: quorum
altero Cicero tamen, altero Horatius utitur. Et *mappam* [e]
quoque, uſitatum circo nomen, Pœni ſibi vindicant: et

[z] Megalenſia G. [a] *om.* G. [b] Vetium G. [c] Gallice G. Jenſ.
[d] peterritum G. petoritum *editt. pleræque.* [e] mappalia G. *et* al.

mus. Sic et APUD TE *longe aliud eſt, neque idem valet* AD TE: INTRO NOS VOCAT AD SESE, TENET INTUS APUD SE.

53. *docebimus*] Infra 9, 1: add. 1, 8, 14.

56. *Patavinitatem*] Conf. 8, 1, 3. unde illud quidem certo apparet, nugas agere, qui Pompeianarum partium ſtudium, vel ſimile quid a patriæ amore profectum intelligunt; aut aliud quidpiam denique, quam peregrinitatem aliquam in vocibus, in urbe vel plane non uſitatis vel alio intellectu. Peperit nobis cenſura illa Pollionis elegantem Morhofii de *Patavinitate Livii* librum, unde de Pollionis ingenio aſpero, de laudibus Livii, de ejus ſepulcro, de urbanitate et pluribus rebus aliis diſci multa poſſunt.

57. *mappam—Pœni ſibi vind.*] Vocem מפה quæ in Rabbinorum ſcriptis occurrit, huc non pertinere, jam monuit Magnus Vir Bochartus Chan. 3, 8. pr.

57. *uſitatum circo*] Cum magiſtratus ludis præſidens ſignum ea det emittendorum carceribus equorum.

Gurdos, quos pro ſtolidis accipit vulgus, ex Hiſpania
58 duxiſſe originem audivi. Sed hæc diviſio mea ad Græ-
cum præcipue ſermonem pertinet: nam et maxima ex
parte Romanus inde converſus eſt, et confeſſis quoque
Græcis utimur verbis, ubi noſtra deſunt, ſicut illi a nobis
non numquam mutuantur. Inde illa quæſtio exoritur,
an eadem ratione per caſus duci externa, qua noſtra, con-
59 veniat. Ac [f] ſi reperias grammaticum veterum amato-
rem, neget quidquam ex Latina ratione mutandum: quia,
cum ſit apud nos caſus ablativus, quem illi non habent,
parum conveniat, uno caſu noſtro, quinque Græcis uti:
60 quin etiam laudet virtutem eorum, qui potentiorem face-
re linguam Latinam ſtudebant, nec alienis egere inſtitutis
fatebantur: inde *Caſtorem*, media ſyllaba producta, pro-
nuntiarunt, quia hoc omnibus [g] noſtris nominibus accide-
bat, quorum prima poſitio in eaſdem, quas *Caſtor*, literas
exit: et ut *Palæmo* ac [h] *Telamo* [i], ut [l] *Plato*, (nam ſic eum
Cicero quoque appellat) dicerentur [m], retinuerunt: quia
Latinum, quod *o* et *n* literis finiretur [n], non reperiebant.
61 Ne in *a* quidem atque *s* literas exire temere maſculina
Græca nomina recto caſu patiebantur: ideoque [o] et apud
Cælium legimus, *Pelia Cincinnatus* [p]: et apud Meſſalam,

[f] At G. Jenſ. [g] *om.* G. *et videtur abeſſe poſſe.* [h] *ita* G. *et* Jenſ. ſic *al.* [i] *Sic MSS. quidam Gr.* Τελαμὼν Thelam. *al.* [l] ac G. et *al.* [m] differenter G. *vid. not.* [n] finirent G. [o] itaque G. [p] Cinnatus G.

57. *Gurdos*] Illuſtravit ad h. l. Colomeſius. Almeloveenius adſcripſerat a Gotholanis *Gort* vocari ſtultum; et Burmannus, *Ian Gort* fatuum eſſe et effeminatum apud Belgas.

60. *ut Plato*] Sic legendum omnino videtur. Rigidiores quidam Grammatici volunt Græcas voces omnes conformari ad analogiam ſermonis Latini. Quemadmodum igitur *Plato* eſt Ciceroni et aliis, qui Græce Πλάτων, ita, his quidem judicibus, *Palæmo* et *Telamo* ſine terminali Græcorum litera dicendi ſunt.

60. *dicerentur*] Vox jam ſuſpecta Gallæo: et magis mihi, poſtquam inveni *differenter* in Gothano codice, quam puto originem corruptionis eſſe. Nimirum ſcripſit aliquis in margine libri ſui *differenter* ſcribi *Platonis* nomen in recto caſu, ut nunc *Plato* ſit, alias *Platon*. Illud *differenter* in contextum ab alio relatum, cum non intelligeret poſterorum alius, in *dicerentur* mutavit; quo facto opus fuit particula conjunctivum regente. Hinc varietas illa circa particulas. Denique totum locum vel ſic, vel proxime dedit, puto, Fabius: *Et Palæmo ac Telamon, ut Plato (nam ſic eum Cicero quoque appellat) retinuerunt*, h. e. pertinaciter defenderunt, ut mox 1, 6, 20. Monet Almeloveenius, fuſe hunc locum tractatum ab H. Stephano, de abuſu Gr. L. c. 4. Sed nihil habet, quod ad lectionem conſtituendam pertineat.

Benefecit Euthia: et apud Ciceronem, *Hermagora:* ne[q]
miremur, quod ab antiquorum pleriſque *Ænea* et *Anchiſa*
ſit dictus[r]. Nam ſi ut *Mæcenas, Suffenas, Aſprenas* dice- 62
rentur, genitivo caſu non *e* litera, ſed *tis*[s] ſyllaba termi-
narentur. Inde *olympo* et *tyranno* acutam mediam ſylla-
bam dederunt, quia[t] duabus longis ſequentibus primam
brevem acui noſter ſermo non patitur. Sic genitivus
Achilli et *Ulixi* fecit, ſic alia plurima. Nunc recentiores 63
inſtituerunt Græcis nominibus Græcas declinationes po-
tius dare: quod tamen ipſum non ſemper fieri poteſt[u].
Mihi autem placet Latinam rationem ſequi, quouſque
patitur decor. Neque enim jam *Calypſonem* dixerim, ut
Junonem: quamquam ſecutus antiquos C. Cæſar utitur
hac ratione declinandi. Sed auctoritatem conſuetudo ſu- 64
peravit. In ceteris, quæ poterunt utroque modo non in-
decenter efferri, qui Græcam figuram ſequi malit, non La-
tine quidem, ſed citra reprehenſionem loquetur. Simplices 65
voces, prima poſitione, id eſt natura ſua conſtant: com-
poſitæ, aut præpoſitionibus ſubjunguntur, ut *innocens*;
interdum repugnantibus inter ſe duabus, quale eſt *imper-*

[q] nec G. Jenſ. [r] dictum G. [s] ex G. *et* Jenſ. *male.* [t] una aut *in-ſeri vult* Turn. [u] poſſe G.

61. *Hermagora*] Cic. Rhet. 1, 6, 9. 11. 51. Brut. 78. Licet in recentioribus editionibus *Hermagoras* legatur: Quinctiliano tamen credit Burmannus, tanto magis, quod etiam *Atrida* dixerunt, non *Atrides*, boni auctores, quorſum laudat Broukh. ad Prop. 2, 11, 1.

62. *duabus longis ſequentibus*] Parum accurata iſta videri poſſunt. Primo enim duabus longis ſequentibus primam ſ. antepenultimam acui non Latinus tantum ſermo non patitur, ſed neque Græcus, qui Ὄλυμπος cum patiatur, Ὀλύμπω reſpuit: deinde apud Latinos ultima hic non reſpicitur, ſed ſola penultima, nec magis *Olympus* et *tyrannus* primam acuere poſſunt, quam *Olympo* et *tyranno*: denique in utraque lingua nulla plane habetur primæ ſyllabæ ratio, ita quidem ut Οὔλυμπος nuſquam in accentu diverſum quid patiatur ab altero illo Ὄλυμπος. Neque tamen eſt ut librarios hic accuſemus. Videtur primo Fabius ipſe primam poſitionem Ὄλυμπος, Τύραννος cogitaſſe. Illa deinde exempla, quod ſolet, caſu inflexit ad ordinem conſtructionis et verbum *dederunt*. Tum in ratione accentus explicanda ad hos ipſos caſus, quos poſuerat, tantum attendiſſe, et quæ multo latius patent, ad hæc ſola vocabula, et quæ his undecunque ſimilia ſunt, reſtrinxiſſe.

62. *Sic genitivus*] Ne de accentu amplius cogites, *Sic* illud refertur ad morem quorundam Romanorum, qui in Græcis etiam nihil ex Latina ratione mutare vellent, dicerentque *Achillei*, contracte *Achilli* ab *Achilleus*, quaſi eſſet ſecundæ declinationis: ſic *Ulixei*, *Ulixi* ab *Ulixeus*, Ὀδυσσεὺς, in qua voce ad Latinas leges traducenda plura etiam ſibi indulſerunt.

territus; alioqui poſſunt aliquando continuari duæ, ut *in-
compoſitus*, *reconditus*, et quo Cicero utitur, *ſubabſurdum*:
aut e duobus quaſi corporibus coaleſcunt, ut *maleficus*.
66 Nam ex tribus noſtræ utique linguæ non conceſſerim:
quamvis *capſis* Cicero dicat compoſitum eſſe ex *cape ſi vis*;
et inveniantur, qui *Lupercalia* æque tres partes orationis
67 eſſe contendant, quaſi *luere per caprum*: nam *Suovetauri-
lia*[x] jam perſuaſum eſt eſſe ex *ſue*, *ove*, et *tauro*: et ſane
ita ſe habet ſacrum, quale apud Homerum quoque eſt.
Sed hæc non tam ex tribus, quam ex particulis trium co-
eunt. Ceterum etiam ex præpoſitione et duobus vocabulis
dure videtur ſtruxiſſe Pacuvius:

—*Nerei*
Repandiroſtrum, incurvicervicum, pecus.

68 Junguntur autem aut ex duobus Latinis integris, ut *ſu-
perfui*, *ſubterfugi*; (quamquam ex integris an compoſita
ſint, quæritur) aut ex integro et corrupto, ut *malevolus*;
aut ex corrupto et integro, ut *noctivagus*; aut ex duobus
corruptis, ut *pediſequus*; aut ex noſtro et peregrino, ut
biclinium; aut contra, ut *epitogium*, et *Anticato*; aut ex
69 duobus peregrinis, ut *epirhedium*. Nam cum ſit præpoſi-
tio ἐπὶ Græca, *rheda* Gallicum; nec Græcus tamen, nec
Gallus utitur compoſito: Romani ſuum ex utroque alie-
no fecerunt. Frequenter autem præpoſitiones quoque
copulatio iſta corrumpit: inde *abſtulit*, *aufugit*, *amiſit*;
cum præpoſitio ſit *ab* ſola: et *coit*; cum ſit præpoſitio *con*:
70 ſic *ignavi*, et *erepti*, et ſimilia. Sed res tota magis Græ-
cos decet, nobis minus ſuccedit: nec id fieri natura puto,
ſed alienis favemus: ideoque cum κυρταυχένα[z] mirati ſu-
71 mus, *incurvicervicum* vix a riſu defendimus. (X.) *Propria*

[x] Solitaurilia *omnes, puto, præter Vaſcoſa. et Stephanum.* [z] Eurauchena G.

65. *Cicero*] V. G. de Orat. 1, 67. ad Att. 16, 3. De *capſis* autem philoſophatur in Orat. 45. *Jam in uno*, Capſis, *tria verba ſunt*.

67. *Suovetaurilia*] Qui ſacrificium hoc a *ſue, ove, tauro* duci indicat, ille *ſolitaurilia* non videtur ſcripſiſſe. Igitur plus, quam alias, hic mihi ſumſi. Vid. ad Cato. de R. R. 141, 1. Homeri locus eſt Odyſſ. θ. 59. in cœna Alcinoi, Τοῖσιν δ' Ἀλκίνοος δυοκαίδεκα μῆλ' ἱέρευσεν, Ὀκτὼ δ' ἀργιόδοντας ὕας, δύο δ' εἰλίποδας βοῦς.

68. *quæritur*] Sed quid pro negante parte diſputari poſſit, non video, niſi forte illud, non videri integram vocem, quæ accentum ſuum perdidit.

ſunt verba, cum id ſignificant, in quod primum denomi-
nata ſunt; *tranſlata*, cum alium natura intellectum, alium
loco præbent. *Uſitatis* tutius utimur: *nova* non ſine quo-
dam periculo ſingimus. Nam ſi recepta ſunt, modicam
laudem afferunt orationi[a]; repudiata, etiam in jocos ex-
eunt. Audendum tamen: namque, ut Cicero ait, etiam 72
quæ primo[b] dura viſa ſunt, uſu molliuntur. Sed minime
nobis conceſſa eſt ὀνοματοποιΐα· quis enim ferat, ſi quid ſi-
mile illis merito laudatis, λίγξε βιὸς, et σίζει ὀφθαλμὸς, finge-
re audeamus? Jam ne *balare* quidem aut *hinnire* fortiter
diceremus, niſi judicio vetuſtatis niterentur.

VI. Eſt etiam ſua loquentibus obſervatio, ſua ſcriben-
tibus. *Sermo* conſtat ratione, vetuſtate, auctoritate, con-
ſuetudine. *Rationem* præſtat præcipue *analogia*, nonnum-
quam et *etymologia*. *Vetera* majeſtas quædam, et ut ſic
dixerim, religio commendat. *Auctoritas* ab oratoribus[c], 2
vel hiſtoricis peti ſolet: nam poetas metri neceſſitas ex-
cuſat, niſi ſi quando, nihil impediente in utroque[d] modu-
latione pedum, alterum malunt, qualia ſunt,—*Imo de ſtirpe
reciſum*; et—*Aëriæ quo congeſſere palumbes*; et—*Silice in nu-
da*, et ſimilia: cum ſummorum in eloquentia virorum
judicium pro ratione, et vel error honeſtus eſt magnos
duces ſequentibus. *Conſuetudo* vero certiſſima loquendi 3
magiſtra: utendumque plane ſermone, ut nummo, cui
publica forma eſt. Omnia tamen hæc exigunt acre judi-
cium, *analogia* præcipue, quam proxime ex Græco tranſ-
ferentes in Latinum, *proportionem* vocaverunt. Ejus hæc 4
vis eſt, ut id quod dubium eſt, ad aliquid ſimile, de quo
non quæritur, referat, ut incerta certis probet: quod effi-
citur duplici via: *comparatione* ſimilium in extremis maxi-
me ſyllabis, (propter quod ea, quæ ſunt e ſingulis, ne-
gantur debere rationem,) et *diminutione*. *Comparatio* in 5

[a] Oratori *quædam editiones, quod fere prætulerim.* [b] principi G. *Minime male*, principi, *hoc eſt primo auctori.* [c] auctoribus G. [d] utraque G. Jenſ. *male.*

72. *Cicero*] De Nat. Deor. 1, 34. Vid. infra 8, 3, 32.

C. VI. 2. *Imo de ſtirpe*] Virg. Æn. 12, 208. His, quæ a Burmanno notata ſunt, add. Cato. de R. R. 40. 2. *ſtirpem præciſum*, et Colum. 5, 9, 13. *ex imo ſtirpe.* Utroque certe in loco, magnas auctoritates ſecuti, ſic edendum curavimus.

2. *Aëriæ—palumbes*] Ecl. 3, 69. et alterum de ſilice Ecl. 1, 15.

4. *negantur debere rationem*] Camerarius e conjectura ſubſtituit *habere*: quod ſane verum eſt. Sed quæ non *habent* rationem ea nec *debent*. id eſt eorum rationem nec debet Grammaticus. Nimirum ne-

nominibus [e] aut genus deprehendit, aut declinationem.
Genus, ut ſi quæratur, *funis* maſculinum ſit, an femini-
num, ſimile illi ſit *panis*: *Declinationem*, ut ſi veniat in
dubium, *hac domu* dicendum ſit, an *hac* [f] *domo*, et *domuum*,
6 an *domorum*? ſimilia ſint *domus*, *anus*, *manus*. *Diminutio*
genus modo detegit: et, ne ab eodem exemplo recedam,
7 *funem* maſculinum eſſe *funiculus* oſtendit. Eadem in ver-
bis quoque ratio comparationis [g]: ut ſi quis, antiquos ſe-
quutus, *fervere* brevi media ſyllaba dicat, deprehendatur
vitioſe loqui, quod omnia, quæ *e* et *o* literis fatendi [h] mo-
do terminantur, eadem, ſi in infinitis *e* literam media ſyl-
laba acceperunt, utique productam habent, *prandeo*, *pen-*
8 *deo*, *ſpondeo*, *prandere*, *pendere*, *ſpondere*. At quæ *o* ſolam
habent, dummodo per eamdem literam in infinito exeant,
brevia fiunt, *lego*, *dico*, *curro*, *legere*, *dicere*, *currere*: etiam
ſi eſt apud Lucillium,

Fervit [i] *aqua et fervet: fervit nunc, fervet ad annum.*

9 Sed pace dicere hominis eruditiſſimi liceat, ſi *fervit* putat
illi ſimile *currit* et *legit*, *fervo* dicetur [l], ut *curro* et *lego*:
quod nobis inauditum eſt. Sed non eſt hæc vera compa-
ratio: nam *fervit* illi eſt ſimile *ſervit*: quam proportio-
10 nem ſequenti dicere neceſſe eſt *fervire*, ut *ſervire*. Prima
quoque aliquando poſitio ex obliquis invenitur, ut memo-
ria repeto convictos [m] a me, qui reprehenderant, quod
hoc verbo uſus eſſem, *pepigi*: nam id quidem dixiſſe
ſummos auctores confitebantur, rationem tamen negabant
permittere: quia [n] prima poſitio *paciſcor*, cum haberet na-
11 turam patiendi, faceret tempore præterito *pactus ſum*. Nos,
præter auctoritatem oratorum atque hiſtoricorum, analo-
gia quoque dictum tuebamur: nam cum in XII tabulis
legeremus, *Ni ita pagunt*: inveniebamus ſimile huic, *ca-
dunt*: inde prima poſitio, etiamſi vetuſtate exoleverat [o],
apparebat, *pago*, ut *cado*: unde non erat dubium ſic *pepi-*

[e] omnibus G. *Sic* 1, 1, 30. [f] *om.* G. [g] comparatio rationis G. [h] finiendi *ed. Campa.* 1470. *teſte Maittairio in diſſ. epiſtolari.* [i] *prius hemiſtichium om.* G. [l] dicit G. [m] conjunctos G. Jenſ. [n] nam G. [o] exoluerat G.

gat Fabius in monoſyllabis valere quidquam rationem ſive analogiam.

8. *Fervit aqua*] Hoc ita interpretatur Barthius 56, 9. p. 2645. *Fervit* tranſeuntem momento calorem notare, *fervet* perpetuum, forte qualis eſt in thermis. Probi, Nonii, Priſciani teſtimonia adfert Fr. Douſa ad h. l. Relıq. Lucil. 9, 14. p. 46.

gi nos dicere, ut *cecidi*. Sed meminerimus non per om- 12
nia duci *analogiæ* poſſe rationem, cum ſibi ipſa plurimis
in locis repugnet. Quædam ſine dubio conantur eruditi
defendere, ut cum deprehenſum eſt [p], *lepus* et *lupus* ſimili
poſitione, quantum caſibus numeriſque diſſentiant; ita
reſpondent, non eſſe paria, quia *lepus* epicœnum ſit, *lupus*
maſculinum: quamquam Varro in eo libro, quo initia
urbis Romæ enarrat, *lupum feminam* dicit, Ennium Picto-
remque Fabium ſecutus. Illi autem iidem, cum interro- 13
gantur [q], cur *aper apri*, et *pater patris* faciat [r]? illud no-
men ſimpliciter poſitum, hoc ad aliquid eſſe contendunt.
Præterea quoniam utrumque a Græco ductum ſit, ad eam
rationem recurrunt, ut *πατρὸς patris*, *κάπρȣ apri* [s] faciat.
Illa tamen quomodo effugient, ut nomina, quamvis femi- 14
nina, ſingulari nominativo, *u*, *s*, literis finita, numquam
genitivo caſu in *ris* ſyllabam terminantur; faciat tamen
Venus Veneris? Item cum *e*, *s*, literis finita, per varios ex-
eant genitivos, numquam tamen eadem in *ris* ſyllaba ter-
minatos; *Ceres* cogat dici *Cereris?* Quid vero? quæ tota 15
poſitionis ejuſdem, in diverſos flexus exeunt? cum *Alba*
faciat *Albanos* et *Albenſes*, *Volo volui* et *volavi*. Nam præ-
terito quidem tempore varie formari verba prima perſona,
litera *o* terminata, ipſa analogia confitetur. Siquidem fa-
cit *cado cecidi*, *ſpondeo ſpopondi*, *pingo pinxi*, *lego legi*, *pono*
poſui, *frango fregi*, *laudo laudavi*. Non enim, cum pri- 16
mum fingerentur homines, *analogia* demiſſa cœlo formam
loquendi dedit: ſed inventa eſt, poſtquam loquebantur, et
notatum in ſermone, quid quo [t] modo caderet: itaque
non ratione [u] nititur, ſed exemplo; nec lex eſt loquendi,
ſed obſervatio, ut ipſam *analogiam* nulla res alia fecerit,
quam conſuetudo. Inhærent tamen quidam moleſtiſſima 17
diligentiæ perverſitate, ut *audaciter* potius dicant, quam
audacter, licet omnes oratores aliud ſequantur; et *emica-
vit*, non *emicuit*, et *conire*, non *coire*. His permittamus et
audiviſſe, et *ſciviſſe*, et *tribunale*, et *faciliter*, dicere: *fru-*

[p] ſit G. [q] interrogarentur G. interrogabantur Jenſ. [r] faceret G. [s] apri *cum pluribus etiam* G. *et* Jenſ. capri *al.* [t] quoque G. Jenſ. [u] modo *inſ.* G.

17. *audiviſſe, ſciviſſe—frugalis*] Rariora itaque hæc certe Fabii ævo fuerunt, ut fugere virum diligentem potuerint, quamquam, niſi nimis corrupti ſunt libri noſtri, paſſim ea exſtant. Forte tamen, (et vidit tale quid Turnebus) idem voluit noſter, quod de præteritis illis Cic. Orat. 47. pr. *Quid? quod ſic loqui, noſſe, judicaſſe, vetant: quaſi vero neſciamus, in hoc genere et plenum verbum recte dici, et imminutum uſitate.*

galis quoque ſit apud illos, non *frugi:* nam quo alio mo-
18 do fiat *frugalitas?* Iidem *centum millia nummum*, et *fidem Deum*, oſtendant duplices ſolœciſmos eſſe [x], quando et caſum mutant, et numerum: neſciebamus enim, ac non conſuetudini et [z] decori ſerviebamus: ſicut in plurimis,
19 quæ Tullius in Oratore divine, ut omnia, exſequitur. Sed Auguſtus quoque in epiſtolis ad C. Cæſarem ſcriptis emendat [a], quod is *calidum* dicere, quam *caldum* malit: non quia illud non ſit Latinum, ſed quia ſit odioſum, et,
20 ut ipſe Græco verbo ſignificavit, περίεργον. Atqui hanc quidam ὀρθοέπειαν ſolam putant, quam ego minime excludo. Quid enim tam neceſſarium, quam recta locutio? Immo inhærendum ei judico, quoad licet, diu etiam mutantibus repugnandum: ſed abolita atque abrogata retinere, inſolentiæ cujuſdam eſt, et frivolæ in parvis jactan-
21 tiæ. Multum enim literatus, qui ſine aſpiratione et producta ſecunda ſyllaba ſalutavit, *avete* (eſt enim) et *calefacere* dixerit potius, quam quod dicimus [b], et *conſervaviſſe:*
22 his adjiciat *face*, et *dice*, et ſimilia. Recta eſt hæc via: quis negat? ſed adjacet [c] et mollior, et magis trita. Ego

[x] *om.* G. Jenſ. [z] et decori *om.* G. [a] emendatur G. [b] diximus G. [c] alia eſt G. Jenſ.

18. *ac non conſuetudini*] Negationem omitti vult Gronovius de P. V. 1, 9. p. 41. ut εἰρωνεία melius appareat: ſed mihi videbatur vehementiorem fieri εἰρωνείαν, ſi relinquatur.

18. *Tullius in Oratore*] Eſt locus elegantiſſimus c. 46. ſed longior, quam ut huc tranſcribi debeat.

19. *Auguſtus in epiſtolis*] Faciunt annotationes virorum doctorum ad h. l. ut et nobis aliquid dicendum putemus. Auguſtus igitur emendat Caium Cæſarem, quod is, (C. Cæſarem intellige,) contra conſuetudinem illius ætatis, analogiam et rationem ſecutus *calidum* dicere quam *caldum* mallet. Non autem ideo reprehendit illum Auguſtus, quo *calidum* non ſit Latinum æque ac *frigidum* et *tepidum*; ſed quia ſit *odioſum*, h. e. putidæ cujuſdam et perverſæ diligentiæ, in rebus minutis collocatæ, quæ proprie etiam περιεργία eſt. *Odioſum*, inquam, eſt. *Affectationis* enim genus eſt, *qua nihil odioſius eſſe* non demum ex ipſo Fabio diſcere opus erat (1, 6, 40.) niſi de vi verbi ageretur.

20. *retinere*] h. e. pertinaciter defendere, ut 1, 5, 60.

21. *eſt enim*] Si ſana ſunt hæc verba, intelligenda eſt *verum* vel ſimilis vox: ut 1, 5, 13. Nimirum hoc vult; ille, qui ſedulitate quadam moleſta ductus ſolenni verbo ſalutavit, idque ita extulit, ut primam literam adſpiraret, mediam autem ſyllabam produceret, qua in re nihil contra Grammaticas leges peccavit, (eſt enim ita, ſi ſolas illas conſulas, pronunciandum,) idem etiam pro ſolenniori *calfacere*, plenius alterum *calefacere* per nos dixerit, itemque *face* et *dice* ad normam illam proferat &c.

tamen non alio magis angor, quam quod obliquis caſibus
ducti etiam primas [d] ſibi poſitiones non invenire, ſed mu-
tare permittunt: ut cum *ebur* et *robur*, ita dicta ac ſcrip-
ta [e] ſummis auctoribus, in *o* literam ſecundæ ſyllabæ
transferunt, quia ſit [f] *roboris* et *eboris*; *ſulfur* autem et *gut-
tur*, *u*, literam in genitivo ſervent: ideoque etiam *jecur* et
femur controverſum [g] fecerunt: quod non minus eſt licen- 23
tioſum, quam ſi *ſulfuri* et *gutturi* ſubjicerent in genitivo
literam *o* mediam, quia eſſet *eboris* et *roboris*: ſicut Anto-
nius Gnipho [h], qui *robur* quidem et *ebur*, atque etiam
marmur fatetur eſſe: verum fieri vult ex his *robura*, *ebura*,
marmura. Quod ſi animadverterent literarum affinitatem, 24
ſcirent ſic ab eo, quod eſt *robur*, *roboris* fieri, quomodo ab
eo, quod eſt *miles*, *limes*, *militis*, *limitis*; *judex*, *vindex*, *judi-
cis*, *vindicis*; et quæ ſupra jam attigi. Quid? non ſimiles 25
quoque (ut dicebam) poſitiones, in longe diverſas figuras
per obliquos caſus exeunt? ut *virgo*, *Juno*; *fuſus*, *luſus*;
cuſpis, *puppis*, et mille alia? cum illud etiam accidat, ut
quædam pluraliter non dicantur, quædam contra ſingulari
numero; quædam caſibus careant, quædam a primis ſtatim
poſitionibus tota mutentur, ut *Jupiter* [i]. Quod verbis etiam 26
accidit, ut *fero*, (*tuli* [l]) cujus præteritum perfectum, et ulte-
rius non invenitur. Nec plurimum refert, nulla hæc, an
prædura [m] ſint. Nam quid *progenies* genitivo ſingulari, quid
plurali *ſpes* [n] faciet? Quomodo autem *quire* et *ruere* [o], vel in
præterita patiendi modo, vel in participia tranſibunt? Quid 27
de aliis dicam, cum *ſenatus ſenatus ſenatui*, an *ſenatus ſe-
nati ſenato* faciat, incertum ſit? Quare mihi non inve-
nuſte dici videtur, aliud eſſe *Latine*, aliud *Grammatice* lo-
qui. Ac [p] de *analogia* vel [q] nimium. [r] *Etymologia*, quæ 28
verborum originem inquirit, a Cicerone dicta eſt *notatio*,
quia nomen ejus apud Ariſtotelem invenitur σύμβολον, quod
eſt *nota*: nam *verbum* a *verbo* ductum, id eſt *veriloquium*,
ipſe Cicero, qui finxit, reformidat. Sunt, qui vim potius

[d] primam ſibi poſitionem G. Jenſ. [e] in *inſ.* G. Jenſ. [f] ſic G. [g] *Sic* Jenſ. controverſiam *al.* [h] Gripho G. *ſed vid. Macrob. Sat.* 3, 12. *Sueto. de Gramm.* c. 7. *laudatos Burmanno.* [i] Juppiter G. Jenſ. [l] [tuli] *videtur gloſſa eſſe.* [m] prædicta G. Jenſ. [n] ſpecies Jenſ. [o] ire G. Jenſ. [p] Hæc G. [q] *om.* G. [r] *Hic novum caput orditur* G.

24. *ſupra*] Puto, 1, 4, 13.

26. *quire et ruere*] Ita intelligo, *Quire* non habet participium præſentis temporis *quiens*: *ruere* non habet præteritum paſſivum *ruitus* vel *rutus ſum*. Hæc talia flecti quidem per analogiam poſſunt, ſed *prædura ſunt*, quod parum referre ait Fabius ab eo, ſi ſint *nulla*. *Ruta, cæſa* an obverti poſſint, non dixerim: certe *rutus eſt acervus*, vel ſimile quid, inauditum arbitror.

29 intuiti, *originationem* vocent. Hæc habet aliquando usum necessarium, quoties [s] interpretatione res, de qua quæritur, eget: ut cum M. Cœlius se esse hominem frugi vult probare, non quia abstinens sit (nam id ne mentiri quidem poterat) sed quia utilis multis, id est fructuosus, unde sit dicta *frugalitas*. Ideoque in definitionibus assignatur ety-
30 mologiæ locus. Nonnumquam etiam barbara ab emendatis conatur discernere, ut cum *Triquetram* dici Siciliam, an *Triquedram* [t]; *meridiem*, an *medidiem* oporteat, quæri-
31 tur, aliaque [u], quæ consuetudini serviunt. Continet autem in se multam eruditionem, sive illa ex Græcis orta tractemus, quæ sunt plurima, præcipueque *Æolica* ratione (cui est sermo noster simillimus) declinata: sive ex historiarum veterum notitia, nomina [x] hominum, locorum, gentium, urbium requiramus, unde *Bruti*, *Publicolæ*, *Pici*? cur *Latium*, *Italia*, *Beneventum*? quæ *Capitolium*,
32 [z] collem *Quirinalem*, et *Argiletum* appellandi ratio? Jam illa minora, in quibus maxime studiosi ejus rei fatigantur, qui [a] verba paullum declinata, varie et multipliciter ad veritatem reducunt, aut correptis aut porrectis, aut adjectis aut detractis, aut permutatis literis syllabisve. Inde pravis ingeniis ad fœdissima usque ludibria dilabuntur. Sit enim [b] *Consul* a consulendo, vel [c] a judicando; nam et hoc *consulere* veteres appellaverunt [d]; unde adhuc remanet [e] illud, *Rogat, boni consulas*, id est bonum judices:
33 *Senatui* nomen dederit ætas; nam iidem *Patres* sunt: et *Rex*, *rector*, et alia plurima indubitata: nec abnuerim *tegu-*

[s] quum G. [t] triquatram G. [u] aliquando consu. servit G. [x] notitia, nominum, locorum *sphalma Burm.* [z] et *inf.* G. Jens. [a] quæ G. [b] sit enim G. *it.* Voss. 1. *et* 3. sitne *rel.* [c] vel G. *et* Voss. 2. an *rel.* [d] vocaverunt G. [e] remanet G. Jens.

30. *Triquedram; meridiem*] Si enim a *quadrando* vel ab ἕδρα sit, *d* postulat: sed usus puto pervicit, ut *t* esset. Sic de altero Cic. Orat. 47. *Ipsum* meridiem *cur non* medidiem? *credo, quod erat insuavius.*

32. *ad veritatem*] h. e. ἔτυμον, unde etymologia dicta est, vid. s. 21.

32. *Sit enim Consul*] Vel hujus solius loci causa multum debent studiosi Gothano codici. Ut enim ante legebatur, nescio quam morosius videri debebat Fabius, qui ad *fœdissima ludibria* referret etymologias apertas et summis viris probatas. Jam apparet illum tria ponere exemplorum genera, probare primum genus, tolerabile judicare alterum, tertium denique *fœdis ludibriis* accensere. Res aperta considerantibus.

32. *vel a judicando*] Notus locus Cic. de Legg. 3, 3. *Regio imperio duo sunto, iique* (*a* inseri vult Davisius) *præeundo, judicando, consulendo, Prætores, Judices, Consules appellantor &c.*

læ, *regulæque*, et ſimilium his, rationem : jam ſit et *claſſis*
a calando, et *lepus levipes*, et *vulpes volipes:* etiamne a con- 34
trariis aliqua ſinemus [f] trahi ? ut *lucus*, quia umbra opa-
cus, parum *luceat ?* et *ludus*, quia ſit longiſſime ab luſu ?
et *dis* [g], quia minime *dives ?* etiamne *hominem* appellari,
quia ſit *humo* natus ? (quaſi vero non omnibus animalibus
eadem origo, aut illi primi mortales ante nomen impoſu-
erint terræ, quam ſibi) et *verba* ab aere *verberato ?* Perga- 35
mus : ſic perveniemus eouſque, ut *ſtella*, luminis *ſtilla*
credatur : cujus etymologiæ auctorem, clarum ſane in li-
teris, nominari ea parte, qua a me reprehenditur, inhu-
manum eſt. Qui vero talia libris complexi ſunt, nomina 36
ſua ipſi inſcripſerunt, ingenioſeque ſibi [h] viſus eſt Caius [i]
Granius *cœlibes* dicere, veluti *cœlites*, quod onere [k] gra-
viſſimo vacent, idque Græco argumento ; ἠϊθέους enim ea-
dem de cauſa dici affirmat. Nec ei cedit Modeſtus inven-
tione : nam quia *Cœlo* Saturnus genitalia abſciderit, hoc
nomine appellatos, qui uxore careant. At [l] L. Ælius *pi-* 37
tuitam, quia petat vitam. Sed cui non poſt Varronem ſit
venia ? qui *agrum*, quod in eo *agatur* aliquid ; et *gracu-*
los [m], quia *gregatim volent*, dictos, Ciceroni perſuadere vo-
luit ; [n] cum alterum ex Græco ſit manifeſtum duci, alte-
rum ex vocibus avium. Sed huic [o] tanti fuit vertere [p], 38
ut *merula*, quia ſola volat, quaſi *mera volans* nominaretur.
Quidam non dubitaverunt etymologiæ ſubjicere omnem
nominis cauſſam, ut ex habitu, quemadmodum dixi, *Longos*

[f] ſinamus G. [g] ditis G. Jenſ. [h] *om.* G. [i] Cavinius cœlibes G. *ſed vehementer hic variant libri. Vid. Burm.* [k] honore G. *male.* [l] ait Lælius G. Jenſ. [m] gragulos G. [n] ad eum enim ſcribit *inſ.* G. *et* Jenſ. *et plures ap. Burm.* [o] hoc G. [p] verrere Jenſ. veritas *conj. Gallæi.*

34. *a contrariis*] Totum illud genus, ubi per ἀντίφρασιν dicta quædam volunt Grammatici, olim eruditi exploſerunt.

37. *L. Ælius*] *C. Ælii hominis in primeis in litereis Latineis exercitati interpretationem carminum Saliorum* laudat Varro de LL. 6, 1.

37. *Ciceroni perſ. voluit*] Verba quæ adjiciuntur in bonis libris pluribus, non ſunt indigna Quinctiliano et aliquo modo neceſſaria, cum non omnes de Latina lingua libros Ciceroni inſcripſerit Varro, ſed ut videtur modo IV, V, VI : tres primos quidem Septimio ſe miſiſſe, exordio quarti ipſe teſtatur. Igitur tanto minus hoc munere importunum fuit. Locus Varronis eſt 4, 11.

38. *vertere*] Si utique tuenda ſit hæc lectio, dicendum fuerit, *vertere* eſſe pervertere omnia et corrumpere. Neque vero diffiteor, mihi in hac conſilii inopia Gallæi conjecturam placere. Varroni tanti fuit *veritas*, hoc eſt *etymi* inveſtigandi cura, ut *veritatem* aliam negligeret.

38. *dixi*] Supra 1, 4, 25.

et *Rufos*; ex ſono, *ſtrepere*, *murmurare*; etiam [q] derivata,
ut a *velocitate* dicitur *velox*; et compoſita pleraque [r] his
ſimilia, quæ ſine dubio aliunde originem ducunt, ſed arte
non egent, cujus in hoc opere non eſt uſus, niſi in dubiis.
39 (XI.) Verba a *vetuſtate* repetita, non ſolum magnos aſſer-
tores habent, ſed etiam afferunt orationi majeſtatem ali-
quam, non ſine delectatione: nam et auctoritatem anti-
quitatis habent; et quia intermiſſa ſunt, gratiam novitati
40 ſimilem parant. Sed opus eſt modo, ut neque crebra ſint
hæc, neque manifeſta, quia NIHIL eſt odioſius affectatio-
ne; nec utique ab ultimis et jam [s] obliteratis repetita tem-
poribus, qualia ſunt *topper* [t], et *antigerio*, et *exanclare* [u],
et *proſapia*, et *Saliorum carmina*, vix ſacerdotibus ſuis ſatis
41 intellecta. Sed illa mutari vetat religio, et conſecratis
utendum eſt: oratio vero, cujus ſumma virtus eſt perſpi-
cuitas, quam ſit [x] vitioſa, ſi egeat interprete? Ergo, ut
novorum optima erunt maxime vetera, ita veterum maxi-
42 me nova. Similis circa *auctoritatem* ratio. Nam etiam ſi
poteſt videri nihil peccare, qui utitur iis verbis, quæ ſum-
mi auctores tradiderunt, multum tamen refert non ſolum,
quid dixerint, ſed etiam quid perſuaſerint. Neque enim *tu-
burchinabundum* et *lurchabundum* [z] jam in nobis quiſquam fe-
rat, licet Cato ſit auctor; nec *hos lodices*, quamquam id Pol-
lioni placeat; nec *gladiola*, atqui Meſſala dixit; nec *parrici-
datum*, quod in Cælio vix tolerabile videtur; nec *collos* mihi
43 Calvus perſuaſerit: quæ nec ipſi jam dicerent. (XII.) Su-
pereſt igitur *conſuetudo*: nam fuerit pene ridiculum malle
ſermonem, quo locuti ſunt homines, quam quo loquan-
tur. Et ſane quid eſt aliud *vetus ſermo*, quam vetus lo-
quendi conſuetudo? Sed huic ipſi neceſſarium eſt judi-
cium, conſtituendumque in primis, id ipſum quid ſit,
44 quod *conſuetudinem* vocemus. Quæ ſi ex eo, quod plures
faciunt, nomen accipiat, periculoſiſſimum dabit præcep-
tum, non orationi modo, ſed (quod majus eſt) vitæ. Un-
de enim tantum boni, ut pluribus quæ recta ſunt placе-
ant? Igitur ut *velli*, et *comam in gradus frangere*, et *in
balneis perpotare*, quamlibet hæc invaſerint [a] civitatem,
non erit conſuetudo, quia nihil horum caret reprehen-
ſione; at *lavamus* [b], et *tondemus* [c], et *convivimus* ex con-

[q] et G. [r] pluraque G. Jenſ. [s] *om.* G. Jenſ. [t] copper G. toppet Jenſ. [u] exandlare G. [x] fit *Francius ap. Burm. in app.* ſit *rel.* [z] lurchinabundum G. Jenſ. *et infinita prope eſt varietas.* [a] invaſerunt G. [b] lavamur G. Jenſ. ſed lavamus *pulchre tuetur Burm.* [c] tondemur G. Jenſ. *v. no. præc.*

ſuetudine: ſic in loquendo, non ſi quid[d] vitioſe multis inſederit, pro regula ſermonis accipiendum erit. Nam ut 45
tranſeam, quemadmodum vulgo imperiti loquuntur; tota ſæpe theatra, et omnem Circi turbam exclamaſſe barbare ſcimus. Ergo CONSUETUDINEM ſermonis, vocabo conſenſum eruditorum; ſicut vivendi, conſenſum bonorum.

VII. (XIII.) Nunc quoniam diximus, quæ ſit loquendi regula, dicendum, quæ ſcribentibus cuſtodienda: quod Græci ὀρθογραφίαν vocant, nos *recte ſcribendi ſcientiam* nominemus. Cujus[e] ars non in hoc poſita eſt, ut noverimus, quibus quæque ſyllaba literis conſtet (nam id quidem infra grammatici officium eſt) ſed totam, ut mea fert opinio, ſubtilitatem in dubiis habet: ut longis ſyllabis 2
omnibus apponere[f] apicem ineptiſſimum eſt, quia plurimæ natura ipſa verbi, quod ſcribitur, patent: ſed interim neceſſarium, cum eadem litera alium atque alium intellectum, prout correpta, vel producta eſt, facit: ut *malus*, utrum arborem ſignificet, an hominem non bonum, apice diſtinguitur. *Palus* aliud priore ſyllaba longa, aliud ſe- 3
quenti ſignificat: et cum eadem litera nominativo caſu brevis, ablativo longa eſt, utrum ſequamur[g], plerumque hac nota monendi ſumus. Similiter putaverunt illa quo- 4
que ſervanda diſcrimina, ut *ex* præpoſitionem[h], ſi verbum ſequeretur *ſpecto*, adjecta ſecundæ ſyllabæ *ſ* litera, *exſpecto:* ſed ſi *pecto*, remota *ſ* ſcriberemus. Illa quoque ſervata eſt 5
a multis differentia, ut *ad*, cum eſſet præpoſitio, *d* literam; cum autem conjunctio, *t* acciperet. Item[i] *cum*, ſi *tempus* ſignificaret, per *q*; ſi *comitem*, per *c*; ſi vero *cauſſam*, per *q* ac duas ſequentes *u u*, ſcriberetur. Frigidiora 6
his alia, ut *quicquid*, *c* quartam haberet, ne interrogare bis videremur: et *quotidie*, non *cotidie*, ut ſit, quot diebus. Verum hæc jam inter ipſas ineptias evanuerunt. Quæri ſolet in 7
ſcribendo præpoſitiones ſonum, quem junctæ efficiunt, an

[d] Sic G. *non male, puto.* [e] Ejus G. Jenſ. [f] *om.* G. [g] ſequatur G. [h] præpoſitione G. [i] itemque G. Jenſ.

7, 2. *apponere apicem*] Vid. ad 1, 4, 10. et ad 1, 5, 23. Cæterum illud, credo, apparet attendentibus, *apicem* illum longæ vocalis indicem non tantum in puerorum gratiam appoſitum, ſed ut alios etiam in pronunciando juvaret; quod tum neceſſarium videbatur, cum omnes in quacunque ſyllaba vocales ipſa pronunciatione, longæne an breves eſſent, diſtinguerentur, quæ quidem ratio poſt intercidit. Eleganter autem Fabius, cum explicat Grammatici officium, utitur ſimilitudine, quæ eadem exempli loco eſſe poteſt.

quem ſeparatæ, obſervare conveniat, ut cum dico, *obti-*
nuit[k] : ſecundam enim *b* literam ratio poſcit, aures magis
8 audiunt *p*. Et *inmunis*, illud *n*, quod veritas exigit, ſe-
9 quentis ſyllabæ ſono victum, *m* gemina commutatur. Eſt
etiam in dividendis verbis obſervatio[l], conſonantem pri-
ori, an ſequenti ſyllabæ adjungas. *Aruſpex* enim, quia
pars ejus poſterior a *ſpectando* eſt, *ſ*, literam tertiæ dabit[m]:
abſtemius, quia ex abſtinentia temeti compoſita vox eſt,
10 primæ relinquetur[n]. Nam *k* quidem in nullis verbis uten-
dum puto, niſi quæ ſignificat, etiam ut ſola ponatur. Hoc
eo non omiſi, quod quidam eam, quoties *a* ſequatur, neceſſa-
riam credunt : cum ſit *c* litera, quæ ad omnes vocales vim
11 ſuam perferat. Verum orthographia quoque conſuetu-
dini ſervit, ideoque ſæpe mutata eſt. Nam illa vetuſtiſſi-
ma tranſeo tempora, quibus et pauciores literæ, nec ſimi-
les his noſtris earum formæ fuerunt, et vis quoque diver-
ſa : ſicut apud Græcos *o* literæ[o], quæ interim longa ac
brevis, ut apud nos, interim pro ſyllaba, quam nomine
12 ſuo exprimit, poſita eſt : ut Latinis veteribus *d* plurimis in
verbis ultimam[p] adjectam : quod manifeſtum eſt etiam
ex columna roſtrata, quæ eſt C. Duellio in foro poſita.
Interim *g* quoque, ut in pulvinari Solis, qui colitur juxta
ædem Quirini *veſperug* ; quod *veſperuginem* accipimus.
13 De mutatione etiam literarum, de qua ſupra dixi, nihil re-
petere hic neceſſe : fortaſſe enim ſicut ſcribebant, etiam

[k] in *inſ.* Capper. *cui reſpondet Bur. Epiſt.* p. 17. *intelligi certe poteſt,* cum dicitur. [l] mediam literam *inſ.* G. Jenſ. [m] dabimus G. Jenſ. [n] relinquet, *nimirum ſ illud medium, legendum cenſeo.* [o] litera G. Jenſ. [p] ultimæ adjecta *Francius ap. Burm. quid ſi* ultimum adjectum ? *Sed poteſt pendere ex verbo* tranſeo.

7. *obtinuit*] Sunt ſane multi codices, in quibus *optinuit*, *opterere*, et ſimilia conſtanter ſcribitur : patrocinatur illi rationi canon Græcorum de tenui litera tenuem, et ſic porro, ante ſe poſtulante ; itemque illud, quod ex *ſcribo*, *ſcriptus* formatur ; niſi Scioppium audias et *ſcribtum* ſcribi velis.

10. *quæ ſignificat*] Vid. ad 1, 4, 9.

10. *vim ſuam perferat*] Eodem igitur modo pronunciabat *C* in *Cethego* et *Cicerone* quo in *Catone* et *Cornelio* atque *Curione*.

11. *pro ſyllaba—exprimit*] h. e. pro negandi particula ȣ̓. Hæc enim *o*, *Una fuit tantum, qua reſpondere Lacones Litera et irato regi placuere negantes*, quem locum Auſonii Epiſt. 25, 36. qui explicarunt viri docti, Quinctiliani etiam hæc verba poterant adſcribere, et inde illuſtrare. Vid. Toll. p. 694.

12. *ex columna roſtrata*] Talia ſunt (Grut. p. CCCCIV. 1.) PUCNANDOD, MARID, DICTATORED, ALTOD MARID, NAVALED PRÆDAD. De Orthographia *Duellii* an *Duillii ?* vid. ad 1, 4, 14.

13. *ſupra dixi*] 1, 4, 13. ſq.

ita loquebantur. Semivocales non geminare, diu fuit 14
ufitatiffimi [q] moris: atque e contrario ufque ad Accium
et ultra, porrectas fyllabas geminis, ut dixi, vocalibus
fcripferunt. Diutius duravit ut, *e*, *i*, jungendis, eadem 15
ratione qua Græci ει, uterentur; ea cafibus numerifque
difcreta funt [r], ut Lucillius præcipit,

Jam pueri [s] *venere, e poftremum facito, atque i,*
Ut puerei plures fiant.

Ac deinceps idem,

Mendaci furique addes e, cum dare furei Jufferis.

Quod quidem cum fupervacuum eft, quia *i*, tam longæ 16
quam brevis naturam habet; tum incommodum aliquando.
Nam in iis, quæ proximam ab ultima literam *e* habebunt,
et *i* longa terminabuntur, illam rationem fequentes,
utemur *e* gemina, qualia funt hæc, *aureei*, *argenteei*,
et fimilia: idque iis præcipue, qui ad lectionem inftitu- 17
entur [t], etiam impedimento erit: ficut in Græcis accidit
adjectione ι literæ, quam non folum dativis cafibus in
parte ultima adfcribunt, fed quibufdam etiam interponunt,
ut in ΛΗΙΣΤΗΙ, quia etymologia ex divifione in [u] tris fyllabas
facta, defideret eam literam. Aι [x] fyllabam, cujus 18
fecundam nunc *e* literam ponimus, varie per *a* et *i* efferebant,
quidam femper ut Græci: quidam fingulariter tantum,
cum in dativum vel genitivum cafum incidiffent, un-

[q] vetuftiffimi G. [r] eft G. Jenf. [s] puerei G. puere Jenf. Puerei *etiam Fr. Doufa dedit in fragm. Lucil. p.* 45. *ex h. l. et ex Velio Longo.* [t] inftruerentur G. [u] inter fyllabas *poft alios Bur.* in trifyllabas G. Jenf. *et alii ap. Bur.* in duas fyllabas Gryph. *quod placebat Burmanno.* [x] Ac G. *forte fuit* Ae.

14. *ut dixi*] Supra 1, 4, 10.

17. *adfcribunt*] Etiam vetuftiffima quæque monumenta, quæ quidem habent Ἰῶτα illud, non *fubfcribunt*, uti nunc fit, fed *adfcribunt*. Res pervulgata eft.

17. *in tris fyllabas*] Quas habeam hujus lectionis auctoritates, fupra judicavi. Recte et ordine ita divifa a nobis vocabula facile, fpero, intelligentibus probabimus. *Tris*, non *tres* femper fere eft Gothano, Jenfoniano, et optimis quibufque libris, e quibus nuper demum, ut eo utar, quod primum fe offert, *tris apros* dedit apud Plinium ep. 1, 6. pr. Cortius. Si dativus fingularis ΛΗΙΣΤΗΙ (fic enim literis majufculis fcripfit Fabius) in tris fyllabas dividendus fit cogente metro, interpofitum illud ἰῶτα non diphthongi jam partem effe, fed feparatim legendum, apparet etymologia duce, quæ oftendit effe a λεία, λήϊα, ληΐζομαι. Nam alioquin dubium effe poterat, utrum ἰῶτα ad tertiam fyllabam conftituendam a præmiffo ἦτα feparandum fit.

19 de *pictai vestis*, *et aulai*, Virgilius amantiſſimus vetuſtatis,
carminibus inſeruit. In iiſdem plurali numero *e* utebantur,
hi Syllæ, *Galbæ*. Eſt in hac quoque parte Lucillii
præceptum: quod, quia pluribus explicatur verſibus, ſi
20 quis parum credat, apud ipſum in nono requirat. Quid?
quod Ciceronis temporibus, paullumque infra, fere quoties
ſ [z] litera media vocalium longarum, vel ſubjecta longis
eſſet, geminabatur? ut *cauſſæ*, *caſſus*, *diviſſiones*: quo
modo et ipſum, et Virgilium quoque ſcripſiſſe, manus eo-
21 rum docent. Atqui paullum ſuperiores etiam illud, quod
nos [a] gemina *ſ* dicimus, *juſſi*, una dixerunt, *juſi*. Etiam *optimus*,
maximus, ut mediam *i* literam, quæ veteribus *u* fuerat,
acciperent, C. primum Cæſaris inſcriptione traditur factum.
22 *Here*, nunc *e* litera terminamus: at veterum Comicorum
adhuc libris invenio, *Heri ad me venit*. Quod idem in
epiſtolis Auguſti, quas ſua manu ſcripſit, aut emendavit,
23 deprehenditur. Quid? non Cato Cenſorius, *dicam et faciam*,
dicem [b] et *faciem* ſcripſit? eumdemque in ceteris,
quæ ſimiliter cadunt, modum tenuit? quod et ex veteribus
ejus libris manifeſtum eſt, et a Meſſala in libro de S litera
24 poſitum *Sibe* et *quaſi*, ſcriptum in multorum libris eſt:
ſed an hoc voluerint auctores, neſcio: T. Livium ita his
uſum, ex Pediano comperi, qui et ipſe eum ſequebatur:
25 hæc nos *i* litera finimus. Quid dicam *vortices*, et *vorſus*,
ceteraque ad eumdem modum, quæ primo [c] Scipio Afri-
26 canus in *e* literam ſecundam vertiſſe dicitur [d]? Noſtri præceptores
cervom ſervomque, *u* et *o* literis ſcripſerunt, quia
ſubjecta ſibi vocalis, in unum ſonum coaleſcere, et confundi
nequiret: nunc *u* gemina ſcribuntur, ea ratione,

[z] *Literam* ſ *om.* **G.** [a] *om.* Jenſ. [b] dice et face **G.** Jenſ. *et plures ap. Bur. male.* [c] *om.* **G.** [d] dicit **G.**

19. *Virgilius*] *Pictaï veſtis* Æn. 9, 26. *Aulaï* Æn. 3, 354. De lectione altera *Aquaï*, quod et hic quidam libri habent, et Æn. 7, 464. ab ipſo poeta ſcriptum fuiſſe putatur, erudite Burmannus. Cæterum ANTONIAI, JULIAI, AUGUSTAI, AGRIPPINAI ſunt apud Gruter. CCXXXVI. 9. et ibid. DRUSO CAISARI.

21. *C. primum Cæſaris*] Caligulam intelligi, qui primus Optimi Maximi nomen ſumſit, e Suetonio c. 22. docet Burmannus.

22. *Heri ad me venit*] Ter. Phorm. 1, 1, 2.

23. *dicem* et *faciem*] Sic legendum. A *dicem*, *faciem*, ſunt *dices*, *facies*, et reliqui caſus futuri tertiæ conjugationis. Malaſpinæus ad Cic. ad Att. 4, 3. (p. 115. Græv. inter Manutianos commentt.) *decam* et *faceam* legi vult, probante Voſſ. Ariſtar. 1, 12. Sed nihil muto: neque enim illi codicem laudant.

26. *cervom ſervomque*] Vid. ſupra ad 1, 4, 11.

quam reddidi: neutro ſane modo vox, quam ſentimus,
efficitur. Nec inutiliter Claudius Æolicam illam ad hos 27
uſus Ⅎ literam adjecerat. Illud nunc melius, quod *cui*,
tribus, quas propoſui, literis enotamus: in quo pueris no-
bis, ad pinguem ſane ſonum, *qu* et *oi* utebantur, tantum
ut ab illo *qui* diſtingueretur. Quid? quæ ſcribuntur ali- 28
ter, quam enuntiantur? Nam et Gaius C litera notatur[e],
quæ inverſa Ɔ[f] mulierem declarat: quia tam *Caias* eſſe
vocitatas, quam *Caios*, etiam ex nuptialibus ſacris apparet.
Nec *Cneus*[g] eam literam in prænominis nota accipit, qua 29
ſonat: et *columna*[h] et *Conſules*, exemta *n* litera, [gemina-
ta *s* litera *Coss.*] legimus: et[i] *Subura*, quum tribus literis
notatur, *c* tertiam oſtendit. Multa ſunt generis hujus:
ſed hæc quoque vereor ne modum tam parvæ quæſtionis[l]
exceſſerint. Judicium autem ſuum grammaticus inter- 30
ponat his omnibus. Nam hoc valere plurimum debet.
Ego (niſi[m] quod conſuetudo obtinuerit) ſic ſcribendum
quidque judico, quomodo ſonat. Hic enim uſus eſt lite- 31
rarum, ut cuſtodiant voces, et velut depoſitum reddant
legentibus: itaque id exprimere debent, quod dicturi
ſumus. Hæ fere ſunt emendate loquendi ſcribendique 32
partes: duas reliquas, ſignificanter ornateque dicendi, non

[e] ſignatur G. [f] Ɔ *om.* G. *et* Jenſ. [g] Gneus *quidam MSS. apud Bur.* [h] columa exempta n litera et Conſules geminata ſ litera Coſſ. *plerique editi. Nos ſequuti ſumus* Gothanum *et* Jenſo. *quibus concinunt quidam in addendis Burm. Quæ incluſimus, ea in laudatis libris abſunt merito.* [i] ut G. [l] hæ quæſtiones *legendum videtur. Sed poteſt alterum quoque intelligi.* [m] vero Jenſ. *et al.*

27. *Æolicam illam*] Vid. ad 1, 4, 14.

28. *Gaius C litera*] Diomedes 2, p. 418. pr. *Hodieque cum* Gaium nominamus *Cæſarem, ſcribimus* C. Cæſarem. Hinc Græci Γάϊον. Vide de hoc nomine et altero *Cnei* vel *Gnæi* philoſophantem epitomen, quæ cum Valerio Maximo editur, de nominum ratione p. 880. ſq. Torren.

28. *ex nuptialibus ſacris*] notis ex Plutarchi Quæſt. Ro. c. 30. ὅπȣ σὺ Γάϊος ἐγὼ Γαΐα.

29. *columna et Conſules*] In *Conſules* omnes agnoſcunt *n* literam; quidni etiam in *Columna*, et potuit tanto facilius excidere, cum in primis editionibus, e quibus eſt Jenſoniana, tranſverſa linea τῆ *u* impoſita notaretur. Cæterum *columa* pronunciatum eſſe, indicat *Columella*.

29. *Subura*] Firmantur Fabii dicta inſcriptionum fide, quam, monente jam Burmanno, copioſe ſuppeditat Gruterus.

30. *niſi quod conſuet.*] *Quid* ſuſpicatur Cl. Heuſingerus. Mihi re iterum conſiderata placet ſimpliciter ſequi lectionem Jenſonianam, *Ego vero quod* i. e. quatenus *conſuetudo obtinuerit, ſic ſcribendum* &c. nempe, Sonus ac pronuntiatio norma ſcribendi, in quantum conſuetudo contraria non repugnat.

equidem grammaticis aufero; ſed, cum mihi officia rhe-
33 toris ſuperſint, majori operi reſervo. Redit autem illa cogitatio, quoſdam fore, qui hæc, quæ diximus, parva nimium, et impedimenta quoque majus aliquid agendi, putent. Nec ipſe ad extremam uſque anxietatem, et ineptas cavillationes deſcendendum; atque his ingenia concidi
34 et comminui, credo. Sed nihil ex[n] grammatica nocuerit, niſi quod ſupervacuum eſt. An ideo minor eſt M. Tullius orator, quod idem artis hujus diligentiſſimus fuit, et in filio (ut in epiſtolis apparet) recte loquendi uſquequaque[o]
35 aſper quoque exactor? aut vim C. Cæſaris fregerunt[p] editi *de analogia* libri? aut ideo minus Meſſala nitidus, quia quoſdam totos libellos non de[q] verbis modo ſingulis, ſed etiam literis dedit? Non obſtant hæ diſciplinæ per illas euntibus, ſed[r] circa illas hærentibus.

VIII. (XIV.) Supereſt lectio, in qua puer ut ſciat, ubi ſuſpendere ſpiritum debeat, quo loco verſum diſtinguere, ubi claudatur ſenſus, unde incipiat, quando attollenda vel ſubmittenda ſit vox, quid quoque[s] flexu, quid lentius, celerius, concitatius, lenius dicendum, demonſtrari, niſi
2 in opere ipſo, non poteſt. Unum eſt igitur, quod in hac parte præcipiam, ut omnia iſta facere poſſit, intelligat. Sit autem in primis lectio[t] virilis, et cum ſuavitate quadam gravis: et non quidem proſæ ſimilis, quia carmen eſt, et ſe poetæ canere teſtantur: non tamen in canticum diſſoluta, nec plaſmate (ut nunc a pleriſque fit) effeminata: de

[n] et G. [o] *om.* G. [p] fugerunt G. [q] *om.* G *bene, puto.* [r] certe *inſ.* G. [s] quo *legi vult Regius.* [t] poetarum *inſerendum cenſet Camerarius.* V. N.

34. *niſi quod ſupervac.*] Non hoc vult, nocere diſcenti illud, quod ſupervacuum eſt; ſed negat aliam noxam inde conſequi præter illam, quod eſt ſupervacuum. Vulgo etiam audias illud, *ſuperflua non nocent.*

8, 2. *Sit—lectio virilis*] Putabat Camerarius, nomen Poetarum per librariorum incuriam eſſe omiſſum. Sed potuit hoc intelligi, tum ex ipſa illius ætatis conſuetudine, quæ in poetis primam ætatem exerceret; tum ex verbis Fabii, qui ſupra 1, 4, 1. totum Grammatici officium cum diſtribuerit in *recte loquendi ſcientiam et poetarum enarrationem*, et de priore ſatis dictum putet, nunc ad alterum tranſit Grammatici opus, et ſ. 5. ab Homero et Virgilio jubet incipi.

2. *plaſmate*] Nihil opus eſſe *pſalmate*; *plaſma* autem intelligi poſſe ex illo Perſii 1, 17. *liquido cum plaſmate guttur Colluerit*, monuere viri docti. Πλάττειν φωνὴν, πλάσιν φωνῆς, φωνὴν ἄπλαστον, et φωνὰς πεπλασμένας attulit ad Perſium Caſaubonus, qui et ipſe *plaſma* Fabio adſerit. Add. infra 1, 11, 6.

quo genere optime C. Cæſarem prætextatum adhuc accepimus dixiſſe, *Si cantas, male cantas*; *ſi legis, cantas*. Nec [u] 3
proſopopœias, ut quibuſdam placet, ad comicum morem pronuntiari velim; eſſe tamen flexum quemdam, quo diſtinguantur ab iis, in quibus poeta perſona ſua utetur.
Cetera admonitione magna egent: in primis, ut teneræ 4
mentes, tracturæque altius, quidquid rudibus et omnium ignaris inſederit, non modo, quæ diſerta, ſed vel magis quæ honeſta ſunt, diſcant: ideoque optime inſtitutum eſt, ut
ab *Homero* atque *Virgilio* lectio inciperet, quamquam ad 5
intelligendas eorum virtutes firmiore judicio opus eſſet: ſed huic rei ſupereſt tempus: neque enim ſemel legentur. Interim et ſublimitate heroici carminis animus aſſurgat, et ex magnitudine rerum ſpiritum ducat, et optimis im-
buatur. Utiles *Tragœdi* [x]: alunt et *Lyrici*, ſi tamen in his 6
non auctores modo, ſed etiam partes operis elegeris: nam et Græci licenter multa, et *Horatium* in quibuſdam nolim interpretari. *Elegia* vero, utique quæ amat, et hendecaſyllaba, quibus ſunt commata [y] *Sotadeorum* (nam de Sota-

[u] Non proſopopeiam G. [x] tragœdiæ G. [y] commota G. ſcommata *Venet. et Stephan. in marg. quod non improbat Burm.*

6. *hendecaſyllaba*] Non nimis ſeveris argumentis hoc genus adhibitum, cum Catulli quædam, tum in Priapum luſus, et Martialis multa, atque ea, quæ de ſuis Plinius commemorat Ep. 4, 14. ſatis docent.

6. *commata Sotadeorum*] *Commata* eſſe, quas Latine *cæſuras* vocamus, notum eſt. Retro legi Sotadicos quoſdam verſus, copioſe ad h. l. Camerarius oſtendit, et Burmannus. Exempla habet ipſe noſter 9, 4, 90. Sed hæc primum intuenti parum ad hunc locum facere videntur. Et erat, cum et nobis inclinaret animus, ut *ſcommata* præferremus. Sed dimovit me ab illa ſententia alter Fabii locus 9, 4, 6. ubi *parvi pedes Sotadeorum et Galliamborum vim rebus detrahere* dicuntur. Nimirum qui verſus *retro legi* vel *retrogradi* eſſe debent, ii non modo ut totum illud genus ludicrum an ærumnabile? (*fidiculas poeſi injectas* merito nominat illuſtris Gebaverus noſter, qui in diſſertationum anthologicarum nona p. 384. ſqq. copioſe etiam de hoc genere agit) aliquid habent inamœnum, et a nativa pulchritudine abhorrens, quod comparare cum *Veſpaſiani vultu* ſoleo, quem *nitenti ſimilem* narrat Suetonius c. 20: ſed ipſos numeros etiam habent impeditiores, *cæſuraſque* (hæc enim ſunt *commata*) juſto frequentiores: quæ omnia prohiberi par eſt a teneris auribus, ne vel judicium numeroſæ orationis, quod jam tum formandum eſt, corrumpatur; vel alioquin difficilium nugarum amore ut ſcabie quadam inficiantur animi. Hæc igitur cum ita habeant et *hendecaſyllaba* ſola non ſint, quæ habeant *commata Sotadeorum*, verum quodvis fere genus carminis ea recipiat; ita legendum puto: *et hendecaſyllaba*, ET *quibus ſunt commata Sotadeorum*, ut adeo ſuum ſibi et peculiare genus hæc ultima conſtituant.

deis ne præcipiendum quidem eſt) amoveantur, ſi fieri poteſt: ſi minus, certe ad firmius ætatis robur reſerven-
7 tur. *Comœdiæ*, quæ plurimum conferre ad eloquentiam poteſt, cum per omnes et perſonas et affectus eat, quem uſum in pueris putem, paullo poſt ſuo loco dicam. Nam cum mores in tuto fuerint, inter præcipua legenda erit.
8 De *Menandro* loquor: nec tamen excluſerim alios. Nam Latini quoque auctores afferent [z] utilitatis aliquid. Sed pueris, quæ maxime ingenium alant, atque animum augeant, prælegenda: ceteris, quæ ad eruditionem modo pertinent, longa ætas ſpatium dabit. Multum autem veteres etiam Latini conferunt, quamquam plerique plus ingenio, quam arte valuerunt: in primis copiam verborum, quorum in tragœdiis gravitas, in comœdiis elegantia, et
9 quidam velut ἀττικισμὸς inveniri poteſt. *Oeconomia* quoque in his diligentior, quam in pleriſque novorum erit, qui omnium operum ſolam virtutem, ſententias putaverunt. Sanctitas certe, et ut ſic dicam, virilitas ab his petenda, quando nos in omnia deliciarum genera [a] vitiaque, dicen-
10 di quoque ratione, defluximus [b]. Denique credamus ſummis oratoribus, qui veterum poemata, vel ad fidem cauſſa-
11 rum, vel ad ornamentum eloquentiæ aſſumunt. Nam præcipue quidem apud Ciceronem, frequenter tamen apud Aſinium etiam [c], et ceteros, qui ſunt proximi, vidimus *Ennii, Accii, Pacuvii, Lucillii, Terentii, Cæcilii,* et aliorum inſeri verſus, ſumma non eruditionis modo gratia, ſed etiam jucunditatis: cum poeticis voluptatibus aures a fo-
12 renſi aſperitate reſpirent: quibus accedit [d] non mediocris utilitas, cum ſententiis eorum, velut quibuſdam teſtimoniis, quæ propoſuere confirment. Verum priora illa ad pueros magis, hæc ſequentia ad robuſtiores pertinebunt: cum grammatices amor, et uſus lectionis, non ſcholarum
13 temporibus, ſed vitæ ſpatio terminentur. In prælegendo grammaticus et illa quidem minora præſtare debebit, ut partes orationis reddi ſibi ſoluto verſu deſideret, et pedum proprietates, quæ adeo debent eſſe notæ in carminibus, ut etiam in oratoria compoſitione deſiderentur; deprehendatque quæ barbara, quæ impropria, quæ contra legem lo-
14 quendi ſunt poſita: non ut ex his utique improbentur poetæ, (quibus, quia plerumque metro ſervire coguntur,

[z] afferrent G. Jenſ. [a] deliciarum vitia, dicendi G. [b] deflexímus G. Jenſ. defluxerimus MSS. *quidam et Burm.* deflectimus Ald. *et al.* deflexerimus MS. Bal. [c] *om.* G. [d] accidit G.

adeo ignofcitur, ut vitia ipfa aliis in carmine appellationi-
bus nominentur: *metaplafmos* enim, et *fchematifmos*, et
fchemata, ut dixi, vocamus, et LAUDEM virtutis neceffita-
ti damus,) fed ut commoneat artificialium, et memoriam
agitet. Id quoque inter prima rudimenta non inutile, 15
demonftrare quot quæque verba modis intelligenda fint.
Circa *gloffemata* etiam, id eft voces minus ufitatas, non ul-
tima ejus profeffionis diligentia eft. Enimvero jam majo- 16
re cura doceat *tropos* omnes, quibus præcipue non poema
modo, fed etiam oratio ornatur: *fchemata* utraque, id eft
figuras, quæque λέξεως, quæque διανοίας vocantur: quo-
rum ego, ficut troporum tractatum, in eum locum differo,
quo mihi de ornatu orationis dicendum erit. Præcipue 17
vero illa infigat animis, quæ in œconomia virtus, quæ in
decoro rerum; quid perfonæ cuique convenerit; quid in
fenfibus laudandum, quid in verbis; ubi copia probabilis,
ubi modus. His accedat enarratio hiftoriarum, diligens 18
quidem illa, non tamen ufque ad fupervacuum laborem
occupata. Nam receptas, aut certe claris auctoribus me-
moratas, expofuiffe fatis eft. Perfequi quidem quod quif-
que umquam vel contemtiffimorum hominum dixerit, aut
nimiæ miferiæ, aut inanis jactantiæ eft, et detinet atque
obruit ingenia, melius aliis vacatura. Nam qui omnes, 19
etiam indignas lectione, fchedas[e] excutit, anilibus quoque
fabulis accommodare operam poteft. Atqui pleni funt
ejufmodi impedimentis grammaticorum commentarii, vix
ipfis, qui compofuerunt[f], fatis noti. Nam *Didymo* quo- 20
que, quo nemo plura fcripfit, accidiffe compertum eft, ut,
cum hiftoriæ cuidam, tamquam vanæ, repugnaret, ipfius
proferretur liber, qui eam continebat. Quod evenit præ- 21
cipue in fabulofis ufque ad deridicula, quædam etiam pu-
denda: unde improbiffimo cuique pleraque fingendi li-
centia eft, adeo ut de libris totis, et auctoribus, ut fuc-
currit, mentiatur tuto, quia inveniri, qui numquam fuere,
non poffunt: nam in notioribus frequentiffime deprehen-

[e] fcedas G. Jenf. *forte* fcidas *dedit Fabius.* [f] confueverunt G. *Quid fi* con-fuerunt *a* confuo, *συῤῥάπτω, quod verbum ad contemtum pertinere videtur.*

14. *ut dixi*] Supra 1, 5, 52.

14. *artificialium*] Ut Græci τέχνην, τεχνικὸς, et τεχνικὰ ad Grammaticam ejufque magiftros fæpe retulerunt; ita hoc loco videtur Fabius eundem intellectum *artificialibus* tribuere. Ita *Artem* vocat 2, 15, 4. et fæpe.

16. *in eum locum*] Lib. 9. princ.

19. *vix ipfis—fatis noti*] *notis* eft in Goth. 2. ut legendum jam vidit Burmannus.

duntur a curiosis. Ex quo mihi inter virtutes grammatici habebitur, *aliqua nescire.*

IX. (XV.) Et[g] finitæ quidem sunt partes duæ; quas hæc professio pollicetur, id est *ratio loquendi*, et *enarratio*[h] *auctorum*: quarum illam *methodicen*, hanc *historicen* vocant. Adjiciamus tamen eorum curæ quædam dicendi primordia, quibus ætates nondum rhetorem capientes instituant.
2 Igitur *Æsopi fabellas*, quæ fabulis nutricularum proxime succedunt, narrare sermone puro, et nihil se supra modum extollente, deinde eamdem gracilitatem stilo exigere condiscant: versus primo solvere, mox mutatis verbis interpretari: tum paraphrasi audacius vertere, qua et breviare quædam, et exornare, salvo modo poetæ sensu, per-
3 mittitur. Quod opus, etiam consummatis professoribus difficile, qui commode tractaverit, cuicumque discendo sufficiet. *Sententiæ* quoque, et *chriæ*, et *ethologiæ*[i] subjectis dictorum rationibus apud grammaticos scribantur, quia initium ex lectione ducunt; quorum omnium similis est ratio, forma diversa: quia *sententia* universalis est vox,
4 *ethologia* personis continetur. *Chriarum* plura genera traduntur: unum simile sententiæ, quod est positum in voce simplici, *Dixit ille*, aut, *Dicere solebat*: alterum, quod est in respondendo, *Interrogatus ille*, vel, *Cum hoc ei dictum esset, respondit*: tertium huic non dissimile, *Cum quis non*
5 *dixisset*, sed *aliquid fecisset*. Etiam in ipsis factis esse chriam putant, ut *Crates, cum indoctum puerum vidisset, pædagogum ejus percussit*: et aliud pene par ei, quod tamen eodem nomine appellare non audent, sed dicunt χρειώδες, ut, *Milo, quem vitulum assueverat ferre, taurum ferebat*. In his omnibus et declinatio per eosdem ducitur casus, et
6 tam factorum, quam dictorum ratio est. Narratiunculas a poetis[l] celebratas, notitiæ caussa, non eloquentiæ tractandas puto. Cetera majoris operis ac spiritus, Latini rhetores[m] relinquendo, necessaria grammaticis fecerunt: Græci magis operum suorum et onera et modum norunt.

X. (XVI.) Hæc[n] de *Grammatica*, quam brevissime potui, non ut omnia dicerem sectatus, quod infinitum erat; sed ut maxime necessaria: nunc de ceteris artibus, quibus instituendos prius, quam tradantur rhetori, pueros existimo, strictim subjungam, ut efficiatur orbis ille doctrinæ,

[g] Ut G. Jens. [h] prædictorum *ins.* G. [i] hetilogiæ G. *hic et p. p.*
[l] poeticis G. [m] præceptores G. [n] quæ G.

quam Græci ἐγκύκλιον παιδείαν [o] vocant. Nam iiſdem fere 2
annis aliarum quoque diſciplinarum ſtudia ingredienda
ſunt: quæ, quia et ipſæ artes ſunt, et eſſe perfecta ſine
his orandi ſcientia non poteſt, nec rurſus ad efficiendum
oratorem ſatis valent ſolæ; an ſint huic operi neceſſariæ?
quæritur. Nam quid, inquiunt, ad agendam cauſſam, 3
dicendamve ſententiam pertinet, ſcire, quemadmodum in [p]
data linea conſtitui triangula æquis lateribus poſſint?
Aut quo melius vel defendet reum, vel reget conſilia, qui
citharæ ſonos nominibus et ſpatiis diſtinxerit? Enume- 4
rent etiam fortaſſe multos, quamlibet utiles foro, qui nec
Geometren audiverint [q], nec Muſicos [r], niſi hac communi
voluptate aurium, intelligant. Quibus ego primum hoc
reſpondeo, quod et [s] M. Cicero ſcripto ad Brutum libro
frequentius teſtatur, non eum [t] a nobis inſtitui oratorem,
qui ſit, aut fuerit: ſed imaginem quamdam conce-
piſſe nos animo perfecti illius, ex nulla parte ceſſan-
tis. Nam et ſapientem [u] formantes eum, qui ſit futurus 5
conſummatus undique, et (ut dicunt) mortalis quidam
deus, non modo cognitione cœleſtium vel mortalium pu-
tant inſtituendum; ſed per quædam parva ſane, ſi ipſa
demum æſtimes, ducunt, ſicut exquiſitas interim ambigui-
tates: non quia *Ceratinæ* aut *Crocodilinæ* [x] poſſint facere ſa-
pientem, ſed quia illum ne in minimis quidem oporteat falli.
Similiter oratorem (qui debet eſſe ſapiens) non Geometres 6
faciet [z], aut Muſicus, quæque his alia ſubjungam; ſed hæ
quoque artes, ut ſit conſummatus, juvabunt. Niſi forte
antidotum quidem, atque alia, quæ morbis [a] aut vulneri-
bus medentur, ex multis, atque interim contrariis quoque

[o] *Sic* G. *et* Steph. ἐγκυκλοπαιδείαν *al.* [p] *om.* G. *Recte, puto: certe enim* data linea *conſtituitur triangulum æquilaterum*; in data linea, *æquicrurum.* [q] audiverunt G. *et al.* [r] Muſicam G. [s] *om.* G. [t] enim Jenſ. *eleganter.* [u] ſapientes G. *a prima manu, ut MS. Joan. ap. Burm.* [x] Acrodilinæ G. [z] faciat G. [a] oculis G. Jenſ.

10, 3. *ſpatiis diſtinxerit*] Reſpicit ad monochordi rationem, cujus ſpatiis et portionibus, ut motus ac vibrationes chordæ differunt, ſic tota tonorum ratio continetur.

5. *exquiſitas ambiguitates*] Iidem nimirum Stoici, quorum ſplendida adeo eſt de ſuo ſapiente diſputatio, auctores etiam ſunt et præcones laqueorum illorum et decipularum, de quibus multa veteres. Si quis eleganti et lucida oratione explicata illa Sophiſmata, et extricatos nodos legere cupis, fac ut inſpicias politiſſimas Facciolati de eo argumento proluſiones, quas uno faſce comprehenſas, ut edat vir doctiſſimus, non rogarem, ſed ipſe ſtudioſos munere illo adficerem, niſi unam alteramque illarum, cum omnes mihi miſerit vir celeberrimus, fortuna mihi invidiſſet.

inter ſe effectibus, componi videmus, quorum ex di-
verſis [b] fit illa mixtura una, quæ nulli earum ſimilis eſt,
quibus conſtat, ſed proprias vires ex omnibus ſumit;
7 et muta animalia mellis illum inimitabilem [c] humanæ ra-
tioni ſaporem, vario florum ac ſuccorum genere perfici-
unt: nos mirabimur, ſi oratio, qua nihil præſtantius ho-
mini dedit providentia, pluribus artibus eget; quæ etiam,
cum ſe non oſtendunt in dicendo, nec proferunt, vim ta-
men occultam ſuggerunt, et tacite quoque ſentiuntur.
8 Fuit aliquis ſine his diſertus: at ego oratorem volo. Non
multum adjiciunt: ſed æque [d] non erit totum, cui vel
parva deerunt: et optimum quidem hoc eſſe conveniet:
cujus etiam ſi in arduo ſpes eſt, nos tamen præcipiamus
omnia, ut ſaltem plura fiant. Sed cur deficiat animus?
Natura enim perfectum oratorem eſſe non prohibet, TUR-
9 PITERque deſperatur, quidquid fieri poteſt. (XVII.)
Atque ego vel judicio veterum poteram eſſe contentus.
Nam quis ignorat Muſicen (ut de hac primum loquar)
tantum jam illis antiquis temporibus non ſtudii modo,
verum etiam venerationis habuiſſe, ut iidem Muſici, et
vates et ſapientes judicarentur [e], mittam alios, *Orpheus* et
Linus: quorum utrumque diis genitum, alterum vero,
quod rudes quoque atque agreſtes animos admiratione
mulceret, non feras modo, ſed ſaxa etiam ſilvaſque duxiſ-
10 ſe, poſteritatis memoriæ traditum eſt. Et Timagenes
auctor eſt, omnium in literis ſtudiorum antiquiſſimam Mu-
ſicen extitiſſe [f]: et teſtimonio ſunt clariſſimi poetæ, apud
quos inter regalia convivia laudes heroum ac deorum ad
citharam canebantur. Iopas vero ille Virgilii nonne ca-
nit

—errantem Lunam, Soliſque labores? &c.

Quibus certe palam confirmat auctor eminentiſſimus, mu-
ſicen cum divinarum etiam rerum cognitione eſſe con-
11 junctam. Quod ſi datur, erit etiam oratori neceſſaria.
Siquidem (ut diximus) hæc quoque pars, quæ ab orato-
ribus relicta, a philoſophis eſt occupata, noſtri operis fuit:

[b] diverſo G. [c] immutabilem Jenſ. [d] utique G. Jenſ. *bene.* [e] *Sic diſtinxi. Alii ita:* judicarentur? mittam alios: Orpheus et Linus quam &c. [f] *Hic* eſſe *ſcripſerat, et paullo poſt* liberos, *librarius Gothani codicis ſcriptor: ſed religione quadam ductus punctulis eas voces ſubnotavit, et* extitiſſe *atque* labores *repoſuit, quod monuiſſe, ad fidem libri pertinet.*

10. *Virgilii*] Æn. 1, 742. 11. *ut diximus*] Procem. ſ. 14.

ac ſine omnium talium ſcientia non poteſt eſſe perfecta
eloquentia. Atque claros nomine ſapientiæ viros, nemo 12
dubitaverit ſtudioſos muſices fuiſſe; quum Pythagoras,
atque eum ſecuti, acceptam ſine dubio antiquitus opinio-
nem, vulgaverint, mundum ipſum ejus [g] ratione eſſe com-
poſitum, quam poſtea ſit lyra imitata. Nec illa modo
contenti diſſimilium concordia, quam vocant ἁρμονίαν, ſo-
num quoque his motibus dederunt. Nam Plato, cum in 13
aliis quibuſdam, tum præcipue in Timæo, ne intelligi
quidem, niſi ab iis, qui hanc quoque partem diſciplinæ
diligenter perceperint, poteſt. Quid de philoſophis lo-
quor, quorum fons ipſe Socrates jam ſenex inſtitui lyra
non erubeſcebat? Duces maximos et fidibus et tibiis ce- 14
ciniſſe traditum, et exercitus Lacedæmoniorum muſicis
accenſos [h] modis. Quid autem aliud in noſtris legionibus
cornua ac tubæ faciunt? quorum concentus quanto [i] eſt
vehementior, tanto Romana in bellis gloria ceteris præ-
ſtat. Non igitur fruſtra Plato civili viro, quem πολιτικὸν 15

[g] *om.* G. [h] animos *inſ.* G. *non male.* [i] quantum—tantum G. Jenſ.

12. *mundum ipſum*] Videndus præter Cenſori. de die nat. c. 13, et Chalcidium in Timæum Platonis præſertim ſ. 40. it. 96. (Fabricianæ diviſionis, cui viro etiam hujus libri nomine multum, ut propter alios infinitum, debent eruditi) Macrobius in Somn. Scip. 2, 1. ad 4. a quo copioſius quam a quoquam explicatam, modo explicari ea poſſit, habemus harmoniam illam cæleſtem; et rationem redditam, cur de tam ſuavibus ſonis nihil ad aures noſtras perveniat. Sed periit, ſcilicet, totus ille concentus, deſtructis comminutiſque ab audaci homine Tychone Braheo, orbibus illis ſolidis, quorum attritu et ſtridoribus admirabilis adeo cantus olim eliciebatur.

15. *Plato*] Duos tantum locos adſcribemus de pluribus. In Protagora p. Læmar. 199. g. Καὶ τοὺς ῥυθμούς τε ϗ τὰς ἁρμονίας ἀναγκάζουσιν οἰκειοῦσθαι ταῖς ψυχαῖς τῶν παίδων, ἵνα ἡμερώτεροί τε ὦσι, καὶ εὐρυθμότεροι καὶ εὐαρμοστότεροι γιγνόμενοι, χρήσιμοι ὦσιν εἰς τὸ λέγειν τε ϗ πράττειν. Πᾶς γὰρ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εὐρυθμίας τε καὶ εὐαρμοστίας δεῖται. De rep. 3. p. 438. e. Τούτων ἕνεκα κυριωτάτη ἐν Μουσικῇ τροφὴ, ὅτι μάλιστα καταδύεται εἰς τὸ ἐντὸς τῆς ψυχῆς ὅ, τε ῥυθμὸς ϗ ἁρμονία, καὶ ἐῤῥωμενέστατα ἅπτεται αὐτῆς, φέροντα τὴν εὐσχημοσύνην κ. τ. λ. Quemadmodum igitur attentos faciunt, dociles, acutos, Arithmetica et Geometria, ſi recte tractantur: ita a Muſicis ordo, decor, proportio, modus, per totum animum vitamque adeo efficitur. Nam quod diſſoluti ſunt quidam Muſici, quod pertinaces et ſuperbi Mathematici, illud non magis ab arte ſua habent, quam Grammatici, quod rixoſi ſunt, quorum in primis artes emollire animum et a feritate avocare debebant. Cæterum jam Cynicus Diogenes mirari ſe dicebat, τοὺς Μουσικοὺς τὰς μὲν ἐν τῇ λύρᾳ χορδὰς ἁρμόττεσθαι, ἀνάρμοστα δὲ ἔχειν τῆς ψυχῆς τὰ ἤθη, apud

vocant, necessariam musicen credidit. Et ejus sectæ, quæ
aliis severissima, aliis asperrima videtur, principes in hac
fuere sententia, ut existimarent, sapientum aliquos non
nullam operam his studiis accommodaturos. Et [l] Lycur-
gus, durissimarum Lacedæmoniis legum auctor, musices
16 disciplinam probavit. Atque eam natura ipsa videtur ad
tolerandos facilius labores velut muneri nobis dedisse.
Siquidem et remigem cantus hortatur: nec solum in iis
operibus, in quibus plurium conatus, præeunte aliqua ju-
cunda voce, conspirat, sed etiam singulorum fatigatio
17 quamlibet [m] se rudi modulatione solatur. Laudem adhuc
dicere artis pulcherrimæ videor, nondum tamen eam ora-
tori conjungere. Transeamus igitur id quoque, quod
grammatice quondam ac musice junctæ fuerunt. Siqui-
dem Architas atque Aristoxenus etiam subjectam gram-
maticen musicæ putaverunt, et eosdem utriusque rei præ-
ceptores fuisse, cum Sophron [n] ostendit, mimorum quidem
scriptor, sed quem Plato adeo probavit, ut suppositos ca-
piti libros ejus, cum moreretur, habuisse credatur [o]: tum
Eupolis, apud quem Prodamus et musicen et literas do-
18 cet. Et Maricas, qui est Hyperbolus [p], *nihil se ex musicis
scire, nisi literas* confitetur. Aristophanes quoque non uno
libro [q] sic institui pueros antiquitus solitos esse demonstrat.
Et apud Menandrum in *Hypobolimæo*, senex [r] reposcenti
filium patri velut rationem impendiorum, quæ in educa-
tionem contulerat, opponens, psaltis [s] se et geometris

[l] *om.* G. [m] qualibet G. [n] Sophion G. [o] tradatur G. Jens. [p] Hyperbolius G. *et* V. C. Almel. [q] loco *forte leg. si quidem Comicum intelligimus.* [r] qui *inf.* G. *quo admisso*, demonstrat ἀπὸ τοῦ κοινοῦ *intelligetur.* [s] se psaltris et G. Jens. Psaltris *vel* Psaltus *etiam al. apud Burm.*

Laertium 6, 27. ubi etiam de reliquis, quos diximus.

15. *Et ejus sectæ*] Stoicosne intelligit? Nihil equidem de honore Musices video apud Senecam, plusculа secus. Marcus vero Aurelius Rustico se debere ait 1, 7. τὸ ἀποστῆναι ῥητορικῆς καὶ ποιητικῆς, καὶ ἀστειολογίας. Quanto magis a Musica illum vir sui nominis avocaturus erat? Sed satis caute Fabius *aliquos* nominat, et *non nullam operam.*

18. *Hyperbolus*] Apud Aristophanem Nub. 553. *Maricæ* nomine traductus dicitur Hyperbolus in Eupolidis fabulis. Vid. Schol. Apud eund. Equit. 188. Agoracritus οὐδὲ μουσικὴν, inquit, ἐπίσταμαι πλὴν τῶν γραμμάτων. Nimirum, quod etiam Scholiastes ad h. l. observat, *Musica* pro omni institutione liberali, quam ἐγκύκλιον παιδείαν vocant, sumitur: notum est illud in Eunucho *periculum fac in musicis*; nimirum ab ipso Cicerone Tuf. 5, 23. *Musæ* pro *doctrina* et *humanitate* ponuntur.

multa dicit [t] dediſſe. Unde etiam ille mos, ut in convi- 19
viis poſt cœnam circumferretur lyra: cujus *cum ſe imperi-
tum Themiſtocles confeſſus eſſet*, ut verbis Ciceronis utar,
habitus eſt indoctior. Sed veterum quoque Romanorum 20
epulis fides ac tibias adhibere moris fuit. Verſus quoque
Saliorum habent carmen. Quæ cum omnia ſint a Numa
rege inſtituta, faciunt manifeſtum, ne illis quidem, qui
rudes ac bellicoſi videntur, curam muſices, quantam [u] illa
recipiebat ætas, defuiſſe. Denique in proverbium uſque 21
Græcorum celebratum eſt, *Indoctos a Muſis atque Gratiis* [v]
abeſſe. Verum quid ex ea proprie petat futurus orator, 22
diſſeramus. Numeros *muſice* duplices habet, in *vocibus*, et
in *corpore*: utriuſque enim rei aptus quidam modus deſi-
deratur. *Vocis rationem* Ariſtoxenus Muſicus dividit in
ῥυθμὸν et μέλος ἔμμετρον [x]: quorum alterum *modulatione*,

[t] dixit G. [u] quantum G. [v] Grammaticis G. *ridicule ex compendio Grais.* [x] ἔμμετρον *om. Cod. Duſſeldorp. Liebio inſpectus et plures ap. Burm.*

19. *Ciceronis*] Tuſc. 1, 2.

21. *proverb. Græcorum*] Ita effert Camerarius, Ἄμουσοι καὶ χαρίτων δίχα, ἢ οὐκ οἶδ' ὅ, τι.

22. *Numeros—duplices*] *Rhythmus* enim, docente noſtro 9, 4, 50, qui locus claſſicus eſt, (non tantum in verbis ut *metrum*) ſed *etiam in corporis motu eſt*. Nimirum (opus eſt enim hodie talia declarari, quæ ad elementa doctrinæ humanioris olim referebantur) *rhythmus* et *numerus* idem valent. Hinc agit Dionyſius Halic. περὶ συνθέσ. ὀνομάτ. ſ. 17. περὶ ἀριθμῶν ἢ ῥυθμῶν, et totidem verbis τὸ αὐτὸ, inquit, καλῶ πόδα καὶ ῥυθμόν. Ut Philoſopho dignum erat, ῥυθμὸν definit Plato de Legg. 2. p. 580. d. τῆς κινήσεως τάξιν. Subjiciamus ſtatim illud, quod eodem loco ille, τῇ τῆς φωνῆς (τάξει) τοῦ τε ὀξέος ἅμα καὶ βαρέος συγκεραννυμένων, ἁρμονίας ὄνομα προσαγορεύοιτο· et quia vox ipſa quoque in motu ineſt, non eſt mirum, illum p. 576, 6. cum rhythmum tum harmoniam τάξεις ἐν ταῖς κινήσεσιν appellaſſe. Nondum diſcedimus a Platone. De rep. 3. p. 437. c. τὸ μέλος, inquit, ἐκ τριῶν ἐστι συγκείμενον, λόγου τε (ſic vocat ipſa verba, quæ canuntur) καὶ ἁρμονίας καὶ ῥυθμοῦ, eaque ita interpretatur in his quæ præcedunt et conſequuntur, ut apertiſſimum ſit attendentibus, ῥυθμὸν pertinere ad tempora productiora et contractiora, *harmonian*, quæ alias etiam ſimpliciter μέλος eſt, ad acutum in voce et grave referri. Sic etiam in Gorgia p. 304. a. εἴτις περιέλοιτο τῆς ποιήσεως πάσης τό, τε μέλος, καὶ τὸν ῥυθμὸν καὶ τὸ μέτρον, ἄλλο τι ἢ λόγοι γίγνονται τὸ λειπόμενον. Sic apud Gell. 16, 18. Κανονικὴ *longitudines et altitudines vocis emetitur: longior menſura vocis ῥυθμὸς dicitur, altior μέλος.* Videndus totus locus: mirifice enim huc facit. Denique μέτρον et ῥυθμὸν ſatis clare ipſe Fabius l. c. diſtinguit. His ita poſitis, locum non ex facillimis Quinctiliani unum nullo labore intelligemus.

22. μέλος ἔμμετρον] Si ἔμμετρον eſt ab Auctore, atque ipſo

alterum *canore* ac ſonis conſtat. Num igitur non hæc omnia oratori neceſſaria? quorum unum ad geſtum, alterum ad collocationem verborum, tertium ad flexus vocis,
23 qui ſunt in agendo quoque plurimi [z], pertinet. Niſi forte [a] in carminibus tantum et in canticis exigitur ſtructura quædam et inoffenſa copulatio vocum, in agendo ſupervacua eſt: aut non compoſitio et ſonus in oratione quoque
24 varie, pro rerum modo, adhibetur, ſicut in muſice. Namque et [b] voce et modulatione grandia elate, jucunda dulciter, moderata leniter canit, totaque arte conſentit cum
25 eorum, quæ dicuntur, affectibus [c]. Atqui in orando quoque intentio vocis, remiſſio, flexus, pertinet ad movendos audientium affectus: aliaque [d] et collocationis et vocis (ut eodem utar verbo) modulatione concitationem judicum, alia miſericordiam petimus: cum etiam organis, quibus ſermo exprimi non poteſt, affici animos [e] in diver-
26 ſum habitum ſentiamus. Corporis quoque decens et aptus motus [f], qui dicitur εὐρυθμία [g], eſt neceſſarius: nec aliunde peti poteſt, in quo pars actionis non minima con-
27 ſiſtit: qua de re ſepoſitus [h] nobis eſt locus. Age, [i] ſi habebit in primis curam vocis orator, quid tam Muſices proprium? Sed ne hæc quidem præſumenda pars eſt: ut uno interim contenti ſimus exemplo C. Gracchi, præci-

[z] plurimum G. [a] forſitan G. [b] et *om.* G. *bene, puto.* [c] effectibus G. *quod conſiderandum, ſi forte* ἐνέργειαν *ſignet, qua res effici et coram agi videtur.* [d] alia quoque G. [e] animum G. [f] modus G. *non male. vid. ſ.* 22. [g] et *inſ.* G. [h] poſitus G. [i] Agedum non hab. G. *quod vehementius.*

adeo Ariſtoxeno, quod dubium faciunt quidam, ut vidimus, libri; ad utrumque referendum putarim: tam enim *rhythmus* quam *melos* habent *metron* ſuum, id eſt menſuram, atque fines intra quos decurrunt. Hinc tres partes muſicæ in Alypii Iſagoge pr. ἁρμονική, ῥυθμική, μετρική. Porro *rhythmus modulatione* conſtat, h. e. apta diſtributione brevium et longorum ſonorum (*modus* enim quantitatis nomen eſt, vid. infra ſ. 32. licet nonnumquam etiam ad μέλος referatur:) in *canore* et *ſonis* acutis gravibuſque, apte permiſtis, *melos* ineſt.

22. *hæc omnia*] Quænam? duo enim tantum nominavit, ῥυθμὸν et μέλος. Sed rhythmum in duo idem diviſit. Exoriuntur igitur hæc tria. Primo *numeri corporis*, quales ſunt *palæſtrici, ſaltatoriique*, ſecundo *numeri vocum*, tertio *melos*: horum primi ad *geſtum*, alteri ad *collocationem verborum*, qui proprie *numerus oratorius* vocatur, tertium ad *flexus vocis* modo elatæ, modo ſubmiſſæ, intercifæ, circumductæ &c. pertinet.

26. *ſepoſitus nobis eſt locus*] Lib. 11, 3. ubi etiam de cura vocis.

27. *C. Gracchi*] Nobilis *Gracchi fiſtula* Ciceronis commemoratione de Orat. 5, 60 et 61. tum Plutarchi in Graccho p. 1513. H. Steph. et περὶ ἀοργησίας p. 831;

pui ſuorum temporum oratoris, cui concionanti conſiſtens
poſt eum muſicus, fiſtula, quam *τονάριον* [l] vocant, modos,
quibus deberet intendi, miniſtrabat. Hæc ei cura inter 28
turbidiſſimas [m] actiones, vel terrenti optimates, vel jam [n]
timenti fuit. Libet propter quoſdam imperitiores, etiam
craſſiore, ut vocant, *muſa*, dubitationem hujus utilitatis
eximere. Nam poetas certe legendos oratori futuro con- 29
ceſſerint: num igitur hi ſine muſice? At ſi quis tam
cæcus animi eſt, ut de aliis dubitet: illos certe conceſ-
ſerit, qui carmina ad lyram compoſuerunt. Hæc diu-
tius forent dicenda, ſi hoc ſtudium velut novum præcipe-
rem. Cum vero antiquitus [o] uſque a Chirone atque A- 30
chille ad noſtra tempora apud omnes, qui modo legiti-
mam diſciplinam non ſint peroſi, duraverit, non commit-
tendum, ut illa dubia faciam, defenſionis ſolicitudine. 31
Quamvis autem ſatis jam ex ipſis, quibus ſum modo uſus,
exemplis, credam eſſe manifeſtum, quæ mihi, et quatenus
muſice placeat: apertius tamen profitendum puto, non
hanc a me præcipi, quæ nunc in ſcenis effeminata, et im-
pudicis modis fracta, non ex parte minima, ſi quid in no-
bis virilis roboris manebat, excidit; ſed qua laudes for-
tium canebantur, quaque et ipſi fortes canebant: nec
pſalteria et *ſpadicas* [p], etiam virginibus probis recuſanda:
ſed cognitionem rationis, quæ ad movendos leniendoſque
affectus plurimum valet. Nam et Pythagoram accepi- 32
mus, concitatos ad vim pudicæ domui afferendam juvenes,

[l] *Sic meliores. τονόριον al.* [m] turbulentiſſimas G. [n] etiam G. [o] antiquitas G. Jenſ. [p] ſpadicas *om. quidam MSS.* ſambuca *ex conj. Regius.*

et Gellii 1, 11. Ac Cicero quidem, quem ſequitur noſter, itemque Val. Max. 8, 10, 1. tum intendendæ tum remittendæ vocis cauſſa adhibitam fiſtulam narrant. Sed Plutarchus Gelliuſque ſerviiſſe tantum aiunt revocando ad mediocritatem a nimia contentione Graccho. Eſt et aliud, in quo non ſatis convenit Plutarcho cum Cicerone, quod hic ad Licinium quendam teſtem ejus rei provocat: ille ipſi ſervo fiſtulatori Licinii nomen tribuit.

29. *illos certe—qui*] Abruptior locus Fabii culpa an librariorum? Supple, *illos certe conceſſerit Poetas ſine muſice non eſſe, qui carmina ad lyram compoſuerunt.*

31. *excidit*] Ut 5, 12, 18. *virilitate exciſa*; quem locum, ut et Martial. 3, 91. *Exciduntque ſenem*, jam laudaverat Burmannus.

31. *pſalteria et ſpadicas*] Poſteriorem vocem recte ex Polluce vindicavit Cœlius Rhodiginus. Plato e ſua rep. 2. p. 437. f. *τριγώνους* et *πηκτίδας* ſimili cauſa ejicit.

31. *virginibus probis*] Hoc eſt ſui nominis decus cuſtodientibus, ut ſint quod videntur; quam vim vocis *probus* eſſe, ad Fabrum et alias oſtendimus.

32. *Pythagoram*] Res narratur a Jamblicho c. 25. ubi et reliqua habes de Muſica viri.

juſſa mutare in Spondeum modos tibicina, compoſuiſſe: et Chryſippus etiam nutricum, quæ adhibentur infanti-
33 bus allectationi [q], ſuum quoddam carmen aſſignat. Eſt etiam non inerudite ad declamandum ficta materia, in qua ponitur tibicen, qui ſacrificanti Phrygium cecinerat, acto illo in inſaniam et per præcipitia delato, accuſari, quod cauſſa mortis exſtiterit: quæ ſi dici debet ab oratore, nec dici citra ſcientiam muſices poteſt, quomodo non, hanc quoque artem neceſſariam eſſe operi noſtro, vel iniqui
34 conſentiant? (XVIII.) In *geometria* partem fatentur eſſe utilem teneris ætatibus: agitari namque animos, atque acui ingenia, et celeritatem percipiendi venire inde, concedunt: ſed prodeſſe eam, non ut ceteras arteis, cum perceptæ ſint, ſed cum diſcatur, exiſtimant. Ea vulgaris opi-
35 nio eſt. Nec ſine cauſſa ſummi viri etiam impenſam huic ſcientiæ operam dederunt. Nam [r] quum ſit *geometria* diviſa in numeros atque formas: numerorum quidem notitia non oratori modo, ſed cuicumque primis ſaltem literis erudito, neceſſaria eſt. In cauſſis vero vel frequentiſſime verſari ſolet: in quibus actor, non dico, ſi circa ſummas trepidat, ſed ſi digitorum ſaltem incerto aut indecoro geſtu

[q] allactationi G. *et* MS. Pal. *apud Gebh. crepund.* 2, 3. *qui conjicit* ablactationi. [r] jam Jenſ.

32. *allectationi*] *Allectatio nutricum* videtur commodiſſime vocari cantilena illa, quam cantat interim nutrix, dum lactat parvum: quod etiam ad boves tranſtulerunt ruſtici. Columella meus 2, 3, 2. *cum abſumpſerint* (cibum boves) *ad aquam duci oportet, ſibiloque* ALLECTARI, *quo libentius bibant.* Cæterum quod jam Almeloveenius ad h. l. Fabii monuit, Scaliger poet. 1, 50. Jovianum Pontanum ait primum de canticis id genus uſurpaſſe nomen *næniæ*. Et exſtant ſane in viri carminibus, de amore conjugali libro 12. p. m. 127. ſqq. duodecim, quas vocat, næniæ, quas ego puto, cum Cupidini natus ex Pſyche ſua puer eſſet, primum a Gratiis cantatas. Cæterum *næniæ* an *neniæ?* nomen de cantu, quo allectantur et ad ſomnum invitantur pueri, adhibitum video ab Arnobio adv. Gentes lib. 7. p. 237. extr. *Obdormiſcunt enim ſuperi—ſomni enim quiete ſolvuntur, occuparique ut hoc poſſint, lenes audiendæ ſunt næniæ?*

35. *geſtu a computatione diſſentit*] Ut de Rufino accuſatore ſuo Apuleius in Apologia, *Si triginta annos pro decem dixiſſes; poſſes videri pro computationis geſtu erraſſe, quos circulare debueris digitos, aperuiſſe*: ubi pluſcula Scipio Gentilis, et ipſum Fabii hunc locum n. 887. ſqq. Sed qui in rem quaſi præſentem venire voluerit, et totam diſciplinam percipere, ei adeundus eſt Nic. Smyrnæi περὶ δακτυλικοῦ μέτρου libellus, cum Venerabilis Bedæ opuſculo ejuſdem argumenti collatus, picturaque geſtuum, et notis eruditis, in quas reliquorum ſcriptorum ea de re verba collata ſunt, illuſtratus; quem Pe. Poſſinus Spicilegio Evangelico ſubjecit, Cl. Fabricii cura in lucem et uſum revocato.

a computatione diſſentit, judicatur indoctus. Illa vero li- 36
nearis ratio, et ipſa quidem cadit frequenter in cauſſas:
nam de terminis menſuriſque ſunt lites: ſed habet majo-
rem quamdam aliam cum arte oratoria cognationem. Jam 37
primum ordo eſt *geometriæ* neceſſarius: nonne et *eloquen-
tiæ?* Ex prioribus geometria probat inſequentia, et certis
incerta: nonne id in dicendo facimus? Quid? illa pro-
poſitarum quæſtionum concluſio, non tota fere conſtat
ſyllogiſmis? propter quod plures invenias, qui dialecticæ
ſimilem, quam qui rhetoricæ fateantur hanc artem. Ve-
rum et orator, etiam ſi raro, non tamen numquam, pro-
babit dialectice. Nam et ſyllogiſmis, ſi res poſcet, ute- 38
tur: et [t] certe *enthymemate*, qui rhetoricus eſt ſyllogiſmus.
Denique probationum, quæ ſunt potentiſſimæ, γραμμικαὶ
ἀποδείξεις vulgo dicuntur: quid autem magis oratio, quam
probationem petit? Falſa quoque veriſimilia, *geometria* 39
ratione deprehendit. Fit hoc et in numeris per quaſdam,
quas ψευδογραφίας vocant, quibus pueri ludere ſolebamus.
Sed alia majora ſunt. Nam quis non ita proponenti cre-
dat: Quorum locorum extremæ lineæ eamdem menſuram
colligunt, eorum ſpatium quoque, quod his lineis conti-
netur, par ſit neceſſe eſt? At id falſum eſt. Nam pluri- 40
mum [u] refert, cujus ſit formæ ille circuitus: reprehenſi-
que a geometris ſunt hiſtorici, qui magnitudines [v] inſula-
rum ſatis ſignificari navigationis ambitu crediderunt. Nam
ut quæque forma perfectiſſima, ita capaciſſima eſt. Ideo- 41
que illa circumcurrens linea, ſi efficiat orbem, quæ forma
eſt in planis maxime perfecta, amplius ſpatium complec-

[s] quia G. [t] *forte leg.* ex. [u] primum G. [v] magnitudinem G. Jenſ.

39. ψευδογραφίας] Ut ille redux e ſchola juvenis, qui ut mathematicum ſe probaret patri ſuo, quatuor forte ovis illatis, oſtendit ea decem eſſe, cum ubi IV ſint, ibidem et III ſint, et II, et unum; unum autem et II et III et IV decem conſumment. Cujus quidem ſubtilitatem præclare remuneratus pater, quatuor ipſe ovis ſolidis et αἰσθητοῖς contentus, ſex illa νοερὰ, et mathematicorum punctorum ſimilia, eſurienti demonſtratori reliquit.

40. *reprehenſi hiſtorici*] Plinium ab hoc errore non plane immunem v. g. in Ithaca, oſtendit Turnebus. Pithœus autem a Proclo ad Euclidem Polybium Thucydidemque deprehenſos, docet. Cautior longe Cambdenus, ut hoc utar, in Britannia, ſed nec ille ſatis facit Geometris. Nimirum, qui vix attigere pulverem eruditum, ii ſciunt, quæ æqualibus lateribus circumſcriptæ non ſint areæ, eas in triangula dividendas, quorum deinde ſingulorum ſummæ ex baſi et perpendiculo ſint eliciendæ.

tetur, quam ſi quadratum paribus oris [efficiat[x].] Rurſus
quadrata triangulis, triangula ipſa plus æquis lateribus,
42 quam inæqualibus. Sed alia forſitan obſcuriora: nos fa-
cillimum etiam imperitis ſequamur experimentum. Ju-
geri menſuram[z], ducentos et quadraginta longitudinis
pedes eſſe, dimidioque in latitudinem patere, non fere
quiſquam eſt, qui ignoret: et qui[a] ſit circuitus, et quan-
43 tum campi claudat, colligere expeditum. At centeni et
octogeni in quamque partem pedes, idem ſpatium extre-
mitatis, ſed multo amplius clauſæ[b] quatuor lineis areæ fa-
ciunt. Id ſi computare quem piget, brevioribus numeris
idem diſcat: nam deni in quadrum[c] pedes, quadraginta
per oram, intra centum erunt. At ſi quinideni[d] per la-
tera, quini in fronte ſint: ex illo, quod amplectuntur,
44 quartam deducent eodem circumductu[e]. Si vero por-
recti utrimque undeviceni ſingulis diſtent, non plures in-
tus quadratos habebunt, quam per quot longitudo duce-
tur: quæ circumibit autem linea, ejuſdem ſpatii erit, cu-
45 jus ea, quæ centum continet. Ita quidquid formæ qua-
drati detraxeris, amplitudini quoque peribit. Ergo etiam
id fieri poteſt, ut majore circuitu minor loci amplitudo
claudatur. Hoc in planis. Nam in collibus vallibuſque
46 etiam imperito patet plus ſoli eſſe, quam cœli. Quid?

x efficiat *om.* G. z menſura G. Jenſ. a quid G. b diviſæ *editiones quædam: ſed* clauſæ *magnæ auctoritates ap. Burm. et eſt confuſio nimis proclivis.* c *Sic* G. *et* Voſſ. 2. quadram *al.* d quindeni G. e circuitu G.

41. [*efficiat*] Coercui hanc vocem, quam non temere omitti Gothæ arbitrer. Supplevit aliquis verbum, quod deeſſe videbatur, ἀπὸ τȣ͂ κοινȣ͂. Non ita pauper eſt Quinctilianus, ut unum verbum temere bis ponat: quanquam junctura diverſa ne idem videatur efficit.

42. *Jugeri menſuram*] Eadem traditur a Varrone R. R. 1, 10, 1, &c.

43. *clauſæ quatuor lineis areæ*] Nemo, credo, qui linearem doctrinam vel a limine ſalutarit, ægre feret, hanc a nobis lectionem receptam, quæ ab altera, *diviſæ*, in MSS. apice tantum uno alteroque, in manu paullum obſcura vix diſcernendo, diſtat. Nimirum ſi longitudinem jugeri 240 per latitudinem 120 ducas, orientur quadrati pedes 24800: circuitus erit 720. Divide eundem circuitum in latera quatuor æqualia, et finge aream eſſe angulis omnibus rectis quadratam, non rhombum, angulos hic acutos, obtuſos illinc habentem: erit latus 180, quod in ſe ductum dabit aream illius quadrati 32400, triente fere majorem jugero. Hæc facile eſt ad reliqua Fabii transferre.

45. *plus ſoli quam cœli*] Itaque ager in declivi colle poſitus non eſt æſtimandus ex illa declivi area, ſed ex ea, quæ a radicibus inde collis,

quod ſe eadem geometria tollit ad rationem uſque mundi? in qua; cum ſiderum certos conſtitutoſque curſus numeris docet, diſcimus nihil eſſe inordinatum atque fortuitum: quod ipſum nonnumquam pertinere ad oratorem poteſt. An vero cum Pericles Athenienſes Solis obſcura- 47
tione territos, redditis ejus rei cauſſis, metu liberavit: aut cum Sulpicius ille Gallus in exercitu L. Paulli de Lunæ defectione diſſeruit, ne velut prodigio divinitus facto militum animi terrerentur, non videtur eſſe uſus oratoris officio? Quod ſi Nicias in Sicilia ſciſſet, non eodem con- 48
fuſus metu pulcherrimum Athenienſium exercitum perdidiſſet[f]: ſicut Dion, cum ad deſtruendam Dionyſii tyrannidem venit, non eſt tali caſu deterritus. Sint exempla[g] licet uſus bellici, tranſeamuſque, quod Archimedes unus obſidionem Syracuſarum in longius traxit[h]: illud utique 49
jam proprium eſt ad efficiendum quod intendimus, plurimas quæſtiones, quarum[i] difficilior alia ratione explicatio eſt, ut de ratione dividendi, de ſectione in infinitum, de celeritate augendi[l], linearibus illis probationibus ſolvi ſolere: ut ſi eſt oratori (quod proximus demonſtrabit liber)

[f] prodidiſſet *MSS. quidam ap. Burm. qui illud huc quadrare docet.* [g] extra G. *et plures MSS. ortum ex compendio vocis, putat Regius.* [h] tenuit G. [i] quibus G. [l] augenda Voſſ. *pr. ſec. Bern. ap. Burm.*

ſervata æquali omnium ejus partium a centro telluris diſtantia, procurrere intelligitur; vel ex triangulari ratione, area talis agri non æſtimanda ex hypotenuſa, verum ex baſi: quæ cum eo ſit minor hypotenuſa, quo collis eſt altior, patet egregie falli poſſe menſorem, aut litigatorem adeo: cum plantæ ad perpendiculum creſcant non hypotenuſæ, ſed baſeos, quemadmodum cœleſtes aquæ cadunt non pro *ſoli* illius declivis ratione, ſed *cœli*, ut loquitur Fabius, h. e. areæ æquabili ſpatio a centro terræ diſtantis.

47. *Pericles*] De hujus et Sulpicii Galli arte vid. Val. Max. 8, 11. et Fronti. Strateg. 1, 12. et quæ ad utrumque locum viri docti. In primis vero Freinſhem. ad Curt. 4, 10, 2. qui nec recentiora hujus artis adverſus barbaros validæ exempla, prætermittit.

48. *exempla*] Quid ſi illud *extra*, quod obſedit codices, non plane contemnendum dicamus, et latere ibi *externa?* Occurrit objectioni Fabius, eſſe iſta *externa*, nihil pertinere ad oratorem, ſed ad rem militarem &c.

48. *in longius traxit*] Scimus quid ſit *trahere bellum*, nec dubitamus, quin et *trahi* poſſit *obſidio*. Sed magis placeret, ſi is, qui obſidet urbem, *trahere obſidionem* diceretur. Itaque non auſim damnare, quod Gothæ legitur. *Tenere* eſt *ſuſtinere, retinere*, ut in *tenere fugam, vocem*, et ſimilibus.

49. *de ſectione in infinitum*] Utrum nempe quod extenſum eſt ſecari et dividi ſine fine poſſit, an ſint veræ atomi, corpora, quæ jam porro dividi nequeant? *Celeritatem augendi* vero retulerim ad geometricas progreſſiones, quæ mirifice augent numeros.

de omnibus rebus dicendum, nullo modo ſine geometria eſſe poſſit orator.

XI. (XIX.) Dandum aliquid comœdo quoque, dum eatenus, qua pronuntiandi ſcientiam futurus orator deſiderat. Non enim puerum, quem in hoc inſtituimus, aut femineæ vocis exilitate frangi volo, aut ſeniliter tremere.
2 Nec vitia ebrietatis effingat, nec ſervili vernilitate imbuatur: nec amoris, avaritiæ, metus diſcat affectum: quæ neque oratori ſunt neceſſaria, et mentem, præcipue in æ-
3 tate prima teneram adhuc et rudem, inficiunt. Nam FREQUENS imitatio tranſit in mores. Ne geſtus quidem omnis ac motus a comœdis petendus eſt. Quamquam enim utrumque eorum ad quemdam modum præſtare debet orator: plurimum tamen aberit a ſcenico, nec vultu, nec manu, nec excurſionibus nimius[m]. Nam ſi qua in his ars eſt dicentium, ea prima eſt, ne ars eſſe videatur.
4 Quod eſt igitur in his doctoris[n] officium? In primis vitia, ſi qua ſunt, oris, emendet: ut expreſſa ſint verba, ut ſuis quæque literæ ſonis enuntientur. Quarumdam enim vel[o] exilitate vel pinguetudine nimia laboramus: quaſdam velut acriores parum efficimus[p], et aliis non diſſimi-
5 libus, ſed quaſi hebetioribus permutamus. Quippe P[r] literæ, qua Demoſthenes quoque laboravit, Λ ſuccedit: quarum vis eſt apud nos quoque. Et cum *C* ac ſimiliter

[m] nimiis G. Jenſ. [n] decoris G. [o] vel exilitate *om.* G. Jenſ. [p] efflamus *MS. apud Pareum.* efferimus *al. Sed nihil mutandum Gron. ad Senec. de ira* 1, 3. [r] Rho *et mox* Labda Jenſ.

1. *pronuntiandi ſcientiam*] Cujus rei peculiare fuiſſe ſtudium non eſt dubitandum, cum etiam in Attici ſui laudibus commemoret Nepos Cornelius, eum *excellenter pronuntiaſſe*: et ὑπόκρισιν, a qua ſcenici actores Græcorum ὑποκριταὶ dicuntur, primas, ſecundas ac tertias ferre in dicendi arte, ſummus dicendi artifex Demoſthenes dixerit. Cic. de Orat. 3, 56.

4. *exilitate*] Ἰσχνότητα Græci vocant, quo nomine utitur Fabius ſupra 1, 5, 32: quemadmodum *pinguetudo* ibidem eſt πλατειασμός.

4. *acriores*] Eleganter Burmannus *acriores* præſertim ad R refert, quam canes *hirrientes* efferunt, quorum tum velut proprium epitheton eſt *acres*. Provocat ad Phædr. 3, 7.

5. P *literæ*] Græcas literarum formas, vel nomina etiam, adhiberi hic voluiſſe Fabium, verba ſatis indicant, quæ ſubjicit, *quarum vis eſt apud nos quoque*. A *Rho* litera Græcis ῥωβικοὶ dicuntur, qui eam efferre non poſſunt, vid. Diog. Laert. 2, 108. Iidem fere λαβδακισμῷ vel λαμβδακισμῷ laborant, quod Λ ſubſtituunt τῷ P, aſperæ molliorem. Sed ῥωτασμὸν vel ῥωτακισμὸν vocant frequentem nimis ejuſdem literæ repetitionem.

T[s] non valuerunt, in *G*[t] ac *D* molliuntur. Ne illas qui- 6
dem circa *S* literam delicias hic magister feret: nec ver-
ba in faucibus patietur audiri, nec oris inanitate resonare:
nec, quod minime sermoni puro conveniat, simplicem vò-
cis naturam pleniore quodam sono circumlinire[u], quod
Græci κατακεπλασμένον[x] dicunt: sic appellantur cantus ti- 7
biarum, quæ præclusis, quibus clarescunt, foraminibus,
recto modo exitu graviorem spiritum reddunt. Curabit[z] 8
etiam, ne extremæ syllabæ intercidant; ut par sibi sermo
sit; ut quoties[a] exclamandum erit[b], lateris conatus sit
ille, non capitis; ut gestus ad vocem, vultus ad gestum
accommodetur. Observandum erit etiam, ut recta sit fa- 9
cies dicentis, ne labra distorqueantur[c], ne immodicus hi-
atus rictum distendat, ne supinus vultus, ne dejecti in ter-
ram oculi, ne inclinata utrolibet cervix. Nam frons plu-
ribus generibus peccat. Vidi multos, quorum supercilia 10
ad singulos vocis conatus allevarentur[d], aliorum constric-
ta, aliorum etiam dissidentia, cum altero in verticem ten-

[s] Gn. G. *male.* [t] Acd G. tacd. Jens. [u] circumlenire Jens. circumvenire G. [x] καταπλασμὸν G. *non male.* [z] curabunt G. [a] consequens G. *et hic et quoties fere hæc vox occurrit: quare? non comminiscor.* [b] sit, laterum G. [c] detorqueantur G. Jens. [d] allevantur G. Jens. *quod si verum, videtur indicare, de vivis hominibus sermonem esse.*

5. *non valuerunt*] Non satis robuste et acriter expressæ sunt.

6. *delicias*] h. e. adfectationem morosulam; quam hodie etiam in quibusdam observes, qui mirifice sibi elegantes videntur, cum non aperto sibilo protulerunt s, verum blæsum quiddam ex d addidere. Cæterum ut quondam Attici a reliquis Græcis, ita inferior Germania ea quasi nota discernitur, quod s in t mutant. Ita malo intelligere hunc locum, quam de frequenti literæ s repetitione vel σιγματισμῷ, de quo capiunt Pseudo-Turnebus et Colomesius.

6. *oris inanitate*] Κοιλοστομίαν vocat 1, 5, 33: unde conjiciebat Burmannus, *oris in cavitate.*

6. κατακεπλασμένον] Respicit, credo, hæc vox ad ipsam rationem obturandorum cera vel figulari creta foraminum in tibiis, quo facto gravior ille quidem, sed idem imbecillior longe sonus exit. Κατακεπλασμένον itaque dicunt, qui graviorem, quam natura ipsis tribuit, vocem dum adfectant, illa ipsa re vires et claritatem illi adimunt. Vereor, ut ipse Fabius vim vocis recte adsecutus sit. Certe quid sit *simplicem vocis naturam pleniore quodam sono circumlinire?* a me non intelligi fateor: nisi quod etymon Græcum interpretari volens per metaphoram, videtur aliquid dixisse Quinctilianus, quod ipse, quale esset, disertissimus alioquin homo, aperte dicere non potuit. *Vox circumliniri* certe non potest, sed potest aliquis *sonare circumlitum* aut *oblitum*, hoc est, simile quid tibiæ, cujus foramina omnia, præter directum illud, *oblita* et obturata sunt. Vid. II, 3, 50. *apertis tibiis.*

10. *dissidentia*] Ut Pisonis, de quo Cicero in Piso. c. 6. *Cum esses interrogatus de consulatu meo;*

derent, altero pene oculus ipſe premeretur. Infinitum autem, ut mox dicemus, in his quoque rebus momentum
11 eſt. Et nihil poteſt placere, quod non decet. Debet etiam
12 docere comœdus, quomodo narrandum, qua ſit auctoritate ſuadendum, qua concitatione conſurgat ira, qui[e] flexus deceat miſerationem. Quod ita optime faciet, ſi certos ex comœdiis elegerit locos, et ad hoc maxime ido-
13 neos, id eſt actionibus ſimiles. Iidem autem non ad pronuntiandum modo utiliſſimi, verum ad augendam quoque eloquentiam maxime accommodati erunt. Et hæc, dum
14 infirma ætas majora non capiet. Ceterum cum legere orationes oportebit, cum virtutes earum jam ſentiet, tum mihi diligens aliquis ac peritus aſſiſtat: neque ſolum lectione[f] formet, verum etiam ediſcere electa ex his cogat, et ea dicere ſtantem clare, et quemadmodum agere oportebit: ut protinus pronunciatione[g] vocem et memoriam
15 exerceat. Ne illos quidem reprehendendos putem, qui
16 paullum etiam palæſtricis vacaverint. Non de his loquor, quibus pars vitæ in oleo, pars in vino conſumitur, qui corporis[h] cura mentem obruerunt (hos enim abeſſe ab eo, quem inſtituimus, quam longiſſime velim) ſed nomen eſt idem iis, a quibus geſtus motuſque formantur: ut recta ſint brachia, ne indoctæ ruſticæve[i] manus, ne ſtatus indecorus, ne qua in proferendis pedibus inſcitia, ne caput
17 oculique ab alia corporis inclinatione diſſideant. Nam nec[l] hoc eſſe in parte pronuntiationis negaverit quiſquam, nec ipſam pronuntiationem ab oratore ſecernet. Et certe quod facere oporteat, non indignandum[m] eſt diſcere, cum præſertim hæc *chironomia*, quæ eſt (ut nomine ipſo declaratur) *lex geſtus*, et ab illis temporibus heroicis orta ſit, et

[e] quis G. Jenſ. [f] *Puto legendum* lectionem. [g] pronunciationem. [h] corporum G. Jenſ. [i] ruſtice G. Jenſ. *et al. ap. Burm.* [l] ne G. [m] indignum G. *et al. ap. Burm.*

gravis auctor—reſpondes, altero ad frontem ſublato, altero ad mentum depreſſo ſupercilio, Crudelitatem tibi non placere. Add. noſter 11, 3, 79.

17. *ab illis temporibus heroicis*] Commentarii vicem præſtare huic loco poteſt elegantiſſimus Luciani περὶ ὀρχήσεως libellus. De Heroicis enim ipſorumque adeo Deorum ſaltationibus agit p. 788. De Socrate p. 795. οὐ μόνον ἐπῄνεσε τὴν ὀρχηστικὴν, ἀλλὰ καὶ ἐκμαθεῖν αὐτὴν ἠξίου. (Add. Viri docti ad illud Diog. Laert. 2, 32. ὠρχεῖτο συνεχές.) De Lacedæmoniis p. 789. ſq. De Saliis p. 793. De Platone p. 799. Hujus porro viri ſententia, ſi quis requirat, et ipſius adeo Socratis, habetur in ſeptimo de rep. p. 630, e. et 638, c. Læmar.

a ſummis Græciæ viris, et ab ipſo etiam Socrate probata,
a Platone quoque in parte civilium poſita virtutum, et a
Chryſippo in præceptis de liberorum educatione compoſi-
tis non omiſſa. Nam Lacedæmonios quidem etiam ſal- 18
tationem quamdam, tamquam ad bella quoque utilem,
habuiſſe inter exercitationes accepimus. Neque id vete-
ribus Romanis dedecori fuit: argumentum eſt ſacerdotum
nomine ac religione durans ad hoc tempus ſaltatio: et illa
in tertio Ciceronis de oratore libro verba Craſſi, quibus præ-
cepit [n], ut orator utatur *laterum inclinatione forti ac virili,*
non a ſcena et hiſtrionibus, ſed ab armis, aut etiam a palæ-
ſtra: cujus etiam diſciplinæ uſus in noſtram uſque ætatem
ſine reprehenſione deſcendit. A me tamen nec ultra pue- 19
riles annos retinebitur, nec in his ipſis diu. Neque enim
geſtum oratoris [o] componi ad ſimilitudinem ſaltationis
volo, ſed ſubeſſe aliquid ex hac exercitatione puerili, unde
nos non id agentes furtim decor ille diſcentibus traditus
proſequatur.

XII. (XX.) Quæri ſolet, an etiam, ſi diſcenda ſint hæc,
eodem tempore tamen tradi omnia et percipi poſſint. Ne-
gant enim quidam, quia confundatur animus, ac fatigetur
tot diſciplinis in diverſum tendentibus, ad quas nec mens,
nec corpus, nec dies ipſe ſufficiat: et ſi maxime hæc pa-
tiatur ætas robuſtior, tamen [p] pueriles annos onerari non
oporteat. Sed non ſatis perſpiciunt, quantum natura hu- 2
mani ingenii valeat: quæ ita eſt agilis et velox, ſic in om-
nem partem, ut ita dixerim, ſpectat, ut ne poſſit quidem
aliquid agere tantum unum: in plura vero, non eodem
die modo, ſed eodem temporis momento vim ſuam im-
pendat. An vero citharœdi non ſimul et memoriæ, et 3

[n] præcipit G. [o] oratori G. [p] *om.* G.

18. *verba Craſſi*] De Orat. 3, 59. *Omnes autem hos motus ſubſequi debet geſtus, non hic verba exprimens ſcenicus, ſed univerſam rem et ſententiam non demonſtratione ſed ſignificatione declarans, laterum inflexione hac forti ac virili,—palæſtra. Manus autem minus arguta, digitis ſubſequens verba, non exprimens: brachium procerius projectum, quaſi quoddam telum orationis: ſupploſio pedis in contentionibus aut incipiendis aut finiendis.*

19. *furtim decor*] Jam Pareo obſervata imitatio Tibulli 4, 2, 8.

Illam, quidquid agit, quoquo veſtigia flectit,
Componit furtim ſubſequiturque decor.

Add. Cic. de Orat. 1, 16. *Ut qui pila ludunt, non utuntur in ipſa luſione artificio proprio palæſtræ; ſed indicat ipſe motus, didicerintne palæſtram, an neſciant* &c.

XII. 3. *citharœdi*] Hic apertiſſimum eſt, citharœdum eſſe, qui

ſono vocis et pluribus[q] flexibus ſerviunt, cum interim alios nervos dextra percutiunt[r], alios læva trahunt, continent, probant[s], ne pes quidem otioſus, certam legem tem-
4 porum ſervat, et hæc pariter omnia? Quid? nos agendi ſubita neceſſitate deprehenſi, nonne alia dicimus, alia providemus, cum pariter inventio rerum, electio verborum, compoſitio, geſtus, pronuntiatio, vultus, motuſque[t] deſiderentur[u]? Quæ ſi velut[v] ſub uno conatu tam diverſa parent ſimul, cur[x] non pluribus curis horas partiamur? cum præſertim reficiat animos ac reparet varietas ipſa, contraque ſit aliquanto difficilius in labore uno perſeverare: ideoque et ſtilus lectione requieſcit, et ipſius lectio-
5 nis tædium vicibus levatur. Quamlibet[z] multa egerimus, quodam tamen modo recentes ſumus ad id, quod incipimus. Quis non obtundi poſſit, ſi per totum diem cujuſcumque artis unum magiſtrum ferat? Mutatione recreabitur, ſicut in cibis, quorum diverſitate reficitur ſtoma-
6 chus, et pluribus minore faſtidio alitur. Aut dicant iſti mihi, quæ ſit alia ratio diſcendi? [Si[a]] *grammatico* ſoli deſerviamus, deinde *geometræ* tantum: omittamus interim quod didicimus, mox tranſeamus ad *muſicum:* excidant priora: et quum *Latinis* ſtudebimus literis, non reſpiciamus ad *Græcas?* et ut ſemel finiam, nihil faciamus, niſi
7 noviſſimum. Cur non idem ſuademus agricolis, ne arva ſimul et vineta, et oleas, et arbuſtum colant? ne pratis,

[q] plurimis G. [r] percurrunt *MSS. quidam ap. Burm.* [s] præbent G. Jenſ. *et plures ap. Burm.* [t] motus G. [u] deſideratur G. deſideretur Jenſ. *et al.* [v] velit uno cantu G. [x] cum G. [z] quantumlibet G. [a] *om.* G. *et* Almel. *ap. Burm.*

non citharam modo tractet, quod *citharista* facit, ſed idem etiam cantilenam accinat.

3. *probant*] *Probat nervos* citharœdus, cum ante ipſum cantum experitur, an ſuam quiſque intentionem habeat, ſuum ſonum reddat. Sed hic in opere ipſo et medio agone verſatur, ubi non *probandi* tempus eſt, ſed canendi. Haud igitur paullo melius mihi videbatur, quod ſupra poſui, *præbent*. Siniſtra citharœdi alios nervos *trahit*, vellicat, digito vel ungue retractum ſubito remittit (*pizzicata* id genus tactus vocatur ab Italis), alios *continet*, premit, vel ita ut breviores fiant, ſonumque proinde dextra percuſſi emittant altiorem, vel ut plane plectro non tangantur; alios denique *præbet*, h. e. remiſſis digitis laxat, ut tacti dextra eum ſonum edant, quem dat propria ac libera intentio.

4. *uno conatu*] Vitioſus hic eſt, vel vitiatus potius, non nego, Gothanus. Sed *cantu* vehementer mihi placet, et convenit cum ſimilitudine a citharœdis ſumta.

6. [*Si*] *grammatico ſoli*] Incluſi importunum *ſi*, ut mihi videbatur. Ironica velut ſuadentis enumeratione utitur, et quid conſecuturum ſit, eadem oſtendit.

et pecoribus, et hortis, et alvearibus accommodent cu-
ram? Cur ipsi aliquid forensibus negotiis, aliquid desi-
deriis amicorum, aliquid rationibus domesticis, aliquid
curæ corporis, nonnihil voluptatibus quotidie damus?
quarum nos una res quælibet nihil intermittentes fa-
tigaret. Adeo FACILIUS est multa facere, quam diu.
Illud quidem minime verendum est, ne laborem studi- 8
orum pueri difficilius tolerent: neque enim ulla ætas
minus fatigatur. Mirum sit forsitan; sed experimentis
deprehendas. Nam et dociliora sunt ingenia, prius-
quam obduruerunt. Id vel hoc argumento patet, quod 9
intra biennium, quam verba recte formare potuerunt,
quamvis nullo instante, omnia fere loquuntur: at novitiis
nostris, per quot annos sermo Latinus repugnat? Magis
scias, si quem jam robustum instituere literis cœperis, non
sine causa dici παιδομαθεῖς eos, qui in sua quidque arte op-
time faciant. Et patientior est laboris natura pueris, quam 10
juvenibus. Videlicet UT corpora infantium nec casus, quo
in terram toties deferuntur, tam graviter affligit; nec illa
per manus et genua reptatio, nec post breve tempus con-
tinui lusus, et totius diei discursus, quia pondus illis abest,
nec se ipsi gravant: sic animi quoque credo, quia minore
conatu moventur, nec suo nisu[b] studiis insistunt, sed for-
mandos se tantummodo præstant, non similiter fatigantur.
Præterea secundum aliam ætatis illius facilitatem, velut 11
simplicius docentes sequuntur, nec quæ jam egerint, me-
tiuntur. Abest illis etiam adhuc laboris judicium. Porro,
ut frequenter experti sumus, minus afficit sensus fatigatio,
quam cogitatio. Sed ne temporis quidem umquam plus 12
erit: quia his ætatibus omnis in audiendo profectus est.
Cum ad stilum secedet, cum generabit ipse aliquid atque
componet, tum inchoare hæc studia vel non vacabit, vel
non libebit. Ergo cum grammaticus totum diem occu- 13
pare non possit, nec debeat, ne discentis animum tædio
avertat: quibus potius studiis hæc temporum velut subse-

[b] nixu G.

9. παιδομαθεῖς] Illud quotidie observamus in pueris, qui præter patrium sermonem, peregrinum etiam, a prima inde pueritia, a familiari femina vel viro discunt.

13. *temporum velut subseciva*] Explicat illa *subsidia* e re militari, utcunque Gronovius. Sed ita ut cogatur vir disertissimus, et qui obscurissima quæque dicendo facile explicaret, subjungere: *Quod quam suave atque elegans mihi ad aures accidat, sentire magis, quam explicare possum. Subseciva* autem *tem-*

14 civa[c] donabimus? Nam nec ego consumi studentem in his artibus volo: nec moduletur, aut[d] musicis modis cantica excipiat, nec utique ad minutissima geometriæ opera descendat. Non comœdum in pronuntiando, nec saltatorem in gestu facio: quæ si omnia exigerem, suppeditabat tamen tempus. Longa est enim, quæ discit, ætas, et ego
15 non de tardis ingeniis loquor. Denique cur in his omnibus, quæ discenda oratori futuro puto, eminuit Plato? qui non contentus disciplinis, quas præstare poterant Athenæ, non Pythagoreorum, ad quos in Italiam navigaverat, Ægypti quoque sacerdotes adiit, atque eorum arcana per-
16 didicit. DIFFICULTATIS patrocinia prætexerimus segnitiæ. Neque enim nobis operis amor est: nec, quia sit honesta, atque pulcherrima rerum eloquentia, petitur ipsa, sed ad vilem usum et sordidum lucrum accingimur.
17 Dicant sine his in foro multi, et acquirant, dum sit locupletior aliquis sordidæ mercis negotiator, et plus voci suæ debeat præco: ne velim quidem lectorem dari mihi, quid
18 studia referant, computaturum. Qui vero imaginem ipsam eloquentiæ divina quadam mente conceperit[e], quique illam (ut ait[f] non ignobilis tragicus) reginam rerum orationem ponet ante oculos, fructumque non ex stipe advo-

[c] successiva G. Jens. succisiva *vel* subcisiva *optimi quique ap. Burm.* subsidia *al.* [d] ut G. [e] concepit G. [f] Sophocles *ins. quædam editt. non habet* G.

porum quæ sint, explicari potest nullo labore ab his, qui, in agris quæ sint *subseciva*, non ignorant. Fundus et caput temporis dabitur Grammatico, *subseciva*, et alioquin peritura, (vid. s. 18.) occupabunt Musici, Geometræ.

17. *dum sit locupletior*] Largitur unum Fabius ea lege atque conditione, ut sibi vicissim alterum concedatur. Fatetur sine his in foro acquirere multos: sed acquirunt plus etiam sordidi negotiatores, et præcones. Igitur non ex reditu æstimanda eloquentia; alioquin metus est, ne ab infimis artibus vincatur. Didicit hunc usum τῆς *dum* ab Horatio, v. g. S. 1, 1, 4. *Nil obstet tibi*, DUM *ne sit te ditior alter*. In primis S. 1, 3, 137. ubi puto ita interpungendum, *magnorum maxime regum*, (*ne longum faciam*) DUM *tu quadrante lavatum Rex ibis* &c. Concedo tibi, ut sis rex, *dum* illud simul appareat, te, quantumvis regem, quadrante lavari *cet*.

18. *non ignobilis tragicus*] *Sophoclem* intrusit credo aliquis, qui hunc solum Tragicum nosset. Est autem, quod jam Philandro notatum, Euripidis versus in Hecuba, 816. Πειθὼ δὲ τὴν Τύραννον ἀνθρώποις μόνην. Eodem respicit Tullius de Orat. 2, 44. *Sed tantam vim habet illa quæ recte a bono Poeta dicta est*, Flexanima atque omnium regina rerum. *Non ignobilis* elogium est simile illi, quo Polybium mactavit Livius, *non spernendus auctor*, de quo multi multa.

18. *ex stipe advocationum*] *Stipis* vocabulum ad contemtum pertinet. Cæterum jam obsoleverat

cationum, sed ex animo suo, et contemplatione ac scientia petet, perpetuum illum, nec fortunæ subjectum; facile persuadebit sibi, ut tempora, quæ spectaculis, campo, tesseris, otiosis denique sermonibus, ne dicam somno, et conviviorum mora conterunt, geometræ potius ac musico impendat, quanto plus delectationis habiturus, quam ex illis ineruditis voluptatibus? DEDIT enim hoc providentia 19
hominibus munus, ut honesta magis juvarent. Sed nos hæc ipsa dulcedo longius duxit. Hactenus ergo de studiis, quibus ante quam majora capiat, puer instituendus est: proximus liber velut novum sumet exordium, et ad rhetoris officia transibit.

ea tempestate lex Cincia: (de qua Brummerianum commentarium nemo ignorat paullo humanior) et ut aliæ merces prostabat decus rerum eloquentia.

M. FABII QUINCTILIANI

DE

INSTITUTIONE ORATORIA

LIBER SECUNDUS.

TENUIT conſuetudo, quæ quotidie magis invaleſcit,
ut præceptoribus eloquentiæ, Latinis quidem ſemper, ſed
etiam Græcis interim, diſcipuli ſerius quam ratio poſtulat,
traderentur. Ejus rei duplex eſt cauſſa: quod et rhetores
utique noſtri ſuas partes omiſerunt, et grammatici alienas
2 occupaverunt. Nam et illi declamare modo, et ſcientiam
declamandi ac facultatem tradere, officii ſui ducunt[a], id-
que intra deliberativas judicialeſque materias; nam cete-
ra, ut profeſſione ſua minora, deſpiciunt: et hi non ſatis
credunt excepiſſe quæ relicta erant, (quo nomine gratia
quoque his eſt habenda) ſed ad proſopopœias uſque, et ad
ſuaſorias, in quibus onus dicendi vel maximum eſt, irrum-
3 punt. Hinc ergo accidit, ut quæ alterius artis prima
erant opera[b], facta ſint alterius noviſſima: et ætas, altio-
ribus jam diſciplinis debita, in ſchola minore ſubſideat[c],
ac rhetoricen apud grammaticos exerceat. Ita[d], quod eſt

[a] dicunt Jenſ. [b] opera *om.* G. [c] ſubſidat G. *et* Jenſ. [d] Itaque G. *et* Jenſ.

2. *irrumpunt*] Propriam huic verbo ſedem eſſe, ubi quis per nefas occupat quod non debebat, oſtendit ad h. l. Burm. Sed cum ille poetas modo laudaverit, addamus Ciceronis locum de ſimillimo argumento agentis, et totum adſcribamus, quod nimis elegans eſt, et ea quæ ſequuntur etiam illuſtrat. Eſt autem de Orat. 3, 27. *Sed quoniam de noſtra poſſeſſione depulſi* (oratores a philoſophis) *in parvo et eo litigioſo prædiolo relicti ſumus, et aliorum patroni noſtra tenere tuerique non potuimus, ab iis (quod indigniſſimum eſt) quæ in noſtrum patrimonium* IRRUPERUNT, *quod opus eſt nobis mutuemur.*

maxime ridiculum, non ante ad declamandi magiſtrum
mittendus videtur puer, quam declamare jam ſciat. Nos 4
ſuum cuique profeſſioni modum demus. Et grammatice
[quam in Latinum transferentes, *literaturam* vocaverunt]
fines ſuos norit, præſertim tantum ab hac appellationis
ſuæ paupertate, intra quam primi illi conſtitere, provecta:
nam tenuis a fonte, aſſumtis poetarum hiſtoricorumque vi-
ribus, pleno jam ſatis alveo fluit; cum, præter rationem
recte loquendi, non parum alioqui copioſam, prope om-
nium maximarum artium ſcientiam amplexa ſit[e]: et *rhe-* 5
torice, cui nomen vis eloquendi dedit, officia ſua non de-
trectet[f], nec occupari gaudeat pertinentem ad ſe labo-
rem: quæ dum opere cedit, jam pene poſſeſſione depulſa
eſt. Nec inficiabor, ex[g] iis aliquem, qui *grammaticen* pro- 6
fitentur[h], eouſque ſcientiæ progredi poſſe, ut ad hæc quo-
que tradenda ſufficiat: ſed cum id aget, rhetoris officio
fungetur, non ſuo. Nos porro quærimus, quando iis, 7
quæ *rhetorice* præcipit, percipiendis puer maturus eſſe vi-
deatur. In quo quidem non id eſt æſtimandum, cujus
quiſque ſit ætatis, ſed quantum in ſtudiis jam effecerit.
Et ne diutius differam, quando ſit rhetori tradendus? ſic
optime finiri credo, cum poterit. Sed hoc ipſum ex ſu- 8
periore pendet quæſtione. Nam ſi grammatices munus
uſque ad *ſuaſorias* [quæ[i] ſunt apud rhetorem materiæ in-
ter rudimenta dicendi] prorogatur, tardius rhetore opus
eſt. Si rhetor prima operis ſui officia non recuſat, a nar-
rationibus ſtatim, et laudandi vituperandique opuſculis
cura ejus deſideratur. An ignoramus antiquis hoc fuiſſe 9
ad augendam eloquentiam genus exercitationis, ut theſes[l]
dicerent, et *communes locos*, et cetera citra complexum re-
rum perſonarumque, quibus veræ fictæque controverſiæ
continentur? Ex quo palam eſt, quam turpiter deſerat
eam partem rhetorices inſtitutio, quam et primam habuit,
et diu ſolam. Quid autem eſt ex iis, de quibus ſupra 10
dixi, quod non tum in alia, quæ ſunt rhetorum propria,
tum certe in illud judiciale cauſſæ genus incidat? An
non in foro narrandum eſt? qua in parte neſcio an ſit vel
plurimum. Non laus ac vituperatio certaminibus illis 11
frequenter inſeritur? Non communes loci? ſive qui ſunt

[e] eſt G. [f] detractet Jenſ. [g] aliquem ex iis Jenſ. [h] profiteantur G. *et* Jenſ. [i] *quæ incluſimus om.* G. *et al. ap. Burm. et ſane gloſſa videntur.* [l] theſis G. *et* Jenſ.

in vitia direƈti, quales legimus a Cicerone compoſitos : ſeu quibus quæſtiones generaliter traƈtantur, quales ſunt editi a Quinto quoque Hortenſio : ut, *Sitne parvis argumentis credendum?* et *pro teſtibus*, et *in teſtes*, in mediis li-
12 tium medullis verſantur. Arma ſunt hæc quodammodo præparanda ſemper, ut his, cum res poſcet [m], utaris. Quæ qui pertinere ad oratorem [n] non putabit, is ne ſtatuam quidem inchoari credet, cum ejus membra fundentur. Neque hanc (ut aliqui putabunt) feſtinationem meam ſic quiſquam calumnietur, tamquam eum, qui ſit rhetori tradendus [o], abducendum protinus a Grammaticis putem.
13 Dabuntur illis [p] tum quoque tempora ſua : neque erit verendum, ne binis præceptoribus oneretur puer. Non enim creſcet, ſed dividetur, qui ſub uno miſcebatur, labor : et erit ſui quiſque operis magiſter utilior : quod adhuc obtinent Græci, [q] a Latinis omiſſum eſt, et fieri videtur excuſate, quia ſunt, qui labori iſti ſucceſſerunt.

II. Ergo cum ad eas in ſtudiis vires pervenerit puer, ut quæ prima eſſe præcepta rhetorum diximus, mente conſequi poſſit, tradendus ejus artis magiſtris erit : quo-
2 rum in primis inſpici mores oportebit : quod ego non idcirco potiſſimum in hac parte traƈtare ſum aggreſſus, quia non in ceteris quoque doƈtoribus idem hoc examinandum quam diligentiſſime putem, ſicut teſtatus ſum libro priore : ſed quod magis neceſſariam ejus rei mentio-
3 nem facit ætas ipſa diſcentium. Nam et adulti fere pueri ad hos præceptores transferuntur, et apud eos juvenes etiam faƈti perſeverant, ideoque major [r] adhibenda tum cura eſt : ut et teneriores annos ab injuria ſanƈtitas docentis cuſtodiat, et ferociores a licentia gravitas deterreat.
4 Neque vero ſatis eſt ſummam præſtare abſtinentiam, niſi diſciplinæ ſeveritate convenientium quoque ad ſe mores

[m] poſcat G. Jenſ. [n] orationem Jenſ. *et multi ap. Burm.* [o] traditus G. *et al. ap. Burm. bene.* [p] illi Jenſ. *non male.* [q] et *inſ.* G. Jenſ. *et al. ap. Burm.* [r] magis G.

11. *a Cicerone compoſitos*] Ipſe in Paradoxorum præfatione, *Ego vero*, inquit, *illa ipſa, quæ vix in Gymnaſiis et in otio Stoici probant, ludens conjeci in communes locos* &c. et in fine, *deguſtabis genus hoc exercitationum earum, quibus uti conſuevi, cum ea quæ dicuntur in ſcholis ϑετικὰ, ad noſtrum hoc oratorium transfero dicendi genus.* Ex hoc igitur ultimo genere forte exſtiterunt quædam Quinƈtiliano prodente : quamquam illud *legimus* etiam ad laudatum e paradoxis locum referri poteſt. Cæterum vituperatione finit communem locum etiam 2, 4, 22.

adſtrinxerit. Sumat igitur ante omnia parentis erga diſcipulos ſuos animum, ac ſuccedere ſe in eorum locum, a quibus ſibi liberi traduntur, exiſtimet. Ipſe nec habeat 5
vitia; nec ferat. Non auſteritas ejus triſtis, non diſſoluta ſit comitas: ne inde odium, hinc contemtus oriatur. Plurimus ei de honeſto ac bono ſit ſermo. Nam quo ſæpius monuerit, hoc rarius caſtigabit. Minime iracundus; nec tamen eorum, quæ emendanda erunt, diſſimulator: ſimplex in docendo, patiens laboris, aſſiduus potius, quam immodicus. Interrogantibus libenter reſpondeat, non interrogantes percontetur ultro. In laudandis diſcipulorum 6
dictionibus nec malignus, nec effuſus: quia res altera tædium laboris, altera ſecuritatem parit. In emendando 7
quæ corrigenda erunt, non acerbus, minimeque contumelioſus: nam id quidem multos a propoſito ſtudendi fugat, quod quidam ſic objurgant, quaſi oderint. Ipſe aliquid, 8
immo multa quotidie dicat, quæ ſecum audita referant. Licet enim [s] ſatis exemplorum ad imitandum ex lectione ſuppeditet, tamen *viva illa,* ut dicitur, *vox* alit plenius, præcipueque ejus [t] præceptoris, quem diſcipuli, ſi modo recte ſunt inſtituti, et amant, et verentur. Vix autem dici poteſt, quanto libentius imitemur eos, quibus favemus. Minime vero permittenda pueris, ut ſit apud ple- 9
roſque, aſſurgendi [v] exultandique in laudando licentia: quin etiam juvenum modicum eſſe, cum audient, teſtimonium debet. Ita fiet, ut ex judicio præceptoris diſcipulus pendeat, atque id ſe dixiſſe recte, quod ab eo probabitur, credat. Illa vero vitioſiſſima, quæ jam *humanitas* vocatur, 10
invicem qualiacumque laudandi, cum eſt indecora et theatralis, et ſevere inſtitutis ſcholis aliena, tum ſtudiorum pernicioſiſſima hoſtis. Supervacua enim videntur [x] cura, ac labor, parata, quidquid effuderint, laude. Vultum 11
igitur præceptoris intueri, tam qui audiunt, debent, quam ipſe, qui dicit: ita enim probanda atque improbanda diſcernent: ſic ſtilo facultas continget; auditione judicium.

[s] eis G. [t] ejus *om.* G. [v] exſurgendi G. *contra p. p. no.* [y]. [x] videtur G.

II, 5. *ſimplex in docendo*] Qui ambages omnes atque anfractus evitet, nihil aſtute reticeat, et candide aperteque omnia pandat.

9. *modicum—teſtimonium*] De plauſu adhuc loquitur etiam illo, quem dicenti præceptori tribuunt auditores. Vid. ſ. 13.

12 At nunc proni atque ſuccincti ad omnem clauſulam non exſurgunt [y] modo, verum etiam excurrunt, et cum indecora exultatione conclamant. Id mutuum eſt, et ibi declamationis fortuna. Hinc tumor et vana de ſe perſuaſio, uſque adeo, ut illo condiſcipulorum tumultu inflati, ſi parum a præceptore laudentur, ipſi de illo male ſentiant.
13 Sed ſe quoque præceptores intente ac modeſte audiri velint: non enim judicio diſcipulorum dicere debet magiſter, ſed diſcipuli magiſtri. Quin, ſi fieri poteſt, intendendus animus in hoc quoque, ut perſpiciat quæ quiſque, et quomodo laudet: et placere, quæ bene dicet, non ſuo magis, quam eorum nomine delectetur, qui recte judica-
14 bunt. Pueros adoleſcentibus ſedere permixtos, non placet mihi. Nam etiamſi vir talis, qualem eſſe oportet ſtudiis moribuſque præpoſitum, modeſtam habere poteſt etiam [z] juventutem: tamen vel infirmitas a robuſtioribus ſeparanda eſt; et CARENDUM non ſolum crimine turpitudinis,
15 verum etiam ſuſpicione. Hæc notanda breviter exiſtimavi. Nam ut abſit ab ultimis vitiis ipſe præceptor, ac ſchola, ne præcipiendum quidem credo. Ac [a] ſi quis eſt, qui flagitia manifeſta in deligendo filii præceptore non vitet, jam hinc ſciat, cetera quoque, quæ ad utilitatem juventutis componere conamur, eſſe ſibi, hac parte omiſſa, ſupervacua.

III. Ne illorum quidem perſuaſio ſilentio tranſeunda eſt, qui, etiam cum idoneos rhetori pueros putaverunt, non tamen continuo tradendos eminentiſſimo credunt, ſed apud minores aliquamdiu detinent: tamquam inſtituendis artibus magis ſit apta mediocritas præceptoris, cum ad intellectum atque imitationem facilior, tum ad ſuſcipien-
2 das elementorum moleſtias minus ſuperba. Qua in re mihi non arbitror diu laborandum, ut oſtendam, quanto ſit melius optimis imbui, quantaque in eluendis, quæ ſemel inſederint, vitiis, difficultas conſequatur: cum gemi-

[y] aſſurgent G. *contra p. a. no.* v. [z] et G. [a] at G.

12. *clauſulam*] Hic ſimpliciter intelligo finem periodi, ut Cic. de Orat. 3, 50. *Clauſulas autem diligentius etiam ſervandas eſſe arbitror, quam ſuperiora, quod in his maxime perfectio atque abſolutio judicatur. — in oratione prima pauci cernunt, poſtrema plerique &c.*

12. *ibi declamationis fortuna*] Ita bene vel male proceſſiſſe ſibi declamationem arbitrantur, ut immoderate vel modice laudati ſunt: et ne excidant laudibus, eas laudandis aliis mereri et parare ſibi ſtudent.

natum onus succedentes premat, et quidem dedocendi
gravius, ac prius, quam docendi. Propter quod TIMO- 3
THEUM clarum in arte tibiarum, ferunt duplices ab iis,
quos alius instituisset, solitum exigere mercedes, quam si
rudes traderentur. Error tamen est in re duplex: unus,
quod interim sufficere illos[b] minores existimant: et bono
sane stomacho contenti sunt: quæ quamquam et ipsa re- 4
prehensione digna securitas, tamen esset utcumque tolera-
bilis, si ejusmodi præceptores minus docerent, non pejus:
alter ille etiam frequentior, quod eos, qui ampliorem di-
cendi facultatem sunt consecuti, non putant ad minora de-
scendere: idque interim fieri, quia fastidiant præstare hanc
inferioribus curam; interim, quia omnino non possint.
Ego porro eum, qui nolit, in numero præcipientium non 5
habeo; posse autem maxime, si velit, optimum quemque
contendo: primum, quod eum, qui eloquentia ceteris
præstet, illa quoque, per quæ ad eloquentiam pervenitur,
diligentissime percepisse credibile est: deinde, quia pluri-
mum in præcipiendo valet ratio, quæ doctissimo cuique
planissima[c] est: postremo, quia nemo sic in majoribus emi- 6
net, ut eum minora deficiant: nisi forte Jovem quidem
Phidias optime fecit, illa autem, quæ in ornamentum ope-

[b] illi G. Jens. [c] plenissima G. Jens.

III, 3. *duplices—quam*] Bene hic Pithœus laudat Liv. 7, 8. *Multiplex quam pro numero damnum est.*

3. *bono stomacho contenti sunt*] Simpliciter ita intelligo; bonum se stomachum habere significant, cum medioci i Præceptore contenti sunt. Nimirum *stomacho* non est casus ab nomine *contenti* rectus, sed absolute ponitur, ut illud Cic. Fam. 7, 8. *cujus tu periculo stultus es*, et similia. *Contentus* illo sæculo etiam sine casu dicebatur Plin. ep. 1, 5, 8. *Nec contentus, pervenit ad Spurinam.* Quin ipse Cic. Bruto c. 35. *Cum Catulum audires sine comparatione, non modo contentus esses, sed melius non quæreres.* Venuste ergo Fabius *bono stomacho* esse dicit, qui tam facile contenti sint, nec præceptores spernant licet valde mediocres.

5. *valet ratio*] Nimirum illa *ratio conformatioque doctrinæ*, quam *methodum* scholæ vocant: hæc et *plenissima* est, h. e. nusquam deficiens, et abundans potius bonis præceptis; et *planissima*, expeditissima, nihil intricatum relinquens: ut difficile sit divinare, utrum Fabius posuerit; nisi quod posterius magis ad objectionem propositam valere videtur.

6. *nisi forte*] Non usque quaque valet illa ratio, qui majus possit, eum posse etiam minus: quæ scilicet effecerit etiam, ut Stoicus sapiens sutor idem bonus esset. Sed satis est ad eam, quæ hic tractatur quæstionem, falsissimum esse, quod quidam persuadere aliis cupiunt, qui, quod summum est in arte aliqua possit, illum, ea ipsa caussa quod summum teneat elementa ejus artis tradere non posse.

ris ejus accedunt, alius melius elaboraſſet; aut orator lo-
qui neſciet; aut leviores morbos curare non poterit medi-
7 cus præſtantiſſimus. Quid ergo? non[d] eſt quædam elo-
quentia major, quam ut eam intellectu conſequi puerilis
infirmitas poſſit? Ego vero confiteor: ſed hunc diſertum
præceptorem, prudentem quoque, et non[e] ignarum do-
cendi, eſſe oportebit, ſubmittentem ſe ad menſuram diſ-
centis: UT velociſſimus quiſque, ſi forte iter cum parvulo
faciat, det manum, et gradum ſuum minuat, nec procedat
8 ultra, quam comes poſſit. Quid? ſi plerumque accidit, ut
faciliora ſint ad intelligendum, et lucidiora multo, quæ a
doctiſſimo quoque dicuntur? Nam et prima eſt eloquen-
tiæ virtus, perſpicuitas, et, QUO quis ingenio minus va-
let, hoc ſe magis attollere et[f] dilatare conatur: UT ſta-
tura breves, in digitos eriguntur, et plura infirmi minan-
9 tur. Nam tumidos, et corruptos, et tinnulos, et quo-
cumque alio cacozeliæ genere peccantes, certum habeo,
non virium, ſed infirmitatis vitio laborare: UT corpora
non robore, ſed valetudine inflantur; et recto itinere lap-
ſi[g] plerumque devertunt. Erit ergo obſcurior etiam, quo
10 quiſque deterior. Non excidit mihi, ſcripſiſſe me[h] in libro
priore, cum potiorem in ſcholis eruditionem eſſe, quam
domi, dicerem, libentius ſe prima ſtudia teneroſque pro-
fectus ad imitationem condiſcipulorum, quæ facilior eſ-
ſet, erigere: quod a quibuſdam ſic accipi poteſt, tam
quam hæc, quam nunc tueor, ſententia priori diverſa ſit.
11 Id a me procul aberit: namque ea cauſſa vel maxima
eſt, cur optimo cuique præceptori ſit tradendus puer,
quod apud eum diſcipuli quoque melius inſtituti, aut di-
cent, quod inutile non ſit imitari; aut ſi quid erraverint,
ſtatim corrigentur: at indoctus ille etiam[i] probabit for-

[d] num G. [e] non *om.* G. *male.* [f] quam G. [g] laſſi *MSS. aliquot ap. Burm.* [h] *om.* G. *recte.* [i] et G.

9. *recto itinere lapſi*] Blandiebatur initio illud *laſſi*. Certum enim eſt, qui *laſſi* ſunt a via, eos deverti ſolere quietis cauſſa. Sed attentius conſideranti videbatur nihil mutandum. *Recto itinere lapſi*, h. e. quia a via regia quacunque de cauſſa aberrarunt, *deverti ſolent* et doctores illi, qui quod ad rem pertinet, non inveniunt, quærunt diverticula. Novi ego concionatorem haud unum, quorum longiſſima quæque concio eſſet abſurdiſſima, cum extemporali levitate confiſi ſemper quærerent quo ſi non auditoribus, ſibi certe ſatisfacerent: iidem tolerabiliores, quoties cogitata ante, et breviora in ſuggeſtum adferrent.

10. *libro priore*] Supra 1, 2, 26.

taſſe vitioſa, et placere audientibus judicio ſuo coget. Sit 12
ergo tam eloquentia, quam moribus præſtantiſſimus, qui ad Phœnicis Homerici exemplum dicere, ac facere doceat.

IV. Hinc jam, quas primas in docendo partes rhetorum[l] putem, tradere incipiam: dilata[m] parumper illa, quæ ſola vulgo vocatur, *arte rhetorica*. Ac mihi opportunus maxime videtur ingreſſus ab[n] eo, cujus aliquid ſimile apud grammaticos puer didicerit. Et quia narra- 2
tionum, excepta qua in cauſſis utimur, tres[o] accepimus[p] ſpecies, *fabulam*, quæ verſatur in tragœdiis atque carminibus, non a veritate modo, ſed etiam a forma veritatis remotam; *argumentum*, quod falſum, ſed vero ſimile comœdiæ fingunt; *hiſtoriam*, in qua eſt geſtæ rei expoſitio; grammaticis autem[q] poeticas dedimus: apud rhetorem initium ſit hiſtoria[r], tanto robuſtior[s], quanto verior. Sed 3
narrandi quidem quæ nobis optima ratio videatur, tum demonſtrabimus, cum de judiciali parte dicemus. Interim admonere illud ſatis eſt, ut ſit ea neque arida prorſus atque jejuna: (nam quid opus erat tantum ſtudiis laboris impendere, ſi res nudas atque inornatas indicare ſatis videretur?) neque rurſus ſinuoſa, et arceſſitis deſcriptionibus, in quas plerique imitatione poeticæ licentiæ ducuntur, laſciva. Vitium utrumque: pejus tamen illud, quod 4
ex inopia, quam quod ex copia venit. Nam in pueris oratio perfecta, nec exigi, nec ſperari poteſt: melior autem[t] eſt indoles læta, generoſique conatus, et vel plura juſto concipiens interim ſpiritus. Nec umquam me in 5
his diſcentis annis offendat, ſi quid ſuperfuerit. Quin ipſis doctoribus hoc eſſe curæ velim, ut teneras adhuc mentes more nutricum mollius alant, et ſatiari velut quodam jucundioris diſciplinæ lacte patiantur. Erit illud plenius interim corpus, quod mox adulta ætas adſtringat. Hinc ſpes[u] roboris. Maciem namque et infirmitatem in 6
poſterum minari ſolet protinus omnibus membris expreſ-

[l] rhetorem putem tradere, G. [m] dilatata G. [n] ab eo *om.* G. [o] tris *Sic et fere ſemper* G. *et* Jenſ. [p] *Sic* Jenſ. *et al. ap. Burm.* [q] etiam Jenſ. [r] hiſtorica G. Jenſ. [s] robuſtior, quanto *om.* Jenſ. [t] tamen G. [u] ſpem roboris. aciem G.

12. *Phœnicis Homerici*] Qui docere juſſus eſt Achillem Ιλ. ί. 443.
Μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων.
Quod Cicero vertit de Orat. 3, 15. *Oratorem verborum, actoremque rerum.* Add. noſter 2, 16, 8.

ſus infans. Audeat hæc ætas plura, et inveniat, et inventis gaudeat, ſint licet[x] illa non ſatis interim ſicca et[z] ſevera. FACILE remedium eſt ubertatis: ſterilia nullo la-
7 bore vincuntur. Illa mihi in pueris natura minimum ſpei dederit, in qua ingenium judicio præſumitur. Materiam eſſe primum volo vel abundantiorem, atque ultra, quam oporteat, fuſam. Multum inde decoquent anni, multum ratio limabit, aliquid velut uſu ipſo deteretur, ſit modo unde excidi poſſit, et quod exſculpi: erit autem, ſi non ab initio tenuem nimium laminam duxerimus, et
8 quam cælatura altior rumpat. Quod me de his ætatibus ſentire minus mirabitur, qui apud Ciceronem legerit[a], *Volo enim ſe efferat in adoleſcente*[b] *fecunditas*. Quapropter in primis evitandus, et in pueris præcipue, magiſter aridus, NON minus, quam teneris adhuc plantis
9 ſiccum et ſine humore ullo ſolum. Inde fiunt humiles ſtatim, et velut terram ſpectantes, qui nihil ſupra quotidianum ſermonem attollere audeant. MACIES illis pro ſanitate, et judicii loco infirmitas eſt: et dum ſatis putant vitio carere, in id ipſum incidunt vitium, quod virtutibus carent. Quare mihi ne maturitas quidem ipſa feſtinet, nec MUSTA in[c] lacu ſtatim auſtera ſint: ſic et annos fe-
10 rent, et vetuſtate proficient. Ne illud quidem quod admoneamus indignum eſt, INGENIA puerorum nimia interim emendationis ſeveritate deficere: nam et deſperant, et dolent, et noviſſime oderunt, et, quod maxime nocet,
11 DUM omnia timent, nihil conantur. Quod etiam ruſticis notum eſt, qui FRONDIBUS teneris non putant adhiben-

[x] licet *om.* G. [z] ac G. Jenſ. [a] legit G. [b] aduleſc. G. [c] in lacu *om.* G.

4, 7. *ingenium judicio præſumitur*] *Præſumere*, frequens noſtro verbum, ſignificat occupare. *Ingenium* igitur *judicio præſumitur*, cum prius in puero ſenilis quædam et ſicca ſeveritas, ac judicium nimis diligens et aſperum, quam ingenium felix, lætum, fecundum, luxurians adeo, ſe prodit. Cæterum admirabilis doctor eſt, ut in aliis ita hic etiam Fabius, qui de felici illa ingeniorum ubertate ita loquatur, ut ipſa oratione illam ſua non pinxiſſe, ſed qualis et quanta ſit coram demonſtraſſe videatur.

8. *apud Ciceronem*] De Orat. 2, 21. cujus locum ante oculos cum haberet Fabius, ne eadem ſimilitudine uteretur, evitavit. At tu, qui pulchritudinis quendam ſenſum induere animo ſtudes, totum locum fac ut cum hoc noſtro conferas.

9. *nihil ſupra quotidianum ſermonem*] Conf. ſupra 1, 2, 31.

11. *ruſticis notum eſt*] In quibus Columella 4, 7, 1. vetat *falce deputari palmites,—quod in viridi et adhuc ſtirpe immatura fieri noxium eſt* &c.

dam eſſe falcem, quia reformidare ferrum videntur, et ci-
catricem nondum pati poſſe. Jucundus ergo tum maxime 12
debet eſſe præceptor, ut REMEDIA, quæ alioqui natura
ſunt aſpera, [d] molli manu leniantur: laudare aliqua, ferre
quædam, mutare etiam, reddita cur id fiat ratione; illu-
minare, interponendo aliquid ſui. Nonnumquam hoc
quoque erit utile, totas ipſum dictare materias, quas et
imitetur puer, et interim tamquam ſuas amet. At ſi tam 13
negligens ei ſtilus fuerit, ut emendationem non recipiat:
expertus ſum prodeſſe, quoties [e] eamdem materiam rurſus
a me retractatam [f], ſcribere de integro juberem, *poſſe enim
eum adhuc melius:* quatenus nullo magis ſtudia, quam
ſpe gaudent. Aliter autem alia ætas emendanda eſt, et 14
pro modo virium et [g] exigendum opus, et corrigendum.
Solebam ego dicere pueris, aliquid auſis licentius aut læ-
tius, *laudare illud me adhuc*; *venturum tempus, quo idem
non permitterem:* ita et ingenio gaudebant, et judicio non
fallebantur. Sed ut eo revertar, unde ſum egreſſus [h]: 15
narrationes ſtilo componi quanta maxima poſſit adhibita
diligentia volo. Nam ut primo, cum ſermo inſtituitur,
dicere quæ audierint, utile eſt pueris ad loquendi faculta-
tatem; ideoque et retro agere expoſitionem [i], et a media
in utramque partem diſcurrere ſane merito cogantur; ſed
ad gremium præceptoris, et dum aliud [l] non poſſunt, et
dum res ac verba connectere incipiunt, ut protinus memo-
riam firment: ita cum jam formam rectæ atque emenda-
tæ orationis accipient, extemporalis garrulitas, nec ex-
ſpectata cogitatio et vix ſurgendi mora, circulatoriæ vere
jactationis eſt. Hinc parentum imperitorum inane gau- 16
dium, ipſis vero contemtus operis, et inverecunda frons,
et conſuetudo peſſime dicendi, et malorum exercitatio,
et, quæ magnos quoque profectus frequenter perdidit,
arrogans de ſe perſuaſio innaſcitur. Erit ſuum parandæ 17
facultati tempus, nec a nobis negligenter locus iſte tranſi-
bitur. Interim ſatis eſt [m], ſi puer omni cura, et ſummo,
quantum ætas illa capit, labore aliquid probabile ſcripſe-
rit: in hoc aſſueſcat, hujus rei naturam ſibi faciat. Ille

[d] leni et molli G. molli et levi Jenſ. *utrumque habet et alios auctores*; *neutrum damnaverim.* [e] conſequens *etiam hic* G. *et ſæpe, quin fere ſemper: itaque non amplius adnotabimus.* [f] *Sic* G. Jenſ. *et optimi quique:* tractatam *al.* [g] *Sic* G. *et* Jenſ. virium exig. et corr. opus *al.* [h] digreſſus ſum G. [i] diſpoſitionem G. [l] *om.* G. [m] erit G. Jenſ.

17. *aſſueſcat,—naturam*] Reſpicit ad vulgarem ſententiam, qua *alteram naturam* eſſe *conſuetudinem* fertur: ut 1, 2, 8.

demum in id, quod quærimus, aut ei proximum, poterit
18 evadere, qui ANTE difcet recte dicere, quam cito. *Nar-*
rationibus non inutiliter fubjungitur opus deftruendi con-
firmandique eas, quod ἀνασκευὴ et κατασκευὴ vocatur [n]. Id
porro non tantum in fabulofis et carmine traditis fieri
poteft, verum etiam in ipfis annalium monumentis : ut, fi
quæratur, *An fit credibile fuper caput Valerii pugnantis fe-*
diffe corvum, qui os oculofque hoftis Galli roftro atque alis
19 *everberaret?* fit in utramque partem ingens ad dicendum
materia : ut *de ferpente, quo Scipio traditur genitus*, et *lupa*
Romuli, et *Egeria Numæ:* nam Græcis hiftoriis [o] plerumque
poeticæ fimilis eft licentia. Sæpe etiam quæri folet de tem-
pore, de loco, quo gefta res dicitur. Nonnumquam de
perfona quoque, ficut Livius frequentiffime dubitat, et
20 alii ab aliis hiftorici diffentiunt. Inde paullatim ad ma-
jora tendere incipiet, laudare claros viros, et vituperare
improbos : quod non fimplicis utilitatis opus eft. Nam-
que et ingenium exercetur multiplici variaque materia,
et animus contemplatione recti pravique formatur, et
multa inde cognitio rerum venit : exemplifque, quæ funt
in omni genere cauffarum [p] potentiffima, jam tum inftrui-
21 tur, cum res pofcet, ufurus. Hinc illa quoque exercitatio
fubit *comparationis, uter melior, uterve deterior?* quæ quam-
quam verfatur in ratione fimili, tamen et duplicat mate-
riam, et virtutum vitiorumque non tantum naturam, fed
etiam modum tractat. Verum de ordine laudis, con-
traque, quoniam tertia hæc rhetorices pars eft, præcipie-
22 mus fuo tempore. *Communes loci* (de iis loquor, quibus
citra perfonas in ipfa vitia moris eft perorare, ut in *adulte-*

[n] vocetur G. [o] hiftoricis G. Jenf. *utroque loco nullo fententiæ difcrimine.*
[p] cauffarum *om.* G. *et poteft commode abeffe.*

18. *Valerii pugnantis*] *Corvini* ab eo eventu, ut volunt, dicti, de quo Liv. 7, 26. Gell. 9, 11. De ferpente patre Scipionis Gellius idem 7, 1. Cætera quoque, quæ hic retulit, e hiftoriæ R. et annalium monumentis repetita effe, vel Livius docet : feveriora paullum genealogiis et archæologiis Græcorum, ipfis certe vifa.

19. *nam Græcis*] Cauffam reddit, quod de Græca hiftoria nihil exempli cauffa adferat. Sic infra f. 39. *Nam fictas ad imitationem* &c.

19. *poeticæ fimilis lic.*] Sed de Romana etiam ante conditam condendamve urbem hiftoria Livius in proœ. *poeticis magis decora fabulis* &c.

21. *fuo tempore*] Infra 3, 7. ubi de genere demonftrativo agit.

22. *Communes loci*] Etiam 2, 1, 11. ad vitia reftringit hanc appellationem. Scilicet contraria funt in eodem prædicamento.

rum, aleatorem, petulantem) ex mediis ſunt judiciis, et, ſi
reum adjicias, *accuſationes:* quamquam hi quoque ab illo
generali tractatu ad quaſdam deduci ſpecies ſolent, ut, ſi
ponatur *adulter cæcus, aleator pauper, petulans ſenex.* Ha-
bent autem nonnumquam etiam defenſionem. Nam et 23
pro *luxuria*, et pro [q] *amore* dicimus, et leno interim paraſi-
tuſque defenditur: ſic ut non homini patrocinemur, ſed
crimini. Theſes [r] autem, quæ ſumuntur ex rerum com- 24
paratione, ut *ruſticane vita, an urbana potior? juriſperiti,
an militaris viri laus major?* mire ſunt ad exercitationem
dicendi ſpecioſæ [s] atque uberes, quæ vel ad ſuadendi offi-
cium, vel etiam ad judiciorum diſceptationem [t] juvant
plurimum. Nam poſterior ex prædictis locus, in cauſſa
Murænæ copioſiſſime a Cicerone tractatur. Sunt et illæ 25
pene totæ ad deliberativum pertinentes genus, *ducendane
uxor, petendine ſint magiſtratus?* Namque hæ, perſonis
modo adjectis, ſuaſoriæ erunt. Solebant præceptores 26
mei, neque inutili, et nobis etiam jucundo genere exerci-
tationis, præparare nos conjecturalibus cauſſis, cum quæ-
rere atque exſequi juberent, *Cur armata apud Lacedæmo-
nios Venus?* et ita [u], *Quid crederetur* [v] *Cupido puer, ac vo-
lucer, et ſagittis ac face armatus?* et ſimilia: in quibus
ſcrutabamur voluntatem, cujus in controverſiis frequens
quæſtio eſt: quod genus chriæ videri poteſt. Nam locos 27
quidem, quales ſunt de teſtibus, *ſemperne his credendum?*
et de argumentis, *an habenda etiam parvis fides?* adeo
manifeſtum eſt ad forenſes actiones pertinere, ut quidam,

[q] pro *om.* **G.** [r] Theſis **G.** Jenſ. *ex Græco* θέσεις. [s] ſpatioſæ *quidam editi. Vid. Burm.* [t] diſceptationumque *editt. primæ, ut intelligatur officium.* [u] et quid ita G. [v] crederent Jenſ.

23. *pro luxuria et pro amore*] Quam tamen caute, et ſuſpenſo quaſi gradu, ea in re verſari, viri quidem graves ſoleant, vel Cœliana Tullii ſatis docet. Idem etiam reliquos locos ſ. theſes tractavit, v. g. de vita ruſtica et urbana pro S. Roſcio Amerino, pro Muræna autem, quod ipſe mox monet Fabius, de comparatione rei militaris et juriſprudentiæ.

26. *armata Venus*] Non ideo a nobis prætermittendum, quod ab aliis jam obſervatum eſt, *armatæ apud Lacedæmonios Veneris* originem referri a Lactantio 1, 20: et eſſe de ea Epigrammata Auſonii Græca duo n. 42 et 43: aliudque Leonidæ in Anthol. 1, 38, 7. itemque aliud Angeli Politiani Epiſt. 5. p. m. 143. *De Venere armata* et *Victrice* in nummis et gemmis vid. Burm. Cupidinis mythologiam et iconologiam complexus eſt Propertius 2, 9. ubi Marulli elegans carmen addidit Brouckhuſius. Fere totum etiam c. 27. libri 1. Anthologiæ Epigrammatum Græcorum εἰς ἔρωτα huc pertinet.

nec ignobiles in officiis civilibus, ſcriptos eos, memoriæque diligentiſſime mandatos, in promtu habuerint, ut, quoties eſſet occaſio, extemporales eorum dictiones his
28 velut emblematis [x] exornarentur. Quo quidem (nec enim ejus rei judicium differre ſuſtineo) ſummam videbantur mihi infirmitatem de ſe confiteri. Nam quid hi poſſint in cauſſis, quarum varia ac nova ſemper eſt facies, proprium invenire? quomodo propoſitis ex parte diverſa [z] reſpondere? altercationibus [a] velociter occurrere? teſtem rogare? qui etiam in iis, quæ ſunt communia, et in plurimis [b] cauſſis tractantur, vulgatiſſimos ſenſus verbis, niſi
29 tanto ante præparatis, proſequi nequeant. Neceſſe eſt his, cum eadem judiciis pluribus dicunt, aut faſtidium moveant, velut frigidi et repoſiti cibi; aut pudorem [c], deprehenſa toties audientium memoria, infelix ſupellex, quæ, ſicut apud pauperes ambitioſos, pluribus et diverſis
30 officiis conteratur: cum [d] eo quidem, quod vix ullus eſt tam communis locus, qui poſſit cohærere cum cauſſa, niſi aliquo propriæ quæſtionis vinculo copulatus: [e] appareat-

[x] emblamatis G. [z] adverſa G. [a] artecationibus Jenſ. *mendoſe.* [b] pluribus G. [c] afferat *inſerendum conjicit Burmannus. Durum certe referre ad* moveant. [d] Eo quidem magis, *omiſſo* cum, *conj. Regius.* Conteratur cum eodem. quid? quod *conj. Burmannus. Quid ſi* quandoquidem vix ullus? *vid. no.* [e] *Forte inſ.* ſit, *propter ſequens* appareatque. *Quid ſi legamus,* apparetque?

28. *altercationibus*] Non ſimpliciter ad rixas et contentiones pertinere hanc vocem, ſed breves modo loquentium vices deſignare, vel ex inſcriptione illa *Altercationis Hadriani, Auguſti, et Epicteti Philoſophi* apparet.

30. *cum eo quidem*] Quid ſuſpicati ſint viri docti, quid hariolati et nos ſimus, ſupra ſcriptum eſt. Si quis omnino tueri ſcripturam codicum velit, ille verba *cum eo quidem* interpretetur, *quibus quidem et hoc adjunctum incommodum eſt*, vel ſimili modo. Voces *cum eo* conditionem quandam, exceptionem, legem adjunctam notare, ad Fabri theſaurum exemplis comprobatum eſt.

30. *qui poſſit cohærere c. c.*] Hoc uſu venit forte Erucio illi, quem ridet pro Roſcio Amer. Tullius c. 29. *Quæ mihi iſte viſus eſt ex alia oratione declamare, quam in alium reum commentaretur: ita neque ad crimen parricidii, neque ad eum, qui cauſſam dicit, pertinebant.*

30. *appareatque*] Etiam hic non nihil eſt difficultatis, unde pendeat verbum *appareat*: utcunque ſatiſfeceris ſententiæ, ſi cum *niſi* jungas: ſed melius omnia fluerent, ſi ita ſcripſiſſet Fabius, *vix ullus eſt tam communis locus—et quin appareat.* Mollius etiam remedium, quo una tantum litera elidatur, propoſuimus, quo admiſſo cohærebunt, *vix ullus eſt tam communis locus—apparetque, eum* locum *non tam inſertum*, quod artis eſt, ut emblema et teſſellatum, vermiculatumque opus videri poſſit; *quam* extra utcunque *applicitum* ac male hærentem; quod ex his rebus apparet, *vel quod diſſimilis* &c.

que, eum non tam infertum [f], quam applicitum; vel 31
quod diffimilis eft ceteris, vel quod plerumque affumi [g]
etiam parum apte folet, non quia defideratur, fed quia paratus eft: ut quidam fententiarum gratia verbofiffimos
locos arceffunt, cum ex locis debeat nafci fententia. Ita 32
funt autem fpeciofa hæc et utilia, fi oriuntur ex cauffa. Ceterum quamlibet pulchra locutio, nifi ad victoriam tendit, utique fupervacua, fed interim etiam contraria eft.
Verum hactenus evagari fatis fuerit. *Legum laus* et *vitu-* 33
peratio jam majores, ac prope fummis operibus fuffecturas, vires defiderant [h]: quæ quidem fuaforiis magis [i], an controverfiis accommodata fit exercitatio, confuetudine et jure civitatium [k] differt: apud Græcos enim lator earum ad judicem vocabatur: Romanis pro concione fuadere ac diffuadere moris fuit. Utroque autem modo pauca de his, et fere certa dicuntur. Nam et genera funt tria, *fa-*
cri, *publici*, *privati juris*. Quæ divifio ad laudem magis 34
fpectat, fi quis eam per gradus augeat, quod *lex*, quod *publica*, quod *ad* [l] *religionem deum comparata fit*. Ea qui-
dem, de quibus quæri folet, communia omnibus. Aut 35
enim de jure dubitari poteft ejus, *qui rogat*, ut *de P. Clodii*, *qui non rite creatus tribunus arguebatur*: aut de ipfius rogationis, quod eft varium, *five non trino forte nundino promulgata*, *five non idoneo die*, *five contra interceffiones*, *vel aufpicia*, *aliudve quid*, *quod* [m] *legitimis obftet*, dicitur lata effe, vel ferri; five *alicui* manentium *legum repugnare*.
Sed hæc ad illas primas exercitationes non pertinent: 36
nam funt hæ citra complexum perfonarum, temporum, cauffarum. Reliqua eadem fere vero fictoque hujufmodi certamine tractantur. Nam vitium aut *in verbis* eft, aut
in rebus. In verbis quæritur, *An fatis fignificent? an fit* 37
in his aliquid ambiguum? In rebus, *An lex fibi ipfa confentiat? An in præteritum* [n] *ferri debeat, an in fingulos homi-*

[f] incertum G. [g] affui *conj. Burm.* [h] defideret Jenf. [i] ac controverfiis magis G. [k] civitatum G. Jenf. [l] in G. [m] quid legitime G. [n] *Sic MSS. et editt. vett.* populum *eft e conjectura Camerarii.*

35. *de P. Clodii*] Caput hoc eft et fumma orationis, quam pro domo fua habuit Cicero. Et ante, cum de revocando Cicerone ageretur, quæfitum eft, novane lege opus effet ad eam rem, an potius jure fuo rediret Tullius, qui non lege, quæ nulla fuiffet, fed per vim et injuriam expulfus effet.

37. *in præteritum*] Revocavi lectionem, quam cum conjecturæ fuæ cedere juberet, aliud egiffe videtur doctiffimus Camerarius. De eo quidem nunquam dubitatum eft, an *in populum* ferri lex debeat: cum hæc demum vera et proprie ita dic-

nes? Maxime vero commune eſt quærere, *An ſit honeſta?*
38 *an utilis?* Nec ignoro, plures fieri a pleriſque partes: ſed nos *juſtum, pium, religioſum*, ceteraque his ſimilia, *honeſto* complectimur. *Juſti* tamen ſpecies non ſimpliciter excuti ſolet. Aut enim de re ipſa quæritur, ut *dignane pœna, vel præmio ſit?* aut de modo præmii, pœnæve, *qui* tam
39 *major*, quam *minor* culpari poteſt. Utilitas quoque interim *natura* diſcernitur, interim *tempore*. Quædam *an obtineri poſſint?* ambigi ſolet. Ne illud quidem ignorare oportet, leges aliquando *totas*, aliquando *ex parte* reprehendi ſolere, cum exemplum rei utriuſque nobis claris
40 orationibus præbeatur. Nec me fallit, eas quoque leges eſſe, quæ non in perpetuum rogentur [o], ſed de honoribus aut [p] imperiis, qualis *Manilia* fuit, de qua Ciceronis oratio eſt. Sed de his nihil hoc loco præcipi poteſt. Conſtant enim propria rerum, de quibus agitur, non com-
41 muni qualitate. His fere veteres facultatem dicendi exercuerunt, aſſumpta tamen a dialecticis argumentandi ratione. Nam fictas ad imitationem fori conſiliorumque materias apud Græcos dicere, circa Demetrium Phalerea
42 inſtitutum fere conſtat. An ab ipſo id genus exercitationis ſit inventum, (ut alio quoque libro ſum confeſſus) parum comperi? ſed ne ii [q] quidem, qui hoc [r] fortiſſime affirmant, ullo ſatis idoneo auctore nituntur. Latinos vero dicendi præceptores extremis L. Craſſi temporibus cœpiſſe, Cicero auctor eſt: quorum inſignis maxime Plotius fuit.

[o] rogantur G. [p] atque G. [q] iis Jenſ. [r] hoc *om.* G.

ta lex ſit, quæ non in ſingulos, ſed in populum univerſum feratur: ſed de eo quæritur, an *in præteritum* lex ferri debeat, quæ retro valeat. Hæc ſpecies tractatur in Plinianis quibuſdam ad Trajanum epiſtolis v. g. 10. 116 et 119. Sed decepit nimirum Camerarium quod ſequitur *in ſingulos homines*, quos opponi ut alterum extremum putaret populo. Vid. no. prox.

37. *in ſingulos homines*] Cic. pro domo c. 17. pr. *Vetant leges ſacratæ, vetant XII tabulæ, leges privis hominibus irrogare, id eſt enim privilegium.* Eadem repetit de Leg. 3, 19. quæ tamen non indiſcretim capienda eſſe, tum oratio pro lege Manilia ſuadet, tum teſtamenta, arrogationeſque, curiatæque de imperio leges &c.

41. *circa Demetrium*] h. e. illius ætate. Illuſtrat hanc formulam Burmannus. Cæterum Philander et Pithœus hic reſpici putant ad librum Fabii de cauſſis corruptæ eloquentiæ: in Dialogo quidem, qui exſtat de hoc argumento, nulla hujus rei mentio eſt.

42. *Cicero auctor eſt*] De Orat. 3, 24. ex perſona Craſſi, ubi tamen Plotius non nominatur: nominatur autem ex Ciceronis ad M. Titinnium epiſtola a Sueto. De

V. Sed de ratione declamandi post paullo: interim, quia prima rhetorices rudimenta tractamus, non omittendum videtur id quoque, ut moneam, quantum sit collaturus ad profectum discentium rhetor, si, quemadmodum a grammaticis exigitur poetarum enarratio, ita ipse quoque historiæ, atque etiam magis orationum lectione susceptos a se discipulos instruxerit: quod nos in paucis, quorum id ætas exigebat, et parentes utile esse crediderant, servavimus. Ceterum sentientibus jam tum optima, duæ res 2
impedimento fuerunt, quod et longa consuetudo aliter docendi fecerat legem: et robusti fere juvenes, nec hunc laborem desiderantes, exemplum nostrum sequebantur. Nec ta- 3
men[s], si quid novi vel sero invenissem, præcipere in posterum puderet. Nunc vero scio id fieri apud Græcos, sed magis per adjutores: quia non videntur tempora suffectura, si legentibus singulis præire ipsi velint. Et hercle prælectio, quæ in 4
hoc adhibetur, ut facile atque distincte pueri scripta oculis sequantur, etiam illa, quæ vim cujusque verbi, si quod minus usitatum incidat, docet, multum infra rhetoris officium existimanda est. At demonstrare virtutes, vel, si quando 5
ita incidat, vitia, id professionis ejus atque promissi, quo[t] se magistrum eloquentiæ pollicetur, maxime proprium est: eo quidem validius, quod non utique hunc laborem docentium postulo, ut ad gremium revocatis, cujus quis-

[s] etiam *ins.* G. [t] *Sic* G. Jens. *et plures boni libri ap. Burm.* qui *al.*

Clar. Rhetor. c. 2. et inde Hiero. ad Eusebii Chron. Ol. 173, 1.

2. *exemplum nostrum sequebantur*] Hoc est ideo scholam meam frequentabant, ut declamantem me audirent, et exemplum dicentis vel in foro vel in umbra sibi proponerent: (vid. s. 16.) robusti fere juvenes, quique suo se ingenio legere posse aliorum orationes putarent, *exemplum* Fabii *sequebantur*, non interpretandi, resolvendique aliorum orationes scientiam; et cum audiebant orantem, tum illo arbitro ac judice ipsi declamabant. Interim non puderet nostrum, prodere præceptum aliis profuturum, et si non olim, sed nunc demum in illud incidisset. Candorem in docendo suum probat, cur suo consilio ipse usus non sit, ostendit.

3. *per adjutores*] Talis fuit *Ateius Philologus, declamantium adjutor atque præceptor*, ut ab Asinio Pollione appellatur apud Sueto. de Ill. Gram. 10. ubi memoratur etiam, illum a Capitone Atteio (Patrono suo arbitror) *inter grammaticos rhetorem, inter rhetores grammaticum dictum esse*. Græcorum autem sunt eodem loco atque munere ὑποδιδάσκαλοι. Sic Cicero ad Fam. 9, 18. extr. Pæto tanquam *Hypodidascalo proximam* a se *sellam cum pulvino* offert in schola, quam domi habebat, rhetorica.

5. *ad gremium revocatis*] Ad primam illam institutionem familiarem parvorum, quibus in gremio præceptoris stantibus, et formatur lingua, et manus regitur.

6 que eorum velit, libri [u] lectioni deſerviant. Nam mihi
cum facilius, tum etiam multo magis videtur utile, facto
ſilentio unum aliquem (quod ipſum imperari per vices op-
timum eſt) conſtituere lectorem, ut protinus pronuntia-
7 tioni quoque aſſueſcant: tum expoſita cauſſa, in quam
ſcripta legetur oratio (nam ſic clarius, quæ dicentur, in-
telligi poterunt,) nihil otioſum pati, quodque in *inventione*,
quodque in *elocutione* adnotandum erit: quæ in *proœmio*
conciliandi judicis ratio; quæ *narrandi* lux, brevitas, fi-
des; quod aliquando conſilium, et quam occulta callidi-
8 tas: namque ea ſola in hoc ars eſt, quæ intelligi niſi ab
artifice non poſſit: quanta deinceps [x] in *dividendo* pruden-
tia, quam ſubtilis et crebra *argumentatio*: quibus viribus
inſpiret, qua jucunditate permulceat: quanta in *maledictis*
aſperitas, in *jocis* urbanitas: ut denique dominetur in *af-
fectibus*, atque in pectora irrumpat, animumque judicum
9 ſimilem iis, quæ dicit, efficiat. Tum in ratione *eloquendi*,
quod verbum proprium, ornatum, ſublime: ubi *ampli-
ficatio* laudanda, quæ virtus ei contraria; quid ſpecioſe
tranſlatum; quæ *figura* verborum; quæ lenis et quadra-
10 ta, [z] ſed virilis tamen *compoſitio*. Ne id quidem inutile,
etiam corruptas aliquando et vitioſas orationes, quas ta-
men plerique judiciorum pravitate mirantur, legi palam
pueris, oſtendique in his, quam multa impropria, obſcura,
tumida, humilia, ſordida, laſciva, effeminata ſint: quæ
non laudantur modo a pleriſque, ſed (quod pejus eſt)
11 propter hoc ipſum, quod ſunt prava, laudantur. Nam
ſermo rectus, et ſecundum naturam enuntiatus, nihil ha-
bere ex ingenio videtur: illa vero, quæ utcumque de-
flexa ſunt, tamquam exquiſitiora miramur: non aliter
quam diſtortis, et quocumque modo prodigioſis corpori-

[u] *om.* G. *et poteſt abeſſe, atque intelligi* auctoris *vel* ſcriptoris. [x] deinde G.
[z] quadrata ſed *om.* G.

7. *nihil otioſum pati*] Nihil tranſmittere, cujus non vim declares, cujus non uſum et rationem oſtendas.

8. *quibus viribus inſpiret*] An ad ἐνθουσιασμὸν oratorium pertinet, qui contagione quaſi quadam tranſit ad audientes, ut et ipſi θεόληπτοι videantur?

9. *quadrata compoſitio*] Forte omiſit aliquis vocem, quam non intelligeret. Quadratorum lapidum commiſſuræ tenues et latentes: igitur *quadrata compoſitio tenis* eadem eſt, minime confragoſa, in qua nihil hiet, ſed apte omnia congruant.

11. *diſtortis—corporibus*] Elagabali cœnas et ſimiles monſtrorum amatores laudant ad h. l. viri docti. Et notæ ſunt recentiorum etiam principum circa nanos deliciæ.

bus apud quosdam majus est pretium, quam iis, quæ nihil ex communis habitus bonis perdiderunt: atque etiam qui 12
specie capiuntur, vulsis, levatisque, et inustas comas acu comentibus, et non suo colore nitidis, plus esse formæ putant, quam possit tribuere incorrupta natura: ut pulchritudo corporis venire videatur ex malis moribus. Nec solum hæc ipse debebit docere præceptor, sed frequenter interrogare, et judicium discipulorum experiri. Sic audi- 13
entibus securitas aberit, nec quæ dicentur, superfluent [a] aures: simulque ad id perducentur, quod ex hoc quæritur, ut inveniant ipsi, et intelligant. Nam QUID aliud agimus, docendo eos, quam ne semper docendi sint? Hoc 14
diligentiæ genus ausim dicere plus collaturum discentibus, quam omnes omnium Artes, quæ juvant sine dubio multum: sed latiore quadam comprehensione, per omnes quidem species rerum quotidie pene nascentium ire qui possunt? Sicut de re militari quamquam sunt tradita 15
quædam præcepta communia, magis tamen proderit scire, qua ducum quisque ratione, in quali loco, tempore, sit usus sapienter, aut contra. Nam in omnibus fere MINUS valent præcepta, quam experimenta. At [b] vero declama- 16
bit quidem præceptor, ut sit exemplo suis auditoribus: non plus contulerint lecti Cicero ac Demosthenes? Corrigetur [c] palam, si quid in declamando discipulus erraverit: non potentius erit emendare orationem? quin immo etiam jucundius. ALIENA enim vitia quisque reprehendi mavult, quam sua. Nec deerant plura, quæ dicerem: 17
sed neminem hæc utilitas fugit: atque utinam tam non pigeat facere istud, quam [d] non displicebit. (VI.) Quod 18
si potuerit obtineri, non ita difficilis supererit quæstio, qui

[a] *Sic* G. *et plerique MSS.* perfluent *edd. al.* præfluent *conj. Burm.* [b] *Sic* Jens. An *al.* [c] Corrigitur G. [d] *Quid si omissum est* fecisse?

13. *superfluent aures*] Hoc certe maluimus quam *perfluent*, quod editi plerique typis habent: sine dubio autem elegantius est Burmanni illud *præfluent*, quod in *perfluent* ex compendio scribendi corruptúm videri potest. Sed cum causa nulla sit, quare *præfluent* in *superfluent* mutaverit quisquam; satis magna autem, cur contra fecerit: maluimus verbum, quod tantis auctoritatibus niteretur, servare, cum præsertim *vascula oris angusti*, apud nostrum 1, 2, 28. *superfusam* (ac proinde superfluentem) *humoris copiam respuant*.

14. *Artes*] Sumo proprio illo et angustiore intellectu, quo ut τέχνη, a qua τεχνικοὶ dicuntur, de rhetoricorum præceptorum comprehensione accipitur, ut 5, 10, 120. *Nec enim Artibus editis factum est* &c. et sæpissime alias.

legendi ſint incipientibus? Nam quidam illos minores, quia facilior eorum intellectus videbatur, probaverunt: alii floridius genus, ut ad alenda primarum ætatum inge-
19 nia magis accommodatum. Ego optimos quidem, et ſtatim, et ſemper, ſed tamen eorum candidiſſimum quemque, et maxime expoſitum [e] velim, ut Livium a pueris magis, quam Salluſtium: et hic hiſtoriæ major [f] eſt auctor: ad quem tamen intelligendum jam profectu opus ſit.
20 Cicero, ut mihi quidem videtur, et jucundus incipientibus quoque, et apertus eſt ſatis, nec prodeſſe tantum, ſed etiam amari poteſt: tum (quemadmodum Livius præci-
21 pit) ut quiſque erit Ciceroni ſimillimus. Duo autem genera maxime cavenda pueris puto: Unum, ne quis eos [g] antiquitatis nimius admirator, in Gracchorum, Catoniſque, et aliorum ſimilium lectione dureſcere velit: fient enim horridi atque jejuni: nam neque vim eorum adhuc intellectu conſequentur: et elocutione, quæ tum [h] ſine dubio erat optima, ſed noſtris temporibus aliena, contenti, quod eſt peſſimum, ſimiles ſibi magnis viris vide-
22 buntur. Alterum, quod huic diverſum eſt, ne recentis [i] hujus laſciviæ floſculis capti, voluptate quadam parva deliniantur [k], ut prædulce illud genus, et puerilibus ingeniis
23 hoc gratius, quo propius eſt, adament. Firmis autem judiciis, jamque extra periculum poſitis, ſuaſerim et antiquos legere, ex quibus ſi aſſumatur ſolida ac virilis ingenii vis, deterſo rudis ſeculi ſqualore, tum noſter hic cultus clarius eniteſcet; et novos, quibus et ipſis multa virtus adeſt.
24 Nec enim nos tarditatis natura damnavit: ſed dicendi

[e] compoſitum Jenſ. [f] *Sic MSS. plures et edd. ap. Burm.* majoris *al.*
[g] *om.* G. [h] tamen G. [i] recentibus G. [k] declinantur G. *male.*

19. *et hic hiſtoriæ major*] Conjunctio *et*, ut alias, vim habet τῆς *quamquam.* Deinde nihil dubitavi revocare quaſi poſtliminio lectionem optimorum librorum. *Majoris*, quod cum *hiſtoriæ* jungebant neceſſario, tenebras offudit viris doctis, cum Liviana hiſtoria haud dubie major ampliorque fuerit Salluſtiana. Nec diſpelluntur iſtæ tenebræ obſervatione, quantumvis vera, de *hic* pronomine non ad proximum, ſed ad ſuperius relato: de Livio enim nullo modo dicere potuit Fabius, ſi ſibi intra paucos verſus conſtare volumus virum ſapientem, *ad quem tamen intelligendum jam profectu opus ſit:* ſed de Salluſtio hoc pronunciavit ſcilicet. Atqui Salluſtius non *majoris* ille quidem *hiſtoriæ*, ſed *major auctor* eſt.

Hic eſt, ut perhibent doctorum corda virorum,
Criſpus Romana primus in hiſtoria,

quod vere de ætatis illius judiciis Martialem 14,191. retuliſſe conſtat.

mutavimus [l] genus, et ultra nobis, quam oportebat, in-
dulſimus: ita non tam ingenio illi nos ſuperarunt, quam
propoſito. Multa ergo licebit eligere: ſed curandum
erit, ne iis, quibus permixta ſunt, inquinentur [m]. Quoſ- 25
dam vero etiam, quos totos imitari oporteat, et fuiſſe nu-
per, et nunc eſſe, quidni libenter non conceſſerim modo,
verum etiam contenderim? Sed hi qui ſint? non cujuſ-
que eſt pronuntiare. Tutius circa priores [n] vel erratur: 26
ideoque hanc novorum diſtuli lectionem, ne imitatio judi-
cium antecederet.

VI. (VII.) Fuit etiam in hoc diverſum præcipientium
propoſitum, quod eorum quidam materias, quas diſcipulis
ad dicendum dabant, non contenti diviſione dirigere, latius
dicendo proſequebantur: nec ſolum probationibus imple-
bant, ſed etiam affectibus. Alii cum primas modo lineas 2
duxiſſent, poſt declamationes, quod [o] omiſiſſet quiſque trac-
tabant; quoſdam vero locos non minore cura, quam cum
ad dicendum ipſi ſurgerent, excolebant. Utile utrum-
que: et ideo neutrum ab altero ſeparo: ſed ſi facere tan-
tum alterum neceſſe ſit, plus proderit demonſtraſſe rectam
protinus viam, quam revocare ab errore jam lapſos. Pri- 3
mum, quia emendationem auribus modo accipiunt, divi-
ſionem vero ad cogitationem etiam et ſtilum perferunt:
deinde, quod libentius præcipientem audiunt, quam re-
prehendentem. Si qui vero paullo ſunt vivaciores, in his
præſertim moribus, etiam iraſcuntur admonitioni, et ta-
citi repugnant. Nec ideo tamen minus vitia aperte coar- 4
guenda ſunt. Habenda enim ratio ceterorum, qui recta
eſſe, quæ præceptor non emendaverit, credent [p]. Utraque
autem ratio miſcenda eſt, et ita tractanda, ut ipſæ res poſ-
tulabunt. Namque incipientibus danda erit velut præfor- 5
mata materia ſecundum cujuſque vires. At cum ſatis

l mutuavimus G. m *Quid ſi* inquinemur? *Neque enim* electa *videntur* inquinari, *ſed nos, h. e. noſtra oratio.* n imitatio eſt *inſ.* G. *et alii MSS. apud Burm.* o quid omiſiſſet prius Jenſ. quod om. quiſque *conj. Regius.* p crederent G. Jenſ.

26. *circa priores vel erratur*] Verba *imitatio eſt* intruſiſſe aliquis videtur, qui vim convinctionis *vel* non intelligens, aliquid deeſſe ex ipſius præſentia ſuſpicaretur, cum ea incrementi quandam notionem habeat: etiam ſi error evitari non poſſit, tutius tamen erratur etiam circa antiquos, quam circa recentes.

2. *quod omiſiſſet quiſque*] Nihil mutandum. Præceptores tractabant poſt declamationes auditorum ſuorum, *quid* in ſua *quiſque* declamatione *omiſiſſet*, ſupplebantque adeo, quæ deeſſe viderentur.

compoſuiſſe ſe ad exemplum videbuntur, brevia quædam demonſtranda veſtigia: quæ perſecuti [q] jam [r] ſuis viribus
6 ſine adminiculo progredi poſſint. Nonnumquam credi ſibi ipſos [s] oportebit: ne mala conſuetudine ſemper alienum laborem ſequendi, nihil per ſe conari et quærere ſciant. Quod ſi ſatis prudenter dicenda viderint, jam prope conſummata fuerit præcipientis opera: ſi quid erraverint
7 adhuc, erunt ad ducem reducendi. Cui rei ſimile quiddam facientes AVES cernimus, quæ teneris infirmiſque fœtibus cibos ore ſuo collatos partiuntur: at cum viſi ſunt adulti, paullum egredi nidis, et circumvolare ſedem illam præcedentes ipſæ docent: tum expertas vires libero cœlo, ſuæque ipſorum fiduciæ permittunt.

VII. (VIII.) Illud ex conſuetudine mutandum prorſus exiſtimo in his, de quibus nunc diſſerimus, ætatibus, ne omnia, quæ ſcripſerint, ediſcant, et certa, ut moris eſt, die dicant: quod quidem maxime patres exigunt, atque ita demum ſtudere liberos ſuos, ſi quam frequentiſſime declamaverint, credunt; cum profectus præcipue dili-
2 gentia conſtet. Nam ut ſcribere pueros, plurimumque eſſe in hoc opere, plane velim: ſic ediſcere [t] electos ex orationibus vel hiſtoriis, aliove quo genere dignorum ea
3 cura voluminum, locos, multo magis ſuadeam. Nam et exercebitur acrius memoria, aliena complectendo, quam ſua: et qui erunt in difficiliore hujus generis labore verſati, ſine moleſtia, quæ ipſi compoſuerunt, jam familiarius animo ſuo affigent: et aſſueſcent optimis, ſemperque habebunt intra ſe, quod imitentur: etiam non ſentientes, formam orationis illam, quam mente penitus acceperint,
4 exprimemt. Abundabunt autem copia verborum optimorum, et compoſitione, ac figuris jam non quæſitis, ſed ſponte, et ex repoſito velut theſauro ſe offerentibus. Accedit his et jucunda in ſermone bene [u] a quoque dictorum relatio, et in cauſſis utilis. Nam et plus auctoritatis afferunt ea, quæ non præſentis gratia litis ſunt comparata, et

[q] profecuti G. Jenſ. [r] cum G. [s] eos Jenſ. [t] diſcere G. Jenſ.
[u] idonea quoque G. Jenſ.

2. *multo magis ſuadeam*] Et ego hic ſub religioſi teſtimonii fide confirmo, tanto felicius progreſſos eſſe in ſcribendi dicendique facultate adoleſcentes fidei meæ commiſſos, quo alacrius mihi in hac parte Quinctilianeæ doctrinæ, ediſcendis recitandiſque quam plurimis Tullii præſertim locis, obſequerentur.

laudem [x] fæpe majorem, quam fi noftra fint, conciliant.
Aliquando tamen permittendum, quæ ipfi fcripferint, [z] di- 5
cere, ut laboris fui fructum etiam ex illa, quæ maxime
petitur, laude, plurimum capiant. Verum id quoque tum
fieri oportebit, cum aliquid commodius elimaverint: ut
eo velut præmio ftudii fui donentur, ac fe meruiffe, ut di-
cerent, gaudeant.

VIII. (IX.) Virtus præceptoris haberi folet, nec im-
merito, diligenter in iis, quos erudiendos fufceperit, no-
tare difcrimina ingeniorum, et quo quemque natura ma-
xime ferat, fcire. Nam eft in hoc incredibilis quædam
varietas, nec pauciores animorum pene quam corporum
formæ. Quod intelligi etiam ex ipfis oratoribus [a] poteft, 2
qui tantum inter fe diftant genere dicendi, ut nemo fit al-
teri fimilis: quamvis plurimi fe ad eorum, quos proba-
bant, imitationem compofuerint. Utile deinde plerifque 3
vifum eft ita quemque inftituere, ut propria naturæ bona
doctrina foverent, et in id potiffimum ingenia, quo tende-
rent, adjuvarentur: UT fi quis palæftræ peritus, cum in
aliquod plenum pueris gymnafium venerit, expertus eo-
rum omni modo corpus animumque, difcernat, cui quif-
que certamini fit præparandus: ita præceptorem [b] elo- 4
quentiæ, cum fagaciter fuerit intuitus, cujus ingenium
preffo limatoque genere dicendi, cujus acri, gravi, dulci,
afpero, nitido, urbano, maxime gaudeat; ita fe commoda-
turum fingulis, ut in eo, quo quifque eminet, provehatur [c]:
quod et adjuta cura natura magis evalefcat [d]; et qui [e] in 5
diverfa ducatur, nec in iis, quibus minus aptus eft, fatis
poffit efficere: et [f] ea, in quæ natus videtur, deferendo
faciat infirmiora. Quod mihi (libera enim, vel contra 6
receptas perfuafiones rationem fequenti, fententia eft,) in
parte verum videtur. Nam proprietates ingeniorum dif-
picere prorfus neceffarium eft. In his quoque certum ftu- 7
diorum facere [ff] delectum nemo diffuaferit. Namque erit
alius hiftoriæ magis idoneus, alius compofitus ad carmen,
alius utilis ftudio juris, ut nonnulli rus fortaffe mittendi. Sic
difcernet hæc dicendi magifter, quo modo palæftricus
ille curforem faciet, aut pugilem, aut luctatorem, aliudve
quid ex iis, quæ funt facrorum certaminum. Verum ei, 8

[x] gratiam G. Jenf. *quod fere prætulerim.* [z] fcripferunt G. [a] oratio-nibus—quæ G. [b] præceptor G. [c] pervehatur. [d] valefcat G. [e] *Sic Colin. et Vafcof.* fi *reliqui, quod nec damno. Sed* qui *planius et Fabio dignius videbatur.* [f] de *inf.* Jenf. in *inf.* G. [ff] agere *Voffianus fecundus ap. Burm. in Add. qui adjicit, juvari hac lectione Vallam Eleg.* 5, 60.

qui foro deſtinabitur, non in unam partem aliquam, ſed in
omnia, quæ ſunt ejus operis, etiam ſi qua difficiliora diſ-
centi videbuntur, elaborandum eſt. Nam et omnino ſu-
9 pervacua erat doctrina, ſi natura ſufficeret. An ſi quis
ingenio corruptus ac tumidus, ut plerique ſunt, inciderit,
in hoc eum ire patiemur? aridum atque jejunum non ale-
mus, et quaſi veſtiemus? Nam ſi quædam detrahere ne-
10 ceſſarium eſt, cur non ſit adjicere conceſſum? Neque ego
contra naturam pugno. Non enim deterendum [g] id bo-
num, ſi quod ingenitum eſt, exiſtimo, ſed augendum, ad-
11 dendumque quod ceſſat. An vero [h] clariſſimus ille præ-
ceptor Iſocrates, quem non magis libri bene dixiſſe, quam
diſcipuli bene docuiſſe teſtantur, cum de Ephoro atque
Theopompo ſic judicaret, *ut alteri frenis, alteri calcaribus
opus eſſe* diceret; aut in illo lentiore tarditatem, aut in illo
pene præcipiti concitationem adjuvandam docendo exiſti-
mavit? cum alterum alterius natura miſcendum arbitra-
12 retur. Imbecillis tamen ingeniis ſane ſic obſequendum
ſit, ut tantum in id, quo vocat natura, ducantur. Ita
enim, quod ſolum poſſunt, melius efficient. Si vero libe-
ralior materia [i] contigerit [k], et in qua merito ad ſpem ora-

[g] deferendum G. Jenſ. [h] non G. *et al. ap. Burm. male.* [i] *Sic* G. Jenſ. *et optimi quique:* natura *videtur eſſe ex conjectura Regii.* [k] contingerit G.

9. *ingenio corruptus*] Luxuriem illam ſignat juvenilium ingeniorum, qua facile vel imagines concipiunt juſto majores, vel ſimilitudines ſectantur nimium diſſimiles, vel alia orationis meteora captant. Cum igitur modum excedit τὸ εὐφαντασίωτον τὸ μεγάφωνον, et virtutes his ſimiles, *corruptum ingenium, tumor, frigus,* accuſantur, vitia, quæ in adoleſcentibus et ingenii magni ſigna ſunt, et non difficulter emendantur: cum difficilius ſit oppoſita his vitia, *ſterilitatem,* et *aridam, jejunamque inopiam* alere. Add. 2, 10, 12.

11. *Iſocrates*] Narrat etiam Cicero de Orat. 3, 9. Cæterum repudiavimus negationem, quam ab initio hujus periodi quidam ponunt. Neque enim, quid fecerit Iſocrates, docet Fabius, ſed quid non fecerit. Non ſecutus eſt ingenia diſcipulorum, ut frenis tardum retineret, aut calcaribus incitaret currentem; ſed contra ivit, et contraria remedia vitiis contrariis adhibuit.

12. *materia contigerit*] Nolui fraudare Fabium lectione, quam manu ſcripti, credo, omnes agnoſcunt, quamque expungendam minime putaſſet Regius, ſi recordatus eſſet, Ciceronem, Livium et optimos quoſque auctores *materiem* de *ingenio* hominis ſive *natura* adhibere, in quantum vel formando perficitur, vel occaſionem præbere alii rei poteſt. Præter ea quæ ad Fabrum adnotata ſunt, notabilis præſertim eſt locus Cic. in Verr. 5, 68. *Fac enim fuiſſe in iſto C. Lælii, M. Catonis materiem atque indolem:* ubi

toris ſimus aggreſſi [l], nulla dicendi [m] virtus omittenda eſt.
Nam licet ſit aliquam in partem pronior [n], ut neceſſe eſt, 13
ceteris tamen non repugnabit, atque ea cura [o] paria faciet
iis, in quibus eminebat: ſicut ille (ne ab eodem exemplo
recedamus) exercendi corpora peritus, non ſi docendum
pancratiaſten ſuſceperit, pugno ferire vel calce tantum, aut
nexus modo, atque in his certos aliquos docebit, ſed om-
nia, quæ ſunt ejus certaminis. Erit qui ex his aliqua non
poſſit? In id maxime quod poterit incumbet. Nam ſunt 14
hæc duo vitanda prorſus: unum, ne tentes quod effici non
poſſit: alterum, ne ab eo, quod quis optime facit, in
aliud, cui minus eſt idoneus, transferas. At ſi fuerit qui
docebitur, ille, quem adoleſcentes ſenem vidimus, Nico-
ſtratus, omnibus in eo docendi partibus ſimiliter utetur:
efficietque illum, qualis hic fuit, luctando pugnandoque
(quorum [p] utroque certamine iiſdem diebus coronabatur)
invictum. Et quanto id magis oratoris futuri magiſtro 15
providendum erit? Non enim ſatis eſt dicere preſſe tan-
tum, aut ſubtiliter, aut aſpere: non magis, quam phonaſ-
co acutis tantum, aut mediis, aut gravibus ſonis, aut ho-
rum etiam particulis excellere. Nam SICUT cithara, ita
oratio perfecta non eſt, niſi ab imo ad ſummum omnibus
intenta nervis conſentiat.

IX. (X.) Plura de officiis docentium locutus, diſcipulos id unum interim moneo: ut præceptores ſuos non minus,

[l] accenſi *vel* ingreſſi *conj. Francii:* arrecti *conj. Burm.* [m] diſcendi G. Jenſ. [n] pravior G. [o] curam G. [p] *vid. leg.* quo.

arcent viri docti audaculam Lambini manum, qua *naturam* ſubſtitutum ibat.

13. *nexus*] Proprium palæſtræ verbum. Sen. de benef. 7, 1. *Magnus luctator eſt, non qui omnes numeros nexusque perdidicit* &c. Tali *nexu* ab Hercule *eliſa Leonis Ora Cleonæi* apud Sil. 3, 33. ubi vid. Drakenb. Idem eſt *nodus* ille *Herculeus*, quo idem Hercules apud Virgilium Æn. 8, 259. *Cacum corripit in nodum complexus.* Vid. Cerda. Res a Græcis, qui ἅμμα ita ſumunt. V. G. Theocr. 22, 66. ubi ἅμματα abſurde interpres vertit, quaſi eſſent ὄμματα. Scite nequam illa Palæſtra in Lucio Luciani p. 83. πρῶτον δὲ κατὰ λόγον ἅμμα σφίγγε. Add. Burm. ad noſtrum 2, 12. p. 168.

14. *Nicoſtratus*] De hoc vide, quod Burmannus jam præcepit, Salmaſianas obſervationes ad Chron. Hieron. in Schurtzfleiſchii junioris notitia Bibl. Vinar. p. 67. ſq.

14. *luctando pugnandoque*] Παγκρατίου καὶ πάλης, ut loquitur Pauſa. El. 1. p. 170, 10. ed. Wechel. Quod ſequitur, *quorum utroque certamine*, fateor, poſſe forte σοφὸν φάρμακον excuſandæ ellipſi excogitari. Sed videbatur mihi facilitati et candori Fabiano magis convenire *quo*. Add. 2, 12, 2.

quam ipſa ſtudia ament: et parentes eſſe non quidem cor-
2 porum, ſed mentium credant. Multum hæc pietas con-
fert ſtudio: nam ita et libenter audient, et dictis credent,
et eſſe ſimiles concupiſcent: in ipſos denique cœtus ſcho-
larum [q] læti et alacres convenient: emendati non iraſcen-
tur, laudati gaudebunt: ut ſint cariſſimi, ſtudio merebun-
3 tur. Nam ut illorum officium eſt docere, ſic horum præ-
bere ſe dociles: alioqui neutrum ſine altero [r] ſufficiet. Et
SICUT hominis ortus ex utroque gignentium confertur,
et fruſtra ſparſeris ſemina, niſi illa præmollitus foverit ſul-
cus: ita eloquentia coaleſcere nequit, niſi ſociata tradentis
accipientiſque concordia.

X. (XI.) In his primis operibus, quæ non ipſa parva
ſunt, ſed majorum quaſi membra atque partes, bene inſti-
tuto, ac ſatis exercitato, jam fere tempus appetet aggre-
diendi ſuaſorias judicialeſque materias: quarum antequam
viam ingredior [s], pauca mihi de ipſa declamandi ratione
dicenda ſunt: quæ quidem, ut ex omnibus noviſſime in-
2 venta, ita multo eſt [t] utiliſſima. Nam et cuncta illa, de
quibus diximus [u], in ſe fere continet, et veritati proximam
imaginem reddit: ideoque ita eſt celebrata, ut pleriſque
videretur ad formandam eloquentiam vel ſola ſufficere.
Neque enim virtus ulla perpetuæ duntaxat orationis repe-
riri poteſt, quæ non ſit cum hac dicendi meditatione com-
3 munis. Eo quidem res iſta [x] culpa docentium recidit, ut
inter præcipuas, quæ corrumperent [z] eloquentiam, cauſſas,
licentia atque inſcitia declamantium fuerit. Sed eo, quod
4 natura bonum eſt, bene uti licet. Sint ergo et ipſæ ma-
teriæ, quæ fingentur, quam ſimillimæ veritati: et decla-
matio, in quantum maxime poteſt, imitetur eas actiones,
5 in quarum exercitationem reperta eſt. Nam *magos*, et
peſtilentiam, et *reſponſa*, et *ſæviores tragicis novercas*, alia-

[q] ſodalium *MS. Bodl. quod rectius putat Burm.* [r] alio G. [s] ingrediar G. [t] etiam G. [u] differimus G. [x] ipſa G. [z] corrumpent G. *nempe tranſverſa, quæ crus τῆς* p *ſecabat, excidit.*

X, 2. *imaginem reddit*] Tranſlatio eſt a ſpeculo: qua utuntur etiam noſtri, cum pugnam ludicram et *meditationem campeſtrem* vocant *ein Spiegel-fechten.*

5. *magos*] Tale argumentum eſt v. g. Quinctil. decl. 10. *Sepulcrum incantatum:* it. apud Libanium declamat. 43. *Magus peſtilentiam compeſcere pollicitus* &c.

5. *et peſtilentiam et reſponſa*] Vid. Interpretes, et in his præſertim Burmannus ad illud Petro. 1. p. 6. *reſponſa in peſtilentia data.* Frequens ſane declamationis argumentum: V. G. Quinctil. decl. 326. 384. Calp. Flacci decl. 19 et 43. Quod permovit etiam mag-

que magis adhuc fabuloſa fruſtra inter *ſponſiones* et *inter-*
dicta quæremus. Quid ergo? Numquam hæc ſupra fi-
dem, et poetica (ut vere dixerim) themata, juvenibus per-
tractare permittemus, ut [a] exſpatientur, et gaudeant mate-
ria, et quaſi in corpus eant? Erat [b] optimum: ſed certe 6
ſint grandia et tumida, non ſtulta etiam, et acrioribus ocu-
lis intuenti ridicula: ut ſi jam cedendum eſt, impleat ſe
declamator aliquando, dum ſciat, UT quadrupedes, cum
viridi pabulo diſtentæ ſunt, ſanguinis detractione curan-
tur, et ſic ad cibos viribus conſervandis idoneos redeunt [c],
ita ſibi quoque tenuandas adipes, et quidquid humoris
corrupti contraxerit, emittendum, ſi eſſe ſanus ac robuſtus
volet. Alioqui tumor ille inanis primo cujuſque veri ope- 7
ris conatu deprehendetur. Totum autem declamandi opus
qui diverſum omnino a forenſibus [d] cauſſis exiſtimant, ii
profecto ne rationem quidem, qua iſta exercitatio inventa
ſit, pervident. Nam ſi foro non præparat: aut ſcenicæ 8
oſtentationi, aut furioſæ vociferationi ſimillimum eſt.

[a] et ſpatientur, ut *omiſſo* G. [b] Erit G. Jenſ. *male.* [c] reddunt G. *Forte fuit etiam præcedens verbum* curant. [d] civilibus G. Jenſ.

num virum, ut ſuſpicaretur hic quoque ita legendum. Sed optime idem, et docta illa modeſtia uſus, nihil mutavit. Nec enim profecto negare quis auſit, reſponſum etiam de alia re quam de peſtilentia, petitum ab oraculo, declamandi fuiſſe materiem. Ut enim illa in primo Iliadis peſtilentia ob Chryſeidem immiſſa exemplum fuiſſe videtur et πρωτότυπον argumentorum ſimilium: ita Iphigenia illa in Aulide, (ab oraculo ad navigationem Græcis impetrandam immolari juſſa) declamatoribus materiam præbuit: de Libanio quidem et Alexandro Sylvano illud obſervat in Argumento Iphigeniæ Euripideæ Barneſius.

5. *ſæviores tragicis novercas*] Etiam hujus argumenti plura exempla præbent Quinctiliani et Senecæ declamationes.

5. *ſponſiones et interdicta*] Seriarum maxime actionum nomina, et in cauſis quotidianis uſitata. *Sponſionem* enim ſive *ſacramentum* interponunt litigantes, (vide formulas poſt Briſſonium apud Ill. Heinecc. Antiquit. 4, 6, 25.) *interdicit*, qui poſſeſſionem rei controverſæ petit: *interdictum dat* prætor, (vid. laudatus Heinecc. 4, 15, 2. ſqq.) In his igitur exerceri, qui ad forum adſpirant, profecto melius eſt, quam in monſtroſis illis materiis.

5. *in corpus eant*] *Corpus faciant*, copiam ſibi rerum et verborum parent, ne exilis et jejuna ſit eloquentia. Illuſtrat formulam hanc Burmannus, quod ad Fabrum jam notavimus.

6. *Erat optimum*] His verbis negat Fabius propoſitam quæſtionem: *erat* ſane *optimum*, inquit, *nunquam iſta permittere*. Deinde vero, cum primum hoc impetrari non poſſit, *cum cedendum ſit*, ut ſtatim ſubjungit, devenit ad alterum: et in hoc etiam gradus quaſi quoſdam facit: *ſint grandia*; hoc permitti poteſt: *ſint* etiam *tumida*; quatenus impediri non poteſt: *non* autem *ſint ſtulta* &c.

Quid enim attinet judicem præparare, qui nullus eſt? narrare, quod omnes ſciant falſum? probationes adhibere cauſſæ, de qua nemo ſit pronuntiaturus? Et hæc quidem otioſa tantum: affici vero, et ira vel luctu permovere [e], cujus eſt ludibrii, niſi quibuſdam pugnæ ſimulacris ad ve-
9 rum diſcrimen aciemque juſtam conſueſcimus? Nihil ergo inter forenſe genus dicendi, atque hoc declamatorium intererit? Si profectus gratia dicimus, nihil. Utinamque adjici ad conſuetudinem poſſet, ut nominibus uteremur, et perplexæ magis, et longioris aliquando actus controverſiæ fingerentur, et verba in uſu quotidiano poſita minus timeremus, et jocos inſerere moris eſſet: quæ nos, quamlibet per alia in ſcholis exercitati ſumus, tirones in
10 foro inveniunt [f]. Si vero in oſtentationem comparetur declamatio, ſane paullulum aliquid inclinare [g] ad volupta-
11 tem audientium debemus. Nam et iis actionibus, quæ in aliqua ſine dubio veritate verſantur, ſed ſunt ad popularem aptatæ delectationem, quales legimus panegyricos, totumque hoc demonſtrativum [h] genus, permittitur adhibere plus cultus, omnemque artem (quæ latere plerumque in judiciis debet) non confiteri modo, ſed oſtentare etiam,
12 hominibus in hoc advocatis. Quare declamatio, quoniam eſt judiciorum conſiliorumque imago, ſimilis eſſe debet veritati: quoniam autem aliquid in ſe habet ἐπιδεικτικὸν, non-
13 nihil ſibi nitoris aſſumere. Quod faciunt actores comici: qui nec [i] ita prorſus, ut nos vulgo loquimur, pronuntiant, quod eſſet ſine arte: nec procul tamen a natura recedunt, quo vitio periret imitatio: ſed morem communis hujus
14 ſermonis decore quodam ſcenico exornant. Sic quoque aliqua nos incommoda ex his, quas finxerimus, materiis

[e] promoveri G. permoveri *verum puto.* [f] inveniınur G. [g] *ſic G. et al. ap. Burm.* inclamare *rel.* [h] demonſtrationum G. *et al.* [i] non G.

9. *inveniunt*] Ita poſitum eſt ut *deprehendi* 1, 8, 21. et aliis locis.

10. *inclinare*] Fateor, me alterum illud *inclamare* non adſequi: *inclinare* autem commode dicitur, qui de via regia, de alto tramite, de recto curſu aliquid remittit.

14. *Sic quoque*] h. e. etiam adhibita cautione, quam modo propoſuit, tamen evitari non poterit, quin aliquid incommodi ex declamatoria illa ſchola et fictis argumentis nos conſequatur. Cum enim ſumma orationis omnis dos ſit, *ut propria ſit* hominibus, temporibus, locis, nec alium in locum, hominem, tempus, transferri temere poſſit: difficile autem ſit hæc omnia fingere vel conſtanter ſervare: multum ſane vel non incommode ficta oratio infra verum argumentum ſubſidat neceſſe eſt.

conſequentur, in [l] eo præcipue, quod multa in his relinquuntur incerta, quæ ſumimus ut videntur [m], *ætates, facultates, liberi* [n], *parentes, urbium ipſarum vires, jura, mores,* aliaque [o] his ſimilia. Quin aliquando etiam argumenta ex ipſis poſitionum vitiis ducimus. Sed hæc ſuo quæque loco. Quamvis enim omne propoſitum operis a nobis 15
deſtinati eo ſpectet, ut orator inſtituatur: tamen, ne quid ſtudioſi requirant, etiam ſi quid erit, quod ad ſcholas pertineat proprie, in tranſitu non omittemus.

XI. (XII.) Jam hinc ergo nobis inchoanda eſt ea pars artis, ex qua capere initium ſolent, qui priora omiſerunt: quamquam video quoſdam in ipſo ſtatim limine obſtaturos mihi, qui nihil egere hujuſmodi præceptis eloquentiam putent: ſed natura ſua, et vulgari modo, et ſcholarum exercitatione contenti, rideant etiam diligentiam noſtram, exemplo magni quoque nominis profeſſorum, quorum aliquis, ut opinor, interrogatus quid eſſet σχῆμα et νόημα, neſcire ſe quidem, ſed, ſi ad rem pertineret, eſſe in ſua declamatione reſpondit. Alius percontanti, *Theodoreus, an* 2
Apollodoreus eſſet? Ego, inquit, *parmularius ſum.* Nec ſane potuit urbanius ex confeſſione inſcitiæ ſuæ elabi. Porro hi, quia et beneficio ingenii præſtantes ſunt habiti, et multa etiam memoria digna exclamaverunt: plurimos habent ſimiles negligentiæ ſuæ, pauciſſimos naturæ. Igitur impetu dicere ſe, et viribus uti gloriantur. Nec enim 3
opus eſſe probatione aut diſpoſitione in rebus fictis: ſed (cujus rei gratia plenum ſit auditorium) ſententiis grandibus, quarum optima quæque a periculo petatur. Quin 4

[l] *om.* G. [m] videntes G. [n] liberos G. [o] alia G. Jenſ.

14. *poſitionum vitiis*] Ex his, quæ contra, quam probabile aut πιθανὸν eſt, in argumento vel hypotheſi adſumta ſunt.

1. *obſtaturos*] Amaſſe hanc formam, præ altera *obſtiturus*, veteres, ex Voſſio de Anal. 3, 20. et aliunde obſervat ad h. l. Burmannus.

2. *Theodoreus — parmularius*] Simpliciſſima hujus loci interpretatio hæc nobis videtur. Theodorus, Apollodoruſque noti rhetores, Fabio etiam ſæpe appellati, et ſectarum principes. *Parmularium* eum eſſe, qui faveat in theatro atque arena gladiatoribus, qui ab armatura *Thraces* dicerentur, ab viris doctis ad Suetonii Domit. c. 10. obſervatum. Studia theatri et circi inſana fere fuiſſe, cum ex his quæ viri docti ad l. c. Suetonii, tum ex legibus aliquot conſtat, favore illo factionum ad rixas, quin vulnera ac cædes, nonnunquam progrediente. Hic noſter igitur, in arena quidem et circo cui faveat ſe habere fatetur; de factionibus et ſtudiis rhetorum, parum ſe laborare.

3. *a periculo petatur*] Optimæ ſententiæ illæ videntur his hominibus, in quibus propter magnitudinem et ſublimitatem metus eſt ne

etiam in cogitando nulla ratione adhibita, aut tectum [p] intuentes, magnum aliquid, quod ultro se offerat, [pluribus [q] sæpe diebus] exspectantes [r], aut murmure incerto, velut classico, instincti, concitatissimum corporis motum non enuntiandis, sed quærendis verbis accommodant.
5 Nonnulli certa sibi initia, priusquam sensum invenerint, destinant, quibus aliquid diserti subjungendum sit: eaque, diu secum ipsi clareque modulati [s], desperata connectendi facultate, deserunt: et ad alia deinceps, atque inde alia,
6 non minus communia atque nota, devertunt. Qui pluri-

p rectum G. Jens. q *inclusa om.* G. r expectant G. s *sic* G. meditati *rel.*

ausis magnis excidant, et in frigidum aut tumidum genus incurrant. A Græcis petita videtur loquendi ratio. Audiamus Longinum. De visionibus quidem c. 15, 12. ἔμως ἑαυτὸν ὁ Εὐριπίδης κἀκείνοις ὑπὸ φιλοτιμίας τοῖς κινδύνοις προσβιβάζει, ubi Tollius observat ab Aristophane eundem Euripidem dici παρακεκινδυνευμένον. Idem Longinus de audacissima figura Hyperbato c. 22, 7. agens, ὁ Δημοσθένης, inquit, ἐς τὸν κίνδυνον τῶν μακρῶν ὑπερβατῶν τοὺς ἀκούοντας συνεπισπώμενος—εἰς φόβον ἐμβαλὼν τὸν ἀκροατὴν, ὡς ἐπὶ παντελεῖ τοῦ λόγου διαστάσει, καὶ συναποκινδυνεύειν ὑπ' ἀγωνίας τῷ λέγοντι συναναγκάσας—αὐτῷ τῷ κατὰ τὰς ὑπερβάσεις παραβόλῳ, καὶ ἀπροσφαεῖ μᾶλλον ἐπιπλήττει. Et c. 32, 3. εἰ δεῖ παρακινδυνευτικώτερον λέξαι, et p. p. vocat τὰ τολμηρὰ, τὰ παράβολα· et c. 33. illa quæstio tractatur, πότερόν ποτε κρεῖττον, ἐν ποιήμασι καὶ λόγοις, μέγεθος ἐν ἐνίοις διημαρτημένον, ἢ τὸ σύμμετρον μὲν ἐν τοῖς κατορθώμασιν, ὑγιὲς δὲ πάντη καὶ ἀδιάπτωτον; et p. p. τὰς μὲν ταπεινὰς καὶ μέσας φύσεις, διὰ τὸ μηδαμῆ παρακινδυνεύειν, μηδὲ ἐφίεσθαι τῶν ἄκρων, ἀναμαρτήτους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ἀσφαλεστέρας διαμένειν· τὰ δὲ μεγάλα ἐπισφαλῆ δι' αὐτὸ γίνεσθαι τὸ μέγεθος. Quæ quidem ultima plane cum hac audacium declamatorum jactatione conveniunt. *Periculi* hoc intellectu iterum mentionem facit Fabius 2, 12, 5. *periculum minus vitat, et conatur perdite.*

4. *tectum intuentes*] Contrahunt quidam hoc in schola vitium, ut dum æstuant, aut laborant vel in respondendo vel in perpetua oratione, oculis ad cœlum vel ad lacunar sublatis et ibi fixis, inde videantur devocare velle, quod dicant: idem deinde vitium in suggesta ecclesiarum adferunt, et nonnunquam sanctitatis et elatæ ad Deum mentis obtentu tegere student. Nec tamen damnaverim alterum *rectum intuentes*, hoc est rigidis oculis pro se vel terram vel parietem quasi cogitabundi adspicientes.

4. [*pluribus sæpe diebus*] Undecunque hæc se intulerint, furcillis videntur ejicienda: certe figenda uncis, et signanda putavimus: et, ut ὑπερβολικὰ et intoleranda, jam resecari voluit, Burmanno indice, Gallæus. Cæterum quales graphice hic describit oratores, extemporales et fanaticos, nemo facile est, qui non viderit. Talis fuit *Testius* ille *Penarius*, cui *mentum in dicendo intorquenti*, Cæsar apud Cic. de Orat. 2, 66. *tum ut diceret si quid vellet, si nucem fregisset.*

5. *modulati*] Multum debemus Gothano codici, qui abolitam, credo, alias lectionem eamque meo quidem judicio perquam elegantem servaverit. *Modulantur*, cantillant, et instar næniæ cujusdam repetunt initia illa, quibus parem exitum invenire inter hæc quærunt.

mum videntur habere rationis, non in caussas tamen[t] laborem suum, sed in locos intendunt: atque in his non corpori prospiciunt, sed abrupta quædam, ut forte ad ma-
num venere, jaculantur. Unde fit, ut dissoluta et ex di- 7
versis congesta oratio cohærere non possit, similisque commentariis puerorum sit, in quos ea, quæ aliis declamantibus laudata sunt, regerunt[u]. Magnas tamen sententias, et res bonas (ita enim gloriari solent) elidunt[x]. Nam et barbari et servi: et si hoc sat est, nulla est ratio dicendi.

XII. (XIII.) Ne hoc quidem negaverim, sequi plerumque hanc opinionem, ut fortius dicere videantur indocti.

t tamen G. tantum *al.* u digerunt G. *et ita conjecerat Burmannus:* congerunt *Ald.* redigunt *marg. Steph. et Basil.* x eligunt, non ut barbari et servi: sed &c. *conj. Burmannus.*

6. *tamen laborem*] Prætuli *tamen:* hoc enim vult Fabius, etiam qui cæteris videantur sapientiores, eos *tamen* ipsos quoque *non in caussas*, quo oportebat, sed *in locos intendere laborem.*

7. *regerunt*] Jam probabilis erat Burmanni conjectura. Nunc cum firmat illam membrana optima, jam repositurus eram, nisi manum injecisset Voss. de vit. serm. 1, 18. qui libros laudat optimos, et ad locum alterum Fabii provocat 3, 6, 58. ubi non ita facilis est emendatio. Sapienter itaque, ut solet, Burmannus eruditam conjecturam proposuit, manum a mutatione abstinuit. *Congerunt* et *redigunt* a conjectura esse arbitror hominum eruditorum, qui et ipsi *regerunt* illud concoquere non possent. Vid. ad 3, 6, 58.

7. *elidunt*] Sanum non modo, sed elegantem etiam puto locum. *Elidere* est vi quadam extrudere, ut lædas vel illud quod extrudas, vel unde extrudas. Plura exempla dabit index in Plinium Harduini. Huc etiam pertinet Horat. Ep. 1, 15, 6. ubi *sulfura cessantem nervis elidere morbum* dicuntur. Inprimis vero huc facere puto Columellam, qui hoc verbo utitur 6, 23, 1. et 7, 9, 9. de *conceptu* animalium gravidorum, cum is per vim quandam externam ante legitimum tempus expellitur. Hi igitur homines de quibus adhuc egit Fabius, *magnas* illi quidem *sententias, et res bonas* (ῥήματα, argumenta, verba etiam) *elidunt*, extundunt sibi, et tanquam abortum aliquem non sine magno conatu, nisu, quin dolore et molestia, ejiciunt. Nec mirum. *Nam et barbari et servi* hoc nonnunquam faciunt, ut commode dicant aliquid, et ab ingenio suo aliquid exprimant: *et si hoc sat est*, si nihil aliud expectatur a disertis, *nulla est ratio*, doctrina, forma, via, præcepta, *dicendi:* tota arte carere possumus, si ii sunt oratores, qui aliquando magnum quiddam dicunt, aut loquuntur sententias. Illud *nam* inprimis elegans est: ubi concedimus, quod alter dixit, sed illud ad nos nihil pertinere significamus, ut Populia Marci Filia, ad notam interrogationem, *Nam bestiæ sunt*. Simillima ratio infra 2, 20, 10. *Nam et latro pugnabit acriter*. Cic. Brut. 17. *Antiquior est Catonis sermo, et quædam horridiora verba? Ita enim tum loquebantur.*

1. *Ne hoc quidem negaverim*] Quam arcte ista cohæreant superioribus, nemo non videt. Quo minus peccatum a nobis est, cum divisionis illius non ita, ut in plerisque editionibus factum est, rationem habuimus.

Primum vitio male judicantium, qui majorem[z] habere vim credunt ea, quæ non habent artem: ut effringere, quam aperire; rumpere, quam ſolvere; trahere, quam
2 ducere, putant robuſtius. Nam et GLADIATOR, qui armorum inſcius in pugnam[a] ruit; et luctator, qui totius corporis niſu[b] in id, quod ſemel invaſit, incumbit[c], fortior ab his vocatur: cum interim et hic frequenter ſuis viribus ipſe proſternitur, et illum[d] vehementis impetus ex-
3 cipit adverſarii mollis articulus. Sed ſunt in hac parte, quæ imperitos etiam naturaliter fallant: nam et *diviſio*, cum plurimum valeat in cauſſis, ſpeciem virium minuit: et rudia politis majora, et ſparſa compoſitis numeroſiora,

[z] maxime G. [a] rixam G. *et boni libri plures ap. Burm. ipſe conjicit* in ſicam. [b] nixu G. Jenſ. nexu *conjicit Burm.* [c] incubuit *MSS. Joan. et Ball. ap. Burm.* [d] *Quid ſi legamus* illius *vel* illas vehementes?

1. *rumpere, quam ſolvere*] Reſpicit credo ad nodum Gordium, non ſolutum illum quidem ab Alexandro, ſed gladio ruptum.

2. *in pugnam ruit*] Hæc lectio iis deberi videtur, qui *rixam*, quam habent libri optimi quivis, huc parum convenire crederent. Multo eruditius elegantiuſque *ſicam* ſubſtitui poſſe conjecit doctiſſimus Burmannus. Sed, niſi fallor, *rixa* hic locum optime, pro illius quidem ætatis more tuetur. *Rixam fucorum et apium* vocat Columella 9, 15, 4. quæ ad arma ſemper venit, ſine cæde vix peragitur. Idem 8, 3, 5. *rixoſarum avium laniſtas* ridet, h. e. qui gallos ad vulnera et mortem pugnaces alerent. Sic de perdicibus inter ſe pugnantibus Plin. 10, 33. ſ. 51. et 11, 17. ſ. 18. de apum dimicatione *rixæ* et *rixandi* verbis utitur. Hæc de mutis animantibus. De militibus Tacitus hiſt. 1, 64. JURGIA (neque enim neceſſarium videtur mutare cum Freinſhemio in *jurgio*) *primum, mox* RIXA *inter Batavos et legionarios, dum his aut illis ſtudia militum adgregantur, prope in* PRÆLIUM *exarſere.* Non eſt hic Florus aliquis qui loquatur, ſed prudentiſſimus ſcriptor; hic tres quaſi gradus facit, *jurgia, rixam, prælium: rixam* igitur profecto vult intelligi, qua ad manus venitur. Sic etiam hiſt. 2, 27. ubi de eadem re, *jurgia* a *rixis* ſeparat. *Sanguineas* Horatii *rixas* prætereo ſciens.

2. *corporis niſu*] *Nexu* mihi quoque vehementer placeret (vid. ſupra ad 2, 8, 13.) niſi adiectum *incumbit* ad *niſum* vel *nixum* aptius cadere videretur.

2. *mollis articulus*] *Mollem*, vel ipſa etymologia ſuadente, eſſe *mobilem*, alias obſervatum: et laudatum illud Ovidii, *Si mollia brachia, ſalta*: huc in primis faciunt *molles articuli*, h. e. facile in hanc vel illam partem mobiles, ut vel declinare impetum atque eludere et alio vertere poſſint, vel ipſa mediocri ceſſione frangere.

3. *ſpeciem virium minuit*] Qui enim diviſit, ille jam docuit auditorem, quod porro expectandum ſit; quod ſi omiſſa partitio eſt, nova omnia audientibus, imperitis præſertim, et improviſa accidunt.

3. *numeroſiora*] Id eſt, plura; ne quis de *numero* qui rhythmus eſt, cogitet. Cæterum apparet hoc etiam in corporibus: lignorum, ut hoc utar, acervus maximus, ſi in ſtruem ordinatam componatur, lo-

creduntur. Eſt præterea quædam virtutum vitiorumque 4
vicinia, qua *maledicus* pro *libero*, *temerarius* pro *forti*, *effu-*
ſus pro *copioſo* accipitur. Maledicit autem ineruditus aper-
tius, et ſæpius vel cum periculo ſuſcepti litigatoris, fre-
quenter etiam ſuo. Affert et iſta res opinionem, quia li- 5
bentiſſime homines audiunt ea, quæ dicere ipſi noluiſſent.
Illud quoque alterum, quod eſt in elocutione ipſa pericu-
lum, minus vitat, conaturque perdite: inde evenit non-
numquam, ut aliquid grande inveniat, qui ſemper quærit
quod nimium eſt: verum et raro evenit, et certa[e] vitia
non penſat. Propter hoc quoque interdum videntur in- 6
docti copiam habere majorem, quod dicunt omnia: doctis
eſt et electio, et modus. His accedit, quod a cura docendi
quod intenderint, recedunt. Itaque illud quæſtionum et
argumentorum apud corrupta judicia frigus evitant: ni-
hilque aliud, quam quo vel pravis voluptatibus aures aſſi-
ſtentium permulceant, quærunt. Sententiæ quoque ipſæ, 7
quas ſolas petunt, magis eminent, cum omnia circa illas
ſordida et abjecta ſunt: ut *lumina non inter umbras* (quem-
admodum Cicero dicit) *ſed plane in*[f] *tenebris clariora ſunt.*
Itaque ingenioſi vocentur, ut libet, dum tamen conſtet,
contumelioſe ſic laudari diſertum. Nihilominus confiten- 8
dum eſt etiam detrahere doctrinam aliquid, UT limam ru-
dibus, et cotes hebetibus, et vino vetuſtatem; ſed vitia

[e] *Sic* G. *et* Bodl. cetera *rel.* [f] inter tenebras G.

cum multo minorem occupat, &c. plura igitur et majora videntur, quæ non ſunt compoſita.

5. *quæ dicere ipſi noluiſſent*] Ut ſatiram, qui humani et comes videri volunt: feſcenninos et prætextata verba, quæ haberi volunt caſtæ: ſuas laudes, etiam modeſti.

5. *periculum*] Vid. dicta ad 2, 11, 3.

5. *certa vitia*] Prætuli lectionem optimorum codicum tanto magis, cum *certa* vitia opponi videam iis commodis, quæ *raro* et caſu potius, quam *certo* ſucceſſu, *eveniunt*. Propter incerta commoda autem certum damnum prudentes non eligunt, nec ſpem incertam certo magnoque pretio emunt.

6. *frigus evitant*] Somnolentiam illam, pigritiam, atque torporem auditorum non experiuntur, quibus conflictandum eſt his, qui accurate docere et probare cauſam volunt: multa enim hic minuta quadam diligentia dicenda ſunt, quæ prætermittunt aures delicatæ, et ſententiis ſplendidis impleri cupientes; quæ non minus prava voluptas eſt, quam ea, quæ corpus debilitat.

7. *Cicero*] Per jocum non illepidum laudari puto locum de Orat. 3, 26. indicatum jam ab Almeloveenio; *Sed habeat tamen illa in dicendo admiratio ac ſumma laus, umbram aliquam et receſſum, quo magis id, quod erit illuminatum, exſtare atque eminere videatur.*

detrahit: atque eo ſolo minus eſt, quod [g] literæ perpolie-
9 runt [h], quo melius. Verum hi pronuntiatione quoque famam dicendi fortius quærunt. Nam et clamant ubique, et omnia *levata* (ut ipſi vocant) *manu*, emugiunt, multo diſcurſu, anhelitu, jactatione [i], geſtu, motu capitis furen-
10 tes. Jam collidere manus, terræ pedem incutere, femur, pectus, frontem cædere, mire ad pullatum circulum facit: cum ille eruditus, ut in oratione multa ſubmittere, variare, diſponere, ita etiam in pronuntiando ſuum cuique eorum, quæ dicet, colori accommodare actum ſciat: et ſi quid ſit perpetua obſervatione dignum, modeſtus et eſſe,
11 et videri malit. At illi hanc *vim* appellant, quæ eſt potius *violentia:* cum interim non actores modo aliquos invenias, ſed (quod eſt turpius) præceptores etiam, qui brevem dicendi exercitationem conſecuti, omiſſa ratione, ut tulit impetus, paſſim tumultuentur, eoſque, qui plus honoris literis tribuerunt, et [l] ineptos, et jejunos, et trepidos, et infirmos, ut quodque verbum contumelioſiſſimum [m] occur-
12 rit, appellent. Verum illis quidem gratulemur, ſine labore, ſine ratione, ſine diſciplina diſertis: nos quando et præcipiendi munus etiam [n] pridem deprecati ſumus, et in foro quoque dicendi, quia honeſtiſſimum finem putabamus, deſinere dum deſideraremur, inquirendo ſcribendoque talia conſolemur otium noſtrum, quæ futura uſui bonæ mentis juvenibus arbitramur, nobis certe ſunt voluptati.

XIII. (XIV.) Nemo autem a me exigat id præceptorum genus, quod eſt a pleriſque ſcriptoribus artium traditum, ut quaſi quaſdam leges immutabili neceſſitate con-

[g] quidem *inſ.* G. [h] præpoliunt G. [i] jactatione geſtus G. [l] *om.* G.
[m] contumelioſum G. [n] jam G.

10. *pullatum circulum*] Circumſtantem turbam humilium, horum enim erant pullæ tunicæ, qua re Verri (4, 24.) vitio vertit Cicero, quod in officina cælatoris *cum tunica pulla majorem partem diei ſedere ſoleret*.

10. *perpetua obſervatione dignum*] Si quid omnino ſemper in ſe animadverti, et conſpici velit, et inde quaſi certo charactere dignoſci; modeſtus potius, quam nimis acer haberi cupit.

12. *deſinere dum deſideraremur*] Contra quam accidit in ludis Pompeii, de quibus Cic. ad Marium 7, 1. *Noſter Æſopus ejuſmodi fuit, ut ei deſinere per omnes homines liceret:* et ſub fin. *Quod ſi tam facilem populum haberem, quam Æſopus habuit, libenter mehercule artem deſinerem.* Sed videndus ipſe noſter 12, 11. ubi dedita opera hac de re agit.

ſtrictas [o] ſtudioſis dicendi feram: utique *procemium*, et id
quale; proxima huic *narratio*; quæ lex deinde narrandi;
propoſitio poſt hanc, vel, ut quibuſdam placuit, *excurſio*;
tum *certus ordo quæſtionum*, ceteraque, quæ velut ſi aliter
facere fas non ſit, quidam tamquam [p] juſſi ſequuntur.
Erat enim rhetorice res prorſus facilis ac parva, ſi uno et 2
brevi præſcripto contineretur: ſed mutantur pleraque
cauſſis, temporibus, occaſione, neceſſitate. Atque ideo
res in oratore præcipua conſilium eſt, quia varie, et ad re-
rum momenta convertitur. Quid enim ſi [q] præcipias [r] im- 3
peratori, quoties aciem inſtruet, dirigat frontem, cornua
utrimque promoveat, equites pro cornibus locet? Erit
hæc quidem rectiſſima fortaſſe ratio, quoties licebit: ſed
mutabitur natura loci, ſi mons occurret, ſi flumen obſtabit,
ſi [s] collibus, ſylvis, aſperitate alia prohibebitur. Mutabit 4
hoſtium genus, mutabit præſentis conditio diſcriminis:
nunc acie directa, nunc cuneis, nunc auxiliis, nunc le-
gione pugnabitur: nonnumquam terga etiam dediſſe ſi-
mulata fuga proderit. Ita procemium neceſſarium, an ſu- 5
pervacuum [t]; breve, an longius; ad judicem omni ſer-
mone directo, an aliquando averſo per aliquam figuram,
dicendum ſit; conſtricta an latius fuſa [u] narratio; conti-
nua an diviſa; recta an ordine permutato, cauſſæ doce-
bunt. Itemque de quæſtionum ordine, cum [x] in eadem 6
controverſia aliud alii parti prius quæri frequenter expe-
diat. Neque enim rogationibus plebiſve ſcitis ſancta ſunt
iſta præcepta, ſed hoc quidquid eſt, utilitas excogitavit.
Non negabo autem ſic utile eſſe plerumque, alioqui nec 7
ſcriberem: verum ſi eadem illa nobis aliud ſuadebit utili-
tas, hanc relictis magiſtrorum auctoritatibus ſequemur.
Equidem id maxime *Præcipiam, ac repetens iterumque ite-* 8
rumque monebo: res duas in omni actu ſpectet orator,
quid deceat, quid expediat. Expedit autem ſæpe mutare ex
illo conſtituto traditoque ordine aliqua, et interim decet:

[o] conſcriptas G. Jenſ. [p] tamen G. Jenſ. *male.* [q] *Sic* G. Jenſ. quid ſi enim *rel.* [r] præcipis G. [s] *om.* G. Jenſ. [t] ſupervacaneum G. [u] diffuſa G. Jenſ. [x] recte *inſ.* G. recta Jenſ.

1. *utique procemium*] Non bene iſta connecti præcedentibus, apparet. Id ipſum quoque credo Gallæum moviſſe, ut totum hoc, ab his verbis inde uſque ad *cæteraque* inſertum ab alio putaret. Cohærerent melius, ſi præponeres, *ut ſit*, vel ſimile quidquam.

8. *Præcipiam*] Virgilii carmen Æn. 3, 458, niſi quod ibi *Prædicam, repetenſque.*

ut in ſtatuis atque picturis videmus variari habitus, vul-
9 tus, ſtatus. Nam recti quidem corporis vel minima gratia eſt. Nempe [z] enim adverſa ſit facies, et demiſſa brachia, et juncti pedes, et a ſummis ad ima rigens opus: flexus ille, et ut ſic dixerim, motus, dat actum quemdam effictis [a]. Ideo nec ad unum modum formatæ manus, et in
10 vultu mille ſpecies. Curſum habent quædam et impetum, ſedent alia, vel incumbunt: nuda hæc, illa velata ſunt: quædam mixta ex utroque. Quid tam diſtortum et elaboratum, quam eſt ille Diſcobolos Myronis? Si quis tamen, ut parum rectum, improbet opus, nonne ab intellectu artis abfuerit, in qua vel præcipue laudabilis eſt illa ipſa
11 novitas, ac difficultas? Quam quidem gratiam et delectationem afferunt figuræ, quæque in ſenſibus, quæque in verbis ſunt. Mutant enim [b] aliquid a recto, atque hanc præ ſe virtutem ferunt, quod a conſuetudine vulgari re-
12 ceſſerunt. Habet in pictura ſpeciem tota facies: Apelles tamen imaginem Antigoni latere tantum altero oſtendit, ut amiſſi oculi deformitas lateret. Quid? non in oratione operienda ſunt quædam, [c] ſive oſtendi non debent, ſive ex-
13 primi pro dignitate non poſſunt? ut fecit Timanthes, ut [d] opinor, Cythnius [e], in tabula, qua Colotem Teium vicit. Nam cum in Iphigeniæ immolatione pinxiſſet triſtem Cal-

[z] *Sic* G. *et plures ap. Burm.* Neque *al.* [a] et factum G. Jenſ. [b] autem G. etiam Jenſ. [c] quæ *inſ.* G. [d] *om.* G. [e] Cyrnius G.

9. *Nempe enim*] Obtemperavi in mutanda lectione bonis auctoribus quos laudavi, ipſique adeo Burmanno, cui illud *nempe* jam præferendum videbatur. Deſcribitur, quid incommodi habeat ſtatua recti corporis, ut melius gratia flexi intelligatur.

9. *demiſſa brachia*] Ea ruſticitatis ſigna habita, oſtendit Burmannus ex Caſaub. ad Theophr. περὶ ἀδολεσχίας p. 132. Turnebo 41, 2. Victorio V. L. 22, 2.

10. *Diſcobolos Myronis*] Status juvenis ſumma vi contorti corporis connixi, ut in altum projiciat orbem lapideum, nobile argumentum, in quo plures ſtatuarii artem experti ſunt. Vid. Junii Catalogus operum in præclaro opere de pictura. Myronis illum laudat Plin. 34, 8. ſ. 19, 3.

12. *imaginem Antigoni*] Narrat Plin. 35, 10. ſ. 36, 14. Sed non primus invenit *catagrapha* iſta *(figures de profil)*; Cimoni quidem Cleonæo inventum hoc tribuit idem Plinius 35, 8. ſ. 34.

13. *Timanthes*] Plin. 35, 10. ſ. 36, 6. Ponemus verba, ut conferre facilius ſtudioſi poſſint. *Ejus eſt Iphigenia, oratorum laudibus celebrata; qua ſtante ad aras peritura, cum mœſtos pinxiſſet omnes, præcipue patruum, et triſtitiæ omnem imaginem conſumſiſſet, patris ipſius vultum velavit, quem digne non poterat oſtendere.* Add. Cic. in Orat. 2, c. 22. Val. Max. 8, 11.

chantem, triſtiorem Ulixem, addidiſſet Menelao, quem
ſummum poterat ars efficere, mœrorem: conſumtis affec-
tibus, non reperiens, quo digne modo patris vultum poſ-
ſet exprimere, velavit ejus caput, et ſuo cuique animo de-
dit æſtimandum. Nonne huic ſimile eſt illud Salluſtia- 14
num, *Nam de Carthagine tacere ſatius puto, quam parum di-
cere?* Propter quæ mihi ſemper moris fuit, quam minime
alligare me ad præcepta, quæ καθολικὰ vocant, id eſt, (ut
dicamus quomodo poſſumus) *univerſalia*, vel *perpetualia*.
Raro enim reperitur hoc genus, ut non labefactari parte
aliqua, aut [f] ſubrui poſſit. Sed de his plenius ſuo quid- 15
que loco tractabimus. Interim nolo ſe juvenes ſatis in-
ſtructos, ſi quem ex his, qui breves plerumque circumfe-
runtur, artis libellum edidicerint [g], et velut decretis tech-
nicorum tutos, putent. Multo labore, aſſiduo ſtudio, va-
ria exercitatione, pluribus experimentis, altiſſimo conſilio
conſtat ars dicendi. Sed adjuvatur his quoque, ſi tamen 16
rectam viam, non unam orbitam monſtrent: a qua decli-
nare qui crediderit nefas, patiatur neceſſe eſt illam per
funes ingredientium tarditatem. Itaque et ſtratum mili-
tari labore iter ſæpe deſerimus compendio ducti: et si
rectum limitem rupti torrentibus pontes inciderint, cir-
cumire cogemur: et ſi janua tenebitur incendio, per pa-
rietem exibimus. Late fuſum opus eſt, et multiplex, et 17
prope quotidie novum, et de quo numquam dicta erunt
omnia. Quæ ſunt tamen tradita, quid ex his optimum;
et ſi quid mutari, adjici, detrahi melius videbitur, dicere
experiar.

XIV. (XV.) Rhetoricen in Latinum transferentes, tum
oratoriam, tum *oratricem* nominaverunt. Quos equidem
non fraudaverim debita laude, quod copiam Romani ſer-
monis augere tentaverint. Sed non omnia nos ducentes
ex Græco ſequuntur, ſicut ne illos quidem, quoties ſuis
utique verbis ſignare noſtra voluerunt. Et hæc interpre- 2

[f] et G. [g] didicerint. G. Jenſ.

14. *Salluſtianum*] In Jug. 19, 2. quamquam, quod memoriæ confiſus librum non inſpexit Fabius, verbis paulo aliis, nempe *ſilere melius puto*; quod frequens eſſe omne genus ſcriptoribus, conſtat, et de noſtro etiam obſervavit Burmannus.

16. *per funes ingredientium tarditatem*] Tardiores ergo illa tempeſtate funambuli quam noſtri, qui vel ipſa celeritate non tantum admirabiles ſunt, verum etiam tuti. An non tam de illa funambulorum arte, quam de quovis homine loquitur, cui neceſſitas ſolum per funem iter fecit reliquum?

tatio non minus dura eſt, quam illa Flavii[h] *eſſentia* atque *entia* : ſed ne propria quidem : nam *oratoria* ſic efferetur, ut *elocutoria* ; *oratrix* ut *elocutrix*. Illa autem, de qua loquimur, *rhetorice*, talis eſt, qualis *eloquentia* : nec dubie
3 apud Græcos quoque duplicem intellectum habet. Namque uno modo fit appoſitum, *ars rhetorica*, ut *navis piratica* : altero nomen rei, qualis eſt *philoſophia*, *amicitia*. Nos ipſam nunc volumus ſignificare ſubſtantiam, ut grammatice *literatura* eſt, non *literatrix*, quemadmodum *oratrix* : nec *literatoria*, quemadmodum *oratoria*. Verum in
4 rhetorice non ſic. Ne pugnemus igitur, cum præſertim plurimis alioqui Græcis ſit utendum. Nam certe ſic[i] et *phyſicos*[k], et *muſicos*[l], et *geometras* dicam, nec[m] vim afferam his nominibus indecora in Latinum ſermonem mutatione. Denique cum M. Tullius etiam ipſis librorum, quos hac de re primum ſcripſerat, titulis Græco nomine utatur, profecto non eſt verendum, ne temere videamur
5 oratori maximo de nomine artis ſuæ credidiſſe. Igitur *Rhetorice* (jam enim ſine metu cavillationis utemur hac appellatione) ſic, ut opinor, optime dividetur, ut *de arte*, de *artifice*, de *opere* dicamus. *Ars* erit, quæ diſciplina percipi debet : ea eſt *bene dicendi ſcientia*. *Artifex* eſt, qui percipit[n] hanc artem, id eſt orator, cujus eſt ſumma *bene dicere*. *Opus*, quod efficitur ab artifice, id eſt *bona oratio*. Hæc omnia rurſus diducuntur in ſpecies. Sed illa ſequentia ſuo loco: nunc quæ de prima parte tractanda ſunt, ordiar.

[h] Plauti G. Jenſ. *cum aliis. Sed vid.* 7, 4, 40. *præſertim* 8, 3, 33. *et ibi Burm. p.* 690. [i] ſi *editt. credo, omnes, niſi quod* ſicut *Ald. et margo Baſ. plane autem om. alii.* [k] philoſophos G. *et MSS. alii. Forte utrumque ſervandum.* [l] *om.* Jenſ. [m] et vim afferam hominibus G. [n] præcipit G. Jenſ. *male.*

2. *talis eſt, qualis eloquentia*] Ut *eloquentia* ſignificat facultatem et habitum ipſum bene dicendi ; ſic *rhetorice* notat facultatem et habitum præceptorum bene dicendi. Igitur *orantia* vel *oratura* dicenda eſt, ut *eloquentia* et *literatura*.

3. *Verum in rhetorice non ſic*] Si ſana ſunt hæc verba, eam habent, puto, ſententiam : in *rhetorices* nomine non ſic laboratur, neque cavillationi locus eſt, ut in quocunque, ſi fingas, Latino : quod ſcilicet vel inſolitum erit atque intolerabile auribus, ut illa quæ finximus *oratura* vel *orantia* ; vel non habebit formam ſignificationi convenientem, ut *oratoria* atque *oratrix*.

4. *Nam certe ſic et phyſicos*] Condonabunt, ſpero, ſtudioſi uni literulæ ad *ſi* adjectæ, quam ſequens *e* propter ſimilitudinem extruſerat ; *Ne pugnemus* contra Græcam rhetorices appellationem : nam *Græcis* tamen, velimus nolimus, *eſt utendum : certe* enim *ſic*, h. e. Græce, etiam *phyſicos, et muſicos dicam* equidem, *nec vim* aut torturam adhibebo his nominibus &c.

XV. (XVI.) Ante omnia, quid ſit *rhetorice:* quæ finitur quidem varie, ſed quæſtionem habet duplicem: aut enim *de qualitate ipſius rei*, aut *de comprehenſione verborum* diſſenſio eſt. Prima ac præcipua opinionum circa hoc differentia, quod alii malos quoque viros poſſe oratores dici putant: alii (quorum nos ſententiæ accedimus) nomen hoc, artemque, de qua loquimur, bonis demum tribui volunt. Eorum autem, qui dicendi facultatem a majore 2
ac magis expetenda vitæ laude ſecernunt, quidam rhetoricen *vim* tantum, quidam *ſcientiam*, ſed non virtutem, quidam *uſum*, quidam *artem* quidem, ſed a ſcientia et virtute dijunctam [o], quidam etiam *pravitatem* quamdam *artis*, id eſt κακοτεχνίαν nominaverunt. Hi fere, aut *in* 3
perſuadendo, aut *in dicendo apposite ad perſuadendum*, poſitum orandi munus ſunt arbitrati. Id enim fieri poteſt ab eo quoque qui vir bonus non ſit. Eſt igitur frequentiſſimus finis rhetorices [p] *vis perſuadendi.* Quod ego *vim* appello, plerique *poteſtatem*, nonnulli *facultatem* vocant: quæ res ne quid afferat ambiguitatis, vim dico τὴν δύναμιν. Hæc opinio originem ab Iſocrate (ſi tamen re vera Ars, 4
quæ circumfertur, ejus eſt) duxit. Qui, cum longe ſit a voluntate infamantium oratoris officia, finem artis temere comprehendit, dicens eſſe rhetoricen *perſuadendi opificem*, id eſt πειθοῦς δημιουργόν: neque enim mihi permiſerim [q] eadem uti declinatione, qua Ennius M. Cethegum *Suadæ medullam* vocat. Apud Platonem quoque Gorgias in li- 5
bro, qui nomine ejus inſcriptus eſt, idem fere dicit: ſed hanc Plato illius opinionem vult accipi, non ſuam. Cicero pluribus locis ſcripſit, oratoris officium eſſe, *dicere apposite ad perſuadendum.* In rhetoricis etiam, quos ſine dubio 6
ipſe non probat, finem facit *perſuadere.* Verum et pecu-

[o] disjunctam G. [p] rhetoricen eſſe vim G. [q] perſuaſerim G.

1. *Ante omnia*] Hæc arcte adeo adhærent et connexa ſunt ſuperioribus, ut vel inde appareat, non eſſe a Quinctiliano capitum illam diſtinctionem.

4. *Ars, quæ circumfertur*] Τέχνην ῥητορικὴν tribuunt Iſocrati nonnulli apud Plutarchum, Photiumque, tum Tzetzes audacter Chil. 11, 654. et 9, 935. Hæc et plura Fabric. B. G. 2, 26, 5, p. 809. Add. Cic. Brut. 12. extr. de Iſocrate ex Thucydidis teſtimonio, *totum ſe ad Artes componendas tranſtuliſſe*, ubi tamen *componendas* abeſſe a MSS. ſuis Lambinus teſtatur.

4. *eadem declinatione*] h. e. ea forma nominis a ſuadendo declinata vel derivata.

5. *pluribus locis*] Notavit ea Almeloveenius, de Orat. 1, 31. Acad. 1, 8. de Inv. 1, 5. ad Herenn. 1, 2.

6. *ipſe non probat*] De Orat. 1, 2. ſic ipſe de his libris, *quæ pueris*

nia perſuadet, et gratia, et auctoritas dicentis, et dignitas, et poſtremo aſpectus etiam ipſe ſine voce, quo vel recordatio meritorum cujuſque, vel facies aliqua miſerabilis,
7 vel formæ pulchritudo, ſententiam dictat. Nam et M. Aquilium defendens Antonius, quum ſciſſa veſte cicatrices, quas is pro patria pectore adverſo ſuſcepiſſet, oſtendit, non orationis habuit fiduciam, ſed oculis populi Romani vim attulit: quem illo ipſo aſpectu maxime motum in
8 hoc, ut abſolveret reum, creditum eſt. Servium quidem Galbam miſeratione ſola, qua non ſuos modo liberos parvulos in concionem produxerat, ſed Galli etiam Sulpicii filium ſuis ipſe manibus circumtulerat, elapſum eſſe, cum aliorum monumentis, tum Catonis oratione teſtatum eſt.
9 Et Phrynem non Hyperidis actione, quamquam admirabili, ſed conſpectu [r] corporis, quod illa, ſpecioſiſſimum alioqui, diducta nudaverat tunica, putant periculo liberatam. Quæ ſi omnia perſuadent, non eſt hic, de quo lo-
10 cuti ſumus, idoneus finis. Ideoque diligentiores ſunt viſi [s] ſibi, qui, cum de rhetorice idem ſentirent, exiſtimaverunt eam *vim dicendo perſuadendi.* Quem finem Gorgias in eodem, de quo ſupra diximus, libro, velut coactus a Socrate facit: a quo non diſſentit Theodectes, ſive ipſius id opus eſt, quod de rhetorice nomine ejus inſcribitur; ſive, ut creditum eſt, Ariſtotelis: in quo eſt, finem

[r] aſpectu G. [s] ſunt viſi ſibi G.

aut adoleſcentulis nobis ex commentariolis noſtris inchoata ac rudia exciderunt, vix hac ætate digna et hoc uſu &c.

7. *M. Aquilium*] Memorat ex ipſius perſona Antonii Cic. de Orat. 2, 47. et copioſe in Verr. 5. 1. ubi M' h. e. Manius in bonis libris vocatur: quemadmodum hic etiam *Manium* ex V. C. Almel. laudat Burmannus.

8. *Serv. Galbam*] Totum hoc de Galba, et de Catonis reprehenſione luculenter expoſitum leges a Cic. de Orat. 1, 53.

9. *Phrynem*] Veterum de ea re narrationes accuratiſſime laudavit et propoſuit Fabricius ad Sexti Empir. adv. Grammaticos 2, 4. p. 288. ſeq.

10. *Theodectes*] Et hic etia fecit erudite laborioſus Fabricius B. G. 3, 7. p. 201. qui tamen in eo videtur aliquantulum a ſumma diligentia ſua remiſiſſe, quod vitio ei vertere inhumanum fuerit, cum *tres libros Rhetoricos Ariſtotelis Theodecti* a quibuſdam tribui ex hoc ipſo loco voluit oſtendere: neque enim *tres libros* nominat Fabius, ſed *opus de rhetorice.* Tres illi, qui magno noſtro bono exſtant libri Ariſtotelis intelligi tanto minus poſſunt, quod ipſe, non diſſimulante quoque Fabricio, Rhet. 3, 9, 40. τῶν Θεοδεκτείων mentionem facit. Deinde definitio plane alia rhetorices eſt in tribiblo illo opere, nim. 1, 2, 1. δύναμις περὶ ἕκαςον τῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν.

eſſe rhetorices, *ducere homines dicendo in id, quod actor
velit.* Sed ne hic quidem ſatis eſt comprehenſum : per- 11
ſuadent enim dicendo, vel ducunt in id quod volunt, alii
quoque, ut *meretrices*, *adulatores*[t], *corruptores*. At contra
non perſuadet ſemper orator : ut interim non ſit proprius
hic finis ejus, interim ſit communis cum iis, qui ab ora-
tore procul abſunt. Atqui non multum ab hoc fine abeſt 12
Apollodorus, dicens judicialis orationis primum et ſuper
omnia eſſe, *perſuadere judici, et ſententiam ejus*[u] *ducere in
id, quod velit.* Nam et ipſe[x] oratorem fortunæ ſubjicit,
ut ſi non perſuaſerit, nomen ſuum retinere non poſſit.
Quidam receſſerunt ab eventu, ſicut Ariſtoteles, qui[z] di- 13
cit, *rhetorice eſt vis inveniendi omnia in oratione perſuaſibi-
lia*[a]. Qui finis et illud vitium, de quo ſupra diximus,
habet, et inſuper, quod nihil, niſi inventionem complecti-
tur, quæ ſine elocutione non eſt oratio. Hermagoræ, 14
qui finem ejus eſſe ait *perſuaſibiliter dicere*, et aliis, qui
eamdem ſententiam non eiſdem tantum[b] verbis explicant,
ac finem eſſe demonſtrant, *dicere, quæ oporteat, omnia ad
perſuadendum*, ſatis reſponſum eſt, cum *perſuadere* non tan-
tum oratoris eſſe convicimus. Addita ſunt his alia varie. 15
Quidam enim *circa res omnes*, quidam *circa civiles* modo
verſari *rhetoricen* putaverunt, quorum verius utrum ſit, in
eo loco, qui hujus quæſtionis proprius eſt, dicam. Omnia 16
ſubjeciſſe oratori videtur Ariſtoteles, cum dixit, *vim eſſe
dicendi, quid*[c] *in quaque re poſſit eſſe perſuaſibile.* Et Pa-
trocles, qui non quidem adjicit, *in quaque re* : ſed nihil
excipiendo, idem oſtendit. *Vim* enim vocat *inveniendi,
quod ſit in oratione perſuaſibile*, qui fines et[d] ipſi ſolam

[t] aleatores G. [u] ſuam retinere Jenſ. *et al. editt. primæ.* [x] ipſum Jenſ.
[z] *om.* G. [a] perſuadibilia G. [b] *om.* G. tamen Jenſ. [c] quod G.
[d] etiam G.

11. *adulatores*] Fere magis mihi placet alterum, *aleatores* : nam *adulatorum* nomen videtur generalius eſſe, certe *corruptores* comprehendere : taceo, quod oratione fere hi utuntur, et vix commode collocari hic poſſunt, ubi dicendi vis excluditur. *Aleatores* quam perſuadendi facultatem habeant, magno ſuo damno quotidie experiuntur, quos trahunt acervi auri ante illos aleatores poſiti, qui in publicis locis *bancum ſe habere*, h. e. menſam aleatoriam, eo ipſo ſcilicet profitentur, et piſciculos divites illa eſca aurea captant capiuntque.

13. *inveniendi*] Ne inveniendi quidem ſemper, ſed τοῦ θεωρῆσαι, videndi; (vid. ad ſ. 10.) ſed complectitur ſcilicet τὸ θεωρῆσαι reliqua.

15. *in eo loco*] Infra hoc libro c. 21.

complectuntur inventionem. Quod vitium fugiens The-
odorus [e], *vim putat inveniendi et eloquendi cum ornatu cre-*
17 *dibilia, in omni oratione.* Sed cum eodem modo cre-
dibilia, quo persuasibilia, etiam non orator inveniat: adji-
ciendo, *in omni oratione*, magis quam superiores, concedit
scelera quoque persuadentibus [f], pulcherrimæ rei nomen.
18 Gorgias apud Platonem, persuadendi [g] se artificem in judi-
ciis, et aliis cœtibus esse ait, de justis quoque et injustis
tractare: cui Socrates *persuadendi*, non *docendi* concedit
19 facultatem. Qui vero non omnia subjiciebant oratori,
sollicitius ac verbosius, ut necesse erat, adhibuerunt dis-
crimina: quorum fuit Ariston, Critolai Peripatetici disci-
pulus, cujus hic finis est, *scientia videndi et agendi in quæ-*
20 *stionibus civilibus per orationem popularis persuasionis.* Hic
scientiam, quia Peripateticus est, non ut Stoici virtutis loco
ponit: *popularem* autem comprehendendo *persuasionem*,
etiam contumeliosus [h] est adversus artem orandi, quam nihil
putat doctis persuasuram. Illud de omnibus, qui circa
civiles demum quæstiones oratorem judicant versari, dic-
tum sit, excludi ab his plurima oratoris officia: illam
certe *laudativam totam*, quæ est rhetorices pars tertia.
21 Cautius Theodorus Gadareus, ut jam ad eos veniamus,
qui *artem* quidem esse eam, sed *non virtutem*, putaverunt.
Ita enim dicit (ut ipsis eorum verbis utar, qui hoc ex
Græco transtulerunt) *Ars inventrix, et judicatrix, et enun-*
ciatrix decente [i] *ornatu* [k] *secundum mensionem* [l] *ejus, quod in*
22 *quoque potest sumi persuasibile, in materia civili.* Item-
que Cornelius Celsus, qui finem rhetorices ait, *dicere*
persuasibiliter in dubia, et [m] *civili materia.* Quibus sunt
non dissimiles, qui ab aliis traduntur; qualis est ille,
Vis dicendi et eloquendi de rebus civilibus subjectis sibi, cum
quadam persuasione, et quodam corporis habitu, et eorum,
23 *quæ dicet* [n], *pronuntiatione.* Mille alia, sed aut eadem, aut
ex eisdem composita: quibus item, cum de materia rhe-
torices dicendum erit, respondebimus. Quidam eam ne-

[e] Eudorus G. *et plures ap. Burm.* Eudoxus *Andr. apud eund. Forte fuit* Theudorus, *ut* Theupolis *et similia.* [f] suadentibus G. [g] suadenti G. Jens. [h] contumeliosius G. [i] dicente ornatu servi ment. Jens. [k] ornatum G. [l] *Sic* MSS. *et libri opt.* inventionem *Ald. Bas.* mentionem Jens. [m] vel G. Jens. [n] dicit G.

21. *secundum mensionem ejus*] Forte fuit in Græca finitione κατὰ μέτρον, quod fidi nimis interpretes ita reddiderunt; quos simul ridere forte voluit Fabius.

que *vim*, neque *ſcientiam*, neque *artem* putaverunt: ſed Critolaus *uſum dicendi*, nam hoc τριβὴ ſignificat; Athenæus *fallendi artem*. Plerique autem, dum pauca ex 24
Gorgia Platonis, a prioribus imperite excerpta, legere contenti, neque hoc totum, neque alia ejus volumina evolvunt, in maximum errorem inciderunt: creduntque, eum in hac eſſe opinione, ut *rhetoricen non artem, ſed peritiam quandam gratiæ ac voluptatis* exiſtimet: et alio loco, 25
civilitatis particulæ ſimulacrum, et *quartam partem adulationis*: quod duas partes civilitatis corpori adſignet, *medi-*

23. *Athenæus*] Diverſum a Naucratita, Deipnoſophiſton auctore, et Varrone majorem, oſtendit contra Moſeliani errorem Burmannus, laudatque Fabric. B. G. 4, 20, 5. in notis.

24. *Gorgia Platonis*] Voluptas ſubiit, cum ad hunc locum veniremus, legere nobiliſſimum Platonis librum, et moroſiorem attendendi Fabio curam innoxia oblectatione diſtinguere, præſertim cum ipſe moneat non ex decerptis e media diſputatione verbis, ſed ex toto illius contexto, de ſententia Platonis judicandum. Ne autem nullus inde ad Quinctiliani lectores fructus rediret, placuit diligenter adnotare, unde quidque ſumtum ſit. Utimur autem editione Laemariana Lugd. 1590. Ac primum illud intellexi, rideri a Platone ex perſona Socratis totam, qualis tum erat, oratorum, rhetorumque profeſſionem, et negari, eſſe aut fuiſſe Athenis, qui rhetorice ſua boni quidquam effeciſſet: ſed non negari, poſſe oratione aliquem ad ſalutem ſingulorum hominum et civitatum adeo uti. Jam quibus verbis utatur Plato in his, quæ Fabius laudat, per partes videbimus. Hic illud modo ſubjicimus, ea quæ a Platone durius dicta in rhetoricen viderentur, copioſiſſime et eloquentiſſime refutata ab Ariſtide in orat. πρὸς Πλάτωνα περὶ ῥητορικῆς, quæ in Jebbii editione tomum alterum, in Canteriana autem tertium incipit: proxima Ariſtidis oratio, (p. 116. Jebbii) τὺς τέσσαρας, Miltiadem, Themiſtoclem, Periclem, Cimonem contra Platonis judicium defendit.

24. *peritiam quandam*] Ἐμπειρίαν χάριτος τινος ϰ ἡδονῆς ἀπεργασίας, p. 287. c. add. p. 287. e. et 303. d. ubi negat τέχνην eſſe, ſed ἐμπειρίαν, τριβὴν &c. (τριβὴν καὶ ἐμπειρίαν etiam τέχνῃ opponit in Phædro p. 354. d. ac ibid. p. 350. g. ſe audiſſe ait Phædrus de rhetorice, ὅτι ὐκ ἔςι τέχνη ἀλλ᾽ ἄτεχνος τριβή.) Cæterum rhetorica vocatur p. 287. f. πολιτικῆς μορίυ εἴδωλον. Hæc nimirum omnia Socrates de rhetorica, qualem tractabant, qui tum erant ῥήτορες et δημηγόροι.

25. *duas partes civilitatis*] Vid. no. ad 2, 17, 14. *Civilis quædam ratio* dicitur Cic. de Inv. 1, 5. Cæterum Plato l. c. p. 288. a. Δυοῖν ὄντοιν πραγμάτοιν, δύο λέγω τέχνας, καὶ τὴν μὲν ἐπὶ τῇ ψυχῇ, πολιτικὴν καλῶ· τὴν δὲ ἐπὶ τῷ σώματι μίαν μὲν ὕτως ὀνομάσαι ὐκ ἔχω σοι. (Negat ſe habere unum aliquod nomen, quo et medicina et Gymnaſtice contineantur.) Μιᾶς δὲ ὔσης τῆς τῦ σώματος θεραπείας, δύο μόρια λέγω, τὴν μὲν γυμναςικὴν, τὴν δὲ ἰατρικήν. τῆς δὲ πολιτικῆς, ἀντὶ μὲν τῆς γυμναςικῆς (vigorem et decus ſano corpori conciliantis et conſervantis) τὴν νομοθετικήν· ἀντίςροφον δὲ τῇ ἰατρικῇ, τὴν δικαιοσύνην.—Τύτων ἡ κολακευτικὴ αἰσθανομένη, ὐ γνῦσα λέγω, ἀλλὰ ςοχασαμένη τέτραχα ἑαυτὴν διανείμασα, ὑποδῦσα ὑπὸ ἕκαςον τῶν μορίων, προσποιεῖται εἶναι τῦτο ὅ, περ ὑπέδυ — ὑπὸ μὲν ὖν τὴν ἰατρικὴν ἡ ὀψοποιητικὴ ὑποδέδυκε —poſt aliquod intervallum, τῇ δὲ γυμναςικῇ ἡ κομμωτική. Tandem

cinam, et quam interpretantur *exercitatricem* [o], duas animo, *legalem*, atque *juſtitiam*: *adulationem* autem *medicinæ* vocet, *coquorum* artificium; et *exercitatricis*, *mangonum*, qui colorem fuco, et verum robur inani ſagina mentiantur;
26 *legalis*, *cavillatricem*; *juſtitiæ*, *rhetoricen*. Quæ omnia ſunt quidem ſcripta in hoc libro, dictaque a Socrate, cujus perſona videtur Plato ſignificare quid ſentiat: ſed alii ſunt ejus ſermones ad coarguendos, qui contra diſputant, compoſiti, quos ἐλεγκτικοὺς vocant, alii ad præcipiendum,
27 qui δογματικοὶ appellantur. Socrates autem, ſeu Plato, eam quidem, quæ tum exercebatur, rhetoricen, talem putavit: nam et dicit his verbis τοῦτον τὸν τρόπον, ὃν ὑμεῖς πολιτεύεσθε. Et [p] veram autem et honeſtam intelligit. Itaque diſputatio illa contra Gorgiam ita clauditur [q], οὐκοῦν ἀνάγκη τὸν ῥητορικὸν δίκαιον εἶναι, τὸν δὲ δίκαιον βούλεσθαι δίκαια
28 καὶ [r] πράσσειν. Ad quod ille quidem conticeſcit, ſed ſermonem ſuſcipit Polus, juvenili calore inconſideratior: contra quem illa de ſimulacro et adulatione dicuntur. Tum Callicles adhuc concitatior, qui tamen ad hanc perducitur clauſulam, τὸν μέλλοντα [s] ὀρθῶς ῥητορικὸν ἔσεσθαι, δίκαιον ἄρα [t] δεῖ εἶναι, καὶ ἐπιστήμονα τῶν δικαίων: ut appareat Platoni non rhetoricen videri malum, ſed eam veram, niſi
29 juſto ac bono, non contingere. Adhuc autem in Phædro manifeſtius facit *hanc artem conſummari citra juſtitiæ quoque ſcientiam non poſſe*: cui opinioni nos quoque accedimus.

[o] *Sic* G. Jenſ. *et puto omnes*: exercitationem *ſphalma videtur Burmannianæ*. [p] *Sic* G. *Aliæ* et *om. aliæ* non *pro ea habent ap. Burm.* [q] concluditur G. [r] *om.* G. *et Platonis edit. Læmar.* [s] ἄρα *inſ.* G. [t] *om.* G.

lit. d. ὅτι ὃ κομμωτικὴ πρὸς γυμναστικὴν, τοῦτο σοφιστικὴ πρὸς νομοθετικήν· καὶ ὅτι ὃ ὀψοποιητικὴ πρὸς ἰατρικὴν, τοῦτο ῥητορικὴ πρὸς δικαιοσύνην. Similia p. 311, c.

27. τοῦτον τὸν τρόπον] P. 303. b. et p. 304. c. eo adigit Socrates Calliclem, ut fateatur, neminem ſe rhetorem alium, quam κόλακας noſſe: et p. 310, a. ne Periclem quidem et Cimonem, et Themiſtoclem, quos ne κόλακας quidem bonos fuiſſe concedit: οὔτε τῇ ἀληθινῇ ἐχρῶντο, οὔτε τῇ κολακικῇ.

27. *Et veram autem*] Admiſi ex Gothano Codice illud *Et* pro *etiam* poſitum, ut argumentatio et vis verborum Fabii tanto magis appareat. Non autem *intelligit* modo Socrates vel Plato, quod hic dicitur, etiam veram eſſe rhetoricam; verum etiam aperte dicit loco, quem in fine adnotationis proximæ ſuperioris laudavimus: itemque iis locis, quæ mox indicabuntur.

27. οὐκοῦν ἀνάγκη] P. 286, d.

28. τὸν μέλλοντα] P. 306, d.

29. *in Phædro*] Refutat nimirum Socrates illud, quod Phædrus ſe audiſſe dicit p. 350, d. οὐκ εἶναι ἀνάγκην τῷ μέλλοντι ῥήτορι ἔσεσθαι τὰ τῷ ὄντι δίκαια μανθάνειν, ἀλλὰ τὰ δόξαντα ἂν πλήθει οἵπερ δικάσουσιν· οὐδὲ τὰ ὄντως ἀγαθὰ ἢ καλὰ, ἀλλ' ὅσα δόξει· ἐκ γὰρ τούτων εἶναι τὸ πείθειν, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῆς ἀληθείας.

An aliter defenſionem Socratis, et eorum, qui pro patria
ceciderant, laudem ſcripſiſſet? quæ certe ſunt oratoris
opera. Sed in illud hominum genus, quod facultate di- 30
cendi male utebatur, invectus eſt. Nam et Socrates in-
honeſtam ſibi credidit orationem, quam ei Lyſias reo com-
poſuerat: et tum maxime ſcribere litigatoribus, quæ illi
pro ſe ipſi dicerent, erat moris; atque ita juri, quo non
licebat pro altero agere, fraus adhibebatur. Doctores 31
quoque[u] ejus artis parum idonei Platoni videbantur, qui
rhetoricen a juſtitia ſepararent, et veris credibilia præfer-
rent: nam id quoque dicit in Phædro. Conſenſiſſe au- 32
tem illis ſuperioribus videri poteſt etiam Cornelius Celſus,
cujus hæc verba ſunt, *Orator ſimile tantum veri petit.* De-
inde paullo poſt, *Non enim bona conſcientia, ſed victoria li-
tigantis, eſt præmium*[x]. Quæ ſi vera eſſent, peſſimorum
hominum foret, hæc tam pernicioſa nocentiſſimis moribus
dare inſtrumenta, et nequitiam præceptis adjuvare. Sed 33
illi rationem opinionis ſuæ viderint. Nos autem ingreſſi
formare perfectum *oratorem*, quem in primis eſſe *virum
bonum* volumus, ad eos, qui de hoc opere melius ſentiunt,
revertamur. *Rhetoricen* autem quidam eamdem *civilita-
tem* eſſe judicaverunt: Cicero *ſcientiæ civilis partem* vocat.
Civilis autem *ſcientia* idem quod *ſapientia* eſt. Quidam
etiam[y] philoſophiæ, quorum eſt Iſocrates[z]. Huic ejus 34
ſubſtantiæ maxime convenit finitio, *Rhetoricen eſſe bene di-
cendi ſcientiam.* Nam et orationis omnes virtutes ſemel
complectitur, et protinus mores etiam oratoris, cum bene
dicere non poſſit, niſi vir bonus. Idem valet Chryſippi 35
finis ille ductus a Cleanthe, *ſcientia recte dicendi.* Sunt

[u] *om.* Jenſ. [x] primum Jenſ. *et, quod effugit oculatiſſimum Burmannum, Locatelli.* [y] autem Jenſ. [z] Socrates Jenſ. *et multi ap. Burm.*

29. *defenſ. Socr.*] Exſtant hodie in Platonis operibus cum Socratis apologia, tum ἐπιτάφιος λόγος, cui etiam Menexeni nomen præſcripſit.

30. *orationem, quam ei Lyſias*] Narrat copioſe et eleganter Cic. de Orat. 1, 54: paullo aliter Val. Max. 6, 4. ext. 2. itemque Diog. Laert. 2, 40.

32. *victoria litigantis*] Aliter diſtinctus erat hic locus, *ſed victoria, litigantis eſt præmium.* Mihi vero non videbatur de *præmio litigantis*, ſed oratoris agi: ſi tamen de *præmio*: nobis certe multo magis placebat, quod eſt in primis editionibus, *primum*, quæ vox cum per compendium ſcriberetur, in *præmium* abiit. *Primum* quod ſpectat orator, finis quem ſibi proponit, eſt victoria litigantis pro quo dicit.

33. *civilitatem*] Platonico ſenſu, πολιτικὴν, rationem civitatis Democraticæ regendæ, quæ omnis fere in oratione vel δημηγορίᾳ ineſt.

plures ejuſdem, ſed ad alias quæſtiones magis pertinent.
Idem ſentiret finis hoc modo comprehenſus, *Perſuadere*
36 *quod oporteat:* niſi quod artem ad exitum alligat. Bene
Areus, *Dicere ſecundum virtutem orationis.* Excludunt a
rhetorice malos et illi, qui ſcientiam civilium officiorum
eam putaverunt, ſi ſcientiam virtutem judicant: ſed an-
guſte, intraque civiles quæſtiones, coercent. Albutius,
non obſcurus profeſſor atque auctor, *ſcientiam bene dicendi*
eſſe conſentit: ſed exceptionibus peccat, adjiciendo, *circa*
civiles quæſtiones, et *credibiliter*: quarum jam utrique re-
37 ſponſum eſt. Probabilis et illi voluntatis, qui *recte ſen-*
tire et dicere, rhetorices putaverunt. Hi ſunt fere fines
maxime illuſtres, et de quibus præcipue diſputatur. Nam
omnes quidem perſequi, nec attinet, nec poſſum: cum
pravum quoddam (ut arbitror) ſtudium circa ſcriptores
Artium extiterit, nihil eiſdem verbis, quæ prior aliquis
occupaſſet, finiendi: quæ ambitio procul aberit a me.
38 Dicam enim non utique quæ invenero, ſed quæ place-
bunt: ſicut hoc, *rhetoricen eſſe bene dicendi ſcientiam:* cum
REPERTO quod eſt optimum, qui quærit aliud, pejus ve-
lit. His approbatis, ſimul manifeſtum eſt illud quoque,
quem finem, vel quid ſummum et ultimum habeat rheto-
rice, quod τέλος dicitur, ad quod omnis ars tendit: nam ſi
ipſa bene dicendi ſcientia; finis ejus et ſummum eſt bene
dicere.

XVI. (XVII.) Sequitur quæſtio, *An utilis rhetorice?*
Nam quidam vehementer in eam invehi ſolent: et, quod
ſit indigniſſimum, in accuſationem orationis utuntur oran-
2 di viribus: *Eloquentiam eſſe, quæ pœnis eripiat ſceleſtos, cu-*
jus fraude damnentur interim boni; conſilia ducantur in pe-
jus; nec ſeditiones modo turbæque populares, ſed bella etiam
inexpiabilia[a] *excitentur; cujus denique tum maxime*[b] *ſit uſus,*
3 *cum pro falſis contra veritatem valet.* Nam et Socrati ob-
jiciunt comici, *docere eum, quomodo pejorem cauſſam melio-*

[a] inexpugnabilia Jenſ. *et Voſſ.* 1 *ac* 3 *ap. Burm.* [b] maximus G. Jenſ.

36. *exceptionibus peccat*] Quas nunc vocant reſtrictiones, determinationes, quibus anguſte nimis conſtringitur rhetorice. Verbo *excipere* eam vim adſeruimus ad Fabrum n. 3.

3. *pejorem cauſſam mel.*] Hoc eſt illud τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν, ita frequenter poſitum in Nubibus ab Ariſtophane: a qua perverſitate quantum abfuerit Socrates, vel Gorgias ſolus Platonis oſtendit. Speciem autem calumnia inde nanciſcebatur, quod in familiari congreſſu et diſputatione invicta quadam facultate eſſet Socrates evertendi et

rem faciat: et contra Tiſiam et Gorgiam ſimilia dicit pol-
liceri Plato. Et his adjiciunt exempla Græcorum Roma- 4
norumque, et enumerant, qui pernicioſa, non ſingulis
tantum, ſed rebus etiam publicis, uſi eloquentia, turbave-
rint [c] civitatium [d] ſtatus, vel everterint [e] : eoque et Lace-
dæmoniorum civitate expulſam : et Athenis quoque, ubi
actor movere affectus vetabatur, velut reciſam orandi po-
teſtatem. Quo quidem modo nec duces erunt utiles, nec 5
magiſtratus, nec medicina, nec ipſa denique ſapientia.
Nam et dux Flaminius, et Gracchi, Saturnini, Glauciæ [f],
magiſtratus, et in medicis venena, et in iis, qui philoſo-
phorum nomine male utuntur, graviſſima nonnumquam
flagitia deprehenſa ſunt. Cibos aſpernemur ; attulerunt 6
ſæpe valetudinis cauſſas : numquam tecta ſubeamus ; ſu-
per habitantes aliquando procumbunt : non fabricetur
militi gladius ; poteſt uti eodem ferro latro. Quis [g] ne-
ſcit ignes, aquas, ſine quibus nulla ſit vita ; et (ne terre-
nis immorer) Solem Lunamque præcipua ſiderum, aliquan-
do etiam nocere? Num igitur negabitur deformem Pyrrhi 7
pacem cæcus ille Appius dicendi viribus diremiſſe? aut
non divina M. Tullii eloquentia et contra leges Agrarias
popularis fuit ? et Catilinæ fregit audaciam ? et ſupplica-
tiones, qui maximus honor victoribus bello ducibus datur,
in toga meruit ? Nonne [h] perterritos militum animos fre- 8
quenter a metu revocat oratio [i] ? et tot pugnandi pericula
ineuntibus [l], laudem vita potiorem eſſe perſuadet ? Neque

[c] turbaverunt G. Jenſ. [d] civitatum G. Jenſ. [e] everterunt G. Jenſ.
[f] egere G. gere *V. C. Almel. unde Burm. ſuſpicatur* geſſere. [g] qui G. Jenſ.
[h] non G. [i] orator G. [l] adeuntibus G. Jenſ. *quod puto rectius.*

convellendi, quæ quis putaret cer-tiſſima &c.

3. *contra Tiſiam*] Caveant non ſatis exercitati ne jungant, *contra Tiſiam : contra* eſt adverbium, *contra ea*, vel *ex altera parte*. Res patet ex Phædro et Gorgia.

4. *Athenis*] Poſt Phrynes abſolutionem, de qua 2, 15, 9. *ψήφισμα ἐγράφη* (Athenæus 13, 6.) *μηδένα οἰκτίζεσθαι τῶν λεγόντων ὑπέρ τινος· μηδὲ βλεπόμενον τὸν κατηγορούμενον, ἢ τὴν κατηγορουμένην κρίνεσθαι*

7. *cæcus ille Appius*] Cic. Bruto c. 14. *Poſſumus Appium Claudium ſuſpicari diſertum, quia ſenatum jam jam inclinatum a Pyrrhi pace revocavit.*

7. *et contra leg. Agrar.*] Obſervent juniores vim τῆς ET augendi et amplificandi. Idem vult quod Plinius 7, 30. ſ. 31. in Ciceronis elogio, *Te dicente, legem agrariam, hoc eſt alimenta ſua, abdicaverunt tribus* : de *centuriis* minus mirum fuerat, in his enim valent locupletes : cum *tribus* antiquant eas leges, quibus tenuioribus conſultum itur, major vis debet interceſſiſſe.

vero [m] me Lacedæmonii atque Athenienſes magis moverint, quam pop. Romanus, apud quem ſumma ſemper
9 oratoribus dignitas fuit. Equidem nec urbium conditores reor aliter effecturos [n] fuiſſe, ut vaga illa multitudo coiret in populos, niſi docta voce commota: nec legum repertores [o] ſine ſumma vi orandi conſecutos, ut ſe ipſi homines
10 ad ſervitutem juris adſtringerent. Quin ipſa vitæ præcepta, etiam ſi natura ſunt honeſta, plus tamen ad formandas mentes valent, quoties [p] pulchritudinem rerum claritas orationis illuminat. Quare etiam ſi in utramque partem valent arma facundiæ, non tamen eſt æquum id haberi
11 malum, quo bene uti licet. Verum hæc apud eos fortaſſe [q] quærantur, qui ſummam rhetorices ad perſuadendi vim retulerunt. Si vero eſt *bene dicendi ſcientia*, quem nos finem ſequimur, ut ſit *orator* in primis *vir bonus*: uti-
12 lem certe eam eſſe [r] confitendum eſt. Et hercle deus ille princeps, parens rerum, fabricatorque mundi, nullo magis hominem ſeparavit a ceteris, quæ quidem mortalia eſſent,
13 animalibus, quam dicendi facultate. Nam corpora quidem magnitudine, viribus, firmitate, patientia, velocitate præſtantiora in illis mutis videmus: eadem minus egere acquiſitæ extrinſecus opis. Nam et ingredi citius, et paſci, et tranare aquas, citra docentem, natura ipſa ſciunt.
14 Et pleraque contra frigus ex ſuo corpore veſtiuntur, et arma [s] his ingenita quædam, et ex obvio fere victus: cir-

[m] *om.* Jenſ. [n] affecturos Jenſ. *et Cod. Regii.* [o] oratores G. Jenſ.
[p] *Illud admirabile* conſequens *hic etiam habet, et quoties occurrit* quoties, G.
[q] forſitan G. Jenſ. [r] eſſe eam G. [s] armis ingenita G. *et al.* MSS. *ap. Bur. quod forte non abſurdum, quaſi* in armis nata. Vid. ad 2, 17, 13. no. m.

10. *quo bene uti licet*] Vereor ut aliquis e Socratis ſchola philoſophus hic ſubjiciat, ne bonum quidem eſſe, quo male uti aliquis poſſit: et alioquin venena etiam, et calumniæ, et nihil non malorum eſt, unde non magna vis boni et commoditatis redire ad aliquos poſſit.

11. *quærantur*] Viri docti, qui *querantur* mallent, non videntur attendiſſe, *quærantur* hic idem eſſe, quod de his ambigatur, dubitetur, in utramque partem diſputetur. Qui aliter quam a nobis factum definierunt rhetoricen, apud hos diſputari poteſt, *utilis ne ſit? bona ne ſit rhetorice?* apud nos ex ipſo fine, quem dedimus, patet, utilem eſſe, bonam eſſe.

12. *quæ quidem mortalia eſſent*] Notum, de veterum quorundam ſententia ſolem, ſtellas, eſſe animalia, et tamen, quæcunque ſupra lunam ſunt, immortalia.

13. *Nam corpora quidem*] Locum illum communem eleganter tractat Plinius procemio libri ſeptimi.

14. *veſtiuntur*] Illas veſtes ita enarrat l. c. Plinius; *Cæteris varie tegumenta tribuit, teſtas, cortices, coria, ſpinas, villos, ſetas, pilos, plumam, pennas, ſquamas, vellera.*

ea quæ omnia multus[t] hominibus labor eſt. Rationem
igitur nobis præcipuam dedit, ejuſque nos ſocios eſſe cum
diis immortalibus voluit. Sed ipſa ratio neque tam nos 15
juvaret, neque tam eſſet in nobis manifeſta, niſi, quæ
concepiſſemus mente, promere etiam loquendo poſſemus:
quod magis deeſſe ceteris animalibus, quam intellectum
et cogitationem quamdam videmus. Nam et moliri cubi- 16
lia, et nidos texere, et educare fœtus, et excludere, quin-
etiam reponere in hiemem alimenta, opera quædam nobis
inimitabilia, qualia ſunt cerarum et mellis, efficere, non-
nullius fortaſſe rationis eſt: ſed quia carent ſermone quæ
id faciunt, *muta* atque *irrationabilia* vocantur. Denique 17
homines, quibus negata vox eſt, quantulum adjuvat ani-
mus ille cœleſtis? Quare[u] ſi nihil a diis oratione melius
accepimus, quid tam dignum cultu ac labore ducamus,
aut in quo malimus præſtare hominibus, quam quo ipſi
homines ceteris animalibus præſtant? Eo quidem magis, 18
quod nulla in parte[x] plenius labor gratiam refert. Id
adeo manifeſtum erit, ſi cogitaverimus,[y] unde, et quouſ-
que jam provecta ſit orandi facultas, et adhuc augeri po-
teſt. Nam ut omittam, defendere amicos, regere conſiliis 19
ſenatum, populum, exercitum in quæ velit[z] ducere, quam
ſit utile, conveniatque bono viro: nonne pulchrum vel
hoc ipſum eſt, ex communi intellectu, verbiſque, quibus
utuntur omnes, tantum aſſequi laudis et gloriæ, ut non
loqui et orare, ſed quod Pericli contigit, fulgurare ac to-
nare videaris?

[t] multis G. *et optimi quique MSS. Et ſane Plin.* 2, 63. Quot atteruntur manus, ut unus niteat articulus? [u] Quodſi G. [x] *Sic* G. *et optimi quique MSS.* parte *al.* [y] et *inſ.* G. Jenſ. [z] vult G. Jenſ.

15. *quam intellectum*] Quin argumentum potentiſſimum contra animalium cæterorum præter hominem rationem inde peti videtur, quod cum non careant omnia loquendi inſtrumento; quædam etiam ſermonem humanum imitentur; tamen loqui, et ſermones nobiſcum miſcere non diſcunt.

18. *et adhuc augeri poteſt*] Hæc verba habent illa quidem ſatis apertam ſententiam, qua adfirmatur, quod alias multis verbis defenditur, ſupereſſe majus quoddam faſtigium et propiorem quaſi ad perfectum oratorem gradum: ſed quid hoc ad præſens argumentum faciat, non ita apertum forte eſt omnibus. Ego ita putabam. Rhetorice ſuis cultoribus utilis eſt, ut adhuc vidimus, et laborem ſibi inſumtum magnis penſat præmiis, licet nondum plane abſoluta ſit; quid igitur fiet, cum ad altius faſtigium fuerit evecta?

19. *Pericli*] De quo celebratum illud Ariſtoph. Acharn. 530. Ἤστραπτεν, ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα, ubi quoties alii auctores ad hos Ariſtophanis verſiculos reſpexerint, com-

XVII. (XVIII.) Finis non erit, ſi exſpatiari parte in hac, et indulgere voluptati velim. Tranſeamus igitur ad
2 eam quæſtionem, quæ ſequitur, an *rhetorice ars ſit.* Quod quidem adeo ex iis, qui præcepta dicendi tradiderunt, nemo dubitavit, ut etiam ipſis librorum titulis teſtatum ſit, ſcriptos eos *de arte rhetorica :* Cicero vero etiam, quæ *rhetorice* vocetur, eſſe *artificioſam eloquentiam* dicat. Quod non oratores tantum vindicarunt, ut ſtudiis aliquid ſuis præſtitiſſe videantur : ſed cum his Philoſophi, et Stoici,
3 et Peripatetici plerique, conſentiunt. Ac me dubitaſſe confiteor, an hanc partem quæſtionis tractandam putarem : nam quis eſt adeo, non ab eruditione modo, ſed a ſenſu remotus hominis, ut fabricandi quidem, et texendi, et e[a] luto vaſa ducendi *artem* putet, *rhetoricen* autem, maximum, ac pulcherrimum (ut ſupra diximus) opus, in
4 tam ſublime faſtigium exiſtimet *ſine arte* veniſſe ? Equidem illos, qui contra diſputarunt, non tam ſenſiſſe quod dicerent, quam exercere ingenia materiæ difficultate credo voluiſſe : ſicut Polycratem, cum Buſirim laudaret, et Clytæmneſtram : quamquam is, quod his diſſimile non eſſet, compoſuiſſe orationem, quæ eſt habita contra Socratem, di-

[a] e *om.* G.

memorat Kuſterus. Add. Ariſtid. ὑπὲρ τῶν τεσσάρων, in quibus eſt nempe Pericles p. 129. et 137. Jebb. Illud obſervabile eſt, Comicum his de Pericle verbis uti in eo argumento, ubi indignatur, quantum malorum Græciæ Pericles propter aliquot meretriculas pepererit : quo nomine refertur hic locus etiam ab Athenæo 13, 9. unde illuſtratur noſter 12, 10, 24. Cæterum qui orationem tonitru comparaverint, laudat Burm. ad Petro. 2. p. 10. Add. Fabius 12, 10, 65.

1. *Finis non erit*] Non abrupit profecto hic ſermonem Fabius, aut numeros interpoſuit, ſed quam commodiſſime potuit ad aliam quæſtionem tranſit, interpoſitis verbis quæ membrum unum alteri ita adjungerent, ut commiſſura vix appareat.

2. *nemo dubitavit*] Diſputatur tamen ea de re apud Cic. de Orat. 1, 19. ſqq. Add. Cic. Brut. 6. *Sive illa arte pariatur aliqua, ſive exercitatione quadam, ſive natura.* Cæterum de hac quæſtione fere omnia occurrunt etiam ap. Sextum Empir. adv. Math. lib. 2. qui eſt adv. Rhetores.

2. *artificioſam eloquentiam*] De Inv. 1, 5.

3. *ſupra diximus*] Cap. proximo.

4. *orat. contra Socr.*] Repetit 3, 1, 11. Sed caute, *a quo ſcriptam in Socratem diximus orationem*, ut hic, *compoſuiſſe dicitur.* Nimirum ſcripſit ille quidem accuſationem, ſed non eam qua uſi ſunt Anytus et Melitus, ut pleriſque placet, verum declamatoriam, ſimilem proinde laudationi Buſiridis. Oſtendit hæc Perizo. ad Ælia. 11, 10. ex Iſocratea Buſiridis laudatione Polycrati oppoſita, quæ antiquiſſimam habet ejus rei mentionem. Et ſane illam ſi legas, non niſi de declama-

citur. Quidam naturalem esse rhetoricen volunt, et tamen 5
adjuvari exercitatione non diffitentur: ut in libris Ciceronis de Oratore dicit Antonius, *observationem* quamdam esse, *non artem.* Quod non ideo, ut pro vero accipiamus, est posi- 6
tum; sed ut Antonii persona servetur [b], qui dissimulator artis fuit. Hanc autem opinionem habuisse Lysias videtur: cujus sententiæ talis defensio est, quod indocti, et barbari, et servi, pro se cum loquuntur, aliquid dicant simile principio, *narrent*, *probent*, *refutent*, et (quod vim habeat epilogi) *deprecentur.* Deinde adjiciunt illas verbo- 7
rum cavillationes, *Nihil quod ex arte fiat, ante artem fuisse:* atqui dixisse homines pro se, et in alios semper: doctores artis, sero jam, et circa Tisiam et Coraca primum repertos: orationem igitur ante artem fuisse, eoque artem non esse. Nos porro quando cœperit hujus rei doctrina, non 8
laboramus exquirere [c]: quamquam apud Homerum, et [d] præceptorem Phœnicem tum agendi, tum etiam loquendi, et oratores plures, et omne in tribus ducibus orationis genus, et certamina quoque proposita eloquentiæ inter juvenes, invenimus: quin [e] in cælatura clypei Achillis et lites sunt, et actores. Illud [f] admonere satis est, *omnia,* 9
quæ ars consummaverit, a natura initia duxisse. Aut tollatur *medicina*, quæ ex observatione salubrium, atque his contrariorum, reperta est, et ut quibusdam placet, tota constat experimentis: nam et vulnus deligavit aliquis

[b] servaret G. *forte* servaretur. [c] exquirere *om.* G. *et potest sane abesse.* [d] etiam G. Jens. [e] et in *conjic. Regius.* et in vindicatura clypei *conj. Ascensius, h. e. in certamine Ulyssis et Ajacis.* [f] enim *ins.* Jens.

tione cogitare possis: et ita loquitur Laertius Diogenes 2, 38 et 39. ut incertum esse appareat. Cæteri, quos laudat Menag. ad l. c. Laertii, improvide superiorum dicta acceperunt.

5. *in libris Ciceronis*] De Orat. 1, 20. et 2, 7.

8. *Phœnicem*] Vid. supra 2, 3, 12.

8. *in tribus ducibus*] Vid. noster infra 12, 10, 64.

8. *in cælatura clypei*] Ιλ. Σ'. 497, sqq.

—ἔνθα δὲ νεῖκος
Ὠρώρει· δύο δ' ἄνδρες ἐνείκεον εἵνεκα ποινῆς
Ἀνδρὸς ἀποφθιμένου· ὁ μὲν εὔχετο πάντ' ἀποδοῦναι,
Δήμῳ πιφαύσκων· ὁ δ' ἀναίνετο μηδὲν ἑλέσθαι.
Ἄμφω δ' ἱέσθην ἐπὶ ἴστορι πεῖραρ ἑλέσθαι. κ. τ. λ.

Sunt pluscula, quibus plenum judicii paratum et ornatum describit divinus poeta.

9. *constat experimentis*] Poterat adjicere Fabius, si declamare animus illi fuisset, ne hominum quidem esse experimenta omnia, sed ex parte etiam animalium. Suma-

ante quam hæc ars eſſet: et febrem quiete et abſtinentia, non quia rationem videbat, ſed quia id valetudo ipſa coe-
10 gerat, mitigavit. Nec *fabrica* ſit ars: caſas enim primi illi ſine arte fecerunt: nec *muſica*: cantatur ac ſaltatur per omnes gentes aliquo modo. Ita, ſi *rhetorice* vocari debet ſermo quicumque: fuiſſe eam, antequam eſſet ars,
11 confitebor. Si vero non quiſquis loquitur, orator eſt, et tum non tamquam oratores loquebantur: neceſſe eſt oratorem factum arte, nec ante artem fuiſſe fateantur. Quo illud quoque excluditur, quod dicunt, non eſſe artis id, quod faciat, qui non didicerit; dicere autem homines et
12 qui non didicerunt. Ad cujus rei confirmationem afferunt, Demadem remigem et Æſchinem hypocriten [g] oratores fuiſſe. Falſo: nam neque orator eſſe, qui non didicit, poteſt: et hos ſero potius, quam numquam didiciſſe quis dixerit: quamquam Æſchines ab initio ſit verſatus in literis, quas pater ejus etiam docebat; Demadem neque non didiciſſe certum ſit, et continua dicendi exercitatio potuerit tantum, quantuſcumque poſtea [h] fuit, feciſſe:
13 nam id potentiſſimum diſcendi [i] genus eſt. Sed et [l] præſtantiorem, ſi didiciſſet, futurum fuiſſe dicere licet [m]. Neque enim orationes ſcribere eſt auſus, ut eum multum va-
14 luiſſe [n] in dicendo ſciamus. Ariſtoteles, ut ſolet, quærendi gratia, quædam ſubtilitatis ſuæ argumenta excogitavit in Gryllo [o]: ſed idem et *de arte rhetorica* tres libros ſcrip-

[g] Hyperidem G. Hippocratem Jenſ. *ridicule uterque.* [h] pœna *hic et alias* G. *ex compendio poea.* [i] dicendi G. [l] adhuc *inſ.* G. [m] licebit G. Jenſ. [n] invaluiſſe dicendo G. *Vid. ad* 2, 16, 14. *no. ſ.* [o] Gyrlo G. Gryrlo Jenſ.

mus ſumma illa præſidia medicorum: venæ ſectionem hippopotamus monſtravit, Plin. 8, 26. ſ. 40: vomitione canes, clyſtere ibes Ægyptiæ prius quam homo uſæ, Cic. de Nat. Deor. 2, 50. ubi plures id genus medicinas commemorat: copioſiſſimus eſt Plinius 8, 27.

12. *Demadem—Æſchinem*] De illo Sextus Empir. adv. Grammaticos 2, 16. ubi quæ alii omnia laudat ὁ πάνυ Fabricius p. 291. Æſchinem paſſim hoc nomine, quod hypocrites, h. e. actor fuerit, mordet oratione pro Corona Demoſthenes, ubi ὑποκρίνεσθαι illum ait, αὐτοτραγικὸν πίθηκον vocat (ſ. 71.) Aperte autem ſ. 40. et ſq. imprimis ſ. 79. quem locum Camerarius jam laudavit, παῖς μὲν ὢν μετὰ πολλῆς ἐνδείας ἐτράφης, ἅμα τῷ πατρὶ πρὸς τὸ διδασκαλείῳ προσεδρεύων τὸ μέλαν τρίβων, καὶ τὰ βάθρα σπογγίζων καὶ τὸ παιδαγωγεῖον κορῶν οἰκέτου τάξιν οὐκ ἐλευθέρου παιδὸς ἔχων &c. totam enim vitam viri perſtringit.

13. *præſtantiorem, ſi didiciſſet*] Cic. pro Archia c. 7. *Cum ad naturam eximiam atque illuſtrem acceſſerit ratio quædam conformatioque doctrinæ, tum illud neſcio quid præclarum ac ſingulare ſolere exiſtere.*

14. *in Gryllo*] Laudavit Burmannus Laert. 2, 54. et ibi Menag. Add. Epiſtola viri doctiſſ. p. 78.

ſit, et in eorum primo non artem ſolum eam fatetur, ſed ei particulam [p] civilitatis, ſicut dialecticis, aſſignat. Multa 15
Critolaus contra, multa Rhodius Athenodorus. Agnon quidem detraxit ſibi inſcriptione ipſa fidem, qua rhetorices accuſationem profeſſus eſt. Nam de Epicuro, qui diſciplinas omnes fugit, nihil miror. Hi complura dicunt, 16
ſed ex paucis locis ducta. Itaque potentiſſimis eorum breviter occurram, ne in infinitum quæſtio evadat. Prima his argumentatio *ex materia* eſt. Omnes enim artes aiunt 17
habere *materiam*; quod eſt verum: rhetorices *nullam* eſſe *propriam*; quod eſſe falſum in ſequentibus probabo. Al- 18
tera eſt calumnia, nullam artem falſis aſſentiri opinionibus, quia conſtitui ſine perceptione [q] non poſſit, quæ ſemper vera ſit: *rhetoricen* aſſentiri falſis: non eſſe igitur artem. Ego *rhetoricen* [r] nonnumquam dicere falſa pro veris confi- 19
tebor; ſed non ideo in falſa quoque eſſe opinione concedam: quia longe diverſum eſt, ipſi quid videri, et ut alii videatur, efficere: nam et imperator falſis utitur ſæpe; ut Hannibal, cum incluſus a Fabio, ſarmentis circa cornua boum deligatis, incenſiſque, per noctem in adverſos

[p] portiunculam *MSS. aliquot ap. Burm.* [q] præceptione *omnes*, præter Steph. in marg. [r] rhetoricam G. Jenſ.

14. *particulam civilitatis*] Rhetor. 1, 2, 15. ὥςε συμβαίνει τὴν ῥητορικὴν, οἷον παραφυές τι τῆς διαλεκτικῆς εἶναι, καὶ τῆς περὶ τὰ ἤθη πραγματείας, ἣν δίκαιόν ἐςι προσαγορεύειν πολιτικήν· διὸ καὶ ὑποδύεται ὑπὸ τὸ σχῆμα τὸ τῆς πολιτικῆς ἡ ῥητορικὴ, καὶ οἱ ἀντιποιούμενοι ταύτης τὰ μὲν δι' ἀπαιδευσίαν, τὰ δὲ δι' ἀλαζονείαν, τὰ δὲ καὶ ἄλλας αἰτίας ἀνθρωπικάς.

15. *Critolaus*] De hoc, itemque Athenodoro et Agnone, quæ maxime neceſſaria ſunt, in Indice dicemus.

15. *de Epicuro*] *Qui fugere omnem diſciplinam navigatione quam velociſſima jubet*, noſter infra 12, 2, 24. Noti ſunt Ciceronis joci et ſeria in ruditatem illius ſcholæ.

18. *perceptione*] Repoſui, quod voluit Turnebus, quod multis ſuffragatoribus reponendum ſuaſit ad 2, 17, 41. Almeloveenius, non improbante ipſo Burmanno, quem vide epiſtol. p. 15. Notum ſcilicet καταλήψεως vocabulum hac in re propriam quaſi ſedem atque domicilium habere, cui non tam *præceptio* reſpondet (bona alioquin vox, et deſcribendæ arti commodata, quæ in omnibus etiam libris, ut notior, legitur) quam *perceptio*. *Præceptiones* poſſunt falſæ eſſe, *perceptiones* καταλήψεις, non item. Cic. de Orat. 1, 23. *Si ars ita definitur, ex rebus penitus perſpectis, planeque cognitis, atque ab opinionis arbitrio ſejunctis, ſcientiaque comprehenſis* &c. Verſatur ergo tota argumentatio, quam proponit Fabius, in hoc ſyllogiſmo; Ars non eſt falſarum opinionum, ſed perceptionum, rhetorica autem aſſentitur falſis opinionibus, ergo non eſt ars. Si quis adhuc dubitas, fac ut Lucullum Ciceronis legas ſ. Academicorum ſecundum, certe c. 8. et quæ ibi de hoc ipſo Quinctiliani loco Pe. Faber. p. 304. Davis.

montes agens armenta, ſpeciem hoſti abeuntis exercitus dedit: ſed illum fefellit; ipſe, quid verum eſſet, non ig-
20 noravit. Nec vero Theopompus Lacedæmonius, cum permutato cum uxore habitu e cuſtodia, ut mulier, evaſit, falſam de ſe opinionem habuit, ſed cuſtodibus præbuit. Item orator, cum falſo utitur [s] pro vero, ſcit eſſe falſum, eoque ſe pro vero uti: non ergo falſam habet ipſe opinio-
21 nem, ſed fallit alium. Nec Cicero, cum ſe tenebras offudiſſe judicibus in cauſſa Cluentii gloriatus eſt, nihil ipſe vidit. Et pictor, cum vi artis ſuæ efficit [t], ut quædam eminere in opere, quædam receſſiſſe credamus, ipſe
22 ea plana eſſe non neſcit. Aiunt etiam, *omnes artes habere finem aliquem propoſitum, ad quem tendant:* hunc modo nullum eſſe in rhetorice, modo non præſtari eum, qui promittatur. Mentiuntur: nos enim eſſe finem jam oſ-
23 tendimus, et quis eſſet, diximus. Præſtabit hunc ſemper orator, ſemper enim bene dicet. Firmum autem hoc, quod opponitur, adverſus eos fortaſſe ſit, qui perſuadere finem putaverunt. Noſter orator, arſque a nobis finita, non ſunt poſita in eventu. Tendit quidem ad victoriam, qui dicit: ſed cum bene dixit, etiam ſi non vincat, id,
24 quod arte continetur, effecit. Nam et gubernator vult ſalva nave in portum pervenire: ſi tamen tempeſtate fuerit abreptus, non ideo minus erit gubernator, dicetque notum
25 illud, *Dum clavum rectum teneam.* Et medicus ſanitatem

[s] uteretur pro vero, ſit Jenſ. *male.* [t] effecit G. *pulchre.*

20. *Theopompus Lacedæmonius*] Narrat hiſtoriam, et forte ſolus, Polyænus ſtrateg. 8, 34. p. 771. Maſvic.

21. *Nec Cicero*] Nondum occurrit mihi locus, ubi hoc gloriatus ſit Tullius.

24. *Dum clavum rectum teneam*] *Notum hoc* hodie forte non omnibus notum eſt. Itaque repetemus ab Ariſtide potiſſimum, ut qui ipſa verba gubernatoris retulerit Rhodiaca 1. p. 542. Jebb. Jubet enim Rhodios qui tum erant, εἶναι πρὸς τὴν τύχην λαμπρῶς, ἐνθυμηθέντας (ὑμῶν) τὸν τοῦ πολίτου κυβερνήτου λόγον, ὅς ἔφη χειμαζομένης αὐτῷ τῆς νεὼς, καὶ καταδύσεσθαι προσδοκῶν, τοῦτο δὴ τὸ θρυλλούμενον· ἀλλ᾽, ὦ Πόσειδαν, ἴσθι ὅτι ὀρθὰν τὰν ναῦν καταδύσω· ὡς οὐδὲν ἂν πράξας ἀγεννὲς οὐδὲ ταπεινὸν οὐδὲν τοῖς παροῦσιν, ἀλλὰ πάντα ἂν τὰ αὐτοῦ πληρώσας πρότερον ἢ κακῶς ἀπολούμενος· ὡς τοῦ μὲν ἀπολέσθαι καὶ καταδῦναι τὴν ναῦν τὴν τύχην κυρίαν οὖσαν αἰεὶ, τοῦ δὲ ἃ χρὴ πρᾶξαι πρὸ τούτου, οὐκέτ᾽ ἐν ἄλλῳ τὴν ἀπαίτησιν, ἀλλ᾽ αὐτὸν αὑτῷ τινα τοῦτο ὀφείλοντα. Teletes περὶ περιστάσεων apud Stobæum ſerm. 106. p. 577, 53. brevius ita, Ἀλλ᾽ οὖνγε ὦ Πόσειδον ὀρθήν. At Cic. ad Q. Fr. 1, 2, 4. ὀρθὰν τὰν ναῦν. Sen. epiſt. 85. *Neptune nunquam hanc navem niſi rectam!* Debentur pleraque Gu. Cantero Nov. Lect. 7, 26. quem hic laudavit Almeloveenius. Ut omnia hic legantur, addimus et illud, quod Turnebus et Burmannus obſervarunt, eſſe inter fragmenta Enniana, *Ut clavum rectum teneam, navim*

ægri petit: ſi tamen aut valetudinis vi, aut intemperantia
ægri, aliove quo caſu ſumma non contingit, dum ipſe
omnia ſecundum rationem fecerit, medicinæ ſine non ex-
cidit. Ita oratori bene dixiſſe finis eſt. Nam eſt *ars* ea,
ut poſt paullum clarius oſtendemus, *in actu* poſita, *non in*
effectu. Ita falſum erit illud quoque, quod dicitur, *Artes* 26
ſcire, quando ſint finem conſecutæ, rhetoricen neſcire. Nam
ſe quiſque bene dicere intelligit. Uti etiam vitiis rheto-
ricen, quod ars nulla faciat, criminantur: quia et falſum
dicat, et affectus moveat. Quorum neutrum eſt turpe, 27
cum ex bona ratione proficiſcitur: ideoque nec vitium.
Nam et mendacium dicere, etiam ſapienti aliquando con-
ceſſum eſt: et affectus, ſi aliter ad æquitatem perduci ju-
dex non poterit, neceſſario movebit orator. Imperiti enim 28
judicant, et qui frequenter in hoc ipſum fallendi ſunt, ne
errent. Nam ſi mihi ſapientes judices dentur, ſapientum
conciones, atque omne concilium, nihil invidia valeat, ni-
hil gratia, nihil opinio præſumta, falſique teſtes: perquam
ſit exiguus eloquentiæ locus, et prope in ſola delectatione
ponatur. Sin et audientium mobiles animi, et tot malis 29
obnoxia veritas: arte pugnandum eſt, et adhibenda quæ
proſunt. Nec enim, QUI recta via depulſus eſt, reduci ad
eam, niſi alio flexu poteſt. Plurima vero ex eo contra 30
rhetoricen cavillatio eſt, quod ex utraque cauſſæ parte di-
catur. Inde hæc, *Nullam eſſe artem ſibi contrariam*; rhe-
toricen eſſe contrariam ſibi: *nullam artem deſtruere quod*
effecerit; accidere hoc rhetorices operi: item, *Aut dicen-*
da eam docere, aut non dicenda; itaque vel per hoc non
eſſe artem, quod non dicenda præcipiat: vel per hoc,
quod, cum dicenda præceperit, etiam contraria his do-
ceat. Quæ omnia apparet de ea rhetorice dici, quæ ſit a 31
bono viro atque ab ipſa virtute ſejuncta: alioqui ubi in-
juſta[u] cauſſa eſt, ibi rhetorice non eſt: adeo ut vix[x] [ex]

[u] juſta G. *male.* [x] vix *om.* G. *et V. C. Alm.* ex *om. al.*

que gubernem. Vid. Hier. Colum. p. 102. Heſſel. et Merula p. 101, qui legi vult, *ut clavom rectum teneant, navimque gubernent,* quaſi ad exercendos nautas pertineret: ſed quidni etiam apud Ennium fuerit vox ducis, vel certe gubernatoris: præſertim cum ita legatur in antiquis Iſidori libris Orig. 19, 2.

31. *ibi rhetorice non eſt*] Accipe eo intellectu, quo dicebatur quondam, *qui fur, qui adulter, qui avarus eſt, Chriſtianus non eſt.* Non eſt ſermo de profeſſione externa, ſed de vi profeſſionis propria, ſi ea nihil mentiatur.

31. *ut vix ex admirabili caſu*] *Vix ex* non ita junxiſſe Fabium,

admirabili quodam casu possit accidere, ut ex utraque
32 parte orator, id est vir bonus dicat. Tamen quoniam hoc quoque in rerum naturam cadit, ut duos sapientes aliquando justæ caussæ in diversum trahant, quando etiam pugnaturos eos inter se, si ratio ita duxerit, credunt; respondebo propositis: atque ita quidem, ut appareat, hæc adversus eos quoque frustra excogitata, qui malis moribus
33 nomen oratoris indulgent. Nam *rhetorice non est contraria sibi*. Caussa enim cum caussa, non illa secum ipsa componitur. Nec si pugnent inter se, qui idem didicerunt: idcirco ars, quæ utrique tradita est, non erit: alioqui nec armorum; quia sæpe gladiatores, sub eodem ma-
34 gistro eruditi, inter se componuntur: nec gubernandi; quia navalibus præliis gubernator est gubernatori adversus: nec imperatoria; quia imperator cum imperatore contendit. Item non evertit opus rhetorice, quod efficit[z]: neque enim positum a se argumentum solvit orator, sed ne rhetorice quidem: quia apud eos, qui in persuadendo finem putant, aut si quis (ut dixi) casus, duos inter se bonos viros composuerit, verisimilia quærentur: non autem siquid est altero credibilius, id ei contrarium est,
35 quod fuit credibile. Nam ut candido candidius, et dulci dulcius non est adversum, ita nec probabili probabilius. Nec præcipit umquam non dicenda, nec dicendis con-
36 traria, sed quæ in quaque caussa dicenda sunt. Non semper autem, etiamsi frequentissime, tuenda veritas erit, sed aliquando exigit communis utilitas, ut etiam falsa

[z] effecit G. *bene*.

pignore posito contenderim: alterutrum ex errore scribentis ortum puto, indeque etiam alterum fere omitti: τὸ *ex* sententiæ nihil conferre, apertum est.

32. *hæc adversus eos quoque*] Hoc vult; illud argumentum, de arte se ipsam non oppugnante, ne eos quidem ferit, qui oratorem posse esse malum virum concedunt; nedum, qui illud nomen solis bonis vindicant.

34. *quia apud eos*] Hæc vulgo corrupta putantur, et medicina circumspicitur. Sed videmur nobis sustulisse difficultatem interpuncto majori sublato post verbum *quærentur*; quo facto ita cohærere sibi oratio potest. Non evertit opus suum orator, aut rhetorice adeo, ne tum quidem, cum orator in persuadendo finem rhetorices ponit, ac quovis proinde modo persuadere studet, et quæ sibi obstant vera destruere; neque tum, cum casus, de quo ante dictum, rarissimus duos inter se bonos viros committit, quorum alteruter necessario verum videtur oppugnare: *apud hos enim verisimilia quærentur*: ut vicerit is, cujus causa visa fuerit verisimilior, credibiliorque: *non autem si quid est altero credibilius* &c.

defendantur [a]. Ponuntur hæ quoque in ſecundo Cicero-
nis de oratore libro contradictiones, *Artem earum rerum
eſſe, quæ ſciantur : oratoris omnem actionem opinione, non
ſcientia contineri* ; *quia et apud eos dicat, qui neſciant, et ipſe
dicat aliquando, quod neſciat.* Ex his alterum, id eſt, an 37
ſciat judex, de quo dicatur, nihil ad oratoris artem : alteri
reſpondendum, *Ars earum rerum eſt, quæ ſciuntur.* Rheto- 38
rice ars eſt bene dicendi, bene autem dicere ſcit orator.
Sed neſcit an verum ſit, quod dicit. Ne hi quidem, qui
ignem aut aquam, aut quatuor elementa, aut corpora in-
ſecabilia eſſe, ex quibus res omnes initium duxerunt, tra-
dunt; nec qui intervalla ſiderum, et menſuras ſolis ac
terræ colligunt : diſciplinam tamen ſuam, *artem* vocant.
Quod ſi ratio efficit, ut hæc non opinari, ſed propter vim
probationum ſcire videantur; eadem ratio idem præſtare
oratori poteſt. Sed an cauſſa vera ſit, neſcit. Ne medi- 39
cus quidem, an dolorem capitis habeat, qui hoc ſe pati
dicet : curabit tamen, tamquam id verum ſit, et erit ars
medicina. Quid? quod rhetorice non utique propoſitum
habet ſemper vera dicendi, ſed ſemper veriſimilia? ſcit
autem eſſe veriſimilia, quæ dicit. Adjiciunt his, qui 40
contra ſentiunt, quod ſæpe quæ in aliis litibus impugna-
runt actores cauſſarum, eadem in aliis defendant. Quod
non artis, ſed hominis eſt vitium. Hæc ſunt præcipua,
quæ contra rhetoricen dicantur [b] : alia et minora, et ta-
men ex his fontibus derivata. Confirmatur autem eam 41
eſſe artem, breviter. Nam ſive (ut Cleanthes voluit) *ars
eſt poteſtas via*, id eſt, *ordine efficiens*; eſſe certe viam atque
ordinem in bene dicendo nemo dubitaverit : ſive ille ab
omnibus fere probatus finis obſervatur, artem conſtare ex
præceptionibus conſentientibus et coexercitatis ad finem

[a] defendat G. Jenſ. *intell.* rhetorice. [b] dicuntur G.

36. *de oratore*] Ex Antonii perſona c. 7.

40. *quæ in aliis litibus impug.*] Antonius apud Ciceronem de Orat. 2, 7. *Et nos contrarias ſæpe cauſſas dicimus, non modo ut Craſſus contra me dicat aliquando, aut ego contra Craſſum* ; *cum alterutri neceſſe ſit falſum dicere : ſed etiam ut uterque noſtrum eadem de re alias aliud defendat, cum plus uno verum eſſe non poſſit.* Reſpondet ex parte ipſe Cicero pro Cluent. c. 50. ſq.

41. *ex præcept. conſent.*] *Perceptionibus* legi volunt viri doctiſſimi. Vid. ad 2, 17, 18. ubi rebus neceſſariis, ut nobis videbatur, adducti *perceptiones* repoſuimus. Hic non auſi ſumus lectionem omnium librorum loco movere : quod nihil impedit, quo minus *præceptiones* etiam definitionem artis ingrediantur : quamquam omnino alterum illud Græcæ diſciplinæ magis con-

vitæ utilem; jam oſtendimus nihil non horum in rheto-
42 rice ineſſe[c]. Quid? quod et inſpectione et exercitatione, ut artes ceteræ, conſtat? Nec poteſt ars non eſſe, ſi ars eſt dialectice, quod fere conſtat: cum ab ea ſpecie magis quam genere differat. Sed nec illa omittenda ſunt, qua in re alius ſe inartificialiter, alius artificialiter gerat, in ea eſſe artem: et in eo, quod qui didicerit, melius faciat,
43 quam qui non didicerit, eſſe artem. Atqui non ſolum doctus indoctum, ſed etiam doctior doctum in rhetorices opere ſuperabit; neque eſſent ejus aliter tam multa præcepta, tamque magni, qui docerent. Id quod cum omnibus confitendum eſt, tum nobis præcipue, qui rationem dicendi a bono viro non ſeparamus.

XVIII. (XIX.) Cum ſint autem[d] artium aliæ poſitæ in inſpectione, id eſt cognitione et æſtimatione rerum, qualis eſt *Aſtrologia*, nullum exigens actum, ſed ipſo rei, cujus ſtudium habet, intellectu contenta, quæ θεωρητική vocatur: aliæ in agendo, quarum in hoc finis eſt, et ipſo actu perficitur, nihilque poſt actum operis relinquit, quæ
2 πρακτική dicitur, qualis eſt *ſaltatio*: aliæ in effectu, quæ operis, quod oculis ſubjicitur, conſummatione[e] finem accipiunt, quam ποιητικὴν appellamus, qualis eſt *pictura*: fere judicandum eſt *rhetoricen* in actu conſiſtere: hoc enim,
3 quod eſt officii ſui, perficit. Atque ita ab omnibus[f] dictum eſt. Mihi autem videtur etiam ex illis ceteris artibus multum aſſumere. Nam et poteſt aliquando ipſa res per ſe inſpectione eſſe contenta. Erit enim *rhetorice* in oratore etiam tacente: et ſi deſierit[g] agere, vel propoſito vel aliquo caſu impeditus; non magis deſinet eſſe orator,
4 quam medicus, qui curandi fecerit finem. Nam eſt aliquis, ac neſcio an maximus etiam, ex ſecretis ſtudiis fructus, ac tum pura voluptas literarum, cum ab actu, id eſt
5 opere, receſſerunt, et contemplatione ſui fruuntur. Sed effectivæ[h] quoque aliquid ſimile ſcriptis orationibus, vel hiſtoriis (quod ipſum opus in parte oratoria merito ponimus) conſequetur. Si tamen una ex tribus artibus habenda ſit, quia maximus ejus uſus actu continetur, atque eſt in eo frequentiſſima; dicatur *activa*, vel *adminiſtrativa*: nam et hoc ejuſdem rei nomen eſt.

[c] eſſe G. [d] igitur G. [e] conſummationem non finem G. Jenſ. [f] hominibus Jenſ. [g] deſuerit G. [h] *Sic* G. *et* Locat. Steph. Col. effective al. venit; quod in primis oſtendit laudatus ab Almeloveenio Voſſius de natura Logices c. 2.

XIX. (XX.) Scio quæri etiam, *naturane* plus ad eloquentiam conferat, *an doctrina*. Quod ad propoſitum quidem noſtri operis nihil pertinet: nec enim conſummatus orator, niſi ex utroque fieri poteſt: plurimum tamen referre arbitror, quam eſſe in hoc loco quæſtionem velimus.
Nam ſi parti utrilibet omnino alteram detrahas, natura 2
etiam ſine doctrina multum valebit, doctrina nulla eſſe ſine natura poterit. Sin ex pari coeant, in mediocribus quidem utriſque majus adhuc naturæ credam eſſe momentum, conſummatos autem plus doctrinæ debere, quam naturæ, putabo, SICUT terræ, nullam fertilitatem habenti, nihil optimus agricola profuerit; e terra uberi utile aliquid, etiam nullo colente, naſcetur; at in ſolo fecundo
plus cultor, quam ipſa per ſe bonitas ſoli, efficiet. Et ſi 3
Praxiteles ſignum aliquod ex molari lapide conatus eſſet exſculpere, Parium marmor mallem rude: at ſi illud idem artifex expoliſſet, plus in manibus fuiſſet, quam in marmore. Denique natura materia[i] doctrinæ eſt: hæc fingit, illa[l] fingitur. Nihil ars ſine materia: materiæ etiam ſine arte pretium eſt. Ars ſumma, materia optima melior.

XX. (XXI.) Illa quæſtio eſt major[m], ex mediis artibus, quæ neque laudari per ſe, neque vituperari poſſunt, ſed utiles, aut ſecus ſecundum mores utentium fiunt, habenda ſit rhetorice; an ſit, ut compluribus etiam philoſo-
phorum placet, virtus. Equidem illud, quod in ſtudiis 2
dicendi plerique exercuerunt et exercent, aut *nullam artem*, quæ ἀτεχνία nominatur, puto, (multos enim video, ſine literis, qua vel impudentia vel fames duxit, ruentes) aut *malam* quaſi *artem*, quam κακοτεχνίαν dicimus. Nam et fuiſſe multos, et eſſe nonnullos exiſtimo, qui facultatem
dicendi ad hominum perniciem converterunt. Ματαιοτεχ- 3
νία[n] quoque eſt quædam, id eſt ſupervacua artis imitatio, quæ nihil ſane nec boni nec mali habeat, ſed vanum laborem: qualis illius fuit, qui grana ciceris, ex ſpatio diſtante miſſa, in acum continuo et ſine fruſtratione inſerebat: quem cum ſpectaſſet Alexander, donaſſe dicitur ejuſdem leguminis modio: quod quidem præmium fuit illo

[i] *Sic* G. *alii, puto, omnes* materiæ, ars doctrinæ. [l] vero *inſ.* Jenſ. [m] an *inſ. quædam editt.* [n] ἰτεοτεχνία G.

3. *natura materia doctrinæ*] Ita aperta eſt et neceſſaria lectio, quam e Gothana membrana protulimus, ut non opus ſit factum noſtrum defendere. Natura eſt materia, ſolum, marmor, in quo verſatur doctrina. Quæ ante legebantur, ſententiam habebant nullam.

4 opere digniſſimum. His ego comparandos exiſtimo, qui in declamationibus, quas eſſe veritati diſſimillimas [o] volunt, ætatem multo ſtudio ac labore conſumunt. Verum hæc, quam inſtituere conamur, et cujus imaginem animo concepimus, quæ bono viro convenit, quæque eſt vera
5 rhetorice, virtus erit. Quod philoſophi [p] quidem multis et acutis concluſionibus colligunt: mihi vero etiam planiore hac, proprieque noſtra probatione videtur eſſe perſpicuum. Ab illis [q] hæc dicuntur. Si conſonare ſibi in faciendis ac non faciendis, virtutis eſt, quæ pars ejus *prudentia* vocatur, eadem in dicendis ac non dicendis erit.
6 Et ſi virtutes ſunt, ad quas nobis etiam, ante quam doceremur, initia quædam ac ſemina ſunt conceſſa natura, ut ad juſtitiam, cujus ruſticis quoque ac barbaris apparet aliqua imago: nos certe ſic eſſe ab initio formatos, ut poſſemus orare pro bonis, etiam ſi non perfecte, tamen ut inessent quædam (ut dixi) ſemina ejus facultatis, manifeſtum
7 eſt. Non eadem autem his natura artibus eſt, quæ a virtute ſunt remotæ. Itaque cum duo ſint genera orationis, altera *perpetua*, quæ *rhetorice* dicitur, altera *conciſa*, quæ *dialectice*; quas quidem Zeno adeo conjunxit, ut hanc compreſſæ in pugnum manus, illam explicitæ diceret ſimilem: etiam diſputatrix virtus erit: adeo de hac, quæ

[o] diſſonas G. [p] ipſi Jenſ. [q] his Jenſ.

5. *Quod philoſophi*] De priore h. e. de acutis concluſionibus philoſophorum agit ſ. 5, 6, et 7. De oratoria probatione ſ. 8. ſq.

7. *quas quidem Zeno*] Etiam Cicero meminit, ut de fin. 2, 6. in orat. 32; ubi etiam illud Ariſtoteleæ rhetoricæ initium refert, *illam artem quaſi ex altera parte reſpondere* (ἀντίστροφον εἶναι) *dialecticæ*. Et his ſimilia dicit Partit. 23. Add. Sext. Empir. adv. Grammaticos ii. 7. ubi tum hæc humaniſſimus Fabricius, tum illud etiam, quod ex Varrone idem narrat Iſidorus Orig. 2, 23.

7. *etiam diſputatrix*] Adhæreſcere hic ſolent viri docti. Videamus an argumentatio aliquantum obſcurior et acutior, quod prædixit Fabius, lucidior paullo poſſit fieri, ſi in ſcholaſticam magis formam eam redigamus: Virtutes ſunt illi habitus, quorum initia quædam ſunt a natura: atqui talis eſt rhetorica: non autem hoc dici poteſt de malis artibus; cum mala ſint contra naturam. Ex eadem cauſa etiam dialectica, cognata illa et ἀντίστροφος eloquentiæ, virtus erit; cujus nimirum et ipſius initia quædam a natura habeamus: atque adeo, ſi dialectica virtus eſt, multo certius de rhetorica, quæ ſpecioſior apertiorque eſt, illud adfirmabitur. Add. 2, 21, 13. Quod autem putat Turnebus, adverſari ſibi Fabium, qui *Oratricem* vocari rhetoricen noluerit 2, 14, 2; qua culpa ut eum liberaret, Gallæus, Burmanno teſte, cenſebat abeſſe debere totum hoc *etiam diſputatrix virtus erit, adeo:*

ſpecioſior atque apertior tanto eſt, nihil dubitabitur. Sed 8
plenius hoc idem atque apertius intueri ex ipſis operibus
volo. Nam quid orator *in laudando* faciet, niſi honeſto-
rum ac turpium peritus? aut *in ſuadendo*, niſi utilitate
perſpecta? aut *in judiciis*, ſi juſtitiæ ſit ignarus? Quid?
non fortitudinem poſtulat res eadem, cum ſæpe contra
turbulentas populi minas, ſæpe cum periculoſa potentium
offenſa, nonnumquam, ut in judicio Miloniano, inter cir-
cumfuſa militum arma dicendum ſit: ut, ſi virtus non eſt,
ne perfecta quidem eſſe poſſit oratio. Quod ſi ea in quo- 9
que animalium eſt virtus, qua præſtat cetera vel pleraque,
ut in leone impetus, in equo velocitas; hominem porro
ratione atque oratione excellere ceteris certum eſt: cur
non tam in eloquentia, quam in ratione virtutem ejus eſſe
credamus? Recteque[r] hoc apud Ciceronem diſſerit Craſ-
ſus. Eſt enim *eloquentia una quædam*[s] *de ſummis virtuti-
bus*. Et ipſe Cicero in[t] ſua perſona, cum[u] ad Brutum in 10
epiſtolis, tum aliis etiam locis, virtutem eam appellat.
At prooemium[x] aliquando et narrationem dicit malus ho-
mo, et argumenta, ſic, ut nihil ſit in his requirendum.
Nam et latro pugnabit acriter, virtus tamen erit fortitu-

r Recte G. s *om.* G. t *om.* G. cum Jenſ. *magis placeret* ex ſua perſona. u tum Jenſ. x primum Jenſ.

illud aliter mihi videtur. Non enim vocabuli formam refugit Fabius, qui 2, 15, 25. *exercitatricem* et *cavillatricem* dixerit: ſed *oratricem* forma ſua non reſpondere ſatis *eloquentiæ* vocabulo, confirmavit.

8. *in judicio Miloniano*] Quod ſatis in exordio orationis illius declarat Cicero.

9. *apud Ciceronem*] De Orat. 3, 14. *Eſt enim eloquentia una quædam de ſummis virtutibus; quanquam ſunt omnes virtutes æquales et pares: ſed tamen eſt ſpecies alia magis alia formoſa et illuſtris* &c. locus enim longior eſt, ſed pulcherrimus.

10. *ad Brutum in epiſtolis*] Unum invenio locum ep. 15. qua Meſſalam commendat, *Cave putes, probitate, conſtantia, cura reip. quidquam ei eſſe ſimile: ut eloquentiâ; qua mirabiliter excellit, vix in eo locum ad laudandum habere videatur. Quanquam in hac ipſa ſapientia plus apparet. Ita gravi judicio multaque arte ſe exercuit in veriſſimo genere dicendi.* Licet *virtutis* nomen non poſuerit, tamen cum ſapientia, ſumma virtute, conjunxit. Cæterum Craſſus apud Cic. de Orat. 3, 18. Stoicis habet gratiam, *quod ſoli ex omnibus eloquentiam, virtutem ac ſapientiam eſſe dixerunt.*

10. *aliis in locis*] V. G. Partit. 23. *Nihil enim eſt aliud eloquentia, niſi copioſe loquens ſapientia.* Et Acad. 1, 2. ubi de *præceptis dialecticorum et oratorum* egit, *quoniam*, inquit, *utramque vim virtutem eſſe noſtri putant.*

10. *Nam et latro*] Conf. quæ de hoc uſu convinctionis *nam* diximus ad 2, 11, 7. *Nam et barbari et ſervi.*

do: et tormenta ſine gemitu feret malus ſervus, tolerantia tamen doloris laude ſua non carebit. *Multa fiunt eadem, ſed aliter.* Sufficiant [z] igitur hæc, quia de utilitate ſupra tractavimus.

XXI. (XXII.) Materiam rhetorices quidam dixerunt eſſe *orationem:* qua in ſententia ponitur apud Platonem Gorgias. Quæ ſi ita accipitur, ut ſermo quacumque de re compoſitus, dicatur *oratio*, non materia, ſed opus eſt: ut ſtatuarii, *ſtatua:* nam et oratio efficitur arte, ſicut ſtatua. Sin [a] hac appellatione verba ipſa ſignificari putamus,
2 nihil hæc ſine rerum ſubſtantia faciunt. Quidam *argumenta perſuaſibilia:* quæ et ipſa in parte ſunt operis, et arte fiunt, et materia egent. Quidam *civiles quæſtiones:* quorum opinio non qualitate, ſed modo erravit: eſt enim
3 hæc materia rhetorices, ſed non ſola. Quidam, quia virtus ſit rhetorice, *materiam ejus totam vitam* vocant. Alii, quia non omnium virtutum materia ſit tota vita, ſed pleræque earum verſentur in partibus, ſicut *juſtitia*, *fortitudo*, *continentia*, propriis officiis et ſuo fine intelliguntur: rhetoricen quoque dicunt in una aliqua parte ponendam: eique locum in ethice *negotialem* aſſignant, id eſt, πραγματικόν.
4 Ego (neque [b] id ſine auctoribus) materiam eſſe rhetorices judico, *omnes res, quæcumque ei ad dicendum ſubjectæ erunt.* Nam Socrates apud Platonem dicere Gorgiæ videtur, *non in verbis eſſe materiam, ſed in rebus.* Et in Phædro palam, non in judiciis modo et concionibus, ſed in rebus etiam privatis ac domeſticis rhetoricen eſſe demonſtrat. Quo
5 manifeſtum eſt hanc opinionem ipſius Platonis fuiſſe. Et Cicero quodam loco materiam rhetorices vocat *res, quæ*

[z] Sufficient G. [a] Si vero G. [b] nec ſine auct. G. Jenſ.

XXI, 1. *ponitur Gorgias*] In ipſo ingreſſu diſputationis cum Socrate, p. m. 282, a. *ponitur* Gorgias, h. e. dicitur, introducitur ad quæſtionem Socratis, περὶ τί τῶν ὄντων ἐςὶν ἐπιςήμη ἡ ῥητορικὴ reſpondere, περὶ λόγους. Sic ſæpiſſime verbo *ponere* optimi quique ſcriptores pro dicere uſi ſunt: ſic Cicero Divinat. in Verr. c. 8. *Quid eniti aut quid efficere poſſit*, non vult *in oratione ponere.* Sic *Protagoras* apud eundem de Nat. Deor. 1, 23. *in principio libri ſui ſic poſuit, De Divis neque ut ſint* &c. Et Cato de RR. 1. *Majores noſtri in legibus poſiverunt.*

4. *in Phædro palam*] V. G. p. 351. b. Οὐκ ἄρα μόνον περὶ δικαςήριά τε ἐςὶν ἡ ἀντιλογικὴ, καὶ περὶ δημηγορίαν, ἀλλ' ὡς ἔοικε περὶ πάντα τὰ λεγόμενα μία τὶς τέχνη. Add. p. 355, a. ubi præclara omnino oratoris imago a Socrate proponitur.

5. *Cicero*] De Orat. 1, 15. *Quæcunque res inciderit, quæ ſit dictione explicanda:* ubi multus eſt in hoc argumento. Sed videtur hic agi tantum de definitione nominali·

subjectæ sunt ei, sed certas demum putat esse subjectas.
Alio vero, de omnibus rebus oratori dicendum arbitratur,
his quidem verbis, *Quamquam vis oratoris, professioque ipsa
bene dicendi, hoc suscipere ac polliceri videatur, ut omni de re,
quæcumque sit proposita, ornate ab eo copioseque dicatur.* At- 6
que adhuc [c] alibi, *Verum* [d] *enim oratori, quæ sunt in homi-
num vita (quandoquidem in ea versatur orator, atque ea est ei
subjecta materia) omnia quæsita, audita, lecta, disputata,
tractata, agitata esse debent.* Hanc autem, quam nos *ma-* 7
teriam vocamus, id est, res subjectas, quidam modo infini-
tam, modo non propriam [e] rhetorices esse dixerunt: eam-
que artem *circumcurrentem* vocaverunt, quod in omni ma-
teria diceret. Cum quibus mihi minima pugna est. Nam
de omni materia dicere eam fatentur: propriam habere
materiam, quia multiplicem habeat, negant. Sed neque 8
infinita est, etiam si est multiplex: et aliæ quoque artes
minores habent multiplicem materiam, velut *architecto-
nice:* namque ea [f] in omnibus, quæ sunt ædificio utilia, 9
versatur. Et *cælatura*, quæ auro, argento, ære, ferro ope-
ra efficit. Nam *sculptura* etiam lignum, ebur, marmor,
vitrum, gemmas, præter ea quæ supra dixi, complectitur. 10
Neque protinus non est materia rhetorices, si in eadem
versatur et alius. Nam si quæram, quæ sit materia statu-
arii, dicetur *æs:* si quæram, quæ sit excusoris, id est, ejus
fabricæ, quam Græci χαλκευτικὴν vocant, similiter *æs* esse
respondeant. Atqui plurimum a statuis differunt vasa. 11
Nec medicina ideo non erit ars, quia unctio et exercitatio
cum palæstrica, ciborum vero qualitas etiam cum coquo-
rum ei sit arte communis. Quod vero de bono, utili, justo
differere, philosophiæ officium esse dicunt [g], non obstat.
Nam cum philosophum dicunt, hoc accipi volunt, virum

[c] *om.* G. Jens. [d] Enimvero G. Jens. [e] proprie Jens. propria G.
[f] *om.* G. Jens. [g] dicebant G.

materiæ, quam talem dedit Cicero, *res quæ subjectæ sunt ei* arti, de cujus materia quæritur, scilicet. Utitur autem sæpissime eo verbo ad explicandum, quid sit materia. V. G. de Orat. 1, 46. *Omnis hæc et antiquitatis memoria—tanquam aliqua materies oratoribus subjecta esse debet.* Sed etiam aliter: ut, de Inv. 1, 5. *Materiam artis eam dicimus, in qua omnis ars, et ea facultas, quæ conficitur ex arte, versatur.*

5. *Quamquam vis oratoris*] Locus prior est de Orat. 1, 5. posterior autem ibid. 3, 14.

9. *Et cælatura*] Vid. qui laudantur hic in edit. Burm. Jo. Brodæus Miscell. 6, 30. Lamp. Grut. t. 2. p. 568. Salmas. Exerc. Plin. p. 774. et Figrel. de statuis c. 1.

bonum. Cur igitur oratorem, quem a bono viro non ſe-
13 paro, in eadem materia verſari mirer? cum præſertim pri-
mo libro jam oſtenderim, philoſophos omiſſam hanc ab
oratoribus partem occupaſſe, quæ rhetorices propria ſem-
per fuiſſet, ut illi potius in noſtra materia verſentur. De-
nique cum ſit *dialectices materia* de rebus ſubjectis diſpu-
tare, ſit autem dialectices oratio concisa, cur non eadem
14 perpetuæ quoque materia[h] videatur? Solet a quibuſdam
et illud poni, *Omnium igitur artium peritus erit orator, ſi de
omnibus ei dicendum eſt.* Poſſem hic Ciceronis reſpondere
verbis, apud quem hoc invenio, *Mea quidem ſententia nemo
eſſe poterit omni laude cumulatus orator, niſi erit omnium re-
rum magnarum atque artium ſcientiam conſecutus:* ſed mihi
ſatis eſt ejus eſſe oratorem rei, de[i] qua dicet, non inſcium.
15 Neque enim omnes cauſſas novit, et debet poſſe de omni-
bus dicere. De quibus ergo dicet? de quibus didicit.
Similiter de artibus quoque, de quibus dicendum erit, in-
16 terim diſcet: et de quibus didicerit, dicet. Quid ergo?
non aut faber de fabrica melius, aut de muſice muſicus?
Si neſciat orator, quid ſit, de quo quæritur, plane melius.
Nam et litigator ruſticus illiteratuſque de cauſſa ſua me-
lius, quam orator, qui neſcit quid in lite ſit, dicet: ſed
accepta a muſico, a fabro, ſicut a litigatore, melius ora-
17 tor, quam ipſe qui[l] docuerit. Verum et *faber*, cum *de
fabrica*, et *muſicus*, cum *de muſica*, ſi quid confirmationem
deſideraverit, dicet, non erit quidem orator, ſed faciet il-
lud quaſi orator: ſicut cum vulnus imperitus deligabit,
18 non erit medicus, ſed faciet ut medicus. An hujuſmodi
res nec in laudem, nec in deliberationem, nec in judicium
veniunt? Ergo cum de faciendo portu Oſtienſi delibera-
tum eſt, non debuit dicere ſententiam orator? atqui opus
19 erat ratione architectorum. Livores et tumores in cor-
pore, cruditatis an veneni ſigna ſint, non tractat orator?
at eſt id ex ratione medicinæ. Circa menſuras et nume-
ros non verſabitur? dicamus has Geometriæ eſſe partes.
Equidem omnia fere poſſe credo caſu aliquo venire in of-
ficium oratoris: quod ſi non accidet, non erunt ei ſubjec-
20 ta. Ita ſic quoque recte diximus, *materiam rhetorices eſſe
omnes res ad dicendum ei ſubjectas,* quod quidem probat

[h] materie G. Jenſ. [i] de qua dicet *om.* G. Jenſ. [l] qui *om.* G.

13. *primo libro*] In Proœm. ſ. 10. ſqq.
13. *ſit autem dialectices*] Vid. 2, 20, 7.
14. *Mea quidem ſententia*] Cic. de Orat. 1, 6.

etiam ſermo communis. Nam cum aliquid, de quo dicamus, accepimus, poſitam nobis eſſe materiam frequenter
etiam præfatione teſtamur. Gorgias quidem adeo rhetori 21
de omnibus putavit eſſe dicendum, ut ſe in auditoriis interrogari pateretur, qua quiſque de re vellet. Hermagoras quoque, dicendo materiam eſſe in cauſſa et in quæſti-
onibus, omnes res ſubjectas erat complexus. Sed quæſti- 22
ones ſi negat [m] ad rhetoricen pertinere, diſſentit a nobis: ſi autem ad rhetoricen pertinent, ab hoc quoque adjuva-
mur. Nihil eſt enim, quod non in cauſſam aut in quæſti- 23
onem cadat. Ariſtoteles tres faciendo partes orationis, *judicialem*, *deliberativam*, *demonſtrativam*, pene et ipſe ora-
tori ſubjecit omnia: nihil enim non in hæc cadit. Quæ- 24
ſitum a pauciſſimis etiam de inſtrumento eſt. *Inſtrumentum voco, ſine quo formari materia, et in id, quod velimus, effici opus non poſſit.* Verum hoc ego non artem credo egere, ſed artificem. Neque enim ſcientia deſiderat inſtrumentum, quæ poteſt eſſe conſummata, etiam ſi nihil faciat: ſed ille opifex, ut cælator cælum, et pictor penicilla. Itaque hæc in eum locum, quo *de oratore* dicturi ſumus, differamus [n].

[m] negat G. Jenſ. [n] diſſeramus G.

21. *Gorgias*] Plato principio dialogi cognominis, Ἐκέλευε γοῦν νῦν δὴ ἐρωτᾷν ὅ, τι τὶς βούλοιτο τῶν ἔνδον ὄντων, καὶ πρὸς ἅπαντα ἔφη ἀποκρινεῖσθαι. Refert etiam, quod jam hic adnotatum eſt a Philandro, Cic. de Orat. 1, 22. et 3, 32. ac de Fin. 2, 1. it. de Inv. 1, 5. ubi etiam Hermagoræ Ariſtoteliſque ſententiæ referuntur.

M. FABII QUINCTILIANI

DE

INSTITUTIONE ORATORIA

LIBER TERTIUS.

QUONIAM in libro ſecundo quæſitum eſt, quid eſſet *Rhetorice*, et quis *finis* ejus; *artem* quoque eam eſſe, et *utilem*, et *virtutem*, ut vires noſtræ tulerunt, oſtendimus; *materiamque* ei res omnes, de quibus dicere oporteret, ſubjecimus: jam hinc, unde cœperit, quibus conſtet, quo quæque in ea modo invenienda atque tractanda ſint, exſequar: intra quem modum plerique ſcriptores Artium conſtiterunt, adeo ut Apollodorus contentus ſolis judicialibus
2 fuerit. Nec ſum ignarus, hoc a me præcipue, quod hic liber inchoat, opus ſtudioſos ejus deſideraſſe, ut inquiſitione opinionum, quæ diverſiſſimæ [a], longe difficillimum, ita neſcio an minime legentibus futurum voluptati: quippe quod prope nudam præceptorum traditionem deſideret.
3 In ceteris enim admiſcere tentavimus aliquid nitoris, non jactandi ingenii gratia (namque in id eligi materia poterat uberior) ſed ut hoc ipſo alliceremus magis juventutem ad cognitionem eorum, quæ neceſſaria ſtudiis arbitramur [b], ſi ducti jucunditate aliqua lectionis, libentius diſcerent ea, quorum ne jejuna atque arida traditio averteret animos, et

[a] fuerunt *inſ.* G. Jenſ. [b] arbitrabamur Jenſ. *et* G. *a manu ſecunda.*

1. *intra quem modum*] Hoc vult; ſcriptores Artium, (τεχνῶν, libellorum Rhetoricorum) ne hæc quidem, quæ modo propoſuit, exſecutos omnia, nedum ut quæ ipſe vel primis duobus libris tractat, vel quæ ultimo, attigerint. Propoſuit autem materiem librorum a tertio inde ad undecimum (vid. 1. Procem. 21 et 22.) Hoc, inquam, ſignificant verba *intra hunc modum*, minus tractarunt, quam ergo hic promitto. Pluribus oſtenſa eſt illa vis τῆς *intra* ad Fabrum n. 3.

aures præſertim tam delicatas raderet, verebamur: qua
ratione ſe[c] Lucretius dicit præcepta philoſophiæ carmine[d] 4
eſſe complexum: namque hac, ut eſt notum, ſimilitudine
utitur:

Ac veluti pueris abſinthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Adſpirant[e] *mellis dulci flavoque liquore.*

et quæ ſequuntur. Sed nos[f] veremur, ne parum hic liber 5
mellis, et abſinthii multum habere videatur, ſitque ſalu-
brior ſtudiis, quam dulcior. Quin etiam[g] hoc timeo, ne[h]
ex eo minorem gratiam ineat, quod pleraque non inventa
per me, ſed ab aliis tradita, continebit: habeat etiam quoſ-
dam, qui contra ſentiant et adverſentur, propterea quod
plurimi auctores, quamvis eodem tenderent, diverſas tamen
vias inierunt[i], atque in ſuam quiſque induxit ſequentes.
Illi autem probant qualecumque ingreſſi ſunt iter: nec 6
facile inculcatas pueris perſuaſiones mutaveris, quia NEMO
non didiciſſe mavult, quam diſcere. Eſt autem, ut proce- 7
dente libro patebit, infinita diſſenſio auctorum, primo ad
ea, quæ rudia atque imperfecta adhuc erant, adjicientibus

[c] *om.* G. [d] ſe *inſ.* G. [e] *Sic etiam* G. adſpirant *Vaſc. marg. Colin. et Steph. Sed Roign. in textu.* [f] nunc G. nos nunc Jenſ. [g] et hæc G. [h] ut G. [i] *Sic* G. Jenſ. invenerunt *quæd. ap. Burm.* munierunt *rel.*

4. *Lucretius*] Bis poſuit, nempe 1, 934. et 4, 11 ſqq. Cæterum verſu tertio inſignis eſt varietas. In Lucretio enim editum eſt adhuc ab omnibus, credo, (etiam in Veron. 1486. f.) *Contingunt mellis* &c. quam vim verbi multis probat Lambinus, et poteſt ea confirmari ex Columella 9, 8, 8. et 7, 8, 4. Priore loco *apum terga feſtucis rubrica illitis contingi* dicuntur, altero, *ſale caſeus*, h. e. adſpergi. Simplex verbum *tango* eodem modo uſurpari, conſtat, et notavimus quædam in Lex. rei ruſt. Itaque de Latinitate non diſputamus. Sed cum conſtanter adeo *Adſpirant* habeatur apud Fabium, nec diſſimulent Giſanius ac Lambinus, eſſe etiam Lucretii libros, qui illud agnoſcant: videtur res non indigna obſervatione, tanto magis cum reconditior ſit ille vocis uſus et ſignificatio: intelligi tamen aliqua ratione poteſt ex formula non diſſimili Varronis de R. R. 2, 2, 16. ubi *olfacere labra lacte* ſignificat *adſpergere*, (quod verbum Lucretio quidam libri hic tribuunt) et ſapore illo quaſi imbuere. Vid. index noſter ſ. Lexicon ruſt.

5. *vias inierunt*] Viveret Francius, delectaretur ſane conjecturæ ſuæ, cujus teſtem et plauſorem hic habet Burmannum, potentes adeo ſuffragatores exſtare. Ac poterat ſane in eam aliquis cogitationem facile venire, non de *munienda*, neque de *invenienda* adeo, ſed de *ineunda* via hic ſermonem eſſe, in quam *ſequentes induxerint*: *ſequuntur* enim homines non eos qui *muniere* viam, ſed qui *inierunt*. Sic ſtatim, *ingreſſi ſunt iter*.

quod inveniſſent ſcriptoribus: mox, ut aliquid ſui vide-
8 rentur afferre, etiam recta mutantibus. Nam primus poſt eos, quos poetæ tradiderunt, moviſſe aliqua circa rhetoricen Empedocles dicitur. Artium autem ſcriptores antiquiſſimi, Corax et Tiſias Siculi: quos inſecutus eſt vir ejuſdem inſulæ Gorgias Leontinus, Empedoclis (ut tradi-
9 tur) diſcipulus. Is beneficio longiſſimæ ætatis (nam centum et novem vixit annos) cum multis ſimul floruit: ideoque et illorum, de quibus ſupra dixi, fuit æmulus, et ul-
10 tra Socratem uſque duravit. Thraſymachus Chalcedonius cum hoc, et Prodicus Ceius [l], et Abderites Protagoras, a quo decem millibus denariorum didiciſſe artem, quam edidit, Euathlus dicitur: et Hippias Eleus [m], et, quem Pala-
11 medem Plato appellat, Alcidamus [n] Eleates. Antiphon quoque et orationem primus omnium ſcripſit, et nihilo minus Artem et ipſe compoſuit, et pro ſe dixiſſe optime eſt creditus: etiam Polycrates [o], a quo ſcriptam in Socratem diximus orationem: et Theodorus Byzantius, ex iis
12 et ipſe, quos Plato appellat λογοδαιδάλους. Horum, primi communes locos tractaſſe dicuntur, Protagoras, Gorgias, Prodicus, et Thraſymachus. Cicero in Bruto negat ante Periclem ſcriptum quidquam, quod ornatum oratorium habeat: ejus aliqua ferri. Equidem non reperio quidquam tanta eloquentiæ fama dignum: ideoque minus miror eſſe, qui nihil ab eo ſcriptum putent, hæc autem,

[l] Chius G. Jenſ. [m] Helius G. Ælius Jenſ. [n] Alcidamas Elates G. Jenſ. [o] Phylocrates G.

8. *Empedocles*] De hoc pariter et reliquis Artium ſcriptoribus diligentiſſime hic viri docti. Nos, quæ ſumma ſunt, in indice conſequemur.

10. *quem Palamedem Plato*] Locus eſt in Phædro p. m. 351. a. ubi σκώπτων Socrates ut cum Neſtore Gorgiam, Thraſymachum et Theopompum cum Ulyſſe, comparat; ita etiam Ἐλεατικὸν Παλαμήδην introducit, λέγοντα τέχνῃ, ὥστε δοκεῖν φαίνεσθαι τοῖς ἀκούουσι τὰ αὐτὰ ὅμοια καὶ ἀνόμοια, καὶ ἓν καὶ πολλὰ, μένοντά τε αὖ καὶ φερόμενα.

11. *diximus*] ſupra 2, 17, 4.

11. *Theod. Byz.*] Plato in Phædro p. 353, a. ſq. cum reliquorum omnium, qui hic memorantur, mentionem facit, tum Theodorum vocat, τὸν βέλτιστον λογοδαίδαλον Βυζάντιον ἄνδρα. Adjicit *Parium Evenum*, *Tiſiamque* (ſive *Lyſias* eſt) et *Hippiam* Eleum et *Polum* &c. Add. Cic. Bruto c. 8. et in Orat. 3, 16. ubi de *Thraſymacho*, *Gorgia*, *Theodoro*, *quos* λογοδαιδάλους *appellat in Phædro Socrates.*

12. *Cicero in Bruto*] Cap. 7. *Ante Periclem, cujus ſcripta quædam feruntur, et Thucydidem—litera nulla eſt, quæ quidem ornatum aliquem habeat, et oratoris eſſe videatur.* et c. 11. *Pericles primus adhibuit doctrinam.*

quæ feruntur, ab aliis eſſe compoſita. His ſucceſſere mul- 13
ti, ſed clariſſimus Gorgiæ auditorum [p], Iſocrates, quam-
quam de præceptore ejus inter auctores non convenit:
nos autem Ariſtoteli credimus. Hinc velut diverſæ ſecari 14
cœperunt viæ. Nam Iſocratis præſtantiſſimi diſcipuli fue-
runt in omni ſtudiorum genere: eoque jam ſeniore (octa-
vum enim et nonageſimum implevit annum) pomeridianis
ſcholis Ariſtoteles præcipere artem oratoriam cœpit, noto
quidem illo (ut traditur) verſu ex Philocteta frequenter
uſus,

Αἰσχρὸν σιωπᾶν μὲν, καὶ Ἰσοκράτην ἐᾶν λέγειν.
Turpe eſſe tacere, et Iſocratem pati dicere.

Ars eſt utriuſque, ſed pluribus eam libris Ariſtoteles com-
plexus eſt. Eodem tempore Theodectes fuit, de cujus 15
opere ſupra dictum eſt. Theophraſtus quoque Ariſtotelis
diſcipulus de *rhetorice* diligenter ſcripſit: atque hinc vel
ſtudioſius philoſophi, quam rhetores, præcipueque Stoico-
rum ac Peripateticorum principes. Fecit deinde velut
propriam Hermagoras viam, quam plurimi ſunt ſecuti: 16
cui maxime par atque æmulus videtur Athenæus fuiſſe.

[p] auditor G. Jenſ.

13. *Ariſtoteli*] Huc retulerim Rhetor. 3, 17. ubi de Iſocrate dixiſſe Gorgiam refert, ὅτι οὐχ ὑπολείπει αὐτὸν ὁ λόγος. Poteſt autem plures habuiſſe, memoratos a diverſis præceptores. Plutarchus quidem Prodicum Chium, et Gorgiam Leontinum, et Syracuſium Tiſiam, et Theramenem Rhetora laudat: idem tamen (p. 1541. H. Steph.) inter præceptores in monumento Iſocratis poſitos prærogativam aliquam Gorgiæ tribuit.

14. Αἰσχρὸν σιωπᾶν] Cic. de Orat. 3, 35. *Ipſe Ariſtoteles, cum florere Iſocratem nobilitate diſcipulorum videret, quod ipſe ſuas diſputationes a cauſſis forenſibus et civilibus ad inanem ſermonis elegantiam tranſtuliſſet, mutavit repente totam formam prope diſciplinæ ſuæ, verſumque quendam Philoctetæ paullo ſecus dixit: ille enim* turpe *ſibi ait* eſſe tacere, cum Barbaros; *hic autem,* cum Iſocratem pateretur dicere. *Itaque ornavit* &c. Diog. Laert. 5, 3. ad Xenocratem tranſlatum ait ab Ariſtotele h. m. Αἰσχρὸν σιωπᾶν, Ξενοκράτη ἐᾶν λαλεῖν. Vid. ibi Menag. et hic Colomeſ. Euripidi cur adſcribant Barneſius in fragm. et Daviſ. ad Cic. l. c. cum tamen plures olim Philocteten fabulam ediderint, non habeo dicere, niſi quod apud Sophoclem non legitur, et in cæteris regnat amicuſque Tullii eſt Euripides.

14. *Ars eſt utriuſque*] Ergo et Iſocrates Artem ſcripſit, quod alioqui dubium eſt. Vid. 2, 14. 4.

15. *ſupra dictum eſt*] 2, 15, 10.

15. *Theophraſtus*] Vid. Colomeſ. ad h. l. Hodie quidem nihil ejus exſtare, conſtat. De rhetoribus, qui ſequuntur, aliquid dicetur in Ind.

Multa poſt Apollonius Molon, multa Areus, multa Cæci-
17 lius et Halicarnaſſeus Dionyſius. Præcipue tamen in ſe
converterunt ſtudia Apollodorus Pergamenus, qui præcep-
tor Apolloniæ Cæſaris Auguſti fuit: et Theodorus Gada-
reus, qui ſe dici maluit Rhodium: quem ſtudioſe audiſſe,
cum in eam inſulam ſeceſſiſſet, dicitur Tiberius Cæſar.
18 Hi diverſas opiniones tradiderunt, appellatique inde *Apol-
lodorei* et *Theodorei*, ad morem certas in philoſophia ſectas
ſequendi. Sed Apollodori præcepta magis ex diſcipulis
cognoſcas: quorum diligentiſſimus in tradendo Latine
fuit C.[q] Valgius, Græce Atticus. Nam ipſius ſola vide-
tur Ars edita ad Matium[r], quia ceteras miſſa ad Domi-
tium epiſtola non agnoſcit. Plura ſcripſit Theodorus,
19 cujus auditorem Hermagoram ſunt qui viderint. Roma-
norum primus (quantum ego quidem ſciam) condi-
dit aliqua in hac[s] materia M. Cato ille[t] Cenſorius, poſt
M. Antonius inchoavit. Nam hoc ſolum opus ejus,
atque id ipſum imperfectum, manet. Secuti minus ce-
lebres, quorum memoriam, ſi quo loco res poſcet, non
20 omittam. Præcipuum vero lumen ſicut eloquentiæ, ita
præceptis quoque ejus dedit unicum apud nos ſpecimen
orandi, docendique oratorias artes, M. Tullius: poſt quem
tacere modeſtiſſimum foret, niſi et rhetoricos ſuos ipſe
adoleſcenti[u] ſibi elapſos diceret, et in oratoriis hæc mino-

[q] Evalgius *cum al. etiam* Jenſ. [r] Martium Jenſ. [s] hanc materiam G. Jenſ. *et al.* [t] M. Cato poſt M. Antonius ille Cenſorius G. Jenſ. *c. al.* [u] aduleſcenti G.

19. *M. Cato*] Laudat Diomedes L. 1. p. 358. *Catonem ad filium vel de oratore*. Forte idem liber eſt quem *epiſtolæ ad filium* nomine ſemel iterumque citat Priſcianus p. 718. et 761. Oratorem ipſum fuiſſe, et primum Romanorum, paſſim et copioſe Tullius v. g. Bruto c. 17. Si igitur de Arte etiam ſcripſit, merito huc trahas illud Plinii 25, 2. ubi *omnium bonarum artium magiſtrum* appellat.

19. *M. Anto. inchoavit*] Non artem in univerſum, ſed librum ſcripſit, quem ipſe pro inchoato modo et imperfecto habuit. Itaque *unum* de hoc argumento *libellum ſibi excidiſſe jam dudum queſtus eſt* apud Cic. de Orat. 1, 47. et paullo poſt, *Ipſa illa*, inquit, *quæ in commentarium meum retuli, ſunt ejuſmodi, non aliqua mihi doctrina tradita, ſed in rerum uſu cauſiſque tractata*.

20. *rhetoricos ſuos*] De Orat. 1, 2. *Quæ pueris aut adoleſcentulis nobis ex commentariolis noſtris inchoata ac rudia exciderunt*—Sed de libris ipſis de Oratore 1, c. 6. *Repetamque non ab incunabulis noſtræ veteris puerilisque doctrinæ quendam ordinem præceptorum, ſed ea, quæ quondam accepi in noſtrorum hominum, eloquentiſſimorum, et omni dignitate principum, diſputatione eſſe verſata* &c.

ra, quæ plerique deſiderant, ſciens omiſiſſet. Scripſit de 21
eadem materia non pauca Cornificius, aliqua Stertinius, nonnihil Pater Gallio: accuratius [x] vero priores Gallione Celſus et Lenas, et ætatis noſtræ Virginius, Plinius, Rutilius. [z] Sunt et hodie clari ejuſdem operis auctores, qui, ſi omnia complexi forent, conſuluiſſent labori meo: ſed parco nominibus viventium, veniet eorum laudi ſuum tempus: ad poſteros enim virtus durabit, non perveniet invidia. Non tamen poſt tot ac tantos ſcriptores [a] pigebit 22
meam quibuſdam locis poſuiſſe ſententiam. Neque enim me cujuſquam ſectæ, velut quadam ſuperſtitione imbutus, addixi: et electuris quæ volent facienda copia fuit, ſicut ipſe plurium in unum confero inventa, ubicumque ingenio non erit locus, curæ teſtimonium meruiſſe [b] contentus.

II. (II.) Nec diu nos moretur quæſtio, Quæ *rhetorices* origo ſit? Nam cui dubium eſt, quin ſermonem ab ipſa rerum natura geniti protinus homines acceperint, (quod certe principium eſt ejus rei) huic ſtudium et incrementum dederit *utilitas*, ſummam *ratio* et *exercitatio?* Nec 2
video, quare curam dicendi putent quidam inde cœpiſſe, quod ii, qui in diſcrimen aliquod vocabantur, accuratius loqui defendendi ſui gratia inſtituerint. Hæc enim, ut honeſtior cauſſa, ita non utique prior eſt: cum præſertim *accuſatio* præcedat *defenſionem:* niſi quis dicit, etiam gladium fabricatum ab eo prius, qui ferrum in tutelam ſui, quam qui in perniciem alterius compararit. Initium ergo 3
dicendi dedit natura: initium artis, obſervatio. Homi-

[x] accurate G. [z] Tutilius Jenſ. [a] auctores G. Jenſ. [b] promeruiſſe G. Jenſ.

21. *Cornificius*] Cui libri ad Herennium a multis tribuuntur. Quid in utramque partem diſputatum ſit, e Fabricii Bibl. Lat. peti poteſt. De reliquis, cum nihil hodie exſtet, in Indice breviter indicabimus.

21. *Plinius*] Major, cujus *ſtudioſi tres, in ſex volumina propter amplitudinem diffuſi, quibus oratorem ab incunabulis inſtituit et perficit* Plin. jun. Ep. 3, 5, 5.

21. *Rutilius*] Cujus exſtat de ſchematibus libellus. Non contemnendam alteram lectionem, *Tutilius*, oſtendit Burmannus.

1. *geniti protinus homines*] Ita quidem eſſe, noſtri nos libri docent: ſed aliter, quicumque fere de origine humani generis philoſophari potius, quam veram Moſis hiſtoriam ſequi voluerunt. Reliquos de Epicuri præſertim ſchola ſi audias, *mutum ac turpe pecus* homo paullatim utilitate ad uſum ſermonis adductus eſt. Vid. Lucret. 5, 1027. ſqq. Hor. S. 1, 3, 99.

nes enim, ficut in medicina, cum viderent alia falubria, alia infalubria[c], ex obfervatione eorum effecerunt artem[d]: ita, cum in dicendo alia utilia, alia inutilia deprehenderent[e], notarunt ea ad imitandum vitandumque, et quædam fecundum rationem eorum adjecerunt ipfi[f] quoque: hæc confirmata funt ufu: tum quæ fciebat quifque, do-
4 cuit. Cicero quidem initium orandi conditoribus urbium ac legum latoribus dedit: in quibus fuiffe vim dicendi neceffe eft: cur tamen hanc primam originem putet, non video; cum fint adhuc quædam vagæ et fine urbibus ac fine legibus gentes, et tamen qui funt in his nati, et legationibus fungantur, et accufent aliqua ac defendant, et denique alium alio melius loqui credant.

III. (III.) Omnis autem *orandi ratio*, ut plurimi maximique auctores tradiderunt, quinque partibus conftat, *inventione*, *difpofitione*, *elocutione*, *memoria*, *pronuntiatione* five *actione*, utroque enim modo dicitur. Omnis vero fermo, quo quidem voluntas aliqua enuntiatur, habeat neceffe eft
2 et *rem*, et *verba*. Ac fi eft brevis, et una conclufione finitus, nihil fortaffe ultra defideret: at oratio longior plura exigit. Non enim tantum refert, quid, et quo modo dicamus, fed etiam quo loco: opus ergo eft et *difpofitione*. Sed neque omnia, quæ res poftulat, dicere, neque fuo quæque loco poterimus, nifi adjuvante *memoria*: quaprop-
3 ter ea quoque[g] pars quarta erit. Verum hæc cuncta cor-

[c] non falubria G. [d] *om.* G. [e] deprehenderunt G. [f] ipfo G.
[g] *om.* G. Jenf.

4. *Cicero quidem*] Paffim prædicat Cicero illum eloquentiæ ufum, quod ejus ope homines a fera agreftique vita in civitates collecti fint, v. g. de Orat. 1, 8. *Quæ vis alia potuit aut difperfos homines unum in locum congregare, aut a fera agreftique vita ad hunc humanum cultum, civilemque deducere, aut jam conftitutis civitatibus leges, judicia, jura, defcribere?* Fabius contra hæc ita difputat, ut in vagis etiam gentibus eloquentiæ aliquem ufum effe confirmet: nefcio quam bene. Nam illud non intelligitur, quis accufationi, defenfioni, deliberationi, laudique adeo aut vituperio locus fit apud eos, qui nullo civitatis aut legum, (five fcriptæ illæ fint, five in ufu et confuetudine pofitæ) vinculo contineantur. Scythæ illi Nomades, qui Legatos miferunt ad Alexandrum, remp. fane habuerunt. Vagæ et fylveftres nationes neque legatos mittunt, neque judicia exercent, fed manibus potius et dentibus unguibufque rem gerunt, quam linguis et oratione &c. Ita malim defendere Tullii fententiam, quam cum Pino negare, illum de origine et primo ufu eloquentiæ agere. Licet enim non id agat Cicero; tamen fi verum eft, quod dicit, primum ibi exorta eft eloquentia.

rumpit ac propemodum perdit indecora, vel voce, vel
geſtu, *pronuntiatio*. Huic quoque igitur tribuendus eſt
neceſſario quintus locus. Nec audiendi quidam, quorum 4
eſt Albutius, qui tres[h] modo primas eſſe partes volunt,
quia *memoria* atque *actio* natura, non arte, contingant:
quarum nos præcepta ſuo loco dabimus: licet Thraſyma-
chus quoque idem *de actione* crediderit. His adjecerunt 5
quidam ſextam partem, ita ut inventioni *judicium* ſubnec-
terent, quia primum eſſet *invenire*, deinde *judicare*. Ego
porro ne inveniſſe quidem credo eum, qui non judicavit:
nec enim contraria, communia, ſtulta, inveniſſe dicitur
quiſquam, ſed non vitaſſe. Et Cicero quidem in Rheto- 6
ricis judicium ſubjecit inventioni: mihi autem adeo tri-
bus primis partibus videtur eſſe permixtum, (nam neque
diſpoſitio ſine eo, neque *elocutio* fuerit) ut *pronuntiationem*
quoque vel plurimum ex[i] eo mutuari putem. Quod hoc 7
audacius dixerim, quod in partitionibus oratoriis ad eaſ-
dem, de quibus ſupra dictum eſt, quinque pervenit partes.
Nam cum dupliciter primum diviſiſſet, in inventionem

[h] tris G. Jenſ. [i] ab G. Jenſ.

4. *quarum nos præcepta*] Hoc vult, non opus eſſe alia refutatione, cum ipſe Fabius præceptis dandis ſatis ſit oſtenſurus, arte etiam contingere, augeri certe et illuſtrari pronuntiationem.

5. *communia*] Ἀντιςρέφοντα alias vocantur, quæ non in unam modo partem valent, ſed ab adverſario etiam adhiberi retorquerique in auctorem poſſunt.

6. *in Rhetoricis*] Hoc nomine noſter alias libros de inventione appellat, v. g. 3, 5, 14. In his vero cum non reperiantur, quæ laudat Fabius; multa hic diſputant, turbant etiam quædam, interpretes. Sed reſpicit, puto, Fabius locum in Oratore c. 14 et 15. ubi diſerte primo tria videnda ait oratori Tullius, *quid dicat?* et *quo quidque loco?* et *quomodo?* quæ reſpondent haud dubie inventioni, diſpoſitioni, elocutioni: jam primum ita explicat, ut dicat, oratorem *et invenire et judicare quid dicat*, item, *Judicium igitur adhibebit, nec inveniet ſolum quid dicat, ſed etiam expendet*. Pergit, *Jam vero, quæ invenerit, qua diligentia collocabit? quoniam id ſecundum erat de tribus. Subjecit* ergo *judicium inventioni*. h. e. ſub ea complexus eſt, et tanquam unam et primam Rhetorices partem inventionem cum judicio tractavit. Illa quidem *ſubjiciendi* notio cum Ciceroni tum Quinctiliano familiaris eſt, ubi *ſubjici* dicuntur ſpecies generi, toti partes &c.

7. *in partitionibus*] Ab initio ſtatim, *Vis oratoris eſt in rebus, et in verbis. Sed et res et verba invenienda ſunt et collocanda. Proprie autem in* rebus invenire, *in* verbis eloqui *dicitur. Collocare autem etſi eſt commune, tamen ad inveniendum refertur. Vox, motus, vultus, atque omnis actio, eloquendi comes eſt, earumque rerum omnium cuſtos eſt memoria.*

atque elocutionem: res ac dispositionem inventioni, verba et pronuntiationem elocutioni dedit: quintamque [l] constituit communem, ac velut custodem omnium, *memoriam*. Idem *in Oratore*, quinque rebus constare eloquentiam dicit: in quibus postea [m] scriptis certior ejus sententia est.
8 Non minus mihi cupidi novitatis alicujus videntur fuisse, qui adjecerunt *ordinem*, cum dispositionem dixissent: quasi aliud sit dispositio, quam rerum [n] ordine quam optimo collocatio. Dion inventionem modo et dispositionem tradidit, sed utramque duplicem, rerum, ac verborum, ut sit elocutio inventionis, pronuntiatio dispositionis: his quinta pars *memoria* accedat. Theodorei fere inventionem duplicem, *rerum*, atque *elocutionis*, deinde tres ceteras par-
9 tes. Hermagoras, judicium, partitionem, ordinem, quæque elocutionis sunt, subjicit [o] *œconomiæ*, quæ Græce appellata ex cura rerum domesticarum, et hic per abusionem
10 posita, nomine Latino caret. Est et circa hoc quæstio, quod *memoriam* in ordine partium quidam [p] *inventioni*, quidam *dispositioni* subjunxerunt: nobis quartus ejus locus maxime placet. Non enim inventa tantum tenere, ut disponamus, nec disposita ut eloquamur, sed etiam verbis formata memoriæ mandare debemus. Hac enim omnia,
11 quæcumque in orationem collata sunt, continentur. Fuerunt etiam in hac opinione non pauci, ut has non *Rhetorices* partes esse existimarent, sed opera oratoris: ejus enim esse invenire, disponere, eloqui, et cetera. Quod si acci-
12 pimus [q], nihil arti relinquemus. Nam *bene dicere est ora-*

[l] quintam quoque G. Jens. [m] poena *hic et alias sæpe G. errore ridiculo, sed qui fidem codicis ostendat in aliis. Vid. præf.* [n] in ordinem quam optima G. [o] subjecit G. Jens. [p] quidam inventioni *om.* G. [q] accipiamus—relinquimus G. Jens.

7. *in Oratore*] Immo in libro primo de Oratore c. 31. *Cumque esset omnis oratoris vis ac facultas in quinque partes distributa, ut deberet reperire primum quid diceret: deinde inventa non solum ordine, sed etiam momento quodam atque judicio dispensare atque componere: tum ea denique vestire atque ornare oratione: post memoria sepire: ad extremum agere cum dignitate et venustate.*

8. *ut sit elocutio*] Ponit ea tantum, quæ in hac divisione paradoxa sunt, et ab aliorum rationibus abhorrentia: nimirum elocutionem referri ad inventionem, dispositioni vero pronuntiationem subjici. Inventio enim verborum secundum hunc est elocutio, dispositio eorum pronuntiatio.

9. *nomine Latino caret*] Martianus vocat *dispensationem*: sed vide Sulpicium Victorem Rhet. ac M. Silonem, qui *œconomiam* artificialem dicit, *dispositionem* autem naturalem. Hæc Regius ad h. l.

toris; rhetorice tamen eſt bene dicendi ſcientia: vel, ut
alii putant, artificis eſt perſuadere; vis autem perſuaden-
di, artis. Ita *invenire* quidem et *diſponere*, oratoris; *in-
ventio* autem et *diſpoſitio*, rhetorices propria [r] videri poteſt.
In eo plures diſſenſerunt, utrumne hæ *partes* eſſent rheto- 13
rices, an ejuſdem *opera*, an (ut Athenæus credit) *elementa*,
quæ vocant *ςοιχεῖα*. Sed neque *elementa* recte quis dixe-
rit; alioqui tantum initia erunt, ut mundi vel humor, vel
ignis, vel materia, vel corpora inſecabilia: nec *operum*
recte nomen accipient, quæ nec [s] ab aliis perficiuntur, et [t]
aliud ipſa perficiunt. *Partes* igitur. Nam cum ſit ex his 14
rhetorice, fieri non poteſt, ut cum totum ex partibus con-
ſtet, non ſint partes totius, ex quibus conſtet. Videntur
autem mihi, qui hæc *opera* dixerunt, eo quoque moti,
quod in alia rurſus diviſione nollent in idem nomen inci-
dere: partes enim rhetorices eſſe dicebant *laudativam*, *de-
liberativam*, *judicialem*. Quæ ſi partes ſunt, materiæ ſunt
potius, quam artis. Namque in his ſingulis rhetorice to- 15
ta eſt, quia et inventionem, et diſpoſitionem, et elocutio-
nem, et memoriam, et pronuntiationem quæcumque ea-
rum deſiderat. Itaque quidam genera [ea [u]] tria rhetori-
ces dicere maluerunt: optime autem ii, quos ſecutus eſt
Cicero, [qui [u]] genera cauſſarum.

IV. (IV.) Sed tria an plura ſint, ambigitur. Nec du-
bie prope omnes, utique ſummæ apud antiquos auctori-
tatis, ſcriptores Ariſtotelem ſecuti, qui nomine tantum [x]

[r] prima Jenſ. [s] *Sic* G. Jenſ. non *al.* [t] *Sic* G. ſed et Jenſ. ſed *al.*
[u] *om.* G. Jenſ. [x] tamen G.

15. *Cicero*] v. g. in Partit. c. 3. *Sic tria ſunt* genera, *judicii*, *deliberationis*, *exornationis*. De Orat. 1, 31. *Cauſſarum—partim in judiciis verſari, partim in deliberationibus: eſſe etiam* genus *tertium*, *quod in laudandis aut vituperandis hominibus poneretur* &c. Top. c. 24. *Tria ſunt igitur* genera cauſſarum, *judicii*, *deliberationis*, *laudationis*.

IV, 1. *Ariſtotelem*] Artis 1, 3. pr. locus eſt, quem totum huc transferemus, ne ſ. 6. denuo laudandus ſit. Ἀνάγκη τὸν ἀκροατὴν ἢ θεωρὸν εἶναι, ἢ κριτήν· κριτὴν δὲ, ἢ τῶν γεγενημένων, ἢ τῶν μελλόντων. Ἔςι δ᾽ ὁ περὶ τῶν μελλόντων κρίνων, οἷον ἐκκλησιαςής· ὁ δὲ περὶ τῶν γεγενημένων, οἷον ὁ δικαςής· ὁ δὲ περὶ τῆς δυνάμεως, οἷον ὁ θεωρός. Ὥς᾽ ἐξ ἀνάγκης ἂν εἴη τρία γένη τῶν ῥητορικῶν, συμβουλευτικὸν, δικανικὸν, ἐπιδεικτικόν. Quod autem Moſellanus hæc ſuffuratum Platoni ait Ariſtotelem, ingratum diſcipulum, ratio illum, puto, fallit. Locus certe, quem laudat ex Gorgia, non ſatis convenit cum Ariſtotelica diviſione. Ita enim p. m. 283. D. vim rhetoris explicat Gorgias, Τὸ πείθειν οἷον τ᾽ εἶναι τοῖς λόγοις καὶ ἐν δικαςηρίῳ δικαςὰς, καὶ ἐν βουλευτηρίῳ βουλευτὰς καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ ἐκκλησιαςὰς, καὶ ἐν ἄλλῳ ξυλλόγῳ παντὶ, ὅςις ἂν πολιτικὸς

alio *concionalem* pro deliberativa appellat, hac partitione
2 contenti fuerunt. Verum et tum leviter eſt tentatum,
cum apud Græcos quoſdam, tum apud Ciceronem in libris de oratore, et nunc maximo temporum noſtrorum
auctore prope impulſum, ut non modo plura hæc genera,
3 ſed etiam pene innumerabilia videantur. Nam ſi *laudandi* ac *vituperandi* officium in parte tertia ponimus: in quo
genere verſari videbimur, cum *querimur*, *conſolamur*, *mitigamus*, *concitamus*, *terremus*, *confirmamus*, *præcipimus*, *obſcure dicta interpretamur*, *narramus*, *deprecamur*, *gratias
agimus*, *gratulamur*, *objurgamus*, *maledicimus*, *deſcribimus*,
mandamus, *renuntiamus*, *optamus*, *opinamur*, et plurima[y]
4 alia? ut mihi in illa vetere perſuaſione permanenti, velut
petenda ſit venia: quærendumque, Quo moti priores, rem
tam late fuſam, tam breviter adſtrinxerint? Quos qui erraſſe putant, hoc ſecutos arbitrantur, quod in his fere
5 verſari tum oratores videbant. Nam et *laudes* ac *vituperationes* ſcribebantur, et ἐπιταφίους dicere erat moris, et
plurimum in conſiliis ac judiciis inſumebatur operæ, ut
ſcriptores Artium pro ſolis comprehenderint frequentiſſi-
6 ma. Qui vero defendunt, tria faciunt genera auditorum:
unum, quod ad delectationem conveniat, alterum, quod
conſilium accipiat, tertium, quod de cauſſis judicet. Mihi
cuncta rimanti,[z] talis quædam ratio ſuccurrit, quod omne
7 oratoris officium, aut *in judiciis* eſt, aut *extra judicia*. Eorum, de quibus judicio quæritur, manifeſtum genus eſt:
ea, quæ ad judicem non veniunt, aut præteritum habent
tempus, aut futurum: præterita[a] laudamus aut vitupera-
8 mus; de futuris deliberamus. Item omnia de quibus dicendum eſt, aut certa ſint neceſſe eſt, aut dubia. Certa,
ut cuique eſt animus, laudat aut culpat: ex dubiis partim
nobis ipſis ad electionem[b] ſunt libera, de his deliberatur;

y plura G. Jenſ. z et quædam talis G. et *inſ. etiam* Jenſ. a præteritum G. b delectationem.

σύλλογος γίνηται. Hic certe ἐπιδεικτικοῦ ſive demonſtrativi generis nulla mentio, contra βουλευτικὸν ſ. deliberativum genus ab ἐκκλησιαστικοῦ ſ. concionali diſcretum eſt.

2. *apud Ciceronem*] De Orat. 2, 10. ex perſona Antonii, *Quæ in foro atque in civium cauſis diſceptationibuſque verſantur, ea mihi videntur aut in lite ordinanda, aut in conſilio dando eſſe poſita. Nam illud tertium* (laudationes) *etiamſi opus eſt, tamen minus eſt neceſſarium.* Diſputantur deinde c. 11. plura in hanc ſententiam.

6. *omne oratoris officium*] Ariſtotelea ſunt, quæ laudavimus ad ſ. 1.

partim aliorum ſententiæ commiſſa, de his lite contendi-
tur. Anaximenes *judicialem* et *concionalem* generales par- 9
tes eſſe voluit; ſeptem autem ſpecies: *hortandi, dehortan-
di; laudandi, vituperandi; accuſandi, defendendi; exqui-
rendi*, quod ἐξεταςικὸν dicunt: quarum duæ primæ *delibe-
rativi*; duæ ſequentes *demonſtrativi*; tres ultimæ *judicialis*
generis ſunt partes. Protagoram tranſeo, qui *interrogan-* 10
di, reſpondendi, mandandi, precandi, quod εὐχωλὴν dixit,
partes ſolas putat. Plato in Sophiſta, *judiciali* et *concionali*
tertiam adjecit προσομιλητικὴν [c], quam ſane permittamus
nobis dicere *ſermocinatricem*: quæ a forenſi ratione diſ-
jungitur, et eſt accommodata privatis diſputationibus;
cujus vis eadem profecto eſt, quæ dialecticæ. Iſocrates 11
in omni genere ineſſe *laudem* ac *vituperationem* exiſtima-
vit. Nobis [d] et tutiſſimum eſt auctores plures ſequi, et
ita videtur ratio dictare. Eſt igitur, ut dixi, unum ge- 12
nus, quo laus ac vituperatio continetur, ſed eſt appellatum
a parte meliore *laudativum*: idem alii *demonſtrativum* vo-
cant: utrumque nomen ex Græco creditur fluxiſſe: nam
et ἐγκωμιαςικὸν et ἐπιδεικτικὸν dicunt. Sed mihi ἐπιδεικτικὸν 13
non tam *demonſtrationis* vim habere, quam *oſtentationis* vi-
detur, et multum [e] ab illo ἐγκωμιαςικῷ differre: nam ut

[c] προβληματικὴν G. *male.* [d] autem *inſ.* G. Jenſ. [e] nihil tamen Jenſ. *et* Locat. *male. Sed notabili tamen varietate, ex literarum obſcuritate et compendio vocis* tamen *orta.*

9. *Anaximenes*] Hujus ergo Lampſaceni rhetoris credidit etiam Fabius Rhetoricen ad Alexandrum, quæ in Ariſtotelis operibus habetur. Et, credo, vinci ſe paſſus eſſet hac auctoritate ὁ πάνυ Fabricius, cujus de morte illætabilis et luctuoſus φιλολόγοις omnibus nuntius, cum iſta ſcriberemus, aures noſtras et animum feriit, qui parum moveri ſe paſſus eſt a viris doctis, quos laudat ipſe Bibl. Gr. 3, 6, 7. et Menag. ad Laert. 2, 3. Nimirum auctor hujus libri in fine procœmii ait omnia hic ſcripta περί τε τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν δικανικῶν παραγγελμάτων· has *concionalem* et *judicialem* partes vocat Fabius. Tum c. 2. Τρία γένη, inquit, τῶν πολιτικῶν εἰσι λόγων, τὸ μὲν δημηγορικὸν, τὸ δὲ ἐπιδεικτικὸν, τὸ δὲ δικανικόν· εἴδη δὲ τούτων ἑπτὰ, προτρεπτικὸν, ἀποτρεπτικὸν, ἐγκωμιαςικὸν, ψεκτικὸν, κατηγορικὸν, ἀπολογητικὸν, καὶ ἐξεταςικόν.

10. *Protagoram*] Diog. Laert. 9, 53. de illo, Διεῖλέ τε τὸν λόγον πρῶτος εἰς τέτταρα· εὐχωλὴν, ἐρώτησιν ἀπόκρισιν, ἐντολήν· οἱ δὲ εἰς ἑπτὰ, διήγησιν, ἐρώτησιν, ἀπόκρισιν, ἐντολὴν, ἀπαγγελίαν, εὐχωλὴν, κλῆσιν, ὓς καὶ πυθμένας εἶπε λόγων.

10. *Plato in Sophiſta*] περὶ τῦ ὄντος p. m. 151. A. in elegantiſſima Sophiſticæ artis cum venatura comparatione, ubi τὴν ἡμεροθηρικὴν venatum hominum (manſuetiſſimi animalis) dividit in duas claſſes, alteram quidem βίαιον θήραν, nempe ληςικὴν καὶ ἀνδραποδιςικὴν, καὶ τυραννικὴν, καὶ ξύμπασαν τὴν πολεμικὴν, alteram vero πιθανευργικὴν, nempe δικανικὴν καὶ δημηγορικὴν καὶ προσομιλητικὴν κ. τ. λ.

continet laudativum in ſe genus, ita non intra hoc ſolum
14 conſiſtit. An quiſquam negaverit Panegyricos ἐπιδεικτικὸς eſſe? Atqui formam ſuadendi habent, et plerumque de utilitatibus Græciæ loquuntur. Ut cauſſarum quidem genera tria ſint, ſed ea tum in negotiis, tum in oſtentatione poſita. Niſi forte non ex Græco mutantes *demonſtrativum* vocant, verum id ſequuntur, quod laus ac vitu-
15 peratio quale ſit quidque demonſtrat. Alterum eſt *deliberativum*; tertium *judiciale*. Ceteræ ſpecies in hæc tria incidunt genera: nec invenietur ex his ulla, in qua non *laudare* ac *vituperare*, aut [f] *ſuadere* aut *diſſuadere*, *intendere* quid, vel *depellere* debeamus. Illa quoque ſunt communia, *conciliare*, *narrare*, *docere*, *augere*, *minuere* [g], concitandis componendiſve *affectibus animos* audientium *fingere*.
16 Ne his quidem acceſſerim, qui laudativam materiam *honeſtorum*, deliberativam *utilium*, judicialem *juſtorum* quæſtione contineri putant, celeri magis ac rotunda uſi diſtributione, quam vera. Stant enim quodam modo mutuis auxiliis omnia. Nam et in laude *juſtitia utilitaſque* tractantur, et in conſiliis *honeſtas*: et raro judicialem inveneris cauſſam, in cujus non parte aliquid eorum, quæ ſupra diximus, reperiatur.

V. Omnis autem oratio conſtat, aut ex his, quæ ſignificantur, aut ex his, quæ ſignificant, id eſt, *rebus*, et *verbis*. Facultas orandi conſummatur *natura*, *arte*, *exercitatione*: cui quartam partem adjiciunt quidam *imitationis*,
2 quam nos arti ſubjicimus. Tria ſunt item [h], quæ præſtare debet orator, *ut doceat*, *moveat*, *delectet*. Hæc enim clarior diviſio, quam eorum, qui totum opus in *res* et in *affectus* partiuntur. Non ſemper autem omnia in eam, quæ tractabitur, materiam cadent [i]. Erunt enim quædam remotæ ab affectibus: qui, ut non ubique habent locum,
3 ita quocumque irruperint, plurimum valent. Præſtantiſ-

[f] *om.* G. Jenſ. [g] diminuere G. Jenſ. [h] autem G. Jenſ. *et al. ap. Burm.* [i] cadunt G.

14. *formam ſuadendi*] Iſocratis v. g. Panegyricus ſuadet bellum contra Barbaros. Hinc ergo concludit, ἐπιδεικτικὸν ſ. *oſtentativum* genus, latius patere, et tria genera complecti, in quantum ea hoc tantum ſibi habent propoſitum, ut orator vim ſuam demonſtret atque oſtentet.

V, 1. *imitationis*] Auctor ad Herenn. c. 2. *Hæc omnia tribus rebus aſſequi poterimus, arte, imitatione, exercitatione.* Scilicet *naturam* excludere non poteſt, ſed ponit eam adeſſe.

ſimis auctoribus placet, alia in rhetorica eſſe, quæ probationem deſiderent, alia, quæ non deſiderent: cum quibus ipſe conſentio. Quidam vero, ut Celſus, de nulla re dicturum oratorem, niſi de qua quæratur[l], exiſtimant: cui cum maxima pars ſcriptorum repugnat, tum etiam ipſa partitio: niſi forte laudare, quæ conſtet eſſe honeſta, et vituperare, quæ ex confeſſo ſint[m] turpia, non eſt oratoris
officium. Illud jam omnes fatentur, eſſe quæſtiones aut 4
in ſcripto, aut in *non ſcripto*. In ſcripto ſunt *de jure*; in non ſcripto *de re*. Illud *legale*, hoc *rationale* genus: Hermagoras atque eum ſecuti vocant νομικὸν et λογικόν. Idem ſentiunt, qui omnem quæſtionem ponunt in *rebus*,
et in *verbis*. Item convenit, quæſtiones eſſe aut *infinitas*, 5
aut *finitas*. *Infinitæ* ſunt, quæ remotis perſonis et temporibus et locis, ceteriſque ſimilibus, in utramque partem tractantur, quod Græci θέσιν dicunt, Cicero *propoſitum*; alii *quæſtiones univerſales civiles*; alii *quæſtiones philoſopho*
convenientes; Athenæus *partem cauſſæ* appellat. Hoc[n] 6
genus Cicero *ſcientia* et *actione* diſtinguit, ut ſit *ſcientiæ*, *An providentia mundus regatur?* *actionis*, *An accedendum ad remp. adminiſtrandam*. Prius, trium generum, *an ſit?* *quid*[o] *ſit?* *quale ſit?* omnia enim hæc ignorari poſſunt:

[l] quæritur G. [m] ſunt G. Jenſ. [n] Hoc genus *om.* G. [o] quid ſit? *om.* G. *male.*

3. *de qua quæratur*] Ad quam comprobandam vel refellendam proinde argumentis opus ſit, et probationibus. Facilius equidem conceſſerim, dicere oratorem de his etiam, de quibus non quæratur, quam illud prius, eſſe in rhetorica, quæ probatione non indigeant. Certe nullam vel laudandi, vel defendendi, vel ſuadendi, eorumque, quæ his contraria ſunt, rationem intelligere me fateor, præter eam quæ argumentis probet &c.

4. *omnes fatentur*] v. g. Cic. de Orat. 2, 31. Eod. 2, 26.

5. *Cicero propoſitum*] Topic. c. 21. ubi etiam *quæſtionum duo genera* conſtituit, *cognitionis* et *actionis*. In Partit. c. 1. *quæſtionem* dividit in *infinitam*, quam *conſultationem* appellat, et *definitam*, quam *cauſam* nominat. Porro c. 18. illam diviſionem exſequitur, et *propoſiti genera duo* facit, *cognitionis alterum*, *alterum actionis*, eaque in eaſdem quæſtiones, in quas Fabius diſpeſcit. Paullum diverſa ab his ſunt de Orat. 1, 31. *Eſſe omnem orationem aut de infinitæ rei quæſtione, ſine deſignatione perſonarum et temporum*; *aut de re certis in perſonis ac temporibus locata*. De Orat. 2, 10. in *infinitum* et *certum genus quæſtionum* diſpeſcit. Ibid. 2, 19. in *cauſam* et *quæſtionem*. Add. de Orat. 3, 28.

6. *An providentia mundus*] Solenne eſt auctori noſtro hæc duo connectere. Vid. 5, 10, 14 et 89, it. 12, 2, 21. Eſt autem Stoica argumentatio, qui cum Sapientem Dei imitatorem conſtituant, rationes ita ſubducunt, non minus Sapientem adminiſtrare, ſi res ita ferat, remp. quam mundum providentia ſua Deus.

ſequens, duorum, *quo modo adipiſcamur? quo modo uta-*
7 *mur?* *Finitæ* autem ſunt ex complexu *rerum, perſonarum,*
temporum, ceterorumque: hæ ὑποθέσεις a Græcis dicuntur,
cauſſæ a noſtris. In his omnis quæſtio videtur circa res
8 perſonaſque conſiſtere. Amplior eſt ſemper *infinita:* inde
enim *finita* deſcendit. Quod ut exemplo pateat, infinita
eſt, *An uxor ducenda?* finita, *An Catoni ducenda?* ideoque
eſſe *ſuaſoria* poteſt. Sed etiam remotæ a perſonis propriis
ad aliquid referri ſolent. Eſt enim ſimplex, *An reſpublica*
adminiſtranda? refertur ad aliquid, *An in tyrannide admi-*
9 *niſtranda?* Sed hic quoque ſubeſt velut latens perſona:
tyrannis [p] enim geminat quæſtionem, ſubeſtque et tempo-
ris et qualitatis tacita vis; nondum tamen hoc [q] proprie
dixeris *cauſſam.* Hæ autem, quas *infinitas* voco, et *gene-*
rales appellantur: quod ſi eſt verum, *finitæ ſpeciales* erunt.
In omni autem ſpeciali utique ineſt generalis, ut quæ ſit
10 prior. Ac neſcio, an in cauſſis quoque, quidquid in quæ-
ſtionem venit qualitatis, generale ſit. *Milo Clodium occidit:*
jure occidit inſidiatorem: nonne hoc quæritur, *An ſit jus in-*
ſidiatorem occidendi? Quid in conjecturis? non illa genera-
lia, *An cauſſa ſceleris odium? cupiditas? An tormentis cre-*
dendum? Teſtibus an argumentis major fides habenda? Nam
finitione quidem comprehendi nihil non in univerſum
11 certum erit. Quidam putant etiam eas poſſe *theſes* ali-
quando nominari, quæ perſonis cauſſiſque contineantur,
aliter tantum modo poſitas: ut Cauſſa ſit, *cum Oreſtes ac-*
cuſatur: Theſis, *An Oreſtes recte ſit abſolutus:* cujus ge-
neris eſt, *an Cato recte Martiam Hortenſio tradiderit.* Hi
theſin a cauſſa ſic diſtinguunt, ut illa ſit *ſpectativæ* partis,
hæc *activæ:* illic enim veritatis tantum gratia diſputari,
12 hic negotium agi. Quamquam inutiles quidam oratori
putant univerſales quæſtiones, quia nihil proſit, quod
conſtet, *Ducendam eſſe uxorem*, vel *Adminiſtrandam rem-*
publicam; ſi quis vel ætate vel valetudine impediatur.
Sed non [r] omnibus ejuſmodi quæſtionibus ſic occurri po-
teſt, ut illis, *Sitne virtus finis? Regaturne providentia mun-*
13 *dus?* Quin etiam in iis, quæ ad perſonam referuntur, ut
non eſt ſatis generalem tractaſſe quæſtionem, ita perveniri
ad ſpeciem, niſi illa prius excuſſa, non poteſt. Nam quo
modo, *An ſibi uxor ducenda ſit*, deliberabit Cato, niſi con-
ſtiterit *uxores eſſe ducendas?* Et quomodo, *An ducere*

[p] *Sic* G. tyrannus *rel.* [q] hic G. *om.* Jenſ. *et al.* [r] in omnibus eiſdem G. Jenſ.

Martiam debeat quæretur, niſi *Catoni ducenda uxor eſt?*
Sunt tamen inſcripti nomine Hermagoræ libri, qui confir- 14
ment illam opinionem, ſive falſus eſt titulus, ſive alius hic
Hermagoras fuit. Nam ejuſdem eſſe quo modo poſſunt,
qui de hac arte mirabiliter multa compoſuit, cum, ſicut
ex Ciceronis quoque rhetorico [s] primo manifeſtum eſt,
materiam rhetorices in *theſes* [t] et *cauſſas* diviſerit? quod 15
reprehendit Cicero: ac theſin nihil ad oratorem pertinere
contendit, totumque hoc genus quæſtionis ad philoſophos
refert. Sed me liberavit reprehendendi [u] verecundia, et
quod ipſe hos libros improbat, et quod in oratore, atque
iis, quos de oratore ſcripſit, libris [x], et Topicis, præcipit,
ut a propriis perſonis atque temporibus avocemus contro-
verſiam: quia latius dicere liceat de genere, quam de
ſpecie, et quod in univerſo probatum ſit [z], in parte pro-
batum eſſe neceſſe ſit. Status autem in hoc omne genus 16
materiæ iidem, qui in cauſſas [a] cadunt. Ac hoc [b] adjici-
tur, alias eſſe quæſtiones in rebus ipſis, alias, quæ ad
aliud [c] referantur: illud, *An uxor ducenda?* hoc, *An ſeni
ducenda?* illud, *An fortis?* hoc, *An fortior?* et [d] ſimilia.
Cauſſam finit Apollodorus, ut interpretatione Valgii [e] diſ- 17
cipuli ejus utar, ita, *Cauſſa eſt negotium omnibus ſuis parti-
bus ſpectans ad quæſtionem:* aut, *Cauſſa eſt negotium, cujus
finis eſt controverſia.* Ipſum deinde negotium ſic finit,
*Negotium eſt congregatio perſonarum, locorum, temporum,
cauſſarum, modorum, caſuum, factorum, inſtrumentorum, ſer-
monum, ſcriptorum, et non ſcriptorum. Cauſſam* nunc intel- 18
ligimus *ὑπόθεσιν*, *negotium περίστασιν*. Sed ipſam cauſſam
quidam ſimiliter finierunt, ut Apollodorus negotium.

[s] rhetoricæ G. [t] theſis G. Jenſ. *hic et ſæpe.* [u] reſpondendi Jenſ. [x] *om.* G. [z] eſt G. Jenſ. [a] cauſam *iid.* [b] Adhuc *iid.* [c] aliquid *iid.* [d] et ſimilia *om. iidem.* [e] Valgi Jenſ.

14. *Cic. rhet. primo*] ſive de Inv. 1, 6.

15. *ipſe hos libros impr.*] Vid. ſupra ad 3, 1, 20.

15. *in oratore*] V. G. c. 14. *Orator, non ille vulgaris, ſed hic excellens a propriis perſonis et temporibus ſemper, ſi poteſt, avocat controverſiam. Latius enim de genere, quam de parte diſceptare licet: ut, quod in univerſo ſit probatum, id in parte ſit probari neceſſe. Hæc igitur quæſtio, a propriis perſonis et temporibus ad univerſi generis orationem traducta, appellatur theſis* &c.

15. *de oratore*] V. G. 3, 30. *Ornatiſſimæ ſunt orationes eæ, quæ latiſſime vagantur, et a privata ac ſingulari controverſia ſe ad univerſi generis vim explicandam conferunt et convertunt, ut ii qui audiant, natura, et genere, et univerſa re cognita, de ſingulis reis, et criminibus et litibus ſtatuere poſſint* &c.

15. *Topicis*] Jam laudavimus locum ad ſ. 5.

Isocrates caussam esse ait *quæstionem finitam civilem, aut*[f] *rem controversam in personarum finitarum complexu.* Cicero his verbis, *Caussa certis personis, locis, temporibus, actionibus, negotiis cernitur, aut in omnibus, aut in plerisque eorum.*

VI. (VI.) Ergo cum omnis caussa contineatur aliquo statu, prius quam dicere aggredior, quo modo genus quodque caussæ sit tractandum, id quod commune est omnibus, Quid sit *status*, et unde ducatur, et quot, et qui sint, intuendum puto. Quamquam id nonnulli ad judiciales tantum pertinere materias putaverunt; quorum inscitiam, cum omnia tria genera fuero executus, res ipsa
2 deprehendet. Quod nos *statum*, id quidam *constitutionem* vocant, alii *quæstionem*, alii *quod ex quæstione appareat:*[g] Theodorus *generale*[h] *caput*, id est, κεφάλαιον γενικώτατον, ad quod referantur[i] omnia. Quorum diversa appellatio, vis eadem est:[k] nec interest discentium, quibus quidque no-
3 minibus appelletur[l], dum res ipsa manifesta sit. *Statum* Græci στάσιν vocant: quod nomen non primum ab Hermagora traditum putant[m], sed alii ab Naucrate[n] Isocratis[o] discipulo, alii a Zopyro Clazomenio: quamquam videtur Æschines quoque in oratione contra Ctesiphontem uti

[f] at G. [g] caput *inf.* Jens. [h] generale *om.* Jens. [i] referuntur *iidem.* [k] *om.* Jens. [l] appellatur Jens. [m] putatur G. Jens. [n] Eucrate *iidem et MSS. plures ap. Burm.* [o] Socratis G. *et MSS. plures ap. Burm.*

VI, 3. *Naucrate Isocratis*] Etiam alias confundi *Eucratis* et *Naucratis*, *Socratis* et *Isocratis* nomina, docent Turnebus et Burmannus. In Isocratis auditoribus Naucrates commemoratur etiam a Cicerone de Orat. 2, 23. et 3, 44. it. in Orat. 51.

3. *Æschines*] Locum jam laudavit Turnebus. Est autem p. 303. c. edit. 1607. (s. 70. p. 122. ed. Oxon. 1697, 8.) quem huc etiam proponere juvat. Petierat Æschines, ut vel plane non audiatur Demosthenes, vel si omnino audire illum placeat, ut certe cogatur intra formulam quasi manere, et ordine eo, quem accusator tenuerat, ad objecta clienti suo sibique crimina respondere. Hic Ὥσπερ ὖν, inquit, ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν ὁρᾶτε τὺς πύκτας περὶ τῆς στάσεως διαγωνιζομένυς, ὕτω καὶ ὑμεῖς ὅλην τὴν ἡμέραν ὑπὲρ τῆς πόλεως καὶ περὶ τῆς τάξεως αὐτῷ τῦ λόγυ (sic leg. non λόγῳ) μάχεσθε, καὶ μὴ ἐᾶτε αὐτὸν ἔξω τοῦ παρανόμυ λόγυς περιίστασθαι, ἀλλ' ἐγκαθήμενοι καὶ ἐνεδρεύοντες ἐν τῇ ἀκροάσει, εἰσελαύνετε αὐτὸν εἰς τὺς τῦ πράγματος λόγυς, καὶ τὰς ἐκτροπὰς αὐτῦ τῶν λόγων ἐπιτηρεῖτε. Apparet vero his, qui Græce sciunt, στάσεως vocem hic tribui non oratori, sed pugilibus s. athletis, qui in *statu* et *gradu* consistunt, neque *dejici* ac *depelli* se inde patiuntur: cum illo pugilis statu deinde comparat Æschines ordinem et formulam accusationis suæ, quam servari vult, neque extra eam aliquid dici. Si quid mutandum sit in hoc loco, ut ei melius cum Fabio conveniat, non equidem nomina στάσεως et τάξεως

hoc verbo, cum a judicibus [p] petit, ne [q] Demoftheni [r] per-
mittant evagari [s], fed eum dicere de ipfo *cauffæ ftatu* co-
gant. Quæ appellatio dicitur ducta, vel ex eo, quod ibi 4
fit primus cauffæ congreffus, vel quod in hoc cauffa con-
fiftat. Et nominis quidem hæc origo: nunc quid fit.
Statum quidam dixerunt *primam cauffarum conflictionem:*
quos recte fenfiffe, parum elocutos puto. Non eft enim 5
ftatus prima conflictio, *Fecifti, non feci*: fed quod ex pri-
ma conflictione nafcitur, id eft, genus quæftionis, *Fecifti,
non feci, an fecerit? Hoc fecifti, non hoc feci* [t], *quid fecerit?*
Quia ex his apparet, illud conjectura, hoc finitione quæ-
rendum; atque in eo [u] pars utraque *infiftit*: erit quæftio
conjecturalis, vel finitivi ftatus. Quid [x] fi enim dicat 6
quis, *Sonus eft duorum inter fe corporum conflictio:* erret, ut
opinor; non enim fonus eft conflictio, fed ex conflictione.
Et hoc levius: intelligitur enim utcumque dictum. Inde
vero ingens male interpretantibus innatus eft error, qui,
quia primam conflictionem legerant, credidere ftatum
femper ex prima quæftione dicendum [z]: quod eft vitiofif-
fimum. Nam quæftio nulla [a] non habet utique ftatum: 7
conftat enim ex intentione, et depulfione: fed aliæ funt
propriæ cauffarum, de quibus ferenda fententia eft, aliæ
adductæ extrinfecus, aliquid tamen ad fummam cauffæ
conferentes, velut auxilia quædam: quo fit, ut in con-
troverfia una plures quæftiones effe dicantur. Harum 8
porro plerumque leviffima quæque primo loco fungitur.
Namque et illud frequens eft, ut ea, quibus minus confi-
dimus, cum tractata fint [b], omittamus, interim fponte

[p] judiciis G. [q] ut G. [r] Demofthenem Jenf. [s] vagari G. [t] quis *inf.* Jenf. [u] quo Jenf. [x] *Forte leg.* Quod fi—conflictio: erret. [z] deducendum G. *et al. MSS. apud Burm. forte* ducendum? *quod habent quidam apud eund.* [a] illa G. [b] funt G.

permutaverim, quod Philander fuadet: fed fimpliciter pro τάξεως, στάσεως legerim: primo enim in fcriptura antiqua ΤΗΣΤΑΞΕΩΣ et ΤΗΣΤΑΣΕΩΣ (femel tantum pofito Σ ultimo in τῆς et primo in στάσεως) facillime confunduntur; deinde τάξεως facile poterat hic cogitare aliquis, quod id ipfum petere Æfchinem videret, ut ordine ad objecta fibi crimina refponderet Demofthenes. Sed quidquid ejus fit, de pugilum *gradu* ac *ftatu* certior auctoritas ex hoc loco petitur, quam de *ftatu* rhetorum.

8. *primo loco fungitur*] *Funditur* conjiciebat Gallæus. Sed nihil mutandum. Non eft fermo de fuga et repulfione: fed de acie quafi, quam inftruit orator. Hic leviffima quæque *fungitur* primo loco aciei, ut velites nimirum et levis armaturæ milites, qui velitandi et pugnæ laceffendæ caufa præmiffi, commiffo mox certamine recipiunt fe, et robuftioribus rem gerendam tradunt.

noſtra velut donantes, interim ad ea, quæ ſunt potentiora,
9 gradum ex his feciſſe contenti. Simplex autem cauſſa etiam ſi varie defenditur, non poteſt habere plus uno, de quo pronuntietur: atque inde erit *ſtatus cauſſæ*, quod et orator præcipue ſibi obtinendum [c], et judex ſpectandum
10 maxime intelligit: in hoc enim cauſſa conſiſtet. Ceterum quæſtionum poſſunt eſſe diverſi. Quod ut breviſſimo pateat exemplo: cum dicit reus, *Etiam ſi feci, recte feci*; qualitatis utitur ſtatu: cum dicit, *Non feci*; conjecturam movet. Semper autem firmius eſt *non feciſſe*: ideoque in eo ſtatum eſſe judicabo, quod dicerem, ſi mihi plus, quam
11 unum, dicere non liceret. Recte igitur eſt appellata *cauſſarum prima conflictio*, non *quæſtionum*. Nam et pro Rabirio Poſtumo Cicero prima [d] parte orationis in [e] hoc intendit, ut actionem competere in equitem Romanum neget: ſecunda, nullam ad eum pecuniam perveniſſe confirmat. Statum tamen in eo dicam fuiſſe, quod eſt po-
12 tentius. Nec in cauſſa Milonis circa primas quæſtiones, quæ ſunt ante prooemium [f] poſitæ, judicabo conflixiſſe cauſſam: ſed ubi totis viribus *inſidiator* [g] *Clodius, ideoque jure interfectus*, oſtenditur. Et hoc eſt, quod ante omnia conſtituere in animo ſuo debeat orator, etiam ſi pro cauſſa plura dicturus eſt, quid [h] maxime liquere judici velit. Quod tamen ut primum cogitandum, ita non utique pri-
13 mum dicendum erit. (VII.) Alii ſtatum crediderunt primam ejus, cum quo ageretur, deprecationem [i]. Quam

[c] proponendum G. *et Vallæ liber ap. Burm.* opponendum *boni libri ap. eund.* [d] primam partem Jenſ. [e] in *om.* G. Jenſ. *forte leg.* huc. [f] narrationem G. *in margine.* [g] inſidiatur G. *quid ſi* inſidiatus. [h] quod Jenſ. [i] depulſionem *boni libri plures apud Burm.*

9. *obtinendum*] Non auſim damnare verbum, quod locum ſuum commode hic tueri videatur, et tum ad actorem tum ad reum poſſit referri. Sed fateor tamen placere *proponendum*, quod magnis auctoritatibus nititur. *Proponere* et *propoſitio* proprium quaſi locum habent in actore: V. G. mox ſ. 13 et 15. it. 5, 13, 13. 20, 46, 49. Ait orator, et proponit, *Fecit Sempronius*, ſpectat judex, *An fecerit?* qui ipſe ſtatus eſt.

12. *ante prooemium*] Si a prima manu eſſet *narrationem*, quod Gothæ legi indicavimus, non dubitaſſem recipere: cum jam ab Regio animadverſa ſit receptæ lectionis difficultas, et provocatum ad noſtri 4, 2, 25. *Niſi forte M. Tullius— male diſtuliſſe narrationem videtur.* Sed cum ab emendatore ſit *narrationem*: prætulerim *poſt prooemium*, quod habent editiones quædam; aut *ante in prooemium*, quod omnium proxime ad vitiatam ſcripturam accedit, et habetur Burmanno teſte apud Colinæum, et Stephanum in margine.

13. *deprecationem*] Hoc eſt *depulſionem* criminis, quam deinde vocat aliquoties, et reſponſionem ad

ſententiam his verbis Cicero complectitur, *In quo primum inſiſtit quaſi ad repugnandum congreſſa defenſio.* Unde rurſus alia quæſtio, an eum ſemper is faciat, qui reſpondet. Cui rei præcipue repugnat Cornelius Celſus, dicens *non a depulſione ſumi, ſed ab eo, qui propoſitionem ſuam confirmet:* ut ſi hominem occiſum reus negat, ſtatus ab accuſatore naſcatur, quia is velit probare: ſi jure occiſum reus dicit, tranſlata probationis neceſſitate idem a reo fiat [l], et [m] ſit ejus intentio. Cui non accedo equidem: nam eſt vero 14
propius quod contra dicitur, nullam eſſe litem, ſi is, cum quo agitur [n], nihil reſpondeat: ideoque fieri ſtatum a reſpondente. Mea tamen ſententia varium id eſt, et accidit 15
pro conditione cauſſarum: quia et videri poteſt propoſitio aliquando ſtatum facere, ut in conjecturalibus cauſſis; utitur enim conjectura magis qui agit: (quo moti quidam, eumdem a reo *infitialem* eſſe dixerunt) et in ſyllo-

[l] fiet Jenſ. [m] ut G. [n] agatur Jenſ.

objecta. Ac *deprecari* nonnunquam idem eſſe quod avertere, certum eſt; et a nobis cum olim Gellius 6, 16. laudatus eſſet, hujus quoque loci et Burmanni auctoritate in Fabriano Theſauro firmatum. Neque tamen putamus huic verbo locum eſſe, ubi non et *preces* intercedere poſſint, ut apud judices etiam qui juſtam cauſam habent, tamen preces adjicere moris eſt, et, qui deteſtantur malum, preces ad Deum allegant. Obſervo etiam illud, Nepotis locum, quod non integre relatus eſt in Fabrum, errandi occaſionem præbere poſſe. Ponitur ita, *Tantum abfuit a cupiditate pecuniæ, ut nulla in re uſus ſit ea, niſi in deprecandis amicorum periculis aut incommodis.* Hinc igitur ſi quis formaret phraſin, *deprecari pericula amicorum ſua pecunia*, putaret ſe cum Cornelio loqui; et erraret. Jungenda etiam quæ præcedunt, *Cujus* Agrippæ generi ſui *gratia*, qua is apud Cæſarem valuit, *cum augere poſſeſſiones poſſet ſuas*, tantum *abfuit a cupiditate pecuniæ, ut nulla in re uſus ſit ea*, gratia Agrippæ apud Cæſarem &c. Denique non puto bene dixiſſe Grævium, (quod et manes illius et amici mihi ignoſcent, magno viri admiratori) *magnum reip. imminere periculum, niſi Deus deprecaretur et averteret:* necdum invenio, ubi quis veterum ita locutus ſit: nec ſi cui exciderit, recte dictum arbitror.

13. *Cicero*] Top. c. 25. *Refutatio accuſationis, in qua eſt depulſio criminis, quæ Græce ςάσις dicitur, Latine appellatur ſtatus, in quo primum inſiſtit quaſi ad repugnandum congreſſa defenſio.*

13. *propoſitionem ſuam*] Actionem. Vid. ſ. 15. et alia loca Quinctiliani indicata ad ſ. 9.

15. *quo moti quidam*] Cum ſentirent quidam Artium ſcriptores *conjecturam* eſſe actoris, quoties quæritur, *An fecerit?* et ſtatum tamen vellent oriri ex rei depulſione potius quam ex propoſitione actoris; ipſum nomen immutantes *infitialem* vocari ab illo reorum præſidio *infitiatione* ſ. negatione maluerunt. Vid. infra ſ. 31. Hæc porro parentheſi includenda curavi, ne ſententiæ continuationem perturbent.

16 gifmo tota ratiocinatio ab eo eſt, qui intendit. Sed quia videtur illis quoque neceſſitatem hos ſtatus exſequendi facere qui negat, (is enim ſi dicat, *Non feci*, coget adverſarium conjectura uti: et ſi dicat, *Non habet legem*, ſyllogiſmo) concedamus ex depulſione naſci ſtatum. Nihilo minus enim res eo revertetur, ut modo is qui agit, modo
17 is cum quo agitur, ſtatum faciat. Sit enim accuſatoris intentio, *Hominem occidiſti:* ſi neget reus, faciet ſtatum qui negat: quod [o] ſi confitetur [p], ſed *jure a ſe adulterum dicit occiſum*; nempe legem eſſe [certum [q] eſt] quæ permittat: niſi aliquid accuſator reſpondeat [r], nulla lis eſt. *Non fuit* (inquit) *adulter:* ergo depulſio incipit eſſe actoris: ille ſtatum faciet. Ita erit quidem ſtatus ex prima
18 depulſione, ſed ea fiet ab accuſatore, non a reo. Quid? quod eadem quæſtio poteſt eumdem vel accuſatorem facere vel reum: *Qui artem ludicram exercuerit, in quatuordecim primis ordinibus ne ſedeat:* qui ſe prætori [s] in hortis oſtenderat, neque erat productus, ſedit in quatuordecim
19 ordinibus. Nempe intentio eſt, *Artem ludicram exercuiſti:* depulſio, *Non exercui artem ludicram:* quæſtio, *Quid ſit artem ludicram exercere?* Si accuſabitur theatrali lege; de-

[o] Quid ſi confitetur? G. Jenſ. [p] confutetur *ſphalma Obr. et Burm.* [q] certum eſt *pro emblemate habeo hominis, qui continuationem et conſequentiam orationis non intelligeret.* [r] reſpondet G. [s] P. R. *h. e.* Populo Romano in horchiſtra *h. e.* orcheſtra *conj. P. Pithœi. Vid. no.*

16. *illis quoque*] Mihi non eſt dubium, legendum eſſe *illic*, et eo adverbio reſpici ad ſpecies modo propoſitas, nempe ad conjecturales cauſas atque ad ſyllogiſmum. In his enim ipſis etiam qui negat, qui depellit aliquid, *ſtatus* vel *conjecturalis* vel *ratiocinativi* exſecutionem alteri imponit. Sed ſtatim oſtendit Fabius, negare ac depellere nunc reum, nunc ipſum etiam actorem.

16. *Non habet legem*] Nimirum *Syllogiſmus* ille ſpeciatim dicitur, vel *ratiocinativus ſtatus*, quoties non tam ipſa lege, quam argumento legis pugnamus. Vid. inf. 7, 8.

18. *prætori in hortis*] *Prætorum* ludos ſæpe commemorant antiqui. Hos privatim in *hortis* fuiſſe probatos, conſtat. Itaque nihil erat, quod tentaret hunc locum Pe. Pithœus Adverſ. 2, 17. (Lamp. Crit. To. 2. p. 799.) Cui pleniſſime ſatisfactum a Pe. Fabro Semeſtr. 1, 20. p. 137. ſq. indicavit etiam ad h. l. Burmannus. Quæ de privatis hiſtrionibus monent per hanc occaſionem viri docti, his addi poteſt locus Plinii epiſt. 7, 24. ubi de Numidia Quadratilla privata muliere, *Habebat illa pantomimos. Hos*, nepos illius, *Quadratus non in theatro, non* DOMI *ſpectabat.* Ibidem eſt, *Sacerdotalibus ludis,* PRODUCTIS *in commiſſione pantomimis.* De ipſis juris rationibus ad h. l. diſputat vir ſummus Bynkerſh. Obſ. Jur. Ro. 5, 8. p. 38.

19. *theatrali lege*] Roſciine Othonis, quem tanto ſucceſſu defendit, cum ea cauſa populi invidia flagraret, Cicero? Vid. Fabric. in

pulſio erit rei: ſi excitatus fuerit de ſpectaculis, et aget
injuriarum; depulſio erit accuſatoris. Frequentius ta- 20
men illud accidet, quod eſt a pluribus traditum. Effuge-
runt has quæſtiones qui dixerunt ſtatum eſſe id, quod ap-
pareat ex intentione et [t] depulſione, ut, *Feciſti*, *Non feci*,
aut, *Recte feci*. Viderimus tamen, utrum id ſit ſtatus, an 21
in eo ſtatus. Hermagoras *ſtatum* vocat, per quem ſub-
jecta res intelligatur, et ad quem probationes, etiam par-
tium referantur. Noſtra opinio ſemper hæc fuit [u], quum
eſſent frequenter in cauſſa diverſi quæſtionum ſtatus, in eo
credere [x] *ſtatum cauſſæ, quod eſſet in ea potentiſſimum* [z]*; et in
quo maxime res verteretur*. Id ſi quis *generalem quæſtionem*,
vel *caput generale* dicere malit, cum hoc mihi non erit
pugna: non magis, quam ſi aliud adhuc, quo idem intel-
ligatur, ejus rei nomen invenerit, quamquam tota volu-
mina in hanc diſputationem impendiſſe multos ſciam:
nobis *ſtatum* dici placet. Sed cum in aliis omnibus inter 22
ſcriptores ſumma diſſenſio eſt, tum in hoc præcipue [a] vi-
detur mihi ſtudium quoque diverſa tradendi [b] fuiſſe: adeo
nec qui ſit numerus, nec quæ nomina, nec qui generales,
quive ſpeciales ſint ſtatus, convenit. Ac primum Ariſto- 23
teles elementa decem conſtituit, circa quæ verſari videa-
tur omnis quæſtio. Οὐσίαν, quam Flavius [c] *eſſentiam* vo-
cat: neque ſane aliud eſt ejus nomen Latinum: ſed ea
quæritur, *An ſit?* *Qualitatem*, cujus apertus intellectus
eſt. *Quantitatem*, quæ dupliciter a poſterioribus diviſa

t et depulſione *om.* G. u ut *inſ.* G. Jenſ. x crederem *iid.* z perfectiſſimum G. a præcipuum G. Jenſ. b tractandi G. c Plancius G. Plato Jenſ. *vid.* 2, 14, 2.

illius vita A. 40. ſ. 15. An alia recentiore? Pe. Faber l. c. intelligit SC. circa illam Auguſti temporibus factum.

19. *depulſio erit accuſatoris*] Ille enim ſic aget, *Injuriam mihi feciſti, cum excitaſti me de ſpectaculis:* reſpondebit alter, *Non feci injuriam, tu enim artem ludicram exercuiſti:* actor, *Non exercui, neque enim productus ſum.* Eſt igitur depulſio illa atque infitiatio in hac ſpecie actoris.

21. *quum eſſent*] Neſcio quam bene dicatur, *Noſtra opinio hæc fuit, credere*: et haud paullo melius arbitror, *ut crederem*, quod ſupra propoſui.

23. *Ariſtoteles*] Categor. c. 4. ſqq. quæ quidem diviſio non tam ad oratorium uſum, quam ad ſubtiliorem propriamque philoſophis diſputationem comparata eſt.

23. *neque ſane aliud*] *Exiſtentiam* ſcholaſtici dicunt, quoties quæritur, *An ſit?* *Subſtantia* vocatur deinde ſ. 38 et 39. *Naturam* potius id eſſe Ciceroni, quod *ſubſtantiam* aut *eſſentiam* adeo vocant ſcholaſtici, inductione exemplorum facile efficitur.

eſt, *Quam magnum*, et, *Quam multum ſit?* *Ad aliquid*, un-
24 de ductæ *relatio* [d] et *comparatio*. Poſt hæc *Ubi*, et *Quando*: deinde *Facere*, *Pati*, *Habere*, quod eſt quaſi *armatum eſſe*, et [e] *veſtitum eſſe*. Noviſſime, Κεῖσθαι [f], quod eſt *Compoſitum eſſe quodam modo*, ut *ſedere* [g], *ſtare*, *jacere* [h]. Sed ex his omnibus prima quatuor ad ſtatus pertinere, cetera
25 ad quoſdam locos argumentorum videntur. Alii novem elementa poſuerunt, *Perſonam* [i], qua de animo, corpore, extra [l] poſitis, quæratur, quod pertinere ad conjecturæ et qualitatis inſtrumenta video; *Tempus*, quod χρόνον vocant, ex quo quæſtio, *An is quem, dum* [m] *addicta eſt, mater peperit, ſervus ſit natus?* *Locum* [n], unde controverſia videtur, *An fas fuerit Tyrannum in templo occidere?* *An exulaverit,*
26 *qui domi latuit?* *Tempus* iterum, quod καιρὸν appellant: hanc autem videri volunt ſpeciem illius temporis, ut æſtatem, vel hiemem, huic ſubjicitur *ille in peſtilentia comiſſator* [o]; *Actum*, id eſt πρᾶξιν, quod eo referunt, *Sciens com-*

[d] tranſlatio *al. nos ſequimur Gothanum et ſcholam Ariſtotelis.* [e] *om.* G. [f] συγκεῖσθαι G. *Sed* κεῖσθαι *Ariſtoteles.* [g] calefacere G. Jenſ. *et plures ap. Burm. quidam etiam* calere. [h] iraſci *iid.* [i] in *inſ. iid. recte, arbitror.* [l] ex propoſitis Jenſ. [m] nondum *idem.* [n] Locus *id.* [o] commeſſator G. comeſſator *al.* comiſator Voſſ. 1 et 3 *ap. Burm.*

23. *Quam magnum*] Hanc, nim. *magnitudinem*, *continuam* quantitatem vocant, alteram vero i. e. *multitudinem*, *diſcretam*.

24. *ſedere, ſtare*] Recte iſta ſe habere, non eſt dubium: Ariſtoteles utitur exemplis τοῦ κεῖσθαι, ἀνακεῖται, κάθηται. Sed mirum tamen, qui factum ſit, ut *calefacere* et *iraſci* hunc locum in antiquiſſimis fere libris invaſerit. Fabium enim Ariſtoteleis exemplis uſum probat illud proximum, *quod eſt quaſi armatum eſſe, veſtitum eſſe*, Ariſtoteli ὑποδεδέσθαι, ὡπλίσθαι. Supereſt igitur, vel ordinem verborum ipſius Fabii perturbatum, vel exempla a ſtudioſo adſcripta ad *facere et pati* ab imperito librario huc inculcata: quibus deinde Ariſtotelea exempla alius ſubſtituit. Sed ſine libro ſcilicet antiquo, iſta hariolari modo licet. Lectionem, quam propoſuimus, bonam præſtare poſſumus; a Quinctiliano eſſe, præſtare non poſſumus.

25. *dum addicta eſt*] Vid. noſter 5, 10, 60. præſertim 7, 3, 26. ſq.

25. *qui domi latuit*] Nimirum, *exilium* non ſimpliciter loci nomen, ſed ſtatus. Hinc *exulem* nominabant Tullium, cum jam revocatus eſſet, et in foro atque curia verſaretur, inimici, qui jure revocatum negarent ſcilicet. Vid. pro Domo c. 27. et ad Q. Fratr. 3, 2.

26. *in peſtilentia comiſſator*] Dubium, utrum illud peſtilentiæ tempus, καιρὸς ille, pertineat ad intendendam hominis luxurioſi reprehenſionem (quod quidem probabilius) an ad mitigandam? Certe ſumtuariarum legum, et quæ ludis donationibuſque modum ſtatuunt, exceptionem habere in Saxonia peſtilentiam, audire me memini, ejuſque rei præclaram, ſi DIS placet rationem a magno ICto adlatam, *quia in bello omnia licent*; *peſtilentia autem bellum eſt inter Deum et homines*. Belle!

miserit, an insciens? necessitate, an casu? et talia; *Numerum*, qui cadit in speciem quantitatis, *An Thrasybulo*[p] *triginta præmia debeantur, qui tot tyrannos sustulerit? Caussam*, cui plurimæ subjacent lites, quoties[q] factum 27
non negatur, sed quia justa ratione sit factum, defenditur; Τρόπον, cum id, quod alio modo fieri licet, alio dicitur factum; hinc est *adulter loris cæsus*, vel *fame necatus*; *Occasionem factorum*, quod est apertius, quam ut vel interpretandum, vel exemplo sit demonstrandum: tamen ἀφορμὰς ἔργων vocant. Hi quoque nullam quæstionem extra 28
hæc putant. Quidam detrahunt duas partes, *numerum* et *occasionem*: et pro illo, quem dixi *actu*, subjiciunt *res*, id est πράγματα. Quæ ne præteriisse viderer, satis habui attingere. Ceterum his nec status satis ostendi, nec omnes contineri locos credo: quod apparebit diligentius legentibus, quæ de utraque re dicam. Erunt enim plura multo, quam quæ his elementis comprehenduntur. Apud 29
plures auctores legi, placuisse quibusdam, unum omnino *statum* esse *conjecturalem*. Sed quibus placuerit, neque illi tradiderunt, neque ego usquam reperire potui. Rationem tamen hanc secuti dicuntur, quod res omnis signis colligeretur[r]: quo modo licet[s] qualitatis quoque solum statum faciant: quia ubique qualis sit cujusque rei natura, quæri potest. Sed utrocumque modo sequetur summa confusio. Neque interest, unum quis statum faciat, an nullum, si omnes caussæ sint[t] conditionis ejusdem. *Conjectura* dicta est a *conjectu*, id est directione quadam rationis ad veritatem: unde etiam somniorum atque ominum interpretes *conjectores* vocantur[u]. Appellatum tamen est hoc genus varie, sicut in sequentibus apparebit. (VIII.) 30
Fuerunt[x] qui duos status facerent: Archidemus[z] *conjecturalem*, et *finitivum*, exclusa *qualitate*, quia sic de ea

[p] Thrasybolo G. [q] consequens G. *ut solet.* [r] colliguntur G. Jens. [s] libet *iid.* [t] sunt G. [u] vocamus G. Jens. [x] Querunt G. Jens. *male.* [z] Archiedemus. G.

27. *adulter loris cæsus*] Quem scilicet ulcisci raphano, mugili, παρατιλμῷ, castratione, cæde adeo, diversis gentium legibus liceret: non tractare quocunque modo quis vellet. Sed docet tamen Bynkershœkius Obs. 5, 8. p. 39. sq. licuisse Romæ etiam *loris cædere adulterum*; in primis ex l. 22. §. 3. π ad L. Jul. de Adult. et Val. Max. 6, 1, 13. De *fame* autem præcise negat, quia iræ quidem subitæ indulgent leges, non cuicunque supplicio.

27. *tamen ἀφορμὰς*] Vocis *tamen* eam vim esse puto, quasi dicat, ne tamen minus brevis esse videar, illud certe adjiciam.

quæri exiſtimabat, *Quid eſſet iniquum? quid injuſtum? quid dicto audientem non eſſe?* quod vocat, *de eodem et*
31 *alio.* Hinc [a] diverſa ſententia eorum fuit, qui duos quidem ſtatus eſſe voluerunt, ſed unum *infitialem*, alterum *juridicialem*. *Infitialis*, quem nos dicimus *conjecturalem*, cui ab infitiando nomen alii in totum dederunt, alii in partem, quia accuſatorem conjectura, reum infitiatione uti
32 putaverunt. *Juridicialis* eſt qui [b] δικαιολογικὸς Græce [c] dicitur. Sed quemadmodum ab Archidemo [d] qualitas excluſa eſt, ſic ab his repudiata finitio: nam ſubjiciunt eam juridiciali: quærendumque arbitrantur, *Juſtumne ſit, ſacrilegium appellari quod objiciatur, vel furtum, vel amentiam?*
33 qua in opinione Pamphilus fuit: ſed *qualitatem* in plura partitus eſt: plurimi deinceps, mutatis tantum nominibus, *in rem, de qua non conſtet*, et *in rem, de qua conſtet.* Nam [e] eſt verum, nec aliter fieri poteſt, quam ut aut certum ſit factum eſſe quid, aut non ſit. Si non eſt certum,
34 conjectura ſit: ſi certum eſt, reliqui ſtatus. Nam idem dicit Apollodorus, quum quæſtionem aut *in rebus* extra poſitis, quibus conjectura explicatur, aut *in noſtris opinionibus* exiſtimat [f] poſitam; quorum illud πραγματικὸν, hoc
35 περὶ ἐννοίας vocat. Idem, qui ἄπορον [g] et προληπτικὸν dicunt, quo [h] *dubium* et *præſumtum* ſignificatur, de quo liquet. Idem [i] Theodorus: qui de eo *An ſit*, et de *accidentibus ei, quod eſſe conſtat* [l], id eſt περὶ οὐσίας καὶ συμβεβηκότων exiſtimat quæri. Nam in his omnibus prius genus *conjecturam* ha-

[a] Huic G. Jenſ. *forte melius.* [b] agere dicitur *ac* δικαιολ. G. *et* Voſſ. 2. [c] Græce *om.* G. *Fuit igitur, puto*, qui a Græcis dicitur δικαιολογικός. [d] Archiedemo G. [e] Non G. *male.* [f] exiſtimet G. Jenſ. [g] ἀπρόληπτον G. [h] i. G. *qua nota ſignatur* id eſt. [i] item G. [l] conſtet Jenſ.

30. *de eodem et alio*] Sæpius hæc appellatio recurrit, ut mox ſ. 36 et 48. it. infra 7, 3, 8. De ea re ſic Cic. Top. 22. ut ad *qualitatem* referat, *Cum quæritur, quale quid ſit, aut ſimpliciter quæritur aut comparate. Comparationum duo genera, unum de eodem et alio,—ut ſi quæratur, quid interſit inter amicum et aſſentatorem, regem et tyrannum*—Deinde c. 23. ubi de definitione, *Atque huic generi finitimum eſt illud, quod appellari de eodem et altero diximus: quod genus forma quædam definitionis eſt. Si enim quæratur, idemne ſit pertinacia et perſeverantia, definitionibus judicandum eſt.* In Partit. c. 19. *Illius generis, in quo quid ſit de quo agitur, quæritur, duo ſunt genera: quorum in altero diſputandum eſt, aliud an idem ſit? ut pertinacia et perſeverantia* &c.

31. *infitialis*] Vid. paullo ante ſ. 15.

32. *vel furtum, vel amentiam*] Non reſpondet τὸ *vel* ad *juſtumne*, ut ponatur pro *an*, ac de uno facto quæratur, quo potiſſimum nomine appellandum ſit? ſed plura exempla unius quæſtionis proferuntur.

bet, ſequens reliqua. Sed hæc reliqua Apollodorus duo vult eſſe, *qualitatem*, et *de nomine*, id eſt finitivam; Theo- 36
dorus, *quid*, *quale*, *quantum*, *ad aliquid*. Sunt et qui *de eodem*, *et de alio*, modo *qualitatem* eſſe, modo *finitionem* velint. In duo et Poſidonius dividit, *vocem* et *res*. In voce quæri putat, *An ſignificet*, *quid*, *quam multa*, *quo modo?* in rebus *conjecturam*, quod κατ᾽ αἴσθησιν vocat; et *qualitatem*; et *finitionem*, cui nomen dat κατ᾽ ἔννοιαν: et *ad aliquid*. Unde et[m] illa diviſio eſt, alia eſſe *ſcripta*, alia *inſcripta*. Celſus Cornelius duos et ipſe fecit ſtatus gene- 37
rales, *An ſit? Quale ſit?* Priori ſubjecit *finitionem*, quia æque quæratur, *An ſit ſacrilegus*, *qui nihil ſe ſuſtuliſſe de templo dicit*, *et qui privatam pecuniam confitetur*[n] *ſuſtuliſſe*. *Qualitatem*, in *rem* et *ſcriptum* dividit. Scripto, quatuor partes legales, excluſa tranſlatione: *quantitatem*[o] et *mentis quæſtionem*, conjecturæ[p] ſubjecit. Eſt etiam alia in duos 38
dividendi ſtatus ratio, quæ docet, aut de *ſubſtantia* controverſiam eſſe, aut de *qualitate*: ipſam porro qualitatem aut in *ſummo genere* conſiſtere, aut in *ſuccedentibus*. De ſubſtantia eſt *conjectura*. Quæſtio enim tractatur *rei*, *An*[q] 39
facta ſit? An fiat? An futura ſit? Interdum etiam *mentis*: idque melius, quam quod iis placuit, qui *ſtatum* eumdem *facti* nominaverunt, tamquam de præterito tantum, et tantum de facto quæreretur. Pars qualitatis, 40
quæ eſt de ſummo genere, raro in judicium venit: quale

[m] unde alia diu Jenſ. [n] ſe *inſ. id.* [o] qualitatem G. *male.* [p] rei *inferendum puto. V. No.* [q] anne *ter pro* an G.

36. *de eodem*] Vid. ad ſ. 30.

37. *An ſit ſacrilegus*] Nimirum in duplici hac quæſtione reſponſio pendet ex *finitione* ſacrilegii, pertineatne ad illam, ut tum *ex loco ſacro*, tum *res ſacra* auferatur? an ſufficiat alterutra conditio. Vid. ſ. 40.

37. *quatuor partes legales*] Vid. p. p. ſ. 45. it. 54, 60, 65, 87. ſq. Unde quæ *partes*, *ſtatus*, *quæſtiones legales* appellentur, apparet. Cæterum non ferunt nunc rationes noſtræ, ut has rhetorum diſputationes vel interpretando vel emendando (ſunt enim quædam haud dubie corrupta) perſequamur, præſertim cum parum admodum aut nihil adeo ad hodiernam, etiam in quantum vera eſt, eloquentiam conferant. Si quid tamen inter recenſendum in mentem veniat, illud obiter adſcribere non gravabimur.

37. *conjecturæ ſubjecit*] Dividebat Celſus *Qualitatem* in *rem* et *ſcriptum*: de *ſcripto* explicatur: alterum diviſionis membrum in explicatione non jam *res*, ſed *conjectura* appellatur. An legendum, *conjecturæ rei?* Equidem ſic puto. Ultima ſyllaba *conjecturæ* vocabulum *rei* inter dictandum ſcribendumve abſorpſit.

38. *de ſubſtantia*] h. e. ea quam metaphyſici hodie vocant *exiſtentiam*, οὐσίαν h. e. *eſſentiam*, Ariſtoteles. Vid. ad ſ. 23.

eſt, *Id ne ſit honeſtum, quod vulgo laudatur?* Succedentium autem aliæ de communi appellatione, ut, *Sitne ſacrilegus, qui pecuniam privatam ex templo furatus eſt?* Aut de re denominata, ubi et factum eſſe certum eſt, nec [r] dubitatur,
41 quid ſit, quod factum eſt. Cui ſubjacent omnes de *honeſtis, juſtis, utilibus,* quæſtiones. His etiam ceteri ſtatus contineri dicuntur, quia et [s] quantitas modo ad conjecturam referatur, ut, *Majorne ſol, quam terra?* modo ad qualitatem, *Quanta pœna quempiam, quantove præmio, ſit affici juſtum?* et tranſlatio verſetur circa qualitatem: et defini-
42 tio pars ſit tranſlationis: quin et contrariæ leges, et ratiocinativus ſtatus, id eſt ſyllogiſmus, et plerumque ſcripti et voluntatis, æquo nitantur, (niſi quod hic tertius aliquando conjecturam accipit, *Quid* [t] *ſenſerit legis conſtitutor?*) ambiguitatem vero ſemper conjectura explicari neceſſe ſit: quia, cum ſit manifeſtum verborum intellectum
43 eſſe duplicem, de ſola quæritur voluntate. A plurimis tres ſunt facti generales ſtatus, quibus et Cicero in oratore utitur, et omnia, quæ aut in controverſiam, aut in contentionem veniant, contineri putat, *Sitne? Quid ſit? Quale ſit?* quorum nomina apertiora ſunt, quam ut docen-
44 da [u] ſint. Idem Patrocles ſentit. Tres fecit et M. Antonius, his quidem verbis, *Paucæ res ſunt, quibus ex rebus omnes orationes naſcuntur, factum, non factum: jus, injuria: bonum, malum.* Sed quoniam, quod jure dicimur feciſſe, non hunc ſolum intellectum habet, ut lege, ſed illum quoque, ut juſte feciſſe videamur: ſecuti Antonium apertius voluerunt eoſdem ſtatus diſtinguere: itaque dixerunt *conjecturalem, legalem, juridicialem:* qui et Virginio pla-
45 cet. Horum deinde fecerunt [x] ſpecies, ita ut *legali* ſubjicerent *finitionem,* et alios, qui *ex ſcripto* dicuntur; *legum contrariarum* [z], quæ ἀντινομία dicitur; et *ſcripti, et ſententiæ* vel *voluntatis,* id eſt κατὰ ῥητὸν, καὶ διάνοιαν; et μετάληψιν,

[r] nec—eſt *caſu tantum excidiſſe videtur ex Burm.* [s] *om.* G. [t] quod G. [u] *Sic* G dicenda *rel.* [x] fuerunt G. [z] controverſarum G.

41. *tranſlatio verſ. circa qualit.*] Hoc ita interpretatur Turnebus, quia quæritur, *juſtumne ſit hac de cauſſa rectam litis intentionem eludi.* Vid. ad ſ. 42. et ipſa ſ. 51. itemque ſ. 83. *Quartam conſtitutionem tranſlativam* facit Cic. de Inv. 1, 11.

42. *æquo nitantur*] Ac proinde ad qualitatem referri poſſint.

42. *tertius*] Incipit computare a verbis, *Quin et contrariæ leges.*

43. *Cicero in oratore*] Cap. 14. *Quidquid eſt, quod in controverſia aut in contentione verſetur, in eo aut, ſitne? aut, quid ſit? aut, quale ſit? quæritur.* Similia de Orat. 1, 31, 2, 26. &c.

quam nos varie *tranſlativam, tranſſumtivam, tranſpoſitivam*
vocamus; συλλογισμὸν, quem accipimus *ratiocinativum*[a],
vel *collectivum*; *ambiguitatis*, quæ ἀμφιβολία nominatur:
quos poſui, quia et ipſi a pleriſque *ſtatus* appellantur:
quibuſdam *legales* potius *quæſtiones* eas dici placuit[b].
Quatuor fecit Athenæus, προτρεπτικὴν στάσιν, vel παραινετι- 46
κὴν[c], id eſt *exhortativum*, qui[d] ſuaſoriæ eſt proprius; συντε-
λικὴν, qua *conjecturam* ſignificari, magis ex his, quæ ſe-
quuntur, quam ex ipſo nomine apparet[e]; ὑπαλλακτικήν·
ea *finitio* eſt, mutatione enim nominis conſtat; *juridicia-
lem*, eadem appellatione Græca, qua ceteri, uſus. Nam
eſt (ut dixi) multa in nominibus differentia. Sunt qui 47
ὑπαλλακτικὴν *tranſlationem* eſſe[f] exiſtiment, ſecuti[g] hanc
mutationis ſignificationem. Fecerunt alii totidem ſtatus,
ſed alios, *An ſit? Quid ſit? Quale ſit? Quantum ſit?* ut
Cæcilius et Theon. Ariſtoteles in rhetoricis etiam ſic 48
omne opus dividit, in *veritatem*, et *petenda ac fugienda*,
quod eſt ſuaſoriæ, et *de*[h] *eodem atque alio*: partiendo ta-
men ad hoc pervenit, ut[i] *An ſit? Quid*[l], *Quale, Quan-
tum*, et *Quam multum ſit?* quærendum putet[m]. Quodam
tamen loco finitionis quoque vim intelligit, quo[n] dicit
quædam ſic defendi, *Suſtuli, ſed non furtum feci: Percuſſi,
ſed non injuriam feci.* Poſuerat et Cicero in libris rheto- 49
ricis, *facti, nominis, generis, actionis*: ut in facto *conjectura*,
in nomine *finitio*, in genere *qualitas*, in actione *jus* intelli-
geretur. Juri ſubjecerat tranſlationem. Verum hic le-
gales quoque quæſtiones alio loco tractat ut[o] ſpecies
actionis. Fuerunt qui facerent quinque, *conjecturam, fini- 50
tionem, qualitatem, quantitatem, ad aliquid.* Theodorus

[a] rationem G. [b] placuerit G. *non male. Vid. ſ.* 51. *ſed etiam ſ.* 54. [c] παροξυντικὴν G. *et ſic jam voluit Regius.* [d] quia Jenſ. [e] appareat *id.* [f] *om.* id. [g] ſicuti G. [h] de *om.* Burm. [i] ut *om.* G. Jenſ. [l] Quid *om.* G. *et V. C. Almelov. et videtur abeſſe debere, quia ſtatim* finitionis *ſeparata mentio.* [m] putat G. Jenſ. [n] quando *iid.* [o] at Jenſ. *forte* ac.

46. *appellatione Græca*] Δικαιολογικὴ vocatur ſupra ſ. 32.

48. *Ariſtoteles in rhetoricis*] Laudat Turnebus, vel quicunque ſub hoc nomine, Rhet. 1, 3. Sed per ambages e verbis Philoſophi elicit, quæ nemo, credo, præter ipſum ibi quærat.

48. *Suſtuli, ſed non*] Hæc habentur 1, 13, 15. Λαβεῖν μὲν, ἀλλ' οὐ κλέψαι· ϗ πατάξαι πρότερον, ἀλλ' οὐχ ὑβρίσαι· καὶ συγγενέσθαι μὲν, ἀλλ' οὐ μοιχεῦσαι· ϗ κλέψαι, ἀλλ' οὐχ ἱεροσυλῆσαι κ. τ. λ.

49. *Cicero*] De Inv. 1, 8. ubi etiam *tranſlationem* luculenter definit, *cum cauſſa ex eo pendet, quod non aut is agere videtur, quem oportet, aut non cum eo, quicum oportet, aut non apud quos, quo tempore, qua lege, quo crimine, qua pœna, oportet.*

quoque (ut dixi) iiſdem generalibus capitibus utitur, *An ſit? Quid ſit? Quale ſit? Quantum ſit? Ad aliquid.* Hoc ultimum maxime in comparativo genere verſari putat: quoniam melius ac pejus, majus et minus, niſi alio relata
51 non [p] intelliguntur. Sed [q] in illas quoque tranſlativas, ut ſupra ſignificavi [r], quæſtiones incidunt, *An huic jus agendi ſit? vel facere aliquid conveniat? An contra hunc? An hoc tempore? An ſic?* omnia enim iſta referri ad ali-
52 quid neceſſe eſt. Alii ſex ſtatus putant, *conjecturam*, quam γένεσιν vocant; et *qualitatem*; et *proprietatem*, id eſt ἰδιότητα, quo verbo finitio oſtenditur; et *quantitatem*, quam ἀξίαν dicunt; et *comparationem*; et *tranſlationem*, cujus ad hoc novum nomen inventum eſt μετάστασις: novum inquam [s] in ſtatu, alioqui ab Hermagora inter ſpecies juri-
53 diciales [t] uſitatum. Aliis ſeptem eſſe placuit, a quibus nec tranſlatio, nec quantitas, nec comparatio recepta eſt; ſed in horum trium locum ſubditæ quatuor legales, ad-
54 jectæque tribus illis rationalibus. Alii pervenerunt uſque ad octo, *tranſlatione* ad ſeptem ſuperiores adjecta. A quibuſdam deinde diviſa ratio eſt, ut *ſtatus rationales* appellarent, *quæſtiones* (quemadmodum ſupra dixi) *legales:* in
55 illis *de re*, in his *de ſcripto* quæreretur. Quidam in diverſum hos ſtatus eſſe, illas quæſtiones maluerunt. Sed alii rationales tres putaverunt, *An ſit? Quid ſit? Quale ſit?* Hermagoras ſolus [u] quatuor, *conjecturam*, *proprietatem*, *tranſlationem*, *qualitatem*, quam per accidentia, id eſt κατὰ συμβεβηκότα vocat [x], hac interpretatione, *An illi accidat viro bono eſſe, vel malo?* Hanc ita dividit, de appetendis et fugiendis, quæ eſt pars *deliberativa*; *de perſona*, ea oſtendi-
56 tur laudativa; *negotialem*, quam πραγματικὴν vocat, in qua de rebus ipſis quæritur, remoto perſonarum complexu, ut, *Sitne liber, qui eſt in aſſertione? An divitiæ ſuperbiam pa-*

[p] nec G. *pulchre.* [q] ſi in alias quoque G. [r] ſignavi G. Jenſ. *et al. recte, puto.* [s] tanquam in ſt. alio G. Jenſ. [t] ponitur *inſ.* Jenſ. [u] ſolum *id.* [x] vocant *id.*

51. *ſupra ſignificavi*] Minime contemnenda lectio *ſignavi*. Videtur enim ſimpliciter ad nomen *quæſtiones* reſpicere, quod tranſlativo etiam ſtatui ſupra tribuit ſ. 45.

54. *ſupra dixi*] Loco quem modo indicavimus, ſ. 45. Add. infra ſ. 86. præſertim 88.

55. *hac interpretatione*] Hæc ipſa verba interprete indigent. Senſum hunc puto; Quid ſibi velit appellatio κατὰ συμβεβηκότα, intelligitur hoc exemplo, *An illi* &c.

56. *qui eſt in aſſertione*] De cujus proinde libertate cum maxime quæritur, *aſſerente* uno, et vindicias pro eo ſecundum libertatem poſtulante, contradicente alio.

riant[z] ? *An juſtum ſit quid, an bonum ſit?* *Juridicialem,*
in qua fere eadem, ſed certis deſtinatiſque perſonis quæ-
rantur : *An ille juſte hoc fecerit, vel bene?* Nec me fallit, 57
in primo Ciceronis rhetorico aliam eſſe loci negotialis
interpretationem, cum ita ſcriptum ſit, *Negotialis eſt, in*
qua, quid juris ex civili more et æquitate ſit, conſideratur :
cui diligentiæ præeſſe apud nos juriſconſulti exiſtimantur.
Sed quod ipſius de his libris judicium fuerit, ſupra dixi. 58
Sunt enim velut regeſtæ[a] in hos commentarios, quas[b]
adoleſcens deduxerat, ſcholæ[c] : et ſi qua eſt in his culpa,
tradentis eſt ; ſive eum movit, quod Hermagoras prima
in hoc loco[d] poſuit exempla ex quæſtionibus juris, ſive,
quod Græci πραγματικὰς vocant juris interpretes. Sed 59
Cicero quidem his pulcherrimos illos de oratore ſubſti-
tuit, ideoque culpari, tamquam falſa præcipiat, non po-
teſt. Nos ad Hermagoram. *Tranſlationem* hic primus
omnium tradidit, quamquam ſemina ejus quædam citra
nomen ipſum apud Ariſtotelem reperiuntur. Legales au- 60
tem quæſtiones has fecit, *ſcripti* et *voluntatis*, (quam ipſe
vocat κατὰ ῥητὸν, ϗ ὑπεξαίρεσιν, id eſt *dictum*, et *exceptionem :*
quorum prius ei cum omnibus commune eſt, exceptionis
nomen minus uſitatum) *ratiocinativum, ambiguitatis, legum*

[z] patiantur Jenſ. [a] res geſtæ G. res regeſtæ *quidam libri apud Burm.* regeſtæ ſcholæ *eſſe in vetuſto ſuo codice teſtatur Regius. Burmannus conjicit,* Sunt enim velut res digeſtæ in hos commentarios, quos adoleſcens deduxerat ſchola. [b] quos G. Jenſ. [c] ſchola *iid.* [d] libro G.

57. *in primo Cic. rhet.*] De Invent. 1, 11.

58. *ſupra dixi*] Vid. 2, 15, 5.

58. *regeſtæ—ſcholæ*] Vid. quæ diximus ad 2, 11, 7. Scilicet non audemus damnare verbum, quod duobus in locis Fabio tribuunt Codices optimi, quod poſteriori ætate fuit frequentiſſimum, quod tranſlatum non ſine elegantia videtur ab agricultura ad rem literarum. *Regeritur humus,* cum bipalio mota, vel diſcuſſa ligonibus, denuo collocatur, laxius quidem quam antea, et ad ſemina accipienda accommodatius. Quidni *regeri* a Fabio dicantur *ſcholæ*, h. e. diſputationes magiſtri, cum ex illius quaſi ſolo erutæ in commentarios paullo ordinatiores ex pugillaribus, in quibus tumultuaria opera exceptæ fuerant, referuntur, et ſoli quaſi exponuntur. Poſterior ætas *regeſtum* ad ſumma deinde capita retulit et indices rerum præ cæteris eminentium, ut *radices regeri* jubet Columella 3, 11, 4. *Deduxerat* verbum elegans, quo in operibus non popularium modo artium, ſed ingenii etiam, frequenter utuntur, ut in procemio metamorphoſeon Ovidius.

60. *dictum, et exceptionem*] Qui enim ex *ſcripto* vel *dicto* legis agit, ei interdum *exceptio* opponitur *voluntatis* et conſilii, quod legiſlator habuit, quæ quaſi anima legis eſt.

60. *ratiocinativum*] Scilicet non ad *quæſtionem* refertur, ſed ad *ſtatum :* ita jam mox, *In legalibus quoque quæſtionibus nullum putat eſſe, qui dicatur ratiocinativus.*

61 *contrariarum*. Albutius eadem diviſione uſus, detrahit tranſlationem, ſubjiciens eam juridiciali. In legalibus quoque quæſtionibus nullum putat eſſe, qui dicatur *ratiocinativus* [c]. Scio plura inventuros adhuc, qui legere antiquos ſtudioſius volent: ſed ne hæc quoque exceſſerint
62 modum, vereor. Ipſe me paullum in alia, quam prius habuerim, opinione nunc eſſe confiteor. Et fortaſſe tutiſſimum erat famæ modo ſtudenti [f], nihil ex eo mutare, quod multis annis non ſenſiſſem modo, verum etiam ap-
63 probaſſem [g]. Sed non ſuſtineo eſſe conſcius mihi diſſimulati [h], in eo præſertim opere, quod ad bonorum juvenum aliquam utilitatem componimus, in ulla parte judicii mei. Nam et Hippocrates clarus arte medicinæ, videtur honeſtiſſime feciſſe, qui quoſdam errores ſuos, ne poſteri errarent, confeſſus eſt. Et M. Tullius non dubitavit aliquos [i] jam editos libros aliis poſtea ſcriptis ipſe damnare, ſicut Catulum atque Lucullum, et hos ipſos, de quibus
64 modo ſum locutus, artis Rhetoricæ. Etenim SUPERVACUUS foret in ſtudiis longior labor, ſi nihil liceret melius invenire præteritis. Neque tamen quidquam ex his, quæ tum præcepi, ſupervacuum fuit: ad eaſdem enim particulas hæc quoque, quæ nunc præcipiam, revertentur: ita neminem didiciſſe pœniteat: colligere tantum eadem, ac diſponere paullo ſignificantius conor. Omnibus autem ſatisfactum volo, non me hæc ſerius demonſtrare aliis,
65 quam mihi ipſe perſuaſerim. Secundum plurimos auctores ſervabam tres [l] rationales ſtatus, *conjecturam, qualitatem, finitionem*, unum *legalem*. Hi mihi ſtatus generales erant. Legalem in quinque ſpecies partiebar, *ſcripti et voluntatis, legum contrariarum, collectivum, ambiguitatis,*

[c] rationativus G. [f] ſtudentem G. Jenſ. [g] probaſſem G. [h] *Sic* G. diſſimulanti *pleræque editt. quod non damnaverim.* [i] aliquos ſuos libros jam editos G. Jenſ. [l] tris Jenſ.

63. *Hippocrates*] Nobilis eſt illa Hippocratis retractatio, Celſo etiam laudata 8, 4, ubi *magni hominis hunc morem fiduciamque magnarum rerum habentis* notat; quem locum commentatione peculiari de erroris confeſſione elegantia viri digna proſecutus eſt I. H. Kremayerus. Verba Hippocratis Epidem. 5, 14, ſunt iſta, cum narraſſet Autonomum quemdam ex vulnere capitis mortuum; Τοῦτο παρέλαθέ με δεόμενον πρισθῆναι· ἔκλεψαν δέ με τὴν γνώμην αἱ ῥαφαὶ ἔχουσαι ἐν σφίσιν ἑωυτῇσι τοῦ βέλεος τὸ σίνος.

63. *Catulum atque Lucullum*] Jam hic laudarunt interpretes ipſum Cic. ad Att. 13, 12. it. 13 et 16 et 19. exſtatque hodie Lucullus, h. e. Academicorum (primæ editionis) liber ſecundus; quemadmodum de repetitæ prælectionis opere liber primus non integer hodie legitur.

translationis. Nunc quartum ex generalibus intelligo 66 posse removeri: sufficit enim prima divisio, qua diximus alios rationales, alios legales esse: ita non erit status, sed quæstionum genus: alioqui et rationalis status esset. Ex 67 his etiam, quos speciales vocabam, removi *translationem:* frequenter quidem (sicut omnes, qui me secuti sunt, meminisse possunt [m]) testatus [n], et in ipsis etiam illis sermonibus, me nolente vulgatis, hoc tamen complexus, vix in ulla controversia translationis statum posse reperiri, ut non et alius in eadem recte dici videretur: ideoque a quibusdam eum exclusum. Neque ignoro multa transferri; cum in 68 omnibus fere caussis, in quibus cecidisse quis formula dicitur, hæ sint quæstiones, *An huic, an cum hoc, an hac lege, an apud hunc, an hoc tempore liceat agere?* et si qua sunt talia. Sed personæ, tempora, actiones, ceteraque propter 69 aliquam caussam transferuntur: ita non est in translatione quæstio, sed in eo, propter quod transferuntur. *Non debes apud Prætorem petere fidei commissum, sed apud consules: major enim prætoria cognitione summa est:* quæritur, *An major summa sit?* facti controversia est. *Non licet tibi* 70 *agere mecum: cognitor enim fieri non potuisti:* judicatio est, *An potuerit? Non debuisti interdicere, sed petere: An recte*

[m] sint Jens. [n] testatus *om.* G.

66. *non erit status, s. q. genus*] Non est unus aliquis *status legalis*; genus est, idea, ut hodie loquuntur, latius patens, plures sub se complexa: quemadmodum non est unus aliquis *status rationalis*, sed hoc generale nomen est, pluribus statibus commune: itaque *rationale genus* appellat p. p. s. 77.

69. *major enim prætoria*] Discimus igitur ex hoc etiam loco, definitam fuisse legibus pecuniæ summam, intra quam Prætoria cognitio consisteret, qua si major esset in controversia, ad consules, vel ad principem adeo, eundum erat: ut nimirum hodie non tantum constituuntur *summæ*, ut loquuntur nostri Accursiani, *appellabiles:* sed etiam generatim, *quarum quantitas intra jurisdictionem judicantis sit.* Vid. Bynkersh. Obs. Jur. Rom. 5, 4. ubi more suo, h. e. eruditissime ad hunc ipsum locum, de hoc argumento commentatur.

70. *cognitor*] Cognitorem esse alienæ litis susceptorem Gronovius præter alios docuit Pecun. Vet. 4, 3.

70. *interdicere*] Uti *damnare* non *judices* modo dicuntur, sed *actores* quoque: sic *interdicere*, quod prætoris est, hic et alias etiam actor. Significat igitur hic interdicto prætoris contra reum uti, et quidem illo nobilissimo interdicto, *Uti possidetis*, cujus formula e Festo v. *Possessio* nota est; *Uti nunc possidetis, eum fundum* Q. D. A. *quod nec vi, nec clam, nec precario alter ab altero possidetis, ita possideatis, adversus ea vim fieri veto.* Quæ cum ita sint, in hodierno foro ita adversarium rejiciat, puto, reus, *Non debuisti in possessorio agere, sed in petitorio.* Firmat interpretationem nostram ipse Fabius 7, 5, 3.

interdictum sit? ambigitur. Quæ omnia succedunt legi-
71 timis quæstionibus. An non præscriptiones, etiam in quibus maxime videtur manifesta translatio, easdem omnes species habent, quas eæ leges, quibus agitur, ut aut de nomine, aut [o] scripto et sententia, vel ratiocinatione quæratur, deinde status ex quæstione oriatur? Translatio non habet quæstionem, de qua contendit orator, sed propter
72 quam contendit. Hoc apertius: *Occidisti hominem*; *Non occidi*: quæstio, *An occiderit?* status, conjectura. Non est tale, *Habeo jus actionis*; *Non habes*: ut sit quæstio, *An habeat?* et inde status. Accipiat enim actionem, necne, ad eventum pertinet, non ad caussam: et ad id, quod
73 pronuntiat judex, non [p] id, propter quod pronuntiat. Hoc illi simile est, *Puniendus es*; *Non sum*: videbit judex, *an puniendus sit?* sed non hic erit quæstio, nec hic status. Ubi ergo? *Puniendus es, hominem occidisti*: *Non occidi*: *An occiderit? Honorandus sum*; *non* [q] *es*: num statum habet? non, ut puto. *Honorandus sum, quia tyrannum occi-*
74 *di*; *Non occidisti*: quæstio, et status, *An* [r] *occiderit?* Similiter, *Non recte agis*; *Recte ago*, non habet statum: ubi est ergo? *Non recte agis, ignominiosus*: quæritur, *An ignominiosus sit?* aut, *An agere ignominioso liceat?* et quæstio est [s], et status. Ergo translativum genus caussæ est [t],
75 ut comparativum, et mutuæ accusationis. At enim simile est illi [u], *Habeo jus*; *Non habes*: *Occidisti*; *Recte occidi*. Non nego: sed nec res hæc statum facit: non enim sunt

[o] de *inf.* G. [p] ad *inf.* G. [q] non es—sum *om.* Jens. [r] An occiderit? *sola agnoscit editio Ven.* 1502. f. *Ruscon. In Gothano lacuna fuit inter utramque clausulam*, An occiderit? [s] quæstiones et G. Jens. [t] causæ et comp. G. [u] illius Jens.

71. *præscriptiones*] *Præscriptionem* interdum ICtis esse *exceptionem*, (Gr. παραγραφὴν) ad titulum libelli Tertullianei *de præscriptionibus* observatum est; et manifeste docet ipse Quinctilianus 7, 5, 2; et exemplum, quod hic auctor laudat, *Habeo jus actionis* &c. manifeste ad exceptionem pertinet. Sed videndus omnino Pe. Fab. Semestr. 1, 21. qui dedit πάντα περὶ πάντων.

73. *et status, An occid.*] Jam restitueram duo verba, quibus carere sententia non potest, cum vidi legi ea quoque in libro supra laudato: eo magis miror, potuisse tot oculatissimos homines hoc prætervidere.

74. *genus caussæ est, ut compar.*] Hoc vult, similes sunt inter se et ejusdem generis *translatio, comparatio, mutua accusatio*: ut posteriora non faciunt statum peculiarem, ita nec translatio. Ita, puto, cadent, quæ hic verbose disputantur ab aliis.

75. *non enim sunt*] Sunt omnino *propositiones* Logicæ, ut hodie vocant. Sed non sunt propositiones integræ litigantium, de quibus certatur.

hæ [x] propoſitiones; alioqui cauſſa non explicabitur: ſed
cum ſuis rationibus. *Scelus commiſit Horatius, ſororem
enim occidit: Non commiſit; debuit enim occidere eam, quæ
hoſtis morte* [z] *mœrebat:* quæſtio, *An hæc juſta cauſſa?* ita
qualitas. Ac ſimiliter in tranſlatione, *Non habes jus abdi-* 76
*candi, quia ignominioſo non eſt actio: Habeo jus, quia abdi-
catio actio non eſt:* quæritur, *Quid ſit actio?* finiemus;
Non [a] *licet abdicare* [b]*?* ſyllogiſmus. Item cetera per om-
nes et rationales, et legales ſtatus. Nec ignoro fuiſſe 77
quoſdam, qui tranſlationem in rationali quoque genere
ponerent hoc modo, *Hominem occidi juſſus ab imperatore.
Dona templi cogenti tyranno dedi. Deſerui, tempeſtatibus,
fluminibus, valetudine* [c] *impeditus,* id eſt, non per me ſtetit,
ſed per illa. A quibus etiam liberius diſſentio. Non 78
enim actio transfertur, ſed cauſſa facti: quod accidit pene
in omni defenſione. Deinde is, qui tali utitur patrocinio,
non recedit a forma qualitatis: dicit enim ſe culpa va-
eare, ut magis qualitatis duplex ratio facienda ſit, altera,
qua et factum defenditur: altera, qua tantum reus.
Credendum eſt igitur iis, quorum auctoritatem ſecutus 79
eſt Cicero, tria eſſe, quæ in omni diſputatione quærantur,
an ſit, quid ſit, quale ſit? quod ipſa nobis etiam natura
præſcribit. Nam primum oportet ſubeſſe aliquid, de quo
ambigitur: quod, quid ſit, et quale ſit, certe non poteſt
æſtimari, niſi prius eſſe conſtiterit: ideoque ea prima
quæſtio. Sed non ſtatim, quod eſſe manifeſtum eſt, eti-
am, quid ſit, apparet. Hoc quoque conſtituto, noviſſima 80
qualitas ſupereſt: nec his exploratis aliud eſt ultra. His
infinitæ quæſtiones, his finitæ continentur: horum aliqua
in demonſtrativa, deliberativa, judiciali materia utique
tractantur. Hæc rurſus judiciales [d] cauſſas et rationali 81
parte et legali continent [e]. Nec enim ulla juris diſcepta-
tio, niſi finitione, qualitate, conjectura poteſt explicari.
Sed inſtituentibus rudes, non erit inutilis latius primo 82
fuſa ratio, et, ſi non ſtatim rectiſſima linea tenſa, facilior

[x] *om. id.* [z] *om.* G. Hoſtis, *puto, intellexit quarto caſu.* [a] *Legendum puto,* Num. [b] filium *inſ.* G. [c] valitud. G. Jenſ. [d] juridiciales *iid.* [e] *Sic* G. continet *al.*

76. *Non licet abdicare?*] Omnino legendum, uti monuimus, *Num licet abdicare?* ut fiat quæſtio cæteris ſimilis. Si enim ita quæratur, Syllogiſmus adhibebitur h. m. *Qui actionem non habet, ille nec jus abdicandi habet, quod majus eſt.*

79. *Cicero*] Vid. ſupra ad 3, 6, 43.

82. *linea tenſa*] Ea rectiſſima via eſt qua *linea* h. e. funiculus tenditur. Dedimus operam in no-

tamen et apertior via. Diſcant igitur ante omnia, quadripertitam in omnibus cauſſis eſſe rationem, quam pri-
83 mam intueri debeat, qui acturus eſt. Nam, ut a defenſore potiſſimum incipiam, longe fortiſſima tuendi ſe ratio eſt, *ſi, quod objicitur, negari poteſt:* proxima, *ſi non id, quod objicitur, factum eſſe dicitur:* tertia honeſtiſſima, *qua recte factum defenditur.* Quibus ſi deficiamur, ultima quidem, ſed jam ſola ſupereſt ſalus, aliquo juris adjutorio elabendi ex crimine, quod neque negari, neque defendi poteſt; ut
84 non videatur *jure actio intendi.* Hinc illæ quæſtiones, ſive actionis, ſive tranſlationis. Sunt enim quædam non [f] laudabilia natura, ſed jure conceſſa, ut in XII tabulis, debitoris corpus inter creditores dividi licuit: quam legem mos publicus repudiavit: et aliquid æquum, ſed prohibitum
85 jure, ut libertas teſtamentorum. Accuſatori nihilo plura intuenda ſunt, quam ut probet *factum eſſe, hoc eſſe factum, non recte factum, jure ſe intendere.* Ita [g] circa ſpecies eaſdem lis omnis verſabitur, tranſlatis tantum aliquando partibus: ut in cauſſis, in quibus de præmio agitur,
86 recte factum petitor probat. Hæc quatuor velut propoſita formæque actionis, quæ tum generales ſtatus vocabam, in duo (ut oſtendi) genera diſcedunt, *rationale, et legale.* Rationale ſimplicius eſt, quia ipſius tantum naturæ contemplatione conſtat. Itaque in eo ſatis eſt oſtendiſſe
87 *conjecturam, finitionem, qualitatem.* Legalium plures ſint ſpecies neceſſe eſt, propterea quod multæ ſunt leges, et varias habent formas. Alia eſt cujus verbis nitimur, alia cujus voluntate: alias nobis, cum ipſi nullam habemus, adjungimus: alias inter ſe comparamus: alias in diver-
88 ſum interpretamur. Sic naſcuntur hæc velut ſimulacra ex illis tribus, interim ſimplicia, interim et mixta, propriam tamen faciem oſtendentia, ut *ſcripti et voluntatis,* quæ ſine dubio aut *qualitate* aut *conjectura* continentur; et *ſyllogiſmus,* qui eſt maxime *qualitatis*; et *leges* [h] *contrariæ,* quæ iiſdem, quibus *ſcriptum et voluntas,* conſtant; et *ἀμφιβολία,*
89 quæ ſemper *conjectura* explicatur. *Finitio* quoque utrique generi, quodque rerum, quodque ſcripti contemplatione conſtat, communis eſt. Hæc omnia, etiam [i] ſi in illos tres

[f] non *om.* Jenſ. *male.* [g] *om.* G. [h] legis—conſtat G. Jenſ. [i] etſi G.

viſſimi Fabriani theſauri editione, ut ille *lineæ* intellectus appareret, et cæteris illius vocis rationibus præberet fundamentum.

86. *ut oſtendi*] Vid. ſupra ſ. 65. et 66.

ſtatus veniunt, tamen, quia (ut dixi) habent aliquid velut proprium, videntur demonſtranda diſcentibus: et permittendum ea dicere vel *ſtatus legales*, vel *quæſtiones*, vel *capita* quædam *minora*: dum ſciant, nihil ne in his quidem præter tria, quæ prædiximus, quæri. At *Quantum?* et *Quam* 90
multum? et *Ad aliquid*, et (ut nonnulli putaverunt) *comparativus*[l], non eamdem rationem habent: ſunt enim hæc non ad varietatem juris, ſed ad ſolam rationem referenda: ideoque ſemper in parte aut conjecturæ aut qualitatis ponenda ſunt, ut [m], *Qua mente?* et *Quo tempore?* et *Quo loco?* Sed de ſingulis dicemus quæſtionibus, cum 91
tractare præcepta *Diviſionis* cœperimus. Hoc inter omnes convenit, in cauſſis ſimplicibus ſingulos ſtatus eſſe cauſſarum, quæſtionum autem, quæ velut ſubjacentes ad illud, quo judicium continetur, referuntur, ſæpe in unam cadere plures poſſe. Etiam credo aliquando dubitari, quo ſtatu 92
ſit utendum, cum adverſus unam intentionem plura opponuntur: et ſicut in colore dicitur narrationis, eum eſſe optimum, quem actor optime tueatur; ita hic quoque poſſe dici, eum ſtatum eſſe faciendum, in quo tuendo plurimum adhibere virium poſſit orator: ideoque pro Milo- 93
ne, aliud Ciceroni agenti placuit, aliud Bruto, cum exercitationis gratia componeret orationem; *cum ille jure tamquam inſidiatorem occiſum*, et tamen non Milonis conſilio, dixerit; *hic etiam gloriatus ſit occiſo malo cive*: in con- 94
junctis vero poſſe duos vel tres inveniri, vel diverſos: ut [n] ſi quis aliud ſe non feciſſe, aliud recte feciſſe defendat; vel generis ejuſdem, ut ſi quis duo crimina vel omnia neget. Quod accidit, [o] etiam ſi de una re quæratur aliqua, 95
ſed eam plures petant, vel eodem jure, ut proximitatis, vel diverſo, ut cum hic teſtamento, ille proximitate nitatur. Quoties autem aliud alii petitori opponitur, diſſimiles eſſe ſtatus neceſſe eſt, ut in illa controverſia. *Teſtamenta legi-* 96
bus facta rata ſint. Inteſtatorum parentum liberi hæredes ſint. Abdicatus ne quid de bonis patris capiat. Nothus, ante legitimum natus, legitimus filius ſit: poſt legitimum natus, tantum civis. In adoptionem dare liceat. In [p] *adoptionem dato redire in familiam liceat, ſi pater naturalis ſine li-*

[l] comparativos—habere G. Jenſ. [m] in G. [n] vel G. [o] accidit, etiamſi *al.* [p] in—liceat *om.* G.

93. *etiam gloriatus ſit*] Tractat eundem locum tamen etiam Tullius c. 27. Sed utrum in ipſa actione tantum auſus ſit, dubites merito.

97 *beris deceſſerit.* Qui ex duobus legitimis alterum in adop-
tionem dederat, alterum abdicaverat, ſuſtulit nothum:
inſtituto hærede abdicato deceſſit[q]. Omnes tres de bonis
contendunt. (Νόθον, qui non ſit legitimus, Græci vo-
cant: Latinum rei nomen, ut Cato quoque in oratione
quadam teſtatus eſt, non habemus, ideoque utimur pere-
98 grino. Sed ad propoſitum.) Hæredi ſcripto opponitur
lex, *Abdicatus ne quid de bonis patris capiat:* ſit ſtatus
ſcripti et voluntatis, *An ullo modo capere poſſit? an ex vo-
luntate patris? an hæres ſcriptus?* Notho duplex ſit quæ-
ſtio, quod poſt legitimos[r] natus ſit, et quod non ſit ante
99 legitimum natus. Prior ſyllogiſmum habet, *An pro non
natis ſint habendi, qui a familia ſunt*[s] *alienati?* Altera
ſcripti et voluntatis. Non enim eſſe hunc natum ante le-
gitimum, convenit: ſed voluntate legis ſe tuebitur, quam[t]
dicet talem fuiſſe, ut legitimus eſſet nothus tum natus,
100 cum alius legitimus in domo non eſſet. Scriptum quo-
que legis excludet, dicens, *Non utique, ſi poſtea legitimus
natus non ſit, notho nocere:* uteturque hoc argumento, *Fin-
ge ſolum natum nothum, cujus conditionis erit? tantum ci-
vis? atqui non erit poſt legitimum natus: filius? atqui non
erit ante legitimos natus: quare ſi verbis legis ſtari non po-
101 teſt, voluntate ſtandum eſt.* Nec quemquam turbet, quod
ex una lege duo ſtatus fiant: duplex eſt, ita vim duarum
habet. Redire in familiam volenti dicitur ab altero, Pri-
mum, *Ut tibi redire liceat, hæres ſum:* idem ſtatus, qui in
petitione abdicati: quæritur enim, *An poſſit eſſe hæres ab-
102 dicatus*[u]*?* Adjicitur communiter a duobus, *Redire tibi
in familiam non licet, non enim pater ſine liberis deceſſit.*
Sed in hoc propria quiſque eorum quæſtione nitetur[x]:
alter enim dicet, abdicatum quoque inter liberos eſſe,
et argumentum ducet ex ipſa, qua repellitur, lege: ſu-
pervacuum enim fuiſſe prohiberi patris bonis abdica-
tum, ſi eſſet numero alienorum: nunc quia filii jure futu-
rus fuerit inteſtati hæres, oppoſitam eſſe legem, quæ ta-
103 men non id efficiat, ne filius ſit, ſed ne hæres ſit. Status
finitivus, *Quid*[y] *ſit filius?* Rurſus nothus eiſdem colligit

[q] diſceſſit Jenſ. [r] legitimus G. *a manu ſec. male.* [s] ſint G. [t] quia G. Jenſ. [u] *Legendum* adoptatus: *vid. no.* [x] nititur G. [y] *Vid. leg.* quis.

101. *quæritur—abdicatus*] Hoc jam non quæritur: quærebatur paullo ante ſ. 98. Modo illud agitur, *An poſſit eſſe hæres adoptatus?* Niſi ita ſcripſit Quinctilianus, at certe debuit; at *abdicatus* illi, ut ſolet, excidit ex proximo, cum *adoptatum* deberet et vellet.

argumentis, non ſine liberis patrem deceſſiſſe, quibus in
petitione uſus eſt, ut probaret eſſe ſe filium, niſi forte et
hic finitionem movet, *An liberi ſint etiam non legitimi?*
Cadent igitur in unam [z] controverſiam, vel ſpecialiter duo
legitimi ſtatus, *ſcripti et voluntatis*, et *ſyllogiſmus*, et præterea
finitio: vel tres illi, qui natura ſoli ſunt, *conjectura in
ſcripto et voluntate*, *qualitas in ſyllogiſmo*, et, quæ per ſe
eſt aperta, *finitio*. *Cauſſa* quoque, et *judicatio* et *continens* 104
eſt in omni genere cauſſarum. Nihil enim dicitur, cui
non inſit ratio, et quo judicium referatur, et quod rem
maxime contineat. Sed quia magis hæc variantur in litibus,
et fere tradita ſunt ab iis, qui de judicialibus cauſſis
aliqua compoſuerunt, in illam partem differantur. Nunc
quia in tria genera cauſſas diviſi, ordinem ſequar.

VII. (IX.) Ac potiſſimum incipiam ab ea [a], quæ conſtat
laude ac *vituperatione*. Quod genus videtur Ariſtoteles,
atque eum ſecutus Theophraſtus, a parte negotiali,
hoc eſt πραγματικῆς [b], removiſſe, totamque ad ſolos auditores
relegaſſe: et id ejus nominis, quod ab oſtentatione
ducitur, proprium eſt. Sed mos Romanus etiam [c] negotiis 2
hoc munus inſeruit [d]. Nam et funebres laudationes pendent
frequenter ex publico aliquo officio, atque ex ſenatuſconſulto
magiſtratibus ſæpe mandantur: et laudare
teſtem, vel contra, pertinet ad momentum judiciorum:
et ipſis etiam reis dare laudatores licet: et editi in competitores,
in *L. Piſonem*, in [e] *Clodium* et *Curionem* libri, vituperationem
continent, et tamen in Senatu loco ſunt habiti
ſententiæ. Neque infitias eo, quaſdam eſſe ex hoc 3
genere materias [f], ad ſolam compoſitas oſtentationem, ut
laudes deorum, virorumque, quos priora tempora tulerunt.
Quo ſolvitur quæſtio ſupra tractata: manifeſtumque
eſt [g] errare eos, qui numquam oratorem dicturum,
niſi de re dubia, putaverunt. An laudes Capitolini Jovis, 4
perpetua ſacri certaminis materia, vel dubiæ ſunt, vel non
oratorio genere tractantur? Ut deſiderat autem laus, quæ

[z] vanam G. [a] *Debebat* eo, quod. *Sed poteſt intellexiſſe* partem. [b] *πραγματικῇ* G. *vid. Heuſinger. ad Vechneri Hellenolex. p.* 392. [c] in *inſ.* G. [d] inſtruit G. [e] et G. [f] maſculinas Jenſ. *abſurde*. [g] *om.* G.

VII, 1. *Ariſtoteles*] Vid. ſupra ad 3, 4, 1.

4. *Capitolini Jovis*] Laudat de Capitolino agone Burmannus Scalig. Auſo. lect. c. 10. et Falconer. ad Inſcr. Athlet. p. 64. Vid. omnino Viri docti ad Sueto. Domit. 4. ubi etiam de h. l. diſputatur, an ſolæ Jovis laudes materia illius certaminis fuerint.

negotiis adhibetur[h], probationem: sic etiam illa, quæ ostentationi componitur, habet interim aliquam speciem
5 probationis: ut qui Romulum Martis filium, educatumque a lupa dicat, in argumentum cælestis ortus utatur his, quod abjectus in profluentem, non potuerit extingui; quod[i] omnia sic[l] egerit, ut genitum præside bellorum deo, incredibile non esset; quod ipsum quoque cœlo receptum
6 temporis ejus homines non dubitaverint. Quædam vero etiam in defensionis speciem cadent: ut si in laude Herculis, permutatum cum regina Lydiæ habitum, et imperata (ut traditur) pensa orator excuset. Sed proprium laudis est, res *amplificare*, et *ornare*. Quæ materia præcipue quidem[m] in deos et homines cadit: est tamen et
7 aliorum animalium, et carentium anima. Verum in deis generaliter primum majestatem ipsius eorum naturæ venerabimur, deinde propriam vim cujusque, et inventa, quæ utile aliquid hominibus attulerint[n]. Vis ostenditur,
8 ut in Jove, regendorum[o] omnium: in Marte, belli; in Neptuno, maris: inventa, ut artium, in Minerva; [p] Mercurio, literarum; medicinæ, Apolline; Cerere, frugum; Libero, vini. Tum si qua ab his acta vetustas tradidit, commemoranda. Addunt etiam diis honorem parentes, ut si quis sit filius Jovis: addit antiquitas, ut iis, qui sunt ex Chao; progenies quoque, ut Apollo ac Diana Latonæ.
9 Laudandum in quibusdam, quod geniti immortales: in quibusdam, quod immortalitatem virtute sunt consecuti: quod pietas principis nostri, præsentium quoque tempo-
10 rum decus fecit. Magis est varia laus hominum. Nam primum dividitur *in tempora*, quodque ante eos fuit, quoque[q] ipsi vixerunt: in iis autem, qui fato sunt functi, etiam quod est insecutum. Ante[r] hominem[s], *patria* ac *parentes*, *majoresque* erunt, quorum duplex tractatus est: aut enim respondisse nobilitati, pulchrum erit; aut humi-
11 lius genus illustrasse factis. Illa quoque interim ex eo, quod ante ipsum fuit, tempore trahentur, quæ responsis

[h] adhibet Jens. [i] qui G. Jens. *bene*. [l] si G. *male*. [m] *om*. G. [n] attulerunt G. Jens. [o] regundorum hominum G. Jens. [p] in *ins*. G. [q] quodque Jens. [r] Aliquando *id*. [s] homines G.

7. *deinde propriam vim*] *Proprie* ex MS. Bernate legi jubet Burm. ad Quinctil. Declam. 12, 3. p. 243.

9. *pietas principis nostri*] Recte ex *pietatis* nomine colligit Burmanus, respici ad Flaviæ gentis templum, quod patri et fratri, novis diis consecravit Domitianus: de quo laudat Sueto. c. 1, 15, 17. et Stat. Silv. 1, 240.

vel auguriis ſuturam claritatem promiſerint[t]: ut[u] eum,
qui ex Thetide natus eſſet, majorem patre ſuo futurum
ceciniſſe dicuntur oracula. Ipſius vero laus hominis, ex 12
animo, et corpore et extra poſitis peti debet. Et corporis[x]
quidem fortuitorumque cum levior, tum non uno modo
tractanda eſt. Nam et pulchritudinem interim roburque
proſequimur[z] honore verborum, ut Homerus in Aga-
memnone atque Achille. Interim confert admirationi
multum etiam infirmitas, ut cum idem Tydea parvum,
ſed bellatorem dicit fuiſſe. Fortuna vero, cum dignita- 13
tem affert, ut in regibus principibuſque (namque eſt hæc
materia oſtendendæ virtutis uberior) tum quo minores
opes fuerunt, eo majorem benefactis gloriam parit. Sed
omnia, quæ extra nos bona[a] ſunt, quæque hominibus
forte obtigerunt, non ideo laudantur, quod habuerit quis
ea, ſed quod his honeſte ſit uſus. Nam divitiæ, et poten- 14
tia, et gratia, cum plurimum virium dent, in utramque
partem certiſſimum faciunt morum experimentum: aut
enim meliores propter hæc, aut pejores ſumus. Animi 15
ſemper vera laus: ſed non una per[b] hoc opus via ducitur.
Namque alias ætatis gradus, geſtarumque rerum ordinem
ſequi ſpecioſius fuit, ut in primis annis laudaretur indo-
les, tum diſciplinæ, poſt hoc operum, id eſt factorum dic-
torumque contextus: alias in ſpecies virtutum dividere
laudem, *fortitudinis, juſtitiæ, continentiæ*, ceterarumque, ac
ſingulis aſſignare, quæ ſecundum quamque earum geſta
erunt. Utra ſit autem harum via utilior, cum materia 16
deliberabimus: dum ſciamus gratiora eſſe audientibus,
quæ ſolus quis, aut primus, aut certe cum paucis feciſſe
dicetur: ſi quid præterea ſupra[c] ſpem aut exſpectationem,
præcipue quod aliena potius cauſſa, quam ſua. Tempus, 17

[t] promiſerunt G. [u] ſicut G. Jenſ. [x] corporum G. [z] perſeq. Jenſ. [a] dona G. [b] propter G. [c] præter G.

11. *majorem patre ſuo*] Hinc Prometheus in Caucaſo Æſchyli ſub finem fabulæ obſcure quidem minatur Jovi futurum, ut a ſuo ipſe filio opibus exuatur; ſed nec minis per Mercurium denunciatis, nec ipſo intentato fulmine exprimi a ſe liquidum verum patitur. Haud paullo mollior eſt apud Lucianum, fatigatus nimirum cruciatibus totius temporis, quod inter utrumque ſcriptorem interceſſit; hic enim indicat Jovi totam rem, et pretium oraculi libertatem recipit.

15. *geſta erunt*] Vereor, ut futurum hoc bene cohæreat præterito, *ſpecioſius fuit*. Igitur vel hic *fuerunt* legendum videtur, vel in hoc membro deeſſe verbum *licebit* aut ſimile quoddam futuri temporis, ad quod illud *erunt* reſpondeat.

quod finem hominis inſequitur, non ſemper tractare contingit: non ſolum, quod viventes aliquando laudamus, ſed quod rara hæc occaſio eſt, ut referri poſſint divini ho-
18 nores, et decreta, ut publice ſtatuæ conſtitutæ. Inter quæ numeraverim[d] ingeniorum monumenta, quæ ſeculis probarentur. Nam quidam, ſicut Menander, juſtiora poſterorum, quam ſuæ ætatis, judicia ſunt conſecuti. Afferunt laudem liberi parentibus, urbes conditoribus, leges latoribus, artes inventoribus, necnon inſtituta quoque auctoribus, ut a Numa traditum deos colere, et[e] a Publi-
19 cola faſces populo ſubmittere. Qui omnis etiam in vituperatione ordo conſtabit tantum in diverſum. Nam et turpitudo generis opprobrio multis fuit; et quoſdam claritas ipſa notiores circa vitia, et inviſos magis fecit; et in quibuſdam, ut in Paride traditum eſt, prædicta pernicies; et corporis ac fortunæ quibuſdam mala contemtum, ut[f] Therſitæ atque[g] Iro; quibuſdam bona vitiis corrupta odium attulerunt; ut Nirea[h] imbellem, Pliſthenem im-
20 pudicum, a poetis accepimus. Et animi totidem vitia, quot virtutes ſunt: nec minus quam in laudibus, duplici ratione tractantur. Et poſt mortem adjecta[i] quibuſdam ignominia eſt; ut Melio, cujus domus ſolo æquata; Marcoque Manlio, cujus prænomen a familia in poſterum ex-
21 emtum eſt. Et parentes malorum odimus. Et eſt conditoribus urbium infame, contraxiſſe aliquam pernicioſam ceteris gentem, qualis eſt primus Judaicæ ſuperſtitionis

[d] enum. G. Jenſ. [e] *om. iid.* [f] in Therſite *iid.* [g] at vero *iid.* [h] verea Jenſ. [i] objecta Jenſ.

18. *Menander*] A Philemone ſæpe victus, vid. 10, 1, 72. ſed ipſi prælatus Ariſtophani, a Plutarcho, quem Friſchlinus refutavit.

18. *faſces populo ſubm.*] Liv. 2, 7. *Vocato ad concilium populo, ſubmiſſis faſcibus in concionem aſcendit. Gratum id multitudini ſpectaculum fuit, ſubmiſſa ſibi eſſe imperii inſignia, confeſſionemque factam, populi quam conſulis majeſtatem vimque majorem eſſe.*

19. *Pliſthenem*] Certatim viri docti, et ipſe etiam Burmannus *Cliſthenem* reponi volunt, notæ mollitiei hominem, ab Ariſtophane aliquoties notatum: et utitur ſane hoc toto capite Fabius exemplis notiſſimis, cum de Pliſthenis alicujus impudicitia nihil meminerint viri multiſcii.

20. *cujus prænomen*] De hoc aliiſque Prænominibus in certa familia damnatis ſuo more Ill. Spanhemius de Præſt. et Uſu Numiſ. diſſ. 10. p. 33. ſq.

21. *Judaicæ ſuperſtitionis*] Dubium nullum eſt, ſed luculenter a viris doctis cum alias, tum ubi de Chreſto Suetonii agunt, demonſtratum, Judæorum nomen prodente Quinctiliano Chriſtianis etiam ſolitum tribui: cum tamen *primum auctorem* nominet Fabius, qui ignorare non poterat vel ex Horatio, aut Cicerone adeo ſuo, anti-

auctor: et Gracchorum leges invisæ: et si quod est exemplum deforme posteris traditum, quale libidinis vir Perses in muliere Samia instituere ausus dicitur primus. Sed in viventibus quoque judicia hominum, velut argu- 22
menta sunt morum; et honos aut ignominia veram esse laudem vel vituperationem probat. Interesse tamen Ari- 23
stoteles putat, ubi quidque [l] laudetur, aut vituperetur. Nam plurimum refert, qui sint audientium mores, quæ publice recepta [m] persuasio: ut illa maxime, quæ probant, esse in eo, qui laudabitur, credant; aut in eo, contra quem dicemus, ea, quæ oderint [n]. Ita non dubium erit judicium, quod orationem præcesserit. Ipsorum etiam [o] 24
permiscenda laus semper: nam id benevolos facit: quoties autem fieri poterit, cum materiæ utilitate jungenda. Minus Lacedæmone studia literarum, quam Athenis, honoris merebuntur [p]: plus patientia, fortitudo. Rapto vivere quibusdam honestum, aliis cura legum. Frugalitas apud Sybaritas forsitan odio foret, veteribus Romanis sum-

[l] quidquid G. [m] percepta G. *a prima manu.* [n] oderunt Jens. [o] judicum *ins. quidam editi. Sed om.* G. Jens. *cum al.* [p] merebantur G.

quiores longe Judæos; qui paullo ante per Judaici tumultus et Hierosolymitani excidii occasionem, eadem procul dubio audivit, legit, quæ paullo post in historiam suam retulit de Judaicis originibus discipulus ipsius Tacitus: hæc, inquam, cum ita se habeant, malim equidem Mosen hic quam Jesum, salutis nostræ auctorem, intelligere.

21. *libidinis vir Perses*] Nihil dum certi de hoc loco extricatum est. Hariolatur quædam Cælius Rhodig. Lect. ant. 18, 18. Nobis in mentem veniebant quædam de luxuriosis Polycratis apud Samios institutis, de quibus Athenæus 12, 19. Sed lateat nobis non invitis hic quidem sententia Fabii.

23. *Aristoteles*] V. G. Rhetor. 1, 9, 41. Σκοπεῖν δὲ καὶ παρ' οἷς ὁ ἔπαινος· ὥσπερ γὰρ ὁ Σωκράτης ἔλεγεν, οὐ χαλεπὸν Ἀθηναίους ἐν Ἀθηναίοις ἐπαινεῖν. Δεῖ δὲ τὸ παρ' ἑκάστοις τίμιον ὂν λέγειν, ὡς ὑπάρχον· οἷον ἐν Σκύθαις, ἢ Λάκωσιν, ἢ φιλοσόφοις. Add. §. 35.

24. *Ipsorum etiam permiscenda*] Quam vocem Pinus et Burmannus jam damnaverant, eam auctoritatibus, quas dixi expulsam nemo, spero, indignabitur. Scilicet *judicum* importuna hic mentio, ubi de ἐπιδεικτικῷ genere agitur, ubi de Aristotelis sententia κριτῇ locus non est, sed θεωρῷ Rhet. 1, 3, 2. Nam quod deinde §. 25. de *judice* dicit, ad amplificationem modo pertinet. *Audientium* mores observari modo jussit Fabius; de horum nunc admiscenda laude agit. Sed non permisceri modo jubet laudem, verum etiam cum materiæ utilitate jungi, hoc est, non undecunque arripi laudis materiem, sed ea in auditoribus laudari, quæ cum argumento, in quo versamur cum maxime, conjuncta sunt. Ut si laudes Cynicum Diogenem apud Lacedæmonios, dicere licebit, quantum Lacedæmoniorum victus moderatus luxuriem aliorum superet, tantum a Diogenis frugalitate vinci Aristippi aliorumque delicias.

mum luxuria[q] crimen. Eadem in ſingulis differentia. 25 Maxime favet judex, qui ſibi dicentem aſſentiri[r] putat. Idem præcipit illud quoque, (quod mox Cornelius Celſus prope ſupra modum invaſit) quia ſit quædam virtutibus ac vitiis vicinitas, utendum proxima derivatione verborum, ut pro temerario fortem, pro prodigo liberalem, pro avaro parcum vocemus: quæ eadem etiam contra valent. Quod quidem orator, id eſt vir bonus, numquam[s] faciet, 26 niſi forte communi utilitate ducatur[t]. Laudantur autem urbes ſimiliter atque homines. Nam pro parente eſt conditor; et multum auctoritatis affert vetuſtas, ut iis, qui terra dicuntur orti; et virtutes ac vitia circa res geſtas[u], eadem quæ in ſingulis: illa propria, quæ ex loci poſitione

q luxuriæ Jenſ. r aſſentari *id.* s unquam G. t ducetur G. duceretur Jenſ. u geſtas, eademque *alii quod ſciam omnes.*

25. *Idem præcipit*] Ariſtot. 1, 9, 37. Ληπτέον δὲ καὶ τὰ σύνεγγυς τοῖς ὑπάρχουσιν, ὡς ταὐτὰ ὄντα καὶ πρὸς ἔπαινον καὶ πρὸς ψόγον· οἷον τὸν εὐλαβῆ καὶ εὔψυχον, δειλὸν καὶ ἐπίβουλον, κ. τ. λ. ſunt enim plura. Cæterum laboratur hic circa lectionem et interpretationem. Neque enim facile eſt intelligere, quomodo ἐπίβουλος h. e. inſidiator, ſit vicinus τῷ εὐψύχῳ, quem fortem et animoſum eſſe, vel Thucydidis uſus ſatis docet. Quæ alii excogitarint apud Schraderum videre eſt. Nobis videbatur Ariſtoteles ſibi et veritati conſtare, ſi legas pro ἐπίβουλον, παράβολον. Ita enim vicina ſicut εὐλαβὴς et δειλὸς, ita εὔψυχος et παράβολος.

25. *proxima derivatione verborum*] Hoc vult, utendum eſt verbis, quæ non multum recedunt a ſignificatione ea, quam effugere volumus. Sic deinde 3, 8, 32. *Quæ tantum inter ſe pugnant, plerumque nominibus deflecti ſolent. Derivationem* igitur hic intelligo illam, quæ aquas a ſede ſua atque alveo in alium commodiorem locum traducit, quæ cum propria ſignificatio atque prima ſit, non nimis tamen hodie ſcribentibus vulgaris eſt. Igitur Columella meus 2, 8, 3. *Ut omnem humorem—extra ſegetes derivemus.* et 2, 17, 5. *Si palus in aliqua parte ſubſidens reſtagnat, ſulcis derivanda eſt.* Hinc tracta metaphora Cic. in Verr. 1, 53. extr. *L. Domitius de Chelidone reticuit quoad potuit; alio reſponſionem ſuam derivavit:* cum nempe *omnia potius reſponderet, quam Chelidonem nominaret.* Eſt igitur Fabio, ut ad hunc redeamus, *derivatio verborum* ille ὑποκορισμὸς, qui vicinarum virtutum nomina vitiis, vel contra, tribuit, de quo multa apud optimos ſcriptores mentio. Quæ mihi vehementer placuerunt loca indicabo, ſi quis humaniſſima voluptate et ipſe animum paſcere velit. Fontem quaſi Plato aperuit de Rep. 5. p. 466. Læmar. unde repetit Plutarchus de Diſcr. Amici p. 97. Henr. Steph. Inter Latinos Lucret. 4, 1149. ſeqq. Ovid. Art. 2, 657. et Am. 2, 4, 33. ac de Rem. Am. 327. Atque hæc omnia de amatoria illa derivatione verborum: quam ad amicitias transferri optat Horat. Sat. 1, 3, 44. ſqq. Politicam copioſiſſime deſcribit, et exemplis plurimis declarat Thucydides 3, 82.

26. *eadem quæ in ſingulis*] Illa altera lectio, quæ libros omnes, uti dictum eſt, obſedit, locum haberet, ſi ab urbium laudibus tranſiret Fabius ad hominum ſingulorum: ſed

ac [x] munitione sunt. [z] Cives illis, ut hominibus liberi [a], 27
decori. Est [b] laus et [c] operum, in quibus *honor*, *utilitas*, *pulchritudo*, [d] *auctor* spectari [e] solet. *Honor*, ut in templis; *utilitas*, ut in muris; *pulchritudo* vel *auctor*, utrobique. Est et locorum, qualis Siciliæ apud Ciceronem: in quibus similiter *speciem* et *utilitatem* intuemur: *speciem*, maritimis, planis, amœnis; *utilitatem*, salubribus, fertilibus. Erit etiam dictorum [f] factorumque laus generalis. Erit et re- 28
rum omnis modi. Nam et somni et mortis scriptæ laudes, et quorumdam a medicis ciborum. Itaque ut non consensi hoc laudativum genus circa solam versari honesti quæstionem, sic qualitate maxime contineri puto: quamquam omnes tres status cadere in hoc opus possint, hisque [g] usum C. Cæsarem in vituperando Catone, notaverit Cicero. Totum autem habet aliquid simile suasoriis: quia plerumque eadem illic suaderi, hic laudari solent.

VIII. (X.) Deliberativas quoque miror a quibusdam sola utilitate finitas [a]. Ac, si quid in his unum sequi oporteret, potior fuisset apud me Ciceronis sententia, qui hoc materiæ genus dignitate maxime contineri putat. Nec dubito, quin hi, qui sunt in illa priore sententia, secundum opinionem pulcherrimam, ne utile quidem, nisi

[x] aut G. Jens. *et al. ap. Burm.* [z] Sicut *ins.* G. [a] liberis Jens. *male.* [b] Et G. [c] magnitudo *ins.* G. Jens. [d] vel *ins.* G. [e] spectari—auctor *om.* G. [f] honestorum *ins.* G. Jens. *et al.* [g] his quoque *iid.* [a] definitas. At Jens.

cum contra se res habeat, apparet, eum velle *eadem* hic observari, *quæ in singulis*. Audaciam non excuso, cum nihil mihi sumserim, quod non propter licentiam librariorum circa diphthongos, et jungendarum separandarumque vocum negligentiam, unicuique in unoquoque libro debeat licere.

27. *apud Ciceronem*] In Verr. 2, 1. sq. et alias in Verrinis passim.

28. *quorumd. ciborum*] Ex Plin. 20, 9. observat hic Turnebus Catonem et Chrysippum integros dicasse libros brassicæ.

28. *notaverit Cicero*] Top. 24. *Aut negari potest id factum, quod laudetur; aut non eo nomine afficiendum, quo laudator affecerit, aut omnino non esse laudabile, quod non recte, non jure factum sit. Quibus omnibus generibus usus est nimis impudenter Cæsar contra Catonem meum.*

28. *eadem illic suaderi*] Aristot. Rhet. 1, 9, 53. Ἔχει κοινὸν εἶδος ὁ ἔπαινος, καὶ αἱ συμβουλαί· ἃ γὰρ ἐν τῷ συμβουλεύειν ὑπόθοιο ἄν, ταῦτα μετατεθέντα τῇ λέξει ἐγκώμια γίνεται κ. τ. λ.

VIII, 1. *Ciceronis sententia*] De Orat. 2, 82. *In suadendo nihil est optabilius, quam dignitas: nam qui utilitatem putat, non quid maxime velit suasor, sed quid interdum magis sequatur, videt* &c.

1. *ne utile quidem, nisi quod hon.*] Ut Cicero l. c. Quin Aristoteles etiam 1, 6. cum materiam suasionis faciat τὸ ἀγαθὸν, virtutes quoque et ipsum καλὸν ea appellatione a se comprehendi diserte ostendit.

2 quod honeſtum eſſet, exiſtimarint. Et eſt hæc ratio ve-
riſſima, ſi conſilium [b] contingat ſemper bonorum atque
ſapientum. Verum apud imperitos, apud quos frequenter
dicenda ſententia eſt, populumque præcipue, qui ex pluri-
bus conſtat indoctis, diſcernenda ſunt hæc, et ſecundum
3 communes magis intellectus loquendum. Sunt enim
multi, qui etiam, quæ credunt *honeſta*, non tamen ſatis ea-
dem *utilia* quoque exiſtiment; quæ turpia eſſe dubitare
non poſſunt, utilitatis ſpecie ducti probent, ut *fœdus Nu-*
4 *mantinum, jugumque Caudinum.* Ne qualitatis quidem
ſtatu, in quo et honeſtorum et utilium quæſtio eſt, com-
plecti eas ſatis eſt. Nam frequenter in his etiam conjec-
turæ locus eſt, nonnumquam [c] tractatur aliqua finitio:
aliquando etiam legales poſſunt incidere tractatus, in pri-
vata maxime conſilia, ſi quando ambigitur, *An liceat.*
5 De conjectura paullo poſt pluribus. Interim, eſtne [d] fini-
tio [e] apud Demoſthenem, *Det Halonneſum Philippus, an
reddat?* apud Ciceronem in Philippicis, *Quid ſit tumultus?*
Quid? non illa ſimilis judicialium quæſtio, *De ſtatua Ser-
vii Sulpicii*, an iis demum ponenda ſit, qui in legatione
6 ferro ſunt interemti? Ergo pars deliberativa (quæ eadem
ſuaſoria dicitur) de tempore futuro conſultans [f], quærit
etiam de præterito. Officiis conſtat duobus, *ſuadendi*, ac
diſſuadendi. Procœmio, quale eſt in judicialibus, non ubi-
que [g] eget, quia conciliatus eſt ei quiſque, quem [h] conſu-
lit. Initium tamen quodcumque debet habere aliquam
procœmii ſpeciem: nec enim abrupte, nec unde libuit, in-
cipiendum: quia eſt aliquid in omni materia naturaliter
7 primum. In ſenatu, et [i] utique in concionibus, eadem
ratio, quæ apud judices, acquirendæ ſibi plerumque eo-
rum, apud quos dicendum ſit, benevolentiæ [l]. Nec mi-
rum, cum etiam in Panegyricis petatur audientium favor,
ubi emolumentum non in [m] utilitate aliqua, ſed in ſola

[b] concilium *malim.* [c] etiam *inſ.* G. Jenſ. [d] eſt G. [e] diffinitio Jenſ.
[f] conſultat *id.* [g] utique G. *pulchre.* [h] qui G. [i] itaque G. [l] be-
nivol. G. Jenſ. [m] *om. iid.*

5. *Det Halonneſum*] Nimirum volebat juſte poſſidere Philippus urbem latronibus a ſe ereptam, condonare autem Athenienſibus: Athenienſes, ut ſuam, a latronibus injuſte interceptam, a quocunque poſſeſſore repetebant. Demoſthenes, vel quiſquis auctor eſt, dubitatur enim: Τί οὖν αὐτῷ διαφέρει μὴ τῷ δικαίῳ ὀνόματι χρησάμενον ἀποδεῖξαι ὑμῖν, ἀλλὰ δωρεὰν δεδωκέναι, τοῦ ἀδίκου.

5. *in Philippicis*] Præſertim 8, 1. De ſtatua autem Servio Sulpicio in legatione mortuo decernenda agit tota Philippica nona.

laude conſiſtit. Ariſtoteles quidem, nec ſine cauſſa, putat 8
et a noſtra, et ab ejus, qui diſſentiet, perſona, duci frequenter in conſiliis exordium, quaſi mutuantibus hoc[n] nobis a judiciali genere; nonnumquam etiam, ut minor res majorve videatur: in demonſtrativis vero prooemia eſſe
maxime libera exiſtimat. Nam et longe a materia duci, 9
ut in Helenes laude Iſocrates fecerit: et ex aliqua rei vicinia, ut idem in Panegyrico conqueritur[p] *plus honoris corporum, quam animorum virtutibus dari:* et Gorgias in Olympico laudans eos, qui primi tales inſtituerunt conventus. Quos ſecutus videlicet Criſpus[q] Salluſtius, in bello Jugurthino et Catilinario[r] nihil ad hiſtoriam perti-
nentibus principiis orſus eſt. Sed nunc ad ſuaſoriam, in 10
qua etiam, quum prooemio utemur, breviore tamen, et velut quodam capite tantum et initio, debebimus[s] eſſe contenti. Narrationem vero numquam exiget privata deliberatio, ejus duntaxat rei, de qua dicenda ſententia
eſt: quia nemo ignorat id, de quo conſulit. Extrinſecus 11
poſſunt pertinentia ad deliberationem multa narrari. In concionibus ſæpe eſt etiam illa, quæ ordinem rei docet,
neceſſaria. [t] Affectus, ut quæ[u] maxime, poſtulat[x]. Nam 12
et concitanda et lenienda frequenter eſt ira, et ad metum, cupiditatem, odium, conciliationem, impellendi animi. Nonnumquam etiam movenda miſeratio eſt, ſive, ut auxilium obſeſſis feratur, ſuadere oportebit, ſive ſociæ civitatis everſionem deflebimus. Valet autem in conſiliis auc-
toritas plurimum. Nam et prudentiſſimus eſſe haberique, 13
et[z] optimus is debet, qui ſententiæ ſuæ de utilibus atque honeſtis credere omnes velit. In judiciis enim vulgo fas habetur indulgere aliquid ſtudio ſuo: conſilia, nemo eſt,
qui neget, ſecundum mores dari. Græcorum quidem 14
plurimi omne hoc officium concionale eſſe judicaverunt, et in ſola reipublicæ adminiſtratione poſuerunt. Quin et Cicero in hac maxime parte verſatur. Ideoque ſuaſuris *de pace, bello, copiis, operibus*[a], *vectigalibus*, hæc duo præcipue nota eſſe voluit, *vires civitatis*, et *mores*: ut ex natura

[n] hæc *iid.* [p] cum queritur G. Jenſ. [q] Caius *iid.* [r] Catilinæ G. Jenſ. [s] debemus G. [t] At Jenſ. [u] quæque G. Jenſ. [x] poſtulabit *iid.* [z] et *atque* is *om. iid.* [a] opibus *iid.*

8. *Ariſtoteles*] Rhet. 3, 14. de prooemiis trium generum cauſarum præcipit: de deliberativo quidem ſ. 41. ſq. de demonſtrativo autem ſ. 3. ſq.

14. *Cicero*] Vid. de Orat. 2, 16.

cum ipſarum rerum, tum audientium, ratio ſuadendi du-
15 ceretur. Nobis major in re videtur varietas : nam et *con-*
ſultantium et *conſiliorum* plurima ſunt genera. Quare in
ſuadendo et diſſuadendo tria primum ſpectanda [b] erunt,
Quid ſit, de quo deliberetur, *Qui ſint, qui* deliberent, *Qui* [c]
ſit, qui ſuadeat. Rem, de qua deliberatur, aut certum eſt
16 poſſe fieri, aut incertum. Si incertum, hæc erit quæſtio
ſola, aut potentiſſima. Sæpe enim accidet, ut prius dica-
mus, ne ſi poſſit quidem fieri, eſſe faciendum : deinde,
fieri non poſſe. Cum autem de hoc quæritur, conjectura
eſt, *An Iſthmos intercidi, an ſiccari palus Pomptina* [d], *an por-*
tus fieri Hoſtiæ poſſit? An Alexander terras ultra Oceanum
17 *ſit inventurus.* Sed in iis quoque, quæ conſtabit poſſe fi-
eri, conjectura aliquando erit : ut ſi quæratur, *An utique*
futurum ſit, ut Carthaginem ſuperent Romani: ut redeat Han-
nibal, ſi Scipio exercitum in Africam tranſtulerit : ut ſervent
fidem Samnites, ſi Romani arma depoſuerint? Quædam et
fieri poſſe, et futura eſſe, credibile eſt ; ſed aut *alio tem-*
18 *pore*, aut *alio loco*, aut *alio modo*. Ubi conjecturæ non erit
locus, alia ſunt intuenda. Et primum, aut propter ipſam
rem, de qua ſententiæ rogantur, conſultabitur : aut prop-
ter alias intervenientes extrinſecus cauſſas. Propter ipſam
deliberant Patres conſcripti, *An ſtipendium militi conſtitu-*
19 *ant?* Hæc materia ſimplex erit. Accedunt cauſſæ aut fa-
ciendi, ut deliberant P. C. *An Fabios dedant Gallis bellum*
minitantibus? aut non faciendi, ut [e] deliberat C. Cæſar,
An perſeveret in Germaniam ire, cum milites paſſim teſta-
20 *menta facerent?* Hæ ſuaſoriæ duplices ſunt. Nam et illic
cauſſa deliberandi eſt, quod bellum Galli minitentur : eſſe
tamen quæſtio poteſt, *Dedendine fuerint, etiam citra hanc*
denunciationem, qui [f] *contra fas, cum legati miſſi eſſent, præ-*
lium inierint, regemque, ad quem mandata acceperant, truci-
21 *darint?* Et hic nihil Cæſar ſine dubio deliberet, niſi prop-

[b] conſideranda G. [c] quis G. [d] Pontina G. Jenſ. [e] *om. iid.*
[f] quia Jenſ.

16. *Iſthmos intercidi*] Quod ſæpe tentatum: vid. diſputatio quæ inter Luciani opuſcula habetur : it. Joſephi Scaligeri Gallicus de eo argumento commentariolus inter Opuſcula viri varia ante hac inedita. Multa de hoc et reliquis operibus hic memoratis Suetonius, et ad illum viri docti.

17. *ut redeat Hannibal*] Quod haud vanus promiſſor Scipio pollicetur in oratione, quam retulit vel finxit Liv. 28, 40. De Samnitibus et alias et 9, 45.

18. *An ſtipendium*] Vid. Liv. 4, 59. ſq. De Fabiis 5, 35. ſq. De Cæſaris deliberatione ipſe Gall. 1, 39.

ter hanc militum perturbationem : eſt tamen locus quæ-
rendi, *An citra* [g] *hunc quoque caſum penetrandum in Germa-
niam fuerit?* Semper autem de eo prius loquemur [h], de
quo deliberari, etiam detractis ſequentibus, poſſet. Partes
ſuadendi quidam putaverunt *honeſtum, utile, neceſſarium.*
Ego non invenio huic tertiæ locum. Quantalibet enim 22
vis ingruat, aliquid fortaſſe pati neceſſe ſit, nihil facere :
de faciendo autem deliberatur. Quod ſi hanc vocant *ne-* 23
ceſſitatem, in quam [i] homines graviorum metu coguntur,
utilitatis erit quæſtio : ut *ſi obſeſſi, et impares, et aqua cibo-
que defecti, de facienda ad hoſtem deditione deliberent*, et di-
catur, *Neceſſe eſt:* nempe ſequitur, ut hoc ſubjiciatur,
Alioqui pereundum eſt: ita propter id ipſum non eſt ne-
ceſſe, quia perire potius licet. Denique non fecerunt Sa-
guntini, nec in rate Opitergina circumventi. Igitur in 24
his quoque cauſſis aut de *ſola utilitate* ambigetur, aut
quæſtio inter *utile* atque *honeſtum* conſiſtet. At enim, ſi
quis liberos procreare volet, neceſſe habeat uxorem du-
cere. Quis dubitat? ſed [l] ei, qui pater vult fieri, liqueat
neceſſe eſt, uxorem eſſe ducendam. Itaque mihi ne con- 25
ſilium quidem videtur, ubi neceſſitas eſt : non magis
quam ubi conſtat, quid fieri omnino non poſſe. Omnis
enim deliberatio de dubiis eſt. Melius igitur, qui ter-
tiam partem dixerunt δυνατὸν, quod noſtri *poſſibile* nomi-
nant, quæ ut dura videatur appellatio, tamen ſola eſt.
Quas partes non omnes in omnem cadere ſuaſoriam ma- 26
nifeſtius eſt, quam ut docendum ſit. Tamen apud ple-
roſque earum numerus augetur, a quibus ponuntur ut
partes, quæ ſpecies ſunt partium. Nam *fas, juſtum, pium,
æquum*, [m] *manſuetum* quoque (ſic enim ſunt interpretati
τὸ ἥμερον) et [n] ſi qua adhuc adjicere quis ejuſdem generis
velit, ſubjici poſſunt *honeſtati*. An ſit autem *facile, mag-* 27
num, jucundum, ſine periculo? ad quæſtionem pertinet *uti-
litatis*. Qui loci oriuntur ex contradictione, *Eſt quidem
utile, ſed difficile, parvum,* [o] *injucundum, periculoſum.* Ta- 28
men quibuſdam videtur eſſe nonnumquam de jucunditate
ſola conſultatio, ut ſi de ædificando theatro, inſtituendis

[g] circa G. [h] loquamur G. [i] qua Jenſ. *bene.* [l] ſi *id.* [m] *om.* G.
[n] *om.* G. [o] et *inſ.* Jenſ.

23. *in rate Opitergina*] Cujus vectores mille juvenes mutuis ictibus concidere quam hoſtibus Pompeianis dedere ſe maluerunt Flor. 4, 2, 33. De Saguntinis notum cum alias, tum ex Liv. 21, 14.

ludis, deliberetur. Sed neminem[p] adeo solutum luxu
puto, ut nihil in caussa suadendi sequatur præter volupta-
29 tem. Præcedat enim semper aliquid necesse est, ut in lu-
dis, honor Deorum; in theatro, non inutilis laborum re-
missio, deformis et incommoda turbæ, si id[q] non sit, con-
flictatio; et nihilominus eadem illa religio, cum theatrum
30 veluti quoddam illius sacri templum vocabimus. Sæpe
vero et utilitatem despiciendam esse dicimus, ut honesta
faciamus: ut cum illis Opiterginis[r] damus[s] consilium,
ne se hostibus dedant, quamquam perituri sint, nisi fece-
rint. Et utilia honestis præferimus: ut cum suademus,
31 ut bello Punico servi armentur. Sed tamen neque hic
plane concedendum est, esse id inhonestum; liberos enim
natura omnes, et eisdem constare elementis, et fortasse an-
tiquis etiam nobilibus ortos, dici potest: et illic, ubi ma-
nifestum periculum est, opponenda alia, ut crudelius etiam
perituros affirmemus, si se dediderint, sive hostis non ser-
vaverit fidem, sive Cæsar vicerit, quod est vero similius.
32 Hæc autem, quæ tantum inter se pugnant, plerumque
nominibus deflecti solent. Nam et utilitas ipsa expugna-
tur ab iis, qui dicunt, non solum potiora esse honesta,
quam utilia, sed ne utilia quidem esse, quæ non sint[t] ho-
nesta: et contra, quod nos honestum, illi vanum, ambiti-
33 osum, stolidum, verbis, quam re, probabilius vocant. Nec
tantum[u] inutilibus comparantur utilia, sed inter se quo-
que ipsa: ut si ex duobus eligamus, in altero, quid sit
magis, in altero, quid sit minus. Crescit hoc adhuc.
Nam interim triplices etiam suasoriæ incidunt: ut cum
Pompeius deliberavit, *Parthos an Africam, an Ægyptum
peteret*. Ita non tantum, utrum sit melius, sed quid sit
34 optimum, quæritur. Itemque[x] contra. Nec umquam in-
cidet in hoc genere materiæ dubitatio rei, quæ undique
secundum nos sit. Nam ubi contradictioni locus non est,

[p] nemini G. [q] ibi G. Jens. *male*. [r] Opterg. G. [s] demus Jens.
[t] fint G. Jens. [u] enim G. [x] item G.

29. *et nihilominus*] Intell. quam in ipsis ludis: est igitur hic connectendi modo, non removendæ objectionis formula.

30. *illis Opiterginis*] De quibus modo s. 23.

30. *servi armentur*] Liv. 22, 57. Flor. 2, 6, 23.

32. *nomin. deflecti*] Vid. quæ ad 3, 7, 25. de *nominum derivatione* disputavimus.

33. *Pompeius*] Post Pharsalicam aciem. Vide deliberationem illam, magnam declamatori materiam, apud Lucanum 8, 276; de Plutarcho ne quid dicam.

quæ poteſt eſſe cauſſa [z] dubitandi? Ita [a] fere omnis ſuaſo-
ria nihil eſt aliud, quam comparatio: videndumque, *quid
conſecuturi ſimus* [b], et *per* [c] *quid?* ut æſtimari poſſit, *plus in
eo, quod petimus, ſit commodi, an vero in eo, per quod peti-
mus, incommodi?* Eſt utilitatis et in tempore quæſtio, *Ex-* 35
pedit, ſed non nunc; et in [d] loco, *Non hic*; et in perſona,
Non nobis, non contra hos; et in genere agendi, *Non ſic*;
et in modo, *Non in tantum.* Sed perſonam ſæpius decoris
gratia intuemur, quæ et in nobis, et in iis, qui deliberant,
ſpectanda eſt. Itaque [e] quamvis exempla plurimum in 36
conſiliis poſſunt, quia facillime ad conſentiendum homi-
nes ducuntur experimentis: refert tamen, quorum aucto-
ritas, et quibus adhibeatur. Diverſi ſunt enim deliberan-
tium animi, duplex conditio. Nam conſultant aut plures, 37
aut ſinguli: ſed in utriſque differentia: quia et in pluri-
bus multum intereſt, *Senatus ſit*, an *populus*; *Romani*, an
Fidenates; *Græci*, an *Barbari*; et in ſingulis, *Catoni pe-
tendos honores ſuadeamus*, an *C. Mario*; *de ratione belli
Scipio prior*, an *Fabius deliberet* [f]. Proinde [g] intuenda
ſexus, *dignitas*, *ætas*. Sed mores præcipue diſcrimen da- 38
bunt. Et honeſta quidem honeſtis ſuadere facillimum eſt:
ſi vero apud turpes recta [h] obtinere conabimur, ne videa-
mur exprobrare diverſam vitæ ſectam, cavendum eſt. Et 39
animus deliberantis, non ipſa honeſti natura, quam ille
non reſpicit, permovendus; laude, vulgi opinione, et, ſi
parum proficiet hæc vanitas, ſecutura [i] ex his utilitate; ali-
quanto vero magis objiciendo aliquos, ſi diverſa fecerint,
metus. Nam præter id, quod his leviſſimi cujuſque ani- 40
mus facillime terretur, neſcio an etiam naturaliter apud
plurimos plus valeat malorum timor, quam ſpes bono-
rum: ſicut facilior eiſdem turpium, quam [l] honeſtorum,
intellectus eſt. Aliquando bonis quoque ſuadentur parum 41

[z] deliberandi *inſ.* G. *ſed puncta ſubjecit manus poſterior.* [a] item Jenſ. [b] ſumus G. Jenſ. [c] propter *id. et al.* [d] alio *inſ.* G. *male.* [e] ita Jenſ. [f] deliberent Jenſ. [g] *Forte legendum* Perinde. [h] recte G. *male.* [i] ſecuturam ex his utilitatem G. *ſcilicet refert ad ſequens* objiciendo. [l] et G.

35. *in nobis*] Qui ſuademus. Utile eſt aliquid, ſed non poteſt conſervata dignitate ejus, qui conſulitur, ſuaderi. Reus, ut hoc utar, rerum capitalium, conſilium rogat eum, qui magiſtratum gerit: ſuadebitne hic fugam, quam impedire muneris illum ratio jubet? vid. ſ. 48. ſq.

37. *Scipio prior*] Perpetuam Fabii Cunctatoris cum Scipione Majore de bello Punico fuiſſe contentionem conſtat, v. g. illa de trajectu in Africam diſputatione, quam tangebat noſter ſ. 17.

decora: dantur parum bonis consilia, in quibus ipsorum, qui consulunt, spectatur utilitas. Nec me fallit, quæ statim cogitatio subire possit legentem. Hoc ergo præci-
42 pis? et hoc fas putas? Poterat me liberare M. Cicero, qui ita scribit ad Brutum, *Propositis plurimis, quæ honeste suaderi Cæsari possent, simne* [m] *bonus vir, si hæc suadeam? Minime. Suasoris enim finis est utilitas ejus, cui quisque suadet. At recta sunt: quis negat? sed non est semper rectis in suadendo locus.* Sed quia est altior quæstio, nec tantum ad suasorias pertinet, destinatus est mihi hic locus duode-
43 cimo (qui summus futurus est) libro. Nec ego quidquam fieri turpiter velim. Verum interim hæc vel ad scholarum exercitationes pertinere credantur: nam et ini-
44 quorum ratio noscenda est, ut melius æqua tueamur. Interim si quis bono inhonesta suadebit, meminerit non suadere tamquam inhonesta, ut quidam declamatores Sextum Pompeium ad piraticam, propter hoc ipsum, quod turpis et crudelis sit, impellunt: sed dandus illis deformibus color, idque etiam apud malos. Nec enim est quisquam
45 tam malus, ut malus [n] videri velit. Sic Catilina apud Sallustium loquitur, ut rem sceleratissimam non malitia, sed indignatione videatur audere. Sic Atreus apud Varium:

Jam fero [o] (inquit) *infandissima, jam facere cogor.*

46 Quanto magis eis, quibus cura famæ fuit, conservandus est hic vel [p] ambitus? Quare et cum Ciceroni dabimus

[m] sumne G. [n] *om.* G. Jens. *acute.* [o] *Quid si legamus* ferre? [p] vel-ut *conj. Francius apud Burm.*

42. *ad Brutum*] Obscuraverat hoc fragmentum typographorum, credo, perversa sedulitas, ita ut agnosci non posset, Ciceronis verba pertinere usque ad illa, *in suadendo locus.* Apparet, quæstionem positam a Cicerone, *An possit honestate conservata ea suadere Cæsari, quæ reipublicæ essent utilia, licet inimica ipsi consilium roganti Cæsari?* Hoc posito facilia sunt omnia: et fragmentum hoc ita sumserunt, h. e. totum Ciceroni tribuerunt Patricius et Sigonius.

45. *hic vel ambitus*] *Ambitus* pro ambitione et gloriæ quodam studio ponitur, ut infra 12, 10, 3. *proprium quemdam intelligendi ambitum* dixit. Si qui etiam non honesti sint, si mala audeant; conservandus tamen est etiam ille ambitus, serviendum studio illi bene audiendi.

46. *Ciceroni consilium*] Tractat illam declamandi materiem Seneca Suasoria 6. ubi *deliberat Cicero, an Antonium deprecetur*; et in fine, *Solent*, inquit, *scholastici declamatores ponere: Deliberat Cicero, an promittente salutem Antonio, orationes suas comburat* idque ipsum proximæ suasoriæ argumentum facit.

consilium, ut *Antonium roget*, vel etiam ut *Philippicas* (ita vitam pollicente eo) *exurat*, non cupiditatem lucis allegabimus, (hæc enim si valet in animo ejus, tacentibus[q] quoque nobis valet) sed, ut se reipublicæ servet, hortabimur. Hac illi opus est occasione, ne eum talium precum 47
pudeat. Et Caio Cæsari suadentes regnum, affirmabimus, stare jam rempublicam, nisi uno regente, non posse. Nam qui de re nefaria deliberat, id solum quærit, quo modo quam minimum peccare videatur. Multum refert etiam, quæ 48
sit persona suadentis: quia anteacta vita, si illustris fuit, aut clarius genus, aut ætas, aut fortuna, affert exspectationem, providendum[r] est, ne, quæ dicuntur, ab eo, qui dicit, dissentiant. At his contraria submissiorem quemdam modum postulant. Nam quæ in aliis *libertas* est, in aliis *licentia* vocatur: et quibusdam sufficit *auctoritas*; quosdam *ratio* ipsa ægre tuetur. Ideoque longe mihi dif- 49
ficillimæ videntur prosopopœiæ, in quibus ad reliquum suasoriæ laborem accedit etiam personæ difficultas. Namque idem illud aliter *Cæsar*, aliter *Cicero*, aliter *Cato* suadere debebit. Utilissima vero hæc exercitatio, vel quod duplicis est operis, vel quod poetis quoque aut historiarum futuris scriptoribus plurimum confert[s], verum et oratoribus necessaria. Nam sunt multæ a Græcis Latinisque com- 50
positæ orationes, quibus alii uterentur, ad quorum conditionem vitamque aptanda, quæ dicebantur, fuerunt. An eodem modo cogitavit, aut eamdem personam induit[t] Cicero, cum scriberet Cn. Pompeio, et cum C. Appio[u],

[q] tacentibus—valet *om.* G. [r] providendumque *vel* providendum igitur *legendum videtur.* [s] conferre G. [t] inducit G. Jens. *sed* induit *melius.* [u] Domitio Jens. *et convenit cum Cic. ad Att.* 13, 37 *et* 48. Domitio Cæsarive *MSS. ap. Burm.*

47. *occasione*] Ἀφορμὴν, credo, dicit, locum, quo nixus ὁρμᾶσθαι inde et ad factum alias pudendum, gradum facere possit. Perfugium esse Græcis ἀφορμὴν, et ad omnia vivendi agendique præsidia referri, constat. Vel hanc dicamus esse hujus membri sententiam: hac sola occasione non pudere debet Ciceronem talium precum.

50. *quibus alii uterentur*] Ut Socrati orationem *attulit Lysias, quam, si ita videretur, edisceret, et pro sua in judicio uteretur.* Vid. noster 2, 15, 30. et 11, 1, 11.

50. *eamdem perso. induit*] Hoc prætuli, quia non de aliena persona sermo est, quam *inducit* et quasi in scenam prodire jubet orator, sed de ea, quam ipse interim sibi sumit, atque non minus quam scenicus actor tergum leonis Herculei, vel crocotam Helenæ, *induit*. Exemplorum affatim dant Lexica, et ipse noster alias ita, e. g. 6, 2, 36.

50. *C. Appio*] *Domitio* non esse ejiciendum, censet Burmannus, qui hic copiose docet, quibus Cicero et

ceteriſve; ac non uniuſcujuſque eorum [x] fortunam, dignitatem, res geſtas intuitus, omnium, quibus vocem dabat, etiam imaginem expreſſit? ut melius quidem, ſed
51 tamen ipſi dicere viderentur. Neque enim [z] minus vitioſa eſt oratio, ſi ab homine, quam ſi a re, cui accommodari debuit [a], diſſidet: ideoque Lyſias optime videtur in iis, quæ ſcribebat indoctis, ſervaſſe veritatis fidem. Enimvero præcipue declamatoribus conſiderandum eſt [b], quid cuique perſonæ conveniat? qui pauciſſimas controverſias ita dicunt, ut advocati; plerumque filii, patres, divites, ſenes, aſperi, lenes, avari, denique ſuperſtitioſi, timidi, deriſores, fiunt: ut vix comœdiarum actoribus plures habitus in pronuntiando concipiendi ſint, quam his in dicen-
52 do. Quæ omnia videri poſſunt *proſopopœiæ*; quas [c] ego ſuaſoriis ſubjeci, quia nullo alio ab his, quam perſona, diſtant. Quamquam hæc [d] aliquando etiam in controverſias ducitur, quæ ex hiſtoriis compoſitæ, certis agentium
53 nominibus continentur. Neque enim ignoro, plerumque exercitationis gratia poni et poeticas et [e] hiſtoricas, ut *Priami verba* apud Achillem, aut [f] *Syllæ dictaturam deponentis* in concione. Sed hæc in partes cedunt trium generum, in quæ cauſſas diviſimus. Nam et rogare, indicare [g], rationem reddere, et alia, de quibus ſupra dictum eſt [h], varie, atque ut res vult, in materia *judiciali, delibera-*
54 *tiva, demonſtrativa,* [ſubjicere [i]] ſolemus. Frequentiſſime vero in his utimur ficta perſonarum, quas ipſi ſubſtituimus, oratione, ut apud Ciceronem pro Cœlio [m], Clodiam

[x] *om.* G. [z] *om.* Jenſ. [a] debet G. [b] *om.* G. [c] quam G. Jenſ. [d] hoc Jenſ. [e] poeticas hiſtorias Jenſ. *male.* [f] ut G. [g] vindicare G. vendicare Voſſ. 2. [h] *om.* G. [i] *om.* G. Jenſ. *et plures. Ac turbare videtur ſententiam.* [m] in *inſ.* G. Jenſ. *male.*

alii orationes ſcripſerint, ac de contemtis Græcorum λογογράφοις laudat Creſoll. Theatr. Rhet. 3, 2.

51. *Lyſias optime vid.*] Quod igitur vitio illi datur ſiccitas quædam et humilitas, id potius a perſonis eſt, quibus orationem accommodavit.

53. *Priami verba*] Cum filii ſui Hectoris corpus ſuppliciter ab illo repetit. Formam præivit Poeta Ιλ. Ω'. 486. ſqq.

53. [*ſubjicere*] Huc non pertinere hoc verbum confirmare auſim. Sed unde, quoque titulo, pedem huc intulerit, non comminiſcor, niſi forte ad ſuperiora infinita pertinet, *rogare, indicare, rationem reddere*; et ſignificat objectionem vel interrogationem quamcunque proponere atque ad eam reſpondere, quæ ὑποβολὴ ſ. *ſubjectio* rhetorum eſt.

54. *Cic. pro Cœlio*] Cap. 14. et 15. Priore loco Appius Cæcus graviter et ſevere Clodiam caſtigat; altero frater ſororem ineptiarum poſtulat, quæ ob nugas amatorias tantos tumultus moveat. Quo modo

O 4

et cæcus Appius, et Clodius frater, ille in caſtigationem, hic in rationem [n] amorum compoſitus alloquitur. Solent 55
in ſcholis fingi materiæ ad deliberandum ſimiliores controverſiis, et ex utroque genere commixtæ: ut cum apud C. Cæſarem conſultatio de pœna Theodoti ponitur. Conſtat enim accuſatione et defenſione cauſſæ, quod eſt judicialium proprium. Permixta autem eſt et utilitatis ratio, 56
An pro [o] Cæſare fuerit occidi Pompeium? An timendum a rege bellum, ſi Theodotus ſit occiſus? An id minime opportunum hoc tempore, et periculoſum, et certe longum ſit futurum?
Quæritur et de honeſto, *Deceatne Cæſarem ultio Pompeii?* 57
An ſit verendum, ne pejorem faciat ſuarum partium cauſſam, ſi Pompeium indignum morte fateatur? Quod genus acci- 58
dere etiam veritati poteſt. Non ſimplex autem circa ſuaſorias error in pleriſque declamatoribus fuit, qui dicendi genus in his diverſum, atque in totum illi judiciali contrarium eſſe exiſtimarunt. Nam et principia abrupta, et concitatam ſemper orationem, et in verbis effuſiorem (ut ipſi vocant) cultum affectaverunt, et earum breviores utique commentarios, quam judicialis [p] materiæ, facere elaborarunt. Ego porro ut procemio video non utique opus 59
eſſe ſuaſoriis, propter quas dixi ſupra cauſſas, ita cur initio [q] furioſo ſit exclamandum, non intelligo: cum propoſita conſultatione [r] rogatus ſententiam, ſi modo eſt ſanus, non quiritet [s], ſed quam maxime poteſt civili et humano ingreſſu mereri aſſenſum deliberantis velit. Cur autem [t] 60
torrens, et utique [u] æqualiter concitata ſit in ea dicentis

[n] hortationem morum G. morum *etiam* Jenſ. orationem morum *al. Quid ſi* curationem? [o] Cæſari profuerit G. [p] legalis G. Jenſ. *et libri plerique ap. Burm.* judicialis *videtur eſſe a Regio.* [q] inſcio G. initium Jenſ. [r] conſalutatione G. [s] quæritet G. Jenſ. *et al.* [t] igitur G. Jenſ. [u] ubique *conj. Burmanni et Walkeri ad Cic. de N. D.* 3, 40.

hic frater *in rationem amorum compoſitus* dici poſſit, obſcuriuſculum eſt. Forte hoc vult, fratris orationem ita eſſe comparatam, ut *rationis amorum*, et quid ſolenne ſit amantibus, ſororem admoneat. Sed lucidus, candidus, clarus eſſe ſolet Fabius. Illud apparet, hoc agi a minore fratre Clodiæ, ut ægrum et ſaucium amore Cœlii animum ſororis ab cogitationibus violentis et furioſis revocet, verbo *curet*. Igitur ſuſpicatus ſum, legi debere, *in curationem amorum compoſitus*: ita utriuſque orationis finis exprimeretur, nec obſcurus mihi eſſet Fabius. Qui legerit totam illam proſopopœiam, non male, ſpero, de iſta conjectura exiſtimabit.

55. *de pœna Theodoti*] Qui Ptolemæum, pupillum ſuum, ad cædem Pompeii M. impulerat.

58. *veritati*] Veræ cauſæ hoc poteſt evenire, ut in ea tum de utilitate tum de honeſtate quæratur.

oratio, cum vel præcipue moderationem rationemque conſilia deſiderent? Neque ego negaverim, ſæpius ſubſidere in controverſiis impetum dicendi prooemio, narratione, argumentis: quæ [x] ſi detrahas, id fere ſupererit, quo ſuaſoriæ conſtant: verum id quoque æqualius erit, non tu-
61 multuoſius atque turbidius. Verborum autem magnificentia non validius [z] eſt affectanda ſuaſorias declamantibus; ſed contingit magis. Nam et perſonæ fere magnæ fingentibus placent, *regum*, *principum*, *populi*, *ſenatus*, et res ampliores: ita cum verba rebus aptentur, ipſo mate-
62 riæ nitore clareſcunt. Alia veris conſiliis ratio eſt: ideoque Theophraſtus quam maxime remotum ab omni affectatione [a] in deliberativo genere voluit eſſe ſermonem, ſecutus in hoc auctoritatem præceptoris ſui, quamquam diſ-
63 ſentire ab eo non timide ſolet. Namque Ariſtoteles idoneam maxime ad ſcribendum *demonſtrativam*, proximamque ab ea *judicialem* putavit: videlicet quoniam prior illa tota eſſet oſtentationis, hæc ſecunda egeret artis, vel ad fallendum, ſi ita popoſciſſet utilitas; conſilia fide pruden-
64 tiaque conſtarent. Quibus in demonſtrativa conſentio; nam et omnes alii ſcriptores [b] idem tradiderunt: in judiciis autem conſiliiſque ſecundum conditionem ipſius, quæ tractabitur, rei accommodandam dicendi credo rationem [c].
65 Nam et Philippicas Demoſthenis eiſdem, quibus habitas

[x] quem G. [z] avidius G. [a] Affectione Jenſ. *et libri plur. ap. Burm.* affectatione *videtur eſſe a conjectura Regii.* [b] præceptores G. *et* Voſſ. 2. [c] orationem Jenſ. *male.*

62. *ab omni affectatione*] Parum aberat, quin alterum *Affectione* præferrem, nomen rhetoribus non infrequens, et huic rei aptiſſimum. πάθος enim eſt, quod ex Tullianis finitionibus apparet. De Inv. 1, 25. Affectio *eſt animi aut corporis ex tempore* (h. e. pro diverſa ratione temporis) *aliqua de cauſa commutatio, ut lætitia, cupiditas, metus, moleſtia, morbus, debilitas, et alia, quæ genere in eodem reperiuntur.* Latius etiam definit de Inv. 2, 58. Affectio *eſt quædam ex tempore, aut ex negotiorum eventu, aut adminiſtratione, aut hominum ſtudio, commutatio rerum, ut non tales, quales ante habitæ ſint, aut plerumque haberi ſoleant, habendæ videantur eſſe* &c. Add. noſter 11, 3, 181. *Affectiones* igitur et perturbationes animi, quæ vero maxime officiunt, removendæ ſunt in deliberatione, ubi verum quæritur unice. *Affectatio* omnis ubique cavenda. Sic initio cogitatabam: nec nunc falſa puto, ſi rem ipſam ſpectes. Sed valuit deinde ratio verior, ut nunc videtur, qua de *affectando* minime verborum ornatu et magnificentia hic quidem agi, ex tota orationis ſerie mihi liquebat.

65. *Philippicas Demoſthenis*] Quidni? qui enim populo ſuadet, qui verum videre non poteſt; illi adhibendæ ſunt machinæ omnes artis. Par fere *ſententiarum* in Sena-

in judiciis orationes, video eminere virtutibus: et Ciceronis ſententiæ et conciones non minus clarum, quam eſt in accuſationibus ac defenſionibus, eloquentiæ lumen oſtendunt. Dicit tamen idem de ſuaſoria, hoc modo, *Tota autem oratio, ſimplex et gravis, et ſententiis debet ornatior eſſe, quam verbis.* Uſum exemplorum [d] nulli materiæ ma- 66
gis convenire merito fere omnes conſentiunt, cum plerumque videantur reſpondere futura præteritis, habeaturque experimentum velut quoddam rationis teſtimonium. Brevitas quoque aut copia non genere materiæ, ſed modo, 67
conſtant. Nam ut in conſiliis plerumque ſimplicior quæſtio eſt, ita ſæpe in cauſſis minor. Quæ omnia vera eſſe ſciet, ſi quis non orationes modo, ſed hiſtorias etiam (namque in his conciones atque ſententiæ plerumque ſuadendi ac diſſuadendi funguntur officio) legere maluerit, quam in commentariis rhetorum conſeneſcere. Inveniet 68
enim, nec in conſiliis abrupta initia, et concitatius ſæpe [e] in judiciis dictum, et verba aptata rebus in utroque genere, et breviores aliquanto cauſſarum orationes, quam ſententiarum. Ne illa quidem in his vitia deprehendet, 69
quibus quidam declamatores laborant, quod et contra ſentientibus inhumane conviciantur, et ita plerumque dicunt [f], tamquam ab iis, qui deliberant, utique diſſentiant: ideoque objurgantibus ſimiliores ſunt, quam ſuadentibus. Hæc adoleſcentes ſibi ſcripta ſciant, ne aliter 70
quam dicturi ſint, exerceri velint, et in [g] deſueſcendis [h] morentur. Ceterum cum advocari cœperint in conſilia amicorum, dicere ſententiam in ſenatu, ſuadere, ſi quid

[d] non *inſ.* Jenſ. *Forte fuit* non ulli. [e] *Quid ſi inſeramus* quam? [f] debent G. *male.* [g] *om.* G. [h] diſſueſc. G. diſſuad. Jenſ. *utrumque male.*

tu CCCC amplius hominum ratio: de *concionibus* apud populum, multorum adeo capitum beluam, plane mirum non eſt. Nimirum aliud eſt ſuadere, deliberare inter paucos, nulla perturbatione occupatos; aliud in multitudine ac turba.

68. *concitatius ſæpe in jud.*] *Concitatius in judiciis dici*, peculiare nihil eſt, aut ſub exceptionis formula hic proponendum: ſicut illud non opus eſt admoneri, carere conſilia procemiis, cauſſarum orationes eſſe fere longiores. Sed quem ad modum incidit materiæ diverſitate nonnunquam, ut non ſint abrupta conſiliorum initia, ut brevius cauſa dici quam ſententia poſſit: ſic *concitatius ſæpe dictum in conſiliis* QUAM *in judiciis.* Illud *quam* igitur excidiſſe arbitror, auctoritate libri forte aliquando reponendum.

70. *præceptis*] De his loquitur præceptis Fabius, quæ a declamatorum vulgarium rationibus aliquantum diſtant, et minus ſplendoris atque tumultus habent, atque ob id ipſum minus forte fidei apud turgidos adoleſcentes inveniunt.

confulet princeps, quod præceptis fortaffe non credunt, ufu docebuntur.

IX. (XI.) Nunc de judiciali genere: quod eft præcipue multiplex, fed officiis conftat duobus, *intentionis* ac *depulfionis:* cujus partes, ut plurimis auctoribus placuit, quinque funt, *procemium, narratio, probatio, refutatio, peroratio.* His adjecerunt quidam *partitionem, propofitionem,*
2 *exceffum:* quarum priores duæ probationi fuccedunt. Nam proponere quidem, quæ fis probaturus, neceffe eft; fed et concludere: cur igitur, fi illa pars [k] cauffæ eft, non et hæc fit? *Partitio* vero difpofitionis eft fpecies, ipfa *difpofitio* pars rhetorices, et per omnes materias totumque ea-
3 rum corpus æqualiter fufa, ficut *inventio* et *elocutio.* Ideoque eam non orationis totius partem unam effe credendum eft, fed quæftionum etiam fingularum [l]. Quæ namque eft quæftio, in qua non promittere poffit orator, quid primo, quid fecundo, quid tertio fit loco dicturus? quod eft proprium *partitionis.* Quam ergo ridiculum eft, *quæftionem* quidem fpeciem effe probationis; *partitionem* autem [m], quæ fit fpecies quæftionis, partem totius orationis
4 vocari? *Egreffio* vero, vel (quod ufitatius effe cœpit) *exceffus*, five eft extra cauffam, non poteft effe pars cauffæ: five eft in cauffa, adjutorium vel ornamentum partium eft earum, ex quibus egreditur. Nam fi, quidquid in cauffa eft, pars cauffæ vocabitur: cur non *argumentum, fimilitudo, locus communis, affectus, exempla,* partes vocentur [n]?
5 Tamen nec iis affentior, qui detrahunt *refutationem*, tamquam probationi fubjectam, ut Ariftoteles: hæc enim eft, quæ conftituat; illa, quæ deftruat. Hoc quoque idem aliquatenus novat, quod procemio non *narrationem* fubjungit, fed *propofitionem.* Verum id facit, quia *propofitio* genus, *narratio* fpecies videtur: et hac non femper, illa
6 vero [o] femper et ubique credit opus effe. Verum ex his, quas conftitui, partibus, non ut quidque primum dicendum, ita primum cogitandum eft: fed ante omnia intueri oportet, *Quod fit genus cauffæ? Quid in ea quæratur? Quæ profint? Quæ* [p] *noceant?* deinde, *Quid confirmandum* fit,
7 ac *refellendum?* tum, *Quo modo narrandum? Expofitio* e-

[k] par Jenf. *fphalma. Sic contra* par *pro* pars 3, 10, 4, d. [l] fingularium G. Jenf. [m] quidem G. Jenf. [n] vocemus G. [o] *om.* G. Jenf. [p] quid noceat G.

IX, 1. *probationi fuccedunt*] Sub ea, ut fub toto partes, continentur. Sic fere 1, 5, 45. et apertiffime mox 3, 10, 4.

nim probationum eſt præparatio: nec eſſe utilis poteſt, niſi prius conſtiterit [r], quid debeat de probatione promittere. Poſtremo intuendum, quemadmodum judex ſit conciliandus. Neque enim, niſi totis cauſſæ partibus diligenter inſpectis, ſcire poſſumus, qualem nobis facere animum cognoſcentis expediat, ſeverum, an mitem, concitatum, an remiſſum, adverſum gratiæ, an obnoxium. Ne- 8
que ideo tamen eos probaverim, qui ſcribendum quoque procemium noviſſime putant. Nam ut conferri materiam omnem oportet [s], et, quid quoque loco [t] ſit opus, conſtare debet, antequam dicere aut ſcribere ordiamur: ita incipiendum ab iis, quæ prima ſunt. Nam nec pingere quiſ- 9
quam aut fingere cœpit a pedibus: nec denique ars ulla [u] conſummatur ibi [x], unde ordiendum eſt. Quid fiet alioqui, ſi ſpatium componendi orationem ſtilo non fuerit? nonne nos hæc inverſa conſuetudo deceperit? Inſpicienda igitur materia eſt, quo præcipimus ordine; ſcribenda, quo dicimus.

X. (XII.) Ceterum cauſſa omnis, in qua pars altera *agentis* eſt, altera *recuſantis*, aut unius rei controverſia conſtat, aut plurium. Illa [z] *ſimplex* dicitur; hæc [a] *conjuncta*. Una controverſia eſt per ſe *furti*, per ſe *adulterii*. Plures aut ejuſdem generis, ut *in pecuniis repetundis*: aut diverſi, ut *ſi quis ſacrilegii ſimul et homicidii* accuſetur. Quod nunc in publicis judiciis non accidit, quoniam prætor certa lege ſortitur: principum autem et ſenatus cognitionibus frequens eſt: et populi fuit. Privata quoque 2
judicia ſæpe unum judicem habere multis et diverſis formulis ſolent: nec aliæ ſpecies erunt, etiam ſi unus a duobus duntaxat eamdem rem, atque ex eadem cauſſa petet; aut duo ab uno; aut plures a pluribus; quod accidere in hæreditariis litibus interim ſcimus: quia, quamvis in multis perſonis, cauſſa tamen una eſt, niſi ſi [b] conditio per-

[r] conſtituerit G. Jenſ. [s] *om.* G. Jenſ. [t] *om. iidem.* [u] illa Jenſ. [x] inde G. [z] Hæc G. Jenſ. [a] illa *iidem, et plures ap. Burm. nec inſolens permutari loca horum prænominum.* [b] ſi *om.* G. Jenſ. *ſed alterum elegantius.*

9. *præcipimus—dicimus*] Obſcuritatis aliquid contrahere hic locus poteſt, quod duo verba ejuſdem generis ad diverſa ſubjecta referuntur. *Præcipimus* ad ipſum Fabium pertinet, *dicimus* etiam ad futuros oratores.

X, 1. *in pecun. repet.*] Neque enim propter unum furtum fur aliquis aut injuſtus eſſe incipit. Igitur in repetundarum cauſa plura fere unius generis crimina, plures controverſiæ concurrunt.

3 ſonarum quæſtiones variaverit. Diverſum his tertium ge-
nus, quod dicitur *comparativum:* cujus rei tractatus in
parte cauſſæ frequens eſt : ut cum apud centumviros poſt
alia quæritur et hoc, *Uter dignior hæreditate ſit?* Rarum
eſt autem, ut in foro judicia propter id ſolum conſtituan-
tur, ſicut *divinationes*, quæ fiunt de accuſatore conſtituen-
do, et nonnumquam inter delatores, *Uter præmium merue-*
4 *rit?* Adjecerunt quidam numero *mutuam accuſationem*,
quæ ἀντικατηγορία vocatur : aliis videlicet ſuccedere hanc
quoque comparativo generi exiſtimantibus : cui ſimilis
erit petitionum invicem diverſarum : quod accidit vel fre-
quentiſſime. Id ſi et ipſum vocari debet ἀντικατηγορία,
(nam proprio caret nomine) duo [c] erunt genera ejus, alte-
rum, quo litigatores idem crimen invicem intentant;
alterum, quo aliud atque aliud. Cui et petitionum con-
5 ditio par [d] eſt. Cum apparuerit genus cauſſæ, tum intue-
bimur, negeturne factum, quod intenditur? an defenda-
tur? an alio nomine appelletur? an a genere actionis re-
pellatur [e]? unde ſunt ſtatus.

XI. (XIII.) His inventis, intuendum deinceps Herma-
goræ videtur, quid ſit *quæſtio, ratio, judicatio, continens*, id
eſt συνέχον, vel, ut alii vocant, *firmamentum*. *Quæſtio* la-
tius intelligitur omnis, de qua in utramque partem, vel in
2 plures dici credibiliter poteſt. In judiciali autem materia
dupliciter accipienda eſt : altero modo, quo dicimus mul-
tas quæſtiones habere controverſiam, quo etiam minores
omnes complectimur : altero, quo ſignificamus ſummam
illam, in qua cauſſa vertitur : de hac nunc loquor, ex qua
naſcitur ſtatus, *An factum* ſit? *Quid* [f] *factum* ſit? *An recte*
3 *factum* ſit? Has Hermagoras, et Apollodorus, et alii plu-
rimi ſcriptores proprie *quæſtiones* vocant; Theodorus (ut
dixi) *capita generalia*, ſicut illas minores, aut ex illis pen-
dentes, *ſpecialia*. Nam et quæſtionem ex quæſtione naſci,
4 et ſpeciem in ſpecies dividi convenit. Hanc igitur quæ-
ſtionem veluti principalem vocant ζήτημα. *Ratio* autem
eſt, qua id, quod factum eſſe conſtat, defenditur. Et cur
non utamur eodem, quo ſunt uſi fere omnes, exemplo?
Oreſtes matrem occidit: hoc conſtat : dicit *ſe juſte feciſſe:*
ſtatus erit qualitatis: quæſtio, *An juſte fecerit?* ratio, *quod
Clytæmneſtra maritum ſuum, patrem Oreſtis, occidit:* hoc
αἴτιον dicitur : κρινόμενον autem *judicatio, An oportuerit vel
5 nocentem matrem a filio occidi?* Quidam diviſerunt αἴτιον et

[c] ergo *inſ.* Jenſ. [d] pars Jenſ. [e] *om.* Jenſ. [f] quid f. ſ. *om.* G.

αἰτίαν, ut eſſet altera, propter quam *judicium* conſtitutum
eſt, ut *occiſa Clytæmneſtra*; altera, qua *factum* defendi-
tur, ut *occiſus Agamemnon*. Sed tanta eſt circa verba diſ-
ſenſio, ut alii αἰτίαν cauſſam judicii, αἴτιον autem facti vo-
cent, alii eadem[g] in contrarium vertant. Latinorum qui-
dam hæc *initium* et *rationem* vocaverunt: quidam utrum-
que eodem nomine appellant. Cauſſa quoque ex cauſſa, 6
id eſt αἴτιον ἐξ αἰτίου[h] naſci videtur: quale eſt, *Occidit Aga-
memnonem Clytæmneſtra, quia ille filiam communem immola-
verat, et captivam pellicem adducebat.* Iidem putant, et
ſub una quæſtione plures eſſe rationes: ut *ſi Oreſtes et al-
teram afferat matris necatæ cauſſam, quod reſponſis ſit im-
pulſus:* quot autem cauſſas faciendi, totidem judicatio-
nes: nam et hæc erit judicatio, *An reſponſis parere debue-* 7
rit? Sed et una cauſſa plures habere quæſtiones et judica-
tiones (ut ego arbitror) poteſt: ut in eo, qui, cum adul-
teram deprehenſam occidiſſet, adulterum, qui tum effuge-
rat, poſtea in foro occidit. Cauſſa enim eſt una, *Adulter
fuit:* quæſtiones et judicationes, *An illo tempore, an illo
loco licuerit occidere?* Sed ſicut, cum ſint plures quæſtio- 8
nes, omneſque ſuos ſtatus habeant, cauſſæ tamen ſtatus
unus ſit[i], ad quem referuntur omnia: ita judicatio maxi-
me propria, de qua pronuntiatur. Συνέχον autem (quod, 9
ut dixi) *continens* alii, *firmamentum* alii putant, Cicero *fir-
miſſimam argumentationem defenſoris, et appoſitiſſimam ad
judicationem*) quibuſdam id videtur eſſe, poſt quod nihil
quæritur: quibuſdam id, quod ad judicationem firmiſſi-
mum affertur. Cauſſa facti non in omnes controverſias 10
cadit. Nam quæ fuerit cauſſa faciendi, ubi factum ne-
gatur? At[l] ubi cauſſa tractatur, negant eodem loco eſſe
judicationem, quo quæſtionem. Idque et in Rhetoricis
Cicero et in Partitionibus dicit. Nam[m] in conjectura eſt 11
quæſtio ex illo, *Factum*; *non factum*; *an factum ſit?* Ibi
ergo judicatio, ubi quæſtio: quia in eadem re prima
quæſtio, et extrema diſceptatio. At in qualitate, *Matrem
Oreſtes occidit: recte*[n]; *non recte*; *An recte occiderit?* quæ-
ſtio, nec ſtatim judicatio. Quando ergo? *Illa patrem*

[g] eandem Jenſ. [h] αἰτίων G. [i] *forte* eſt. [l] Aut G. Jenſ. [m] et *inſ.* Jenſ. [n] *om.* G.

7. *adulterum—in foro occidit*] Tractat hanc ſpeciem Bynkerſh. obſervatt. 5, 8. p. 42.

10. *Cicero*] in Rhetoricis ſ. de Inv. 1, 13, et 14. in Partit. c. 29, et 30.

meum occiderat; *Sed non ideo tu matrem debuiſti occidere*;
12 *An debuerit?* hic judicatio. Firmamentum autem verbis
ipſius ponam, ſi velit Oreſtes dicere, *Ejuſmodi animum ma-*
tris ſuæ in patrem ſuum, in ſe ipſum ac ſorores, in regnum,
in famam generis ac familiæ, ut merito [o] *ab ea pœnas liberi*
13 *ſui potiſſimum petere debuerint.* Utuntur alii et talibus ex-
emplis, *Qui bona paterna conſumſerit, ne concionetur: in*
opera publica conſumſit: quæſtio, *An, quiſquis conſumſerit,*
14 *prohibendus ſit?* judicatio, *An qui ſic?* Vel, ut in cauſſa
militis Mariani [p], qui C. Luſium tribunum, vim ſibi infe-
rentem, interfecit, quæſtio, *An jure fecerit?* ratio, *quod is*
vim afferebat: judicatio, *An indemnatum, an Tribunum a*
milite occidi oportuerit [q] *?* Alterius etiam ſtatus quæſtionem,
15 alterius judicationem putant. Quæſtio qualitatis, *An*
recte Clodium Milo occiderit? Judicatio conjecturalis, *An*
16 *Clodius inſidias fecerit?* Ponunt et illud, ſæpe cauſſam in
aliquam rem dimitti, quæ non ſit propria quæſtionis, et
de ea judicari: a quibus multum diſſentio. Nam et illa
quæſtio, *An omnes, qui paterna bona conſumſerint* [r], *concione*
ſint prohibendi? habeat oportet ſuam judicationem. Ergo
non alia quæſtio, alia judicatio erit [s]; ſed plures quæſtio-
17 nes, et plures judicationes. Quid? non in cauſſa Milonis
ipſa conjectura refertur [t] ad qualitatem? nam ſi eſt inſi-
diatus Clodius, ſequitur, ut recte ſit occiſus. Cum vero
in aliquam rem miſſa cauſſa eſt, et [u] receſſum [x] a quæſtio-
ne, quæ erat conſtituta: hic quæſtio, ubi judicatio eſt.
18 Paullum in his ſecum etiam Cicero diſſentit. Nam in
Rhetoricis (quemadmodum ſupra dixi) Hermagoram eſt
ſecutus; in Topicis, ex ſtatu effectam contentionem κρινό-
μενον exiſtimat: idque Trebatio, qui juris erat conſultus,

[o] *om.* G. [p] Arunci, qui Luſ. G. Jenſ. *Mire hic variatur in MSS. apud Burm.* [q] libuerit *iid.* [r] conſumſerunt G. [s] *om.* G. [t] referatur G. Jenſ. [u] *om.* G. Jenſ. [x] eſt *inſ. iid.*

12. *verbis ipſius*] Tullii puta de Inv. 1, 14.

14. *militis Mariani*] Declamationis III inter Quinctilianeas argumentum.

18. *in Topicis*] c. 25. Verba, quibus *alludit* Trebatio, h. e. cum illo jocatur, hæc ſunt. *Quæ ex ſtatu contentio efficitur, eam Græci κρινόμενον vocant. Mihi* PLACET (nota formulam ICtorum) *id, quoniam quidem ad te ſcribo,* qua de re agitur, *vocari.* Ad nauſeam nempe repetebant illud ſuum *qua de re agitur* ICti: quod ipſum ridet pro Mure. c. 13. *Neque tamen quidquam tam anguſte ſcriptum eſt, quo ego non poſſim* QUA DE RE AGITUR *addere.* Sed alias tamen ſic quoque laudat M. Calidium: QUA DE RE AGITUR *autem illud, quod multis locis in ICtorum includitur formulis, et ubi eſſet, videbat.*

alludens, *qua de re agitur* appellat: quibus id continea-
tur, *continentia*, quaſi firmamenta defenſionis, quibus ſub-
latis defenſio nulla ſit. At in Partitionibus oratoriis *fir-* 19
mamentum, quod opponitur defenſioni: quia *continens*,
quod primum ſit, ab accuſatore dicatur: *ratio*, a reo; ex
rationis et firmamenti quæſtione, *diſceptatio* ſit *judicatio-*
num. Verius igitur et brevius, qui ſtatum et continens et
judicationem idem eſſe voluerunt: *continens* autem id eſſe,
quo ſublato lis eſſe non poſſit. Hi[z] mihi videntur utram- 20
que cauſſam complexi, et *quod Oreſtes matrem*, et *quod Cly-*
tæmneſtra Agamemnonem occiderit. Iidem judicationem et
ſtatum conſentire ſemper exiſtimarunt[a]. Nec enim aliud 21
eorum rationi conveniens fuiſſet. Verum hæc affectata
ſubtilitas circa nomina rerum ambitioſe laboret, a nobis
in hoc[b] aſſumta ſolum, ne parum diligenter inquiſiſſe de
opere, quod aggreſſi ſumus, videremur: ſimplicius autem
inſtituenti non eſt neceſſe per tam minutas rerum particu-
las rationem docendi[c] concidere: quo vitio multi quidem 22
laborarunt, præcipue tamen Hermagoras, vir alioqui ſub-
tilis, et in plurimis admirandus, tantum diligentiæ nimi-
um ſolicitæ, ut ipſa ejus reprehenſio laude aliqua non in-
digna ſit. Hæc autem brevior, et vel ideo lucidior multo 23
via, neque diſcentem per ambages fatigabit, nec corpus
orationis in parva momenta diducendo conſumet. Nam
qui viderit, quid ſit, quod in controverſiam veniat? quid
in eo, et per quæ velit efficere pars diverſa? quid noſtra?
quod in primis eſt intuendum: nihil eorum ignorare, de
quibus ſupra diximus, poterit. Nec eſt fere quiſquam, 24
modo non ſtultus, atque ab omni prorſus uſu dicendi re-
motus, quin ſciat, et quid litem faciat, (quod ab illis
cauſſa vel *continens* dicitur) et quæ ſit inter litigantes
quæſtio, et de quo judicari oporteat: quæ omnia idem
ſunt. Nam et de eo quæſtio eſt, quod in controverſiam
venit: et de eo judicatur, de quo quæſtio eſt. Sed non 25
perpetuo intendimus in hæc animum, et cupiditate laudis
utcumque acquirendæ, vel dicendi voluptate evagamur,
quando uberior ſemper extra cauſſam materia eſt, quia in
controverſia pauca ſunt, extra[d] omnia: et hic dicitur de
iis, quæ accepimus; illic, de quibus volumus. Nec tam 26
hoc præcipiendum eſt, ut quæſtionem, continens, judica-
tionem inveniamus, (nam id quidem facile eſt) quam ut

[z] Hoc mihi videtur G. Jenſ. [a] exiſtimant *iid.* [b] hæc Jenſ. [c] di-
cendi G. Jenſ. *et plures ap. Bur.* [d] exempla G.

intueamur [e] semper, aut certe, si digressi fuerimus, saltem respiciamus, ne plausum affectantibus arma excidant.
27 Theodori schola (ut dixi) omnia refert ad *capita*. His plura intelliguntur: uno modo summa quæstio, item ut status; altero ceteræ, quæ ad summam referuntur [f]: tertio propositio cum affirmatione; ut dicimus, *Caput rei est apud Menandrum*, κεφάλαιόν ἐστιν. In universum autem, quidquid probandum est, erit *caput*: sed id majus, aut
28 minus. Et quoniam, quæ de his erant a scriptoribus artium tradita, verbosius etiam, quam necesse erat, exposuimus: præterea, quæ partes essent judicialium caussarum, supra [g] dictum est: proximus liber procemia [h], id est exordia, concipiet.

[e] intuamur Jens. [f] referantur *id.* [g] *om. id.* [h] prima *id. et al.*

M. FABII QUINCTILIANI

DE

INSTITUTIONE ORATORIA

LIBER QUARTUS.

PROŒMIUM.

PERFECTO, Marcelle Victori, operis tibi dedicati tertio libro et jam quarta fere laboris parte tranſacta, novæ inſuper mihi diligentiæ cauſſa, et altior ſolicitudo, quale judicium hominum emererer, acceſſit. Adhuc enim velut ſtudia inter nos conferebamus: et, ſi parum noſtra inſtitutio probaretur a ceteris, contenti fore domeſtico uſu videbamur, ut tui meique filii formare diſciplinam ſatis
2 putaremus. Cum vero mihi Domitianus Auguſtus ſororis ſuæ nepotum delegaverit curam, non ſatis honorem judiciorum cæleſtium intelligam[a], niſi ex hoc quoque
3 oneris magnitudinem metiar. Quis enim mihi aut mores excolendi ſit modus, ut eos non immerito probaverit ſanctiſſimus cenſor? aut ſtudia, ne fefelliſſe[b] in his videar

[a] intelligebam G. [b] refelliſſe G. *non male.*

2. *ſororis ſuæ nepotum*] Nepotum Domitiani ipſius ex ſorore ſua, quam Flavio Clementi, fratri ſuo patrueli deſponderat. Hos ſororis ſuæ filios ſucceſſores palam deſtinaverat ſibi Domitianus ap. Suet. c. 15. Vid. Dodwelli Ann. Quinc. c. 34.

2. *judiciorum cæleſtium*] Quæ ab eo profecta eſſent, qui ſe *Dominum Deumque* Romanorum palam ferret. Paſſim invehuntur in illam impudentiam, cui Martialis, et ipſe hic Fabius noſter, lenocinati ſunt, ſeveriores, Plinius præſertim in panegyrico. In Domitiano nempe deteſtata eſt poſterior ætas, quod deinde Conſtantinopolitani multo ſolennius uſurparunt, hiſcere audente nemine.

3. *ſanctiſſimus cenſor*] De *ſanctiſſimo* concedendum eſt homini beneficiis et metu devincto: PERPETUUM CENSOREM hodieque celebrant nummi complures.

principem, ut in omnibus, ita in eloquentia quoque, eminentiſſimum? Quod ſi nemo miratur poetas maximos ſæ- 4
pe feciſſe, ut non ſolum initiis operum ſuorum Muſas invocarent, ſed provecti quoque longius, cum ad aliquem graviorem veniſſent locum, repeterent vota, et velut nova precatione uterentur: mihi quoque profecto poterit ig- 5
noſci, ſi, quod initio, quum primum hanc materiam inchoavi, non fecerim [c], nunc omnes in auxilium deos, ipſumque in primis, quo neque præſentius aliud, neque ſtudiis magis propitium [d] numen eſt, invocem: ut, quantum nobis exſpectationis adjecit, tantum ingenii adſpiret, dexterque ac volens adſit, et me, qualem eſſe credidit, faciat.
Cujus mihi religionis non hæc ſola ratio, quæ maxima, 6
eſt; ſed alia [e], qua ſic procedit ipſum opus, ut majora præteritis ac magis ardua ſint, quæ ingredior. Sequitur enim, ut *judicialium cauſſarum*, quæ ſunt maxime variæ ac multiplices, ordo explicetur: quod *procœmii* ſit officium; quæ *ratio narrandi*; quæ *probationum* ſit *fides*, ſeu *propoſita* confirmamus, ſeu *contra dicta* diſſolvimus; quanta vis in *perorando*, ſeu reficienda brevi repetitione rerum memoria eſt judicis, ſive affectus (quod eſt longe potentiſſimum) commovendi. De quibus partibus ſingulis quidam ſepara- 7
tim ſcribere maluerunt, velut onus totius corporis veriti, et ſic quoque complures de unaquaque earum libros ediderunt: quas ego omnes auſus contexere, prope infinitum mihi laborem proſpicio, et ipſa cogitatione ſuſcepti muneris fatigor. Sed durandum eſt, quia cœpimus: et, ſi viribus deficiemur [f], animo tamen perſeverandum.

I. Quod *principium* Latine vel *exordium* dicitur, majore quadam ratione Græci videntur προοίμιον nominaſſe: quia a noſtris initium modo ſignificatur, illi ſatis clare partem hanc eſſe ante ingreſſum rei, de qua dicendum ſit, oſtendunt. Nam ſive propterea, quod οἴμη *cantus* eſt, et citha- 2
rœdi pauca illa, quæ, antequam legitimum certamen [g]

[c] feceram G. *recte, puto.* [d] proprium G. [e] alioqui G. alioquin Jenſ. *Bene, arbitror, Obr.* alia, quia. [f] deficiemus G. *et plures ap. Bur.* [g] carmen *conj. Burm.*

4. *repeterent vota*] Quod a Patre ſuo didicerunt, Homero, qui ante Bœotiam, ſ. catalogum navium ſecundo Iliados ſubjunctam, prope adulatorie Muſas compellat. Imitatus deinde Virgilius 7, 641, &c.

I, 2. *legitimum certamen*] Ipſum agona, in quo de fama artis certant et contendunt. De muſicis certaminibus plena omnia. Vid. v. g. Sueton. Nero. c. 12, item 22 et 23, &c. Et *certamen*, ἀγῶνα, di-

inchoent, emerendi favoris gratia canunt, *procemium* cognominaverunt: oratores quoque ea, quæ, prius quam cauſſam exordiantur, ad conciliandos ſibi judicum animos
3 præloquuntur, eadem appellatione ſignarunt: ſive, quod οἶμον iidem Græci *viam* appellant, id, quod ante ingreſſum rei ponitur, ſic vocare eſt inſtitutum: certe *proœmium* eſt, quod apud judicem, prius quam cauſſam cognoverit, proſit: vitioſeque in ſcholis facimus, quod exordio ſemper
4 ſic utimur, quaſi cauſſam judex jam noverit. Cujus rei licentia ex hoc eſt, quod ante declamationem illa velut imago litis exponitur. Sed in foro quoque contingere iſtud principiorum genus ſecundis actionibus poteſt; primis quidem raro; numquam [h], niſi forte apud eum, cui
5 res aliunde jam nota ſit, dicimus. Cauſſa principii nulla eſt alia, quam ut auditorem, quo ſit nobis in ceteris partibus accommodatior, præparemus. Id fieri tribus maxime rebus, inter auctores plurimos conſtat, ſi *benevolum, attentum, docilem* fecerimus: non quia iſta non [i] per totam actionem ſint cuſtodienda, ſed quia initiis præcipue [k] neceſſaria, per quæ in animum judicis, ut procedere ultra poſſi-
6 mus, admittimur [l]. *Benevolentiam* aut a perſonis ducimus, aut a cauſſis accipimus. Sed *perſonarum* non eſt (ut plerique crediderunt [m]) triplex tantum [n] ratio, *ex* [o] *litigato-*
7 *re, et adverſario, et judice.* Nam exordium duci nonnumquam etiam [p] ab actore cauſſæ ſolet. Quamquam enim pauciora de ſe ipſo dicit, et parcius, plurimum tamen ad omnia momenti eſt in hoc poſitum, ſi *vir bonus* creditur. Sic enim continget, ut non ſtudium advocati videatur afferre, ſed pene teſtis fidem. Quare in primis exiſtimetur veniſſe ad agendum, ductus officio vel cognationis, vel amicitiæ, maximeque, ſi fieri poterit [q], reipublicæ, aut ali-
8 cujus certe non mediocris exempli. Quod ſine dubio multo magis ipſis litigatoribus faciendum eſt, ut ad agen-

[h] *Sic* G. *et* Jenſ. *atque* Regius. raro umquam, niſi *al.* [i] iſta per totam actionem non G. Jenſ. [k] maxime *iid.* [l] admittitur G. admittamur Jenſ. *quod probo.* [m] crediderint Jenſ. *ſignificatione potentiali.* [n] *om.* G. Jenſ. [o] a G. [p] *om.* G. [q] poteſt G. Jenſ.

cunt, quoties de fama dimicant, etiam ſoli et æmulo jam non præſente. Vid. ad 10, 1, 31.

4. *ſecundis actionibus*] Cum major cauſa vel ab eodem iterum agitur, vel inter plures diviſa eſt. Ita *ſecundæ in Verrem actionis libros* habemus.

7. *alicujus—exempli*] Oſtendat v. g. patronus, ab aliis magnis et bonis viris cauſas id genus ſusceptas. Erat, cum ſuſpicarer, pro *exempli*, legi debere *emolumenti*: quibus nominibus permutandis com-

dum magna atque honeſta ratione, aut etiam neceſſitate
acceſſiſſe videantur. Sed ut [r] præcipua in hoc dicentis
auctoritas [s], ſi omnis in ſubeundo negotio ſuſpicio ſor-
dium, aut odiorum, aut ambitionis abfuerit: ita quædam
in his quoque commendatio tacita, ſi nos infirmos et im-
pares ingeniis [t] contra agentium dixerimus [u], qualia ſunt
pleraque Meſſalæ procemia. Eſt enim naturalis favor pro 9
laborantibus: et judex religioſus libentiſſime patronum
audit, quem juſtitiæ [x] ſuæ minime timet. Inde illa vete-
rum circa occultandam eloquentiam ſimulatio, multum ab
hac noſtrorum temporum jactatione diverſa. Vitandum 10
etiam, ne *contumelioſi, maligni, ſuperbi, maledici* in quem-
quam hominem ordinemve *videamur*, præcipueque [z] eo-
rum, qui lædi, niſi averſa [a] judicum voluntate, non poſ-
ſunt. Nam in judicem ne quid dicatur, non modo pa- 11
lam, ſed quod omnino intelligi poſſit, ſtultum erat mo-
nere, niſi fieret. Etiam partis adverſæ patronus dabit ex-
ordio materiam: interim cum honore, ſi eloquentiam
ejus ac gratiam nos timere fingendo, ut ea ſuſpecta ſint
judici, fecerimus: interim per contumeliam, ſed hoc per-
quam raro, ut Aſinius pro Urbiniæ hæredibus Labienum
adverſarii patronum inter argumenta malæ cauſſæ poſuit.
Negat hæc eſſe procemia Cornelius Celſus, quia ſint extra 12
litem. Sed ego cum auctoritate ſummorum [b] oratorum
magis ducor, tum pertinere ad cauſſam puto, quidquid ad
dicentem pertinet: cum ſit naturale, ut judices iis, quos
libentius audiunt, facilius etiam credant. Ipſius autem
litigatoris perſona tractanda varie eſt. Nam tum [c] digni- 13
tas ejus allegatur, tum commendatur infirmitas. Non-
numquam contingit relatio meritorum: de quibus vere-
cundius dicendum erit ſua, quam aliena, laudanti. Mul-
tum agit ſexus, ætas, conditio, [d] in feminis, ſenibus, pu-
pillis, liberos, parentes, conjuges allegantibus. Nam ſo- 14
la rectum quoque judicem inclinat miſeratio. Deguſtan-
da tamen hæc procemio, non conſumenda. Adverſarii
vero perſona prope iiſdem omnibus, ſed a contrario duc-
tis, impugnari ſolet. Nam et potentes ſequitur invi-
dia, et humiles abjectoſque contemtio, et turpes ac no-

[r] *om.* G. [s] ſit *inf.* Jenſ. [t] e *inf.* Jenſ. *et al.* [u] duxerimus G. [x] juſtitia ſua Jenſ. *et al.* [z] præcipue G. [a] adverſa G. Jenſ. [b] majorum G. [c] cum G. [d] ut *inf.* G. Jenſ.

pendiorum ſcribendi vicinia occaſionem dediſſe potuit. Sed eam ſuſpicionem ultro jam damno, cum honeſta hic magis quam utilia ſpectentur.

centes odium: quæ tria ſunt ad alienandos judicum ani-
15 mos potentiſſima. Neque hæc dicere ſatis eſt, quod da-
tur etiam imperitis, pleraque augenda, aut minuenda, ut
16 expediet. Hoc enim oratoris eſt, illud cauſſæ. Judicem
conciliabimus nobis, non tantum laudando eum, (quod
et fieri cum modo debet, et eſt tamen parti utrique com-
mune) ſed ſi laudem ejus ad utilitatem noſtræ cauſſæ con-
junxerimus, ut allegemus *pro honeſtis* dignitatem illi ſuam,
pro humilibus juſtitiam, *pro infelicibus* miſericordiam, *pro*
17 *læſis* ſeveritatem, et ſimiliter cetera. Mores quoque (ſi
fieri poteſt) judicis velim noſſe. Nam prout *aſperi*, *lenes* [e],
jucundi, *graves*, *duri*, *remiſſi* erunt, aut aſſumere in cauſ-
ſam naturas eorum, qua competent, aut mitigare, qua re-
18 pugnabunt, oportebit. Accidit autem interim hoc quo-
que, ut aut nobis *inimicus*, aut adverſario ſit *amicus*, qui
judicat: quæ res utrique parti tractanda eſt, ac neſcio, an
ei magis, in quam [f] videtur propenſior. Eſt enim non-
numquam pravis judicibus hic ambitus, adverſus amicos,
aut pro his, quibuſcum ſimultates gerant, pronuntiandi,
faciendique injuſte, ne feciſſe videantur. Fuerunt etiam
19 quidam rerum ſuarum judices. Nam et in libris obſerva-
tionum, a Septimio [g] editis, adfuiſſe Ciceronem tali cauſ-
ſæ invenio: et ego pro Regina Berenice apud eam [h] ipſam
dixi. Similis hic quoque ſuperioribus ratio eſt. Adver-
ſarius enim fiduciam partis ſuæ jactat, patronus timet
20 cognoſcentis verecundiam. Præterea detrahenda vel con-
firmanda opinio, ſi quam præcipue domo videbitur judex
attuliſſe. Metus etiam nonnumquam eſt amovendus, ut
Cicero pro Milone, ne arma Pompeii contra ſe diſpoſita
putarent [i], laboravit: nonnumquam adhibendus, ut idem
21 in Verrem facit. Sed adhibendi modus alter ille fre-

[e] leves Jenſ. [f] quem Jenſ. *Non male. Eſſe enim poteſt σύνεσις.* [g] Septimno G. [h] apud ipſam cauſam dixi G. Jenſ. eam et cam *permutata.* [i] *Sic* Jenſ. *et multi ap. Burm.* putaret *al.*

18. *faciendique injuſte*] Simili ambitu tenuibus favent quidam in cauſa mala contra potentes: quod antiquiſſimum eorum, qui res judicant, vitium fuiſſe, vel inde apparet, quod peculiari lege Deus illud inter Judæos repreſſit Ex. 23, 3.

18. *rerum ſuarum judices*] Ut hodie ſæpe ſunt principes noſtri, qui interdum homagii, ut loquuntur, religione ſolvunt ſuos conſiliarios, per quos tales cauſas judicant.

19. *Berenice*] Agrippæ, qui ſub Claudio diem ſuum obiit, filia; Agrippæ, ſub quo Hieroſolyma capta, ſoror; Titi Veſpaſiani amica, vel uxor adeo. Vid. qui temporum præſertim rationes accurate excutit, Dodwellus Ann. Quinctil. c. 18.

20. *in Verrem*] Prooemio actionis primæ in Verrem, quam ego

quens eſt et favorabilis, *Ne male ſentiat populus Romanus*,
Ne judicia transferantur; alter autem aſper et rarus, quo
minatur corruptis accuſationem: et id quidem [l] in conci-
lio ampliore utcumque [m] tutius; nam et mali inhibentur,
et boni gaudent: apud ſingulos vero numquam ſuaſerim,
niſi defecerint omnia. Quod ſi neceſſitas exigit, non erit 22
jam ex arte oratoria: non magis quam appellare, etiamſi
id quoque ſæpe utile eſt; aut, antequam pronuntiet, reum
facere: nam et minari et deferre etiam non orator poteſt.
Si cauſſa conciliandi nobis judicis materiam dabit, ex hac 23
potiſſimum aliqua in uſum principii, quæ maxime favora-
bilia videbuntur, decerpi oportebit: quo in loco Virginius
fallitur, qui Theodoro placere tradit, ut ex ſingulis quæ-
ſtionibus ſinguli ſenſus in procemium conferantur. Nam 24
ille non hoc dicit, ſed ad potentiſſimas quæſtiones judi-
cem præparandum: in quo vitii nihil erat [n], niſi in uni-
verſum id præciperet: quod nec omnis actio patitur, nec
omnis cauſſa deſiderat. Nam protinus a petitore primo
loco, dum ignota judici lis eſt, quo modo ex quæſtionibus
ducemus ſententias? nimirum res erunt indicandæ prius.
Demus aliquas, (nam id exigit ratio nonnumquam) eti-
amne potentiſſimas omnes, id eſt totam cauſſam? ſic erit
in procemio peracta narratio. Quid vero? ſi (ut frequen- 25
ter accidit) paullo eſt durior cauſſa; non benevolentia ju-
dicis petenda ex aliis partibus erit, ſed non ante concilia-
to ejus animo nuda quæſtionum committetur aſperitas?
Quæ ſi recte ſemper initio dicendi tractarentur, nihil pro-
cemio opus eſſet. Aliqua ergo nonnumquam, quæ erunt 26
ad conciliandum nobis judicem potentiſſima, non inutili-
ter interim ex quæſtionibus in exordio locabuntur. Quæ
ſint porro in cauſſis favorabilia, enumerare non eſt neceſ-
ſe, quoniam [o] et manifeſta erunt, cognita cujuſque con-
troverſiæ conditione, et omnia colligi in tanta litium vari-
etate non poſſunt. Ut autem hæc [p] *invenire* et *augere*, 27

[l] quod G. [m] utrumque G. [n] erit G. [o] quæ G. [p] hoc G. Jenſ.

orationem vel principem vel inter principes ponere ſoleo, toto quidem, illum *frequentem* et *favorabilem* metum oſtendit, illum *aſperum* et *rarum* autem præſertim c. 12 et 13. it. c. 17. Qui hic primus adſcripſit Verr. 5, 71, non cogitavit, Fabium de procemio hic agere, locum autem illum eſſe ex peroratione: cujus quidem eadem fere ſunt munia.

24. *a petitore*] Hoc eſt, cauſam cum agimus petitoris ſ. actoris. Illud *a* itaque vim τῦ *pro* habet.

ita quod lædit, aut omnino *repellere*, aut certe *minuere*, ex cauſſa eſt. Miſeratio quoque aliquando ex eadem ve-
28 nit, ſive quid paſſi ſumus grave, ſive paſſuri. Nec enim ſum in hac opinione, qua quidam, ut eo diſtare procœmium ab epilogo credam, quod in hoc præterita, in illo futura dicantur: ſed quod in ingreſſu parcius et modeſtius prætentanda eſt judicis miſericordia; in epilogo vero liceat totos effundere affectus, et fictam orationem induere perſonis, et defunctos excitare, et pignora eorum pro-
29 ducere: quæ minus exordiis ſunt uſitata. Sed hæc, quæ ſupra dixi, non movere tantum, verum ex diverſo amoliri quoque procœmio opus eſt. Ut autem noſtrum miſerabilem, ſi vincamur, exitum: ita adverſariorum ſuperbum, ſi
30 vicerint, utile eſt credi. Sed ex iis quoque, quæ non ſunt perſonarum nec cauſſarum, verum adjuncta perſonis et cauſſis, duci procœmia ſolent. Perſonis applicantur non *pignora* modo, de quibus ſupra dixi, ſed *propinquitates*, *amicitiæ*; interim *regiones* etiam, *civitateſque*, et ſi quid
31 aliud ejus, quem defendimus, cauſſa dici [r] poteſt. Ad cauſſam extra pertinet *Tempus*, unde principium pro Cœlio; *Locus*, unde pro Deiotaro; *Habitus*, unde pro Milone; *Opinio*, unde in Verrem: deinceps, ne omnia enumerentur, *Fama judiciorum*, *Exſpectatio vulgi*: nihil enim [s]
32 horum in cauſſa eſt, ad cauſſam tamen pertinet. Adjicit [t] Theophraſtus ab actione [u] principium, quale videtur eſſe Demoſthenis pro Cteſiphonte, ut ſibi [x] dicere ſuo potius arbitrio liceat rogantis, quam eo modo, quem accuſator
33 actione præſcripſerat. Fiducia ipſa ſolet opinione arrogantiæ laborare: faciunt favorem et illa pene communia, non tamen omittenda, vel ideo, ne occupentur, *optare*, *abominari*, *rogare*, *ſolicitum agere*: quia plerumque attentum quoque judicem facit [z], ſi res agi videtur nova, magna, atrox, pertinens ad exemplum: præcipue tamen, ſi judex, aut ſua vice, aut reipublicæ commovetur, cujus animus ſpe, metu, admonitione, precibus, vanitate [a] deni-

[r] duci Jenſ. *Multum hic variatur.* [s] autem G. [t] Abducit G. [u] oratione G. Jenſ. [x] ſi G. [z] faciunt G. Jenſ. [a] varietate *conj.* Almel. novitate *quidam libri. Ego nihil muto.*

30. *de quibus ſupra dixi*] Reſpicit, puto, ad ſ. 13.

33. *Fiducia ipſa ſolet*] Vid. infra ſ. 55. Cæterum ad hanc propoſitionem, tanquam ἐπεξήγησιν adjecta puto, et non nimis divellenda proinde, quæ ſequuntur de *optando*, *abominando*, *rogando*, et reliquis, quæ omnia indicant, abeſſe fiduciam cauſæ nimiam.

que, si id profuturum credemus, agitandus est. Sunt et 34
illa excitandis ad audiendum non inutilia, si nos neque
diu moraturos, neque extra caussam dicturos existiment.
Docilem sine dubio et hæc ipsa præstat attentio: sed et
illud, si breviter et dilucide summam rei, de qua cognos-
cere debeat, indicaverimus: quod Homerus atque Virgi-
lius operum suorum principiis faciunt. Nam istius rei 35
modus est, ut propositioni [b] similior sit, quam expositioni:
nec quo modo quidque [c] sit actum, sed de quibus dicturus
sit orator, ostendat. Nec video, quod hujus rei possit
apud oratores reperiri melius exemplum, quam Ciceronis
pro A. [d] Cluentio. *Animadverti, judices, omnem accusato-* 36
*ris orationem in duas divisam esse partes: quarum altera mi-
hi niti et magnopere confidere videbatur, invidia jam invete-
rata judicii Juniani; altera tantummodo consuetudinis caus-
sa timide et diffidenter attingere rationem veneficii criminum,
qua de re lege est hæc quæstio constituta.* Id tamen totum
respondenti facilius est, quam proponenti: quia hic ad-
monendus judex, illic docendus est. Nec me, quam- 37
quam magni auctores, in hoc duxerint, ut non semper fa-
cere attentum ac docilem judicem velim: non quia ne-
sciam id, quod ab illis dicitur, esse pro mala caussa, qua-
lis ea sit non intelligi: verum quia istud non negligentia
judicis contingit, sed errore. Dixit enim adversarius, et 38
fortasse persuasit: nobis opus est ejus diversa opinione:
quæ mutari non potest, nisi illum fecerimus ad ea, quæ
dicemus, docilem et attentum. Quid [e] ergo? Imminu-
enda quædam et elevanda, et quasi contemnenda esse
consentio, ad remittendam intentionem judicis, quam ad-

[b] præpos. G. Jens. [c] quidquam *iid.* [d] *om. iid.* [e] quid ergo est? minuenda quædam et lev. G.

33. *vanitate—agitandus est*] Implendus superbia quadam, ut suum honorem agi in caussæ nostræ victoria putet.

36. *hic admonendus judex, illic*] Respicit hoc etiam loco *hic* ad remotius, et *illic* ad propinquius. *Proponens* enim actor est; huic docendus est judex, ubi ita brevibus defungi non licet: *Respondens* s. reus satis habet admonere judicem.

37. *esse pro mala caussa*] Ut ille Bias monuit nautas et vectores vota in naufragii metu facientes, *Tacerent, ne Dii ipsos hic esse animadverterent:* ita pro mala causa est, si ea qualis est non intelligatur, &c. Et sane Aristoteles vel plane non vel frustra hic a Fabio reprehenditur, certe si respicimus locum 3, 14, 25. Quemadmodum enim τὸ εὔνουν ποιῆσαι et τὸ ὀργίσαι non respectu eorundem intelligitur, ita nec τὸ προσεκτικὸν et τοὐναντίον. Nempe *contrarium* hoc ad adversarium refertur, cui non attendere nimis judicem, pro nobis est: διὸ πολλοὶ εἰς γέλωτα πειρῶνται προάγειν.

39 versario præstat: ut fecit pro Ligario Cicero. Quid enim agebat aliud ironia illa, quam ut Cæsar minus se in rem, tamquam non novam, intenderet? Quid pro Cœlio, quam ut res exspectatione minor videretur? Verum ex iis, quæ proposui, aliud in alio genere caussæ desiderari
40 palam est. Genera porro caussarum plurimi quinque fecerunt, *honestum*, *humile*, *dubium* vel *anceps*, *admirabile*, *obscurum*: id est, ἔνδοξον [f], ἄδοξον, ἀμφίδοξον, παράδοξον, δυσπαρακολούθητον. Sunt, quibus recte videatur adjici *turpe*,
41 quod alii *humili*, alii *admirabili* subjiciunt. *Admirabile* autem vocant, quod est præter opinionem hominum constitutum. In *ancipiti* maxime benevolum judicem, in *obscuro* docilem, in *humili* attentum parare debemus. Nam *honestum* quidem ad conciliationem satis per se valet: in
42 *admirabili et turpi*, remediis opus est. Et eo quidam [g] exordium in duas dividunt [h] partes, *principium*, *et insinuationem*: ut sit in principiis recta benevolentiæ et attentionis postulatio: quæ quia esse in turpi caussæ genere non possit, insinuatio surrepat animis, maxime ubi frons caussæ non satis ho[illegible]a est, vel quia res sit improba, vel quia hominibus [illegible]um probetur: aut si facie quoque ipsa premitur, vel i[illegible]idia [i] consistentis ex diverso patroni, aut pa-
43 tris, vel miserabilis senis, cæci, infantis. Et quidem [l] quibus adversus hæc modis sit medendum, verbosius tradunt, materiasque ipsi sibi fingunt, et ad morem actionum prosequuntur [m]: sed hæ, cum oriantur ex caussis, quarum species consequi omnes non possumus, nisi generali[illegible]
44 prehendantur, in infinitum sunt extrahendæ. Q[illegible]e singulis consilium ex propria ratione nascetur. Illud in universum præceptum sit, ut ab iis, quæ lædunt, ad ea, quæ

[f] *om.* G. [g] quidem G. [h] dividitur G. [i] invidiosa G. Jens. [l] quidam G. [m] consequuntur Jens. perseq. G.

39. *tamquam non novam*] Incipit enim, *Novum crimen, Cæsar, atque ante hunc diem inauditum &c.* Sic pro Cœlio non multum abest, quin ludat tam operosum et severum judicium in re tantilla, *Adolescentem illustri ingenio, industria, gratia, accusari ab ejus filio, quem ipse in judicium et vocet et vocarit: oppugnari autem opibus meretriciis.* Nihil poterat dici ad minuendam admirationem atque attentionem accommodatius.

40. *Genera caussarum quinque*] Enarrantur etiam et explicantur a Cicerone de Inv. 1, 15. quem totum locum contulisse cum Fabii de exordio doctrina utile fuerit.

42. *facie quoque ipsa*] Manet in metaphora. *Frontem* dixerat, i. e. quod primum omnium in oculos et animum incurrit: *facies* itaque erit plus aliquantum, et ipsa totius caussæ ratio atque constitutio. *Frons* primum emergit, *facies* agnoscitur.

profunt, refugiamus. Si cauffa laborabimus, perfona fub-
veniat; fi perfona, cauffa: fi nihil, quod nos adjuvet,
erit, quæramus, quid adverfarium lædat: nam ut optabile
eft, plus favoris mereri: fic proximum, odii minus. In 45
iis, quæ negari non poterunt, elaborandum, ut aut mino-
ra, quam dictum eft, aut alia mente facta, aut nihil ad
præfentem quæftionem pertinere, aut emendari poffe pœ-
nitentia, aut fatis jam punita, videantur. Ideoque agere
advocato, quam litigatori, facilius: quia et laudat fine ar-
rogantiæ crimine, et aliquando utiliter etiam reprehen-
dere poteft. Nam fe quoque moveri interim finget, ut 46
pro Rabirio Poftumo Cicero, dum aditum fibi ad aures fa-
ciat, et auctoritatem induat [n] vera fentientis, quo magis
credatur vel defendenti eadem, vel neganti. Ideoque
hoc primum intuemur, litigatoris an advocati perfona fit
utendum, quoties utrumque fieri poteft: nam id [o] in fcho-
la liberum eft: in foro rarum, ut fit idoneus rei fuæ quif-
que † defenfor. Declamaturus autem maxime pofitas in 47
affectibus cauffas propriis perfonis debet induere. Hi
funt enim, qui mandari non poffunt: nec eadem vi perfe-
runtur alieni animi, qua fui, motus. His etiam de cauf- 48
fis infinuatione videtur opus effe, fi adverfarii actio judi-
cum animos occupaverit, vel fi dicendum apud fatigatos
eft: quorum alterum promittendo noftras probationes, et
adverfas eludendo [p], vitabimus; alterum et fpe brevitatis,
et iis, quibus attentum fieri judicem docuimus. Et ur- 49
banitas opportuna reficit animos, et undecumque petita
judicis voluptas levat tædium. Non inutilis etiam eft
ratio occupandi, quæ videntur obftare: ut Cicero dicit,
Scire [q] *fe mirari quofdam, quod is, qui per tot annos defende-
rit multos, læferit neminem, ad accufandum Verrem defcen-
derit:* deinde oftendit, hanc ipfam fociorum defenfio-

[n] induit G. Jenf. [o] illud *iid.* † *Nonne aptius* quifquam? *Si enim rarum, quo modo* quifque? [p] eluendo G. Jenf. [q] *om.* G.

46. *pro Rabirio*] Ubi illa in primis præclara c. 1. *Sed tamen fi quis eft, qui illam Poftumi five inanem fpem, five inconfultam rationem, five (graviffimo verbo utar) temeritatem, vituperandam putet, ego ejus opinioni non repugno: illud tamen depreeor, ut, cum ab ipfa fortuna crudeliffime videat hujus confilia effe multata, ne quid ad eas ruinas, quibus hic oppreffus eft, addendum acerbitatis putet.*

48. *eludendo, vitabimus*] Quod dixi, in Gothano libro effe *eluendo*, illud forte non temere eft; fed *eluere* pofitum ut *diluere*. Interim *eludendo* bonum effe non nego.

49. *Cicero dicit*] Principio Divinationis in Cæcilium.

50 nem *; quod fchema *πρόληψις* dicitur. Id cum fit utile aliquando, nunc a declamatoribus quibufdam pene femper affumitur, qui fas non putant, nifi a contrario incipere. Negant, Apollodorum fecuti, tres [r] effe (de quibus diximus) præparandi judicis partes: fed multas fpecies enumerant, ut *ex moribus judicis, ex opinionibus ad cauffam extra pertinentibus, ex opinione de ipfa cauffa*, quæ funt prope infinitæ: tum iis, ex quibus omnes controverfiæ conftant, *perfonis, factis, dictis, cauffis, temporibus, locis, occafionibus*
51 *ceteris*. Quas veras effe fateor [s], fed in hæc tria genera recidere. Nam fi *judicem benevolum, attentum, docilem* habeo, quid amplius debeam optare, non reperio: cum metus ipfe, qui maxime videtur effe extra hæc, et atten-
52 tum judicem faciat, et ab adverfo favore deterreat. Verum quoniam non eft fatis demonftrare difcentibus, quæ fint in ratione procemii, fed dicendum etiam, quo modo perfici facillime poffint: hoc adjicio, ut dicturus intueatur, *Quid, apud quem, pro quo, contra quem, quo tempore, quo loco, quo rerum ftatu, qua vulgi fama* dicendum fit? *Quid judicem fentire credibile* fit, antequam incipiamus? tum, *Quid aut defideremus, aut deprecemur?* Ipfa illum
53 natura eo ducet, ut fciat, quid primum dicendum fit. At nunc omne, quod cœperint, procemium putant, et, ut quidque fuccurrerit, utique fi aliqua fententia blanditur, exordium. Multa autem fine dubio [t] ex aliis partibus funt, aut aliis partibus cauffæ communia: nihil tamen in quaque melius dicitur, quam quod æque bene dici alibi
54 non poffit. Multum gratiæ exordio eft, quod ab actione diverfæ partis materiam trahit; hoc ipfo, quod non compofitum domi, fed ibi atque e re natum, et facilitate famam ingenii auget, et facie fimplicis fumtique e proximo fermonis fidem quoque acquirit: adeo ut, etiamfi reliqua fcripta atque elaborata fint, tamen plerumque videatur tota extemporalis oratio, cujus initium nihil præparatum
55 habuiffe manifeftum eft. Frequentiffime vero procemium decebit et fententiarum, et compofitionis, et vocis, et vultus modeftia: adeo ut in genere cauffæ, etiam indubitabili, fiducia fe ipfa nimium exerere [u] non debeat. Odit enim judex fere litigantis fecuritatem: cumque jus fuum
56 intelligat, tacitus reverentiam poftulat. Nec minus [x] diligenter, ne fufpecti fimus illa parte, vitandum: propter

* *Videtur defiderari hic, certe intelligi debet*, effe. [r] tris G. [s] reor G.
[t] ac *inf.* G. [u] exercere G. [x] mitius G. *male.*

quod minime oſtentari debet in principiis cura[z], quia vi-
detur ars omnis dicentis contra judicem adhiberi. Sed 57
ipſum iſtud evitare, ſummæ artis eſt. Nam id ſine dubio
ab omnibus, et quidem optime præceptum eſt: verum
aliquatenus temporum conditione mutatur: quia[a] qui-
buſdam in judiciis, maximeque capitalibus, et[b] apud cen-
tumviros, ipſi judices exigunt ſolicitas et accuratas actio-
nes, contemnique ſe, niſi in dicendo etiam diligentia appa-
reat, credunt: nec doceri tantum, ſed etiam delectari vo-
lunt. Et eſt difficilis hujus rei moderatio: quæ tamen ita 58
temperari poteſt, ut videamur accurate, non callide, dicere.
Illud ex præceptis veteribus manet, *Ne quod inſolens ver-
bum, ne audacius tranſlatum, ne aut ab obſoleta vetuſtate,
aut a poetica licentia ſumtum*, in principio deprehendatur.
Nondum enim recepti ſumus, et cuſtodit nos recens audi- 59
entium intentio: magis conciliatis animis, et jam calen-
tibus, hæc libertas feretur, maximeque cum in locos fue-
rimus ingreſſi, quorum naturalis ubertas[c] licentiam verbi
notari circumfuſo nitore non patitur. Nec argumentis 60
autem, nec locis, nec narrationi ſimilis eſſe in procemio
debet oratio, neque tamen deducta ſemper, atque circum-
lata, ſed ſæpe ſimplici atque illaboratæ[d] ſimilis, nec ver-
bis vultuque nimia promittens. Diſſimulata enim, et, ut
Græci dicunt, ἀνεπίφατος actio, melius ſæpe ſurrepit. Sed
hæc, prout formari animos judicum expediet. Turbari 61
memoria, vel continuandi verba facultate[e] deſtitui, nuſ-

[z] cum G. [a] jam *inſ.* G. Jenſ. [b] ut *iid.* [c] libertas G. Jenſ. [d] inelabor. *iid.* [e] facilitate G.

56. *minime oſtentari debet cura*] Quod Cicero etiam præcipit de Invent. 1, 18. ubi *ſuſpicionem apparationis atque artificioſæ diligentiæ* vitari jubet, quæ *maxime orationi fidem, oratori adimat auctoritatem.*

57. *capitalibus, et apud centumviros*] Hæc lectio tuenda eſt, vel certe altera *ut et*; ne in opinionem veniamus, apud Centumviros etiam capitalia judicia, cauſas capitales, eſſe actas, cujus erroris Rævardum Protribun. c. 20. hic poſtulat Burmannus. Monuerat idem Torrent. ad Sueto. Veſpaſ. c. 10. Et confici res videtur vel uno Ciceronis loco de Orat. 1, 38. ubi recenſum agit cauſarum centumviralium. Add. Plinius ſequens 2, 14, 1. Cæterum de illa ratione judicum, delectationem ex orationibus petentium, videndus etiam noſter 4, 2, 122.

60. *deducta, atque circumlata*] Uno verbo *periodica* ſ. per periodos decurrens. *Deducere* ad artis opera pertinet formantium aliquid inter manus et fingentium, atque ad dictionem inde refertur, in primis a poetis, quorum congeſta loca vid. a Burm. ad Ovid. Met. 1, 4. *Circumlata* manifeſte ad circuitum illum et ambitum atque orbem orationis pertinet, quam *periodum* vulgo dicimus.

quam turpius: cum vitioſum prooemium poſſit videri cicatricoſa facies: et peſſimus certe gubernator, qui navem,
62 dum portum egreditur, impegit. Modus autem principii, pro cauſſa. Nam brevius ſimplices, longius perplexæ, ſuſpectæque et infames deſiderant. Ridendi vero, qui velut leges prooemiis omnibus dederunt, ut intra quatuor ſenſus terminarentur. Nec minus evitanda eſt immodica ejus longitudo, ne in caput excreviſſe videatur, et, quo
63 præparare debet, fatiget. Sermonem a perſona judicis averſum, quæ ἀποστροφή dicitur, quidam in totum a prooemio ſubmovent; nonnulla quidem in hanc perſuaſionem ratione ducti. Nam prorſus eſſe hoc magis ſecundum naturam confitendum eſt, ut eos alloquamur potiſſi-
64 mum, quos conciliare nobis ſtudemus. Interim tamen et eſt hic [prooemio [f]] neceſſarius ſenſus aliquis, et is acrior fit atque vehementior ad perſonam directus alterius. Quod ſi accidat, quo jure, aut qua tanta ſuperſtitione prohibe-
65 mur dare per hanc figuram ſententiæ vires? Nec enim iſtud ſcriptores Artium, quia non liceat, ſed quia non putent utile, vetant. Ita ſi vincet utilitas, propter eamdem
66 cauſſam facere debebimus, propter quam vetamur. Et Demoſthenes ad Æſchinem orationem in prooemio convertit, et Marcus Tullius, cum pro aliis quibuſdam, ad
67 quos ei viſum eſt, tum pro Ligario ad Tuberonem: nam erat multo futura languidior, ſi eſſet aliter figurata: quod facilius cognoſcet, ſi quis illam totam partem vehementiſſimam [g], cujus hæc forma eſt, *Habes igitur Tubero, quod eſt accuſatori maxime optandum*, et cetera, convertat ad judicem: tum enim [h] vere averſa [i] videatur oratio, et langueſcat vis omnis, dicentibus nobis, *Habet igitur Tubero,*
68 *quod eſt accuſatori maxime optandum.* Illo enim modo preſſit atque inſtitit; hoc tantum indicaſſet. Quod idem in Demoſthene, ſi flexum illi mutaveris, accidet. Quid?

[f] prooemio *gloſſam puto pronominis* hic: *et abeſt a libris quibuſdam ap. Burm.*
[g] leget *inſ.* G. *male.* [h] *om.* G. [i] adverſa G.

64. *ſenſus aliquis*] *Senſum* intelligo motum quendam acutiorem, qui exprimatur vividius oratione ad adverſarium directa. *Senſum* poni pro ſententia aliquantum exſtante atque eminente, intelligimus ex 8, 5, 14. ubi *minutos corruptoſque ſenſiculos* ridet. *Senſus* autem *ſublimes varioſque* laudat 12, 10, 36. Nempe generatim *ſenſus* vocare *mente concepta*, Quinctiliano prodente conſuetudo tenuerat. Vid. 8, 5, 2.

67. *vere averſa*] Ludit in voce. Sublata apoſtrophe demum *averſa*, non a judice ad adverſarium, ut 9, 2, 38. ſed ab ratione, et muſis, et vero, erit oratio.

non Salluſtius directo ad Ciceronem, in quem ipſum dicebat, uſus eſt principio, et quidem protinus? *Graviter et iniquo animo maledicta tua paterer, Marce Tulli:* ſicut et Cicero fecerat in Catilinam, *Quouſque tandem abutere patientia* [l] *noſtra?* Ac, ne quis apoſtrophen miretur, idem 69
Cicero pro Scauro ambitus reo, quæ cauſſa eſt in commentariis, (nam bis eumdem defendit) *proſopopœia* loquentis pro reo utitur; pro Rabirio vero Poſtumo, eodemque Scauro reo repetundarum, etiam *exemplis*; pro Cluentio (ut modo oſtendi) *partitione.* Non tamen hæc, 70
quia poſſunt bene aliquando fieri, paſſim facienda ſunt; ſed quoties [m] præceptum vicerit ratio: quo modo et ſimilitudine, dum brevi, et tranſlatione, atque aliis tropis (quæ omnia cauti illi ac diligentes prohibent) utemur interim: niſi [n] ſi cui divina illa pro Ligario ironia, de qua paullo ante dixeram, diſplicet. Alia exordiorum vitia ve- 71
rius tradiderunt. Quod in plures cauſſas accommodari poteſt, *vulgare* dicitur: id minus favorabile, aliquando tamen non inutiliter aſſumimus [o]: magnis ſæpe oratoribus non evitatum: quo et adverſarius uti poteſt, *commune* appellatur: quod adverſarius in ſuam utilitatem deflectere poteſt, *commutabile:* quod cauſſæ non cohæret, *ſeparatum:* quod aliunde trahitur, *tranſlatum:* præterea quod *longum*, quod *contra præcepta* eſt. Quorum pleraque non principii modo ſunt vitia, ſed totius orationis. Hæc *de procemio*, 72
quoties erit ejus uſus; non ſemper autem eſt: nam et ſupervacuum aliquando eſt [p], ſi ſit præparatus ſatis etiam ſine hoc judex, aut ſi res præparatione non egeat. Ariſto-

[l] pat. noſtra *om.* G. [m] conſequens *illud abſurdum hic et p. p. ingerit* G. [n] *om.* G. [o] a *inſ.* G. *et plures apud Burm.* [p] et *inſ.* G.

68. *Salluſtius--ad Ciceronem*] Exſtat hodie et cum Salluſtii reliquis editur oratio in Ciceronem, quam ex hoc loco, et altero 9, 3, 89. Criſpo quidam ita vindicari putant, ut, qui contra dicat, nihil dicat. Quinctilianum hac in re falſum, neque ipſe auſim dicere. Quid ſi igitur exſtitiſſe dicamus Fabii ætate ipſius orationem Salluſtii; declamatorem autem aliquem juniorem ab his apud Fabium fragmentis formandæ ejus quam hodie habemus declamationis occaſionem arripuiſſe?

69. *in commentariis*] Exſtitit igitur opus, Fabio prodente, in quo non juſtas elaborataſque orationes retulerat Cicero, ſed ea tantum, quæ, ante quam ageret, memoriæ cauſa, ſcripſerat. Vel, hoc nomine veniunt, quæ ipſo dicente exceperunt notarii; qua de re vid. ad 4, 3, 17. Utrum horum cunque fuerit, idem opus laudare videtur etiam Diomedes libro 1. p. 365. extr. Putſch. his verbis, *Cicero cauſſarum XIII.*

70. *paullo ante*] ſ. 39.

72. *Ariſtoteles*] Rhet. 3, 14, 30.

teles quidem in totum id neceſſarium apud bonos judices negat. Aliquando tamen uti, nec ſi velimus, eo licet, cum judex occupatus, cum anguſta ſunt tempora, cum major
73 poteſtas ab ipſa re cogit incipere. Contraque eſt interim procemii vis etiam non[q] exordio. Nam judices, et in narratione nonnumquam, et in argumentis, ut attendant, et ut faveant, rogamus: quo Prodicus[r] velut dormitan-
74 tes eos excitari putabat: quale eſt Ciceronis[s], *Tum C. Varenus, is*[t] *qui a familia Anchariana occiſus eſt. Hoc, quæſo, judices, diligenter attendite.* Utique ſi multiplex cauſſa eſt, ſua quibuſque partibus danda præfatio eſt: ut,
75 *Audite nunc reliqua*; et, *Tranſeo nunc illuc.* Sed in ipſis etiam probationibus multa funguntur procemii vice, ut facit Cicero pro Cluentio, dicturus contra cenſores; pro
76 Muræna, cum Servio ſe excuſat. Verum id frequentius eſt, quam ut exemplis confirmandum ſit. Quoties autem procemio fuerimus uſi, tum ſive ad expoſitionem tranſibimus, ſive protinus ad probationem, id debebit in principio poſtremum eſſe, cui commodiſſime jungi initium conſe-
77 quentium[u] poterit. Illa vero frigida et puerilis eſt in ſcholis affectatio, ut ipſe tranſitus efficiat aliquam utique ſententiam, et hujus velut[x] præſtigiæ plauſum petat: ut

[q] in *inſ.* G. Jenſ. [r] Prodigus G. [s] *om.* G. Jenſ. [t] *om. iid.* [u] ſequentium *iid.* [x] *om. iid.*

Δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι πάντα ἔξω τοῦ λόγου τὰ τοιαῦτα πρὸς φαῦλον τὸν ἀκροατήν—ἐπεὶ ἂν μὴ τοιοῦτος ᾖ, οὐδὲν δεῖ προοιμίων.

72. *major poteſtas*] Qualis erat Areopagitarum, qui dici apud ſe jubebant ἄνευ προοιμίων καὶ παθῶν.

73. *non exordio*] Ariſtot. 3, 14, 32. Ἔτι τὸ προσεκτικοὺς ποιεῖν πάντων τῶν μερῶν κοινὸν, ἐὰν δέῃ· πανταχοῦ γὰρ ἀνιᾶσι μᾶλλον, ἢ ἀρχόμενοι· διὸ γελοῖον ἐν ἀρχῇ τάττειν, ὅτε μάλιστα πάντες προσέχοντες ἀκροῶνται· ὥστε, ὅπου ἂν ᾖ καιρὸς, λεκτέον· καί μοι προσέχετε τὸν νοῦν, οὐδὲ γὰρ μᾶλλον ἡμῶν ἢ ὑμέτερον· καὶ, ἐρῶ γὰρ ὑμῖν, οἷον οὐδεπώποτε ακηκόατε δεινὸν ἢ οὕτω θαυμαστόν.

73. *Prodicus*] Etiam hoc ab Ariſtotele l. c. Τοῦτο δ' ἐστὶ, ὥσπερ ἔφη Πρόδικος, ὅτε νυστάζοιεν οἱ ἀκροαταὶ, παρεμβάλλειν αὐτοῖς τῆς πεντηκονταδράχμου, intell. ἐπιδείξεως, quam commemorat etiam ex Schol. Ariſtoph. Nub. 360. Suidas. Scilicet copiam ſui declamantis non faciebat Sophiſta, niſi numerata quinquaginta drachmarum mercede. Add. Plato Hipp. Maj. p. m. 96, b.

74. *a familia Anchariana*] Erudite per hujus loci occaſionem multa hic diſputantur a Colomeſio et Burmanno. Ad Fabium hoc pertinet, intelligi ſervos Ancharii cujuſdam, qui cædis factæ poſtulabantur. Cum non exſtet oratio, nihil certi habemus de reliquis.

75. *pro Cluentio*] c. 42. *Qua de re ante quam incipio, perpauca mihi de meo officio verba facienda ſunt* &c.

75. *pro Muræna*] Servio quidem ſe excuſat c. 3; Catoni autem tum c. 2. tum in primis c. 29. quod proprie huc pertinet.

Ovidius lascivire in Metamorphosi solet, quem tamen excusare necessitas potest, res diversissimas in speciem unius corporis colligentem. Oratori vero quid est necesse surri- 78
pere hanc transgressionem, et judicem fallere, qui, ut ordini rerum animum intendat, etiam commonendus est? Peribit enim prima pars expositionis, si judex narrari nondum sciet. Quapropter, ut non abrupte cadere in narra- 79
tionem, ita non obscure transcendere, est optimum. Si vero longior sequitur ac perplexa magis expositio, ad eam ipsam præparandus erit judex: ut Cicero sæpius, sed hoc præcipue loco fecit, *Paullo longius exordium rei demonstrandæ repetam, quod, quæso, judices, ne moleste patiamini: principiis enim cognitis*[z], *multo facilius extrema intelligetis.* Hæc fere sunt mihi de exordio comperta.

II. Maxime naturale est, et fieri frequentissime solet[a], ac debet, ut, præparato per hæc, quæ supra dicta sunt, judice, res, de qua pronuntiaturus est, indicetur. Ea est 2
narratio. In qua sciens transcurram subtiles nimium divisiones quorumdam, plura ejus genera facientium. Non enim solam volunt esse illam *negotii,* de quo apud judices quæritur, expositionem, sed *personæ,* ut, *Marcus Acilius Palicanus, humili loco, Picens, loquax magis, quam facundus*; *Loci,* ut, *Oppidum est in Hellesponto Lampsacum, judices*; *Temporis,* ut,

Vere novo, gelidus canis quum montibus humor
Liquitur;

Caussarum, quibus historici[b] frequentissime utuntur, cum 3
exponunt, unde bellum, seditio, pestilentia. Præter hæc, alias *perfectas,* alias *imperfectas* vocant: quod quis ignorat[c]? Adjiciunt, expositionem et *præteritorum* esse temporum, quæ est frequentissima; et *præsentium,* qualis est Ciceronis de discursu amicorum, Chrysogonus postquam est

[z] *om.* G. [a] solet ac *om.* G. Jens. [b] *om.* G. [c] ignoraretur G.

77. *necessitas*] Si non alia, certe standi promissis in procemio de *perpetuo carmine.* Illud artificium declarat præsertim Canteriana operis epitome.

79. *hoc præcipue loco*] Pro Cluentio c. 4.

II, 2. *Marcus Acilius*] E Cluentiana petitum Regius dixerat, sed non invenit Burmannus, qui erudite, ut in primis de personis Quinctiliani præclare meritus est, de hujus nominis viris disputat.

2. *Oppidum est in Hellesponto*] In Verr. 1, 24

2. *Vere novo*] Virg. Georg. 1, 43.

3. *de discursu amicorum*] Intell. Chrysogoni. Res est pro Rosc. Am. c. 32; verba ne voluit quidem hic laudare Fabius.

nominatus; et *futurorum*, quæ ſolis dari vaticinantibus
poteſt: nam ὑποτύπωσις non eſt habenda narratio. Sed
4 nos potioribus vacemus. Plerique ſemper narrandum pu-
taverunt: quod falſum eſſe pluribus coarguitur. Sunt
enim ante omnia quædam tam breves cauſſæ, ut propoſi-
5 tionem potius habeant, quam narrationem. Id accidit
aliquando utrique parti, cum vel nulla expoſitio eſt, vel
de re conſtat, de jure quæritur: ut apud centumviros, *Fi-
lius an frater debeat eſſe inteſtato*[d] *hæres? Pubertas, annis,
an habitu corporis æſtimetur?* Aut cum eſt quidem in[e] re
narrationi locus, ſed ante aut judici nota ſunt omnia, aut
6 priore loco recte expoſita. Accidit aliquando alteri, et
ſæpius[f] actori: vel quia ſatis eſt proponere, vel quia ſic
magis expedit. Satis eſt dixiſſe, *Certam creditam pecuniam
peto ex ſtipulatione: Legatum peto ex teſtamento.* Diverſæ
7 partis expoſitio eſt, cur ea nondum[g] debeantur. Et ſatis
eſt actori, et magis expedit ſic indicare, *Dico ab Horatio
ſororem ſuam interfectam.* Namque et[h] propoſitione[i] ju-
dex crimen omne cognoſcit, et ordo et cauſſa facti pro
8 adverſario magis eſt. Reus contra tunc narrationem ſub-
trahit, cum id, quod objicitur, nec negari, nec excuſari
poteſt, ſed in ſola juris quæſtione conſiſtit: ut in eo, qui,
cum pecuniam privatam ex æde ſacra ſurripuerit[l], ſacrile-
gii reus eſt, confeſſio verecundior[m], quam expoſitio, *Non
negamus, pecuniam de templo eſſe ſublatam*; *calumniatur ta-
men*[n] *accuſator actione ſacrilegii, cum privata fuerit, non ſa-
cra: vos autem de hoc cognoſcetis*[o], *An ſacrilegium ſit ad-
9 miſſum.* Sed ut has aliquando non narrandi cauſſas puto,
ſic ab illis diſſentio, qui non eſſe narrationem[p] exiſtiment,
cum reus, quod objicitur, tantum negat: in qua eſt opi-
nione Cornelius Celſus, qui conditionis hujus eſſe arbi-
tratur pleraſque cædis cauſſas, et omnes ambitus ac repe-
10 tundarum. Non enim putat eſſe narrationem, niſi quæ
ſummam criminis, de quo judicium eſt, continet: ac[q] de-
inde fatetur ipſe, pro Rabirio Poſtumo narraſſe Cicero-

[d] inteſtati Jenſ. [e] jure G. Jenſ. [f] ab actore G. ad actorem cauſæ Jenſ. [g] non G. Jenſ. [h] cum *iid.* [i] expoſit. G. [l] ſurripuit G. Jenſ. [m] eſt *inſ.* G. [n] cauſam G. *male.* [o] cognoſcitis G. Jenſ. [p] narrandum *iid.* [q] et Jenſ. *Forte melius legas* at.

3. *vaticinantibus*] Addere poſſis, divinatione prudenti utentibus: niſi tamen hanc ipſam potius ὑποτύπωσιν dixit Fabius.

5. *priore loco*] Ab eo, qui prior eandem cauſam egit, quod frequenter factum eſſe conſtat. Poteſt etiam in ipſo facto interdum convenire inter actorem et reum, diſputari de conſilio, de jure.

nem : atque [r] ille et negavit perveniſſe ad Rabirium pe-
cuniam, qua de re erat quæſtio conſtituta : et in hac nar-
ratione nihil [s] de crimine expoſuit. Ego autem, magnos 11
alioqui ſecutus auctores, duas eſſe in judiciis narrationum
ſpecies exiſtimo, alteram ipſius cauſſæ, alteram [t] rerum ad
cauſſam pertinentium expoſitionem. *Non* [u] *occidi hominem,* 12
nulla narratio eſt : ſed erit aliqua, et interim etiam longa,
circa argumenta ejus criminis, de anteacta [x] vita, de
cauſſis, propter quas innocens in periculum deducatur,
aliiſque [z], quibus incredibile id, quod objicitur, fiat. Nec 13
enim accuſator hoc [a] tantum dicit, *Occidiſti*; ſed, quibus
id probet, narrat : ut in tragœdiis, cum Teucer Ulixem
reum facit Ajacis occiſi, dicens, *Inventum eum in ſolitu-
dine, juxta exanime corpus inimici, cum gladio cruento* ; non
id modo Ulixes reſpondet, non eſſe a ſe id facinus admiſ-
ſum, ſed ſibi nullas cum Ajace inimicitias fuiſſe : de lau-
de inter ipſos certatum : deinde ſubjungit, quo modo in
eam ſolitudinem venerit, jacentem exanimem ſit conſpi-
catus, gladium e vulnere extraxerit. His ſubtexitur ar-
gumentatio. Sed ne illud quidem ſine narratione eſt, di- 14
cente accuſatore, *Fuiſti in eo loco, in quo tuus inimicus occi-
ſus eſt : Non fui :* dicendum enim [b], *Ubi fuerit.* Quare
ambitus quoque cauſſæ [c] et repetundarum hoc etiam plu-
res ejuſmodi narrationes habere poterunt, quo plura cri-
mina ; in quibus ipſa quidem neganda ſunt, ſed argu-
mentis expoſitione contraria reſiſtendum [d], interdum ſin-
gulis, interdum univerſis. An reus ambitus male narra- 15
bit, quos parentes habuerit, quemadmodum ipſe vixerit,
quibus meritis fretus ad petitionem deſcenderit ? Aut,
qui repetundarum inſimulabitur, num [e] et anteactam vi-
tam, et quibus [f] cauſſis vel [g] provinciam univerſam, vel
accuſatorem aut teſtem offenderit, non utiliter exponet ?
Quæ ſi narratio [h] non eſt, ne illa quidem Ciceronis pro 16
Cluentio prima, cujus eſt initium, *A. Cluentius Habitus.*

[r] *Quid ſi* atqui ? [s] vel G. [t] in—expoſitione G. [u] Nam G. [x] dicta G. [z] aliis G. [a] hæc G. [b] eſt G. [c] cauſſa G. [d] et *inſ.* G. Jenſ. [e] nonne aut G. [f] de *inſ.* G. Jenſ. [g] per *iid.* [h] ratio G.

13. *Teucer Ulixem*] Facile hic fuit larvato Turnebo, adſcribere Sophoclem, Euripidem et Senecam in Ajace. Sed oſtendere ipſum hoc argumentum, difficilius. Sophoclis eſt quidem Ajax flagellifer, in qua extrema eæ perſonæ : ſed hic Teucrum potius adjuvat Ulyſſes in ſepultura procuranda. Euripidis et Senecæ plane nihil exſtat, quod huc pertineat.

16. *A. Cluentius*] Locus eſt c. 5.

Nihil enim hic de veneficio, ſed de cauſſis, quibus ei ma-
17 ter inimica ſit, dicit. Illæ [i] quoque ſunt pertinentes ad cauſſam, ſed non ipſius cauſſæ, narrationes: vel exempli gratia, ut in Verrem de L. Domitio, qui paſtorem, quod is aprum, quem ipſi muneri obtulerat, exceptum eſſe a ſe
18 venabulo confeſſus eſſet, in crucem ſuſtulit: vel diſcutiendi [k] alicujus extrinſecus criminis, ut pro Rabirio Poſtumo, *Nam ut ventum Alexandriam eſt, judices, hæc una ratio a rege propoſita Poſtumo eſt ſervandæ pecuniæ, ſi curationem et quaſi diſpenſationem regiam ſuſcepiſſet:* vel augendi, ut
19 deſcribitur *iter Verris.* Ficta interim narratio introduci ſolet, vel ad concitandos judices, ut *pro Roſcio contra Chryſogonum,* cujus paullo ante habui mentionem: vel ad reſolvendos [l] aliqua urbanitate, ut *pro Cluentio contra fratres Cepaſios:* interdum [m] per digreſſionem decoris gratia, qualis rurſus in Verrem de Proſerpina, *In his quondam locis mater filiam quæſiſſe dicitur.* Quæ omnia eo pertinent, ut appareat, non utique non narrare eum, qui negat, ſed
20 illud ipſum narrare, quod negat. Ne hoc quidem ſimpliciter accipiendum, quod eſt a me poſitum, ſupervacuam eſſe narrationem rei, quam judex noverit: quod ſic intelligi volo, ſi non modo, factum quid ſit, ſciet: ſed ita fac-
21 tum etiam, ut nobis expedit, opinabitur. Neque enim narratio in hoc reperta eſt, ut tantum cognoſcat judex, ſed aliquanto magis, ut conſentiat. Quare, etiam ſi non erit docendus, ſed aliquo modo afficiendus, narrabimus cum præparatione quadam, *Scire quidem eum in ſumma, quid [n] actum ſit, tamen rationem quoque facti cujuſque cognoſcere ne*
22 *gravetur.* Interim propter aliquem in conſilium adhibitum nos repetere illa ſimulemus; interim, ut rei, quæ ex adverſo proponatur, iniquitatem omnes etiam circumſtantes intelligant. In quo genere plurimis figuris erit varianda expoſitio, ad effugiendum tædium nota audientis: ſicut, *Meminiſti*; et, *Fortaſſe ſupervacuum fuerit hic commorari*; *Sed quid ego diutius, cum tu optime noris? Illud qua-*
23 *le ſit, tu ſcias* [o]; et his ſimilia. Alioqui, ſi apud judicem,

[i] *Quid ſi legamus* Aliæ? [k] *Sic* V. C. Almelov. *et* Obr. excut. *al.* [l] ſolvendos G. Jenſ. [m] interim G. [n] quod acti G. *a manu ſecunda.* [o] *Forte leg.* ſcis. *Niſi pendere dicas a præcedente* cum.

17. *de L. Domitio*] In Verr. 5, 3.

18. *pro Rabirio*] c. 10. Illud *paullo ante,* reſpicit ſ. 3. *Iter Verris* 1, 16.

19. *contra fratres Cepaſios*] c.

20. *de Proſerpina,* in Verr. 4, 48.

cui nota cauſſa eſt, narratio ſemper videtur ſupervacua,
poteſt videri non ſemper eſſe etiam ipſa actio neceſſaria.
Alterum eſt, de quo frequentius quæritur, An ſit utique 24
narratio procemio ſubjicienda: quod qui [p] opinantur, non
poſſunt videri nulla ratione ducti. Nam cum procemium
idcirco comparatum ſit, ut judex ad rem accipiendam fiat
conciliatior, docilior [q], et intentior; et probatio, niſi
cauſſa prius cognita, non poſſit adhiberi: protinus notitia
rerum inſtruendus videtur. Sed hoc quoque interim mu- 25
tat conditio cauſſarum: niſi forte Marcus Tullius in ora-
tione pulcherrima, quam pro Milone ſcriptam reliquit,
male diſtuliſſe narrationem videtur tribus præpoſitis quæ-
ſtionibus: aut profuiſſet exponere, *Quo modo inſidias Mi-
loni feciſſet Clodius, ſi reum, qui a ſe hominem occiſum fatere-
tur, defendi omnino fas non fuiſſet*; *aut ſi jam præjudicio ſe-
natus damnatus eſſet Milo*; *aut ſi Cn. Pompeius, qui propter
aliquam gratiam judicium militibus armatis clauſerat* [r], *tam-
quam adverſus exiſtimaretur.* Ergo hæ quoque quæſtiones 26
vim procemii obtinebunt, cum omnes judicem præpara-
verint. Sed [s] aliter pro L. Muræna poſtea quoque narra-
vit, cum objecta diluit. Quod fiet utiliter, quoties [t] cri-
men non repellendum tantum, ſed etiam transferendum
erit, ut, prius his defenſis, velut initium ſit alium [u] cul-
pandi narratio: UT in armorum ratione antiquior caven-
di, quam ictum inferendi, cura eſt. Erunt quædam cauſ- 27
ſæ (neque id raro) crimini [x] quidem, de quo cognitio eſt,
faciles diluendo, ſed multis anteactæ vitæ flagitiis et
gravibus criminibus [z] oneratæ: quæ prius amolienda ſunt,
ut propitius judex defenſionem ipſius negotii, cujus pro-
pria quæſtio eſt [a], audiat: ut, ſi defendendus eſt M. Cœ-

[p] ſi G. [q] doctior G. [r] cluſerat G. Jenſ. [s] Sed pro Vareno quoque poena (*pro* poſtea) G. [t] conſequens *hic et vere ſemper* G. [u] *Sic* Jenſ. *et* V. C. Almelov. aliud *rel. Rectum etiam eſſet* alius. [x] crimine q. d. q. cognitum eſt faciles ad diluendum G. [z] *om.* G. [a] *om.* Jenſ.

27. *M. Cœlius*] Non ſimpliciter hic enarrat Fabius, quid in Cœliana cauſa actum ſit a duobus patronis Cicerone et Craſſo, ipſoque adeo pro ſe Cœlio: ipſe enim quoque cauſam ſuam de vi egit, quod non ex hoc ſolum loco apparet, ſed etiam ex 11, 1, 51. itemque ex Sueto. de Clar. Rhet. c. 2; ſed, quomodo, ſi quis eam ſibi declamationis materiam velit ſumere, comprehendi crimina, et una quadam oratione defendi poſſint. Hoc ipſa verba indicant, ſi *defendendus eſt*—*occurrat*—*narret*—*explicet*. Illud de *bonis Pallæ* quid fuerit, ignoratur, credo, hodie: defenſum autem hoc crimen eſſe a Craſſo, Cicero indicat c. 10.

lius, nonne optime [b] patronus occurrat prius *conviciis lu-*
xuriæ, petulantiæ, impudicitiæ, quam [c] *veneficii?* in quibus
ſolis omnis Ciceronis verſatur oratio: deinde tum narret
de bonis Pallæ, totamque de [d] *vi* explicet *cauſſam*, quæ eſt
28 ipſius actione [e] defenſa? Sed nos ducit ſcholarum conſue-
tudo, in quibus certa quædam ponuntur, quæ *themata* di-
cimus, præter quæ nihil eſt diluendum. Ideoque *narra-*
tio prooemio ſemper [f] ſubjungitur. Inde libertas decla-
matoribus, ut etiam ſecundo partis ſuæ loco narrare vide-
29 antur. Nam quum pro petitore dicunt, et expoſitione,
tamquam prius [g] agant, uti ſolent; et contradictione,
tamquam reſpondeant: id [h] quod fit non recte. Nam
cum ſit *declamatio forenſium actionum meditatio*, cur non
utrumque protinus locum exerceat? Cujus rationis igna-
ri, ex more, cui aſſueverunt, nihil in foro putant eſſe mu-
30 tandum. Sed in ſcholaſticis quoque nonnumquam eve-
nit, ut pro narratione ſit propoſitio. Nam quid exponet,
qui [i] zelotypum malæ tractationis accuſat? aut qui Cyni-
cum apud cenſores reum de moribus facit? cum totum
crimen uno verbo in qualibet actionis parte poſito [l] ſatis
31 indicetur. Sed hæc hactenus. Nunc, quæ ſit narrandi
ratio, ſubjungam. *Narratio eſt rei factæ aut ut* [m] *factæ*
utilis ad perſuadendum expoſitio; vel (ut Apollodorus finit)
oratio docens auditorem, quid in controverſia ſit. Eam ple-
rique ſcriptores, maxime qui ſunt ab Iſocrate, volunt eſſe
lucidam, brevem, veriſimilem. Nec enim refert, an pro [n]
lucida perſpicuam, pro *veriſimili* probabilem credibilemve
32 dicamus. Eadem nobis placet diviſio: quamquam et
Ariſtoteles ab Iſocrate parte in una diſſenſerit, præceptum

[b] *om.* G. [c] *om.* G. [d] dein G. deinde Jenſ. [e] actionis G. [f] *om.* G. [g] priores G. Jenſ. [h] idque *iid.* [i] quæ G. *retulit nempe ad uxorem, cujus nomine agitur.* [l] propoſitio G. *male.* [m] *Sic G. et al. ap. Burm.* non *rel.* [n] lucidam pro perſpicua G.

28. *ſecundo partis ſuæ loco*] Cum duo dicunt pro eodem litigatore, ſatis eſt unum, nempe qui prior dixit, narrare. Sed declamatores a regula prooemio ſubjiciendi narrationem non diſcedunt. *Partis ſuæ* eſt litigatoris, pro quo dicunt.

30. *quid exponet*] Verum annon exponet et narrando augebit maledicta, verbera, injurias, mulier male tractata? Non Cynici turpia facta narrabit, aut vitam certe Cynicorum accuſator deſcribet?

32. *Ariſtoteles*] Rhet. 3, 16, 6. Nimirum τὸ μετρίως et hic commendat Ariſtoteles, uſus lepido apophthegmate cujuſdam, qui interroganti piſtori, velletne durum an molle ſubigi? reſpondit, *Bene igitur non licet?* Ac τὸ εὖ deinde in τῷ μετρίως ponit. Hæc monere viſum, quia verba Fabii etiam aliter capi poterant, quaſi reprehenderet Ariſtotelem.

brevitatis irridens, tamquam necesse sit, longam aut brevem esse [o] expositionem [p], nec liceat ire per medium. Theodorei quoque solam relinquunt ultimam partem, quia nec dilucide semper sit utile exponere. Quo diligentius distinguenda [q] sunt singula, ut, quid quoque 33
loco prosit, ostendam. Narratio est aut tota pro nobis, aut tota pro adversario, aut mixta ex utrisque. Si erit tota pro nobis, contenti simus iis [r] tribus partibus, per quas efficitur, quo judex facilius *intelligat*, *meminerit*, *credat*. Nec quisquam reprehensione dignum putet, quod 34
proposuerim eam, quæ sit tota pro nobis, debere esse verisimilem, cum vera sit. Sunt enim plurima vera quidem, sed parum credibilia, sicut falsa quoque frequenter verisimilia. Quare non minus laborandum est, ut judex, quæ vera dicimus, quam quæ fingimus, credat. Sunt 35
quidem hæ, quas supra retuli, virtutes aliarum quoque partium. Nam et per totam actionem vitanda est obscuritas, et modus ubique custodiendus, et credibilia esse oportet omnia, quæ dicuntur. Maxime tamen hæc in ea parte custodienda sunt, quæ prima judicem docet : in qua si acciderit, ut aut non intelligat, aut non meminerit, aut non credat, frustra in reliquis laborabimus. Erit autem 36
aperta narratio atque *dilucida*, si fuerit primum exposita verbis propriis et significantibus, et non sordidis quidem, non tamen exquisitis, et ab usu remotis; tum [s] distincta rebus, personis, temporibus, locis, caussis, ipsa etiam pronuntiatione in hoc accommodata, ut judex, quæ dicuntur, quam facillime accipiat. Quæ quidem virtus negli- 37
gitur a plurimis, qui, ad clamorem dispositæ, vel etiam forte circumfusæ, multitudinis compositi, non ferunt illud intentionis silentium : nec sibi diserti videntur, nisi omnia tumultu ac vociferatione concusserint : rem indicare, sermonis quotidiani, et in quemcumque etiam indoctiorum cadentis, [t] existimant : cum interim, quod tamquam faci-

[o] *om.* G. [p] narrationem, ne G. [q] sejungendo G. Jens. [r] *om.* G. [s] non G. *male.* [t] esse *inf.* G. Jens.

37. *ad clamorem dispositæ*] *Clamorem* pro laudibus et plausu poni, frequens est : vid. quæ nuper ad Plin. Epist. 4, 5, 1. monuimus. Quod deinde *dispositam* multitudinem nominat, ad perversitatem illius temporis pertinet, quam graviter idem notat Plinius 2, 14, 4. *Sequuntur auditores actoribus similes conducti et redemti* &c. De immoderato illo plausu vid. noster 6, 4, 6. 8, 5, 13. 11, 3, 121. it. 126 et 131. 12, 5, 6. &c.

le contemnunt, neſcias, præſtare minus velint, an poſſint.
38 Neque enim aliud in eloquentia, cuncta[u] experti, difficilius reperient, quam id, quod ſe dicturos fuiſſe omnes putant, poſtquam audierunt: quia non bona judicant eſſe illa, ſed vera. Tum autem optime dicit orator, cum vide-
39 tur vera dicere. At nunc, velut campum nacti expoſitionis, hic potiſſimum et vocem flectunt, et cervicem reponunt, et brachium in latus jactant, totoque et rerum et verborum et compoſitionis genere laſciviunt: deinde (quod ſit monſtro ſimile) placet actio, cauſſa non intelligitur. Verum hæc omittamus, ne minus gratiæ, præcipiendo recta, quam offenſæ, reprehendendo prava, mereamur.
40 *Brevis* erit *narratio* ante omnia, ſi inde cœperimus rem exponere, unde ad judicem pertinet; deinde, ſi nihil extra cauſſam dixerimus; tum etiam, ſi reciderimus omnia, quibus ſublatis, nec cognitioni quidquam, nec utilitati detrahatur. Solet enim eſſe quædam partium brevitas,
41 quæ longam tamen efficit ſummam[x]. *In portum veni, navim proſpexi, quanti veheret interrogavi, de pretio convenit, conſcendi, ſublatæ ſunt ancoræ, ſolvimus oram, provecti ſumus.* Nihil horum dici celerius poteſt, ſed ſufficit dicere, *E portu navigavi.* Et, quoties[z] exitus rei ſatis oſtendit priora, debemus hoc eſſe contenti, quo reliqua in-
42 telliguntur. Quare cum dicere liceat, *Eſt mihi filius juvenis,* omnia illa ſupervacua, *Cupidus ego liberorum uxorem duxi, natum ſuſtuli, filium educavi, in adoleſcentiam perduxi.* Ideoque Græcorum aliqui aliud circumciſam[a] expoſitionem, id eſt σύντομον, aliud brevem putaverunt: quod illa ſupervacuis careret, hæc poſſet aliquid ex neceſſariis deſi-
43 derare. Nos autem brevitatem in hoc ponimus, non ut minus, ſed ne plus dicatur, quam oporteat. Nam iterationes quidem, et ταυτολογίας, et περισσολογίας, quas in narratione vitandas quidam ſcriptores Artium tradiderunt, tranſeo: ſunt enim hæc vitia non tantum brevitatis gratia
44 refugienda[b]. Non minus autem cavenda erit, quæ nimium corripientes omnia ſequitur, obſcuritas: ſatiuſque eſt aliquid narrationi ſupereſſe, quam deeſſe. Nam ſupervacua cum tædio dicuntur, neceſſaria cum periculo ſub-
45 trahuntur. Quare vitanda etiam illa Salluſtiana (quam-

[u] *om.* G. Jenſ. *et videtur commode abeſſe poſſe.* [x] ſententiam G. [z] quotiens G. Jenſ. [a] circumſuſam G. *male.* [b] fugienda G. Jenſ.

41. *ſolvimus oram*] Vid. procem. totius operis ſ. 3.

quam in ipſo virtutis locum obtinet) brevitas, et abruptum ſermonis genus: quod otioſum fortaſſe lectorem minus fallit[c], audientem tranſvolat, nec, dum repetatur, exſpectat: cum præſertim lector non fere ſit, niſi eruditus; judicem rura plerumque in decurias mittant, de eo pronuntiaturum, quod intellexerit: ut fortaſſe ubique[d], in narratione tamen præcipue, media hæc tenenda ſit via dicendi, *quantum opus eſt, quantum ſatis eſt*. *Quantum opus* 46
eſt autem non ita ſolum accipi volo, quantum ad judicandum ſufficit: quia non inornata debet eſſe brevitas, alioqui ſit indocta: nam et fallit voluptas, et minus longa, quæ delectant, videntur: UT amœnum ac molle iter, etiam ſi eſt ſpatii amplioris, minus fatigat, quam durum arduumque compendium. Nec enim mihi umquam tanta 47
fuerit cura brevitatis, ut non ea, quæ credibilem faciunt expoſitionem, inſeri velim. Simplex enim et undique præciſa, non tam *narratio* vocari poteſt, quam *confuſio*. Sunt porro multæ conditione ipſa rei longæ narrationes, quibus extrema (ut præcepi[e]) procœmii parte ad intentionem præparandus eſt judex: deinde curandum, ut omni arte vel ex ſpatio ejus detrahamus aliquid, vel ex tædio. Ut minus longa ſit, efficiemus[f], quæ poterimus, differen- 48
do, non tamen ſine mentione eorum, quæ differemus[g]: *Quas cauſſas occidendi habuerit, quos aſſumſerit conſcios, quemadmodum diſpoſuerit inſidias, probationis loco dicam.* Quædam vero ex ordine prætermittenda, quale eſt apud 49
Ciceronem, *Moritur Fulcinius*[h]*: multa enim, quæ ſunt in re, quia remota ſunt a cauſſa, prætermittam.* At partitio tædium levat: *Dicam, quæ acta ſint*[i] *ante ipſum rei contractum; dicam, quæ in re ipſa; dicam, quæ poſtea.* Ita[l] 50
tres potius modicæ narrationes videbuntur, quam una longa. Interim expediet expoſitiones brevi interſatione diſtinguere: *Audiſtis, quæ ante acta ſunt; accipite nunc, quæ inſequuntur.* Reficietur enim judex priorum ſine, et ſe velut ad novum rurſus initium præparabit. Si tamen, 51
adhibitis his quoque artibus, in longum exierit ordo rerum, erit non inutilis in extrema parte commonitio[m];

[c] fallat G. Jenſ. [d] ubicunque G. [e] præcipi G. Jenſ. *quod in optimis quibuſque codicibus obſervarunt viri docti, ut retineatur vocalis præſentis.* [f] efficiamus G. Jenſ. [g] differimus G. [h] Fulcinus Jenſ. [i] ſunt G. [l] Ideo G. [m] commotio G. *male.*

49. *Moritur Fulcinius*] In orat. pro Cæci. c. 4.

quod Cicero etiam in brevi narratione facit: *Adhuc, Cæ-
ſar, Q. Ligarius omni culpa caret: domo eſt egreſſus non mo-
do nullum ad bellum, ſed ne ad minimam quidem belli ſuſpi-*
52 *cionem*, &c. Credibilis autem erit narratio ante omnia, ſi
prius conſuluerimus noſtrum animum, ne quid naturæ di-
camus adverſum; deinde ſi cauſſas ac rationes factis præ-
poſuerimus, non omnibus, ſed de quibus quæritur; ſi
perſonas convenientes iis, quæ facta credi volemus, con-
ſtituerimus, ut *furti reum, cupidum; adulterii, libidinoſum;
homicidii, temerarium*; vel contra, ſi defendemus: præter-
53 ea loca, tempora, et ſimilia. Eſt autem quidam [n] etiam
ductus rei credibilis, qualis in comœdiis, et in mimis.
Aliqua enim naturaliter ſequuntur et cohærent, ut, ſi be-
ne priora narraveris, judex ipſe, quod poſtea [o] ſis narratu-
54 rus, exſpectet. Ne illud quidem fuerit inutile, ſemina [p]
quædam probationum ſpargere: verum ſic, ut narrationem
eſſe meminerimus, non probationem. Nonnumquam eti-
am [q] argumento aliquo confirmabimus, quod propoſueri-
mus, ſed ſimplici et brevi: ut in veneficiis, *Sanus bibit,*
55 *ſtatim concidit* [r], *livor ac tumor confeſtim eſt inſecutus.* Hoc [s]
faciunt et illæ præparationes, cum *reus dicitur robuſtus,
armatus, ſolicitus* [t], *contra infirmos, inermes, ſecuros.* Om-
nia denique, quæ probatione tractaturi ſumus, *perſonam,
cauſſam, locum, tempus, inſtrumentum, occaſionem,* narratione
56 delibabimus. Aliquando, ſi deſtituti fuerimus his, etiam
fatebimur, *Vix eſſe credibile, ſed verum, et hoc majus haben-
dum ſcelus; neſcire nos, quomodo factum ſit, aut quare; mi-*
57 *rari, ſed probaturos.* Optimæ vero præparationes erunt,
quæ latuerint, ut a Cicerone ſunt quidem utiliſſime præ-
dicta omnia, per quæ *Miloni Clodius, non Clodio Milo inſi-
diatus* eſſe videatur: plurimum tamen facit illa callidiſſima
ſimplicitatis imitatio: *Milo autem, cum in ſenatu fuiſſet eo
die, quoad* [u] *ſenatus eſt dimiſſus, domum venit, calceos et veſ-
timenta mutavit, paulliſper, dum ſe uxor, ut fit, comparat,*
58 *commoratus eſt.* Quam nihil præparato, nihil feſtinato fe-
ciſſe videtur Milo! Quod non ſolum rebus ipſis vir elo-
quentiſſimus, quibus moras et lentum profectionis ordi-
nem ducit, ſed verbis etiam vulgaribus et quotidianis, et

[n] quidam conductus G. [o] poema G. *ex compendio* poea *ortum* G. [p] ſci-
entia G. *ex* ſeia. [q] tamen *inſ.* G. Jenſ. [r] occidit G. [s] *Forte leg.*
Huc. [t] *om.* G. Jenſ. *et plur. ap. Burm.* [u] quo a ſenatu dimiſſus G.
et al.

51. *Cicero*] pro Ligar. c. 2. 57. *Milo autem* c. 10.

arte occulta conſecutus eſt: quæ ſi aliter dicta eſſent, ſtrepitu ipſum judicem ad [x] cuſtodiendum patronum excitaſſent [z]. Frigida videntur iſta pleriſque: ſed hoc ipſum [a] 59
manifeſtum eſt, quo modo judicem fefellerit [b], quod vix a lectore deprehenditur. Hæc ſunt, quæ credibilem faciunt expoſitionem. Nam ne contraria aut ſibi [c] repugnantia 60
in narratione dicamus, ſi cui præcipiendum eſt, is reliqua [d] fruſtra docetur: etiamſi quidam ſcriptores Artium hoc quoque, tamquam occultum et a ſe prudenter erutum, tradunt. His tribus narrandi virtutibus adjiciunt quidam 61
magnificentiam, quam μεγαλοπρέπειαν vocant, quæ neque in omnes cauſſas cadit, (nam quid in pleriſque judiciis privatis, de re [certa] credita, locato [e] et conducto, interdictis, habere loci poteſt ſupra modum [f] ſe tollens oratio?) nec ſemper eſt utilis, ut vel proximo exemplo Miloniano patet. Et meminerimus, multas eſſe cauſſas, in quibus 62
confitendum, excuſandum, ſubmittendum ſit, quod exponimus: quibus omnibus aliena eſt illa magnificentiæ virtus. Quare non magis proprium narrationis eſt *magnifice dicere*, quam *miſerabiliter*, *invidioſe*, *graviter*, *dulciter*, *urbane*: quæ, cum ſuo [g] quæque [h] loco ſint laudabilia, non ſunt huic parti proprie aſſignata, et velut dedita. Illa 63
quoque ut narrationi apta, ita [i] ceteris partibus communis eſt virtus, quam Theodectes huic uni proprie dedit; non enim magnificam modo vult eſſe, verum etiam *jucundam* expoſitionem. Sunt, qui adjiciant his *evidentiam*, quæ ἐνάργεια Græce vocatur. Neque [k] ego quemquam decepe- 64
rim, ut diſſimulem, Ciceroni quoque plures partes placere. Nam, præterquam *planam*, et *brevem*, et *credibilem*, vult eſſe *evidentem*, *moratam*, *cum dignitate*. Sed in oratione morata debent eſſe omnia cum dignitate, quæ poterunt. *Evidentia* in narratione [l], quantum ego intelligo, eſt quidem magna virtus, cum quid veri non dicendum, ſed quodammodo etiam oſtendendum eſt: ſed ſubjici perſpicui-

[x] deinde patronum G. Jenſ. [z] excitaſſe Jenſ. [a] *Forte* ipſo. *Sic viſum etiam Gallæo et Obr.* [b] fefellerunt G. [c] *om.* G. [d] æque G. Jenſ. [e] locata et conducta Jenſ. [f] materiam G. *non male.* [g] *om.* G. [h] quoque G. *om.* Jenſ. [i] cum *inſ.* G. Jenſ. [k] Nec G. Jenſ. [l] oratione G.

58. *ſtrepitu—ad cuſtod.*] *Strepitus* opponitur *occultæ arti*. Judex obſervato illo apparatu eloquentiæ, ſibi metuere incipit, et cavere, ne verba ſibi dentur a Patrono eloquente, quem proinde diligenter obſervat.

61. *de re* [*certa*] *credita*] Quid illud *certa* ſibi velit, non intelligere me fateor.

tati poteſt: quam quidam etiam contrariam interim putaverunt, quia in quibuſdam cauſſis obſcuranda veritas eſt [m],
65 quod eſt ridiculum. Nam, qui obſcurare vult, narrat falſa pro veris: in [n] quo debet laborare, ut videantur quam evidentiſſima. Sed quatenus etiam ſorte [o] quadam pervenimus ad difficilius narrationum [p] genus, jam de his loquamur, in quibus res contra nos erit: quo loco nonnulli
66 prætereundam narrationem putaverunt. Et ſane nihil eſt facilius, niſi prorſus totam cauſſam omnino non agere. Sed ſi aliqua juſta ratione hujuſmodi ſuſceperis litem, cujus artis eſt, malam eſſe cauſſam ſilentio confiteri? niſi forte tam hebes futurus eſt judex, ut ſecundum id pro-
67 nuntiet, quod ſciet narrare te noluiſſe. Neque infitias eo, in narratione ut aliqua neganda, aliqua adjicienda, aliqua mutanda, ſic aliqua etiam tacenda: ſed tacenda, quæ tacere oportebit, et liberum erit. Quod fit nonnumquam brevitatis quoque gratia, quale illud eſt, *Reſpondit,*
68 *quod ei viſum eſt.* Diſtinguamus igitur genera cauſſarum. Namque, in quibus non *de culpa* quæritur, ſed *de actione*, etiam ſi erunt contra nos themata, confiteri nobis licebit: *Pecuniam de templo ſuſtulit, ſed privatam: non ideo ſacrilegus eſt. Virginem rapuit, non tamen optio patri dabitur.*
69 *Ingenuum ſtupravit, et ſtupratus ſe ſuſpendit: non tamen ideo ſtuprator capite, ut cauſſa mortis, punietur; ſed decem millia, quæ pœna ſtupratori conſtituta eſt, dabit.* Verum in his quoque confeſſionibus eſt aliquid, quod ex invidia, quam expoſitio adverſarii fecit, detrahi poſſit, cum etiam ſervi
70 noſtri de peccatis ſuis mollius loquantur. Quædam enim quaſi non narrantes mitigabimus: *Non quidem* (ut adverſarius dicit) *conſilium furti in templum* [q] *attulit, nec diu captavit ejus rei tempus: ſed occaſione et abſentia cuſtodum corruptus, et pecunia, quæ nimium quam* [r] *in animis hominum poteſt, victus eſt. Sed quid refert? peccavit, et fur eſt: ni-*
71 *hil attinet id defendere, cujus pœnam non recuſamus.* Interdum quaſi damnemus ipſi: *Vis te dicam vino impulſum? errore lapſum? nocte deceptum? vera ſunt iſta fortaſſe: tu tamen ingenuum ſtupraſti, ſolve decem millia.* Nonnumquam propoſitione præmuniri [s] poteſt cauſſa, et deinde ex-

[m] *om.* G. [n] et in iis quæ narrat, G. Jenſ. [o] forte Jenſ. *et al.* [p] narrationis G. [q] templo G. Jenſ. [r] *om. iid.* [s] præparari G. Jenſ.

68. *optio patri*] Stupratæ datur optio eligendi mortem raptoris aut nuptias. Sed patri hic nihil tribuunt leges.

poni. Contraria sunt omnia tribus filiis, qui in mortem 72
patris conjurarant; sortiti nocte singuli per ordinem cum
ferro cubiculum intrarunt[t], patre dormiente: cum occidere
eum nemo potuisset, excitato omnia indicarunt[u]. Si ta-
men pater, qui divisit patrimonium, et reos parricidii de-
fendit, sic agat: *Quod contra legem sufficit, parricidium ob-* 73
jicitur juvenibus, quorum pater vivit, atque etiam liberis suis
adest: ordinem rei narrare quidem nihil necesse est, cum ad
legem nihil pertineat: sed si confessionem meæ culpæ exigitis,
ego fui pater durus, et patrimonii, quod jam melius ab his
administrari poterat, tenax custos. Deinde subjicitur, *Sti-* 74
mulatos ab iis, quorum indulgentiores parentes erant; semper
tamen eum habuisse animum, qui sit eventu deprehensus, ut
occidere patrem non possent. Nec enim jurejurando opus fu-
isse[x], *si alioqui hoc mentis habuissent; nec sorte, nisi quod se*
quisque eximi voluerit. Omnia hæc qualiacumque placi-
dioribus animis accipientur, illa brevi primæ propositionis
defensione mollita. At cum quæritur, *An factum sit?* 75
vel, *Quale factum sit?* licet omnia contra nos sint, quo
modo tamen evitare expositionem salva caussæ ratione pos-
sumus? Narravit accusator, nec ita, ut, quæ[z] essent acta,
tantum indicaret; sed adjecit invidiam, rem verbis exas-
peravit: accesserunt probationes, peroratio incendit, et
plenos iræ reliquit. Exspectat naturaliter judex, quid 76
narretur a nobis. Si nihil exponimus, illa esse, quæ ad-
versarius dixit, et talia, qualia dixit, credat necesse est.
Quid ergo? eadem exponemus? Si de qualitate agetur,
cujus tum demum quæstio est, cum de re constat, eadem,
sed non eodem modo: alias caussas, aliam[a] rationem da-
bo. Verbis elevare quædam licebit: *luxuria hilaritatis,* 77
avaritia parsimoniæ, negligentia simplicitatis nomine lenie-
tur. Vultu denique, voce, habitu, vel favoris aliquid, vel
miserationis merebor. Solet nonnunquam movere lacri-
mas ipsa confessio. Atque ego libenter interrogem, Sint-
ne illa defensuri, quæ non narraverint, necne? Nam si 78
neque defenderint, neque narraverint, tota caussa prode-
tur: at si defensuri sunt, proponere certe plerumque id,
quod confirmaturi sumus, oportet. Cur ergo non expo-
namus, quod et dilui potest, et ut hoc contingat, utique
indicandum est? Aut quid inter *probationem* et *narratio-* 79
nem interest, nisi quod narratio est probationis continua

t intraverunt *iid.* u indicaverunt *iid.* x fuisset *iid.* z quæque G. Jens. a atque aliam *iid.*

propoſitio, rurſus probatio narrationi congruens confirmatio? Videamus ergo, num [b] expoſitio hæc longior demum eſſe debeat, et paullo verboſior præparatione, et quibuſdam argumentis: argumentis [c] dico, non *argumentatione*: cui tamen plurimum confert frequens affirmatio, *Effecturos nos, quod* [d] *dicimus: non poſſe vim rerum oſtendi prima expoſitione: exſpectent, et opiniones ſuas differant: et bene ſpe-*
80 *rent.* Denique narrandum eſt utique, quidquid aliter, quam adverſarius expoſuit, narrari poteſt, aut eo etiam procœmia ſunt in his cauſſis ſupervacua: quæ quid magis agunt, quam ut cognitioni rerum accommodatiorem judicem faciant? Atqui conſtat [e], nuſquam eorum eſſe majorem uſum, quam ubi animus judicis ab aliqua contra nos
81 inſita opinione flectendus eſt. *Conjecturales* autem cauſſæ, in quibus de facto quæritur, non tam ſæpe rei, de qua judicium eſt, quam eorum, per quæ res colligenda eſt, expoſitionem habent. Quæ cum accuſator ſuſpicioſe narret, reus levare ſuſpicionem debeat: aliter ab hoc atque
82 ab illo ad judicem perferri oportet. At enim quædam argumenta turba valent, diducta leviora ſunt. Id quidem non eo pertinet, ut quæratur, *An narrandum?* ſed, *Quo modo narrandum ſit?* Nam [f] congerere plura expoſitione quid [g] prohibet, ſi id utile eſt cauſſæ, et promittere? ſed et dividere narrationem, et probationem [h] ſubjungere
83 partibus, atque ita tranſire ad ſequentia? Nam ne iis quidem accedo, qui ſemper eo putant ordine, quo quid actum ſit, eſſe narrandum: ſed eo modo [i], quo expedit. Quod

[b] unde G. [c] *om.* G. Jenſ. *et al.* [d] quidem *iid.* [e] conſtabit *iid.*
[f] et *inſ. iid.* [g] quis *iid.* [h] probationes *iid.* [i] narrare *inſ.* G. Jenſ.

79. *longior demum*] Non negligenda hic vis eſt adverbii *demum*, quæ ad aſſeverandum augendumque pertinet. Si aliæ narrationes breviores eſſe poſſunt, hæc maxime, de qua nunc agitur; ubi contra nos jam narratum eſt, longior eſſe debet ac verboſior, quippe in qua *præparatione* etiam opus ſit, et quibuſdam *argumentis*, h. e. ut ſ. 54. dicebat, *ſparſis probationum ſeminibus*. Quemadmodum vero ibi ſubjunxit, *Verum ſic, ut narrationem eſſe meminerimus, non probationem:* ita hic ſimili reſtrictione utitur, *Argumentis dico, non argumentatione*, formali nempe, quam vocarent ſcholaſtici. (vid. quæ dicemus ad ſ. 108.) Interim ſubjungendæ paullo poſt argumentationi *plurimum confert*, ſi inter ipſam narrationem jam *frequenter adfirmemus, Effecturos*, demonſtraturoſque *nos, quod* nude modo *dicimus*. Labore nonnullo nobis conſtitit hic locus: quod ſentiet, ſi quis eum, ut nunc interpunctus, et literarum genere diſtinctus, explicatuſque eſt, cum ſuperioribus editionibus conferre velit.

fieri plurimis figuris licet. Nam et aliquando excidiſſe
ſimulamus, cum quid utiliore loco reducimus : et interim
nos reducturos reliquum ordinem teſtamur, quia ſic futura
ſit cauſſa lucidior. Interim re expoſita, ſubjungimus cauſ- 84
ſas, quæ anteceſſerunt. Nec enim eſt una lex defenſionis,
certumque præſcriptum : pro re, pro tempore intuenda,
quæ proſint; atque ut erit vulnus, ita vel curandum pro-
tinus, vel, ſi curatio differri poteſt, interim deligandum.
Nec ſæpius narrare duxerim[l] nefas, quod Cicero pro Clu- 85
entio fecit : eſtque non conceſſum modo, ſed aliquando
etiam neceſſarium, ut in cauſſis repetundarum, omni-
buſque, quæ ſimplices non ſunt. AMENTIS eſt enim,
ſuperſtitione præceptorum contra rationem cauſſæ trahi.
Narrationem ideo ante probationes ponere eſt inſtitutum, 86
ne judex, qua de re quæratur, ignoret. Cur igitur, ſi
ſingula probanda aut refellenda erunt, non ſingula etiam
narrentur ? Me certe, quantacumque noſtris experimentis
habenda eſt fides, feciſſe hoc in foro, quoties[m] ipſa deſi-
derabat utilitas, probantibus et eruditis, et iis, qui judi-
cabant, ſcio : et (quod non arroganter dixerim, quia ſunt
plurimi, quibuſcum egi, qui me refellere poſſint, ſi men-
tiar) fere ponendæ a me cauſſæ officium exigebatur. Ne- 87
que ideo tamen non ſæpius facere oportebit, ut rerum
ordinem ſequamur. Quædam vero etiam turpiter con-
vertuntur : ut ſi *peperiſſe* narres, *deinde concepiſſe* ; *apertum
teſtamentum*, *deinde ſignatum* : in quibus ſi id, quod poſte-
rius eſt, dixeris, de priore tacere optimum eſt. Sunt 88
quædam et falſæ expoſitiones, quarum in foro duplex eſt
genus : alterum, quod inſtrumentis adjuvatur, ut Publius
Clodius fiducia teſtium, qua nocte inceſtum Romæ com-
miſerat, Interamnæ ſe fuiſſe dicebat : alterum, quod eſt
tuendum dicentis ingenio. Id interim ad ſolam vere-
cundiam pertinet, unde etiam mihi videtur dici *Color :*

[l] dixerim *iid.* [m] aliter *inſ.* G.

88. *ad ſolam verecundiam*] Pudoris cuſtodiam, ut res dictu turpes narratione aliquantum deflexæ, vel averſæ, aut velo quaſi involutæ, minus turpes videantur ; qui in ſchola rhetorum *color* ſæpe dicitur, cujus hic velut locus claſſicus eſt. Huc forte reſpiciens noſtrum Fabium provocat Juven. 6, 280. *Dic aliquem, ſodes, dic, Quinctiliane, colorem.* Sic ſumitur in hoc ipſo opere 6, 5, 5. 7, 1, 40. Eleganter 11, 1, 81. *Quod ſi nulla contigerit excuſatio, ſola colorem habet pœnitentia.* In declamationibus id nimis frequens. Vid. v. g. 12, 21, 16, 1. extr. it. Declam. 363.

89 interim ad quæſtionem. Sed utrumcumque erit, prima
ſit curarum, ut id, quod fingimus, fieri poſſit: deinde, ut
et perſonæ, et loco, et tempori congruat; et credibilem
rationem et ordinem habeat; ſi [n] continget etiam, veræ
alicui rei cohæreat; aut argumento, quod ſit in cauſſa,
confirmetur. Nam quæ tota extra rem petita ſunt, men-
90 tiendi licentiam produnt. Curandum præcipue, (quod
fingentibus frequenter accidit) ne qua inter ſe pugnent:
quædam enim partibus blandiuntur, ſed in ſummam non
conſentiunt: præterea, ne iis, quæ vera eſſe conſtabit,
adverſa ſint: in ſchola etiam, ne color extra themata
91 quæratur. Utrobique autem orator meminiſſe debebit
actione tota, quid finxerit, quoniam ſolent excidere, quæ
falſa ſunt: verumque eſt illud, quo dvulgo dicitur, MEN-
92 DACEM memorem eſſe oportere. Sciamus autem, ſi de
noſtro facto quæratur, unum nobis aliquid eſſe dicendum:
ſi de alieno, mittere in plurimas ſuſpiciones licere. Eſt
tamen quibuſdam ſcholaſticis controverſiis, in quibus po-
nitur, aliquem non reſpondere, ad quæ interrogatur, li-
93 bertas omnia enumerandi, quæ reſponderi potuiſſent. Fin-
genda vero meminerimus ea, quæ non cadent in teſtem:
ſunt autem, quæ [o] noſtro dicuntur animo, cujus ipſi tan-
tum conſcii ſumus: item quod a defunctis; nec hoc enim
eſt, qui neget: itemque ab eo, cui idem expediet; is
enim non negabit: ab adverſario quoque; quia non eſt
94 habiturus in negando fidem. Somniorum et ſuperſtitio-
num colores ipſa jam facilitate auctoritatem perdiderunt.
Non eſt autem ſatis in narratione uti coloribus, niſi per
totam actionem conſentiant: cum præſertim quorumdam

[n] ſic G. [o] qui G. *Forte leg.* quæ de noſtro d. a. *vel* ex noſtro, *quod viſum Burm.*

91. *ſolent excidere, quæ falſa*] Memoriam juvant et continent tempus, locus in primis, ac tota ſeries rei cum cæteris vel præcedentibus vel conſequentibus connexa. Hæc omnia cum ſecus ſe habeant in ficto a nobis mendacio non minus quam in pleriſque ſomniis, hinc fit, ut difficile et rarum ſit ea immutata retinere. Igitur rari ſunt et pauci, quos æquus amavit Mercurius aut Laverna Diva, qui mentiri poſſint, quod non modo ipſi credant, ſed etiam tueri apud perſpicaces quæſitores poſſint.

93. *quæ noſtro dicuntur*] Præpoſitionem deſiderari, ſupra adnotatum. Sed videtur etiam participium deeſſe, certe in his, quæ ſequuntur, *quod a defunctis, ab eo cui idem expediet, ab adverſario:* in his enim *factum* vel ſimile quid poſtulari, manifeſtum eſt: niſi tamen ut *ſolvere ab aliquo,* eſt ex illius arca ſolvere, ſic *fingere ab aliquo,* eſt mentiri quod ipſum dicamus feciſſe.

probatio ſola ſit in *aſſeveratione* [p] et *perſeverantia.* Ut 95
ille paraſitus, qui ter abdicatum a divite juvenem, et abſolutum, tamquam ſuum filium aſſerit, habebit quidem colorem, quo dicat, et paupertatem ſibi cauſſam exponendi fuiſſe; et ideo a ſe paraſiti perſonam eſſe ſuſceptam, quia in illa domo filium haberet; et ideo illum innocentem ter abdicatum, quia filius abdicantis non eſſet. Niſi tamen 96
omnibus verbis et amorem patrium, atque hunc quidem ardentiſſimum oſtenderit, et odium divitis, et metum pro juvene, quem periculoſe manſurum in illa domo, in qua tam inviſus ſit, ſciat: ſuſpicione ſubjecti petitoris non carebit.
Evenit aliquando in ſcholaſticis controverſiis, quod in foro 97
an poſſit accidere, dubito, ut eodem colore utraque pars utatur, deinde eum pro ſe quiſque [q] defendat: ut in illa controverſia: *Uxor marito dixit, appellatam ſe de ſtupro a* 98
privigno, et ſibi conſtitutum tempus, et locum: eadem contra filius detulit de noverca, edito tantum alio tempore, ac loco: pater in eo, quem uxor prædixerat, filium invenit; in eo, quem filius, uxorem: illam repudiavit: qua tacente, filium 99
abdicat. Nihil dici poteſt pro juvene, quod non idem ſit pro noverca. Ponentur tamen etiam [r] communia: dein- 100
de ex perſonarum comparatione, et indicii ordine, et ſilentio repudiatæ, argumenta ducentur. Ne illud quidem ignorare oportet, quædam eſſe, quæ *colorem* non recipiant, ſed tamen defendenda ſint: qualis eſt ille dives, qui ſtatuam pauperis inimici flagellis cecidit, reus eſt injuriarum: nam factum ejus modeſtum eſſe nemo dixerit: fortaſſe, ut ſit tutum, obtinebit. Quod ſi pars expoſitionis 101
pro nobis, pars contra nos erit; miſcenda ſit, an ſeparanda narratio, cum ipſa cauſſæ conditione deliberandum eſt. Nam ſi plura ſunt, quæ nocent; quæ proſunt, obruentur. Itaque tunc [s] dividere optimum erit, et iis, quæ partem noſtram adjuvabunt, expoſitis et confirmatis, adverſus reliqua uti remediis, de quibus ſupra dictum eſt. Si plura 102

[p] aſſecutione G. [q] quæque G. *ut referatur ad* partem. [r] omnia *inſ.* G. Jenſ. [s] nunc G. Jenſ.

95. *abſolutum*] A patris poteſtate, ut jam retrahi invitus non magis poſſit, quam poſt trinam illam venditionem ſive veram, ſive in emancipatione imaginariam.

98. *qua tacente*] Quo ipſo ſilentio videtur non de ſua tantum culpa fateri, ſed invidiam etiam facere vel veram vel falſam ſuo privigno.

100. *ut ſit tutum*] Ut impune illud auferat dives, culpa in ſubitam iram, ebrietatem &c. conjecta.

proderunt, etiam conjungere licebit: ut, quæ obſtant in medio, velut auxiliis noſtris poſita minus habeant virium: quæ tamen non erunt nuda ponenda, ſed ut et noſtra aliqua argumentatione firmemus; et diverſa cur credibilia non ſint, adjiciamus: quia, niſi diſtinxerimus, verendum
103 eſt, ne bona noſtra permixtis malis inquinentur. Illa quoque de narratione præcipi ſolent, ne qua ex ea fiat *excurſio:* ne *avertatur* a judice *ſermo*; ne *alienæ perſonæ* vocem demus; ne *argumentemur:* adjiciunt quidam etiam, ne utamur *affectibus:* quorum pleraque ſunt frequentiſſime cuſtodienda: immo numquam, niſi ratio coegerit,
104 mutanda. Ut ſit expoſitio perſpicua et brevis, nihil quidem[t] tam raro poterit habere rationem, quam *excurſio:* nec umquam debebit eſſe, niſi brevis, et talis, ut vi qua-
105 dam videamur affectus[u] velut recto itinere depulſi: qualis eſt Ciceronis circa nuptias Saſſiæ, *O mulieris ſcelus incredibile, et præter hanc unam in omni vita inauditum! O libidinem effrenatam et indomitam! O audaciam ſingularem! non*[x] *timuiſſe, ſi minus vim deorum, hominumque famam, at illam ipſam noctem, faceſque*[z] *illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipſos, ſuperiorum teſtes*
106 *nuptiarum? Sermo averſus* a judice et brevius[a] indicat interim, et coarguit magis: qua de re idem, quod de procemio dixeram, ſentio, ſicut de *proſopopœia* quoque: qua tamen non Servius modo Sulpicius utitur pro Aufidia, *Somnone te languidum, an gravi lethargo putem*[b] *preſſum?* ſed[c] M. quoque Tullius circa navarchos: nam ea quoque

[t] enim G. [u] affecti G. [x] nonne G. [z] faſceſque G. Jenſ.
[a] brevis *iid.* [b] puto G. [c] et G.

102. *in medio, velut auxiliis*] *Auxilia* apud Romanos locantur in cornibus. Si auxilia infirma ſint, ſuſpecta, vel inimica adeo, media acies ſummo in periculo verſatur, et velut conſtricta proditur hoſtibus. Præcipit igitur Fabius, ut ea, quæ obſtant, in media locentur acie in auxiliis, h. e. inter auxilia, quibus utrinque contineri poſſint, et, ne noceant, impediri. Poſſent etiam auxilia noſtra intelligi, aciem adverſam utrinque complexa &c. Sed prius magis placet. Nec vehementer opus eſt conjectura Regii, qui volebat, *in mediis velut auxiliis* &c.

103. *Illa quoque de narratione*] Curavimus hic, ut ſæpe alias, efficere typorum differentia, ut membris propoſitis ſuam deinde reſpondere exegeſin appareat: interpunctionem etiam mutavimus. Nam ita legebatur: *immo numquam, niſi ratio coegerit, mutanda: ut ſit expoſitio perſpicua et brevis. Nihil quidem* &c.

105. *Ciceronis*] Pro Cluent. c. 6.

106. *de procemio dixeram*] 4, 1, 63. ſqq.

106. *circa navarchos*] In Verr. 5, 45.

rei expositio est, *Ut adeas, tantum dabis*, et reliqua. Quid? pro Cluentio, Staleni Bulbique colloquium non- 107
ne ad celeritatem plurimum et ad fidem confert? Quæ ne fecisse sine [d] observantia quadam videatur, quamquam hoc in illo credibile non est, in Partitionibus præcipit, ut habeat narratio *suavitatem, admirationes, exspectationes, exitus inopinatos, colloquia personarum, omnes affectus. Argumen-* 108
tabimur in [e] narratione, ut dixi, numquam: argumentum [f] ponemus aliquando, quod facit pro Ligario Cicero, cum dicit, sic eum provinciæ præfuisse, ut illi pacem esse expediret. Inseremus expositioni et brevem, cum res poscet, defensionem, et rationem factorum. Nec enim narran- 109
dum est tamquam testi, sed tamquam patrono. Rei ordo per se talis est, *Q. Ligarius legatus in Africam cum C. Considio* [g] *profectus est.* Quid ergo Marcus Tullius? *Q. enim,* inquit, *Ligarius, cum esset adhuc nulla belli suspicio, legatus in Africam cum C. Considio profectus est.* Alibi, *Non modo* 110
nullum ad bellum, sed ne ad minimam quidem suspicionem belli. Et cum esset indicaturo satis, *Q. Ligarius nullo se implicari negotio passus est*, adjecit, *Domum spectans, et ad suos redire cupiens.* Ita, quod exponebat, et ratione fecit credibile, et *affectus* quoque implevit. Quo magis miror 111
eos, qui non putant in [h] narratione esse utendum affectibus. Qui si hoc dicunt, non diu, nec ut in epilogo, me-

[d] in observantia Jens. *et Almel. quod rectum puto, et certius illo Sueto. c.* 26. sine observatione G. *et al. ap. Burm.* [e] in narratione *om.* G. [f] argumenta G. [g] *Sic etiam G. vid. Burm. epist. p.* 39. [h] utendum in narratione affectibus G. Jens.

107. *ad celeritatem*] Multo celerius breviusque totum illud negotium apparet, ipso Staleni Bulbique colloquio proposito, quam si indirecta narratione propositi illorum sermones essent: deinde in rem quasi præsentem sic deducti auditores, et fides facta plenior, auditis ipsis eorum verbis.

107. *in Partitionibus*] c. 9. *Suavis narratio est, quæ habet admirationes, exspectationes, exitus inopinatos, interpositos motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus, lætitias, cupiditates.*

108. *ut dixi*] Supra s. 79. ubi etiam, quid interesset inter *argumentum* et *argumentationem*, dictum est. *Argumentum ponit*, si scholastice loqui placeat, qui medium terminum suppeditat: *argumentatur*, qui facit syllogismum. Sic pro Ligario Cicero c. 2. narrat, eum *in provincia pacatissima ita se gessisse, ut ei pacem esse expediret.* Hoc *argumentum* est, et medius terminus. *Argumentatio* erit, si ita dicas, *Cui expedit pacem esse, ille non est auctor belli, Atqui Ligario* &c.

110. *affectus*] Misericordiæ, ex eo, quod animo obversaretur vir bonus, patriæ et suorum amantissimus, dum vitat negotia, dum ad suos properat, maximis molestiis atque periculis implicitus.

cum ſentiunt: effugiendæ ſunt enim moræ. Ceterum cur ego judicem nolim, dum eum doceo, etiam moveri?
112 Cur, quod in ſumma parte ſum actionis petiturus, non in primo ſtatim rerum ingreſſu, ſi fieri poteſt, conſequar? cum præſertim etiam in probationibus faciliore ſim animo
113 ejus abuſurus, occupato vel ira, vel miſeratione. An non Marcus Tullius circa verbera civis Romani omnes breviſſime movet affectus, non ſolum conditione ipſius, loco injuriæ, genere verberum, ſed animi quoque commendatione? Summum enim virum oſtendit, qui, *cum virgis cæderetur, non ingemuerit, non rogaverit*; *ſed tantum civem ſe Romanum eſſe*, cum invidia cædentis, et fiducia juris cla-
114 maverit. Quid? Philodami caſum nonne cum per totam expoſitionem incendit invidia, tum in ſupplicio ipſo lacrimis implevit, cum flentes non tam narraret, quam oſten-
115 deret, *patrem de morte filii, filium de patris?* Quid ulli epilogi poſſunt habere [i] miſerabile magis? Serum eſt enim, advocare iis rebus affectum in peroratione, quas ſecurus narraveris [k]: aſſuevit illis judex, jamque eas ſine motu mentis accipit, quibus commotus novis [l] non eſt: et diffi-
116 cile eſt [m] mutare habitum animi ſemel conſtitutum. Ego vero (neque enim diſſimulabo judicium meum, quamquam id, quod ſum dicturus, exemplis magis, quam præceptis ullis, continetur) narrationem, ut ſi ullam partem orationis, omni, qua poteſt, gratia et venere exornandam puto. Sed plurimum refert, quæ ſit natura ejus rei, quam
117 exponimus. In parvis ergo, quales ſunt fere privatæ, ſit ille preſſus, et velut applicitus rei cultus: in verbis ſumma diligentia, quæ in locis impetu feruntur, et circumjectæ orationis copia latent; hic expreſſa, et, ut vult Zeno, *ſenſu tincta eſſe* debebunt: compoſitio diſſimulata qui-

[i] magis habere miſerabile *iid.* [k] narravit G. narraverit Jenſ. [l] novus G. [m] nobis *inſ.* G. Jenſ.

112. *abuſurus*] H. e. in rem meam ſtrenue uſurus: quam notionem eſſe hujus verbi, plurimis optimorum ſcriptorum verbis in Fabriano Theſauro demonſtratum eſt.

113. *Summum enim virum oſtendit*] Gavium Coſanum in Verr. 5, 62. ſq.

114. *Philodami caſum*] In Verr. 1, 30.

117. *in locis*] Communibus puta, ubi argumentum aliquod varie tractatur exornaturque.

117. *ſenſu tincta*] Advocavit hic Gallæus illud, quod ex antiquioribus narrat Iſidorus Orig. 2, 27. *Ariſtotcles, quando* περὶ ἑρμηνείας *ſcriptitabat, calamum in mente tingebat*: quod Suidas etiam retulit, ὅτι Ἀριστοτέλης τῆς φύσεως γραμματεὺς ἦν, τὸν κάλαμον ἀποβρέχων εἰς νοῦν. De Zenone, auctore formulæ, quam laudat noſter, facilius forte quæri poteſt, quam certi quidquam ſtatui.

dem, ſed tamen quam jucundiſſima: figuræ, non illæ po- 118
eticæ, et contra finem [n] loquendi auctoritate veterum re-
ceptæ, (nam debet eſſe quam puriſſimus ſermo) ſed quæ
varietate tædium effugiant [o], et mutationibus animum le-
vent: ne in eundem caſum, ſimilem compoſitionem [p],
pares elocutionum tractus incidamus. Caret enim ceteris
lenociniis expoſitio, et, niſi commendetur hac venuſtate,
jaceat neceſſe eſt. Nec in ulla parte intentior eſt judex: 119
eoque nihil recte dictum perit. Præterea, neſcio quomo-
do, etiam credit facilius, quæ audienti jucunda ſunt, et
voluptate ad fidem [q] ducitur. Ubi vero major res erit, et 120
atrocia invidioſe, et triſtia miſerabiliter dicere decebit:
non, ut conſumantur affectus, ſed, ut tamen velut primis
lineis deſignentur: ut plane, qualis futura ſit imago rei,
ſtatim appareat. Ne ſententia quidem velut fatigatum 121
intentione ſtomachum judicis reficere diſſuaſerim, maxime
quidem brevi [r] interjecta [s], qualis eſt illa, *Fecerunt ſervi
Milonis, quod ſuos quiſque ſervos in re tali facere voluiſſet:*
interim paullo liberiore, qualis eſt illa, *Nubit genero ſocrus,
nullis auſpiciis, nullis auctoribus, funeſtis ominibus* [t] *omnium.*
Quod cum ſit factum iis quoque temporibus, quibus om- 122
nis ad utilitatem potius, quam ad oſtentationem, compo-
nebatur oratio, et erant adhuc ſeveriora judicia: quanto
nunc faciendum magis, cum in ipſa capitis aut fortunarum
pericula irrupit voluptas? Cui hominum deſiderio quan-
tum dari debeat, alio loco dicam. Interim aliquid in-
dulgendum eſſe confiteor. Multum confert adjecta veris 123
credibilis rerum imago, quæ velut in rem præſentem per-
ducere audientes videtur: qualis eſt illa M. Cœlii in

[n] fidem G. Jenſ. *et al. ap. Burm. contra eadem permutat* Jenſ. *p. p. ſub* q. [o] effugiat—levet G. Jenſ. [p] expoſitionem *iid.* [q] finem Jenſ. *vid. p. a. ſub* n. [r] breviter G. [s] interjectione Jenſ. [t] omnibus G. Jenſ.

118. *contra finem loquendi*] Poteſt hoc intelligi. *Finis loquendi* eſt, ut intelligamur: figuræ quædam poeticæ obſcurant et impediunt intellectum. Sed magis tamen appoſitum videtur alterum illud *fidem*, h. e. certam conſtantemque et inter ſe conſentientem loquentium auctoritatem.

121. *ominibus omnium*] Ultimam vocem apud Ciceronem delevit e MSS. Grævius. Sententiæ quidem non repugnat, ſiquidem *omina* pro votis ſumas: et eſt in omnibus, quod ſciam, Fabii libris.

122. *irrupit voluptas*] Aurium puta, quod de centumviris dicit 4, 1, 57. Similis querela deinde 4, 3, 2. Verum add. 8, 3, 5. ſqq. ad quem locum hic forte reſpicit.

123. *M. Cœlii*] Amici illius Ciceronis, ad quem et a quo eſt liber

Antonium descriptio, *Namque ipsum offendunt temulento sopore profligatum, totis præcordiis stertentem, ructuosos spiritus geminare, præclarasque contubernales ab omnibus spondis*[u]
124 *transversas incubare, et reliquas*[x] *circumjacere passim: quæ tamen exanimatæ terrore, hostium adventu percepto, excitare Antonium conabantur: nomen inclamabant: frustra cervicibus tollebant: blandius alia ad aurem invocabat, vehementius etiam nonnulla feriebat: quarum cum omnium vocem tactumque noscitaret*[z], *proximæ cujusque collum amplexu petebat; neque dormire excitatus, neque vigilare ebrius poterat; sed semisomno sopore inter manus centurionum concubinarumque jactabatur.* Nihil his neque credibilius fingi, neque vehemen-
125 tius[a] exprobrari, neque manifestius ostendi potest. Ne illud quidem præteribo, quantam afferat fidem expositioni narrantis auctoritas: quam mereri debemus ante omnia quidem vita, sed et ipso genere orationis: quod quo fuerit gravius, sanctius, hoc plus habeat necesse est in affirman-
126 do quoque ponderis. Effugienda igitur in hac præcipue parte omnis calliditatis suspicio: (neque enim se usquam custodit magis judex) nihil videatur fictum, nihil solicitum: omnia potius a caussa, quam ab oratore profecta
127 credantur. Sed hoc pati non possumus, et perire artem putamus, nisi appareat[b]: cum DESINAT ars esse, si apparet. Pendemus ex laude, atque hanc laboris nostri ducimus summam. Ita, quæ circumstantibus ostentare volu-
128 mus, judicibus prodimus. Est et quædam *repetita narratio*, quæ ἐπιδιήγησις dicitur, sane res *declamatoria* magis, quam *forensis*; ideo autem reperta, ut, quia narratio brevis esse debet, fusius et ornatius res posset exponi: quod fit vel invidiæ gratia, vel miserationis. Id raro faciendum judico, neque sic umquam, ut totus ordo repetatur: licet enim per partes idem consequi. Ceterum, qui uti ἐπιδιηγήσει volet, narrationis loco[c] rem stringat, et contentus indicare, *quid factum*[d] *sit*; *quo sit modo factum*, plenius se
129 loco suo expositurum esse promittat. Initium narrationis quidam utique faciendum a persona putant, eamque, si nostra sit, ornandam; aliena, infamandam statim. Hoc sane frequentissimum est, quia personæ sunt, inter quas litiga-

[u] versas *inf. V. C ap. Barth.* 14, 18. [x] reliquias temulentiæ *id.* [z] dignoscitaret *id.* [a] violentius G. [b] apparet G. [c] rem loco *editum. Sed videbatur durius, h. e. non Fabianum.* [d] facti G.

VIII ejus epistolarum, elogium autem in Bruto c. 79. quod hoc loco præclare confirmatur.

tur. Sed hæ quoque interim cum ſuis accidentibus ponendæ, cum id profuturum eſt: ut, *A. Cluentius Habitus fuit pater hujuſce, Judices, homo non ſolum municipii Larinatis, ex quo erat, ſed etiam regionis illius et vicinitatis, virtute, exiſtimatione, nobilitate facile*[e] *princeps*: interim ſine his: 130
131 ut, *Q. Ligarius cum eſſet*: frequenter vero et a re: ſicut pro Tullio Cicero, *Fundum habet in agro Thurino M. Tullius paternum*: Demoſthenes pro Cteſiphonte, Τοῦ γὰρ Φωκαϊκοῦ συστάντος πολέμου. De fine narrationis cum his con- 132
tentio eſt, qui perduci expoſitionem volunt eo, unde quæſtio oritur: *His rebus ita geſtis, P. Dolabella prætor interdixit, ut eſt conſuetudo, de vi, hominibus armatis, ſine ulla exceptione: tantum ut, unde dejeciſſet, reſtitueret*[f]*: reſtituiſſe ſe dixit: ſponſio facta eſt: hac de ſponſione vobis judicandum eſt.* Id a petitore ſemper fieri poteſt, a defenſore non ſemper.

III. Ordine ipſo narrationem ſequitur *confirmatio*. Probanda ſunt enim, quæ propter hoc expoſuimus. Sed priuſquam ingrediar hanc partem, pauca mihi de quorumdam opinione dicenda ſunt. Pleriſque moris eſt, prolato[g] rerum ordine, protinus utique in aliquem lætum ac plauſibilem locum, quam maxime poſſint favorabiliter, excurrere. Quod quidem natum ab oſtentatione declamatoria, 2
jam in forum venit, poſtquam agere cauſſas non ad utilitatem litigatorum, ſed ad patronorum jactationem repertum eſt: ne, ſi preſſæ illi (qualis ſæpius deſideratur) narrationis gracilitati conjuncta argumentorum pugnacitas fuerit, dilatis diutius dicendi voluptatibus oratio refrigeſcat. In quo vitium illud eſt, quod ſine diſcrimine cauſſa- 3
rum atque utilitatis hoc, tamquam ſemper expediat, aut etiam neceſſe ſit, faciunt: eo quod deſumtas ex his partibus, quarum alius erat locus, ſententias in hanc congerunt, ut plurima aut iterum dicenda ſint, aut, quia[h] alieno loco dicta ſunt, dici ſuo non poſſint. Ego autem con- 4
fiteor, hoc exſpatiandi genus non modo narrationi quidem, ſed etiam quæſtionibus vel univerſis, vel interim ſingulis, opportune poſſe ſubjungi, cum res poſtulat, aut certe permittit; atque eo vel maxime illuſtrari ornarique orationem: ſed, ſi cohæret et ſequitur; non, ſi per vim

[e] *om.* G. [f] deinde *inſ.* G. Jenſ. [g] perlato G. [h] alia *inſ.* G. Jenſ.

132. *His rebus ita*] Cic. pro Cæci. c. 8.

5 cuneatur[i], et, quæ natura juncta erant, diſtrahit. Nihil
enim tam eſt conſequens, quam narrationi probatio: niſi
ſi excurſus ille vel quaſi finis narrationis, vel quaſi initium
probationis eſt. Erit ergo illi nonnumquam locus: ut, ſi
expoſitio circa finem atrox fuerit, proſequamur eam vel-
6 ut[l] ſpiritu erumpente protinus indignatione. Quod ta-
men ita fieri oportebit, ſi res dubitationem non habebit:
alioqui prius eſt, quod objicias, verum efficere, quam
magnum: quia criminis invidia pro reo eſt, priuſquam
probatur: difficillima eſt enim graviſſima cujuſque ſceleris
7 fides. Idem fieri non inutiliter poteſt, ut, ſi merita in ad-
verſarium aliqua expoſueris, in ingratum inveharis: aut,
ſi varietatem criminum narratione demonſtraveris, quan-
8 tum ab ea periculum intentetur, oſtendas. Verum hæc
breviter omnia. Judex enim, ordine audito, feſtinat ad
probationem, et quam primum certus eſſe ſententiæ cu-
pit. Præterea cavendum eſt, ne ipſa expoſitio vaneſcat,
9 averſis in aliud animis et inani mora fatigatis. Sed ut,
non ſemper eſt neceſſaria poſt narrationem illa procurſio,
ita frequenter utilis ante quæſtionem præparatio: utique,
ſi prima ſpecie minus erit favorabilis; ſi legem aſperam
tuebimur; aut pœnarias actiones inferemus: eſt hic locus
velut ſequentis exordii[m], ad conciliandum probationibus
noſtris judicem[n]. Quod quo liberius, hoc et vehemen-
10 tius fieri poteſt, quia judici nota jam cauſſa eſt. His igi-
tur velut fomentis, ſi quid erit aſperum, præmolliemus,
quo facilius aures judicum, quæ poſt dicturi erimus, ad-
11 mittant, ne jus noſtrum oderint. Nihil enim facile
perſuadetur invitis. Quo loco tamen judicis quoque noſ-
cenda natura eſt, juri magis, an æquo ſit appoſitus? pro-

[i] contineat G. conetur Jenſ. cuneatur *reſtituit* Obr. [l] velut irrumpente G. [m] exordium G. [n] judicem, mitigandum, concitandum. Quod liberius fieri poteſt G.

5. *velut ſpiritu erumpente*] Nihil deeſſe arbitror. *Indignatio erumpit velut ſpiritus*, retentus puta, vel ſternutatione incitatus et excuſſus, ut illius apud fullonem adulteri ſub cavea ſulphurata latentis, apud Apul. Met. 9. p. 194. Pric. vel Petroniani (c. 98.) *ſub culcita Gitonis*, qui *collectione ſpiritus plenus ter clarum ſternutavit.*

6. *criminis invidia pro reo eſt*] Præclare hunc locum tractavit Tullius in cauſa parricidii pro Roſc. Am. c. 22. ſqq. quem ita concludit c. 24. *Pene dicam, reſperſas manus ſanguine paterno judices videant oportet, ſi tantum facinus, tam immane, tam acerbum, credituri ſint.*

9. *ſequentis exordii*] alterius novi. Sic utitur 4, 5, 13. 5, 7, 5.

inde enim magis aut minus erit hoc neceſſarium. Ceterum res eadem et poſt quæſtionem perorationis vice fungitur. Hanc partem παρέκβασιν Græci vocant, Latini 12
egreſſum vel *egreſſionem*. Sed hæ ſunt plures, ut dixi, quæ per totam cauſſam varios habent excurſus: ut *laus hominum locorumque*, ut *deſcriptio regionum*, *expoſitio quarumdam rerum*, non [o] ſolum geſtarum, ſed etiam fabuloſarum. Quo 13
ex genere eſt in orationibus contra Verrem compoſitis *Siciliæ laus*, *Proſerpinæ raptus*; pro C. [p] Cornelio *popularis illa virtutum Cn. Pompeii commemoratio*: in quam ille divinus orator, velut nomine ipſo ducis curſus dicendi teneretur, abrupto, quem inchoaverat, ſermone, devertit actutum [q]. Παρέκβασις eſt (ut mea quidem fert opinio) *alienæ* 14
rei, ſed ad utilitatem cauſſæ pertinentis, extra ordinem excurrens tractatio. Quapropter non video, cur hunc ei potiſſimum locum aſſignent, qui rerum ordinem ſequitur; non magis quam illud, cur hoc ita demum proprium putent, ſi aliquid in digreſſu ſit exponendum, cum tot modis a recto itinere declinet oratio. Nam, quidquid dicitur præ- 15
ter illas quinque, quas fecimus, partes, egreſſio eſt, *indignatio* [r], *miſeratio*, *invidia*, *convicium*, *excuſatio*, *conciliatio*, *maledictorum refutatio*. Similia his, quæ non ſunt in quæſtione, omnis *amplificatio*, *minutio*, omne *affectus genus*: atque ea maxime jucundam et ornatam faciunt orationem: *de luxuria*, *de avaritia*, *de religione*, *de officiis*; quæ cum ſunt argumentis ſubjecta ſimilium rerum, quia cohærent, egredi non videntur. Sed plurima ſunt, quæ re- 16
bus nihil ſecum cohærentibus inſeruntur [s], quibus judex reficitur, admonetur, placatur, rogatur, laudatur. Innumerabilia ſunt hæc, quorum alia ſic præparata afferimus: quædam ex [t] occaſione vel [u] neceſſitate dicimus [x], ſi quid nobis agentibus novi accidit, interpellatio, interventus alicujus, tumultus. Unde Ciceroni quoque in procemio, 17
cum diceret pro Milone, digredi fuit neceſſe, ut ipſa ora-

[o] non ſolum *om.* G. Jenſ. [p] *Sic* G. Jenſ. *et optimi quique*. L. *al.* [q] Ac totum *παρ.* G. Jenſ. [r] dignatio G. [s] inſerantur G. Jenſ. [t] ab G. [u] ex *inſ.* G. [x] ut *inſ.* G. *recte, arbitror.*

13. *Siciliæ laus*] In Verr. 2, 1. ſq. Proſerpinæ autem raptus eſt 4, 48.

13. *pro C. Cornelio*] Qui quæſtor Pompeii fuerat. Exſtant modo fragmenta ab Aſconio ſervata.

15. *quinque partes*] Notæ illæ, quas enumerat 3, 9, 1. 4. pr. 6.

15. *de luxuria*] Loci nimirum communes, ubi hypotheſis theſeos tractandæ occaſionem præbet.

tiuncula, qua uſus eſt, patet. Poterit autem paullo longius exire, qui præparat aliquid ante quæſtionem, et qui finitæ probationi velut [z] commendationem adjicit. At, qui ex media erumpit, cito ad id redire debet, unde devertit.

IV. Sunt, qui narrationi *propoſitionem* ſubjungant, tamquam partem judicialis materiæ: cui opinioni reſpondimus. Mihi autem *propoſitio* videtur omnis confirmationis initium: quod non modo in oſtendenda quæſtione principali, ſed nonnumquam etiam in ſingulis argumentis poni ſolet, maximeque in his, quæ ἐπιχειρήματα vocantur. Sed
2 nunc de priore loquimur. Ea non ſemper uti neceſſe eſt.
Aliquando enim ſine propoſitione quoque aliqua ſatis manifeſtum [a] eſt, quid in quæſtione verſetur: utique, ſi narratio ibi finem habet, ubi initium quæſtio; adeo, ut aliquando ſubjungatur expoſitioni, quæ ſolet in argumentis eſſe ſumma collectio: *Hæc, ſicut expoſui, ita geſta ſunt, Judices: inſidiator ſuperatus, vi victa vis, vel potius oppreſſa*
3 *virtute audacia eſt.* Sed nonnumquam valde utilis eſt,
præcipue, ubi res defendi non poteſt, de fine [b] quæritur: ut, pro eo, qui pecuniam privatam de templo ſuſtulit, *Sacrilegii agitur, de ſacrilegio cognoſcitis:* ut judex intelligat, id unum eſſe officii ſui, quærere, *An id, quod objicitur, ſa-*
4 *crilegium ſit?* Item in cauſſis obſcuris, aut multiplicibus:
nec ſemper propter hoc ſolum, ut ſit cauſſa lucidior, ſed aliquando etiam, ut magis moveat. Movet autem, ſi protinus ſubtexantur [c] aliqua, quæ proſint. *Lex aperte ſcripta eſt, ut peregrinus, qui murum aſcenderit, morte mulctetur: peregrinum te eſſe certum eſt: quin* [d] *aſcenderis* [e] *murum, non quæritur: quid ſupereſt, niſi, ut te puniri oporteat?* Hæc

[z] atque commendatione G. Jenſ. [a] manifeſta G. [b] *Sic* Jenſ. *et plur. ap. Burm. cujus etiam vid. epiſt. p.* 19. de jure *al.* [c] ſubterantur G. *male.* [d] qui ſi G. [e] aſcendens G.

17. *oratiuncula, qua uſus eſt*] Debet igitur Fabii ætate etiam illa exſtitiſſe, quam pro Milone in judicio habuit Cicero, quæque clamoribus Clodianorum impedita fuit. Nec mirum, cum Aſconius de ea referat, *Manet autem illa quoque excepta* (a notariis puta) *ejus oratio.* Nam, quæ hodie legitur, eam poſt judicium, exulante jam Milone ſcriptam, ejuſdem Aſconii teſtimonio conſtat. Vid. ad 4, 1, 69.

1. *reſpondimus*] ſupra 3, 9, 2. ſq.

2. *Hæc, ſicut expoſui*] Cic. pro Milo. c. 11.

3. *de fine quæritur*] Solet ſæpe noſter *finem* pro definitione ponere. Altera lectio *de jure* defendi niſi titulo poſſeſſionis non poteſt. Quid enim? *ſi res defendi non poteſt, poteſtne de jure quæri?* niſi forte aliud eſt *rem defendere*, quam *jure factam* demonſtrare.

enim propositio [f] confessionem adversarii premit, et quodammodo judicandi moram tollit, nec indicat quæstionem, sed adjuvat. Sunt autem *propositiones* et *simplices*, et *duplices* vel *multiplices:* quod accidit non uno modo. Nam 5
et plura crimina junguntur, ut, *cum Socrates accusatus est, quod corrumperet juventutem, et novas superstitiones introduceret:* et singula ex pluribus colliguntur, ut, *cum legatio male gesta objicitur Æschini, quod mentitus sit, quod nihil ex mandatis fecerit, quod moratus sit, quod munera acceperit.*
Recusatio quoque plures interim propositiones habet: ut 6
contra petitionem pecuniæ, *Male petis; procuratori* [g] *enim tibi esse non licuit: sed neque illi, cujus nomine litigas, habere procuratorem: sed neque es hæres ejus, a quo accepisse mutuam dicor: nec ipsi debui.* Multiplicari hæc, in quantum- 7
libet, possunt, sed rem ostendisse satis est. Hæ si ponantur singulæ subjectis probationibus, plures sunt [h] propositiones; si conjungantur, in partitionem cadunt. Est et nuda 8
propositio, qualis fere in conjecturalibus: *Cædis ago, Furtum objicio:* est ratione subjecta, ut, *Majestatem minuit Caius Cornelius: nam codicem tribunus* [i] *plebis ipse pro concione legit.* Præter hæc utimur propositione, aut nostra, ut, *Adulterium objicio*; aut adversarii, ut, *Adulterii mecum agitur*; aut communi, ut, *Inter me et adversarium quæstio*

[f] compositio G. [g] procuratorem G. [h] erunt Jens. [i] tribuni G.

5. *Socrates accusatus*] Formula hæc proditur ap. Laertium Diogen. Ἀδικεῖ Σωκράτης, οὓς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς, οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσηγούμενος· ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθείρων.

5. *legatio male gesta*] Περὶ παραπρεσβείας est contra Æschinem oratio Demosthenis, cujus hæc est propositio, Ἂν μὲν τοίνυν ἐξελέγξω καὶ δείξω σαφῶς Αἰσχίνην τουτονὶ ϗ μηδὲν ἀληθὲς ἀπηγγελκότα, ϗ κεκωλυκότα ἐμοῦ τὸν δῆμον ἀκοῦσαι τἀληθῆ, ϗ πάντα τἀναντία τῶν συμφερόντων ὑμῖν συμβεβουλευκότα, ϗ μηδὲν ὧν προσετάξατε, ἐν τῇ πρεσβείᾳ πεποιηκότα, ϗ ἀνηλωκότα τοὺς χρόνους, ἐν οἷς πολλῶν ϗ μεγάλων πραγμάτων καιροὶ προεῖνται τῇ πόλει, ϗ πάντων τούτων δῶρα καὶ μισθοὺς εἰληφότα· καταψηφίσασθε αὐτοῦ, ϗ δίκην ἀξίαν τῶν ἀδικημάτων λάβετε, κ. τ. λ.

6. *procuratori—licuit*] Vid. de hac constructione quos laudat Oudendorp. ad Luca. 3, 32.

8. *codicem—legit*] Obscurissima hæc essent, nisi servati essent quidam Asconii Pediani in deperditam orationem commentarii, e quibus, ne opus sit requirere, quæ summa sunt, huc referemus. Voluit in tribunatu suo C. Cornelius legem ferre parum gratam senatoribus: hi inveniunt unum ex tribunis, qui, cum rogationem ad populum ferret Cornelius, *et præco subjiciente scriba verba legis recitare populo cœpisset, et scribam subjicere, et præconem pronuntiare passus non est. Tum Cornelius ipse codicem recitavit.*— Hoc adversarii *videri* volebant *pertinere ad crimen imminutæ majestatis tribuniciæ: etenim prope sic tollebatur intercessio &c.*

eſt, uter ſit inteſtato propior. Nonnumquam diverſas quo-
9 que conjungimus[l], *Ego hoc dico, adverſarius hoc.* Habet interim vim propoſitionis, etiam ſi per ſe non eſt propoſitio, ut cum, expoſito rerum ordine, ſubjicimus, *De his cognoſcitis*; ut ſit hæc commonitio judicis, quo ſe ad quæſtionem acrius intendat, et, quodam velut tactu[m] excitatus, finem eſſe narrationis, et initium probationis intelligat: et, nobis confirmationem ingredientibus, ipſe quoque[n] novum quodammodo audiendi ſumat exordium.

V. *Partitio* eſt noſtrarum aut adverſarii propoſitionum aut utrarumque ordine collata enumeratio. Hac quidam utendum ſemper putant, quod ea et fiat cauſſa lucidior, et judex intentior ac docilior, ſi ſcierit, et de quo dicimus,
2 et de quo dicturi poſtea[o] ſumus. Rurſus quidam periculoſum id oratori arbitrantur duabus ex cauſſis: quod nonnumquam et[p] excidere ſoleant, quæ promiſimus, et, ſi qua in partiendo præterierimus, occurrere: quod quidem nemini accidet[q], niſi qui plane vel nullo fuerit ingenio, vel
3 ad agendum nihil cogitati præmeditatique detulerit. Alioqui quæ tam manifeſta et lucida eſt ratio, quam rectæ partitionis? ſequitur enim naturam ducem, adeo, ut memoriæ id maximum ſit auxilium, via dicendi non decedere. Quapropter ne illos quidem probaverim, qui partitionem vetant ultra tres[r] propoſitiones extendere. Quæ ſine dubio, ſi nimium ſit multiplex, fugiet memoriam judicis, et turbabit intentionem: hoc tamen numero velut lege non eſt alliganda, cum poſſit cauſſa plures deſiderare.
4 Alia ſunt magis, propter quæ partitione non ſemper ſit[s] utendum: primum, quia pleraque gratiora ſunt, ſi inventa ſubito, nec domo allata, ſed inter dicendum ex re ipſa nata videantur: unde illa non injucunda ſchemata, *Pene excidit mihi*: et, *Fugerat me*: et, *Recte admones*: propoſitis enim probationibus[t], omnis in reliquum gratia novitatis præ-
5 cerpitur[u]. Interim verò etiam fallendus eſt judex, et variis artibus ſubeundus, ut aliud agi, quam quod petimus,

[l] jungimus G. [m] jactu G. Jenſ. *et quidam al.* [n] *om.* G. Jenſ. [o] poema G. *ortum ex* poea. [p] *om.* G. Jenſ. [q] accidit *iid.* [r] tris *iid.* [s] *om. iid.* [t] *Forte leg.* partibus *vel* partitionibus. [u] præcipitur *quidam MSS. ap. Bur.*

V, 2. *excidere—occurrere*] Cicero in Bruto c. 60. de Curione, *Memoria ita fuit nulla, ut aliquoties, tria cum propoſuiſſet, aut quartum adderet, aut tertium quæreret.* Sed ſcilicet, quam obliviofus fuerit, adhuc unum ſtatim ſpecimen adfert, quod habet etiam in Orat. c. 37.

putet. Nam eſt nonnumquam dura propoſitio, quam judex, ſi providet, NON aliter reformidat[x], quam qui ferrum medici, prius quam curetur, aſpexit: at ſi, re non ante propoſita, ſecurum, ac nulla denuntiatione in ſe converſum intrarit oratio; efficiet, quod promittenti non crede-
retur. Interim refugienda non modo diſtinctio quæſtio- 6
num eſt, sed omnino tractatio: affectibus perturbandus[z], et ab intentione auferendus auditor. Non enim ſolum oratoris eſt docere, ſed plus eloquentia circa movendum valet. Cui rei contraria eſt maxime tenuis illa et ſcrupuloſe in partes ſectæ[a] diviſionis diligentia eo tempore, quo
cognoſcenti judicium conamur auferre. Quid? quod in- 7
terim, quæ per ſe levia ſunt et infirma, turba valent? Ideoque congerenda ſunt potius, et velut eruptione pugnandum: quod tamen rarum eſſe debet, et ex neceſſitate demum, cum ipſum hoc, quod diſſimile rationi eſt, coege-
rit ratio. Præter hæc in omni partitione eſt utique aliquid 8
potentiſſimum, quod cum audivit judex, cetera tamquam ſupervacua gravari ſolet. Itaque, ſi plura vel objicienda ſunt vel diluenda, et utilis et jucunda partitio eſt, ut, quid quaque de re dicturi ſumus, ordine appareat: at ſi unum
crimen varie defendemus, ſupervacua. Ut, ſi ita partia- 9
mur, *Dicam, non talem eſſe hunc, quem tueor, ut in eo credibile videri poſſit homicidium: dicam, occidendi cauſſam huic non fuiſſe: dicam, hunc eo tempore, quo homo occiſus eſt, trans mare fuiſſe:* omnia, quæ ante id, quod ultimum eſt, exſe-
queris, inania videri neceſſe eſt. Feſtinat enim judex ad 10
id, quod potentiſſimum eſt, et velut obligatum promiſſo patronum, ſi eſt patientior, tacitus appellat; ſi vel occupatus, vel in aliqua poteſtate, vel etiam, ſi moribus in-
compoſitus, cum convicio efflagitat. Itaque non defue- 11
runt, qui Ciceronis illam pro Cluentio partitionem impro-

[x] præformidat G. *et plures ap. Bur. Quid ſi recte?* [z] turbationibus G. Jenſ. *et* turbationibus *vel* perturbationibus *habent antiqui fere omnes. Forte fuit,* affectibus perturbatioribus eſt ab int. rev. *Sed recepta lectio, vel altera Obr.* affectibus turbandus, et *&c. elegans ipſa quoque et Fabio digna.* [a] ſecta G. Jenſ.

9. *inania videri neceſſe eſt*] Sapientius ille, qui cum dixiſſet, ſibi viginti aliquot cauſas fuiſſe non commodandi amico libri, quarum prima eſſet, quod ipſe non haberet: facile, reliquarum omnium gratia ut ſibi fieret, impetravit.

11. *pro Cluentio*] Habetur c. 4. Sapienter autem Cicero ita instituiſſe nobis videbatur: cum priora duo eo valeant, ut probari facilius poſſit tertium. Utrum enim probabilius, pro mala cauſa reum tentare judices, an pro bona actorem?

barent, qua ſe dicturum eſſe promiſit primum, *neminem*
majoribus criminibus, gravioribus teſtibus in judicium voca-
tum, quam Oppianicum; deinde, *præjudicia eſſe facta ab iis*
ipſis judicibus, a quibus condemnatus ſit; poſtremo, *judicium*
pecunia tentatum non a Cluentio, ſed contra Cluentium: quia,
ſi probari poſſet [b], quod eſt tertium, nihil neceſſe fuerit
12 dicere priora. Rurſus, nemo tam erit aut injuſtus, aut
ſtultus, quin eum fateatur optime pro Muræna eſſe parti-
tum, *Intelligo, Judices, tres* [c] *totius accuſationis partes fuiſſe,*
et earum unam in reprehenſione vitæ, alteram in contentione
dignitatis, tertiam in criminibus ambitus eſſe verſatam. Nam
ſic et oſtendit lucidiſſime cauſſam, et nihil fecit altero ſu-
13 pervacuum. De illo quoque genere defenſionis plerique
dubitant, *Si occidi, recte feci: ſed non occidi:* quo enim
prius pertinere, ſi ſequens firmum ſit? hæc invicem ob-
ſtare, et utroque utentibus, in neutro haberi fidem. Quod
ſane in parte verum eſt, et illo ſequenti (ſi modo indubi-
14 tabile ſit) ſolo utendum. At, ſi quid in eo, quod eſt for-
tius, timebimus, utraque probatione nitemur. Alius enim
alio moveri ſolet: et, qui factum putavit, juſtum [d] credere
poteſt: qui tamquam juſto non movebitur, factum fortaſſe
non credet. Ut certa manus uno telo poſſit eſſe conten-
ta, incertæ plura ſpargenda ſunt, ut ſit et fortunæ locus.
15 Egregie vero Cicero pro Milone *inſidiatorem* primo *Clo-*
dium oſtendit: tum addidit ex abundanti, *etiam ſi id non*
fuiſſet, talem tamen civem cum ſumma virtute interfectoris et
16 *gloria necari potuiſſe.* Neque illum tamen ordinem, de
quo prius dixi, damnaverim: quia quædam, etiamſi ipſa
ſunt dura, in id tamen valent, ut ea molliant, quæ ſequun-
tur. Nec omnino ſine ratione eſt, quod vulgo dicitur,
17 *Iniquum petendum, ut æquum feras.* Quod tamen nemo ſic
accipiat, ut omnia credat audenda. Recte enim Græci
præcipiunt, *Non tentanda, quæ effici omnino non poſſunt.*
Sed, quoties hac, de qua loquor, duplici defenſione ute-
mur, id laborandum eſt, ut in illam partem ſequentem fi-
des ex priore ducatur. Poteſt enim videri, qui tuto etiam
confeſſurus fuit, mentiendi cauſſam in negando non ha-
18 bere. Et illud utique faciendum eſt, ut, quoties ſuſpica-

[b] poteſt G. [c] tris G. [d] juſte G. *recte arbitror.*

Neque Fabius iis ſe adjungit, puto, qui reprehendunt Tullium.
13. *illo ſequenti*] Altero, vid. 4, 3, 9. et 4, 5, 17. Sic *Africanus ſequens* &c. *Secundus* ipſe eſt ab hac origine.

bimur a judice aliam probationem defiderari, quam de qua loquimur, promittamus nos plene et ftatim de eo fatis effe facturos: præcipueque, fi de pudore agitur. Fre- 19
quenter autem accidit, ut cauffa parum verecunda, jure tuta fit: de quo ne inviti judices audiant et averfi, frequentius funt admonendi, *fecuturam defenfionem probitatis ac dignitatis: exfpectent paullum, et agi ordine finant.* Quæ- 20
dam interim nos et invitis litigatoribus fimulandum eft dicere; quod Cicero pro Cluentio facit circa judiciariam legem: nonnumquam, quafi interpellemur ab his, fubfiftere: fæpe avertenda[e] ad ipfos oratio; hortandi, ut finant nos uti noftro confilio. Ita furrepetur animo judicis, et, dum fperat probationem pudoris, afperioribus illis minus repugnabit. Quæ cum receperit, etiam verecundiæ 21
defenfioni facilior erit. Sic utraque res invicem juvabit, eritque judex circa jus noftrum fpe modeftiæ attentior, circa modeftiam juris probatione proclivior. Sed, ut non 22
femper neceffaria, aut etiam fupervacua partitio eft, ita opportune adhibita plurimum orationi lucis et gratiæ confert. Neque enim id folum efficit, ut clariora fiant, quæ dicuntur, rebus velut ex turba extractis, et in confpectu judicum pofitis: fed reficit quoque audientem certo fingularum partium fine: NON aliter, quam facientibus iter, multum detrahunt fatigationis notata infcriptis lapidibus fpatia. Nam et exhaufti laboris noffe menfuram voluptati 23
eft, et hortatur ad reliqua fortius exfequenda, fcire, quantum fuperfit. Nihil enim longum videri neceffe eft, in quo, quid ultimum fit, certum eft. Nec immerito mul- 24
tum ex diligentia partiendi tulit laudis Q. Hortenfius:

[e] advertenda G. Jenf.

20. *pro Cluentio*] C. 52. fq. qui divinus præter cæteros locus eft, et, quantus fuerit orator Cicero, oftendit. Poterat Cluentius, corrupti judicii accufatus, tueri fe lege, quod Senator non effet; lex autem de corruptis judiciis ad Senatores folos pertineret. *Atque ille*, inquit Cicero, *me orare et obfecrare cœpit, ut ne fefe lege defenderem—affirmabat enim lacrimans, non fe cupidiorem effe civitatis retinendæ, quam exiftimationis.* Ac deinde tamen fua, qui non hujus modo patrocinii, fed etiam aliorum rationem habere deberet, fua igitur intereffe oftendit, legem valere, et, quidquid pro Cluentio de lege dici potuiffet, multo majore cum ipfius utilitate profert, quia ad ipfum pertinere, aut ipfius caufa dici, negat.

20. *quafi interpellemur*] Vid. 6, 4, 9.

24. *ex diligentia partiendi*] *Attulerat* Hortenfius ap. Cic. Bruto 88, *duas res, quas nemo alius*; *partitiones, quibus de rebus dicturus effet—dividebat acute.*

cujus tamen diviſionem, in digitos diductam, nonnumquam Cicero leviter eludit. Nam eſt ſuus [f] et in geſtu modus, et evitanda maxime conciſa nimium et velut arti-
25 culoſa partitio. Nam et auctoritati plurimum detrahunt minuta illa, nec jam membra, ſed fruſta: et hujus gloriæ cupidi, quo ſubtilius et copioſius diviſiſſe videantur, et ſupervacua aſſumunt, et, quæ natura ſingularia ſunt, ſecant: nec tam plura faciunt, quam minora: deinde cum fecerunt mille particulas, in eandem incidunt obſcuritatem,
26 contra quam partitio inventa eſt. Diviſa et ſimplex propoſitio, quoties utiliter haberi poteſt, primum eſſe debet aperta atque lucida, (nam quid ſit turpius, quam id eſſe obſcurum ipſum, quod in eum ſolum adhibetur uſum, ne ſint cetera obſcura?) tum brevis, nec ullo ſupervacuo onerata verbo. Non enim, de quo dicamus [g], ſed, de quo
27 dicturi ſimus, oſtendimus. Obtinendum etiam, ne quid in ea deſit, ne quid ſuperſit. Supereſt autem ſic fere, cum aut in ſpecies partimur, quod in genera partiri ſit ſatis; aut, genere poſito, ſubjicitur ſpecies, ut, *Dicam de virtute, juſtitia, continentia:* cum juſtitia atque continentia virtutis ſint ſpecies. Partitio prima eſt, quid ſit, de quo conve-
28 niat; quid, de quo ambigatur. In eo, quod convenit, quid adverſarius fateatur, quid nos: in eo, de quo ambigitur, [quæ [h] dicturi ſimus,] quæ noſtræ propoſitiones [i], quæ partis adverſæ [l]. Turpiſſimum vero eſt, non eo ordine exſequi, quo quidque propoſueris.

[f] certus ſuus modus Jenſ. [g] dicimus Jenſ. [h] quæ dicturi ſimus *gloſſam puto verborum,* quæ noſtræ propoſitiones. [i] propoſitionis G. [l] diverſæ Jenſ.

26. *Diviſa et ſimplex propoſitio*] Capitum illa diſtinctio obſcuritatis aliquid objecit huic loco. Cum enim in ſuperiori capite de *propoſitione,* in quantum orationis judicialis pars eſt, agatur, in hoc de *diviſione* ſ. *partitione*; non putabat Regius hic recurrere debere *propoſitionis* mentionem, et de emendatione cogitabat, cum legi vellet, *diviſio, ut ſimplex propoſitio* &c. Sed Fabius, qui *partitionem* ut *propoſitionis* adjunctum tractet, et alioqui capitum illam diviſionem ignoret, poſtquam de utraque re diſputavit, nunc, quæ communia ſunt utrique, ſubjungit. Quoties igitur utile eſt propoſitionem vel ſimplicem habere, vel diviſam, (quæ uno nomine vocatur *partitio*) opera danda eſt, ut ſit *aperta* &c.

M. FABII QUINCTILIANI

DE

INSTITUTIONE ORATORIA

LIBER QUINTUS[a].

PROŒMIUM.

FUERUNT, et[b] clari quidem auctores, quibus ſolum videretur oratoris officium *docere*. Namque et *affectus* duplici ratione excludendos putabant: primum, quia vitium eſſet omnis animi perturbatio; deinde, quia judicem a veritate depelli miſericordia, vel ira, ſimilibuſque, non oporteret: et voluptatem audientium petere, cum vincendi tantum gratia diceretur, non modo agenti ſupervacuum,
2 ſed vix etiam viro dignum, arbitrabantur[c]. Plures vero, qui nec ab illis ſine dubio partibus rationem orandi ſubmoverent, hoc tamen proprium atque præcipuum crederent opus, ſua confirmare, et, quæ ex[d] adverſo proponerentur,
3 rentur, refutare. Utrumcumque eſt, (nec enim hoc loco meam interpono ſententiam) hic erit liber illorum opinione maxime neceſſarius, quo toto hæc ſola tractantur: quibus ſane et ea, quæ de judicialibus cauſſis jam dicta
4 ſunt, ſerviunt. Nam neque *prooemii*, neque *narrationis* eſt[e] alius uſus, quam ut judicem præparent: et ſtatus noſſe, atque ea, de quibus ſupra ſcripſimus, intueri, ſupervacuum
5 foret, niſi ad hanc perveniremus. Denique ex quinque,

[a] incipit de probationibus inartificialibus *inſ.* G. [b] *om.* G. [c] arbitrantur G. [d] e diverſo G. Jenſ. [e] *om.* Jenſ.

2. *ab illis—partibus*] Quæ verſantur circa movendum judicem et delectandum, quod in procemio præſertim fit et concluſione. Ab his igitur partibus non ſubmoverunt rationem orandi *ſine dubio*, vel aſſeverate: ſed, quidquid eſſet de cæteris, *hoc tamen proprium* &c.

quas judicialis materiæ fecimus, partibus, quæcumque alia poteſt aliquando neceſſaria cauſſæ non eſſe: lis nulla eſt, cui probatione opus non ſit. Ejus præcepta ſic optime diviſuri videmur, ut prius[f] in commune[g], quæ ad omnes quæſtiones pertinent, oſtendamus: deinde, quæ in quoque cauſſæ genere propria ſunt, exſequamur.

I. Ac prima quidem illa partitio, ab Ariſtotele tradita, conſenſum fere omnium meruit, alias eſſe *probationes*, quas extra dicendi rationem acciperet orator: alias, quas ex cauſſa traheret ipſe, et quodammodo gigneret. Ideoque illas *ἀτέχνους*, id eſt, *inartificiales*; has[h] *ἐντέχνους*, id eſt, *artificiales*, vocaverunt. Ex illo priore genere ſunt *præjudicia, rumores, tormenta, tabulæ, jusjurandum, teſtes*: in quibus pars maxima contentionum forenſium conſiſtit. Sed, ut ipſa per[i] ſe carent arte, ita ſummis eloquentiæ viribus et[l] allevanda ſunt plerumque, et refellenda. Quare mihi videntur magnopere damnandi, qui totum hoc genus a præceptis removerunt. Nec tamen in animo eſt, omnia, quæ aut[m] pro his, aut contra dici ſolent, complecti. Non enim communes locos tradere deſtinamus, quod eſſet operis infiniti, ſed viam[n] quamdam atque rationem. Quibus demonſtratis, non modo in exſequendo ſuas quiſque vires debet adhibere, ſed etiam inveniendo ſimilia, ut quæque conditio litium poſcet. Neque enim de omnibus cauſſis dicere quiſquam poteſt, ſaltem præteritis, ut taceam de futuris.

2

3

II. Jam[o] *præjudiciorum* vis omnis tribus in generibus verſatur: *Rebus*, quæ[p] aliquando *ex paribus*[q] *cauſſis* ſunt *judicatæ*, quæ *exempla* rectius dicuntur, ut *de reſciſſis patrum teſtamentis*, vel *contra filios confirmatis*; *Judiciis ad ipſam cauſſam* pertinentibus, unde etiam nomen ductum eſt, qualia *in Oppianicum* facta dicuntur, et a ſenatu *adverſus*

[f] prius quæ in com. ad omnes G. Jenſ. [g] communi G. [h] has—artificiales *om.* G. [i] per ſe *om.* G. [l] *Sic* G. *et al. ap. Bur.* et *om. rel.* [m] quæ pro his aut dici, aut Jenſ. quæ pro his aut contra G. [n] vim G. Jenſ. [o] Tamen *iid.* [p] bene *inſ. iid.* [q] partibus Jenſ.

5. *quas fecimus*] 3, 9, 1. it. 4. pr. 6.

I, 2. *allevanda*] h. e. confirmanda: vid. mox 5, 2, 2.

II, 1. *in Oppianicum*] Cic. pro Cluent. c. 17. ſq. ubi inter alia: *Cognoſcite, nunc ita reum citatum eſſe illum, ut, re ſemel atque iterum* præjudicata, *condemnatus in judicium venerit.*

1. *adverſus Milonem*] C. 5. *Sequitur illud, quod a Milonis inimicis ſæpiſſime dicitur, Cædem, in qua P. Clodius occiſus eſt, Senatum judicaſſe contra remp. eſſe factam.*

Milonem; aut, cum *de* eadem *cauſſa* pronuntiatum eſt, ut *in reis deportatis*, et *aſſertione ſecunda*, et [r] *partibus centum-*
2 *viralium*, quæ in duas haſtas diviſæ ſunt. Confirmantur præcipue duobus: *auctoritate* eorum, qui pronuntiaverunt; et *ſimilitudine* rerum, de quibus quæritur; refelluntur autem raro per contumeliam judicum, niſi forte manifeſta in his culpa erit. Vult enim cognoſcentium quiſque firmam eſſe alterius ſententiam: et ipſe pronuntiaturus exemplum
3 non libenter, quod in ſe fortaſſe recidat, facit. Confugiendum ergo eſt in duobus ſuperioribus, ſi res feret, ad aliquam diſſimilitudinem cauſſæ. Vix autem ulla eſt per omnia alteri ſimilis. Si id non continget, ac [s] eadem cauſſa erit, aut actorum [t] incuſanda negligentia, aut de infirmitate perſonarum querendum, contra quas erit judicatum: aut de gratia, quæ teſtes corruperit [u], aut de invidia, aut de ignorantia: aut inveniendum, quod cauſſæ poſtea [x]
4 acceſſerit. Quorum ſi nihil erit, licet tamen dicere, multas judiciorum cauſſas ad inique pronuntiandum valere: ideoque *damnatum Rutilium*, *abſolutos* [z] *Clodium atque Ca-*

[r] de *inſ.* G. Jenſ. [s] ut G. Jenſ. [t] actionum G. Jenſ. *non male.* erit accionum Almel. [u] corrumpit G. [x] poema *illud abſurdum, ex nota poea ortum hic etiam* G. [z] abſolutum G.

1. *in reis deportatis*] De quorum reſtitutione quoties actum ſit, teſtatur vel titulus peculiaris Digeſtorum (48, 22.) *de ſententiam paſſis et reſtitutis.*

1. *aſſertione ſecunda*] In cauſa liberali, ubi aliquis in ſervitute conſtitutus aſſeritur in libertatem. Hic enim, primo aſſertore etiam victo, liberum eſt alteri cauſam agere liberalem. Hinc etiam *ſecundæ aſſertionis apud alios judices* mentionem facit noſter 11, 1, 78. De *aſſertione ſecunda* præſertim notabilis l. 1. C. de aſſertione tollenda pr. *Illis legibus, quæ dudum et ſecunda et tertia vice aſſertorias lites examinari præcipiebant, in poſterum quieſcentibus.*

1. *partibus centumviralium*] Infra 11, 1, 78. vocat *centumviralia judicia duplicia.* Nimirum vel ex hoc utroque Fabii loco diſcimus, in duas nonnunquam partes, (quarum unaquæque *haſtam* ſibi ſuam haberet, auctoritatis ſignum, unde apud poetas ſæpe pro ipſo judicio ponitur) diviſum centumvirale judicium, de eadem re judicaſſe.

3. *actorum*] Vix opus eſt monere, *actores* hic non poni ſenſu illo ſolenni pro accuſatoribus; ſed ſimpliciter ex vi verbi, qui agunt cauſam ſive accuſando ſive defendendo. Neque vero diſplicet alterum illud *actionum*, in primis, cum mitius aliquanto et mollius eſſe videatur.

4. *damnatum Rutilium*] Eadem exempla iniquorum judiciorum conjungit Cicero in Piſonem 39. *Damnatio iſta—obtigit Rutilio: quod ſpecimen habuit hæc civitas innocentiæ: major mihi judicum et reip. pœna illa viſa eſt, quam Rutilii. L. Opimius ejectus—At contra bis Catilina abſolutus: emiſſus etiam ille auctor tuus provinciæ*, [Clodius] *cum ſtuprum Bonæ Deæ pulvinaribus intuliſſet.*

tilinam. Rogandi etiam judices, ut rem potius intueantur ipsam, quam jurijurando alieno[a] suum donent. Adversus 5
consulta autem senatus, et decreta principum vel magistratuum, remedium nullum est, nisi aut inventa quantulacumque caussæ differentia, aut aliqua vel[b] eorumdem, vel ejusdem potestatis hominum posterior constitutio, quæ sit priori contraria: quæ si deerunt, lis non erit.

III. *Famam* atque *rumores* pars altera consensum civitatis, et velut publicum testimonium vocat: altera sermonem, sine ullo certo auctore dispersum, cui malignitas initium dederit, incrementum credulitas: quod nulli non, etiam innocentissimo, possit accidere fraude inimicorum, falsa vulgantium. Exempla utrimque non deerunt.

IV. Sicut *in tormentis* quoque, qui est locus frequentissimus: cum pars altera quæstionem, vera fatendi necessitatem vocet, altera sæpe etiam caussam falsa dicendi, quod aliis patientia facile mendacium faciat, aliis infirmitas necessarium. Quid attinet de his plura? Plenæ sunt orationes veterum ac novorum. Quædam tamen in hac parte erunt propria cujusque litis. Nam sive de habenda[c] quæ- 2
stione agetur, plurimum intererit, *quis*, et *quem postulet*, aut *offerat?* et *in quem*, et *ex qua caussa?* sive jam erit habita, *quis ei præfuerit? quis*, et *quo modo sit tortus? an credibilia dixerit, an inter se constantia? perseveraverit in eo, quod cœperat, an aliquid dolore mutarit? prima parte quæstionis, an procedente cruciatu?* Quæ utrimque tam infinita sunt, quam ipsa rerum varietas.

V. Contra *tabulas* quoque sæpe dictum, sæpe dicendum est, cum eas non solum refelli, sed etiam accusari, sciamus

[a] alienum G. [b] vel eorumdem *om.* G. [c] agendi G.

IV, 1. *Sicut in tormentis*] Apertum est, non voluisse Fabium hic interjungi et strigari, ut ita dicam, sed arcte ipsum inter se conjunxisse utrumque argumentum: quo minus morari aliquem debent illæ capitum divisiones aut distractiones potius. Cæterum locus elegans de tormentis Cic. pro Sylla 28. *Quæstiones nobis servorum ac tormenta accusator minitatur: in quibus quamquam nihil periculi suspicamur; tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cujusque tum animi tum corporis, regit quæsitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus, ut in tot rerum angustiis nihil veritati loci relinquatur. Vita P. Syllæ torqueatur, ex hac quæratur* &c.

1. *Plenæ sunt orationes*] Ex oratione pro Sylla jam attulimus locum. Mirifice porro illustratur hoc caput ex his, quæ habet Tullius pro Rosc. Am. 41. sq. et pro Milo. 21. sq.

V, 1. *Contra tabulas*] Admirabilis est locus de tabulis rationum societatis publicanorum Cic. in Verr. 2, 76. sq. de tabulis Heracliensium publicis pro Archia 4. sq.

eſſe uſitatum. Cum ſit autem in his, aut *ſcelus ſignatorum*,
aut *ignorantia:* tutius ac facilius id, quod ſecundo loco
2 diximus, tractatur, quod pauciores rei fiunt. Sed hoc ip-
ſum argumenta ex cauſſa trahit, ſi forte aut[d] incredibile
eſt, id actum eſſe, quod tabulæ continent; aut (ut fre-
quentius evenit) aliis probationibus æque inartificialibus
ſolvitur; ſi aut is, in quem ſignatum eſt, aut aliquis ſig-
nator dicitur abfuiſſe, vel prius eſſe defunctus; ſi tempora
non congruunt; ſi vel antecedentia vel inſequentia tabulis
repugnant. *Inſpectio* ipſa ſæpe etiam falſum deprehendit.

VI. *Jusjurandum* litigatores aut offerunt ſuum, aut *non
recipiunt* oblatum: aut ab adverſario *exigunt*, aut *recuſant*,
cum ab ipſis exigatur. *Offerre* ſuum ſine illa[e] conditione,
2 ut vel adverſarius juret, fere improbum eſt. Qui tamen
id faciet, aut vita ſe tuebitur, ut eum non ſit credibile pe-
jeraturum; aut ipſa vi religionis: in qua[f] plus fidei con-
ſequetur[g], ſi id egerit, ut non cupide ad hoc deſcendere,
ſed ne hoc[h] quidem recuſare videatur: aut, ſi cauſſa mo-
do patietur litis, propter quam devoturus ſe ipſe non fue-
rit: aut, ſi præter alia cauſſæ inſtrumenta, adjicit ex abun-
3 danti[i] hanc quoque conſcientiæ ſuæ fiduciam. Qui *non
recipiet*, et iniquam conditionem, et a multis contemni ju-
risjurandi[k] metum dicet: cum etiam philoſophi quidam
ſint reperti, qui deos habere[l] curam rerum humanarum
negarent: eum vero, qui nullo deferente[m] jurare ſit para-
tus, et ipſum velle de cauſſa ſua pronuntiare, et, quam id,
4 quod offert, leve ac facile credat, oſtendere. At is, *qui
defert*, agere modeſte videtur, cum litis adverſarium judi-
cem faciat, et eum, cujus cognitio eſt, onere liberet, qui

[d] autem credibile G. Jenſ. [e] ulla *iid.* [f] et *inſ. iid.* [g] conſequitur *iid.* [h] hæc G. [i] habundanti G. [k] jusjurandi G. [l] deos, ac rerum humanarum curam G. *et plures ap. Burm. qui ſuſpicatur* Deos agere curam rerum hum. [m] *Sic* G. Obr. *et al. atque eſt proprium in hac re.* Offerente *rel.*

VI, 2. *ipſa vi religionis*] Cujus nimirum tanta ſit ſanctitas, quam nemo ſine idonea cauſa videatur contemturus. Sæpe ita *vim* ponit Cicero, v. g. pro Roſc. Am. 24. *Magnam vim, magnam neceſſitatem, magnam poſſidet religionem paternus maternuſque ſanguis.*

3. *deos habere curam*] Lectio Gothana commoda admodum eſt, poteſtque etiam per ἓν διὰ δυοῖν explicari *Deos ac curam*, h. e. curam ſive providentiam divinam. Sed nec *habere curam* indignum Fabio. Liv. 28, 11. *Coſſ. moniti ab Senatu ſunt, ut in agros reducendæ plebis curam haberent.* Ovid. Triſt. 5, 2, 48. *Auſoniæ curam gentis habere Deos.*

profecto alieno jurejurando ſtari [n], quam ſuo, malit. Quo 5 difficilior *recuſatio* eſt, niſi forte res eſt ea, quam, credibile ſit, notam ipſi non eſſe. Quæ excuſatio ſi deerit, hoc unum relinquetur, ut [o] invidiam ſibi quæri ab adverſario dicat, atque id agi, ut in cauſſa, in qua vincere non poſſit, queri poſſit. Itaque hominem quidem malum occupaturum hanc conditionem fuiſſe, ſe autem probare malle, quæ affirmet [p], quam dubium cuiquam relinquere, an pejerarit. Sed nobis adoleſcentibus ſeniores in agendo facti præci- 6 pere ſolebant, *ne umquam jusjurandum deferremus:* ſicut neque optio judicis adverſario eſſet permittenda; nec ex advocatis partis adverſæ judex eligendus: nam, ſi dicere contraria turpe advocato videretur, certe turpius habendum, facere, quod noceat.

VII. Maximus tamen patronis circa *teſtimonia* ſudor eſt. Ea dicuntur aut *per tabulas*, aut a *præſentibus*. Simplicior *contra tabulas* pugna. Nam et minus obſtitiſſe videtur pudor inter paucos ſignatores, et pro diffidentia premitur abſentia. Si reprehenſionem non capit ipſa perſona, infamare ſignatores licet. Tacita præterea quadam 2 ſignificatione refragatur his omnibus, quod nemo *per tabulas* dat teſtimonium, niſi ſua voluntate: quo ipſo non eſſe amicum ei ſe, contra quem dicit, fatetur. Neque tamen protinus ceſſerit orator, quo minus et amicus pro amico, et inimicus contra inimicum poſſit verum (ſi integra ſit ei fides) dicere. Sed late locus uterque tractatur. Cum præſentibus vero ingens dimicatio eſt, ideoque [q] velut 3 duplici contra eos, proque his acie confligitur, *actionum*, et *interrogationum*. In *actionibus* primum generaliter *pro teſtibus*, atque *in teſtes* dici ſolet. Eſt hic communis locus, 4 cum pars altera nullam firmiorem probationem eſſe con-

[n] ſtare quam ſuo mavult G. Jenſ. [o] et G. *male*. [p] affirmaret G. Jenſ. *Forte* affirmarit. [q] itaque Jenſ.

5. *queri poſſit*] Se ideo cauſa cecidiſſe, quod adverſarius pejeraverit.

6. *ne umquam jusjurandum deferremus*] In tanta nimirum hominum impietate, qui pejerare, quam cauſa cadere mallent.

VII, 1. *minus obſtitiſſe—pudor*] Secundum illud Ciceroni etiam uſurpatum Fam. 5, 12. pr. et ex ipſa forte hac re ortum, *Epiſtola non erubeſcit*.

1. *infamare ſignatores*] Accuſare eos, qui ab ore teſtis exceptum teſtimonium in literas retulere et obſignarunt, non id, quod teſtis dixerit, ſed, quod ſibi utile viſum fuerit, eos perſcripſiſſe.

2. *ceſſerit orator*] Alterius partis patronus, pro quo eſt, valere teſtimonia abſentium, *non protinus ceſſerit*, h. e. conceſſerit, fateatur &c.

tendit, quam quæ ſit hominum ſcientia nixa; altera, ad detrahendam illis fidem, omnia, per quæ fieri ſoleant falſa
5 teſtimonia, enumerat. Sequens ratio eſt, cum ſpecialiter quidem, ſed tamen multos pariter invadere patroni ſolent. Nam et gentium ſimul univerſarum elevata teſtimonia ab oratoribus ſcimus, et tota genera teſtimoniorum: ut *de auditionibus*; non enim ipſos eſſe teſtes, ſed injuratorum [r] afferre voces: ut in cauſſis repetundarum, qui ſe reo numeraſſe pecunias jurant, litigatorum, non teſtium, haben-
6 dos loco. Interim adverſus ſingulos dirigitur actio [s]: quod inſectationis genus et permixtum defenſioni legimus in orationibus plurimis, et ſeparatim editum, ſicut *in Vatinium teſtem*. Totum igitur excutiamus locum, quando
7 univerſam inſtitutionem aggreſſi ſumus. Sufficiebant alioqui libri duo a Domitio Afro in hanc rem compoſiti, quem adoleſcentulus ſenem colui: ut non lecta mihi tantum ea, ſed pleraque ex ipſo ſint cognita. Is veriſſime præcepit, primum eſſe in hac parte officium oratoris, ut totam cauſſam familiariter norit: quod ſine dubio ad omnia
8 pertinet. Id quomodo contingat explicabimus, quum ad deſtinatum huic parti locum venerimus. Ea res ſuggeret materiam interrogationi, et veluti tela ad manum ſubminiſtrabit: eadem docebit, ad quæ judicis animus actione ſit præparandus. Debet enim vel fieri, vel detrahi teſtibus fides oratione perpetua: quia ſic quiſque dictis movetur, ut eſt ad credendum vel non credendum ante forma-
9 tus. Et, quoniam duo genera ſunt teſtium, aut *voluntariorum*, aut *eorum*, *quibus judex in publicis judiciis lege* [t] *denuntiare* [u] *ſolet*; quorum altero utraque pars utitur, alte-

[r] injuriatorum G. Jenſ. [s] oratio G. [t] lege *om.* G. *et al. ap. Burm.* [u] *Sic* Vaſcoſ. *et al. ap. Burm.* denuntiari *rel.*

5. *gentium univerſarum*] Sic Cicero pro Flacco c. 3. *totam Græcorum gentem* teſtimoniorum fidem coluiſſe negat: et c. 27. *Aſiaticos* certe teſtes his ipſorum Græcorum teſtimoniis et proverbiis refellit.

5. *ut de auditionibus*] Qui pro teſtimonio ea modo dicunt, quæ alii de facto, quod quæritur, dixerint. Ad hos enim pertinet Herodoteum illud, Τὰ ὦτα ἀπιστότερα τῶν ὀφθαλμῶν ἐόντα ἐτύγχανε, Horatianum *Segnius irritant*, et quæ alii his ſimilia dixere. Hi adferunt, quid dixerint homines injurati, qui proinde nulla religione impediti effutierunt forte quidquid collibitum eſt.

6. *in Vatinium teſtem*] Qui P. Sextium a Cicerone defenſum teſtimonio ſuo oppugnaverat, quem per eam occaſionem vehementer a ſe exagitatum ipſe memorat ad Lentulum 1, 9. Sed exſtat ipſa quoque oratio.

rum accuſatoribus tantum conceſſum eſt: ſeparemus offi-
cium dantis teſtes, et refellentis. Qui *voluntarium* pro- 10
ducit, ſcire, quid is dicturus ſit[x], poteſt: ideoque facilio-
rem videtur in rogando habere rationem. Sed hæc quo-
que pars acumen et vigilantiam poſcit: providendumque,
ne *timidus*, ne *inconſtans*, ne *imprudens teſtis* ſit: turbantur 11
enim, et a patronis diverſæ partis induuntur in laqueum[z],
et plus deprehenſi nocent, quam firmi et interriti profuiſ-
ſent. Multum igitur domi ante verſandi; ac[a] variis per-
contationibus, quales haberi ab adverſario poſſunt, explo-
randi ſunt. Sic fit, ut aut conſtent ſibi, aut, ſi quid titu-
baverint, opportuna rurſus ejus, a quo producti ſunt, in-
terrogatione velut in gradum reponantur. In his quoque 12
adhuc, qui conſtiterint ſibi[b], vitandæ ſunt inſidiæ: nam
frequenter ſubjici ab adverſario ſolent, et, omnia profu-
tura polliciti, diverſa reſpondent, et auctoritatem habent
non arguentium illa, ſed confitentium. Explorandum igi- 13
tur, quas cauſſas lædendi adverſarium afferant: nec id ſat
eſt, inimicos fuiſſe, ſed an deſierint? an per hoc ipſum
reconciliari velint? ne corrupti ſint? ne pœnitentia pro-
poſitum mutaverint? quod cum in iis quoque, qui ea,
quæ dicturi videntur, re vera ſciunt, neceſſarium eſt præ-
cavere; tum multo magis in iis, qui ſe dicturos, quæ
falſa ſunt, pollicentur. Nam et frequentior eorum pœni- 14
tentia eſt, et promiſſum ſuſpectius: et, ſi perſeveraverint[c],
reprehenſio facilior. Eorum vero, quibus denuntiatur, 15
pars teſtium eſt, quæ reum *lædere velit*, pars, quæ *nolit*;
idque interim *ſcit accuſator*, interim *neſcit*: fingamus in
præſentia *ſcire*: in utroque enim[d] genere ſummis artibus
interrogantis opus eſt. Nam, ſi habet teſtem *cupidum læ-* 16
dendi, cavere debet hoc ipſum, ne cupiditas ejus appareat;
nec ſtatim de eo, quod in judicium venit, rogare, ſed ali-
quo circuitu ad id pervenire, ut illi, quod maxime dicere
voluit, videatur expreſſum; nec nimium inſtare interro-
gationi[e], ne ad omnia reſpondendo teſtis fidem ſuam mi-

[x] eſt G. Jenſ. [z] ſed *inſ. iid.* [a] *om.* G. [b] *om.* G. [c] perſeveraverunt G. [d] tamen G. [e] rogationi G.

11. *ſi quid titubaverint*] Cic. pro Flacco 10. *Si verbo titubarint*, de teſtibus ante ab accuſatore inſtitutis. Sed eſt totus ille locus admirabiliter in hac oratione a Tullio tractatus.

12. *ſed confitentium*] Facilius enim creditur verum eſſe, quod quis confitetur ſibi aut ſuo amico contrarium, quam quod arguit feciſſe inimicum.

13. *ne corrupti ſint*] Vid. quæ diximus ad 1, 5, 38.

nuat; ſed in tantum evocare eum, quantum ſumere ex
17 uno ſatis ſit[f]. At in eo, qui verum *invitus* dicturus eſt, prima felicitas interrogantis eſt, extorquere, quod is noluerit. Hoc non alio modo fieri poteſt, quam longius interrogatione repetita. Reſpondebit enim, quæ nocere cauſſæ non arbitrabitur: ex pluribus deinde, quæ confeſſus erit, eo perducetur, ut, quod dicere non vult, nega-
18 re non poſſit. Nam, ut in oratione ſparſa[g] plerumque colligimus argumenta, quæ per ſe nihil reum aggravare videantur, congregatione deinde eorum factum convincimus: ita hujuſmodi teſtis multa de *ante actis*, multa de *inſecutis loco, tempore, perſona*, ceteriſque eſt interrogandus, ut in aliquod reſponſum incidat, poſt quod illi vel fateri, quæ volumus, neceſſe ſit, vel iis, quæ jam dixerit, repugnare.
19 Id ſi non contingit, reliquum erit, ut eum nolle dicere manifeſtum ſit: protrahenduſque, ut in aliquo, quod[h] vel extra cauſſam ſit, deprehendatur: tenendus etiam diutius, ut omnia ac plura, quam res deſiderat, pro reo dicendo ſuſpectus judici fiat: quo non minus nocebit, quam
20 ſi vera in reum dixiſſet. At, ſi (quod ſecundo loco diximus) *neſcit*[i] actor, quid propoſiti teſtis attulerit: paullatim, et (ut dicitur) pedetentim interrogando experietur animum ejus, et ad id reſponſum, quod eliciendum erit,
21 per gradus ducet. Sed, quia nonnumquam ſunt hæ quoque teſtium artes, ut primo ad voluntatem reſpondeant, quo majore fide diverſa poſtea dicant: eſt oratoris, ſuſ-
22 pectum teſtem, dum prodeſt, dimittere. Patronorum[l] in parte *expeditior*, in parte *difficilior* interrogatio eſt. *Difficilior* hoc, quod raro umquam poſſunt ante judicium ſcire, quid[m] teſtis dicturus ſit; *expeditior*, quod, cum interro-
23 gandus eſt[n], ſciunt, quid dixerit. Itaque in eo, quod incertum eſt, cura et inquiſitione opus eſt, quis* reum

[f] eſt Jenſ. [g] peroſa G. *et liber Vallæ ap. Burm.* [h] quod *et mox* ſit *om.* G. [i] neſciat G. [l] Patroni G. [m] quod Jenſ. [n] ſit Jenſ.
* *Forte leg.* qui reum premat, quas.

22. *cum interrogandus eſt*] Nimirum vetus judiciorum forma ſemper ante oculos habenda eſt. Interrogat teſtem non judex modo, non modo qui dat, ſive producit; ſed alter etiam, contra quem datur. Patronus itaque certe eo tempore, quo licet ipſi interrogare teſtem contra ſe adductum, jam novit, quid is dixerit.

23. *quis reum premat*] Reliqui ſcripturam vulgatam: ſed non diſſimulo, videri eam corruptam. Quid enim? ſcit patronus, *quid dixerit teſtis?* et tamen cura et inquiſitione opus eſt, *quis reum premat?* Stupidum mihi narras, Fabi, patronum, et ſchola tua indignum. Ita-

premat? quas, et quibus ex cauſſis inimicitias habeat [o]?
eaque in oratione prædicenda atque amolienda [p] ſunt, ſive
odio conflatos teſtes, ſive invidia, ſive gratia, ſive pecunia
videri volumus. Et, ſi deficietur [q] numero pars diverſa,
paucitatem; ſi abundabit, *conſpirationem*; ſi humiles pro-
ducet, *vilitatem* [r]; ſi potentes, *gratiam* oportebit inceſſere.
Plus tamen proderit cauſſas, propter quas reum lædant, 24
exponere: quæ ſunt variæ, et pro conditione cujuſque
litis aut litigatoris. Nam contra illa, quæ ſupra diximus,
ſimili ratione reſponderi locis communibus ſolet [s]: quia
et [t] in paucis atque humilibus accuſator *ſimplicitate* glori-
ari poteſt, quod neminem præter eos, qui poſſunt [u] ſcire,
quæſierit: et multos atque honeſtos commendare aliquan-
to eſt facilius. Verum interim et ſingulos, ut exornare, 25
ita deſtruere contingit, aut recitatis in actione, aut nomi-
natis teſtibus. Quod iis temporibus, quibus teſtis non
niſi [x] poſt finitas actiones rogabatur, et facilius et frequen-
tius fuit. Quid autem in quemque teſtium dicendum ſit,
ſumi niſi ex ipſorum perſonis non poteſt. Reliquæ inter- 26
rogandi ſunt partes. Qua in re primum eſt, *noſſe teſtem*:
nam timidus terreri, ſtultus decipi, iracundus concitari,
ambitioſus inflari, longus protrahi poteſt: prudens vero et
conſtans vel, tamquam inimicus et pervicax, dimittendus
ſtatim, vel non interrogatione, ſed brevi interlocutione
patroni refutandus eſt; aut aliquo, ſi continget, urbane
dicto refrigerandus; aut, ſi quid [z] in ejus vitam dici po-

[o] habuit *id.* [p] admonenda *id. bene, puto.* [q] deficiet G. [r] utilitatem G. *vulgari errore, quem in aliis quoque hic notat Bur.* [s] ſolent G. Jenſ. [t] ut *iid.* [u] putent Jenſ. [x] niſi *om.* G. non poteſt infinitas Jenſ. [z] ſi qua G.

que, niſi vehementer fallor, ita dedit, vel non multum aliter Fabius, *Qui reum premat, quas, et quibus ex cauſſis inimicitias habeat?* Conſtructio a monachorum ſermone aliquantum abhorrens, occaſionem dedit mutandi *qui* in *quis*, et pervertendæ ſententiæ.

25. *recitatis in actione*] Non video, quid hæc inter ſe diſtent, *recitatis in actione teſtibus*, et *nominatis*: niſi forte *recitantur teſtes*, cum teſtimonia illorum de ſcripto leguntur; *nominantur*, cum ad eos provocatur ſimpliciter. Sed auctoritatem deſidero. *Actionem* autem hic intelligo accuſationem. Turnebus, vel quiſquis eſt, qui pro *recitatis*, *citatis* legi vult, h. e. in conſpectum vocatis, neſcio, an melius ſe expediat.

26. *longus protrahi*] Non dubito, quin ſana ſit hæc ſcriptura, a noſtris etiam, quod tacendo indicavimus, probata. Vult Fabius unumquemque in vitium, ad quod propendet natura ipſius, impelli. Ut igitur *timidus terreri poteſt*, *ſtultus decipi*, cet. ſic *longus protrahi*, ut delapſus in illud ſuum ſolenne vitium moleſtus fiat judicibus, et ſomnum illis inducat.

26. *refrigerandus*] Attentio judicum, et, quem inde concipere po-

27 terit, infamia criminum deſtruendus. Probos quoſdam et
verecundos non aſpere inceſſere profuit: nam ſæpe, qui
adverſus inſectantem pugnaſſent, modeſtia mitigantur.
Omnis autem interrogatio *aut in*[a] *cauſſa* eſt, *aut extra*
cauſſam. *In cauſſa*, ſicut accuſatori præcepimus, patronus
quoque altius, et unde nihil ſuſpecti ſit, repetita percontatione, priora ſequentibus applicando, ſæpe eo perducit
28 homines, ut invitis, quod proſit, extorqueat. Ejus rei
ſine dubio nec diſciplina ulla in ſcholis, nec exercitatio
traditur: et naturali magis acumine, aut uſu contingit
hæc virtus. Si[b] quod tamen exemplum ad imitationem
demonſtrandum ſit, ſolum eſt, quod *ex dialogis Socraticorum*, maximeque *Platonis*, duci poteſt: in quibus adeo
ſcitæ ſunt interrogationes, ut, cum[c] pleriſque bene reſpondeatur, res tamen ad id, quod volunt efficere, perve-
29 niat. Illud fortuna interim præſtat, ut aliquid, quod inter ſe parum conſentiat, a teſte dicatur: interim, (quod
ſæpius evenit) ut teſtis teſti diverſa dicat. Acuta autem
interrogatio ad hoc, quod caſu fieri ſolet, etiam ratione
30 perducet. *Extra cauſſam* quoque multa, quæ proſint, rogari[d] ſolent, de vita teſtium aliorum, de ſua quiſque, ſi
turpitudo, ſi humilitas, ſi amicitia accuſatoris, ſi inimicitiæ cum reo: in quibus aut dicant aliquid, quod proſit,
aut in mendacio vel cupiditate lædendi deprehendantur.
31 Sed in primis *interrogatio debet eſſe circumſpecta*, quia multa contra patronos venuſte teſtis ſæpe reſpondet, eique
præcipue vulgo favetur; tum verbis quam maxime ex
medio ſumtis, ut, qui rogatur, (is autem eſt ſæpius et imperitus) intelligat, aut ne intelligere ſe neget, quod in-
32 terrogantis non leve frigus eſt. Illæ vero peſſimæ artes,

[a] ex G. [b] ſed G. [c] in *inſ.* G. Jenſ. [d] interrogari *iid.*

terant, calor, atque ſtudium, joco illo interpellatur. Ita deinde ſ. 31. *quod interrogantis non leve frigus eſt*. Nimirum *frigus* ſolenni metonymia non tam ad illum pertinet, qui *refrigerari* vel *frigidus* fieri dicitur, ille enim æſtuat potius in tali re, ſudat, et plus, quam opus eſt, calet; quam ad auditores, quos is, qui ſic *refrigeratus* eſt, non jam poteſt incendere, ſed riſum potius illis movet. Ita *frigidi* ſunt *joci* æſtuantis etiam ſcurræ et ſudantis, qui non movent riſum audientium. Ita noſter 5, 10, 31. *Illud apud Euripidem frigidum*. Add. 6, 3, 53.

29. *Acuta interrogatio*] Talis eſt, de qua Cic. pro Flacco c. 10. *Ubi eſt igitur illa laus oratoris, quæ vel in accuſatore antea vel in patrono ſpectari ſolebat? Bene teſtem interrogavit, callide acceſſit, reprehendit, quo voluit adduxit, convicit, et elinguem reddidit.*

31. *non leve frigus*] Vid. ad ſ. 26.

teſtem ſubornatum in ſubſellia adverſarii mittere, ut inde excitatus plus noceat, vel dicendo contra reum, cum quo ſederit; vel, cum adjuviſſe teſtimonio videbitur, faciendo ex induſtria multa immodeſte atque intemperanter, per quæ non a ſe tantum dictis detrahat fidem, ſed ceteris quoque, qui profuerant, auferat auctoritatem: quorum mentionem habui, non ut fierent, ſed ut vitarentur. Sæ- 33
pe inter ſe collidi ſolent, inde teſtatio, hinc teſtes: locus utrimque: hæc enim ſe pars jurejurando, illa conſenſu ſignantium tuetur. Sæpe inter teſtes et argumenta quæſitum eſt: inde ſcientiam in teſtibus et religionem; ingenia eſſe in argumentis dicitur: hinc teſtem gratia, metu, pecunia, ira, odio, amicitia, ambitu fieri; argumenta ex natura duci: in his judicem ſibi; in illis alii credere. Communia hæc pluribus cauſſis, multumque jactata ſunt, 34
ſemperque [f] jactabuntur. Aliquando utrimque ſunt teſtes, et quæſtio ſequitur, ex ipſis [g], *Utri meliores viri?* ex cauſſis, *Utri magis credibilia dixerint?* ex litigatoribus, *Utri gratia magis valuerint?* His adjicere ſi quis volet ea, 35
quæ *divina teſtimonia* vocantur, *ex reſponſis, oraculis, ominibus:* duplicem ſciat eorum eſſe tractatum, *generalem* alterum, in quo inter Stoicos et Epicuri ſectam ſecutos pugna perpetua eſt, *Regaturne providentia mundus? ſpecialem* alterum, contra partes divinationis, ut quæque in quæſtionem cadit. Aliter enim *oraculorum*, aliter *aruſpi-* 36
cum, *augurum*, *conjectorum*, et *mathematicorum* fides confirmari, aut refelli poteſt, cum ſit rerum earum ratio diverſa. Circa ejuſmodi quoque inſtrumenta firmanda, vel deſtruenda, multum habet operis oratio: ſi quæ ſint voces per vinum, ſomnum, dementiam emiſſæ, vel excepta parvulorum [h] indicia, quos pars altera nihil fingere, altera nihil judicare [i] dictura eſt. Nec tantum præſtari hoc genus 37

[f] tamen *inſ.* G. Jenſ. [g] his G. [h] periculorum G. [i] indicare G. Jenſ.

33. *teſtatio*] Eorum eſt teſtatio, qui *per tabulas dicunt teſtimonia*, ut ſupra ſ. 1. dictum. Vid. 5, 13, 49.

33. *locus utrimque*] h. e. utraque pars locum communem habet, quo tueatur ſe in tali colliſione.

36. *nihil fingere*] Concinit Germanorum proverbium, qui *pueros et ſtultos verum dicere* aiunt. De ebriis notum illud, *In vino veritas*; et Hor. A. P. 434.

Reges dicuntur multis urgere culullis
Et torquere mero, quem perſpexiſſe laborant,
An ſit amicitia dignus.

37. *præſtari hoc genus*] Non tantum teſtes dandi, interrogandi arte, refellendi, de quo adhuc dictum; ſed etiam poſtulari, ubi non ſunt, poſſunt, ſi id referat litigantis.

poteſt, ſed etiam, ubi non eſt, deſiderari ſolet: *Pecuniam dediſti: quis numeravit? ubi? unde? Venenum arguis: ubi emi? a quo? quanti? per quem dedi? quo conſcio?* Quæ fere omnia pro Cluentio Cicero in crimine veneficii excutit. Hæc *de inartificialibus*, quam breviſſime potui.

VIII. Pars altera probationum, quæ eſt tota *in arte*, conſtatque rebus ad faciendam fidem appoſitis, plerumque aut omnino negligitur, aut leviſſime attingitur ab iis, qui argumenta, velut horrida et confragoſa, vitantes, amœnioribus locis deſident: neque aliter quam ii, qui traduntur a poetis guſtu cujuſdam apud Lotophagos graminis [k], et Sirenum cantu deliniti, voluptatem ſaluti prætuliſſe, dum laudis falſam imaginem ſequuntur [l], ipſa, propter
2 quam dicitur, victoria cedunt [m]. Atqui cetera, quæ continuo magis orationis tractu decurrunt, in auxilium atque [n] ornamentum argumentorum comparantur, nerviſque illis, quibus cauſſa continetur, adjiciunt ſuperinducti [o] corporis ſpeciem: ut, ſi forte quid factum *ira*, vel *metu*, vel *cupiditate* dicatur, latius, quæ cujuſque affectus natura ſit, pro-

[k] germinis *conj. Vallæ vel alterius ap. Burm. et ipſius adeo viri doctiſſimi.* [l] perſequ. Jenſ. *et multi ap. Bur.* proſequ. G. [m] cadunt *editt. quædam, quod placet quoque Bur.* [n] in argumentorum ornamentum G. [o] inducti ſuper G.

VIII, 1. *cujuſdam apud Lotophagos graminis*] Non definit Homerus, ubi de Lotophagis agit, 'Οδ. β'. 84. ſqq. arboriſne fœtum ederint, an fructum leguminis, an florem herbæ? Quin, ſi attendas, pro flore eſt, quod ἄνθινον εἶδαρ vocat, floreum cibum. Nec obſtat, quod καρπὸν vocat: quoties enim generatim καρπὸν ἀρούρης pro cibo univerſo hominum ponit? Deinde Lotum herbam ac florem alias quoque novit, et cum Croco atque Hyacintho jungit 'Ιλ. ξ'. 348. Porro herbas in ciborum deliciis eſſe, apud priſcos in primis illos, quis neget, niſi qui Aſphodelum, inferorum cibum, et Perſarum Naſturtium, ac infinita hodie acetaria, ignoret? Denique *gramen* pro herba dici, inauditum non eſt. Virgilius Æn. 12, 415. *Dictamnum* ubi deſcripſit, *Puberibus caulem foliis et flore comantem Purpureo:* ſubjungit, *non illa feris incognita capris Gramina.* Ubi Servius *pro herba* hic poni indicat: qui etiam ad Æn. 12, 119. *Gramen*, inquit, *herbæ ſpecies eſt, licet omnis herba* gramen *vocetur, ſicut* robur *omne lignum, cum ſit et ſpecies.* De *corona graminea* Plinius 21, 6. ſ. 7. *Nullæ herbæ fuere certæ in hoc honore: ſed quæcunque fuerant in periculi ſede, quamvis ignobiles ignotæque, honorem nobilem faciebant.* Quæ cum ita ſint, non puto vel corruptum hic aliquid, vel memoria lapſum Fabium, ut *gramen* pro arbore diceret.

1. *victoria cedunt*] Puto uſum hoc verbo Fabium, ut indicaret, ſponte quaſi ſua cauſam prodere, et victoriam tradere adverſario, qui laudis nimium ſtudioſi ſint. Deinde nondum inveni, qui, ut *cauſa, prælio, Marte*; ſic etiam *victoria*, vel *triumpho*, aut *præmio cadere* dixerit.

ſequamur. Iiſdem *laudamus*, *incuſamus*, *augemus*, *minuimus*, *deſcribimus*, *deterremus*, *querimur*, *conſolamur*, *hortamur*. Sed 3
horum eſſe opera in rebus aut certis, aut de quibus tamquam certis loquimur, poteſt. Nec abnuerim eſſe aliquid in *delectatione*, multum vero in *commovendis affectibus*: ſed hæc ipſa plus valent, cum ſe didiciſſe judex putat: quod conſequi niſi argumentatione, aliaque omni fide rerum, non poſſumus. Quorum priuſquam partior [p] ſpecies, in- 4
dicandum reor, eſſe quædam in omni probationum genere communia. Nam nec ulla quæſtio [q], quæ non ſit aut *in re*, aut *in perſona*; nec eſſe argumentorum loci poſſunt, niſi in iis, quæ *rebus* aut *perſonis* accidunt: eaque aut per 5
ſe inſpici ſolent, aut ad aliud referri: nec ulla confirmatio, niſi aut [r] *ex antecedentibus*, aut *ex conſequentibus*, aut *ex repugnantibus* [s]: et hæc neceſſe eſt aut *ex præterito tempore*, aut *ex conjuncto*, aut *ex ſequenti* petere: nec ulla res probari niſi ex alia poteſt: eaque ſit oportet aut *major*, aut *par*, aut *minor*. *Argumenta* vero reperiuntur aut in 6
quæſtionibus, quæ etiam ſeparatæ a complexu rerum perſonarumque ſpectari per ſe poſſint [t]: aut *in ipſa cauſſa*, cum invenitur aliquid in ea, non ex communi ratione ductum, ſed ejus judicii, de quo cognoſcitur, proprium. *Probationum* præterea omnium aliæ ſunt *neceſſariæ*, aliæ *credibiles*, aliæ *non repugnantes*. Adhuc, omnium probationum 7
quadruplex ratio eſt, ut vel, quia aliquid eſt, aliud non ſit, ut, *Dies eſt, nox non eſt*: vel, quia eſt aliquid, aliud ſit, ut, *Sol eſt ſuper terram, dies eſt*: vel, quia aliquid non eſt, aliud ſit, ut, *Nox non eſt, dies eſt*: vel, quia aliquid non eſt, nec aliud ſit, ut, *Non eſt rationale* [u], *nec homo eſt*. His in univerſum prædictis partes ſubjiciam.

IX. Omnis igitur probatio artificialis conſtat aut *ſignis*, aut *argumentis*, aut *exemplis*. Nec ignoro pleriſque videri *ſigna* partem argumentorum: quæ mihi ſeparandi ratio hæc fuit prima, quod ſunt pene ex illis inartificialibus: *cruenta* enim *veſtis*, et *clamor*, et *livor*, et talia, ſunt *inſtrumenta*, qualia *tabulæ*, *rumores*, *teſtes*; nec inveniuntur [x] ab

[p] partiamur G. Jenſ. [q] eſt *inſ. iid.* [r] ex antecedd. *om. iid.* [s] pugnantibus G. [t] poſſunt G. [u] rationabile G. rationalis Jenſ. *et al.* [x] reperiuntur G.

3. *ſe didiciſſe putat*] Cum argumentis docentibus ita admixta et quaſi adſperſa eſt delectatio, ut judex non ſentiat, quæſitam eſſe ab actore voluptatem; ſed eam ex ipſo veri ſenſu, in animum cum motu quodam illabentis, obiter excitatam.

2 oratore, ſed ad eum cum ipſa cauſſa deferuntur: altera, quod *ſigna*, ſive indubitata ſint, non ſunt argumenta; quia, ubi illa ſunt, quæſtio non eſt; argumento autem, niſi in re controverſa, locus eſſe non poteſt: ſive dubia,
3 non ſunt argumenta, ſed ipſa argumentis [z] egent. Dividuntur autem in has primas duas ſpecies, quod eorum alia ſunt, (ut dixi) quæ *neceſſaria* ſunt, quæ [a] Græci vocant τεκμήρια; alia *non neceſſaria*, quæ σημεῖα. Priora illa ſunt, quæ aliter habere ſe non poſſunt; quæ mihi vix pertinere ad præcepta artis videntur: nam, ubi eſt ſignum
4 inſolubile, ibi ne lis quidem eſt. Id autem accidit, cum quid aut neceſſe eſt fieri, factumve eſſe; aut certe omnino non poteſt fieri, vel eſſe factum: quo in cauſſis poſito, lis
5 non eſt [niſi [b]] facti. Hoc genus per omnia tempora perpendi ſolet. Nam et *coiſſe eam cum viro, quæ peperit*, quod eſt præteriti; et *fluctus eſſe, cum magna vis venti in mare incubuit*, quod conjuncti; et *eum mori, cujus cor eſt vulneratum*, quod futuri; neceſſe eſt. Nec fieri poteſt, ut *ibi ſit meſſis, ubi ſatum non eſt*; ut *quis Romæ ſit, cum eſt*
6 *Athenis*; ut *ſit ferro vulneratus, qui ſine cicatrice eſt*. Sed quædam et retrorſus idem valent, ut, *vivere hominem, qui ſpirat*; et *ſpirare, qui vivit*: quædam in contrarium non recurrunt: nec enim, *quia movetur, qui ingreditur, idcirco*

[z] non Jenſ. *male*. [a] priora illa ſunt quæ al. hab. non poſſ. q. Gr. τεκμ. vocant, quæ ſunt ἄλυτα σημεῖα, quæ m. v. &c. G. *pro* ἄλυτα σημεῖα V. C. Almel. *habet* alia ſimilia. *Sed* Jenſ. *ita*: pr. i. ſ. q. a. h. ſe non poſſ. q. Gr. vocant—alia quæ—quæ m. v. [b] *Delendum cenſeo* niſi, *inde forte ortum, quod* non eſt lis *habent alii, v. g.* Gothanus, *itemque* Obr.

IX, 3. *quæ neceſſaria ſunt*] Recepta lectio eſt ex conjectura et correctione Regii. Conſideranti propoſitam ſupra varietatem, propius videbatur ad manum mentemque Fabii nos poſſe accedere, ſi ita legamus: *Dividuntur autem—quod eorum alia ſunt, ut dixi, quæ neceſſaria*, ALIA, QUÆ NON NECESSARIA *ſunt. Priora illa ſunt, quæ aliter habere ſe non poſſunt, quæ Græci* τεκμήρια *vocant, quæ ſunt* ἄλυτα σημεῖα, *quæ mihi vix* &c. Ita ſervatur ſimpliciter antiquiſſima, de qua conſtet, lectio, ſuppletis modo verbis, quæ dividendi lex requirit; quæque facile propter repetitionem vocis *neceſſaria* exciderunt; quæ mutandi et trajiciendi cauſam deinde Regio præbuerunt. Nimirum breviter proponitur primum diviſio: deinde latius tractatur, prius quidem membrum hic, alterum vero ſ. 8. Ἄλυτα σημεῖα, (quibus accinit ſonus *alia ſimilia*) reſpondent accurate verbis Fabii ſ. 3, *nam ubi eſt ſignum inſolubile*; quæ appellatio reſpicit, puto, problemata mathematicorum: *ſignum inſolubile*, cujus alia dari ratio non poteſt, quod aliorſum trahi non poteſt &c. Mihi res videbatur certa; et apparet, etiam Regium verba illa, *alia non neceſſaria* inſeruiſſe; ſicut etiam mox ſ. 14 certa ratione factum eſt.

etiam ingreditur, qui movetur. Quare poteſt et *coiſſe cum* 7
viro, quæ non peperit; et *non eſſe ventus in mari, cum eſſet*
fluctus; *nec utique cor ejus vulneratum eſſe, qui perit:* ac ſi-
militer *ſatum fuiſſe* poteſt, *ubi non fuit meſſis*; *nec* [c] *fuiſſe*
Romæ, qui non fuit Athenis; *nec fuiſſe ferro vulneratum,*
qui habet cicatricem. Alia ſunt ſigna non neceſſaria, quæ 8
εἰκότα Græci vocant: quæ, etiamſi ad tollendam dubita-
tionem ſola non ſufficiunt, tamen adjuncta [d] ceteris, pluri-
mum valent. *Signum* vocant (ut dixi) σημεῖον, quam- 9
quam id quidam *indicium*, quidam *veſtigium* nominave-
runt, per quod alia res intelligitur, ut *per ſanguinem cæ-*
des. At, quia [e] ſanguis vel ex hoſtia reſperſiſſe veſtem po-
teſt, vel e naribus profluxiſſe: non utique, qui veſtem
cruentam habuerit, homicidium fecerit. Sed, ut per ſe 10
non ſufficit, ita ceteris adjunctum [f], teſtimonii loco dici-
tur, *ſi inimicus, ſi minatus ante, ſi eodem loco fuit:* quibus
ſignum cum acceſſit, efficit, ut, quæ ſuſpecta erant, certa
videantur. Alioqui ſunt quædam ſigna utrique parti 11
communia, ut *livores, tumores.* Nam videri poſſunt et *ve-*
neficii, et *cruditatis* [g]: et *vulnus in pectore*, ſua manu, et
aliena periſſe dicentibus in æquo [h] eſt. Hæc perinde fir-
ma [i] habentur, atque extrinſecus adjuvantur. Eorum au- 12
tem, quæ *ſigna* ſunt quidem, ſed *non neceſſaria*, genus
Hermagoras putat, *non eſſe virginem Atalantam*, quia cum
juvenibus per ſilvas vagetur. Quod ſi receperimus, ve-
reor, ne omnia, quæ ex facto ducuntur, ſigna faciamus.
Eadem tamen ratione, qua ſigna, tractantur. Nec mihi 13
videntur Areopagitæ, cum damnaverunt puerum coturni-
cum [l] oculos eruentem, aliud judicaſſe, quam id ſignum
eſſe pernicioſiſſimæ mentis, multiſque malo futuræ, ſi ado-
leviſſet. Unde Spurii Melii, Marcique Manlii populari-
tas, ſignum affectati regni eſt exiſtimatum. Sed vereor, 14
ne longe nimium nos ducat hæc via. Nam, ſi eſt ſignum
adulteræ, lavari cum viris; erit et, convivere cum adoleſ-
centibus, deinde etiam, familiariter [m] alicujus amicitia

[c] *Sic* G. *et* Jenſ. fuiſſe Romæ, qui fuit Athenis *al.* [d] adjuta G. *ut ſ.* 11 extrinſecus adjuvantur. [e] *om.* G. Jenſ. [f] adjutum G. *vid. no. d.* [g] crudelitatis G. [h] quo G. Jenſ. [i] firmabuntur G. [l] cornicum G. [m] familiaritate al. aut amic. G.

13. *coturnicum oculos eruentem*] Blandiri alicui poterat Gothana lectio, quod notum eſt proverbium de *cornicum configendis oculis*, de quo ad 8, 3, 22. Sed nihil mutandum. Ludus ſolennis apud Græcos ὀρτυγοκοπία, de quo Pollux 7, 136. et 9, 106.

uti: ut fortaſſe corpus vulſum, fractum inceſſum, veſtem muliebrem, dixerit [n] mollis et parum viri ſigna, ſi [o] cui, (cum ſignum id proprie ſit, quod ex eo, de quo quæritur, natum ſub oculos venit) ut ſanguis e cæde, ita illa ex im-
15 pudicitia fluere videantur. Ea quoque, quæ, quia plerumque obſervata ſunt, vulgo ſigna creduntur, ut prognoſtica [p],

———*vento rubet aurea Phœbe*;

Et,

Cornix plena pluviam vocat improba voce;

ſi cauſſas ex qualitate cœli trahunt, ſane ita appellentur.
16 Nam, ſi vento rubet Luna, ſignum venti eſt rubor. Et ſi, ut idem poeta colligit, denſatus et laxatus aer facit, ut ſit inde *ille avium concentus*, idem ſentiemus. Sunt autem ſigna etiam parva magnorum, ut vel hæc ipſa cornix: nam, majora minorum eſſe, nemo miratur.

X. Nunc *de argumentis*. Hoc enim nomine complectimur omnia, quæ Græci ἐνθυμήματα, ἐπιχειρήματα, ἀποδείξεις vocant: quamquam apud illos eſt aliqua horum nominum differentia, etiamſi vis eodem fere tendit. Nam *enthymema* (quod nos *commentum* ſane, aut *commentationem* interpretamur, quia aliter non poſſumus, Græco melius uſuri [q]) unum intellectum habet, quo omnia mente concepta ſignificat, ſed nunc de eo non [r] loquimur; alterum,
2 quo [s] ſententiam cum ratione; tertium, quo [s] certam quamdam argumenti concluſionem, vel ex conſequentibus, vel ex repugnantibus [t]: quamquam de hoc parum convenit. Sunt enim, qui illud prius *epicherema* dicant: pluresque invenias in ea opinione, ut id demum, quo pugna
3 conſtat, *enthymema* accipi velint. Et ideo illud Cornificius *contrarium* appellat: hunc alii *rhetoricum ſyllogiſmum*, alii *imperfectum ſyllogiſmum* vocaverunt, quia nec diſtinctis,

n dixerim G. o ſicut autem ſi G. *male.* p pronoſtica Jenſ. prænoſt. G. q uti G. *non male.* r *om.* G. s quod G. Jenſ. t pugnantibus G.

15. *vento rubet*] Georg. 1, 430. et alterum 1, 388. tertium autem 1, 418.

3. *Cornificius*] Idem dixit, et forte idem eſt, auctor ad Herenn. 4, 18. *Contrarium eſt, quod ex rebus diverſis duabus, alteram breviter et facile confirmat, hoc pacto: Nam, qui ſuis rationibus fuerit inimicus ſemper, cum quomodo alienis rebus amicum fore ſperes* &c.

nec totidem partibus concluderetur: quod ſane non uti-
que ab oratore deſideratur. *Epicherema* Valgius *aggreſſi-* 4
onem vocat; Celſus autem judicat, non noſtram admini-
ſtrationem, ſed ipſam rem, quam aggredimur, id eſt argu-
mentum, quo aliquid probaturi ſumus, etiamſi nondum
verbis explanatum, jam tamen mente conceptum, *epiche-
rema* dici. Aliis videtur, non deſtinatam, vel inchoatam, 5
ſed perfectam probationem [u] hoc nomen accipere, et ulti-
mam ſpeciem. Ideoque propria ejus appellatio, et maxi-
me in uſu poſita eſt, qua ſignificatur certa quædam ſen-
tentiæ comprehenſio [x], quæ ex tribus minimum partibus
conſtat. Quidam *epicherema rationem* appellarunt, Cicero 6
melius, *ratiocinationem* [z]: quamquam et ille nomen hoc
duxiſſe magis a ſyllogiſmo videtur. Nam et ſtatum ſyl-
logiſticum, *ratiocinativum* appellat, exemplisque utitur
philoſophorum. Et, quoniam eſt quædam inter *ſyllogiſ-
mum* et *epicherema* vicinitas, poteſt videri hoc nomine
recte [a] abuſus. Ἀπόδειξις eſt *evidens* [b] *probatio*, ideoque 7
apud Geometras γραμμικαὶ ἀποδείξεις dicuntur. Hanc et
ab *epicheremate* differre Cæcilius putat ſolo genere con-
cluſionis, et eſſe *apodixin* [c], *imperfectum epicherema*, eadem
cauſſa, qua diximus et *enthymema ſyllogiſmo* diſtare. Nam
et *enthymema* [d] ſyllogiſmi pars eſt. Quidam ineſſe epi-
cheremati apodixin putant, et eſſe partem ejus confirman-
tem. Utrumque autem, quamquam diverſi auctores, eo- 8
dem modo finiunt, ut [e] ſit ratio [f] per ea, quæ certa ſunt,
fidem dubiis afferens: quæ natura eſt omnium argumen-
torum: neque enim certa incertis declarantur. Hæc om-
nia generaliter πίστεις appellant: quod etſi [g] propria inter-
pretatione dicere *fidem* poſſumus, apertius tamen *probatio-
nem* interpretabimur. Sed *argumentum* quoque plura ſig- 9

[u] orationem G. [x] compreſſio G. Jenſ. *ortum ex* comprenſio. [z] ratiocinativum *iid.* [a] rectius G. [b] audens G. [c] *Quid ſi* apodixin imperfectam epicherema? *ut ſyllogiſmus imperfectus eſt enthymema.* [d] *Sic editores Galli Vaſcoſanum ſuum ſecuti, et res ipſa nimis aperte poſtulat:* epichirema *rel.* [e] ſcilicet rationem—afferentem G. *et al.* [f] oratio Jenſ. Ald. Baſ. [g] etiam G. Jenſ. *quod eo minus damnaverim, quia ſic in ſuis invenit etiam Regius, a cujus conjectura eſt recepta lectio.*

6. *Cicero melius*] De Inv. 1, 31. diviſerat argumentationem omnem in inductionem et ratiocinationem: hanc deinde c. 34. ita definit, *Eſt oratio ex ipſa re probabile aliquid eliciens, quod expoſitum et per ſe cognitum ſua ſe vi et ratione confirmet.* Ex allatis deinde ab ipſo exemplis patet, eum Syllogiſmum, cum majoris et minoris probatione intelligere. Nuſquam tamen, quod obſervaverim, *epichirema* ſe ita interpretari ait.

niſicat. Nam et fabulæ ad actus [h] ſcenarum compoſitæ, *argumenta* dicuntur: et orationum Ciceronis velut thema ipſe exponens [i] Pedianus, *Argumentum*, inquit, *tale eſt:* et ipſe Cicero ad Brutum ita [l] ſcribit, *Veritus fortaſſe, ne nos in Catonem noſtrum transferamus* [m] *illinc mali quid, etſi argumentum ſimile non erat.* Quo apparet, omnem
10 ad ſcribendum deſtinatam materiam ita appellari. Nec mirum, cum id inter opifices quoque vulgatum ſit: unde Virgilius, *Argumentum ingens:* vulgoque paullo numeroſius opus dicitur *argumentoſum.* Sed nunc de eo dicendum *argumento* eſt, quod [n] *probationem, indicium, fidem, aggreſſionem*, ejuſdem rei nomina, facit; parum diſtincte,
11 ut arbitror. Nam *probatio* et *fides* efficitur non tantum per hæc, quæ ſunt rationis, ſed etiam per inartificialia. *Signum* autem, quod ille *indicium* vocat, ab argumentis jam ſeparavi. Ergo, cum ſit *argumentum, ratio* [o] *probationem præſtans, qua* [p] *colligitur aliud per aliud, et quæ, quod eſt dubium, per id, quod dubium non eſt, confirmat:* neceſſe eſt eſſe aliquid in cauſſa, quod probatione non egeat.
12 Alioqui nihil erit, quo probemus, niſi fuerit, quod aut ſit verum, aut videatur, ex quo dubiis fides fiat. Pro certis autem habemus primum, quæ ſenſibus percipiuntur, ut, quæ videmus [q], audimus; qualia ſunt *ſigna:* deinde ea, in quæ communi opinione conſenſum eſt, *Deos eſſe, Præ-*
13 *ſtandam pietatem parentibus:* præterea, quæ legibus cauta ſunt: quæ perſuaſione, etiamſi non omnium hominum, ejus tamen civitatis aut gentis, in qua res agitur, in mores recepta ſunt; ut pleraque in jure, non legibus, ſed moribus conſtant: ſi quid inter utramque partem convenit: ſi quid probatum eſt: denique, cuicumque adverſa-
14 rius non contradicit. Sic enim fiet argumentum, *Cum providentia mundus regatur, adminiſtranda* [r] *eſt reſpublica:* ut adminiſtranda reſpublica ſit, ſi liquebit mundum pro-
15 videntia regi. Debet [s] etiam nota eſſe recte argumenta

[h] actum G. [i] exponit G. Jenſ. [l] *om. iid.* [m] transferremus illi mali qui G. illi *etiam* Jenſ. [n] Celſus *inſ. quid. ex conj. Regii. et ſane deeſſe videtur nomen alicujus, qui reprehendatur.* [o] probabilem *inſ.* G. [p] quia coll. aliquid Jenſ. [q] vidimus, audivimus G. Jenſ. [r] adm. res p. ſit, ſi liqu. *omiſſis cæteris ob repetitionem eorundem verborum* G. Jenſ. *cum reliquis. Reſtitutio debetur Regio.* [s] Debent G. Jenſ.

10. *Virgilius*] Æn. 7, 791. cujus locum ad Cic. Verr. 4, 56. olim adhibuere viri docti. Reliqua damus ad Lexica a nobis polita.

11. *ſeparavi*] Supra 5, 9, 2.

14. *Cum providentia*] De lectione ſupra judicavi. De ipſo argumento dixi ad 3, 5, 6.

tractaturo, vis et natura omnium rerum, et quid quæque earum plerumque efficiat: hinc enim ſunt, quæ εἰκότα dicuntur. *Credibilium* autem genera ſunt tria: unum fir- 16
miſſimum, quod fere accidit, ut, *Liberos a parentibus amari:* alterum velut propenſius, *Eum, qui recte valeat, in craſtinum perventurum:* tertium tantum non repugnans,
In domo furtum factum ab eo, qui domi fuit. Ideoque Ari- 17
ſtoteles in ſecundo de Arte Rhetorica libro diligentiſſime eſt exſecutus, quid cuique rei, et quid cuique homini ſoleat [t] accidere; et quas res, quoſque homines, quibus rebus, aut hominibus, vel conciliaſſet, vel alienaſſet ipſa natura: ut, *divitias quid* [u] *ſequatur*, aut *ambitum*, aut *ſuperſtitionem*; *quid boni probent, quid mali petant, quid milites, quid ruſtici, quo quæque modo res vitari vel appeti ſoleat.*
Verum hoc exſequi mitto: non enim longum tantum, 18
ſed etiam impoſſibile, ac potius infinitum eſt: præterea poſitum in communi omnium intellectu. Si quis tamen
deſideraverit, a quo peteret, oſtendi. Omnia autem cre- 19
dibilia, in quibus pars maxima conſiſtit argumentationis, ex hujuſmodi fontibus fluunt, *An credibile ſit, a filio patrem occiſum, inceſtum cum filia commiſſum?* et contra, *veneficium in noverca, adulterium in luxurioſo?* Illa quoque, *An ſcelus palam factum? An falſum dixerit propter exiguam ſummam?* quia ſuos quiſque horum velut mores habet: plerumque tamen, non ſemper: alioqui [x] indubitata
eſſent, non argumenta. Excutiamus nunc argumentorum 20
locos: quamquam quibuſdam ii quoque, de quibus ſupra

[t] ſolet *iid.* [u] qui G. Jenſ. [x] alioquin Jenſ.

16. *velut propenſius*] Tranſlatio ſumta, arbitror, a libra, quæ non jam in æquilibrio eſt, ſed in alteram partem aliquantulum inclinata. Indicatur igitur medius gradus, inter id, quod firmiſſimum eſt, et illud, quod modo non repugnat.

18. *hoc exſequi mitto*] At ego malleem, Marce, tibi placuiſſet in illum campum excurrere, et illam partem Ariſtotelicæ doctrinæ pro divina tua copia et ſuavitate exponere: qua in re majorem ſane gratiam a nobis initurus eras, quam ſpinoſis illis Technicorum diviſionibus, finitionibuſque, ad patientiſſimorum uſque faſtidium enarrandis, quibus tamen nemo fiat vel melior orator, vel vir prudentior. Aureum opus vel ob illam ipſam morum notationem, Ariſtotelis rhetorica.

19. *et contra*] Intellige hic, *an credibile ſit.* Sic etiam mox, *An ſcelus palam factum* &c. Nam incredibilius fit, ſi palam factum eſſe, ſine ſpe latendi dicatur: incredibilius item eſt propter exiguam ſummam aliquem pejeraſſe, quam propter magnam.

20. *de quibus ſupra dixi*] v. g. ſigna, teſtes, de quibus capitibus proximis.

dixi, videntur. *Locos* appello, non, ut vulgo nunc intel-
liguntur, ut, *in*[z] *luxuriem*, et *adulterium*, et ſimilia; ſed *ſe-
des argumentorum, in quibus latent, et ex quibus ſunt peten-*
21 *da.* Nam, ut in terra non omni generantur omnia, nec
avem aut feram reperias, ubi quæque naſci aut morari ſo-
leat, ignarus; et piſcium quoque genera alia planis gau-
dent, alia ſaxoſis, regionibus etiam litoribuſque diſcreta
ſunt, nec *helopem*[a] noſtro mari, aut ſcarum[b] ducas: ita
non omne argumentum undique venit; ideoque non paſ-
22 ſim quærendum eſt. Multus alioqui error eſt[c], et ex-
hauſto labore, quod non ratione ſcrutabimur, non poteri-
mus invenire, niſi caſu. At, ſi ſcierimus[d], ubi quidque[e]
naſcatur: cum ad locum ventum erit, facile, quod in eo
23 eſt[f], pervidebimus. In primis igitur argumenta ſæpe *a
perſona* ducenda ſunt: cum ſit, ut dixi, diviſio, ut omnia
in hæc duo partiamur, *res* atque *perſonas*:[g] ut *cauſſa,
tempus*, *locus*; *occaſio, inſtrumentum*, *modus*, et cetera, re-
rum ſint[h] accidentia. *Perſonis* autem non, quidquid ac-
cidit, exſequendum mihi eſt, ut plerique fecerunt, ſed,
24 unde argumenta ſumi poſſunt. Ea porro ſunt, *Genus*,
nam ſimiles parentibus ac majoribus[i] ſuis filii plerumque
creduntur; et nonnumquam ad honeſte turpiterque vi-
vendum inde cauſſæ fluunt: *Natio*, nam et gentibus pro-
prii mores ſunt, nec idem in Barbaro, Romano, Græco,
25 probabile eſt: *Patria*, quia ſimiliter etiam civitatum leges,
inſtituta, opiniones habent differentiam: *Sexus*, ut latro-
cinium facilius in viro, veneficium[l] in femina credas:

[z] *om.* G. [a] holopem G. [b] ſcaurum G. Jenſ. [c] *om.* G. [d] ſciremus Jenſ. [e] quodque G. [f] erit G. Jenſ. [g] res *inſ.* G. [h] ſunt Jenſ. [i] moribus G. [l] quam *omiſſo* veneficium G.

21. *helopem—ſcarum ducas*] *ducas* hoc eſt educas. Cæterum Columella 8, 16, 19. *Helops Pamphylio profundo, nec alio paſcitur.—Scarus totius Aſiæ Græciæque litoribus Sicilia tenus frequentiſſimus exit, nunquam in Liguſticum, nec per Gallias enavit ad Hibericum mare.* Columellam igitur ſimul notat Scipio Gentilis ad Apuleii Apologiam n. 419. cum noſtrum negligentiæ cujuſdam accuſat, qui æque ac Plinius ſcire potuerit, *Tiberio Claudio Principe ſcaros e Carpathio mari advectos inter Oſtienſem et Campaniæ oram ſparſos diſſeminatoſque, poſtea frequenter inveniri Italiæ in litore, non antea ibi captos* 9, 17. ſ. 29. De Quinctiliano non miror, illum hoc ignoraſſe: de Columella miror, qui adjiciat præſertim, *Itaque ne ſi capti quidem perferantur in noſtra vivaria, diuturni queant poſſideri.*

23. *ut dixi*] Supra 5, 8, 4.

25. *veneficium in femina*] Similiter argumentatur Horatius Sat. 2, 1, 53. quamquam non de femina, *Scævæ vivacem crede nepoti Matrem; nil faciet ſceleris pia dexte-*

Ætas, quia aliud aliis annis [m] magis convenit: *Educatio, et diſciplina*, quoniam refert, a quibus, et quo quiſque modo ſit inſtitutus: *Habitus corporis*, ducitur enim fre- 26
quenter in argumentum, ſpecies libidinis, robur petulantiæ; his contraria in diverſum: *Fortuna*, nec enim tam idem credibile eſt in divite, ac paupere; propinquis, amicis, clientibus abundante, et his omnibus deſtituto: *Conditionis* etiam [n] diſtantia eſt, nam clarus an obſcurus, magiſtratus an privatus, pater an filius, civis an peregrinus, liber an ſervus, [o] maritus an cœlebs, parens liberorum an orbus ſit, plurimum diſtat: *Animi natura*, etenim avari- 27
tia, [p] iracundia, miſericordia, crudelitas, ſeveritas, aliaque his ſimilia afferunt fidem frequenter, aut detrahunt: ſicut *Victus*, luxurioſus, an frugi, an ſordidus, quæritur: *Studia* quoque, nam ruſticus, forenſis, negotiator, miles, navigator, medicus, aliud efficiunt. Intuendum etiam, *quid af-* 28
fectet quiſque; locuples videri an difertus, juſtus an potens? Spectantur *ante acta dictaque*. Ex præteritis enim æſtimari [q] ſolent præſentia. His adjiciunt quidam *Commotionem*; hanc accipi volunt temporarium [r] animi motum, ſicut *iram, pavorem*: *Conſilia* autem et præſentis et 29
præteriti et futuri temporis: quæ mihi, etiamſi perſonis [s] accidunt, referenda tamen ad illam partem argumentorum videntur, quam *ex cauſſis* ducimus [t]: ſicut *habitus* quidam animi, quo tractatur *amicus, an* [u] *inimicus*. Ponunt 30
in perſona et *nomen*: quod quidem ei accidere neceſſe eſt, ſed in argumentum raro cadit: niſi cum aut ex cauſſa datum eſt, ut, *Sapiens, Magnus, Planus* [v]; aut et ipſum

[m] amicis Jenſ. [n] autem *id.* [o] incæſtus *inſ.* Jenſ. [p] ira *inſ. id.* [q] exiſtimari Jenſ. [r] temperarium G. [s] prius G. [t] dicimus Jenſ. [u] *om.* G. Jenſ. [v] Plenus *iid. et al. ap. Bur. qui conj.* Felix, Dives: *itemque ſic*, Magnus: aut genus ipſum &c.

ra: mirum! Ut neque calce lupus quemquam, neque dente petit bos: Sed mala tollet anum vitiato melle cicuta.

28. *Commotionem*] Quam *affectionem* appellat Cic. de Inv. 1, 25. *Affectio eſt animi aut corporis ex tempore aliqua de cauſa commutatio, ut lætitia, cupiditas, metus, moleſtia, morbus, debilitas* &c.

30. *Planus*] Nondum occurrit viris doctis *Planus* vel *Plenus* quiſquam Romanus. Interim nihil obſtat, quo minus fuiſſe tum dicamus, qui cognomine *Planus* diceretur, πλάνος, *impoſtor*. Illud quidem ſatis apparet, tale nomen poſuiſſe Fabium, unde ad mores argumentum queat duci; poſuerat laudis nomina, quidni et unum vitii? Cæterum *nomen* hic generatim, ut ſæpe accipitur, ut et *cognomen*, quo in genere *Sapiens, Magnus*, et proprie dictum *nomen generis*, ut *Cornelius*, complectatur.

alicujus cogitationis attulit cauſſam, ut Lentulo conjurationis, quod libris Sibyllinis aruſpicumque reſponſis *dominatio dari tribus Corneliis* dicebatur, ſeque eum tertium eſſe credebat poſt Syllam Cinnamque, quia et ipſe Corne-
31 lius erat. Nam et illud [x] apud Euripidem frigidum ſane, quod nomen *Polynicis*, ut argumentum morum, frater inceſſit. Jocorum tamen [y] ex eo frequens materia, qua Cicero in Verrem non ſemel uſus eſt. Hæc fere circa perſonas ſunt, aut his ſimilia. Nec enim complecti omnia vel hac in parte, vel in ceteris poſſumus, contenti ratio-
32 nem plura quæſituris oſtendere. Nunc ad res tranſeo, in quibus maxime ſunt perſonis juncta, quæ agimus, ideoque prima tractanda. In omnibus porro quæ fiunt, quæritur aut *Quare?* aut *Ubi?* aut *Quando?* aut *Quomo-*
33 *do?* aut *Per quæ* facta ſunt. Ducuntur igitur argumenta *ex cauſſis factorum*, vel *futurorum*, quorum [z] materiam, quam ὕλην alii, δύναμιν alii nominaverunt, in duo genera, ſed quaternas utriuſque dividunt ſpecies. Nam fere verſatur *ratio faciendi* circa *bonorum adeptionem*, *incrementum*, *conſervationem*, *uſum*: aut *malorum evitationem*, *liberationem*, *imminutionem*, *converſionem*; namque et [a] hæc in de-
34 liberando plurimum valent. Sed has cauſſas habent recta: prava contra ex falſis opinionibus veniunt. Nam eſt his initium ex iis, quæ creduntur [b] bona aut mala; inde errores exiſtunt, et peſſimi affectus: in quibus ſunt *ira*, *odium*, *invidia*, *cupiditas*, *ſpes*, *ambitus*, *audacia*, *metus*, ceteraque [c] generis ejuſdem. Accedunt aliquando fortuita,

[x] erat *inſ.* G. Jenſ. [y] enim Jenſ. [z] quarum G. [a] et hæc *om.* G. Jenſ. *Forte leg.* Nam hæc et. [b] credunt G. *bene, arbitror.* [c] cetera G. Jenſ.

30. *Lentulo conjurationis*] Cic. Catil. 3, 4, &c.

31. *apud Euripidem*] Phœniſſ. 639. Ἀληθῶς δ' ὄνομα Πολυνείκην πατὴρ Ἔθετό σοι θείᾳ προνοίᾳ νεικέων ἐπώνυμον. Ad hunc locum Barneſius argutum cæteroquin et adulatorium in Carolum II. *Stuartum* (οἰκονόμον) epigramma adſcripſit: ſed illud callidius, quod *Atheos* vocat, qui omen ineſſe nominibus, ſpeciatim *Proteſilai* illius Homerici, qui *primus* ad Trojam cecidit, negent. Illud quidem vere dici poteſt, antiquæ ſapientiæ, Ebraicæ etiam, partem eſſe in nominum illa cum perſonis convenientia: qua proinde ſæpius uſus eſt noſter de ſcena philoſophus. Appoſite ad ſimilem locum Phœniſſ. 1500, idem Barneſius advocat illud ex Scipionis apud Livium 28, 28. oratione contra milites ſeditioſos, quibus objicit, *Atrium Umbrum*, *nominis etiam abominandi ducem.* Sed facilius eſt hujus diſputationis principium quam exitum invenire.

31. *Jocorum materia*] Vid. infra 6, 3, 53. ſq. ubi etiam de Ciceronis in Verrem dictis quædam.

ebrietas, ignorantia: quæ interim ad veniam valent, inte-
rim ad probationem criminis: ut, *si quis, dum alii insidia-
tur, alium dicatur interemisse. Caussæ* porro non ad con- 35
vincendum modo, quod objicitur, sed ad defendendum
quoque excuti solent, cum quis se recte fecisse, id est ho-
nesta caussa contendit; qua de re latius in tertio libro
dictum est. *Finitiones* ex caussis interim pendent, *An ty-* 36
*rannicida, qui tyrannum, a quo deprehensus in adulterio fue-
rat, occidit? An sacrilegus, qui, ut hostes urbe expelleret,
arma templo affixa detraxit?* Ducuntur argumenta et *ex*[d] 37
loco: Spectatur enim[e] ad fidem probationis, *Montanus an
planus, maritimus an mediterraneus, consitus an incultus,
frequens an desertus, propinquus an remotus, opportunus con-
siliis an adversus*[f]*?* quam partem videmus vehementissi-
me pro Milone tractasse Ciceronem. Et hæc quidem ac 38
similia ad conjecturam frequentius pertinent: sed interim
ad jus quoque, *Privatus an publicus, sacer an profanus,
noster an alienus?* ut in persona, *magistratus, pater, pere-
grinus*. Hinc enim quæstiones oriuntur, *Privatam pecu-* 39
*niam sustulisti: verum, quia de templo, non furtum, sed sa-
crilegium est. Occidisti adulterum, quod lex permittit: sed,
quia in lupanari, cædes est. Injuriam fecisti: sed, quia ma-
gistratui, majestatis actio*[g] *est*. Vel contra, *Licuit, quia pa-* 40
ter eram, quia magistratus. Sed circa facti controversiam
argumenta præstant, circa juris lites, materiam quæstio-
num. Ad qualitatem quoque frequenter pertinet *locus*:
neque enim ubique idem aut licet, aut decorum est;
quinetiam, in qua quidque civitate quæratur, interest:
moribus enim et legibus distant. Ad commendationem 41
quoque et invidiam valet. Nam et Ajax apud Ovidium,
Ante rates, inquit, *agimus caussam, et mecum confertur Uli-
xes*. Et Miloni inter cetera objectum est, *quod Clodius in
monumentis ab eo majorum suorum esset occisus*. Ad sua- 42
dendi momenta idem valet, sicut *tempus*, cujus tractatum

[d] hoc *inf*. G. *ex glossa*. [e] et *inf*. G. [f] adversarius G. [g] accusatio G.

37. *pro Milone—Ciceronem*] Qui multum hoc argumento se tribuere indicat c. 20. *Videamus nunc id, quod caput est, locus ad insidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior?*

39. *Occidisti adulterum*] Tractat atque illustrat hanc speciem vir summus, Corn. Bynkershoeckius Obs. 5, 8. p. 41.

41. *apud Ovidium*] Met. 13, 5. *agimus, pro Jupiter, inquit, Ante rates caussam* &c.

41. *Miloni objectum*] Vid. Cic. pro Milo. c. 7, et 33.

ſubjungam. Ejus autem (ut alio loco jam dixi) duplex
ſignificatio eſt. *Generaliter* enim et *ſpecialiter* accipitur.
Prius illud eſt, *nunc, olim,* [h] *ſub Alexandro, cum apud Ilion
pugnatum eſt*; denique *præteritum, inſtans, futurum.* Hoc
ſequens habet et *conſtituta* diſcrimina, *æſtate, hyeme, noctu,
interdiu*; et *fortuita, in peſtilentia, in bello, in convivio.*
43 Latinorum quidam ſatis ſignificari putaverunt, ſi illud *ge-
nerale, tempus*; hoc *ſpeciale, tempora* [i] vocarent: quorum
utrorumque ratio et in conſiliis quidem, et in illo demon-
44 ſtrativo genere verſatur; ſed in judiciis frequentiſſima eſt.
Nam et juris quæſtiones facit, et qualitatem diſtinguit, et
ad conjecturam plurimum confert: ut, cum interim proba-
tiones inexpugnabiles afferat, quales ſunt, ſi dicatur (ut
ſupra poſui) *ſignator, qui ante diem tabularum deceſſit:* aut [l]
commiſiſſe aliquid, vel cum infans eſſet, vel cum omnino natus
45 *non eſſet*: præter id, quod omnia facile argumenta aut ex
iis, quæ *ante rem* facta ſunt, aut ex *conjunctis* rei, aut *inſe-
quentibus* ducuntur [m]. Ex *antecedentibus, Mortem minatus es,
noctu exiſti, proficiſcentem anteceſſiſti*: cauſſæ quoque facto-
46 rum præteriti ſunt temporis. Secundum [n] tempus ſubti-
lius quidam, quam neceſſe erat, diviſerunt, ut eſſet [o] *junc-
ti, Sonus auditus eſt*; adhærentis, *Clamor ſublatus eſt. In-
ſequentis* [p] illa, *Latuiſti, profugiſti*; *livores et tumores appa-
ruerunt.* Iiſdem temporum gradibus defenſor utetur ad
47 detrahendam ei, quod [q] objicitur, fidem. In his omnis [r]
factorum dictorumque ratio verſatur [s], ſed dupliciter.
Nam fiunt quædam, quia aliud [t] futurum eſt; quædam,
quia aliud antea factum eſt: ut, *cum objicitur reo lenocinii,*
[u] quod ſpecioſam [x] adulterii damnatam quamdam [y] emerit;
aut parricidii reo luxurioſo, quod dixerit patri, *Non am-
plius me objurgabis*: nam et ille, non quia emit, leno eſt;

[h] tunc *inſ.* Jenſ. [i] *Sic* G. Jenſ. *et optimi quique apud Bur.* ſi illud generale, hoc ſpeciale vocarent, Vaſcoſ. tempora *om. cum reliquis ipſe etiam Bur.* [l] an commiſiſſet G. [m] ducantur G. Jenſ. [n] Sin G. ſed Jenſ. [o] eſſent vincti G. [p] ſunt *inſ.* G. Jenſ. [q] cui G. [r] omnibus Jenſ. [s] converſatur G. [t] poena *ſuum* h. e. poſtea *inſ.* G. [u] ſpecioſæque marito *inſ.* G. et Jenſ. (*niſi quod hic* que *om.*) *etiam al. ap. Bur.* [x] *om.* G. y quondam *malit Burm.*

42. *alio loco*] Supra 3, 6, 25.
44. *ſupra poſui*] 5, 5, 2.
47. *reo lenocinii*] Verba illa *ſpecioſæ marito* non videntur negligenda, quæ non modo a pluribus bonis libris probentur, ſed etiam hanc habere vim videantur, ut duplex hic arguatur lenocinium; nimirum præter id, quod in ancilla committitur, etiam illud longe turpius, quod in proſtituta uxore.

ſed, quia leno erat, emit: nec hic, qui ſic erat locutus,
occidit; ſed, quia erat occiſurus, ſic locutus eſt. *Caſus* 48
autem, qui et ipſe præſtat argumentis locum, ſine dubio
eſt ex inſequentibus; ſed quadam proprietate diſtingui-
tur: ut, ſi dicam, *Melior dux Scipio quam Annibal*; *vicit
Annibalem. Bonus gubernator*; *numquam fecit naufragium.
Bonus agricola*; *magnos ſuſtulit fructus.* Et contra, *Sum-
tuoſus fuit, patrimonium exhauſit, turpiter vixit,* [z] *omnibus
inviſus eſt.* Intuendæ ſunt, præcipueque in conjecturis, 49
et *Facultates*: credibilius eſt enim occiſos a pluribus pau-
ciores, a firmioribus imbecilliores, a vigilantibus dormi-
entes, a præparatis inopinantes [a]. Quorum contraria in
diverſum valent. Hæc et in deliberando intuemur, et in 50
judiciis ad duas res ſolemus referre, *An voluerit quis? An
potuerit?* nam et voluntatem ſpes facit. Hinc illa apud
Ciceronem conjectura, *Inſidiatus eſt Clodius Miloni, non
Milo Clodio*: *ille cum ſervis robuſtis* [b], *hic cum mulierum
comitatu*; *ille* [c] *in equo, hic in* [d] *rheda*; *ille expeditus, hic
penula irretitus.* Facultati autem licet *Inſtrumentum* con- 51
jungere: ſunt enim in parte facultatis et copiæ. Sed ex
inſtrumento aliquando etiam ſigna naſcuntur, ut *ſpiculum
in corpore inventum.* His adjicitur *Modus,* quem τρόπον di- 52
cunt, quo quæritur, *Quemadmodum quid ſit factum?* id [e]
quod tum [f] ad qualitatem ſcriptumque pertinet, ut, *ſi ne-
gemus* [g] *adulterum* [h] *veneno licuiſſe occidere, ſed ferro* [i] *opor-
tuiſſe*: tum [k] ad conjecturam [l] quoque, ut, *ſi dicam, bona
mente factum, ideoque palam*; *mala, ideoque ex inſidiis,
noctu* [m], *in ſolitudine.* In rebus autem omnibus, de qua- 53
rum vi aut natura quæritur, quaſque etiam citra com-
plexum perſonarum, ceterorumque, ex quibus fit [n] cauſſa,
per ſe intueri poſſumus, tria ſine dubio rurſus ſpectanda
ſunt, *An ſit? Quid ſit? Quale ſit?* Sed, quia ſunt qui-
dam loci argumentorum his [o] omnibus communes, dividi

[z] vel *om.* G. *et Vallæ liber.* [a] inopinatos G. [b] robuſtus Jenſ. [c] ille equis G. Jenſ. [d] *om.* G. [e] idque G. Jenſ. [f] *om.* Jenſ. [g] negem G. [h] ad. ferro occidiſſe, cum veneno licuiſſet occidere, ſed vel oport. Jenſ. [i] vel G. *Bur. conjicit latere hic nomen* telo. *Recte, puto.* [k] vel *inſ.* Jenſ. [l] conjecturas G. Jenſ. [m] *om.* G. [n] ſit G. Jenſ. [o] *om.* G.

50. *apud Ciceronem*] Pro Milone c. 10.

52. *adulterum veneno*] De ſimili ſpecie vid. ſupra 3, 6, 27.

53. *ex quibus fit cauſſa*] *Finitæ enim quæſtiones ſive cauſſæ ſunt ex complexu rerum, perſonarum, temporum, cæterorumque,* quod docuit noſter 3, 5, 7.

54 hæc tria genera non poſſunt, ideoque locis potius, ut in
quoſque incurrent, ſubjicienda ſunt. Ducuntur igitur ar-
gumenta *ex finitione*, ſeu *fine*, nam utroque modo tradi-
tur. Ejus duplex ratio eſt: aut enim ſimpliciter quæri-
tur, *ſitne hoc virtus?* aut antecedente[p] finitione, *Quid ſit
virtus?* Ita aut univerſam[q] vim verbi complectimur, ut,
Rhetorice eſt bene dicendi ſcientia; aut per partes, ut, *Rhe-
torice eſt recte inveniendi, et diſponendi, et eloquendi cum fir-*
55 *ma memoria, et cum dignitate actionis, ſcientia*; Præterea fini-
mus aut *vi*, ſicut ſuperiora, aut ἐτυμολογία, ut *aſſiduum* ab
ære dando, et *locupletem* a locorum, *pecunioſum* a pecorum
copia. Finitioni ſubjecta maxime videntur *genus, ſpecies,
differens, proprium.* Ex his omnibus argumenta ducun-
56 tur. *Genus* ad probandam ſpeciem minimum valet, plu-
rimum ad refellendam: itaque *non, quia eſt arbor, plata-
nus eſt*; *at, quod non eſt arbor, utique*[r] *platanus non eſt:
Nec, quod non eſt virtus, utique poteſt eſſe juſtitia.* Itaque a
genere perveniendum eſt ad ultimam ſpeciem: ut, *Homo
eſt animal*, non eſt ſatis: id enim genus eſt: *mortale*, eti-
amſi eſt ſpecies, cum aliis tamen communis finitio: *ratio-*
57 *nale*, nihil ſupererit ad demonſtrandum, quod velis. Con-
tra, ſpecies firmam probationem habet generis, infirmam
refutationem. Nam, *quod juſtitia eſt, utique virtus eſt*;
quod non eſt juſtitia, poteſt eſſe virtus, ſi[s] *eſt fortitudo, con-
ſtantia, continentia.* Numquam itaque tolletur a ſpecie
genus, niſi omnes ſpecies, quæ ſunt generi ſubjectæ, re-
moveantur: hoc modo, *Quod neque immortale eſt, neque
mortale, animal non eſt.* His adjiciunt *propria*, et *differen-*
58 *tia.* Propriis confirmatur finitio, differentibus ſolvitur.
Proprium autem eſt, aut quod ſoli accidit, ut homini
ſermo, riſus: aut quod utique accidit, ſed non ſoli, ut ig-
ni *calefacere.* Et ſunt ejuſdem rei plura propria, ut ipſius
ignis *lucere, calere.* Itaque, quodcumque proprium dee-
rit, ſolvet finitionem: non utique, quodcumque erit, con-
59 firmabit. Sæpiſſime autem, quid ſit proprium cujuſque,
quæritur: ut, ſi per ἐτυμολογίαν dicatur, *Tyrannicidæ pro-
prium eſt tyrannum occidere*, negemus: non enim, ſi tradi-
tum ſibi eum carnifex occiderit, tyrannicida vocetur[t];
60 nec, ſi imprudens vel invitus. Quod autem proprium
non erit, differens erit, ut, *Aliud eſt ſervum eſſe, aliud ſer-*

[p] præcedente Jenſ. [q] univerſum G. *Forte* univerſim *vel* in univerſum, *quod jam placuit Aldo et al.* [r] *om.* G. [s] ut eſt G. ut ſi eſt Jenſ. [t] dicatur G.

vire: qualis eſſe in addictis quæſtio ſolet, *Qui ſervus eſt,*
ſi manumittatur, ſit libertus, non itidem addictus: et plura,
de quibus alio loco. Illud quoque *differens* vocant, 61
quum, genere in ſpecies diducto, ſpecies ipſa diſcernitur.
Animal, genus; *Mortale*, ſpecies; *Terrenum* vel *Bipes*,
differens: nondum enim proprium eſt, ſed jam differt a
marino vel quadrupede: quod non tam ad argumentum
pertinet, quam ad diligentem finitionis comprehenſionem.
Cicero *genus et ſpeciem*, quam eamdem *formam* vocat, *a fi-* 62
nitione diducit, et iis, quæ ad aliquid ſunt, ſubjicit: ut, *ſi*
is, cui argentum omne legatum eſt, petat ſignatum quoque,
utatur genere: at, *ſi quis, cum*[u] *legatum ſit ei, quæ viro*
mater familias[x] *eſſet, neget debere*[y] *ei, quæ in manum non*
convenerit, ſpecie: quoniam duæ formæ ſint matrimonio-
rum. *Diviſione* autem adjuvari finitionem docet, eamque 63
differre a *partitione:* quod hæc ſit totius in partes, illa
generis in formas. Partes incertas eſſe, ut, *Quibus conſtet*[z]
reſpublica; formas certas, ut, *Quot ſint ſpecies rerumpubli-*
carum, quas tres accipimus, quæ populi, quæ paucorum,
quæ unius poteſtate regerentur. Et ille quidem non his 64
exemplis utitur, quia ſcribens ad Trebatium, ex jure ea
ducere maluit: ego apertiora poſui. *Propria* vero[a] ad
conjecturæ quoque pertinent partem: ut[b] proprium eſt
boni, *recte facere*; iracundi, *verbis excandeſcere*[c]. At
contra quædam in quibuſdam utique non ſunt, et ratio,
quamvis[d] ex diverſo, eadem eſt. *Diviſio* et ad probandum
ſimili via valet, et ad refellendum. Probanti[e] interim 65
ſatis eſt unum habere, hoc modo, *Ut ſit civis quis, aut na-*
tus ſit oportet, aut factus: neganti[f], utrumque tollendum
eſt, *Nec natus, nec factus eſt.* Fit hoc et multiplex, id- 66
que[g] eſt argumentorum genus ex remotione, qua[h] modo
efficitur totum falſum, modo id, quod relinquitur, verum.
Totum falſum eſt hoc modo, *Pecuniam credidiſſe te dicis:*
aut habuiſti ipſe, aut ab aliquo accepiſti, aut inveniſti, aut
ſurripuiſti. Si neque domi habuiſti, neque ab aliquo acce-

[u] ſignatum *inſ.* G. [x] matertera G. [y] *F. leg.* deberi. [z] conſtat G. [a] quoque G. *et pp. om.* [b] quia *inſ.* G. Jenſ. [c] eſſe credantur aut contra G. Jenſ. [d] ita *inſ.* G. Jenſ. [e] Probationi G. Jenſ. [f] *om. iid.* [g] ideoque et arg. Jenſ. ideoque eſt contra arg. G. [h] *Sic* G. quo *al.*

60. *in addictis*] Addictus ſervo quid diſtet, vid. 7, 3. 26. ſq.

62. *Cicero*] Qui copioſe præſertim et ſubtiliter ea tractat Top. 6. ſqq.

67 *piſti, nec cetera, non credidiſti.* Reliquum fit verum ſic, *Hic ſervus, quem tibi vindicas, aut verna tuus eſt, aut emtus, aut donatus, aut teſtamento relictus, aut ex hoſte captus, aut alienus:* deinde remotis prioribus; ſupererit *alienus.* Periculoſum, et cum cura intuendum genus: quia, ſi in proponendo unum quodlibet omiſerimus, cum riſu quo-
68 que tota res ſolvitur. Tutius, quod Cicero pro Cæcina facit, cum interrogat, *Si hæc actio non ſit, quæ ſit?* ſimul enim removentur omnia. Vel, cum duo ponentur inter ſe contraria, quorum tenuiſſe utrumlibet ſufficiat: quale Ciceronis eſt, *Unum quidem certe, nemo erit tam iniquus*[l] *Cluentio, qui mihi non concedat: ſi conſtet corruptum illud eſſe judicium, aut ab Habito, aut ab Oppianico eſſe corruptum: ſi doceo non ab Habito, vinco ab Oppianico; ſi oſtendo*
69 *ab Oppianico, purgo Habitum.* Fit etiam ex duobus, quorum neceſſaria[m] eſt alterutrum[n] eligendi adverſario poteſtas, efficiturque, ut, utrum elegerit, noceat. Facit hoc Cicero pro Oppio, *Utrum, cum Cottam appetiſſet, aut*[o] *cum ipſe ſeſe conaretur occidere, telum ei e manibus ereptum eſt?* Et pro Vareno, *Optio vobis datur, utrum velitis caſu illo itinere Varenum uſum eſſe, an hujus perſuaſu et inductu.*
70 Deinde utraque facit accuſatori contraria. Interim duo ita proponuntur, ut utrumlibet electum idem efficiat[p], quale[q] eſt, *Philoſophandum eſt, etiam ſi non eſt philoſophandum.* Et illud vulgatum, *Quo ſchema, ſi intelligitur? quo*[r], *ſi non intelligitur?* Et, *Mentietur in tormentis, qui dolorem*
71 *pati poteſt: mentietur, qui non poteſt.* Ut ſunt autem tria tempora, ita ordo rerum tribus momentis conſertus[s] eſt: habent enim omnia *initium*[t], *incrementum, ſummam,* ut, *jurgium, deinde cædes, et ſtrages.* Eſt[u] ergo hic quoque

[l] inimicus G. Jenſ. [m] neceſſe eſt *iid.* [n] alterum Jenſ. [o] an G. [p] faciat G. [q] quare G. [r] quaſi Jenſ. [s] conſecutus G. [t] exordium Jenſ. [u] *om.* G.

68. *pro Cæcina*] c. 7. *Utrum hanc actionem habebis, qua nos uſi ſumus, an aliam quampiam, an omnino nullam? Nullam eſſe actionem dicere in re tam inſigni tamque atroci, neque prudentiæ neque auctoritatis tuæ eſt: alia ſi qua forte eſt, quæ nos fugerit, dic, quæ ſit? cupio diſcere.* Alter locus pro Cluentio habetur c. 23.

70. *etiam ſi non eſt philoſ.*] Non poteſt oſtendi ſine philoſophiæ præſidiis eam eſſe vanam, noxiam, talem, a qua abſtinendum ſit: itaque vel ad hoc philoſophandum fuerit, ut philoſophandum non eſſe oſtendas.

70. *ſchema*] *Schema* nimirum vel *figura* pro occultiore illa ratione aliquid indicandi, præſertim adverſarium mordendi capitur, de qua 9, 1, 14. et 9, 2, 65.

argumentorum [x] locus invicem probantium. Nam et [z] ex
initiis summa colligitur: quale est, *Non possum togam præ-*
textam sperare, cum exordium [a] *pullum videam:* et contra, 72
Non dominationis caussa Syllam arma sumsisse, argumentum
est *dictatura deposita*. Similiter et ex [b] *incremento* in u-
tramque partem ducitur ratio, cum in conjectura, tum e-
tiam in tractatu æquitatis, *An ad initium summa referenda*
sit? id est, *An ei cædes imputanda sit, a quo jurgium cœ-*
pit [c]. Est argumentorum locus ex *similibus*, *Si continentia*
virtus, utique et abstinentia: Si fidem debet [d] *tutor, et procu-*
rator. Hoc est ex eo genere, quod ἐπαγωγὴν Græci vocant, 73
Cicero *inductionem*. Ex *dissimilibus*, *Non, si lætitia bonum,*
et voluptas: Non, quod mulieri, idem pupillo [e]. Ex *contra-*
riis, *Frugalitas bonum, luxuria enim malum: Si malorum*
caussa bellum est, erit emendatio pax: Si veniam meretur,
qui imprudens nocuit, non meretur præmium, qui imprudens
profuit. Ex *pugnantibus* [f], *Qui est sapiens, stultus non est.*
Ex *sequentibus*, sive *adjunctis* [g], *Si est bonum justitia, recte* 74
judicandum: Si malum perfidia, non est fallendum. Idem
retro. Nec [h] sunt his dissimilia, ideoque huic loco subji-
cienda, cum et ipsa naturaliter congruant: *Quod quis non*
habuit, non perdidit: Quem quis amat, sciens non lædit:
Quem quis hæredem suum esse voluit, carum habuit, habet,
habebit. Sed, cum sint indubitata, vim habent pene sig-
norum immutabilium [i]. Sed hæc *consequentia* dico ἀκό- 75

[x] argumentum Jens. [z] *om.* G. Jens. [a] exodium G. *et al.* exomium h. e. ἐξωμίδα *conj.* Brodæus Misc. 6, 12. [b] *om.* Jens. [c] cœperit G. [d] det Jens. [e] popillo Jens. populo G. [f] repugnantibus Jens. [g] advictis G. [h] quæ sunt his similia G. [i] innumerabilium G. Jens.

71. *exordium pullum*] Recte Regius et Mosellanus tuiti sunt *exordium* h. e. initium texendi, quo pertinere *exordiendi* verbum Cicero satis docet, v. g. de Orat. 2, 33. extr. *Pertexe modo, quod exorsus es*: et c. 38. *Multa quærendo reperiunt non modo ea, quæ non possunt ipsi dissolvere, sed etiam, quibus ante exorsa, et potius detexta prope retexantur*. Porro *pullum exordium* quam repugnet *prætextæ*, idem Cicero nos doceat, qui *pullam tunicam* sordido Verri objicit 4, 24. cum *prætexta* uti prætor deberet. Cum igitur et elegantem et planam sententiam efficiat antiquum illud *exordium*, par est nos illo contentos nihil aliud quærere. Qui enim, quæso vos, elegantius possit ex initiis summa colligi, quam vestis ab *exordio?* aut quid *exomium* hic, vel *exodium?*

75. *Sed hæc consequentia*] Distinguit inter *consequentia*, ἀκόλουθα, et *sequentia*, ἑπόμενα. Prioris rei exemplum est *bonitas* ratione *sapientiæ*. *Consequentia* igitur ad naturalem quandam conjunctionem atque nexum pertinent: *sequentia* ad ordinem, successionemque.

λεῦα, eſt enim *conſequens ſapientiæ bonitas*: illa *ſequentia*, ἐπαγόμενα [l], quæ poſtea facta ſunt, aut futura. Nec ſum de nominibus anxius: vocet enim, ut voluerit quiſque, dum vis rerum ipſa manifeſta ſit; appareatque, hoc tempo-
76 ris, illud eſſe naturæ. Itaque non dubito hæc quoque *conſequentia*, quamvis ex prioribus dent argumentum ad ea, quæ ſequuntur. Quorum quidam duas ſpecies eſſe voluerunt: *Actionis*, ut pro Oppio, *Quos educere invitos in provinciam non potuit, eos invitos retinere quî potuit? Temporis*, in Verrem, *Si finem Prætoris edicto afferunt Kalendæ Januarii, cur non*
77 *initium quoque edicti naſcatur a Kalendis Januarii?* Quod utrumque exemplum tale eſt, ut idem in diverſum, ſi retro agas, valeat. Conſequens enim [m] eſt, eos, qui inviti duci
78 non potuerint [n], invitos non potuiſſe retineri. Illa quoque, quæ *ex rebus mutuam confirmationem præſtantibus* ducuntur [o], quæ proprii generis videri quidam volunt, et vocant ἐκ τῶν πρὸς ἄλληλα [p], Cicero *ex rebus ſub eamdem rationem venientibus*, fortiter [q] conſequentibus junxerim [r]: *Si portorium Rhodiis locare honeſtum eſt, et Hermacreonti* [s]
79 *conducere*: et, *Quod diſcere honeſtum, et docere*. Unde illa, non hac ratione ducta [t], ſed efficiens idem Domitii Afri ſententia eſt pulchra, *Ego accuſavi, vos damnaſtis*. Eſt *invicem conſequens* et quod ex diverſis idem oſtendit: ut, *qui mundum naſci dicit, per hoc ipſum et deficere ſignificet,*
80 *quia deficit omne, quod naſcitur*. Simillima eſt his argumentatio, qua colligi ſolent *ex iis, quæ faciunt, ea, quæ efficiuntur*, aut contra: quod genus *a cauſſis* vocant. Hæc interim *neceſſario* fiunt [u], interim *plerumque*, ſed *non neceſſario*. Nam *corpus in lumine utique umbram facit, et um-*

[l] *παραγόμενα iid.* [m] *om.* G. [n] potuerunt G. Jenſ. [o] ducentur Jenſ. [p] *ἀλλήλας* G. [q] forte Jenſ. *Sed fortiter tenendum illud* fortiter. *Vid. Bur.* [r] junxerit *id.* [s] Hermocr. G. Jenſ. [t] *Sic* G. *et* Voſſ. 2. *ap. Bur.* dicta *al.* [u] ſunt Jenſ.

76. *hæc quoque conſeq.*] Nihil deeſt; ſed ita poteſt expleri interpretandi cauſſa oratio, *Non dubito, hæc quoque*, quæ jam proferam, eſſe dicique adeo poſſe *conſequentia*.

76. *in Verrem*] 1, 42. extr. ubi *naſcitur* habent boni libri, non *naſcatur*.

77. *qui inviti duci*] Retro agi debuit hoc exemplum, *qui inviti retineri non potuerint, invitos non potuiſſe duci*: poteſt fieri, ut ipſe Fabius memoria lapſus ſit, vel certe antiquiſſimorum librariorum aliquis.

78. *Cicero*] De Invent. 1, 30. *Similitudo in contrariis, et paribus, et in iis rebus, quæ ſub eandem cadunt rationem, maxime ſpectatur.* Utitur deinde eodem exemplo, *Nam, ſi Rhodiis turpe non eſt portorium locare, ne Hermacreonti quidem turpe eſt conducere.*

bra, ubicumque eſt, ibi eſſe corpus oſtendit. Alia ſunt, ut 81
dixi, *non neceſſaria*, vel utrimque, vel ex altera parte. *Sol*
colorat: non utique, qui eſt coloratus, a ſole eſt. Iter pulve-
rulentum facit: ſed nec omne iter pulverem movet; nec,
quiſquis eſt pulverulentus, ex itinere eſt. Quæ utique [x] 82
fiunt, talia ſunt, *Si ſapientia bonum virum facit, bonus vir*
eſt utique ſapiens: itemque [y], *Boni eſt honeſte facere; mali,*
turpiter: et, *qui honeſte faciunt, boni; qui turpiter, mali*
recte [z] *judicantur:* at [a] hoc plerumque, *Exercitatio robuſtum*
corpus facit; ſed non, quiſquis eſt robuſtus, exercitatus; nec,
quiſquis exercitatus, robuſtus eſt: Nec, quia fortitudo præſtat,
ne mortem timeamus, quiſquis mortem non timuerit, vir fortis
erit exiſtimandus: Nec, ſi capitis dolorem facit, inutilis ho- 83
minibus Sol eſt. Et hæc ad hortativum maxime genus
pertinent, *Virtus facit laudem, ſequenda igitur: at volup-*
tas infamiam, fugienda igitur. Recte autem monemur,
cauſſas non utique ab ultimo eſſe repetendas [b]: ut Me-
dea, *Utinam ne in nemore Pelio:* quaſi vero id eam fecerit 84

[x] talia *inſ.* Jenſ. [y] ideoque *omnes.* V. N. [z] *om.* G. Jenſ. [a] Ad hoc, exercitatio plerumque *omnes, niſi quod* Ac exerc. G. At exerc. *al. ap. Burm.* [b] retinendas Jenſ.

81. *vel utrimque, vel ex altera parte*] *Utrimque*, h. e. converſim, ut retro enuntietur prædicato in ſubjectum converſo, quorſum pertinet poſterius exemplum de itinere? *ex altera parte*, ubi converſarum ita propoſitionum altera non neceſſaria eſt, ut in exemplo de colore a ſole.

82. *itemque, Boni eſt*] Non ita connexa ſunt iſta, ut ratiocinativa convinctio hic locum habeat: ſed novum adfertur exemplum eorum, quæ neceſſario fiunt. Quæ cum ita eſſent, nihil peccatum a me audacia puto in ea, quæ Fabium adflixit, calamitate. Alterum enim vix excuſatione eget, cum *At* habeant aliquot libri antiqui: transponi autem duo, tria, plura verba, in his libris ſit ita frequens, ut adnotare ſupervacuum duxerimus.

83. *Nec, ſi capitis—Sol eſt*] Erat, cum et iſta non ſatis cohærere putarem ſuperioribus, ac de lacuna cogitarem. Sed re attentius conſiderata, exemplum hoc a ſuperioribus non differt. Nimirum, ſi ex eo, quod *ſol capitis dolorem facit*, colligas, *ergo inutilis eſt*, ex iis, quæ efficiuntur, colligas ad id, quod facit. Sed hoc plerumque, non ſemper procedere, hoc ipſo nempe loco docet Fabius.

83. *Utinam ne in nemore*] Ciceroni, qui de Fato, c. 15, his ipſis Medeæ Ennianæ laudatis verbis eleganter de illo vitio nimis ex alto cauſas repetentium diſputat; itemque auctori ad Herenn. 2, 22. qui plures Ennii verſus ex ipſo Medeæ Euripideæ initio converſos eodem conſilio retulit, addi poteſt Phædrus 4, 6, 6. ſq. ubi παρῳδεῖν voluiſſe iſta videtur: ſuperavit quidem, niſi fallor, Ennium. Cæterum *ceciderit abiegna trabes*, ſingulari numero legendum, oſtendit hic Burmannus, et ad Cic. de N. D. 3, 30. ex Priſciano 7, p. 751. Daviſius. Utroque enim loco idem verſus legitur.

miſeram aut nocentem, quod illic *ceciderit abiegna ad terram trabes.* Et Philoćteta * Paridi, S*i imperaſſes*[c] *tibi, ego nunc non eſſem miſer:* quo modo pervenire quo libet, retro
85 cauſſas legentibus licet. His illud adjicere ridiculum putarem, niſi eo Cicero uteretur, quod *conjugatum* vocant: ut, *Eos, qui rem juſtam faciant, juſte facere,* quod certe non eget probatione, *Quod compaſcuum eſt, compaſcere licere.*
86 Quidam hæc, quæ vel ex cauſſis vel ex efficientibus diximus[d], alieno nomine vocant ἐκβάσεις, id eſt, *exitus.* Nam nec hic aliud tractatur, quam quid ex quoque eveniat. *Appoſita*[e] vel *comparativa* dicuntur, quæ majora ex minoribus, minora ex majoribus, paria ex paribus probant[f].
87 Confirmatur[g] *conjećtura* ex majore, *Si quis ſacrilegium facit, faciet et furtum:* ex minore, *Qui facile ac palam mentitur, pejerabit:* ex pari, *Qui ob rem judicandam pecuniam*
88 *accepit, et ob dicendum falſum teſtimonium accipiet. Juris* confirmatio eſt ejuſmodi[h], ex majore, *Si adulterum occidere licet, et loris cædere:* ex minore, *Si furem noćturnum occidere licet, quid latronem?* ex pari, *Quæ pœna adverſus interfećtorem patris juſta eſt, eadem adverſus matris:* quorum
89 omnium tractatus verſatur in[i] ſyllogiſmis. Illa magis[l] finitionibus aut qualitatibus proſunt, *Si robur corporibus bonum non eſt, minus ſanitas: Si furtum ſcelus, magis ſacri-*

* ut Philoćtetes *conj. Francius.* [c] par eſſes Jenſ. diſpar eſſe G. Pari, Duſpari, (Δύσπαρι) ſi imperaſſes *conj. Burm.* [d] duximus Jenſ. [e] appoſitiva *id.* [f] *om.* G. Jenſ. [g] confirmantur G. [h] hujus modi Jenſ. [i] *om.* G. [l] in *inſ.* Jenſ.

84. *Philoćteta Paridi*] Ex veteri neſcio qua vel cujus tragœdia et hoc, in quo Philoćtetes vulneris ſui et miſeriarum omnium per Trojanæ expeditionis occaſionem ſuſceptarum, cauſam in Paridis incontinentiam refert: quam hac formula, *Si tibi imperaſſes,* eleganter exprimi, oſtendit Burm. Poterat forte non inepte illud Satyrici (Iuv. 6, 64.) adſcribi, *Tuccia veſicæ non imperat.* Si quis lećtionem Gothanam hujus loci, veram putans, omnino interpretari vellet, poſſet forte ita, *Si diſpar eſſes,* h. e. minus formoſus, venuſtus minus &c.

84. *pervenire quo libet*] Propter perpetuam illam ſeriem, qua devinćtum inter ſe et connexum eſſe, quidquid uſquam eſt, fuit, erit, hodierni etiam philoſophi ambitioſe contendunt.

85. *Cicero*] Topicorum c. 3. ubi etiam exemplo *compaſcui* utitur. Sed vel ideo hunc locum attingendum puto Rhetori, ut moneat illum vel maxime infinitis cavillationibus opportunum: ut, ſi quis neget eſſe *Ducem* exercitus, qui non præcedat et *ducat*; aut *homicidam* dicat, qui *hominem* in acie *cecidit.*

87. *conjećtura*] Memineris, qui iſta extra ſeriem totius operis legis, *conjećturam* ad facta et quæſtionem, *An fecerit?* pertinere: cui juris diſputatio oppoſita eſt.

*legium: Si abſtinentia virtus, et continentia: Si mundus pro-
videntia regitur, adminiſtranda eſt reſpublica: Si domus ædi-
ficari ſine ratione non poteſt, quid agendum in*[m] *navalium cura,
et armorum?* Ac mihi quidem ſufficeret hoc genus, ſed in 90
ſpecies ſecatur. Nam et *ex pluribus ad unum*, et *ex uno
ad plura*, (unde eſt, *Quod ſemel, et ſæpius*) et *ex parte ad
totum, et ex genere ad ſpeciem*, et *ex eo quod continet, ad id
quod continetur*, et [n] *ex difficilioribus ad faciliora*, et *ex longe
poſitis ad propiora*, et ad omnia, quæ contra hæc ſunt,
eadem ratione argumenta ducuntur. Sunt enim et hæc 91
majora et minora, aut certe vim ſimilem obtinent: quæ
ſi perſequamur, nullus erit ea concidendi [o] modus. Infi-
nita eſt enim rerum comparatio, *jucundiora, gratiora* [p],
magis neceſſaria, honeſtiora, utiliora. Sed mittamus [q] plu-
ra, ne in eam ipſam, quam vito, loquacitatem incidam.
Exemplorum quoque ad hæc infinitus eſt numerus, ſed 92
pauciſſima attingam. Ex majore, pro Cæcina, *Quod* [r] *ex-
ercitus armatos movet, id advocationem togatorum non vide-
bitur moviſſe?* Ex faciliore, in Clodium et Curionem, *Ac
vide, an facile fieri tu potueris, cum is factus non ſit, cui tu
conceſſiſti.* Ex difficiliore, *Vide quæſo, Tubero, ut, qui de* 93
meo facto non dubitem, de Ligarii audeam confiteri. Et ibi,
*An ſperandi Ligario cauſſa non ſit, cum mihi apud te locus
ſit etiam pro altero deprecandi?* Ex minore, pro Cæcina,
Itane vero [s] *ſcire eſſe armatos ſat eſt, ut vim factam probes;
in manus eorum incidere non eſt ſatis?* Ergo, ut breviter 94
contraham ſummam, ducuntur argumenta a *perſonis, cauſ-
ſis* [t], *locis, tempore,* (cujus tres partes diximus, *præcedens,
conjunctum, inſequens*) *facultatibus,* (quibus *inſtrumentum*
ſubjecimus) *modo,* (id eſt, ut quidque ſit factum) *finitione,
genere, ſpecie, differentibus, propriis, remotione, diviſione,
initio, incrementis, ſumma, ſimilibus, diſſimilibus, pugnanti-
bus, conſequentibus, efficientibus, effectis, eventis, jugatis,
comparatione*, quæ in plures diducitur ſpecies. Illud adji- 95
ciendum videtur, duci argumenta, non a confeſſis tantum,

[m] ſi G. *non male.* [n] ut G. aut difficil. Jenſ. [o] conciliandi G. [p] graviora G. [q] omittamus Jenſ. [r] Qui *et mox* is G. [s] *om.* G. [t] cauſſa Jenſ.

89. *Si mundus provid.*] Stoicorum ſolennis argumentatio. Vid. 3, 5, 6. 5, 10, 14. 12, 2, 21.

92. *pro Cæcina*] c. 15. Librarius Gothanus et alii, qui in hoc loco *qui* et *is* legunt, aut ipſe forte adeo Fabius, *metum* cogitaſſe videntur.

ſed etiam a fictione, quod[u] Græci καθ' ὑπόθεσιν vocant.
Et quidem ex omnibus iiſdem locis, quibus ſuperiora,
96 quia totidem ſpecies eſſe poſſunt fictæ, quot veræ. Nam
fingere hoc loco eſt proponere aliquid, quod, ſi verum ſit,
aut ſolvat quæſtionem, aut adjuvet: deinde id, de quo
quæritur, facere illi ſimile. Id quo[x] facilius accipiant
juvenes nondum ſcholam egreſſi, primo familiaribus ma-
97 gis, quam[z] uſitatis exemplis oſtendam. Lex eſt[a], *Qui
parentes non aluerit, vinciatur.* Non alit quis, et vincula
nihilominus recuſat. Utitur fictione, *ſi miles, ſi infans ſit,
ſi reipublicæ cauſſa abſit.* Et illa contra optionem fortium,
98 *ſi tyrannidem petat*[b], *ſi templorum everſionem.* Plurimum-
que ea res virium habet contra ſcriptum. Utitur his Ci-
cero pro Cæcina, *Unde tu, aut familia, aut procurator
tuus. Si me villicus tuus ſolus dejeciſſet, non*[c] *familia deje-
ciſſet, ut opinor, ſed aliquis de familia. Si vero ne habeas
quidem ſervum præter eum, qui me dejecerit,* et alia in eo-
99 dem libro plurima. Verum eadem fictio valet et ad qua-
litates, *Si Catilina cum ſuo conſilio nefariorum hominum,
quos ſecum eduxit, hac de re poſſet judicare, condemnaret L.
Murænam.* Et ad amplificationem, *Si hoc tibi inter cœnam
in illis immanibus poculis tuis accidiſſet.* Sic et, *Si reſpub.*
100 *vocem haberet.* Has fere ſedes accepimus probationum in
univerſum: quas neque generatim tradere ſat eſt, cum ex

[u] quam G. Jenſ. [x] quod *iid.* [z] *Sic iid. et Voſſianus ap. Burm.* magiſque *a Regii conjectura omnes poſtea editi.* [a] *om.* G. Jenſ. [b] petas G. [c] non—de familia *om.* Jenſ. *et plures ap. Burm.*

96. *familiaribus magis, quam uſitatis*] Revocavi lectionem, quam non ſatis provide Regius, præclare alioqui meritus de Fabio, mutaverat. Iis, qui nondum ſcholam egreſſi ſunt, juvenibus familiaria ſunt illa exempla declamationum *de parentibus alendis, de tyrannis, de præmiis fortium:* eadem vero parum ſunt in vita atque in foro *uſitata.* His igitur utendum eſt apud hos, qui nondum ſchola egreſſi, in forum nondum deducti ſunt.

98. *Cicero pro Cæcina*] c. 19. ubi verſatur in hoc argumento, *Si in verbis jus conſtituamus, omnem utilitatem nos hujus interdicti,* (unde vi &c.) *dum verſuti et callidi volumus eſſe, amiſſuros.* Recitat deinde verba, et oſtendit, quomodo, ſi quis ea re delectetur, calumniari eadem poſſit.

99. *Si Catilina*] Pro Muræn. c. 39. illud alterum, *Si hoc tibi inter cœnam*, Phil. 2, 25. tertium vero, *Si reſpub. vocem haberet*, eſt, certe quantum ad ſententiam, Catil. 1, 7. Inprimis nobilis eſt illa fictio pro Milon. c. 29. *Fingite animis*— ubi ita concludit, *Hujus igitur mortis ſedetis ultores, cujus vitam ſi putetis per vos reſtitui poſſe, nolitis?* item illa pro Corn. Balbo, c. 6. *Si Cn. Pompeius abhinc annos quingentos fuiſſet* &c.

qualibet earum innumerabilis argumentorum copia oria-
tur; neque per ſingulas ſpecies exſequi patitur natura re-
rum; quod qui ſunt facere conati, duo pariter ſubierunt
incommoda, ut et nimium dicerent, nec tamen totum.
Unde plurimi, cum in hos inexplicabiles laqueos incide- 101
runt, omnem etiam, quem ex ingenio ſuo potuerant ha-
bere, conatum, velut aſtricti certis legum vinculis, perdi-
derunt: et, magiſtrum reſpicientes, naturam ducem ſequi
deſierunt[d]. Nam, ut per ſe non ſufficit ſcire, omnes pro- 102
bationes *aut a perſonis, aut a*[e] *rebus peti*, quia utrumque
in plura dividitur: ita *ex antecedentibus* et *junctis* et *ſe-
quentibus* trahenda eſſe argumenta qui acceperit, protinus
in hoc ſit inſtructus, ut[f], quod in quaque cauſſa dicendum
ſit ex his, ſciat: præſertim, cum plurimæ probationes in 103
ipſo cauſſarum complexu reperiantur, ita ut ſint cum alia
lite nulla communes, eæque[g] ſint et potentiſſimæ, et mi-
nime obviæ[h], quia communia ex præceptis accepimus,
propria[i] invenienda ſunt. Hoc genus argumentorum ſa- 104
ne dicamus *ex circumſtantia*, quia περίστασιν dicere aliter
non poſſumus, vel ex iis, quæ cujuſque[l] cauſſæ propria
ſunt: ut in illo adultero ſacerdote, qui lege, qua unius
ſervandi poteſtatem habebat[m], ſe ipſe[n] ſervare voluit, pro-
prium eſt controverſiæ dicere, *Non unum nocentem ſervabis,
quia, te*[o] *adultero dimiſſo, adulteram occidere non licebit*[p].
Hoc enim argumentum lex facit, quæ prohibet adulteram
ſine adultero occidi[q]. Et illa, in qua lata[r] lex eſt, *ut ar-* 105
*gentarii dimidium ex eo, quod debebant, ſolverent: creditum
ſuum totum exigerent*. Argentarius[s] ab argentario ſolidum
petit. Proprium ex materia eſt argumentum creditoris,
idcirco adjectum eſſe in lege, *ut argentarius totum exige-
ret:* adverſus alios enim non opus fuiſſe lege: cum om-
nes præterquam ab argentariis totum exigendi jus habe-
rent. Cum multa autem novantur in omni genere mate- 106

[d] deficierunt G. [e] *om.* G. [f] *om.* G. quid G. Jenſ. [g] hæque G. eaque Jenſ. [h] *om.* Jenſ. [i] *om.* Jenſ. [l] cujus *id.* [m] habet Jenſ. [n] ipſum G. [o] ante Jenſ. [p] licebat *id.* [q] occidere G. [r] *om.* G. *et quidam edd.* [s] *om.* G.

105. *Et illa, in qua*] Non habet *illa*, quo referatur. Sententia duce facile quidem ſuppleas, *Et illa* controverſia huc pertinet, *in qua lata lex eſt:* ſed dura tamen, id eſt minime Fabiana, videtur illa ellipſis.

105. *adverſus alios enim*] Nam dura fuiſſet argentariorum ſ. trapezitarum conditio, niſi creditum ab iis, a quibus poſſet, totum exigerent: itaque alii homines, qui debent argentario, plane non ſunt materia hujus legis: ſed argentarius debitor argentarii.

riæ, tum præcipue in iis quæſtionibus, quæ ſcripto con-
ſtant, quia vocum eſt in ſingulis ambiguitas frequens, ad-
107 huc in conjunctis magis. Et hæc ipſa plurimum legum
aliorumve ſcriptorum, vel congruentium, vel repugnan-
tium complexu varientur neceſſe eſt: cum res rei, aut jus
juris quaſi ſignum eſt. *Non debui tibi pecuniam*; *numquam*
me appellaſti, *uſuram non*[t] *accepiſti*, *ultro a me mutuatus es*.
Lex eſt, *Qui patri proditionis reo non affuerit*, *exheres ſit*.
Negat: [u] *niſi ſi pater abſolutus ſit*. Quid ſigni? Lex al-
108 tera, *Proditionis damnatus cum advocato exſulet*. Cicero
pro Cluentio Publium Popilium et Tiberium Guttam di-
cit, *non judicii corrupti*, *ſed ambitus eſſe damnatos*. Quid
ſigni? *quod accuſatores eorum*, *qui erant ipſi ambitus dam-*
109 *nati*, *e lege ſint poſt hanc victoriam reſtituti*. Nec minus in
hoc curæ debet adhiberi, quid proponendum, quam, quo
modo ſit, quod propoſueris, probandum. Hic omnino [x]
vis inventionis, ſi non major, certe prior. Nam UT tela
ſupervacua ſunt neſcienti, quid petat: ſic argumenta, niſi
prævideris, cui rei adhibenda ſint. Hoc eſt, quod com-
110 prehendi arte non poſſit. Ideoque, cum plures eadem di-
dicerint, generibus quidem [z] argumentorum ſimilibus u-
tentur; alius tamen alio plura, quibus [a] utatur, inveniet.
Sit exempli gratia propoſita controverſia, quæ minime
111 communes cum aliis quæſtiones habet: *Cum Thebas ever-*
tiſſet Alexander, *invenit tabulas*, *quibus centum talenta mu-*
tua Theſſalis dediſſe Thebanos continebatur. *Has*, *quia erat*
uſus commilitio Theſſalorum, *donavit his ultro*: *poſtea reſti-*
tuti a Caſſandro Thebani repoſcunt Theſſalos. Apud Am-
phictyonas agitur. *Centum talenta et crediſſe eos conſtat*,

[t] *om.* Jenſ. [u] ſit *inſ.* G. *quod firmat conjecturam Burm.* negabit. [x] Si non vis inv. major G. [z] *om.* G. Jenſ. [a] *om.* G.

107. *Negat: niſi*] *Negat* filius vel ipſius patronus, exheredem eſſe filium patris proditionis rei alio caſu, *niſi ſi pater abſolutus ſit*. Nimirum in hoc crimine lex hinc deterret omnes a patrocinio nocentis, quod exilii ſocietatem iis denuntiat: hinc filios a deſerenda parentum innocentia, cum exheredes facit.

108. *Cicero pro Cluentio*] c. 36. P. Popillius, et T. Gutta *cauſſam de ambitu dixerunt*; *qui accuſati ſunt ab iis*, *qui erant ipſi ambitus condemnati*: *quos ego non idcirco arbitror in integrum eſſe reſtitutos*, *quod planum fecerint*, *illos ob rem judicandam pecuniam accepiſſe*; *ſed*, *quod judicibus probarint*. *quod in eodem genere*, *in quo ipſi offendiſſent*, *alios reprehendiſſent*, *ſe ad præmia legis venire oportere*. *Præmium legis* itaque fuit ipſa illa in integrum reſtitutio, ut ad honores, Senatumque adeo reditus pateret his, qui ambitus cauſa privati illis fuerant.

et non recepiſſe. Lis omnis ex eo, quod Alexander ea Theſſalis donaſſe dicitur, pendet. Conſtat illud quoque, 112
non eſſe his ab Alexandro pecuniam datam : quæritur ergo,
an perinde ſit, quod datum eſt, ac ſi pecuniam dederit? Quid 113
proderunt argumentorum loci, niſi hæc prius videro, *nihil eum egiſſe donando, non potuiſſe donare, non donaſſe?* Et prima quidem actio facilis ac favorabilis repetentium jure, quod vi ſit ablatum : ſed hinc aſpera et vehemens quæſtio exoritur de jure belli, dicentibus Theſſalis, hoc[b] regna, populos, fines gentium atque urbium contineri. Inveni- 114
endum contra eſt, quo diſtet hæc cauſſa a ceteris, quæ in poteſtatem victoris venirent : nec circa probationem res hæret, ſed circa propoſitionem. Dicamus in[c] primis, *In eo, quod in judicium deduci poteſt, nihil valere jus belli : nec armis erepta, niſi armis poſſe retineri : Itaque, ubi illa valeant, non eſſe judicem : ubi judex ſit, illa nihil valere.* Hoc 115
inveniendum eſt, ut adhiberi poſſit argumentum, *Ideo captivos, ſi in patriam ſuam redierint, liberos eſſe, quia bello parta non niſi eadem vi poſſideantur.* Proprium eſt et illud cauſſæ, quod Amphictyones judicant : (ut[d] alia apud centumviros, alia apud privatum judicem in iiſdem quæſtionibus ratio[e].) Tum ſecundo gradu, non potuiſſe donari 116
a victore jus, *quia id demum ſit ejus, quod ipſe*[f] *teneat : jus, quod ſit incorporale, apprehendi manu non poſſe.* Hoc reperire difficilius, quam, cum inveneris, argumentis adjuvare: *ut alia ſit conditio heredis, alia victoris : quia ad illum jus,*

[b] hæc Jenſ. [c] primum G. Jenſ. *et al. ap. Bur.* [d] et G. [e] *Sic Voſſiani ap. Burm.* ſit *inſ. al.* [f] *om.* G.

112. *non eſſe his ab Alexandro*] Quid hoc ad rem facit, datane ſit ab Alexandro Theſſalis pecunia? At hoc multum ad rem faceret, *ſi Alexandro data eſſet a Theſſalis*, quibus ille ſatis feciſſet tabulis, quas Theſſali Thebanis ſui debiti teſtes dederant. Ita enim cenſerentur Theſſali, quod debebant Thebanis, ſolviſſe Alexandro, tum domino Thebarum. Quid multa? Leviſſima mutatione legendum arbitror, *non eſſe ab his*, Theſſalis puta, *Alexandro pecuniam datam*, et mox *ac ſi pecuniam dederint?* Si ita ſcripſit Quinctilianus, quid ſibi hæc velint, intelligo.

113. *nihil eum egiſſe*] Facilius omnia aſſequetur, qui attenderit, quomodo tria hæc Fabius perſequatur. De primo agit ſtatim; de altero ſ. 116; de tertio ſ. 118.

113. *hoc regna—contineri*] Niſi victoria juſtum poſſeſſionis titulum præbeat, *regna, populos, fines gentium atque urbium*, nunquam conquieſcere et ſtabili quaſi ſede locari poſſe.

115. *quod Amphictyones jud.*] Hinc enim forte argumentum ducitur, ipſos adverſarios eam controverſiam non ex jure belli, ſed per arbitros ordinarios Græciæ velle dirimi. Vid. ſ. 118.

117 *ad hunc res transeat.* Proprium deinde materiæ, *jus publici crediti transire ad victorem non potuisse, quia, quod populus crediderit, omnibus debeatur: et, quamdiu quilibet unus superfuerit, esse eum totius summæ creditorem: Thebanos au-*
118 *tem non omnes in Alexandri manu* [g] *fuisse.* Hoc non extrinsecus probatur, quæ vis est argumenti, sed ipsum per se valet. Tertii loci pars prior magis vulgaris, *non in tabulis esse jus:* itaque multis argumentis defendi potest. Mens quoque Alexandri duci debet in dubium, *honorarit eos, an deceperit.* Illud jam rursus materiæ proprium, et velut novæ controversiæ, *quod* [h] *restitutione recepisse jus, etiam si quod amiserint, Thebani videntur.* Hic et, quid Cassander velit, quæritur: sed vel potentissima apud Am-
119 phictyonas æqui tractatio est. Hæc [i] non idcirco dico, quod inutilem horum locorum, ex quibus argumenta ducuntur, cognitionem putem, alioqui nec tradidissem; sed ne, si qui cognoverint ista, si cetera negligant, perfectos se protinus atque consummatos putent: et, nisi in ceteris, quæ mox præcipienda sunt, elaboraverint, mutam quam-
120 dam scientiam consecutos intelligant. Nec enim Artibus editis factum est, ut argumenta inveniremus: sed dicta sunt omnia, antequam præciperentur: mox ea scriptores observata et collecta ediderunt. Cujus rei probatio est, quod exemplis eorum veteribus utuntur, et ab oratoribus illa repetunt: ipsi nullum novum, et, quod dictum
121 non sit, inveniunt. Artifices ergo [l] illi, qui dixerunt: sed habenda iis quoque gratia est, per quos labor nobis detractus est. Nam, quæ priores beneficio ingenii singula invenerunt, nobis et non sunt requirenda, et nota [m] omnia. Sed non magis hoc sat est, quam palæstram didicisse, nisi corpus exercitatione, continentia, cibis, ante omnia natura juvetur [n], sicut [o] contra ne illa quidem satis sine arte
122 profuerint. Illud quoque studiosi eloquentiæ cogitent, neque omnibus in caussis ea, quæ demonstravimus, cuncta posse reperiri: neque, cum proposita fuerit materia dicendi, scrutanda singula, et velut ostiatim pulsanda [p], ut sciant, an ad [q] probandum id, quod intendimus, forte respon-

[g] manus Jens. [h] quia G. [i] enim Jens. [l] quoque *id.* [m] sunt *inf. id.* [n] juvatur G. [o] sic Jens. [p] pulsandum *conj. Francius, quod probo, nisi malis* ostia tum pulsanda. [q] *om.* Jens.

118. *an deceperit*] Cum sciret nimirum, tabulis licet traditis, tamen nihil juris ea re accipere Thessalos non solvendi quod deberent.

120. *Nec enim Artibus*] Vid. supra 2, 5, 14.

deant: niſi cum diſcunt, et adhuc uſu carent. Infinitam 123
enim faciet [r] ipſa res dicendi [s] tarditatem, ſi ſemper neceſſe ſit, ut, tentantes unumquodque eorum, quod ſit aptum atque conveniens, experiendo noſcamus: neſcio, an etiam impedimento futura ſint, niſi et animi quædam ingenita natura, et ſtudio exercitata velocitas, recta [t] nos ad ea, quæ conveniunt cauſſæ, ferant. Nam, UT cantus vo- 124
cis plurimum juvat ſociata nervorum [u] concordia, ſi tamen tardior manus, niſi inſpectis dimenſiſque ſingulis, quibus quæque vox fidibus jungenda ſit, dubitet, potius fuerit eſſe contentum eo, quod [x] ſimplex canendi natura tulerit: ita hujuſmodi præceptis debet quidem aptata [y] eſſe, et citharæ modo intenta ratio doctrinæ: ſed hoc exercitatione 125
multa conſequendum, ut, quemadmodum illorum artificum, etiam ſi alio ſpectent, manus tamen ipſa conſuetudine ad graves, acutos, medioſque horum ſonos fertur, ſic oratoris cogitationem nihil moretur hæc varietas argumentorum et copia, ſed quaſi offerat ſe, et occurrat: et, UT literæ ſyllabæque ſcribentium cogitationem non exigunt, ſic rationes [z] ſponte quadam ſequantur.

XI. Tertium genus ex iis, quæ extrinſecus adducuntur in cauſſam, Græci vocant *παράδειγμα*, quo nomine et generaliter uſi ſunt in omni ſimilium appoſitione, et ſpecialiter in iis, quæ rerum geſtarum auctoritate nituntur. Noſtri fere [a] *ſimilitudinem* vocare maluerunt, quod ab illis παραβολή dicitur; hoc alterum, *exemplum:* quamquam et hoc, ſimile eſt; et illud, exemplum. Nos, quo facilius 2
propoſitum explicemus, utrumque παράδειγμα eſſe credamus, et ipſi appellemus *exemplum*. Nec vereor, ne videar repugnare Ciceroni, qui *collationem* ſeparat [b] ab *exemplo*. Nam idem omnem argumentationem dividit in duas partes, *inductionem* et *ratiocinationem*, ut plerique Græcorum

[r] faciat G. [s] diſcendi Jenſ. *male.* [t] recte G. [u] numerorum G. [x] quo G. [y] apte Jenſ. [z] rationem G. [a] vero G. [b] ſeparet G. Jenſ.

124. *ſociata nervorum concor.*] Quæ citharœdum facit, in quo ſumma ars eſt. Vid. ſupra 1, 12, 3.

XI, 2. *collat. ſeparat ab exemplo*] De Inv. 1, 30. ubi *comparabilis* tres facit partes ſive ſpecies, *Imaginem*, *Collationem*, *Exemplum*; et *Collationem* ita finit, *Eſt oratio rem cum re ex ſimilitudine conferens.* Sed idem p. p. c. 31. pr. *Omnis*, inquit, *argumentatio aut per inductionem tractanda eſt, aut per ratiocinationem:* ac deinde inductionem dulciſſimo dialogo Aſpaſiæ cum Xenophonte atque Xenophontis uxore, quem Socrates apud Æſchinem refert, declarat.

in παραδείγματα et ἐπιχειρήματα : dixeruntque παράδειγμα, ῥη-
3 τορικὴν ἐπαγωγήν. Nam illa, qua plurimum Socrates eſt uſus, hanc habuit viam[c]; cum plura interrogaſſet, quæ fateri[d] adverſario neceſſe eſſet, noviſſime id, de quo quærebatur, inferebat[e], cui ſimile conceſſiſſet. Id eſt *inductio*. Hoc in oratione[f] fieri non poteſt : ſed, quod illic
4 interrogatur, hic fere ſumitur. Sit igitur illa interrogatio talis, *Quod eſt pomum generoſiſſimum? nonne, quod optimum?* concederetur. *Quid? equus qui*[g] *generoſiſſimus? nonne, qui optimus?* et plura in eumdem modum. Deinde, cujus rei gratia rogatum eſt, *Quid homo? nonne is ge-*
5 *neroſiſſimus, qui optimus?* fatendum[h] erit. Hoc in teſtium interrogatione valet plurimum, in oratione perpetua diſſimile eſt : etenim ſibi ipſe reſpondet orator. *Quod pomum generoſiſſimum? puto, quod optimum*; *et quis equus? qui velociſſimus : ita hominum, non qui claritate naſcendi, ſed qui virtute maxime excellet.* Omnia igitur ex hoc genere ſumta, neceſſe eſt aut ſimilia eſſe, aut diſſimilia, aut contraria. Similitudo[i] aſſumitur interim et ad orationis ornatum : ſed illa, cum res exiget : nunc ea, quæ ad probationem
6 pertinent, exſequar. Potentiſſimum autem eſt inter ea, quæ ſunt hujus generis, quod proprie vocamus *Exemplum*, id eſt, rei geſtæ, aut ut geſtæ, utilis ad perſuadendum id, quod intenderis, commemoratio. Intuendum igitur, totum ſimile ſit, an ex parte : ut aut omnia ex eo ſumamus, aut quæ utilia erunt. Simile eſt, *Jure occiſus eſt Saturni-*
7 *nus, ſicut Gracchi.* Diſſimile, *Brutus occidit liberos proditionem molientes*; *Manlius virtutem filii morte multavit.* Contrarium, *Marcellus ornamenta Syracuſanis hoſtibus reſtituit*; *Verres eadem ſociis abſtulit.* Et probandorum et culpandorum ex his confirmatio eoſdem gradus habet.
8 Etiam in iis, quæ futura dicemus, utilis ſimilium admonitio eſt : ut, ſi quis dicens, *Dionyſium idcirco petere cuſtodes ſalutis ſuæ, ut, eorum adjutus armis, tyrannidem occupet*, hoc referat exemplum, *eadem ratione Piſiſtratum ad domi-*
9 *nationem perveniſſe.* Sed, ut ſunt exempla interim tota ſimilia, ut hoc proximum : ſic interim ex majoribus ad mi-

[c] F. vim*: nec tamen* viam *damnavero.* [d] confiteri G. Jenſ. [e] inſereret G. [f] ratiocinatione Jenſ. [g] *om. id.* [h] fatendum erit *om.* G. [i] Diſſimilitudo G. Jenſ.

7. *Marcellus ornamenta*] Ex Cic. Verr. 4, 55. ubi elegans utriuſque comparatio.

nora, ex [l] minoribus ad majora ducuntur. *Si propter ma-*
trimonia violata urbes eversæ sunt, quid fieri adultero par
est? Tibicines, cum ab urbe discessissent, publice revocati
sunt: quanto magis principes civitatis viri, et bene de repub-
lica meriti, cum invidiæ cessrint, ab exilio reducendi? Ad 10
exhortationem vero præcipue valent imparia. *Admirabi-*
lior in femina, quam in viro, virtus. Quare, si ad fortiter
faciendum accendatur aliquis, non tantum afferent mo-
menti Horatius et Torquatus, quantum illa mulier, cujus
manu Pyrrhus est interfectus: et ad moriendum non tam
Cato et Scipio, quam Lucretia: quod ipsum est ex minori-
bus [m] ad majora. Singula igitur horum generum ex Ci- 11
cerone (nam unde potius?) exempla ponamus. Simile
est hoc pro Muræna, *Etenim mihi ipsi accidit, ut cum duo-*
bus patriciis, altero improbissimo atque audacissimo, altero mo-
destissimo atque optimo viro, peterem: superavi tamen digni-
tate Catilinam, gratia Galbam: Majus minoris, pro Milo-
ne, *Negant, intueri lucem esse fas ei, qui a se hominem occi-*
sum esse fateatur. In qua tandem urbe hoc [n] *homines stultissimi* 12
disputant? nempe in ea, quæ primum judicium de capite vi-
dit M. Horatii fortissimi viri, qui, nondum libera civitate,
tamen populi Romani comitiis liberatus est, cum sua manu so-
rorem esse interfectam fateretur: Minus majoris, *Occidi, non*
Spurium Melium, qui annona levanda, jacturaque rei fami-
liaris, quia nimis amplecti plebem putabatur [o], *in suspicionem*
incidit regni appetendi, &c. deinde, *Sed eum (auderet enim*
dicere, cum patriam periculo liberasset) cujus nefarium adul-
terium in pulvinaribus, et totus in Clodium locus. *Dissi-* 13
mile plures [p] caussas [q] habet: fit enim *genere, modo, tempo-*

[l] ex—majora *om.* G. [m] majoribus ad minora G. Jens. [n] hæc G. [o] videbatur G. Jens. [p] ex se *ins. iid.* [q] casus G.

9. *Tibicines—revocati*] Historia ex Liv. 9, 30. Potuit huic exemplo locus esse, et forte usus illo aliquis est, cum de Cicerone revocando sermo esset.

10. *Pyrrhus interfectus*] In mediis Argis, tegula in ipsum dejecta a muliere, cujus filium ipse petebat. Graphice, ut solet, atque ita, ut interesse te putes, mortem Pyrrhi describit Plutarchus in Parall. p. 741. H. Steph.

10. *Scipio*] Ne quis hic erret cum Mosellano, est ille Q. Cæcilius Metellus, alterum post Catonem Pompeianarum reliquiarum decus et lumen, de quo Florus 4, 2, 68. *Jam Scipio nave fugiebat: sed adsecutis eum hostibus, gladium per viscera exegit: et, ubi esset, quodam requirente, respondit hoc ipsum,* BENE SE HABET IMPERATOR! Reliquos hic laudat Freinsh.

11. *pro Muræna*] c. 8. pro Milon. c. 3. et c. 27. pro Cluentio denique illud de P. Africano c. 48. nam cætera per majorem orationis partem sparsa.

re, *loco*, ceterisque, per quæ fere omnia Cicero præjudicia, quæ de Cluentio videbantur facta, subvertit: [r] contrario vero exemplo censoriam notam, laudando censorem Africanum, qui eum, quem pejerasse conceptis verbis palam dixisset, testimonium etiam pollicitus, si quis contra diceret, nullo accusante, traducere equum passus est: quæ,
14 quia erant longiora, non suis verbis exposui. Breve autem apud Virgilium contrarii exemplum est,

At non ille, satum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoste fuit Priamo.

15 Quædam autem ex iis, quæ gesta sunt, tota narrabimus: ut Cicero pro Milone, *Pudicitiam cum eriperet militi tribunus militaris in exercitu Caii Marii, propinquus ejus imperatoris interfectus ab eo est, cui vim afferebat. Facere enim probus adolescens periculose, quam perpeti turpiter maluit: atque hunc ille summus vir scelere solutum, periculo liberavit.*
16 Quædam significare satis erit, ut idem, ac pro eodem, *Neque enim posset aut* [s] *Hala ille Servilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut, me consule, Senatus non nefarius haberi, si sceleratos interfici nefas esset.* Hæc ita dicentur, prout
17 nota erunt, vel utilitas caussæ aut decor postulabit. Eadem ratio est eorum, quæ ex poeticis fabulis ducuntur [t], nisi quod iis minus affirmationis adhibetur: cujus usus qualis esse deberet, idem optimus auctor ac magister elo-
18 quentiæ ostendit. Nam hujus quoque generis eadem in oratione reperietur exemplum: *Itaque hoc, judices, non sine caussa etiam fictis fabulis doctissimi homines memoriæ prodiderunt, eum, qui patris ulciscendi caussa matrem necavisset, variatis hominum sententiis, non solum divina, sed*
19 *etiam sapientissimæ deæ sententia liberatum.* Illæ quoque fabulæ, quæ [u], etiam si originem non ab Æsopo acceperunt, (nam videtur earum primus auctor Hesiodus) nomine tamen Æsopi maxime celebrantur, ducere animos so-

[r] E *inf.* Jens. [s] *om.* G. Jens. [t] dicuntur G. Jens. [u] *om.* G.

14. *apud Virgilium*] Æn. 2, 540. Tum Cic. pro Milon. c. 4 et 3.

19. *originem non ab Æsopo*] De hac re disputatum recentiori quoque ætate, nec prætermissa Quinctiliani auctoritas, v. g. a Gasp. Bacheto Meziriaci Domino in Vita Æsopi p. 60. edit. 1716. Sed novissima disputatio inter Anglos agitata. Vid. Bentleii Differt. de epistolis Phalaridis &c. ac fabulis Æsopi, cum Wottoni Cogitt. de erud. ant. et recent. edita Lond. 1697. 8vo. p. 134. Sed πάντα περὶ πάντων dedit Fabricius B. G. 2, 9.

lent, præcipue rusticorum, et imperitorum: qui et simplicius, quæ ficta sunt, audiunt, et capti voluptate facile iis, quibus delectantur, consentiunt. Siquidem et Menenius Agrippa plebem cum patribus in gratiam traditur reduxisse nota illa de membris humanis adversus ventrem discordantibus fabula. Et Horatius ne in poemate qui- 20
dem humilem generis hujus usum putavit, in illis versibus [x],

Olim quod vulpes ægroto cauta leoni, &c.

Αἶνον Græci vocant, et αἰσωποποίητον [z], ut dixi, λόγους [a] μυθικοὺς, nostrorum quidam, non sane recepto in usum nomine, *apologationem*. Cui confine est παροιμίας [b] genus illud, 21
quod est velut fabella [c] brevior, et per allegoriam accipitur, *Non nostrum*, inquit [d], *onus: bos clitellas*. Proximas 22
exemplo [e] vires habet *similitudo*, præcipueque illa, quæ [f] ducitur citra ullam translationum mixturam ex rebus pene paribus [g]. *Ut, qui accipere in campo consueverunt* [h], *iis candidatis, quorum nummos suppressos esse putant, inimicissimi* [i] *solent esse: sic ejusmodi judices* [l] *infesti tum reo venerant.* Nam παραβολὴ, quam Cicero *collationem* vocat, longius 23
res, quæ comparentur [m], repetere solet. Nec hominum modo inter se opera similia spectantur, ut Cicero pro Muræna facit, *Quod si e portu solventibus ii* [n], *qui jam in* [o] *portum ex alto invehuntur, prædicere summo studio solent et tempestatum rationem, et prædonum, et locorum: quod natura fert* [p], *ut iis faveamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur: quo me tandem animo esse oportet, prope jam ex magna jactatione terram videntem, in hunc, cui video maximas reip.* [q] *tempestates esse subeundas?* sed et

[x] qd. (*f.* quando) dixit *inf.* G. 2. [z] esopius, (αἰσωπείας) G. 2. *quod rectum puto. Vid. Viri docti ad Phædri pr.* Æsopus G. [a] *καὶ Λιβυκοὺς* G. *Vid. Fabric. B. G.* 2, 9, 6. p. 396. [b] *παροικοιν* G. *qui alias in Græcis emendatissimus.* [c] fabula G. [d] inque ydoneus nos clit. G. 2. [e] exempli G. G. 2. Jens. [f] qua dicitur citra illam G. 2. [g] patribus G. 2. [h] consuevet G. 2. [i] minutissimi G. 2. [l] jud. infesti tum venerat G. 2. [m] parantur G. parentum Jens. [n] *om.* G. [o] e portu in altum G. [p] affert in G. affert *etiam* Jens. [q] *om.* G. Jens.

21. *Non nostrum onus*] Ostenderunt viri docti sumtum ex Cic. Att. 5, 15. ubi de provincia sua, *Clitellæ*, inquit, *bovi sunt impositæ, plane non est nostrum onus: sed feremus, modo sit annuum. Clitellas* asinorum esse, dilucide in primis apparet ex Horat. epist. 1, 12, 8.

22. *Ut, qui accipere*] Cic. pro Cluentio c. 27. extr. Quod sequitur de *collatione*, est de Inv. 1, 30. deinde pro Muræna c. 2.

a mutis atque etiam inanimis interim hujuſmodi ducitur.
24 Et, quoniam ſimilium alia facies in tali ratione, admonendum eſt, rarius eſſe in oratione illud genus, quod εἰκόνα Græci vocant, (quo exprimitur rerum aut perſonarum imago: ut Caſſius: *Quis iſtam*[r] *faciem planipedis*[s] *ſenis torquens?*) quam id, quo[t] probabilius fit, quod intendimus: ut, ſi animum dicas excolendum, ſimilitudine utaris terræ, quæ neglecta ſentes atque dumos, culta[u] fructus creat: aut, ſi ad curam reip. horteris, oſtendas[x] apes etiam[z] formicaſque, non modo muta, ſed etiam parva animalia,
25 in commune tamen laborare. Ex hoc genere dictum illud eſt Ciceronis, *Ut corpora noſtra ſine mente, ita civitas ſine lege, ſuis partibus, ut nervis ac ſanguine et membris, uti non poteſt.* Sed, ut hac[a] corporis humani pro Cluentio, ita pro Cornelio, *equorum*; pro Archia, *ſaxorum* quoque
26 uſus eſt ſimilitudine. Illa (ut dixi) propiora, *ut remiges ſine gubernatore, ſic milites ſine imperatore nihil valere.* Solent tamen fallere ſimilitudinum[b] ſpecies: ideoque adhibendum eſt his judicium. Neque enim, *ut navis utilior nova, quam vetus, ſic amicitia*: vel, *ut laudanda, quæ pecuniam ſuam pluribus largitur, ita, quæ formam.* Verba ſunt in his ſimilia, *vetuſtatis*, et *largitionis*: vis quidem longe
27 diverſa, *pecuniæ*, et *pudicitiæ* *. Itaque in hoc genere

r iſte? *conj. Burm. quam veram puto.* s lanipedi G. Jenſ. *et al. ap. Bur.* t quod G. Jenſ. u exculta *iid.* x oſtendes Jenſ. z eſſe G. a hoc G. Jenſ. *ap. Burm.* V. N. b ſimilitudinem G. * amicitiæ Jenſ. *et quidam al.*

24. *Caſſius*] Caſſium Severum intelligit Burmannus, Tragœdiarum ſcriptorem.

24. *planipedis ſenis*] Si hæc vera eſt lectio, intelligemus mimum larvatum, cujus diſtortam faciem imitetur hic ſenex: hoc enim genus *planipedes* dictos, ſatis bona lexica oſtendunt. Atque hoc placet Burmanno. Sin *lanipedis* arrideat, et ſane magnæ ſunt auctoritates; intelligam ſenem podagricum pedes lana involutos habentem, et præ dolore os ſubinde diſtorquentem.

24. *ſi animum dicas excolendum*] Horatius ad villicum ſuum epiſt. 1, 14, 3. *Certemus, ſpinas animone ego fortius, an tu Evellas agro?*

25. *Ciceronis*] Pro Cluentio c. 53. pro Archia c. 8.

26. *quæ formam*] h. e. uſuram corporis juvenilis et viro maturi. Sic paſſim ὥραν Græcis, ſic *ætatem* Latinis uſurpari conſtat. De *forma* occurrunt jam Tibullus 1, 13, 51. *Sit procul a nobis, formam cui vendere cura eſt*, et Petro. 126. *Formam proſtituis, ut vendas.*

27. *pecuniæ, et pudicitiæ*] Locus, ut mihi videtur, lacuna corruptus, ſed cui mederi non difficile eſt. Meminerimus autem, pro *pudicitiæ* eſſe in bonis libris *amicitiæ*. Quod cum viderent viri docti non congruere *pecuniæ*, quippe cui in ultimo exemplo non *amicitia* reſpondet, ſed *forma*, ſive, quod hoc loco idem

maxime quæritur, an ſimile ſit, quod infertur. Etiam in
illis interrogationibus Socraticis, quarum paullo ante feci
mentionem, cavendum, ne incaute reſpondeas: ut apud
Æſchinem Socraticum male reſpondit [c] Aſpaſiæ [d] Xeno-
phontis uxor, quod Cicero his verbis transfert, *Dic mihi,* 28
*quæſo, Xenophontis uxor, ſi vicina tua melius habeat aurum,
quam tu habes, utrum* [e] *illius, an tuum malis* [f]*? Illius* [g], *in-
quit. Quid? ſi veſtem et ceterum ornatum muliebrem pretii
majoris habeat, quam tu habes, tuum, an illius malis? Illius
vero, reſpondit. Age, inquit, ſi virum illa meliorem habeat,
quam tu habes, virumne* [h] *tuum, an illius malis?* Hic mulier 29
erubuit merito: male enim reſponderat, *ſe malle alienum
aurum* [i], *quam ſuum:* nam eſt id improbum. At, ſi re-
ſpondiſſet, *malle ſe aurum ſuum tale eſſe, quale illud eſſet,*
potuiſſet pudice reſpondere, *malle ſe virum ſuum talem eſſe,
qualis melior eſſet.* Scio quoſdam inani diligentia per mi- 30
nutiſſimas iſta partes ſecuiſſe, et eſſe aliquid minus ſimile,
ut *ſimia homini*, et ut marmora deformata prima manu:
aliquid plus, ut illud, *Non ovum tam ſimile ovo:* et diſſimi-
libus ineſſe ſimile, ut eſt [l] *formicæ* et *elephanto* genus, quia
ſunt animalia: et ſimilibus diſſimile, ut,

——— *Canibus catulos, et matribus hœdos;*

differunt enim ætate: contrariorum quoque aliter accipi 31
oppoſita, ut *noctem luci*; aliter noxia, ut [m] *frigidam* [n] *febri*;
aliter repugnantia, ut *verum falſo*; aliter diſparata [o], ut
dura non duris: ſed, quid hæc ad præſens propoſitum

[c] reſpondet G. [d] Aſpaſia Jenſ. *male. nam Aſpaſia interrogat. Vid. ſupra ad ſ.* 2. [e] utrumne G. Jenſ. [f] reſpondet *inſ.* G. [g] vero ages *inſ.* G. *deinde* Quid ſi—Age, inquit *om.* [h] utrumne tuum virum G. Jenſ. [i] virum G. [l] *om.* G. Jenſ. [m] aquam *inſ. iid.* [n] in *inſ.* G. [o] ſeparata G. Jenſ.

valet, *pudicitia:* hoc nomen ſubſtituerunt, legeruntque adeo, *vis quidem longe diverſa pecuniæ et pudicitiæ.* Sed illa cura induxit cicatriculam vulneri, non ſanitatem. Apertum enim eſt, de ambobus, quæ modo propoſuerat, exemplis ſimilitudinis diſſimilis judicare hic Fabium. Quemadmodum igitur *vetuſtatis* ex uno, et *largitionis* ex altero mentionem facit, in quibus verbis ſimilitudinem agnoſcit: ita, quæ diſſimilia ſunt, non in altero tantum, ſed in utroque exemplo debuit commemorare, ſi conſtare ſibi, et, qualis eſt, doctor dilucidus eſſe voluit. Scripſit igitur, niſi fallor, *vis quidem longe diverſa pecuniæ et formæ, navis et amicitiæ.* Repetitio τῆς *et* primæ omiſſioni locum dedit. Succeſſit tentata, quam diximus, curatio, qua hanc noſtram cupimus et ſperamus eſſe feliciorem.

30. *Canibus catulos*] Virg. Ecl. 1, 23.

32 magnopere pertineant, non reperio. Illud est annotandum, magis argumenta duci ex jure [p] simili: ut Cicero in Topicis, *Ei* [q], *cui domus usus fructus relictus sit, non restituturum heredem, si corruerit, quia non restituat servum, si is decesserit:* ex contrario, *Nihil obstat, quo minus justum matrimonium sit mente coeuntium, etiam si tabulæ signatæ non fuerint. Nihil enim proderit signasse tabulas, si mentem ma-*
33 *trimonii non fuisse constabit:* ex dissimili, quale est Ciceronis pro Cæcina, *Ut, si quis me exire domo coegisset armis, haberem actionem: si quis intrare prohibuisset, non haberem.* Dissimilia sic deprehenduntur, *Non, si qui* [r] *argentum omne legavit, videri potest signatam quoque pecuniam reliquisse; ideo etiam, quod est in nominibus, dari voluisse creditur.*
34 Ἀναλογίαν [s] quidam a simili separaverunt, nos eam subjectam huic generi putamus. Nam, *ut unum ad decem, sic decem ad centum,* simile certe est: et, *ut hostis, sic malus civis.* Quamquam hæc ulterius quoque procedere solent. *Si turpis dominæ consuetudo cum servo, turpis domini* [t] *cum ancilla; Si mutis animalibus finis voluptas, idem homini.*
35 Cui rei facillime occurrit ex dissimilibus argumentatio. *Non idem est dominum cum ancilla coisse, quod dominam cum*

[p] voce G. [q] eum—heredi G. Jens. [r] quis *iid.* [s] *ἀποσεπίαν* G.
[t] domino G. Jens. *nec male, cum etiam* dominæ *tertius casus esse queat.* Domini *est a correctione Reg.*

32. *Cicero in Top.*] c. 3. *Si ædes eæ corruerunt, vitiumve fecerunt, quarum usus fructus legatus est, heres restituere non debet, nec reficere, non magis quam servum restituere, si is, cujus usus fructus legatus est, deperisset.* Recte igitur se habet restituta a Regio, et servata a cæteris lectio.

33. *pro Cæcina*] c. 12. sic legitur hodie, *Si qui me exire domo mea coegissent armis, haberem actionem; si qui introire prohibuissent, non haberem?*

33. *Non, si qui argentum*] Cic. Top. 3. *Non, si uxori vir legavit omne argentum, quod suum esset; idcirco, quæ in nominibus fuerunt, legata sunt.* Videtur Fabius conjunxisse hic illud, quod Cicero paullo ante ut a genere ductum commemorat, *Quoniam argentum omne mulieri legatum est, non potest ea pecunia, quæ numerata domi relicta est, non esse legata.*

34. *ut hostis, sic malus civis*] Proportio cum sit inter quatuor; deesse hic duo apparet. Possis suspicari, *ut hostis ad hostem, sic malus civis ad bonum.*

34. *dominæ consuetudo cum servo*] *Quædam enim feminæ* (Petronium audis c. 126, idoneum auctorem) *sordibus calent, nec ad libidinem concitantur, nisi aut servos viderint,—Viderint matronæ, quæ flagellorum vestigia osculantur.* Hinc legibus coercita libido in alienis etiam servis insaniens, quarum auctor Claudius, domesticæ turpitudinis ultor hac quidem parte severus: bonus autem maritus Justinianus eas abrogavit Cod. 7, 24. de SCto Claudiano tollendo. Vid. Lips. et Gronov. ad Tac. An. 12, 53. et P. Fab. Semestr. 1, 25.

servo: Nec, si mutis finis voluptas, rationalibus[u] *quoque:*
immo ex contrario[x], *Quia mutis, ideo non rationalibus.*
Adhibetur extrinsecus in caussam et *auctoritas.* Hæc se- 36
cuti Græcos, a quibus κρίσεις dicuntur, *judicia* aut *judica-*
tiones vocant, non[z], de quibus ex caussa dicta sententia
est; (nam ea quidem in exemplorum locum cedunt) sed,
si quid ita visum gentibus, populis, sapientibus viris, claris
civibus, illustribus poetis, referri potest. Nec hæc quidem 37
vulgo dicta[a], et recepta persuasione populari, sine usu[b] fue-
rint testimonia. Sunt enim quodammodo[c] potentiora etiam,
quod non caussis accommodata, sed liberis odio et gratia
mentibus, ideo tantum dicta factaque, quia aut honestissi-
ma, aut verissima videbantur. An vero me de incommodis 38
vitæ disserentem non adjuvabit earum persuasio nationum,
quæ fletibus natos, lætitia defunctos prosequuntur? Aut, si mi-
sericordiam commendabo judici, nihil proderit, quod pru-
dentissima civitas Atheniensium, *non eam pro affectu, sed*
pro numine accepit? Jam illa septem præcepta sapientum, 39
nonne quasdam vitæ leges existimamus? Si caussam ve-
neficii dicat adultera, non Marci Catonis judicio damnata
videatur[d], *qui nullam adulteram non eamdem esse veneficam*
dixit[e]*?* Jam sententiis quidem poetarum non orationes
modo sunt refertæ, sed libri etiam philosophorum: qui
quamquam inferiora omnia præceptis suis ac literis cre-
dunt, repetere tamen auctoritatem a plurimis[f] versibus
non fastidierunt. Neque est ignobile exemplum, *Mega-* 40
reos[g] *ab Atheniensibus, cum de Salamine contenderent, victos*

[u] rationabilibus *hic et mox iid.* [x] contrariis G. [z] *om.* G. Jens. *et al.*
[a] dicam G. [b] risu G. [c] vel *inf.* G. Jens. [d] videtur G. [e] *om.* G.
[f] pluribus G. [g] Megaros G. Megarius Jens.

36. *non, de quibus ex caussa*] Gratiæ habendæ Regio, propter quem, et interpositam ab eo negationem hic locus utcumque intelligitur. Interim nondum puto usque quaque sanum. Quæ enim hæc definitio judiciorum aut judicationum, *de quibus ex caussa dicta sententia est?* judicia potius sunt sententia ipsa majoris partis judicum de caussa aliqua.

38. *fletibus natos—proseq.*] Thracum quidam, *Trausos* nominat Herodotus 5, 4. Add. Sext. Empir. Pyrrh. Hypot. 3, 24. s. 232. ubi et reliquorum Deorum hominumque sententias, qui vita mortem potiorem duxerint, commemorat, quibus si addideris notata Fabricio, nihil magnopere, quod ad hunc locum pertineat, desiderabis.

38. *pro numine accepit*] Sacrata illi ara. Plures quidem βωμὺς commemorat Sextus Empiricus contra Math. 9, 187. Sed synecdochen esse putat ὁ πάνυ Fabricius, cum reliqui, quos magno numero laudat, unius tantum meminerint.

Homeri versu, qui tamen ipse non in omni editione reperitur, significans, *Ajacem naves suas Atheniensibus junxisse.*
41 Ea quoque, quæ vulgo recepta sunt, hoc ipso, quod incertum auctorem habent, velut omnium fiunt: quale est, *Ubi amici, ibi opes:* et, *Conscientia mille testes:* et apud Ciceronem, *Pares autem (ut*[h] *est in vetere proverbio) cum paribus facillime*[i] *congregantur:* neque enim durassent hæc
42 in æternum, nisi vera omnibus viderentur. Ponitur a quibusdam, et quidem in parte prima, Deorum auctoritas, quæ est ex responsis, ut, *Socratem esse sapientissimum.* Id rarum est: tamen utitur eo Cicero in libro de aruspicum responsis, et in concione contra Catilinam, cum *signum Jovis columnæ impositum populo ostendit:* et pro Ligario, *cum caussam Caii Cæsaris meliorem, quia hoc*[k] *Dii judicaverint, confitetur.* Quæ cum propria caussæ sunt, *divina testimonia* vocantur: cum aliunde arcessuntur, *argumenta.*
43 Nonnumquam contingit[l] judicis quoque, aut adversarii, aut ejus, qui ex diverso agit, dictum aliquod aut factum assumere ad eorum, quæ intendimus, fidem. Propter quod fuerunt, qui exempla et has auctoritates probationum inartificialium esse arbitrarentur, quod ea non inve-
44 niret orator, sed acciperet. Plurimum autem refert. Nam *testis*, et *quæstio*, et his similia, et de ipsa re, quæ in judicio est, pronuntiant[m]: extra petita, nisi ad aliquam præsentis disceptationis utilitatem ingenio applicantur, nihil per se valent.

XII. Hæc fere de *probatione*, vel ab aliis tradita, vel usu percepta[n], in hoc tempus sciebam. Nec mihi fiducia

[h] ut est in *om. ap. Cic.* [i] maxime G. [k] hæc G. [l] contigit judicis, aut G. [m] renuntiant G. *et al. ap. Burm.* [n] præcepta Jens.

40. *Homeri versu*] Ἰλ. β'. 558. ubi illi, Αἴας δ' ἐκ Σαλαμῖνος ἄγεν δυοκαίδεκα νῆας, subjungitur, Στῆσε δ' ἄγων, ἵν' Ἀθηναίων ἵσταντο φάλαγγες. Hunc ipsum versum quidam apud Plutarchum et Diogenem Laertium a Solone suppositum Homero putant, quos laudat, ac Diogenis locum erudite explicat, et, quæ alii veteres de hoc ipso versu et hac historia dixerint, docet, Regius interpres, Rex Homericorum interpretum, Samuel Clarke.

41. *Ubi amici*] Plaut. Trucul. 4, 4, 32. *Verum est verbum, quod memoratur, ubi amici ibidem opes.* Sed *opus*, i. e. labores, molestias, legi vult Lambinus, et recepit Gronovius.

41. *apud Ciceronem*] De Sen. c. 3. pr. Deinde, contra Catilinam locus est 3, 8 et 9. pro Ligario autem c. 6. In quo quidem aliter sensit Lucanus, nobili illo versu 1, 128. *Victrix caussa Diis placuit, sed victa Catoni.* Addi poterat insignis locus pro Milon. c. 31. ubi divino consilio et instinctu periisse Clodium contendit.

eſt, ut ea [o] ſola eſſe contendam; quin [p] immo hortor ad quærendum, et inveniri poſſe fateor: quæ tamen adjecta fuerint, non multum ab his abhorrebunt. Nunc breviter, quemadmodum ſit utendum his, ſubjungam. Tradi- 2
tum fere eſt, *Argumentum oportere eſſe confeſſum: dubiis enim probari dubia quî poſſunt?* Quædam tamen, quæ in alterius rei probationem ducimus, ipſa probanda ſunt. *Occidiſti virum, eras enim adultera.* Prius de adulterio convincendum eſt, ut, cum id cœperit eſſe pro certo, fiat incerti argumentum. *Spiculum tuum in corpore occiſi inventum eſt:* negat *ſuum:* ut probationi proſit, probandum eſt. Illud hoc loco monere inter neceſſaria eſt, nulla eſſe 3
firmiora, quam quæ ex dubiis facta ſunt certa. *Cædes a te commiſſa eſt, cruentam enim* [q] *veſtem habuiſti:* non eſt tam grave argumentum, ſi fatetur, quam ſi convincitur. Nam, ſi fatetur, multis ex cauſſis potuit cruenta eſſe veſtis; ſi negat, hic cauſſæ cardinem ponit, in quo ſi victus fuerit, etiam in ſequentibus ruit. Non enim videtur in negando mentiturus fuiſſe, niſi deſperaſſet, id poſſe defendi, ſi confiteretur. Firmiſſimis argumentorum ſingulis inſtan- 4
dum, infirmiora congreganda ſunt: quia illa per ſe fortia, non oportet circumſtantibus obſcurare, ut, qualia ſunt, appareant: hæc, imbecilla natura, mutuo auxilio ſuſtinentur. Itaque [r], ſi non poſſunt valere, quia magna non 5
ſunt, valebunt, quia multa ſunt, quæ ad ejuſdem rei probationem omnia ſpectant. Ut, ſi quis hereditatis gratia hominem occidiſſe dicatur, *Hereditatem ſperabas, et magnam hereditatem, et pauper eras, et tum maxime a creditoribus appellabaris: et offenderas eum, cujus heres eras, et mutaturum tabulas ſciebas.* Singula levia ſunt, et communia: univerſa vero nocent, etiamſi [s] non ut fulmine, tamen ut grandine. Quædam argumenta ponere ſatis non 6
eſt, adjuvanda ſunt: ut, *ſi* [t] *cupiditas cauſſa ſceleris fuit; quæ ſit vis ejus:* [u] *ira; quantum efficiat in animis hominum talis affectio:* ita et firmiora erunt ipſa, et plus habebunt decoris, ſi non nudos et velut carne ſpoliatos artus [v] oſtenderint. Multum etiam refert, ſi argumento nitemur [x] 7
odii, *utrum* [z] hoc *ex invidia* ſit, *an ex injuria, an ex ambitu? vetus, an novum? adverſus inferiorem, parem, an ſuperiorem? alienum an propinquum?* Suos habent omnia iſta tractatus, et ad utilitatem partis ejus, quam tuemur [a],

[o] mea G. [p] qui immo Jenſ. [q] *om.* G. Jenſ. [r] Ita quæ non poſſ. G. [s] etſi G. ſi etiam Jenſ. [t] *om.* G. Jenſ. [u] *Forte inſ.* ſi. [v] actus Jenſ. *male.* [x] utemur G. *puto recte.* [z] an G. [a] tuetur G.

8 referenda ſunt. Nec tamen omnibus ſemper, quæ invenerimus, argumentis onerandus eſt judex: quia et tædium afferunt, et fidem detrahunt. Neque enim poteſt judex credere ſatis eſſe ea potentia, quæ non putamus ipſi ſufficere, qui dicimus[b]. In rebus vero apertis argumentari tam ſit ſtultum, quam in clariſſimum ſolem mortale
9 lumen inferre. His quidam probationes adjiciunt, quas παθητικὰς vocant, ductas ex affectibus[c]. Atque Ariſtoteles quidem potentiſſimum putat ex eo, qui dicit, ſi *ſit vir optimus*: quod ut optimum eſt; ita longe quidem, ſed ſe-
10 quitur tamen, *videri*. Inde enim illa nobilis Scauri defenſio, *Quintus Varius Sucronenſis*[d] *ait Æmilium Scaurum rempub. populi Romani prodidiſſe*; *Æmilius Scaurus negat*. Cui ſimile quiddam feciſſe Iphicrates dicitur, qui cum Ariſtophontem, quo accuſante ſimilis criminis reus erat, interrogaſſet, *An is accepta pecunia remp. proditurus eſſet?* iſque id negaſſet; *Quod igitur*, inquit, *tu non feciſſes, ego*
11 *feci*. Intuendum autem et, qui ſit, apud quem dicimus: et id, quod illi maxime probabile videatur, requirendum: qua de re locuti ſumus et in[e] procemii et ſuaſoriæ præ-
12 ceptis. Altera ex affirmatione probatio eſt, *Ego hoc feci: Tu mihi hoc dixiſti*: et, *O facinus indignum!* et ſimilia: quæ non debent quidem deeſſe orationi, et, ſi deſunt, multum nocent: non tamen habenda ſunt inter magna

[b] diximus G. Jenſ. [c] affectis Jenſ. [d] Succonenſis *id. male*. Sucronenſis *etiam boni libri Valerii*. [e] *om*. G. Jenſ.

9. *Ariſtoteles*] Rhet. 2, 1. de moribus oratoris agit, et poſtulat ſ. 9. φρόνησιν, ἀρετὴν, εὔνοιαν, ſed ita tamen, ut paſſim περὶ τοῦ δοκεῖν ſe agere oſtendat. Scilicet facillima via πρὸς τὸ δοκεῖν eſt εἶναι. Sed poteſt etiam fieri, ut alium locum Ariſtotelis ſignet Fabius.

10. *nobilis Scauri defenſio*] De qua eadem Val. Max. 3, 7, 8.

10. *Iphicrates — Ariſtophontem*] Perſonarum et temporum rationes diligenter, ut ſolet, excuſſit Burmannus. Quam heroicis argumentis uti ſolitus ſit Iphicrates, vir nominis ſui, oſtendit laudatus et ipſe a Burmanno Polyænus Strateg. 3, 9, 29. ubi eandem forte cauſam, προδοσίας certe δίκην, commemorat, in qua, Ariſtophonte accuſante, cum videret in contrariam ſibi ſententiam propenſos judices, παρέφηνέ πως τὸ ξίφος τοῖς δικασταῖς. Abſolutus tum metu judicum, ſed poſt de vi poſtulatus, Εὐήθης ἂν εἴην, inquit, ὑπὲρ Ἀθηναίων μὲν στρατηγῶν, ὑπὲρ ἐμαυτοῦ δὲ πρὸς Ἀθηναίους μηκέτι.

12. *ex affirmatione probatio*] h. e. adſeveratione: hanc enim, nec præterea aliam, verbi vim eſſe, loca in Lexicis adhuc producta ſatis declarant. Quare non fuit, cur mutari *affirmationem* in *aſſeverationem* contra librorum omnium fidem vellet Regius, quem ſcilicet ſcholaſticorum ratio decepit, qui ſimpliciter *adfirmare* et *negare* ſibi opponunt. Contra pro aſſeveratione paſſim noſter v. g. 4, 2, 125. Add. 5, 13, 55.

præfidia, cum hoc in eadem cauffa fieri ex utraque parte fimiliter poffit. Illæ firmiores ex fua cujufque perfona 13
probationes, quæ credibilem rationem fubjectam habent: ut *vulneratus, aut filio orbatus non fuerit alium accufaturus, quam nocentem*; *quando, fi negotium innocenti facit, liberet eum noxa, qui admiferit.* Hinc et patres adverfus liberos, 14
et [f] adverfus fuos quifque neceffarios auctoritatem petunt. Quæfitum etiam, potentiffima [g] argumenta primone ponenda fint loco, ut occupent animos: an fummo, ut inde [h] dimittant: an partita primo fummoque; ut Homerica difpofitione in medio fint infirma: an [i] a minimis crefcant: Quæ, prout ratio cauffæ cujufque poftulabit, ordinabuntur, uno (ut ego cenfeo) excepto, *ne a potentiffimis ad leviffima decrefcat oratio.* Ego hæc breviter de- 15
monftraffe contentus, ita pofui, ut locos ipfos et genera, quam poffem apertiffime, oftenderem. Quidam exfecuti funt verbofius, quibus placuit propofita locorum [l] communium materia, quo [m] quæque res modo dici poffet, oftendere: fed mihi fupervacuum videbatur. Nam et [n] 16
fere apparet, quid *in invidiam* [o], quid *in avaritiam*, quid *in teftem inimicum*, quid *in* [p] *potentes amicos* dicendum fit: et de omnibus his omnia dicere infinitum eft, tam hercule, quam fi controverfiarum, quæ funt, quæque futuræ funt [q], quæftiones, argumenta, fententias tradere velim. Ipfas autem argumentorum velut fedes non me quidem 17
omnes oftendiffe confido, plurimas tamen. Quod eo diligentius faciendum fuit, quia declamationes, quibus [r] ad pugnam forenfem velut præpilatis exerceri folebamus,

[f] et adv. fuos *om.* Jenf. [g] potiffima G. [h] idem Jenf. [i] aut Jenf. an ut animis G. [l] verborum G. [m] quæ G. [n] *om.* G. Jenf. [o] injuriam *iid.* [p] pro tefte amico *iid. et plur. ap. Bur. Sed, quam damus, etiam tuetur Cod. Bern. in Addendis Burm.* [q] fint Jenf. [r] *om. id.*

14. *inde dimittant*] Ut ab ipfis illis potentiffimis inde argumentis dimittant ad fententias ferendas judices.

14. *Homerica difpofitione*] Apud Homerum Ἰλ. Δ'. 297. Ἱππῆας μὲν πρῶτα σὺν ἵπποισιν ϗ ὄχεσφι, Πεζοὺς δ' ἐξόπιθεν στῆσεν πολέας τε ϗ ἐσθλοὺς, Ἕρκος ἔμεν πολέμοιο, κακοὺς δ' ἐς μέσσον ἔλασσεν, Ὄφρα ϗ οὐκ ἐθέλων τις ἀναγκαίῃ πολεμίζῃ.

16. *in potentes amicos*] Fabius hic eos locos exempli caufa commemoravit, quibus *in* h. e. contra alios dicitur: dixit, ut hoc utar, *in* adverfarii fui *potentem amicum* Chryfogonum fortiter pro S. Rofcio Amerino Tullius c. 43. fqq.

17. *velut præpilatis*] Int. armis vel haftis, quas non a pilo acutas, fpiculo munitas, fed a pila præfixa obtufas atque innoxias (ut funt hodie gladii, in quibus arma vibrare docentur tirones, *Rappir* noftris, Gallis *Fleurets*) contra vulgi fuperioris errorem idoneis argumentis

olim jam ab illa vera imagine orandi receſſerunt, atque ad ſolam compoſitæ voluptatem, nervis carent: non alio medius fidius vitio dicentium, quam quo mancipiorum negotiatores formæ puerorum, virilitate exciſa, lenoci-
18 nantur. Nam, UT illi robur ac lacertos, barbamque ante omnia, et alia, quæ natura propria [s] maribus dedit, parum exiſtimant decora: quæque fortia, ſi liceret, forent, ut dura molliunt: ita nos habitum ipſum orationis virilem, et illam vim ſtricte robuſteque dicendi, tenera quadam elocutionis cute operimus: et, dum levia ſint ac nitida,
19 quantum valeant, nihil intereſſe arbitramur. Sed mihi, naturam intuenti [t], *nemo non vir ſpadone formoſior erit:* nec tam averſa umquam videbitur ab opere ſuo providentia, ut debilitas inter optima inventa ſit: nec id ferro ſpecioſum fieri putabo, quod, ſi naſceretur, monſtrum erat. Libidinem juvet ipſum effeminati [u] ſexus mendacium, numquam tamen hoc continget malis moribus regnum,
20 ut, ſi qua pretioſa fecit, fecerit [x] et bona. Quapropter eloquentiam, licet hanc [z] (ut ſentio enim dicam [a]) libidinoſam reſupina voluptate auditoria probent, nullam eſſe exiſtimabo, quæ ne minimum quidem in ſe indicium maſculini et incorrupti, ne dicam gravis et ſancti viri,
21 oſtendet. An [b] vero ſtatuarum artifices, pictoreſque clariſſimi, cum corpora quam ſpecioſiſſima [c] fingendo pingendove efficere [d] cuperent, numquam [e] in hunc inciderunt [f] errorem, ut *Bagoam* aut *Megabyzum aliquem* in exemplum

[s] proprie G. [t] intueri Jenſ. [u] effeminatum *id.* [x] ferent G. [z] hac G. [a] dicamus Jenſ. [b] At *id.* [c] ſpecioſiſſime *id.* [d] effingere *id.* [e] umquam G. tamen *inſ.* Jenſ. [f] inciderent G.

et auctoritatibus jam in Fabriano Theſauro, Lipſio Salmaſioque ducibus, oſtenſum eſt. Et tamen cœcutiit Harduinus in Plinii loco, qui vel unus in viam revocare debebat olim errantes. De locuſta marina agit ſive carabo 9, 30. ſ. 50. eique tribuit cornua, *quæ ſunt propria rotunditate præpilata*, ut cochlearum ſcilicet vulgarium. Quid ad hæc Harduinus? interpretatur *Pilorum inſtar, ſive haſtilium in mucronem acuta.*

21. *Bagoam aut Megabyzum*] De *Bagoa* res nota vel ex Curtio, nobiliſſimos Perſicorum Eunuchos hoc nomine fuiſſe. Unde in ſuſpicionem venit eruditis, v. g. Freinſhemio in Ind. ipſum forte nomen ſignificare caſtratum. Firmat eam loco Plinii, qui 13, 4. ſ. 9. de genere palmarum, *Babylone*, inquit, *natæ uno in horto Bagoi, ita enim vocant ſpadones, qui apud eos etiam regnavere.* Quid Burtono ac Relando ea de re videatur, beneficio Cl. Seelenii cognoſci ſimul poteſt in illius λειψάνοις linguæ vet. Perſ. h. v. pag. 22. De *Megabyzo* diſerte Strabo 14. p. 950. a. in Epheſi deſcriptione, Ἱερέας δ' εὐνούχους εἶχον, οὓς ἐκάλουν Μεγαλοβύζους. De his aliiſque Megabyzis ſ. Megalobyzis copioſe Burm. ad h. l. Diſtinctius ali-

operis ſumerent[g] ſibi, ſed *Doryphoron* illum aptum[h] vel militiæ vel palæſtræ, aliorumque[i] juvenum bellicoſorum et athletarum corpora[l], quæ eſſe decora vere exiſtimarint: nos, qui oratorem ſtudemus effingere, non arma, ſed tympana eloquentiæ demus? Igitur et ille, quem in- 22
ſtituimus, adoleſcens, quam maxime poteſt, componat ſe ad imitationem veritatis: initurusque frequenter forenſium certaminum pugnam jam in ſchola victoriam ſpectet, et ferire vitalia ac[m] tueri ſciat: et præceptor id maxime exigat, et inventum præcipue probet. Nam, ut ad pejora juvenes laude ducuntur, ita laudari in bonis gaudent[n]. Nunc illud mali eſt, quod neceſſaria plerumque 23
ſilentio tranſeunt, nec in dicendo videtur inter bona utilitas. Sed hæc et in alio nobis tractata ſunt opere, et in hoc ſæpe repetenda. Nunc ad ordinem inceptum revertamur.

XIII. Refutatio dupliciter accipi poteſt. Nam et pars defenſoris tota eſt poſita in refutatione: et quæ dicta ſunt ex diverſo, debent utrimque diſſolvi: et hæc[o] eſt proprie, cui in cauſſis quartus aſſignatur locus. Sed utriuſque ſimilis conditio eſt. Neque vero ex aliis locis ratio argumentorum in hac parte peti poteſt, quam in confirmatione: nec locorum aut ſententiarum, aut verborum et figurarum alia eſt conditio. Affectus plerumque hæc pars mitiores habet. Non ſine cauſſa tamen difficilius ſemper 2

[g] aſſumerent Jenſ. [h] *om. id.* [i] aliorum quoque juvenum bellicorum G. Jenſ. *et al. ap. Bur.* [l] corpora exiſtimarint *omiſſis rel.* G. corp. decorare exiſt. Jenſ. *et al. ap. Bur.* [m] aut Jenſ. [n] mallet G. *forte fuit* mallent, *aut potius* malunt. [o] hoc G. Jenſ.

quanto et illuſtrius is, cui Strabonis etiam locum debemus, V. C. Tib. Hemſterhuiſ. ad Lucia. Timon. p. 134. quod opus cum maxime Wetſteniana prela, iſta ſcribentibus nobis, exercebat, fauſtis ominibus in lucem tandem aliquando, nobis etiam ex parte aliqua opitulantibus, exiturum.

21. *Doryphoron illum*] Plurium artificum hoc nomine opera laudat Plinius 34, 8. In primis nobilis eſt Polycleti Jupiter Doryphorus, quem ſibi magiſtrum artis dicebat fuiſſe Lyſippus ap. Cic. Bruto. c. 86. Forte Polycleto debent hoc Dii, quod in nummis prope omnibus ſunt Doryphori h. e. haſtati.

22. *tympana*] Effeminatorum Deæ Phrygiæ ſacerdotum, Bacchantiumque mulierum inſtrumenta. De illis Ovid. Faſt. 4, 183. *Ibunt ſemimares et inania tympana tundent*, et mox ἱερὸν λόγον ritus interpretatur: de his idem Met. 4, 29. in Hymno Baccharum, *Quacunque*, O Bacche, *ingrederis, clamor juvenilis, et una Femineæ voces, impulſaque tympana palmis.*

23. *in alio opere*] De cauſis corruptæ eloquentiæ, quod, Tacito ab aliis inſcriptum, exſtare putat, et ſub nomine Quinctiliani edidit Heumannus meus. Add. 6. pr. 3.

eſt creditum (quod Cicero ſæpe teſtatur) *defendere*, quam *accuſare*. Primum, quod eſt res illa ſimplicior: proponitur enim uno modo, diſſolvitur varie: cum accuſatori ſatis ſit plerumque, verum eſſe id, quod objecerit: patronus *neget*, *defendat*, *transferat*, *excuſet* [p], *deprecetur*, *molliat*, *minuat*, *avertat*, *deſpiciat*, *derideat:* quare indirecta fere, atque, ut ſic dixerim, clamoſa [q] eſt actio: hinc mille fle-
3 xus et artes deſiderantur. Tum accuſator præmeditata [r] pleraque domo affert: patronus etiam [s] inopinatis frequenter occurrit. Accuſator dat teſtem [t]: patronus ex re [u] ipſa refellit. Accuſator [x] criminum invidia, etſi falſa ſit, materiam dicendi trahit, *de parricidio*, *ſacrilegio*, *majeſtate:* quæ patrono tantum neganda ſunt. Ideoque accuſationibus etiam mediocres in dicendo ſuffecerunt: bonus defenſor nemo, niſi qui eloquentiſſimus fuit. Nam, ut, quod ſentio, ſemel finiam, TANTO eſt accuſare, quam defendere, quanto facere, quam ſanare, vulnera facilius.
4 Plurimum autem refert, et *quid* protulerit adverſarius, et *quo modo*. Primum igitur intuendum eſt, id, cui reſponſuri ſumus, proprium ſit ejus judicii, an ad cauſſam extra

[p] accuſet G. [q] *Forte* dumoſa. [r] præmeditate G. Jenſ. [s] et G. [t] teſtes G. [u] ex ipſo Jenſ. [x] *Forte inſ.* a.

2. *proponitur uno modo*] Paſſim de actoris opere utitur hoc verbo Fabius. Vid. ſupra ad 3, 6, 9.

2. *clamoſa eſt actio*] Accuſatoris actionem *clamoſam* eſſe novimus, defenſorem magis decet, ſi quid univerſim dici debeat, *ſubmiſſio*; certe munera, quæ hic Fabius commemorat, pleraque *ſubmiſſam* potius quam *clamoſam* orationem videntur poſtulare. Tum cum *indirecta* oratione commercii nihil aut affinitatis eſt *clamoſæ:* non clamant, non tumultuantur, ſed ſilentio repunt, qui per ambages aut per compendia ſupervenire, et opprimere hoſtem volunt. Porro difficile non eſt clamare, ſi quis latera habeat, quod imperitiſſimis ſæpe præclare contingit; difficultatem autem defenſionis oſtendere vult Fabius. Denique ad *clamoſam* orationem quid *mille flexus et artes?* Quid igitur? *clamoſa* profecto *actio* hic locum non habet. Videamus, an *dumoſa* melius conveniat: quæ vix apice uno alteroque minutiſſimo a *clamoſa* differt in ſcriptura monachorum? Difficile ſane impeditumque iter per dumos, ubi ſi directa ſemper via pergere velis, nihil agas; ſed flectendo, declinando, indirecto itinere, tandem quo velis pervenias. Sed nimis forte verborum de cauſa vincibili, ſi vel nudam ponas.

3. *accuſationibus mediocres*] Ideo in accuſatione aliqua illuſtri fere tirocinia ponebant adoleſcentes, qui ad oratoris gloriam adſpirarent. Plura exempla habet Cic. de Off. 2, 13 et 14: ac pro Cœlio c. 7. ait, eum *conjurationis accuſatione adoleſcentiam ſuam potiſſimum commendare voluiſſe:* et adoleſcens fuit accuſator Cœlii Atratinus, P. Valerius Triarius autem M. Æmilii Scauri, C. Rabirii T. Labienus. Add. Cic. de Orat. 2, 48.

4. *quid—quo modo*] Prius jam exſequitur, alterum deinde ſ. 25.

arceſſitum. Nam, ſi eſt proprium; aut negandum, aut
defendendum, aut transferendum: extra hæc in judiciis
fere nihil eſt. *Deprecatio* quidem, quæ eſt ſine ulla [z] ſpe- 5
cie defenſionis, rara admodum, et apud eos ſolos judices,
qui nulla certa pronuntiandi forma tenentur: quamquam
illæ quoque apud C. Cæſarem et Triumviros pro diverſa-
rum partium hominibus actiones, etiam ſi precibus utun-
tur, adhibent tamen patrocinia: niſi hoc non [a] fortiſſime
defendentis eſt, dicere, *Quid aliud egimus, Tubero, niſi ut,
quod hic poteſt, nos poſſemus?* Quod ſi quando apud Prin- 6
cipem, aliumve, cui, utrum velit, liceat, dicemus [b], di-
cendum erit, dignum quidem morte eum, pro quo loque-
mur, clementia [c] tamen ſervandum eſſe vel talem: pri-
mum omnium non erit res nobis cum adverſario, ſed cum
judice; deinde forma deliberativæ magis materiæ, quam
judicialis [d] utemur. Suadebimus enim, ut laudem huma-
nitatis potius, quam voluptatem ultionis concupiſcat. A- 7
pud judices quidem, ſecundum legem [e] dicturos ſenten-
tiam, de confeſſis præcipere ridiculum eſt. Ergo, quæ
neque negari, neque transferri poſſunt, utique defendenda
ſunt [f], qualiacumque ſint: aut cauſſa cedendum. Ne-
gandi duplicem oſtendimus formam, *aut non eſſe factum*;
aut non hoc eſſe, quod factum ſit. Quæ neque defendi,
neque transferri poſſunt, utique neganda: nec ſolum, ſi
finitio poteſt eſſe pro nobis, ſed etiam ſi nuda infitiatio
ſupereſt. *Teſtes* erunt? multa in eos dicere licet: *Chiro-* 8
graphum? de ſimilitudine literarum diſſerendum. Utique
nihil erit pejus, quam confeſſio. Ultima eſt *actionis con-
troverſia*, cum defendendi negandive non eſt locus, *tranſ-
latio* [g]. Atqui quædam ſunt, quæ neque negari, neque 9

[z] illa Jenſ. [a] *om.* Jenſ. *male.* [b] dicemus *om.* G. *et multi, ipſe quoque Bur. Sed habet* Jenſ. *et boni libri plures. Contra* dicendum erit *expungi vult Regius, cui aliqui paruere. Et ſane facilius abeſſe poteſt.* [c] clementi G. *recte puto. Et ita al. ap. Bur.* [d] juridic. G. [e] leges Jenſ. [f] ſint qu. ſunt *id.* [g] i. (*pro* id eſt) relatio G. Jenſ. *et al. ap. Bur.*

5. *Quid aliud egimus*] Ex Ligariana c. 4. pr.

7. *cauſſa cedendum*] Fuit, qui *cadendum* legi debere putaret. Sed *cadit* cauſſa, qui infeliciter eam defendit; *cedit*, qui non defendit.

8. *tranſlatio*] Hoc nomen interpretandi cauſa adſcriptum ab ipſo Fabio, arbitror, qui *actionis controverſiam* vellet ſolenni apud rhetoras appellatione declarare. Illud deinde vel fugientibus literis, vel quacunque de cauſa vel errore, mutatum ut ſupra ſcripſimus. Hoc maneat, *actionis controverſiam* eſſe Quinctiliano *tranſlationem*, de quo apertiſſime conſtabit, ſi quis 3, 6, 68. velit conſiderare, et cum 7, 5.

defendi, neque transferri poſſunt. *Adulterii rea eſt, quæ,*
quum anno vidua fuiſſet, enixa eſt: lis non erit. Quare
illud ſtultiſſime præcipitur, quod defendi non poſſit, ſilen-
tio diſſimulandum, ſi quidem eſt id, de quo judex pronun-
10 tiaturus eſt. At, ſi extra cauſſam ſit adductum, et tamen [h]
conjunctum, malim quidem dicere, nihil id ad quæſtio-
nem, nec eſſe in his morandum, et minus eſſe, quam ad-
verſarius dicit: tamen velut huic ſimulationi oblivionis
ignoſcam. Debet enim bonus advocatus pro rei ſalute
brevem negligentiæ reprehenſionem non pertimeſcere.
Videndum etiam [i], ſimul nobis plura aggredienda ſint, an
11 amolienda ſingula. Plura ſimul invadimus, ſi aut tam in-
firma ſunt [l], ut pariter impelli poſſint: aut tam moleſta,
ut pedem conferre cum ſingulis non expediat: tum enim
toto corpore [m] obnitendum [n], et, ut ſic dixerim, directa [o]
12 fronte pugnandum eſt. Interim, ſi reſolvere ex parte di-
verſa dicta difficilius erit, noſtra argumenta cum adverſa-
riorum argumentis conferemus: ſi modo, hæc ut valen-
tiora videantur, effici poterit. Quæ vero turba valebunt,
diducenda erunt: ut, quod paullo ante dixi, *Heres eras, et*
pauper, et magna pecunia appellabaris a creditoribus, et of-
fenderas [p], *et mutaturum tabulas teſtamenti ſciebas.* Urgent
13 univerſa. At [q], ſi ſingula quæque diſſolveris, jam illa
flamma, quæ magna congerie convaluerat, diductis, qui-
bus alebatur, concidet: UT, ſi vel maxima flumina in ri-
vos diducantur, qualibet tranſitum præbent. Itaque [r]
propoſitio quoque ſecundum hanc utilitatem acommoda-
bitur, ut ea nunc ſingula oſtendamus, nunc complectamur
14 univerſa. Nam interim quod pluribus collegit adverſa-
rius, ſatis eſt ſemel proponere: ut, ſi multas cauſſas faci-
endi, quod arguit, reo dicet [s] accuſator fuiſſe: nos, non
enumeratis ſingulis, ſemel hoc intuendum negemus, quia
non, quiſquis cauſſam faciendi ſceleris habuit, et fecerit.
15 Sæpius tamen [t] accuſatori congerere argumenta, reo diſ-

[h] tantum G. [i] an *inſ.* Jenſ. [l] *om. id.* [m] corde G. [n] enitendum Jenſ. [o] detecta *id.* [p] cum cujus heres eras *inſ.* G. *gloſſam puto.* [q] ut Jenſ. et G. [r] Ita prop. quæ G. [s] dicit G. [t] autem Jenſ.

ubi *actionis quæſtio* vocatur, componere. Quin verba, quæ hic mox ſequuntur, ſatis hoc declarant, *quæ neque negari, neque defendi,* neque transferri *poſſunt:* item ea, quæ poſuit ſ. 4. *aut negandum, aut defendendum, aut* transferendum.

12. *hæc ut valentiora*] Noſtra nimirum: non opus eſt hic monere, quoties boni ſcriptores *hoc* ad remotius referant. Sic noſter tum alias, tum 6, 1, 9.

ſolvere expediet. Id autem, quod erit ab adverſario dic-
tum, quo modo reſutari debeat, intuendum eſt. Nam, ſi
erit palam falſum, negare ſatis eſt: ut pro Cluentio Ci-
cero, *eum, quem dixerat accuſator epoto poculo concidiſſe, ne-
gat eodem die mortuum.* Palam etiam contraria, et ſuper- 16
vacua, et ſtulta reprehendere, nullius eſt artis: ideoque
nec rationes eorum, nec[u] exempla tradere neceſſe eſt. Id
quoque (*obſcurum* vocant) quod ſecreto, et ſine teſte, aut
argumento dicitur factum, ſatis natura ſua infirmum eſt;
ſufficit enim, quod adverſarius non probat: item, ſi ad 17
cauſſam non pertinet. Eſt tamen interim oratoris efficere,
ut quid aut contrarium eſſe, aut a cauſſa diverſum, aut
incredibile, aut ſupervacuum, aut noſtræ potius cauſſæ vi-
deatur eſſe conjunctum. *Objicitur Oppio, quod de militum
cibariis detraxerit*: aſperum crimen: ſed[x] contrarium oſ-
tendit Cicero, quia iidem accuſatores objecerint[z] Oppio,
quod is voluerit exercitum largiendo corrumpere. *Teſtes* 18
in Cornelium accuſator lecti a tribuno codicis pollicetur: facit
hoc Cicero ſupervacuum, quia idem[a] fateatur ipſe. *Petit
accuſationem in Verrem Quintus Cæcilius, quod fuerat quæ-
ſtor ejus*: ipſum Cicero ut pro[b] ſe videretur effecit[c]. Ce- 19
tera, quæ proponuntur, communes locos habent. Aut
enim *conjectura* excutiuntur, an vera ſint; aut *finitione*, an
propria; aut *qualitate*, an inhoneſta, iniqua, improba, in-
humana, crudelia, et cetera, quæ ei generi accidunt. Ea- 20
que non modo in propoſitionibus aut rationibus, ſed in
toto genere actionis, intuenda, An ſit *crudelis?* ut Labie-
ni in Rabirium lege perduellionis; *Inhumana?* ut Tube-
ronis Ligarium exſulem accuſantis, atque id agentis, ne
ei Cæſar ignoſcat; *Superba?* ut in Oppium ex epiſtola
Cottæ reum factum. Proinde[d] *præcipites, inſidioſæ, impo-
tentes* deprehenduntur. Ex quibus tamen fortiſſime inva- 21
ſeris, quod eſt aut omnibus periculoſum, ut dicit Cicero pro
Tullio[e], *Quis hoc ſtatuit umquam, aut cui concedi, ſine ſummo
omnium periculo, poteſt, ut eum jure potuerit occidere, a quo*

[u] *om.* Jenſ. [x] id *inſ.* G. Jenſ. [z] objecerunt *iid.* [a] *om.* G. Jenſ. [b] provideretur G. [c] efficit Jenſ. [d] *Forte* perinde. [e] Rullio, Quis ergo Jenſ.

15. *diſſolvere*] Separatim ad ea reſpondere.

15. *pro Cluentio*] c. 60. *Nego illum adoleſcentem, quem ſtatim epoto poculo mortuum eſſe dixiſtis, omnino illo die eſſe mortuum: magnum et impudens mendacium!*

17. *contrarium*] i. e. contradictorium, ut mox ſ. 17.

18. *lecti a tribuno codicis*] Explicavimus ſupra 4, 4, 8. Add. mox ſ. 26. et infra 10, 5, 13.

metuisse se dicat, ne ipse posterius occideretur? aut ipsis judicibus, ut pro Oppio monet pluribus, *ne illud actionis genus*
22 *in equestrem ordinem admittant.* Nonnumquam tamen quædam bene contemnuntur, vel tamquam levia, vel tamquam ad caussam nihil pertinentia. Multis hoc locis facit Cicero. Sed hæc simulatio interim hucusque procedit, ut, quæ dicendo refutare non possumus, quasi fastidiendo calcemus.
23 Quoniam vero maxima pars eorum similibus constat, rimandum erit diligentissime, quid sit in quoque, quod assumitur, dissimile. Id [f] *in jure* facile deprehenditur. Est enim scriptum de rebus utique diversis, tantoque magis ipsarum rerum differentia potest esse manifesta. Illas vero *similitudines*, quæ ducuntur ex mutis animalibus, aut
24 inanimis, facile est eludere. *Exempla* rerum varie tractanda sunt, si nocebunt: quæ si vetera [g] erunt, fabulosa

[f] *om.* Jens. [g] vera Jens. *et putat Regius* vetera *esse a Correctoribus.*

22. *quædam bene contemnuntur*] Cic. pro Rosc. Amer. c. 29. *Quæ mihi iste visus est ex alia oratione declamare, quam in alium reum commentaretur; ita neque ad crimen parricidii, neque ad eum, qui caussam dicit, pertinebant. De quibus quoniam verbo arguit, verbo satis est negare.*

23. *maxima pars eorum*] Ea, quæ ab adversario dicuntur, maximam partem constant similibus: non his modo, quæ proprie ita dicuntur, atque exemplis, ut video accipere quosdam: sed quatenus omnis juris ad factum, definiendi ad definitionem, assumtionis denique omnis ad propositionem, applicatio similitudine quadam et convenientia constat; qua similitudine et convenientia refutata, omnis quoque argumentorum vis perit. Hoc ita se habere inde cogitur, quod *maximam partem* iis constare docet Fabius, ac ipse deinde non *similitudines* modo proprie dictas, et *exempla*, sed ante hæc *jus* et *scriptum*; post, *judicata* etiam commemorat.

23. *facile est eludere*] Hoc vel Populiæ M. F. dicto constat: *quæ miranti cuidam, quid esset, quapropter aliæ bestiæ nunquam marem desiderarent, nisi cum prægnantes vellent fieri? respondit, Bestiæ enim sunt!* apud Macrob. 2, 5. extr. Itemque Reginæ viduæ, quam turturis viduatæ exemplo vel laudare aliquis vel admonere cum vellet, ab ea audivit, *Quin tu passeres mihi narras!*

24. *quæ si vetera erunt*] Pendet animus inter duas lectiones, alteram a Regio propositam, quæ sola transpositione, blandissimo utique remedio, constat, (*vera* enim fuisse in libris jam indicatum supra est) et ita habet, *Quæ si dubia erunt, fabulosa dicere licebit; sin vera, maxime quidem dissimilia.* Altera hæc est, proxime ad probatam Obrechto Burmannoque accedens, nec ipsa destituta auctoritate, *Quæ si vetera erunt, fabulosa dicere licebit*; (ob id ipsum nempe, quod sunt vetera) *si indubia*, (vel quod recentis memoriæ, vel quod gravibus ex antiquitate testibus nituntur) *maxime quidem dissimilia.* Et nunc magis fere hoc placet: credo, quia posteriore loco posui: receptæ profecto lectioni anteponendum ita mihi videtur, ut ea quæ satis certa esse judico.

dicere licebit; five[h] dubia, maxime quidem diffimilia.
Neque enim fieri poteft, ut paria fint omnia: ut, fi Nafica
poft occifum Gracchum defendatur exemplo Ahalæ[i], a quo
Melius[k] eft interfectus; *Melium regni affectatorem fuiffe;*
a Graccho leges modo latas effe populares: Ahalam magiftrum
equitum fuiffe; Naficam privatum effe, dicatur. Si defecerint 25
omnia, tum videndum erit, an obtineri poffit, ne illud qui-
dem recte factum. Quod de exemplis, idem etiam *de judi-*
catis obfervandum. Quod autem pofui, referre, *quo* quidque
modo accufator dixerit, huc pertinet, ut, fi eft minus effica-
citer elocutus[l], ipfa ejus verba ponantur; fi acri et vehe-
menti fuerit ufus oratione, eamdem rem noftris verbis mi-
tioribus proferamus: ut Cicero pro Cornelio, *Codicem atti-* 26
git: et protinus cum quadam defenfione: ut, fi pro *luxuriofo*
dicendum fit, *Objecta eft paullo liberalior vita.* Sic et pro
fordido parcum, pro *maledico liberum* dicere licebit. Uti- 27
que numquam committendum eft, ut adverfariorum dicta
cum fua confirmatione referamus, aut etiam loci[m] alicu-
jus exfecutione adjuvemus, nifi cum eludenda[n]: *Apud*
exercitum mihi fueris, inquit; tot annis[o] *forum non attige-*
ris; abfueris tam diu; et, cum tam longo intervallo veneris,
cum iis, qui in foro habitarunt, [p] *dignitate contendas?* Præ- 28
terea in[q] contradictionibus interim totum crimen exponi-
tur, ut Cicero pro Scauro contra Boftarem[r] facit, velut
orationem diverfæ partis imitatus: aut pluribus propofi-
tionibus junctis, ut pro Vareno, *Cum iter per agros et loca*
fola faceret cum Populeno, in familiam Anchariarum inci-
diffe dixerunt, deinde Populenum occifum effe, illico Varenum
vinctum adfervatum[s], *dum hic oftenderet, quid de eo fieri*
vellet. Quod eft utique faciendum[t], fi erit incredibilis
rei ordo, et[u] ipfa expofitione fidem perditurus. Interim 29
per partes diffolvitur, quod contextu[x] nocet: et plerum-
que id eft tutius. Quædam contradictiones natura funt

[h] fin dubia *quidam MSS. et edd. ap. Burm.* fi indubia *al. ap. eundem.* [i] Naalæ G. alæ Jenf. [k] M. Ælius G. [l] locutus Jenf. [m] joci *id.* [n] eluenda G. [o] annos G. [p] de *inf.* G. Jenf. [q] de G. [r] Bofcarem G. Jenf. [s] obfervaffet Jenf. [t] *om.* G. Jenf. [u] ex G. [x] contextum G.

25. *Quod autem pofui*] Supra f. 4.

25. *verbis mitioribus*] Hæc eft illa *derivatio verborum*, ille ὑποκορισμὸς, de quo ad 3, 7, 25.

26. *Codicem attigit*] Vid. fupra f. 18.

27. *Apud exercitum*] Servius dixerat, indignum effe, Murænam, qui abfens fuiffet, fibi in Confulatu mandando præferri, qui Roma non difcefferit. Hoc crimen augendo et exfequendo eludit Cicero c. 9.

ſingulæ : id exemplis non eget. *Communia* bene apprehenduntur, non tantum, quia utriúſque ſunt partis, ſed, quia plus proſunt reſpondenti. Neque enim pigebit, quod ſæpe monui, referre. COMMUNE qui prior dicit,
30 contrarium facit [z]. Eſt enim contrarium, quo adverſarius bene uti poteſt. *At enim non veri ſimile eſt tantum ſcelus M. Cottam eſſe commentum. Quid? hoc veri ſimile eſt tantum ſcelus Oppium eſſe conatum?* Artificis autem eſt, invenire in actione adverſarii, quæ inter ſemet ipſa pugnent, aut pugnare videantur : quæ aliquando ex rebus ipſis manifeſta ſunt : ut in cauſſa Cæliana : *Clodia aurum ſe Cælio commodaſſe dicit, quod ſignum magnæ familiaritatis eſt; venenum ſibi paratum, quod ſummi odii argumentum eſt.*
31 Tubero Ligarium accuſat, *quod is in Africa fuerit*; *et queritur, quod ab eo ipſe in Africam non ſit admiſſus.* Aliquando vero præbet ejus rei occaſionem minus conſiderata ex adverſo dicentis oratio : quod accidit præcipue cupidis [a] ſententiarum, ut ducti occaſione dicendi non reſpiciant, quid dixerint, dum locum præſentem, non totam cauſſam
32 intuentur. Quid tam videri poteſt contra Cluentium, quam cenſoria nota? Quid tam contra eumdem, quam filium ab Egnatio corrupti judicii, quo Cluentius Oppia-
33 nicum circumveniſſet, crimine exheredatum? At hæc Cicero pugnare invicem oſtendit. *Sed tu, Acci* [b], *conſideres, cenſeo, diligenter, utrum cenſorium judicium grave velis eſſe, an Egnatii. Si Egnatii : leve eſt, quod cenſores de ceteris ſubſcripſerunt. Ipſum enim Egnatium, quem tu gravem eſſe*

[z] facit—contr. *om.* Jenſ. [a] cupiditas Jenſ. *Forte* cupiditate. [b] Atti G. Jenſ.

29. *quod ſæpe monui, referre*] Quod ſæpe præcepi his, qui me audirent, et, quoties aliquis eorum in ea re peccaſſet, monui, hoc etiam huc in literas referre non gravabor. Nam in ipſo hoc opere ſæpe certe non monuit. Dixit tamen aliquid de proœmio communi 4, 2, 71.

30. *quæ inter ſemet ipſa pugnent*] Exemplis Ciceronianis pro Cælio c. 21. 23. et pro Ligario c. 3. addi poteſt indicatus a Pareo locus Apuleii, apol. p. 136. ſq. ed. Scip. Gent. *Nonne vos puditum eſt frivola et inter ſe repugnantia ſimul promere, et utraque tamen reprehendere? Annon contraria accuſatis? peram et baculum ob auctoritatem : carmina et ſpeculum, ob hilaritatem : unum ſervum, ut deparci, tres libertos, ut profuſi.* Sed obiter illud monendum, ſapientem judicem hic facile ſibi fucum fier non paſſurum, cum contrariis vitiis homines indulgĕre per vices, quin eodem tempore, ſoleant, cum inconſtantes eſſe, cum diverſis conſiliis pro parvi temporis diverſitate uti, e. i. g. a.

33. *Cicero—oſtendit*] Locus eſt totus legendus c. 48.

vis, ex[c] *ſenatu ejecerunt. Sin autem cenſorium, hunc ipſum
Egnatium, quem pater cenſoria ſubſcriptione*[d] *exheredavit,
cenſores in ſenatu, cum patrem ejicerent*[e], *retinuerunt.* Illa 34
magis vitioſe dicuntur, quam acute reprehenduntur, *ar-
gumentum dubium* pro neceſſario, *controverſum* pro con-
feſſo, *commune*[f] pro proprio, *vulgare*, *ſupervacuum*[g], *conſti-
tutum contra fidem.* Nam et illa accidunt parum cautis,
ut crimen augeant, quod probandum eſt; de facto diſpu-
tent, cum de auctore quæratur; impoſſibilia aggredian-
tur; pro effectis relinquant vix dum inchoata; de homi-
ne dicere, quam de cauſſa malint; hominum vitia[h] rebus 35
aſſignent, ut, *ſi quis decemviratum accuſet, non Appium*;
manifeſtis repugnent[i]; dicant, quod aliter accipi poſſit;
ſummam quæſtionis non intueantur; non ad propoſita re-
ſpondeant: quod unum aliquando recipi poteſt, cum ma-
la cauſſa adhibitis extrinſecus remediis tuenda eſt, ut, *cum
peculatus reus Verres, fortiter et induſtrie tuitus*[l] *contra pira-
tas Siciliam dicitur.* Eadem adverſus contradictiones no- 36
bis oppoſitas præcepta ſunt: hoc tamen amplius, quod
circa eas multi duobus vitiis diverſis laborant. Nam qui-
dam etiam in foro tamquam rem moleſtam et odioſam præ-
tereunt: et[m] iis plerumque, quæ compoſita domo attule-
runt, contenti, ſine adverſario dicunt: et ſcilicet[n] multo
magis in ſcholis, in quibus non ſolum contradictiones
omittuntur, verum etiam materiæ ipſæ ſic plerumque fin-
guntur, ut nihil dici pro parte altera poſſit. Alii dili- 37

[c] de G. [d] ſuppræſcriptione Jenſ. [e] ejeciſſent G. rejeciſſent Jenſ.
[f] pluribus *inſ.* G. pro pluribus *inſ.* Jenſ. [g] ſervis *inſ.* G. Jenſ. *quod a* ſe-
rius *aliorum ap. Burm. non diſtat.* [h] vitam *iid.* [i] pugnant, dicent Jenſ.
[l] tutatus G. [m] Etenim G. Jenſ. [n] ſi licet Jenſ.

33. *cenſoria ſubſcriptione*] Eſt, credo, luſus in hac formula. *Subſcribere* dicuntur cenſores, cum in tabulis ſub nomine civis, quem notarunt, cauſam notæ vel animadverſionis ſuæ ſubſcribunt; unde circa hunc ipſum locum *ſubſcriptionem* ſæpe pro ipſa nota ponit Tullius. Egnatius, ſenex delirus, levis, et parum ſibi conſtans, notatus ipſe a cenſoribus, cenſuram in filium ſuum exercet, et exheredationi cauſam *ſubſcribit* &c.

34. *commune pro proprio*] Non contemnendum videtur illud *pluribus*: efficit certe adpoſitum, ne *commune* eo intellectu ſumatur, quo ante paullo ſ. 29.

34. *ſupervacuum*] *Serius* illud, quod libri quidam hic ſubjungunt, gloſſa forte eſt, exemplum certe, *ſupervacui.* Quæ enim *ſero*, cum tempus et opportunitas præteriit, fiunt, dicuntur, illa ſupervacua: nota puellæ fabula, quæ, ut vis videri poſſet, quod ab amatore ante aliquot dies paſſa fuerat, *Quid ſi*, inquit, *jam clamores tollam?*

35. *tuitus Siciliam*] Hortenſii argumentum, quod divine repellit libri quinti principio Tullius.

gentia lapſi, verbis etiam vel ſententiolis omnibus reſpondendum putant, quod eſt et infinitum, et ſupervacuum[o]: non enim cauſſa reprehenditur, ſed actor: quem ego ſemper videri malim ſic diſertum, ut, ſi dixerit, quod rei proſit[p], ingenii credatur laus eſſe, non cauſſæ: ſi[q] forte
38 quod[r] lædat, cauſſæ, non ingenii culpa. Itaque illæ reprehenſiones, aut obſcuritatis, qualis *in Rullum* eſt[s]; aut infantiæ in dicendo, qualis *in Piſonem*; aut[t] inſcitiæ rerum verborumque, et inſulſitatis etiam, qualis *in Antonium* eſt, accommodantur[u] juſtis odiis: ſuntque utiles ad conciliandum iis, quos inviſos facere volueris, odium.
39 Alia reſpondendi patronis ratio: et aliquando tamen eorum non *oratio* modo, ſed *vita* etiam, *vultus* denique, *inceſſus, habitus* recte incuſari ſolet: ut adverſus Quintium Cicero, non hæc ſolum, *ſed ipſam etiam prætextam demiſſam ad talos*, inſectatus[x] eſt. Preſſerat enim turbulentis
40 concionibus Cluentium Quintius. Nonnumquam elevandæ invidiæ gratia, quæ aſperius dicta ſunt, eluduntur: ut a Cicerone Triarius. Nam[z], cum Scauri columnas per urbem plauſtris[a] vectas eſſe dixit, *Ego porro*, inquit, *qui Albanas habeo columnas, clitellis eas apportavi.* Et magis hoc in accuſatores conceſſum eſt, quibus conviciari ali-

[o] ſuperiora Jenſ. *male.* [p] profuerit G. Jenſ. [q] quando *inſ.* Jenſ. [r] non G. Jenſ. [s] fuit, inf. Jenſ. [t] *om.* G. *id.* [u] ut *inſ. id.* [x] ſectatus G. [z] *om.* G. [a] paluſtris Jenſ.

37. *ego ſemper videri malim*] Hoc vult: Si mihi cauſa tuenda ſit, malim actorem, qui contra me dicat, judicibus ſic videri diſertum, ut, quæ juvant ipſius cauſam, ab ingenio ipſius; quæ lædunt, ab ipſa cauſa profecta arbitrentur. Sic enim vehementer malam putabunt cauſam, quæ ne iſto quidem ingenio ornari poſſit. Ita contra ea pro Patrono eſt, non ipſum ingenioſum judicibus, ſed cauſam ipſius bonam videri. Sæpius hoc inculcat Fabius, ne auram et ventum laudis dum captant adoleſcentes, cauſam prodant.

38. *in Rullum*] 2, 5. Nimirum cauſæ intererat, Rullum hominem ſtolidum ac vanum videri. Nimis lepida ſunt verba, quam ut prætermitti poſſint: *Explicat orationem ſane longam, et verbis valde bonis. Unum erat, quod mihi vitioſum videbatur, quod tanta ex frequentia inveniri nemo potuit, qui intelligere poſſet, quid diceret. Hoc ille utrum inſidiarum cauſſa fecerit, an hoc genere eloquentiæ delectetur, neſcio. Tamen, ſi qui acutiores in concione ſteterant, de lege agraria neſcio quid voluiſſe eum dicere, ſuſpicabantur.* Piſoni c. 1. *tarditatem ingenii, ſtuporem, debilitatemque linguæ* objicit. In Philippica altera multa paſſim in ſtuporem Antonii circa artem rhetoricam, præſertim c. 17.

39. *adv. Quintium*] Tribunum plebis c. 40. *Facite, ut non ſolum mores ejus, et arrogantiam, ſed etiam vultum atque amictum, atque illam uſque ad talos demiſſam purpuram recordemini.*

quando patrocinii fides cogit. Illa vero adverſus omnes 41
et recepta, et non inhumana [b] conqueſtio, ſi callide quid
tacuiſſe, breviaſſe, obſcuraſſe, diſtuliſſe dicuntur. De-
fenſionis quoque permutatio reprehenditur ſæpe, ut [d] At-
tius adverſus Cluentium, Æſchines adverſus Cteſiphon-
tem facit: cum ille Ciceronem lege uſurum modo, hic
minime de lege dicturum Demoſthenem queritur. De- 42
clamatores vero in primis ſunt admonendi, ne contradic-
tiones eas ponant, quibus faciIlime reſponderi poſſit; neu
ſibi ſtultum adverſarium fingant. Facimus autem, quod
maxime uberes loci, popularesque ſententiæ naſcuntur,
materiam dicendi nobis, quo [e] volumus, ducentibus: ut
non ſit inutilis ille verſus,

Non male reſpondit, male enim prior ille rogarat.

Fallet hæc nos in foro conſuetudo, ubi adverſario, non ipſi 43
nobis reſpondebimus. Aiunt Accium [f] interrogatum, cur
cauſſas non ageret, cum apud eum in tragœdiis tanta vis
eſſet optime reſpondendi [g], hanc reddidiſſe rationem, *quod
illic ea dicerentur, quæ ipſe vellet, in foro dicturi adverſarii
eſſent, quæ minime vellet.* Ridiculum eſt ergo in exercita- 44
tionibus, quæ foro præparantur, prius cogitare, quid re-
ſponderi, quam quid ex diverſo dici poſſit. Et bonus
præceptor non minus laudare diſcipulum debet, ſi quid
pro diverſa, quam ſi quid pro ſua parte acriter excogita-
vit [h]. Rurſus aliquid in ſcholis permittendum ſemper, 45
in foro raro. Nam loco a petitore primo contradictione
uti quî poſſumus, ubi vera res agitur, cum adverſarius ad-
huc nihil dixerit? Incidunt tamen plerique in hoc vitium 46
vel conſuetudine declamatoria, vel etiam cupiditate di-
cendi: dantque de ſe reſpondentibus venuſtiſſimos luſus,
cum modo, *ſe vero nihil dixiſſe, neque tam ſtulte dicturos*;
modo, *bene admonitos ab adverſario, et agere gratias, quod
adjuti ſint,* jocantur; frequentiſſime vero, id quod firmiſ-
ſimum eſt, *numquam iis reſponſurum adverſarium fuiſſe, quæ
propoſita non eſſent, niſi illa ſciret vera eſſe, et ad fatendum
conſcientia eſſet impulſus:* ut pro Cluentio Cicero, *Nam hoc* 47

[b] humana *id.* [c] acuiſſe Jenſ. accuiſſe G. [d] ſicut Appius Jenſ. [e] quod G. [f] Attium G. [g] *om.* Jenſ. *Sic nimirum,* tanta vis eſſet? optime reddidiſſe &c. [h] *Sic* G. excogitarit *al.*

41. *Attius adv. Cluentium*] Locum ipſum ex c. 52. mox ſ. 47. proferet Fabius. Æſchinis querela eſt in ipſo procemio.

47. *pro Cluentio*] c. 52. ut modo dictum.

persæpe dixisti[i], *tibi sic renuntiari, me habere in animo caussam hanc præsidio legis defendere: itane est? ab amicis imprudentes videlicet prodimur? et est nescio quis de iis, quos amicos nobis arbitramur, qui nostra consilia ad adversarium deferat? Quisnam hoc tibi renuntiavit? quis tam improbus fuit? cui ego autem narravi? Nemo (ut opinor) in
48 culpa est: nimirum tibi istud lex ipsa renuntiavit.* At quidam, contradictione non contenti, totos etiam locos explicant, *Scire se hoc dicturos adversarios, et ita persecuturos.* Quod factum venuste nostris temporibus elusit Vibius Crispus, vir ingenii jucundi et elegantis, *Ego vero*, inquit,
49 *ista non dico: quid enim attinet illa bis dici?* Nonnumquam tamen aliquid simile contradictioni poni potest, si quid ab adversario testationibus comprehensum in advocationibus jactatum sit[l]; respondebimus enim rei ab illis dictæ, non a nobis excogitatæ: aut, si id genus erit caussæ, ut proponere possimus certa, extra quæ dici nihil possit: ut, cum res furtiva in domo deprehensa sit, dicat necesse est reus, aut *se*[m] *ignorante illatam*, aut *depositam apud se*, aut *donatam sibi*: quibus omnibus, etiam si proposita non sint,
50 responderi potest. At in scholis recte et[n] contradictionibus occurremus, ut in utrumque locum, id est primum et secundum, simul exerceamur. Quod nisi fecerimus, numquam utemur contradictione: non enim erit, cui respon-
51 deamus. Est et illud vitium, nimium soliciti, et circa omnia momenta luctantis. Suspectam enim facit judici caussam, et frequenter, quæ statim dicta omnem[o] dubitationem sustulissent, dilata ipsis præparationibus fidem perdunt, quia patronus et aliis crediderit opus fuisse. Fidu-

[i] dixi Jens. dixit G. [l] *om.* G. Jens. [m] si G. [n] plenaribus *ins.* G. Jens. *et al. ap. Burm.* V. N. [o] communem G.

49. *testationibus—jactatum*] *Testationes* esse absentium testium consignata testimonia jam supra 5, 7, 33. indicatum est. Has igitur testationes jam in manu habet litigator, de his jactari potest inter ejus advocatos ante ipsam caussæ dictionem, et sic pervenire ejus notitia ad adversarium.

50. *recte et contradictionibus*] In voce *plenaribus*, quam hic inseri monuimus, latet aliquid, quod deesse hic sentio; quomodo elocutus sit Fabius, dicere non facile est. Hoc vult, in schola contradictionibus fictis quoque occurrendum esse, ut ita exercitati, etiam cum deinde in foro secundo loco dicendum ac respondendum est, non deprehendantur. *Velitaribus* in scriptura veteri totidem lineis constat, quot *plenaribus*: illud tam commodum esset huic loco, quam hoc absonum est. Hariolari certe fraudi nobis non fuerit.

ciam igitur orator præ ſe ferat, ſemperque ita dicat, tam-
quam de cauſſa optime ſentiat. Quod (ſicut omnia) in 52
Cicerone præcipuum eſt. Nam illa ſumma cura ſecurita-
tis eſt ſimilis, tantaque in oratione auctoritas, ut proba-
tionis locum obtineat, dubitare nobis non audentibus.
Porro, qui ſcierit, quid pars adverſa, quid noſtra habeat
valentiſſimum, facile judicabit, quibus maxime rebus vel
occurrendum ſit, vel inſtandum. Ordo quidem in parte 53
nulla minus affert laboris. Nam, ſi agimus, noſtra con-
firmanda ſunt primum: tum, quæ noſtris opponuntur, re-
futanda. Si reſpondemus, prius incipiendum eſt a refu-
tatione. Naſcuntur autem ex his, quæ contradictioni op- 54
poſuimus, aliæ contradictiones, euntque interim longius:
UT gladiatorum manus, quæ ſecundæ vocantur, fiunt et
tertiæ, ſi prima ad evocandum adverſarii ictum prolata
erat [p]: et quartæ, ſi geminata captatio eſt, ut bis [q] cavere,
bis repetere oportuerit. Quæ ratio et ultra ducit. Sed 55
illam [r] etiam, quam ſupra oſtendi, ſimplicem ex affectibus
atque ex affirmatione ſola probationem recipit refutatio;
qualis eſt illa Scauri, de qua ſupra dixi: quin neſcio, an
etiam frequentior, ubi quid negatur. Videndum præci-
pue utrique parti, ubi ſit rei ſumma. Nam fere accidit, 56
ut in cauſſis multa dicantur, de paucis judicetur. In his
probandi refutandique ratio eſt, ſed adjuvanda viribus di-

[p] erit Jenſ. [q] etiam *inſ.* G. Jenſ. [r] *Sic Ald. Steph. et al. ap. Bur. ipſe et rel.* illa.

54. *gladiatorum manus*] Ictus certi generis, aut motus minimum hic et 9, 1, 20. hac appellatione notari, apertum eſt, et firmavit hanc notionem Lipſius Sat. 2, 20. jam Burmanno hic laudatus, qui et ipſe aliquot loca de divite penu ſua attulit. Sed nondum tamen hic locus ſatis omnibus forte perſpicuus eſt. Tentabimus illum hypotheſi quadam reddere planiorem. Ponimus igitur *primam manum* in ludo gladiatorio dictam eſſe, qua gladiator cavet ictum adverſarii atque depellit; *ſecundam*, qua adverſarium ipſe petit: quia prius eſt, humanius, juſtius, tueri corpus ſuum; alterum, alienum ferire. Jam, quæ alioquin *ſecunda manus* erat, fiet *tertia* numero, reſpectu ejus, qui prior vibratione quadam armorum, quæ ita *prima* fuit *manus*, ictum adverſarii evocavit, quem deinde *ſecunda manu* depulit: ſed eadem fiet *quarta* ordine, ſi evitato *tertia manu* ictu adverſarii ſecundo, jam repetendi illius opportunitas eſt: ita poteſt *quinta* fieri, et *ſexta*, et deinceps. Eadem ratione ſuccedere ſibi objectiones et reſponſiones, uno verbo *contradictiones* poſſunt: *replicationem, duplicationem, triplicationem*, et ſic deinceps, poſſis vocare ex diſciplina ICtorum, v. g. Ulpiani l. 2. π. de exceptionibus.

55. *ſupra oſtendi*] 5, 12, 12. De Scauri autem refutatione ibid. ſ. 10.

centis, et adornanda. Quamlibet enim ſint ad docendum [s], quod volumus, accommodata, tamen erunt infir-
57 ma, niſi majore quodam oratoris ſpiritu impleantur. Quare et illi communes loci *de teſtibus, de tabulis, de argumentis*, aliiſque ſimilibus, magnam vim animis judicum afferunt; et hi proprii, quibus factum quodque laudamus, aut contra, *juſtum* vel *injuſtum* docemus, *majus* aut *minus*, *aſperius* aut *mitius*. Ex his autem alii ad comparationem [t] ſingulorum argumentorum faciunt, alii ad plurium, alii
58 ad totius cauſſæ inclinationem. Ex quibus ſunt, qui [u] præparent animum judicis; ſunt, qui [u] confirment. Sed præparatio quoque aut confirmatio aliquando totius cauſſæ eſt, aliquando [v] partium, et perinde [x], ut cuique conve-
59 niunt, ſubjicienda. Ideoque miror [y] inter duos diverſarum ſectarum velut duces non mediocri contentione quæſitum, *Singuliſne quæſtionibus ſubjiciendi eſſent loci?* ut Theodoro placet: *An prius docendus judex, quam movendus?* ut præcipit Apollodorus: tamquam perierit hæc ratio media, et nihil cum ipſius cauſſæ utilitate ſit deliberandum. Hæc præcipiunt, qui ipſi non dicunt in foro: ut ACIES [z], a ſecuris otioſiſque compoſitæ, ipſa pugnæ
60 neceſſitate turbentur. Namque omnes fere, qui legem dicendi, QUASI quædam myſteria, tradiderunt, certis non inveniendorum modo argumentorum locis, ſed concludendorum quoque nos præceptis alligaverunt: de quibus breviſſime prælocutus [a], quid ipſe ſentiam, id eſt, quid clariſſimos [b] oratores feciſſe videam, non tacebo.

XIV. Igitur *enthymema* et *argumentum* ipſum, id eſt rem, quæ probationi alterius adhibetur, appellant, et argumenti elocutionem. Eam vero [c] dixi duplicem: *ex*

[s] *Sic emendavit Regius.* dicendum *al.* [t] probationem Jenſ. [u] quæ *id.* [v] aliqui G. [x] proinde G. Jenſ. [y] minor Jenſ. [z] artes G. Jenſ. *et plures ap. Bur. et intelliguntur ſane* Artes rhetoricæ. *Sed hic metaphora utitur Fabius.* [a] prolocutus G. [b] præclariſſimos G. Jenſ. [c] ut *inf.* G. Jenſ.

56. *oratoris ſpiritu impleantur*] Ineſt cum nave comparatio: quam non ſatis eſt eſſe habilem et bene ædificatam; ſpiritu vela implente opus eſt, ut procedat &c.

59. *tamquam perierit hæc*] Videtur imitatus illud Ariſtoteleum, quod retulimus ad 4, 2, 32.

60. *Quaſi quædam myſteria*] Affert hic de hoc uſu vocis quædam Burmannus, in primis Cic. de Orat. 1, 47. *Explicet nobis, et illa dicendi myſteria enuntiet.* Add. deinde 5, 14, 27.

XIV, 1. *dixi*] Supra 5, 10. pr. Illud pro Ligario eſt c. 6. pro Milone autem poſterius c. 16, et prius c. 29.

consequentibus, quod habet propositionem, conjunctamque ei protinus probationem: quale pro Ligario, *Caussa tum*[d] *dubia, quod erat aliquid in*[e] *utraque parte, quod probari posset: nunc*[f] *melior ea certe judicanda est, quam etiam*[g] *Dii adjuverunt:* habet enim propositionem[h] probationemque[i], non habet conclusionem: ita est ille imperfectus syllogismus. *Ex pugnantibus* vero, quod etiam solum *enthymema* 2
quidam vocant, fortior multo probatio est. Tale est Ciceronis pro Milone, *Ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis.* Quod quidem 3
etiam aliquando multiplicari solet, ut est ab eodem, et pro eodem reo, factum, *Quem igitur cum omnium gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querela? quem jure, quem loco, quem tempore, quem*[k] *impune, non est ausus; hunc injuria, iniquo loco, alieno tempore, cum periculo capitis non dubitavit occidere?* Optimum autem videtur enthymematis 4
genus, cum proposito dissimili vel contrario ratio subjungitur: quale est Demosthenis, *Non enim, si quid umquam contra leges factum est, idque tu es imitatus, idcirco te convenit pœna liberari: quin*[l] *e contrario damnari multo magis. Nam ut, si quis eorum damnatus esset, tu hæc non scripsisses: ita, damnatus tu si fueris, non scribet alius.* *Epicherematos* 5
et quatuor et quinque et sex etiam factæ sunt partes a quibusdam; Cicero maxime quinque defendit, ut sit *propositio*, deinde *ratio* ejus, tum *assumtio*, et ejus *probatio*, quinta *complexio:* quia vero[m] interim et propositio non egeat rationis, et assumtio probationis, nonnumquam etiam complexione opus non sit, et quadripartitam, et tripartitam, et[n] bipartitam quoque fieri posse ratiocinationem. Mihi, et plurimis nihilo minus auctoribus, tres 6
summum[o] videntur. Nam ita se habet natura, ut sit, de quo quæratur, et per quod probetur: tertium adjici potest velut ex consensu duorum antecedentium. Ita erit

[d] tamen *iid.* [e] pro G. [f] etiam *inf.* G. [g] *om.* G. Jens. [h] rationem *iid.* [i] propositionemque G. [k] quem impune *om.* G. Jens. [l] sed *iid.* [m] *om.* G. [n] et bip. *om.* G. [o] solummodo G.

4. *Demosthenis*] Adv. Androtionem non procul ab initio p. m. 419. B. Οὐ γὰρ, εἴ τι πώποτε μὴ κατὰ τοὺς νόμους ἐπράχθη, σὺ δὲ τοῦτ' ἐμιμήσω· διὰ τοῦτ' ἀποφύγοις ἂν δικαίως, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ἁλίσκοιο· ὥσπερ γὰρ, εἴ τις ἐκείνων προήλω, σὺ ταῦτ' οὐκ ἂν ἔγραψας· οὕτως, ἂν σὺ νῦν δίκην δῷς, ἄλλος οὐ γράψει. Simile de eadem re enthymema Cic. Verr. 3, 89. *Si is, qui erit adductus in judicium,* &c.

5. *Cicero quinque*] Rhet. 1, 35. sqq. Quanquam non utitur hic epichirematos nomine, sed *ratiocinationem* vocat.

prima *intentio*, ſecunda *aſſumtio*, tertia *connexio*. Nam confirmatio primæ, ac ſecundæ partis exornatio, eiſdem
7 cedere poſſunt, quibus ſubjiciuntur. Sumamus autem ex Cicerone quinque partium exemplum. *Melius gubernantur ea, quæ conſilio reguntur, quam quæ ſine conſilio adminiſtrantur.* Hanc primam partem numerant: eam deinceps rationibus variis, et quam copioſiſſimis verbis approbari putant oportere. Hoc ego totum cum [p] ſua ratione unum puto: alioqui ſi ratio pars eſt, eſt autem varia ra-
8 tio, plures partes eſſe dicantur. Aſſumtionem deinde ponit, *Nihil autem omnium rerum melius, quam omnis mundus, adminiſtratur.* Hujus aſſumtionis quarto in loco jam porro inducunt probationem, de quo idem [q], quod ſupra, di-
9 co. Quinto inducunt loco complexionem, quæ aut id infert ſolum, quod ex omnibus partibus cogitur, hoc modo, *Conſilio igitur mundus adminiſtratur:* aut, unum in locum cum conduxerit breviter propoſitionem [r] et aſſumtionem, adjungit, quid [s] ex his conficiatur, ad hunc modum, *Quod ſi melius geruntur, quæ conſilio, quam quæ ſine conſilio adminiſtrantur; nihil autem omnium rerum melius, quam omnis mundus, adminiſtratur* [t]*: conſilio igitur mundus admi-*
10 *niſtratur.* Cui parti conſentio. In tribus autem, quas fecimus, partibus non eſt forma ſemper eadem, ſed una, in qua idem concluditur, quod intenditur. *Anima immor-*

[p] in G. Jenſ. [q] id G. [r] expoſ. G. Jenſ. [s] quod G. [t] regitur G.

6. *erit prima intentio*] Non ſatis commode eam, quæ *propoſitio* eſt Ciceroni, *intentionem* vocat. Eſt enim *intentio* probanda propoſitio, eſt materialiter (in dialecticis enim ſpinis verſamur) eadem quæ concluſio ſive complexio. Facit hoc admiſſum, ut deinde etiam ſ. 10—13. parum exquiſite rationes ſubducat.

10. *idem concluditur, quod intenditur*] Hic apparet, quod modo de vitioſa appellatione *intentionis* dictum eſt. Si tres ſunt partes epichirematis, quas conſtituit ſ. 6: ſi porro hic idem concluditur, quod intenditur, *aſſumtio* erit totum hoc, *Nam, quidquid ex ſe ipſo movetur, immortale eſt: anima autem ex ſe ipſa movetur*; quod ſane nemo dixerit. Commodius ergo ſupra ſ. 6. tres partes faceres, Fabi, (vel ſi quis nimium tibi licere in Fabium voluiſti) *propoſitionem, aſſumtionem, complexionem*, et hic diceres, interdum præponi, quod efficere epichiremate velimus, eamque *intentionem* vocari, neque, quantum ad rem, a complexione differre. Ut *rogatio* eſt, dum promulgatur, rogatur; *lex*, cum perrogata et perlata eſt: ſic *intentio*, cum primum profertur, *complexio* cum approbata eſt. Poteſt autem tuto interdum omitti *complexio*, cum *intentio* probata eſt, et v. v. Poteſt interdum *propoſitio* tanquam nota omnibus atque indubia præteriri, interdum *aſſumtio* &c.

talis est. Nam, quidquid ex se ipso movetur, immortale est: anima autem ex se ipsa movetur, immortalis igitur est anima. Hoc fit non solum in singulis argumentis, sed in totis caussis, quæ sunt simplices, et in quæstionibus. Nam et hæ 11 primam habent propositionem [u], *Sacrilegium commisisti, hominem* [v] *occidisti. Non, quisquis hominem occidit, cædis reus tenetur*: deinde rationem. Sed hæc est in caussis et quæstionibus longior, quam in singulis argumentis: et plerumque summa complexione [x], vel per enumerationem, vel per brevem conclusionem testantur, quid effecerint. In hoc genere propositio dubia est, de hac enim quæritur. Altera est complexio, non par intentioni, sed vim habens 12 parem, *Mors nihil ad nos: nam, quod est dissolutum, sensu caret: quod autem sensu caret, nihil ad nos.* In alio genere non eadem propositio est, quæ connexio [z]. *Omnia animalia meliora sunt, quam inanima; nihil autem melius est mundo, mundus igitur animal.* [Hic potest videri de re contentio] Potuit enim [a] sic constitui ratiocinatio, *Animal est mundus, omnia enim animalia meliora sunt, quam inanima.* Ceterum hæc [b] propositio aut confessa est, ut proxima; 13

[u] expos. G. Jens. [v] hom. occ. *om. iid.* [x] complexio G. [z] *Vid. not.* [a] *Forte leg.* etiam. [b] *Forte leg.* ceterum et: *vid. not.*

12. *Altera est complexio*] Hæc sectio tota parum digna Fabio, viro alias acutissimo. Argumentationes ipsæ bonæ, solennes quidem et philosophis quibusdam probatæ: sed, quæ de argumentandi ratione dicit, illa a dialecticis, et rhetoricis adeo rationibus nimis abhorrent. Qua de re in præfatione dicimus, et, quam hoc nihil obesse debeat ejus gloriæ, ostendimus. Neque vero non sunt hic quædam ab librariis corrupta, de quibus jam dicemus.

12. *Mors nihil ad nos*] In hac ratiocinatione an nihil erraverit Fabius, jam non disputo: sed ita partes ejus numerat. Intentio est, *Mors nihil ad nos*: assumtio, *Quod est dissolutum, sensu caret*: etenim diserte hanc assumtionem vocat mox s. 13. Complexio non par intentioni, sed parem vim habens, *quod sensu caret, nihil ad nos.* Interim nemo non, qui Aristotelice ratiocinari didicit, conclusionem hic desiderat, seu *complexionem connexionem-ve* malis, hujus sententiæ, Ergo *mors nihil ad nos.* Notemus hæc propter ea, quæ jam porro observanda sunt.

12. *Hic potest—contentio*] Nemo arbitror, dicere potest, quid sibi hæc verba, hoc quidem in loco, velint. Hariolor adnotamentum esse studiosi hominis, qui indicavit in margine id, quod modo nota proxima observatum est; usus his verbis, *Hic potest videri deee complexio* vel *connexio.* Hæc adnotatio in ipsum contextum intempestive, et loco paullo posteriore relata; *deesse* illud per compendium scriptum in *de re* mutatum; quo facto, cum *connexioni* vel *complexioni* locus non jam esset, *contentionem* aliquis Criticus substituit, idemque forte τὴν *etiam* post *potuit* in *enim* mutavit.

13. *Ceterum hæc propositio*] Multo facilior et Quinctilianea magis

aut probanda, ut, *Qui beatam vitam vivere*[c] *volet, philoſophetur, oportet:* non enim conceditur: cetera ſequi, niſi confirmata prima parte, non poſſunt. Eſt[d] et aſſumtio interim confeſſa, ut, *Omnes autem volunt beatam vitam vivere*[c]; interim probanda, ut illa, *Quod eſt diſſolutum, ſenſu caret:* cum, ſoluta corpore anima an ſit immortalis, vel
14 ad tempus certum maneat, ſit in dubio. Quam aſſumtionem alii *rationem* vocant, alii *epicherema*. *Epicherema*[e] autem nullo differt a ſyllogiſmis, niſi quod illi et plures habent ſpecies, et vera colligunt veris: Epicherematis frequentior circa credibilia eſt uſus. Nam, ſi contingeret ſemper controverſa confeſſis probare, vix eſſet in hoc ge-
15 nere uſus oratoris. Nam, quid ingenio eſt opus, ut dicas, *Bona ad me pertinent, ſolus enim*[f] *ſum filius defuncti, vel ſolus heres; cum jure bonorum poſſeſſio teſtati*[g] *ſecundum*
16 *tabulas teſtamenti detur, ad me igitur pertinent.* Sed, cum ipſa ratio in quæſtionem venit, efficiendum eſt certum id, quo[h] probaturi ſumus, quod incertum eſt: ut, ſi ipſa forte intentione dicatur, *Aut filius non es, aut non es legitimus, aut non es ſolus:* itemque[i], *Aut heres non es, aut juſtum teſtamentum non eſt, aut capere non potes, aut habes coheredes:* efficiendum eſt juſtum[k], propter quod bona[l] ad-
17 judicari nobis debeant. Sed tum eſt neceſſaria illa ſumma

[c] videre G. Jenſ. *ex ſacro ſermone monachis familiari.* [d] ut aſſ. G. Jenſ. *et al.* [e] *om.* G. *i. e. ſemel tantum ponit.* [f] *om.* G. [g] inteſtati G. Jenſ. [h] quod *omnes quod ſciam.* Quo *et* quod *etiam alias confunduntur ſæpiſſime.* [i] itaque G. [k] *Forte leg.* iſtud. [l] nobis adjudicata bona debeantur G.

fuerit oratio, ſi legamus, *Ceterum et propoſitio*; cui reſpondeat deinde, *eſt et aſſumtio:* id quod ſentient, credo, qui Fabianæ orationis uſu quodam et quaſi guſtu imbuti recordantur, illum ſæpius per copulativas particulas, poſita præſertim convinctione *et* in protaſi, ita inter ſe conjungere amare membra æque vel longius etiam diſſita. v. g. 3, 6, 27. *Eſt laus et operum*, in primis 6, 3, 39. *et a Cicerone* &c. Si quis tamen *hæc* retinere maluerit, ille quæret etiam, et forte inveniet, quomodo non abſurde ita dicere potuerit Fabius.

16. *quo probaturi ſumus*] Nemo non videt ſic legendum eſſe. *Id, quo probaturi ſumus*, eſt definitio *rationis:* hoc ſi in quæſtionem veniat, ante omnia certum efficiendum eſt. Nempe dormitant interdum etiam acres oculi, de attentione remittunt etiam diligentes: quam multa igitur nos fugerint?

16. *efficiendum eſt juſtum*] Quid *juſtum* ſibi hic velit, non exputo. Sed eorum, quæ in intentione adverſarii negata ſunt, unum quoddam *efficiendum* ſ. probandum a petitore eſt. Igitur ſuſpicor, *efficiendum eſt iſtud, propter quod bona nobis adjudicari debeant*, h. e. aut efficiendum *filium eſſe, aut legitimum, aut ſolum* &c.

connexio, cum intervenit oratio [m] largior. Aliquando
ſufficiunt intentio ac ratio, *Silent* [n] *leges inter arma, nec ſe
exſpectari jubent, cum ei, qui exſpectare velit, ante injuſta
pœna luenda ſit, quam juſta repetenda.* Ideoque id enthy-
mema, quod eſt ex conſequentibus, rationi ſimile dixe-
runt. Sed et ſingula quoque [o] interim [p] recte ponuntur:
ut ipſum illud, *Silent leges inter arma.* Et a ratione fas 18
eſt incipere, deinde concludere: ut ibidem, *Quod ſi duo-
decim tabulæ nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem,
ſi ſe telo defenderet, interfici impune voluerunt: quis eſt, qui,
quoquo modo quis interfectus ſit, puniendum putet?* Variat [q]
autem hic adhuc, et rurſus rationem tertio loco ponit,
cum videat, aliquando gladium nobis ad [r] *occidendum homi-
nem ab ipſis porrigi legibus.* Prioris autem partis duxit 19
ordinem, *Inſidiatori autem et latroni quæ poteſt inferri in-
juſta nex?* hæc intentio: *Quid comitatus noſtri, quid gladii
volunt?* hæc ratio: *Quos habere certe non liceret, ſi uti
illis nullo pacto liceret:* hæc ex intentione et ratione con-
nexio. Huic generi probationis tribus occurritur modis, 20
id eſt, per omnes partes. Aut enim expugnatur intentio,
aut aſſumtio, aut concluſio, nonnunquam omnia: [ſed [s]
hæc omnia tria ſunt.] Intentio expugnatur, *Jure occidi
eum, qui inſidiatus ſit.* Nam prima ſtatim pro Milone
quæſtio eſt, *an ſit ei fas lucem intueri, qui a ſe hominem ne-
catum eſſe fateatur.* Expugnatur aſſumtio omnibus iis, 21
quæ de refutatione diximus. Et ratio quidem nonnum-
quam eſt vera, cum ejus [t] propoſitio vera non ſit: interim
veræ propoſitionis falſa ratio eſt. *Virtus bonum eſt,* verum
eſt: ſi quis rationem ſubjiciat, *quod ea locupletes faciat,*
veræ intentionis falſa ſit ratio. Connexio aut vera nega- 22
tur, cum aliud colligit, quam id, quod ex prioribus confi-
citur: aut nihil ad quæſtionem dicitur pertinere. Non

[m] orator G. male. [n] enim *inſ.* Jenſ. [o] *om.* G. quæ Jenſ. [p] quæ *inſ.* G. [q] variant—ponunt—videant G. Jenſ. [r] ad occ. hom. *om.* G. Jenſ. [s] *Gloſſam aut adſumentum puto.* [t] et G.

17. *Silent leges*] Ex Miloniana c. 4.

19. *Prioris partis duxit ordinem*] Mirum eſt, quæ hic comminiſcantur interpretes: hoc dicit Fabius, In exemplo, quod jam proferetur, Cicero eam partem, quæ natura prior eſt, priore loco etiam collocavit, ordiniſque adeo ſupra ſ. 6. propoſiti rationem habuit, ſecus atque in proximo fecerat, ubi *ratio ſ. aſſumtio*, quæ ſecunda eſt ordine, tertio loco poſita.

20. *concluſio*] Contra concluſionem alias diſputare ineptum habetur. Sed vide, ut explicet hoc Fabius ſ. 22.

eſt vera, ſic, *Inſidiator jure occiditur: nam, qui curavit, ut vim afferat ut hoſtis, debet etiam ut hoſtis repelli: recte igitur Clodius, ut hoſtis, occiſus eſt.* Non utique. Nondum enim Clodium inſidiatorem oſtendimus: ſed ſit vera con-
23 nexio, *Recte igitur inſidiator, ut hoſtis, occiditur.* Nihil ad nos. Nondum enim Clodius inſidiator apparet. Sed, ut poteſt eſſe vera intentio[u] et ratio, et tamen falſa connexio:
24 ita, ſi illa falſa[x] ſunt, numquam eſt vera connexio. *Enthymema* ab aliis oratorius ſyllogiſmus, ab aliis pars dicitur ſyllogiſmi, propterea quod ſyllogiſmus utique concluſionem et propoſitionem habet, et per omnes partes efficit, quod propoſuit: enthymema tantum intenta intelligi
25 contentum ſit. Syllogiſmus talis, *Solum bonum virtus: nam id demum bonum eſt, quo nemo male[y] uti poteſt: virtute nemo male uti poteſt: bonum eſt ergo virtus.* Enthymema ex conſequentibus, *Bonum eſt virtus, qua nemo male uti poteſt.* Et contra, *Non eſt bonum pecunia: non enim bonum, quo quiſquam male uti poteſt: pecunia poteſt quis[z] male uti: non igitur*
26 *bonum eſt pecunia.* Enthymema ex pugnantibus, *An bonum eſt pecunia, qua quiſque poteſt male uti? Si pecunia, quæ eſt in argento ſignato, argentum eſt; qui argentum omne legavit, et pecuniam, quæ eſt in argento ſignato, legavit: argentum autem omne legavit: igitur et pecuniam, quæ eſt in argento, legavit:* habebit formam ſyllogiſmi. Oratori ſatis eſt dicere, *Cum argentum legaverit omne*[a], *pecuniam quoque lega-*

[u] connexio et t. f. intentio et rat. *conj. Regii, quam ſequuntur quidam al.* [x] *Sic* G. Jenſ. *et optimi quique MSS. atque editi.* Si illa vera ſunt, nunquam eſt falſa connexio *ex Regii correctione al. et ipſe Bur.* [y] malus G. [z] quiſque G. [a] omnem G. *Forte utrumque jungi debet,* cum arg. leg. omne, omnem pec. q. l.

23. *et tamen falſa connexio*] Si non recte inferatur nimirum, aut ſi, quod monetur §. 22. ad quæſtionem nihil pertineat.

23. *ſi illa falſa ſunt*] Poteſt quidem ſubjungi connexio ſ. concluſio vera materialiter, ut loquuntur, ſed non formaliter, ſive ob id vera, quia ſequatur ex præpoſitis. Turbavit hic interpretes, quod Ariſtotelicum præceptum ingeſſerunt, In recta argumentatione *ex veris falſum ſequi non poteſt.* Sed hoc non ponit hic Fabius; verum, quot modis falſa argumentatio eſſe poſſit, oſtendit.

24. *utique concluſ. et propoſ.*] Suſpicabar aliquando pro *concluſione* legendum *aſſumtionem*, quod concluſio neque ab enthymemate abeſſe poſſit: poſſit abeſſe *aſſumtio.* Sed, cum Fabius *intentionem* nonnunquam intelligat eam ipſam, quæ alio nomine eſt *concluſio*, id nempe, quod efficere vel firmare volumus, vid. ſ. 10; *aſſumtionem* autem pro *ratione* capiat ſeu *medio* Ariſtotelis *termino*; quæ duo utique in omni enthymemate adeſſe debent, propoſitio nempe probanda, et ea, per quam probatur: relinquuntur ex ipſius rationibus *concluſio* et *propoſitio*, quæ ab enthymemate abeſſe queant.

vit, quæ eſt in argento. Peregiſſe mihi videor ſacra tra- 27
dentium artes, ſed conſilio locus ſupereſt. Namque ego,
ut in [b] oratione ſyllogiſmo quidem aliquando uti nefas
non duco, ita conſtare totam, aut certe confertam eſſe ag-
greſſionum et enthymematum ſtipatione minime velim.
Dialogis enim et dialecticis diſputationibus erit ſimilior,
quam noſtri operis actionibus, quæ quidem inter ſe pluri-
mum differunt. Namque illi homines docti, et inter 28
doctos verum quærentes, minutius et ſcrupuloſius ſcru-
tantur omnia, et ad liquidum confeſſumque perducunt:
ut qui ſibi et inveniendi et judicandi vindicent partes,
quarum alteram τοπικὴν, alteram κριτικὴν vocant. Nobis ad 29
aliorum judicia componenda eſt oratio, et ſæpius apud
omnino imperitos, atque aliarum certe ignaros literarum
loquendum eſt; quos niſi et delectatione allicimus, et vi-
ribus trahimus, et nonnumquam turbamus affectibus: ip-
ſa, quæ juſta ac vera ſunt, tenere non poſſumus. Locu- 30
ples et ſpecioſa vult eſſe eloquentia: quorum nihil conſe-
quetur, ſi concluſionibus certis et crebris, et in unam
prope formam cadentibus conciſa, et contemtum [c] ex hu-
militate, et odium ex quadam ſervitute, et ex copia ſatie-
tatem, et ex amplitudine faſtidium tulerit. Feratur igitur 31
non ſemitis, ſed campis: non uti fontes anguſtis fiſtulis
colliguntur, ſed ut latiſſimi [d] amnes totis vallibus fluat, ac
ſibi viam, ſi quando non acceperit, faciat. Nam quid mi-
ſerius [e] legem illam, VELUT præformatas infantibus lite-
ras, perſequentibus, et, ut Græci dicere ſolent, QUEM
mater amictum dedit, ſolicite cuſtodientibus? Propoſitio [f] 32
ac concluſio ex [g] conſequentibus et repugnantibus [h], non
inſpiret? non augeat? non mille figuris variet ac verſet?
ut ea naſci, et ipſa provenire natura, non manu facta, et

[b] ſine ratione ſyll. qu. aliq. nefas duco G. [c] quaſi *inſ.* G. [d] beatiſſimi G. *et al. ap. Burm.* [e] illa miſ. lege—perſequentium—cuſtodientium G. Jenſ. [f] Quis non inſpiret *omiſſis reliquis ex Vallæ libro conj. Burm.* [g] et Jenſ. [h] propugn. G.

27. *ſacra tradentium artes*] Sic ſupra *myſteria* dixit 5, 13, 60.

32. *Propoſitio ac concluſio*] Locus paullo ob id difficilior, quia Fabius, id quod tum reliqui boni doctores, tum ipſe præſertim facere ſolet, præceptum ipſum de enthymemate non nude ſed cum exornatione quadam proponendo, ita inſtituit, ut, quas figuras commendet, appareat. Verba, *Propoſitio ac concluſio ex conſequentibus et repugnantibus*, ſunt ipſa enthymematis definitio. (Vid. ſ. 25 et 26.) Compara ſimiliter de anacephalæoſi præcipientem Fabium 6, 1, 2.

32. *inſpiret*] Vid. ad 2, 5, 8.

arte fuſcepta [i], magiſtrum fateri ubique videantur? Quis umquam ſic dicit [k] Orator? Nonne apud ipſum Demoſthenem pauciſſima hujuſmodi [l] reperiuntur? Quæ apprehenſa Græci magis (nam hoc ſolum nobis pejus [m] faciunt) in catenas ligant, et inexplicabili ſerie connectunt, et indubitata colligunt, et probant confeſſa, et ſe antiquis per hoc ſimiles vocant. Deinde interrogati numquam reſpondebunt [n], quem imitentur. Sed de figuris alio loco.
33 Nunc illud adjiciendum, ne iis quidem conſentire me, qui ſemper argumenta ſermone puro et dilucido et diſtincto, ceterum minime lato ornatoque putant eſſe dicenda. Namque ea diſtincta quidem ac perſpicua debere eſſe confiteor: in rebus vero minoribus etiam ſermone ac ver-
34 bis quam maxime propriis, et ex uſu. At, ſi major erit materia, nullum ornatum his, qui modo non obſcuret, ſubtrahendum puto. Nam et ſæpe plurimum lucis affert illa tranſlatio, cum etiam ipſi [o] juriſconſulti, quorum ſummus circa verborum proprietatem labor eſt, *litus* eſſe
35 audeant dicere, qua [p] fluctus *eludit* [q]. Quoque quid natura magis aſperum, hoc pluribus condiendum eſt voluptatibus, et nimis ſuſpecta argumentatio, diſſimulatione: et multum ad fidem adjuvat audientis voluptas. Niſi forte exiſtimamus Ciceronem male in hac ipſa argumentatione dixiſſe, *ſilere leges inter arma*, et *gladium nobis interim ab ipſis porrigi legibus*. His tamen habendus modus, ut ſint ornamento, non impedimento.

[i] *Sic* G. *et al. ap. Bur.* ſuſcepta *al. Vid. ſ.* 35. [k] duxit G. vixit Jenſ. *Forte leg.* dixit. [l] viri vel artis Jenſ. juris vel artis G. *recepta lectio eſt e correct. Regii.* [m] non *inſ.* Jenſ. [n] reſpondent G. [o] *om.* G. [p] quam G. [q] alludit Jenſ. elidit *liber Vallæ, et conj. Ja. Douzæ apud Burm.*

32. *Quis umquam ſic dicit*] Nimirum, ut nuda et dialectica enthymemata torqueret, ſpinoſos et offeos ſyllogiſmos proponeret. Apud ipſum Demoſthenem, patrem eloquentiæ, invictum argumentis, cujus plurima leguntur hodie, pauciſſima exſtant ita nuda enthymemata; quæ apprehendunt κακόζηλοι quidam, et quod ille parciſſime fecit, ad id omnem orationem componunt. Vide mihi ſuaves tranſlationes: *in catenas ligant*, *inexplicabili ſerie connectunt*; quibus illi argumentationum formalium et dialecticarum *laquei* et *decipulæ* ſignantur.

32. *numquam reſpondebunt*] h. e. reſpondere ita, ut fidem faciant, poſſunt. Nam, in quo *ſimiles ſe antiquis vocant*, imitari illos volunt videri. Verum oſtendere tamen non poſſunt, qui ita conſtipaverit, et conferta poſuerit enthymemata.

32. *alio loco*] Libro 9. tribus prioribus capitibus.

34. *litus—qua fluctus eludit*] De hac nobili, ſed multum diſputata etymologia dicimus ad Colum. 4, 20, 2. Nimirum eo propendet animus, ut putem verbo *elidit* hic uſos ICtos.

35. *Ciceronem*] Vid. ſupra ſ. 17.

M. FABII QUINCTILIANI

DE

INSTITUTIONE ORATORIA

LIBER SEXTUS.

PROŒMIUM.

HÆC, Marcelle Victori, ex tua [a] voluntate maxime ingressus [b], tum si qua ex nobis ad juvenes bonos pervenire posset utilitas, novissime pene et [c] necessitate quadam officii delegati mihi, sedulo laborabam, respiciens tamen illam curam meæ voluptatis, qui [d] filio, cujus eminens ingenium solicitam quoque parentis [e] diligentiam merebatur, hanc optimam partem relicturus hereditatis videbar: ut, si me, quod æquum [f] et optabile fuit, fata intercepissent,
2 præceptore tamen patre uteretur. At me fortuna id agentem diebus ac noctibus, festinantemque metu meæ mortalitatis, ita subito prostravit, ut laboris mei fructus ad neminem minus, quam ad me, pertineret. Illum enim, de quo summa conceperam, et in quo spem unicam senectutis meæ [g] reponebam, repetito [h] vulnere orbitatis amisi.
3 Quid nunc agam? aut quem ultra esse usum mei, diis ré-

[a] sua Jens. [b] ingressus sum, si qua ad juv. G. [c] etiam G. [d] quæ Jens. qua *vel* quod *conj. Reg.* [e] parentibus *id.* a parentibus *conj. Reg.* [f] peræquum G. [g] *om.* G. Jens. [h] repentino G.

1. *officii delegati*] Instituendi nepotes sororis Domitiani. vid. proœm. libri 4.

1. *voluptatis*] Pro *curam meæ voluptatis* malit Heus. *curæ meæ voluptatem.* Plura ad hunc et proximum librum observavit vir doctissimus: sed hic potiora modo locum inveniunt, vel ad hoc ut intelligatur, multa adhuc ab illo sperari posse.

probantibus [i], credam ? Nam ita forte [k] accidit, ut eum quoque librum, quem *de caussis corruptæ eloquentiæ* emisi [l], jam scribere aggressus, simili ictu ferirer. Tunc [m] igitur optimum fuit, infaustum opus, et quidquid hoc est in me infelicium literarum, super immaturum funus consumturis viscera mea flammis injicere, neque [n] hanc impiam vivacitatem novis insuper curis fatigare. Quis enim mihi 4
bonus parens ignoscat, si studere amplius possum ? ac non oderit hanc animi mei firmitatem [o], si quis in me est alius usus vocis, quam ut incusem deos, superstes omnium meorum ? nullam terras despicere providentiam tester [p] ? si non meo casu, cui tamen nihil objici, nisi quod vivam, potest; at illorum certe, quos utique immeritos mors acerba damnavit: erepta mihi prius eorumdem matre, quæ nondum expleto ætatis undevicesimo anno duos enixa filios, quamvis acerbissimis rapta fatis, felix [q] decessit. Ego vel hoc uno malo sic eram afflictus, ut me jam nulla 5
fortuna posset efficere felicem. Nam cum omni virtute, quæ in feminas cadit, functa [r], insanabilem attulit marito dolorem : tum [s] ætate tam puellari, præsertim meæ comparata, potest et ipsa numerari inter vulnera orbitatis. Liberis tamen superstitibus oblectabar [t] : et, quod nefas 6
erat, sæva [u], sed optabat ipsa, me salvo maximos [x] cruciatus

[i] repugnantibus G. [k] *om.* Jens. [l] amisi *id. male.* [m] Num G. nunc Jens. [n] ne—fatigae G. *h. e.* fatigarem. [o] infirmitatem Jens. *et al. Sed recte* firmitatem G. [p] testor G. [q] infelix G. Jens. *male.* [r] sit *ins. iid.* [s] ea G. [t] orbitabar Jens. *et al. glossa inepti hominis.* [u] serva G. Jens. sera *al. utrumque a* sæva *parum abest.* [x] maxime cruciatu e præc. G.

3. *de caussis corruptæ eloquentiæ*] Vid. ad 5, 12, 23.

3. *impiam vivacitatem*] Quæ superstes esse sustineat suis liberis : eadem ratione, ut *sceleratæ matres* sæpe in monumentis antiquis vocantur, quæ filios amisere. Vid. Burmannus ad Quinctiliani nostri declam. 10, 7. p. 218. ubi hanc appellationis hujus rationem adfert, quod infelices omnes eosdem putarent facinorosos illo ipso deorum, qui semper justi, judicio declarari. Quod mihi aliter videtur. Quorsum enim istæ in deos iræ, quas hoc ipso etiam in loco vir sapiens alioquin evomit ? Sed nimirum *impii, scelerati, crudeles* (Grut. p. 762, 2.) sibi videntur ob id ipsum, quod superstites esse sustinent, id quod nimis aperte hic locus in primis f. 12. indicat, et præclare notavit ipse vir doctissimus, qui etiam optime *vivacitatem* de protracta longius vita interpretatus est.

6. *sæva, sed optabat*] *Sæva* in hoc, quod ante maritum, cui tantum creatura dolorem esset, mori vellet, et quod *nefas* cuperet, h. e. turbato mortalitatis ordine, puella ante virum jam inclinatæ ætatis, decedere. Interim ipsa tamen feliciter in hoc decessit, quod voti damnata est, quod cruciatus maximos e morte filii paullo post morituri

præcipiti via effugit. Mihi filius minor quintum egreffus
7 annum, [z] prior alterum ex duobus eruit lumen. Non fum ambitiofus in malis, nec augere lacrimarum cauffas volo[a]: utinamque effet ratio minuendi. Sed diffimulare quî poffum, quid illi gratiæ in vultu, quid jucunditatis in fermone, quos ingenii [b] igniculos, quam præftantiam [c] placidæ, et (quod [d] fcio vix poffe credi tantum) altæ mentis oftenderit [e]? qualis amorem quicumque alienus [f] infans
8 mereretur. Illud vero infidiantis, quo me validius cruciaret, fortunæ fuit, ut ille mihi blandiffimus, me fuis nutricibus, me aviæ [g] educanti, me omnibus, qui folicitare

[z] nec *inf.* Jenf. in malis nec agere *inf.* G. *it.* G. 2. *nifi quod* ne *pro* nec *habet, et Voff.* 2. *et Mureti, nifi quod* augerc *legunt.* ut in malis agerem *Regius, quod fervarunt rel.* [a] *om.* G. [b] ingenio Jenf. [c] fubftantiam G. Jenf. [d] quam G. *et al. Forte* quam fcio vix p. c. tantam. [e] *Sic G.* oftendit Jenf. oftenderet *rel.* [f] alterius G. [g] avis G. *male.*

hauriendos effugit, quo nomine fe ipfi gratulatum mox dicit. Tria porro in tanto luctu folatii argumenta ipfe habuit Fabius, primo filios fuperftites; deinde quod voti damnata effet uxor, fævi illius quidem in fe, fed voti tamen; denique quod dolore ex funere prioris filii ipfa careret. Igitur nihil opus videtur a lectione recepta recedere, et cum Mureto Var. lect. 18, 20. tranfpofitionem comminifci nimis, ut videtur, audacem, quod minus eft neceffaria. Ita autem ille, *felix deceffit, et, quod nefas erat, fed optabat ipfa, me falvo maximos cruciatus præcipiti via effugit. Ego vel hoc uno malo — liberis tamen fuperftitibus oblectabar: mihi filius minor.* In qua tranfpofitione illud etiam defidero, quod hæc ultima, *mihi filius minor* cet. nimis abrupta videntur, et nulla ratione connexa præcedentibus. Contra ea, ubi præceffit mentio uxoris felicis aliqua parte, fe quafi opponit cum vehementia: *ipfa effugit*; *mihi filius*, &c. *Sera* effe in G. docet Heuf. in G. 2. plane omitti, quod ipfe probat. Ego nihil hic defiderem, fi abfit: fed bonam fententiam habere, fi fit *fæva*, oftendiffe mihi videor.

6. *prior alterum ex duobus*] Omifi igitur quatuor verba, quæ in plerifque editis hæc præcedunt: idque eo juftius me feciffe puto, quod conjecturam Mureti l. c. aperte firmant auctoritates fupra laudatæ. Nimirum librarius, verfum unum qui prætervidiffet, verba, *in malis nec augere*, fcripferat: deinde, cum nollet deformari litura codicem elegantem, vel plane diffimulavit errorem fuum, vel, quod in Gothanis membranis fæpiufcule factum, exiguis punctulis fubfcriptis (quæ vel mox evanuerunt, vel certe fugerunt defcriptores) ea fuperflua effe notavit. Hæc verba deinde cum utcunque connectere et aptare reliquis conarentur homines, illud *ut in malis agerem* inde exortum eft. Quî factum fit, ut Jenfonius de toto illo affumento folum *nec* habeat, ex illa hypothefi de punctulis ratio reddi poteft. Poteft nempe codice ufus effe, in quo fola fub *nec* punctula evanuerant.

7. *vix poffe credi tantum*] Alii fic ordinant ifta, et legunt, *et (quod fcio vix poffe credi) jam tum altæ mentis.* Non difplicet ea lectio Burmanno, et fic videtur Heumanno: magna argumenta.

ſolent illas ætates, anteferret. Quapropter illi dolori, quem ex matre optima, atque laudem omnem ſupergreſſa, paucos ante menſes ceperam, gratulor. Minus enim eſt, quod flendum meo nomine, quam quod illius gaudendum
eſt. Una poſt hæc Quinctiliani mei ſpe ac voluptate ni- 9
tebar: et poterat ſufficere ſolatio. Non enim floſculos, ſicut prior, ſed jam decimum ætatis ingreſſus annum, cer-
tos atque deformatos fructus oſtenderat. Juro per mala 10
mea, per infelicem conſcientiam, per illos manes, numina doloris mei, has me in illo vidiſſe virtutes ingenii, non modo ad percipiendas diſciplinas, quo nihil præſtantius cognovi, plurima expertus, ſtudiique jam tum non coacti, (ſciunt præceptores) ſed probitatis, pietatis, humanitatis, liberalitatis, ut prorſus poſſet[h] hinc[i] eſſe tanti fulminis metus; quod obſervatum fere eſt, CELERIUS occidere feſtinatam maturitatem; et eſſe neſcio quam, quæ ſpes tantas decerpat, invidiam, ne videlicet ultra, quam homini[l]
datum eſt, noſtra provehantur[m]. Etiam illa fortuita ad- 11
erant omnia, vocis jucunditas claritaſque, oris ſuavitas, et in utracumque[n] lingua, tamquam ad eam demum natus eſſet, expreſſa proprietas omnium literarum. Sed hæc ſpes adhuc: illa majora, conſtantia, gravitas, contra dolores etiam ac metus robur. Nam quo ille animo, qua medicorum admiratione menſium octo valetudinem tulit? ut me in ſupremis conſolatus eſt? quam etiam deficiens, jamque[o] non noſter, ipſum illum alienatæ mentis errorem
circa ſolas literas habuit? Tuoſne ego (O meæ ſpes ina- 12
nes) labentes oculos, tuum[p] fugientem ſpiritum vidi? Tuum[p] corpus frigidum, exſangue complexus, animam recipere, auramque communem haurire amplius potui? dignus his cruciatibus, quos fero, dignus his cogitationi-

[h] poſſit *omnes, quod ſciam. Sed* poſſet *conſecutio flagitat.* [i] hic G. Jenſ. [l] *om.* G. [m] provehatur G. [n] utranque G. [o] quamque G. Jenſ. [p] tum G.

8. *illi dolori—gratulor*] Illud eſt, quod ante inter ſolatii argumenta poſuit, *illam maximos cruciatus præcipiti via effugiſſe.*

10. *numina doloris mei*] Illuſtravit hanc formulam, totamque *per manes jurandi* rationem more ſuo Burmannus.

10. *plurima expertus*] Qui tot ingenia juvenum diſciplinæ meæ traditorum cognoverim.

11. *jamque non noſter*] Cui nempe mors manus jam injeciſſet. Illuſtrat Burmannus illo Ovid. Art. 2, 93. *At pater infelix, jam non pater, Icare, clamat.*

11. *circa ſolas literas*] In aliis ſibi rebus conſtitit, patrem novit, &c.

13 bus. Tene [q] consulari nuper adoptione ad omnium spes honorum patris [r] admotum, te avunculo prætori generum destinatum, te omnium spe Atticæ [s] eloquentiæ candidatum, superstes parens tantum ad [t] pœnas [u], amisi [x]? Et, si non cupido lucis, certe patientia vindicet te reliqua mea ætate. Nam frustra mala omnia ad crimen fortunæ rele-
14 gamus. Nemo, nisi sua culpa, diu dolet. Sed vivimus,

[q] tune G. [r] prius G. Jens. *et al. ap. Bur.* [s] acutæ *iid.* [t] *om. iid.*
[u] poenis Jens. [x] *om. id. et omnes libri antiqui.*

13. *honorum patris*] Vel adoptivi, vel etiam naturalis, ipsius nempe Fabii, quem et ipsum Consularia ornamenta adeptum constat. Vid. Dodwellus Annal. §. 34. sq. De adoptivo, quisquis ille fuerit, vel ideo magis placet, quod adoptionem ipsam caussam spei illius facere videtur, cum qua scilicet hereditas et census amplissimus conjunctus esset, sine quo oneri potius est honos: et non nimis lautum fuisse Fabio censum, vel inde constat, quod Plinius junior *modicum facultatum* vocat, et ad dotem filiæ illius contulit quinquaginta millia nummum. (Vid. 6, 32.)

13. *Atticæ eloquentiæ*] Nimirum *Attice dicere, est optime dicere*, ut noster ait infra 12, 10, 26.

13. *ad pœnas, amisi*] Si certum sit, illud *amisi* esse e conjectura Regii, de quo tamen dubitandi causam præbet Gothanus, si recte hic attendi: videndum, an non illo carere possimus. Et sane, cum sit oratio vehemens, lugubris, convenit illi, interceptum quasi singultu unum alterumque verbum videri. Nihil nobis quidem commodius visum ipso *vidi. Ego labentes oculos, tuum fugientem spiritum vidi—Tene* vidi *consulari nuper* &c. *superstes parens tantum ad pœnas*, h. e. cruciatus et dolores; quod illa ætate satis frequens. V. g. Plin. 2, 16. s. 21. *Cruciabatque* leonem *inedia, tum* pœna *in ipsis ejus telis*, de osse inter dentes adhærente, it. 8, 6. *Balænæ pariendi* pœnis *invalidæ*. it. 28, 4. s. 7. *Si quem pœniteat ictus eminus cominusve illati, et statim exspuat mediam in manum, qua percussit, levatur illico percussus a* pœna. Neque tamen Fabius plane hic a propria illa *pœnæ* notione recedit: sed noxium se quodam modo fatetur, ita tamen, ut ipsum illud in quo peccet, etiam pœna sit. In quo peccat igitur? quod vivere vel cupit, vel certe sustinet: quorum negat prius, posterius fatetur. Ipsa illa igitur, *si non cupido lucis, certe patientia*, inquit, *vindicet te*, fili; injuriam, quam vivendo tibi infero, expiet, *reliqua mea ætate*, qua vivam nempe ἑαυτοντιμωρέμενος. Ultimum verbum omittunt etiam Gothani codices. Unde hanc lectionem exsculpit Heusingerus, *Te ne—superstes parens tantum ad pœnas, et, si non cupido lucis, certe patientia vindicet*, (hic omittit *te*, quod habent omnes) *reliqua mea ætate*. Sic erunt tres vindices, *superstes parens*, ejus *cupido lucis*, ejus *patientia lucis: te* quod omissum diximus, inculcatum putat ab his, qui et *amisi* intulerint sententiæ, quam non caperent, explendæ causa. Affectus dicentis, ut duriorem forte extrusit sententiam, quam deinde fingendo mollire voluere critici; ita excusare emendationem posse videtur, alio loco non temere admittendam.

14. *diu dolet*] Cum possit finem doloris omnis et miseriarum, mortem, invenire. Frustra itaque omnia mala nostra fortunæ imputamus, quæ evitare licebat.

et aliqua vivendi ratio quærenda eſt, credendumque doc-
tiſſimis hominibus, qui unicum adverſorum ſolatium lite-
ras putaverunt. Si quando tamen ita reſederit [z] præſens
impetus, ut aliqua tot luctibus alia cogitatio inſeri poſſit,
non injuſte petierim moræ veniam. Quis enim dilata
ſtudia miretur, quæ potius non abrupta eſſe mirandum
eſt? Tum, ſi qua minus fuerint effecta iis, quæ levius ad- 15
huc afflicti cœperamus, [imperitiæ [a] aut] fortunæ remit-
tantur: quæ, ſi quid mediocrium alioqui noſtro ingenio
virium fuit, ut non extinxerit, debilitavit [b] tamen [c]. Sed
vel propter hoc nos contumacius erigamus, quod [d] illam
ut perferre nobis difficile eſt, ita facile contemnere. Ni-
hil enim ſibi adverſus me reliquit, et infelicem quidem,
ſed certiſſimam tamen attulit mihi ex his malis ſecurita-
tem. Boni [e] autem conſulere [f] noſtrum laborem vel prop- 16
ter hoc certum [g] eſt, quod in nullum jam proprium uſum
perſeveramus, ſed omnis hæc cura ad alienos, ut alienis
utilis (ſi modo quid utile ſcribimus) ſpectat. Nos miſe-
ri, ſicut facultates patrimonii noſtri, ita hoc opus aliis pa-
ravimus [h], aliis relinquemus.

I. *Peroratio* ſequebatur, quam *cumulum* quidam, *conclu-
ſionem* alii vocant. Ejus duplex ratio eſt, poſita aut in
rebus, aut in affectibus [i]. *Rerum repetitio* et [l] congregatio,
quæ Græce dicitur ἀνακεφαλαίωσις, a [m] quibuſdam Latino-
rum *enumeratio*, et memoriam judicis reficit, et totam ſi-
mul cauſſam ponit ante oculos, et, etiamſi per ſingula
minus moverat [n], turba valet. In hac, quæ repetemus, 2
quam breviſſime dicenda ſunt, et, quod Græco verbo pa-
tet, decurrendum per *capita*. Nam, ſi morabimur, non
jam enumeratio, ſed altera quaſi fiet oratio. Quæ autem
enumeranda videntur, cum pondere aliquo dicenda ſunt,
et aptis [o] excitanda ſententiis, et figuris utique varianda:
alioqui nihil eſt odioſius recta illa repetitione, velut me-
moriæ judicum diffidentis. Sunt autem innumerabiles: 3
optimeque in Verrem Cicero, *Si pater ipſe judicaret, quæ*

[z] reſerit Jenſ. [a] *Quid ſi* imperiis fortunæ? *Certe* imperi aut fortunæ *eſt in* V. C. *Almel.* injuriæ *conj. Schelius.* impedienti fort. *conj. Bur.* [b] debil. tamen *om.* Jenſ. [c] jam meus G. *et al.* [d] que Jenſ. [e] Bonis G. Jenſ. [f] conſolari Jenſ. [g] cæcum Jenſ. *unde* æquum *conj. Muretus:* certum *forte corruptum ex* rectum. [h] præparabimus Jenſ. *certe futurum melius convenire videtur, et nota perpetua literarum* b *et* v *confuſio.* [i] effectibus Jenſ. [l] etiam *id.* [m] *om.* G. [n] moveret G. [o] apertis Jenſ.

I, 3. *in Verrem Cicero*] 5, 52. et alterum 5, 72. qua utraque ἀνακεφαλαιώσει nihil poteſt eſſe ſplendidius, auguſtiuſque.

diceret, cum hæc probarentur? et deinde ſubjecit enumerationem: aut, cum idem[p] in eumdem, *per invocationem deorum ſpoliata a prætore templa* dinumerat. Licet et dubitare, num quid nos fugerit: et, quid reſponſuri ſint adverſarii his et his: aut, quam ſpem accuſator habeat om-
4 nibus ita defenſis. Illa vero jucundiſſima, ſi contingat aliquod ex adverſario ducere[q] argumentum: ut, ſi dicas, *Reliquit vero hanc partem cauſſæ*; aut, *Invidia premere maluit*; aut, *Ad preces confugit*; et, *Merito, cum ſciret hæc et*
5 *hæc.* Sed non ſunt ſingulæ ſpecies proſequendæ[r], ne ſola videantur, quæ forte nunc dixero: cum occaſiones[s] et ex cauſſis, et ex dictis adverſariorum, et ex quibuſdam fortuitis quoque oriantur. Nec referenda modo noſtra, ſed poſtulandum[t] etiam ab adverſariis, ut ad quædam re-
6 ſpondeant. Id autem, ſi et actionis ſupererit locus, et ea propoſuerimus, quæ refelli non poſſunt. Nam provocare, quæ inde ſint fortia, non arguentis eſt, ſed monentis[u].
7 Id unum epilogi genus viſum eſt pleriſque Atticorum, et philoſophis fere omnibus, qui de arte oratoria ſcriptum aliquid reliquerunt. Id ſenſiſſe Atticos credo, quia Athenis affectus movere etiam per præconem prohibebatur orator. Philoſophos minus miror, apud quos vitii eſt loco, affici: nec boni mores videntur, ſic a vero judicem averti: nec convenire bono viro vitiis uti. Neceſſarios tamen affectus[x] fatebuntur, ſi aliter obtineri vera, et juſ-
8 ta, et in commune profutura non poſſint. Ceterum, illud conſtitit inter omnes, etiam in aliis partibus actionis, ſi multiplex cauſſa ſit, et pluribus argumentis defenſa, utiliter ἀνακεφαλαίωσιν fieri ſolere: ſicut nemo dubitaverit multas eſſe cauſſas, in quibus nullo loco ſit neceſſaria, ſi breves et ſimplices fuerint. Hæc pars *perorationis* accuſatori
9 patronoque æque communis eſt. Affectibus quoque eiſdem fere utuntur: ſed rarius hic, ille ſæpius ac magis.

[p] et *inſ.* G. [q] dicere Jenſ. [r] perſeq. G. [s] accuſationes G. Jenſ. [t] eſt *inſ.* G. [u] moventis G. male. [x] effectus Jenſ.

5. *non ſunt ſingulæ*] Eſt epanorthoſis, qua ipſe ſe revocat Fabius. Pauperis eſt numerare pecus.

6. *quæ inde ſint fortia*] h. e. ab altera parte, contra quam dicimus. Frequens eſt, adverbia loci adhibere de perſonis: ut, *unde petitur*, pro reo; vid. Gronov. ad Cic. fam. 7, 11. Sic Ter. Adelph. 1, 1, 21. *Nati filii duo: inde ego hunc majorem adoptavi mihi.*

9. *rarius hic, ille ſæpius*] Etiam hoc loco *hic* ad remotius, *ille* ad propius refertur: quod apud noſtrum etiam ſæpe obſervamus: v. g. 5, 13, 12. Sic mox 6, 1, 21. it. 6, 2, 21.

Nam huic concitare judices, illi flectere convenit. Verum
et accusator habet interim lacrimas ex miseratione ejus
rei, quam [z] ulciscitur: et reus de indignitate calumniæ
conspirationis vehementius interim queritur. Dividere
igitur hæc officia commodissimum, quæ plerumque sunt,
ut dixi, prooemio similia, sed liberiora, plenioraque. In- 10
clinatio [a] enim judicum ad nos petitur initio parcius [b],
cum admitti satis est, et oratio tota superest: in epilogo
vero est, qualem animum judex in consilium ferat, et jam
nihil amplius dicturi sumus, nec restat, quo servemus [c].
Est igitur utrisque commune, conciliare sibi, avertere ab 11
adversario judicem, concitare affectus, et componere. Et
brevissimum quidem hoc præceptum dari utrique parti
potest, ut totas caussæ vires orator ante oculos ponat: et,
cum viderit, quid *invidiosum*, *favorabile*, *invisum*, *misera-
bile* aut sit in rebus, aut videri possit, ea dicat, quibus, si
judex esset ipse, maxime moveretur. Sed certius est [d] ire 12
per singula. Et quæ conciliant quidem accusatorem, in
præceptis exordii jam diximus. Quædam tamen, quæ il-
lic ostendere satis est, in peroratione implenda sunt magis,
si contra impotentem, invisum, perniciosum, suscepta
caussa est; si judicibus ipsis aut gloriæ damnatio rei, aut
deformitati futura absolutio. Nam egregie in Vatinium 13

z *Sic* G. *et al. ap. Burm.* quem *rel. et ipse Burm.* a inclinato Jens. *male.* b partim tum G. c servemur G. Jens. d *om. iid.*

9. *ejus rei, quam ulciscitur*] Altera lectio, *ejus rei quem*, nullo modo stare potest. Sermo est de accusatore: hic *ulciscitur* quidem, id est punit, certe ad pœnam deposcit *reum*: sed ex hujus quidem profecto miseratione lacrimas non ciebit. Idem vero *ulciscitur rem* a reo commissam, et, quid in ea miserabile sit, ostendit, (vid. §. 11. et 18.) eaque ratione movet lacrimas reum prementes. Itaque *quem* in *quam* mutandum erat contra omnes libros, nedum iis auctoribus, qui supra laudati sunt.

10. *in epilogo vero est*] Prout afficitur epilogo judicis animus, ita judicat: fert enim secum illum animum *in consilium*, h. e. ad suffragia ferenda. Nihil frequentius de judicibus, quam quod dicuntur, *ire, mitti in consilium*, cum ad suffragia eunt. Hinc ipsi quoque vocantur *consilium*. Exemplorum affatim vel Verrinæ solæ suppeditabunt. Parum itaque prodest, si tota oratione nostri fuerint judices, si in conclusione aliter sentire incipiant.

10. *nec restat, quo servemus*] Non damno hanc lectionem; potest enim intelligi, *quo servemus nos, nostras vires*: sed tamen fere est, ut magis placeat altera lectio, *servemur*, reciproca significatione sumenda pro *servemus*, reservemus *nos*.

12. *in præceptis exordii*] 4, 1.

12. *impotentem*] Vix est, ut hic dubitemus, *impotentem* esse immoderatum, intemperanter abutentem vel potestate sua vel potentia.

Calvus, *Factum*, inquit, *ambitum ſcitis omnes, et hoc*[e] *vos*[f]
ſcire omnes ſciunt. Cicero quidem in Verrem etiam *emen-*
dari poſſe infamiam judiciorum damnato reo dicit: quod eſt
unum ex ſupra dictis. Metus etiam[g], ſi eſt adhibendus,
ut facit[h] idem, hunc habeat[i] locum fortiorem, quam in
proœmio. Qua de re quid ſentirem, alio jam libro expo-
14 ſui. Concitare quoque invidiam, odium, iram, liberius in
peroratione contingit: quorum *invidiam* gratia, *odium*
turpitudo, *iram* offenſio judicis facit, ſi contumax, arro-
gans, ſecurus ſit: qui[k] non ex facto modo, dictove ali-
quo, ſed vultu, habitu, aſpectu moveri ſolet: egregieque
nobis adoleſcentibus dixiſſe accuſator Coſſutiani Capito-
nis videbatur, Græce quidem, ſed in hunc ſenſum, *Eru-*
15 *beſcis Cæſarem timere.* Summa tamen concitandi affectus
accuſatori in hoc eſt, ut id, quod objicit[l], aut quam atro-
ciſſimum, aut etiam, ſi fieri poteſt, quam maxime miſera-
bile eſſe videatur. Atrocitas creſcit ex his, *Quid factum*
ſit, a quo, in quem, quo animo, quo tempore, quo loco, quo
16 *modo?* quæ omnia infinitos anfractus[m] habent. Pulſatum
querimur: de re primum ipſa dicendum: tum, *ſi ſenex, ſi*
puer, ſi magiſtratus, ſi probus, ſi bene de repub. meritus;
etiam, ſi percuſſus ſit *a vili aliquo contemtoque*; vel ex con-
trario *a potente nimium*, vel *ab eo, a quo minime oportuit*;
et, ſi *die forte ſolemni*, aut *iis temporibus, cum judicia ejus*
rei maxime exercerentur, aut *in ſolicito civitatis ſtatu*; item
17 *in theatro, in templo, in concione*, creſcit invidia: et, ſi *non*
errore, nec ira, vel etiam, ſi forte *ira*, ſed *iniqua, quod patri*
adfuiſſet, quod reſpondiſſet, quod honores contra peteret: et,
ſi *plus* etiam videri poteſt *voluiſſe*, quam fecit. Plurimum
tamen affert atrocitatis *modus, ſi graviter, ſi contumelioſe*:
ut Demoſthenes ex *parte* percuſſi corporis, ex *vultu* feri-

[e] hæc *iid.* [f] nos Jenſ. [g] *om.* G. [h] faciat G. [i] habet G. [k] quia non eſt ex G. quia *etiam* Jenſ. [l] objecit G. Jenſ. [m] *pro* infinitos anfractus G. 2. tractatus, *ac ſ.* 16. vel ab eo, quo minime oportuit, *omiſſa* a.

13. *Cic. in Verrem*] Act. 1, 15: in qua eadem paullo poſt c. 17. apertius metum oſtendit, *Si plures*, inquit, *improbi fuerint, hoc vobis, hoc populo Ro. judices, confirmo, vitam mehercule mihi prius, quam vim perſeverantiamque ad illorum improbitatem perſequendam defuturam* &c.

13. *alio jam libro*] 4, 1, 21. ſq.

14. *Coſſutiani Capitonis*] Narrat rem breviter Tac. An. 13, 33. ubi ea de ingenio viri refert, quæ probabilem hanc vocem accuſatoris oſtendunt: *maculoſum* vocat, *fœdum, et idem jus audaciæ in provincia ratum, quod in urbe exercuerat.*

17. *ut Demoſthenes*] Vehementiſſima oratione adverſus Midiam, a quo in theatro, ludis publicis, curator ipſe ludorum, pulſatus fu-

entis, ex *habitu* invidiam Midiæ quærit. *Occiſus eſt: u-* 18
trum ferro, an igne, an veneno; uno vulnere, an pluribus; ſubito, an exſpectatione tortus, ad hanc partem maxime pertinet. Utitur frequenter accuſator et [n] *miſeratione*, cum aut ejus caſum, quem ulciſcitur, aut liberorum aut parentum ſolitudinem [o] conqueritur. Etiam futuri temporis 19
imagine judices movet, *qui* [p] *maneant* [q] *eos caſus, qui de vi et injuria queſti ſunt, niſi vindicentur: fugiendum de civitate, cedendum bonis, aut omnia, quæcumque inimicus* [r] *fecerit, perferenda.* Sed ſæpius id eſt accuſatoris, avertere judi- 20
cem a miſeratione, qua reus ſit uſurus, atque ad fortiter judicandum concitare. Cujus loci eſt etiam occupare, quæ dicturum facturumve adverſarium putes. Nam et cautiores ad cuſtodiam ſuæ religionis judices facit, et gratiam reſponſuris [s] aufert, cum ea, quæ prædicta ſunt ab accuſatore, jam, ſi pro reo petentur, non ſint nova: ut Servius Sulpicius contra Aufidiam, *ne ſignatorum ab ipſis diſcrimen objiciatur ſibi*, præmonet. Nec non ab Æſchine, 21
quali ſit uſurus Demoſthenes actione, prædictum eſt. Docendi interim quoque judices, quid rogantibus reſpondere debeant: quod eſt unum repetitionis genus. Periclitantem vero commendat *dignitas*, et *ſtudia fortia*, et *ſuſceptæ bello cicatrices*, et *nobilitas*, et *merita majorum*. Hoc, quod [t] proxime dixi, Cicero atque Aſinius certatim ſunt uſi: pro Scauro patre hic, ille pro filio. Commendat et 22
cauſſa periculi, ſi ſuſcepiſſe inimicitias ob aliquod factum honeſtum videtur: præcipue [u] *bonitas, humanitas, miſeri-*

[n] *om.* G. [o] ſolicitudinem G. Jenſ. [p] quæ Jenſ. [q] moneat G. [r] inimicis in animo fuerint G. inimici animus fert *margo Baſil. quod merito placet Burm.* [s] reſponſurus G. *male.* [t] apud Jenſ. *male.* [u] præcipua G.

erat, v. g. p. 393. B. Πολλὰ γὰρ ἂν ποιήσειεν ὁ τύπτων, ὧν ὁ παθὼν ἔνια ἐδ᾽ ἂν ἀπαγγεῖλαι δύναιθ᾽ ἑτέρῳ, τῷ σχήματι, τῷ βλέμματι, τῇ φωνῇ ὅταν ὡς ὑβρίζων, ὅταν ὡς ἐχθρὸς ὑπάρχων, ὅταν κονδύλοις, ὅταν ἐπὶ κόρρης· ταῦτα κινεῖ, ταῦτα ἐξίστησιν ἀνθρώπους αὐτῶν, ἀήθεις ὄντας τῦ προπηλακίζεσθαι. Paullo poſt, Ἐγὼ δ᾽ ὑπ᾽ ἐχθρῦ νήφοντος ἕωθεν, ὕβρει, ἐκ οἴνῳ τῦτο ποιῦντος, ἐναντίον πολλῶν καὶ ξένων καὶ πολιτῶν, ὑβριζόμην, καὶ ταῦτ᾽ ἐν ἱερῷ, καὶ ἣ πολλή μοι ἀνάγκη βαδίζειν χορηγῦντι.

20. *occupare, quæ dicturum*] Hoc in primis in Midiana fecit Demoſthenes. Quamquam hæc vel ſola oratio omnium accuſandi præceptorum exempla ſuppeditat, et ita vehemens eſt, ut tota videri poſſit epilogus: epilogus autem oratione tali digniſſimus.

20. *ne ſignatorum ab ipſis*] Fruſtra, puto, quæritur, quid hæc ſibi velint, cum non exſtet oratio, nec aliunde lux hiſtoriæ adfulgeat.

21. *ab Æſchine*] Procemio orationis contra Cteſiphontem ſ. ipſum potius Demoſthenem, et epilogo.

21. *hic, ille*] Vid. ad 6, 1, 9. Pro Scauro enim patre dixit Cicero.

cordia. Jufte enim tunc petere ea quifque videtur a ju-
dice, quæ alii ipfe præftiterit. Referenda pars hæc quo-
que ad *utilitatem reipub. ad judicum gloriam, ad exemplum,*
23 *ad memoriam pofteritatis.* Plurimum tamen valet *mifera-*
tio, quæ judicem flecti non tantum cogit, fed motum
quoque animi fui lacrimis confiteri. Hæc petetur [x] aut
ex iis, *quæ paffus eft reus,* aut ex iis, *quæ cum* [z] *maxime pa-*
titur, aut ex iis, *quæ damnatum manent:* quæ et ipfa du-
plicantur, cum dicimus, *ex qua illi* [a] *fortuna, et in quam*
24 *recidendum fit.* Affert in his momentum et *ætas,* et *fexus,*
et *pignora, liberi,* dico, et *parentes,* et *propinqui.* Quæ
omnia tractari varie folent. Nonnumquam etiam et ipfe
patronus has partes fubit: ut Cicero pro Milone, *O me*
miferum! O me infelicem! Revocare me tu in patriam, Mi
lo, potuifti per hos, ego te in patria per eofdem retinere non
potero? Maximeque, fi (ut tunc accidit) non convenient
25 ei, qui accufatur, preces. Nam quis ferret Milonem pro
capite fuo fupplicantem, qui a fe virum nobilem interfec-
tum, quia id fieri oportuiffet, fateretur? Ergo et ille cap-
tavit ex illa præftantia animi favorem, et in locum lacri-
marum ejus ipfe fucceffit. His præcipue locis utiles funt
profopopœiæ, id eft, fictæ alienarum perfonarum orationes,
quales litigatorem decent, vel [b] patronum. Mutæ [c] ta-
men [d] res movent, aut, cum ipfis loquimur: aut, cum ip-
26 fas loqui fingimus. Ex perfonis quoque trahitur [e] affec-
tus. Non enim audire judex videtur aliena mala deflen-
tes, fed fenfum ac vocem auribus accipere miferorum,
quorum etiam mutus afpectus lacrimas movet: quanto-
que effent miferabiliora, fi ea dicerent ipfi, tanto funt
quadam fua [f] portione ad efficiendum potentiora, cum
velut ipforum ore dicuntur: ut [g] fcenicis actoribus eadem
vox, eadem pronuntiatio plus ad movendos affectus fub
27 perfona valet. Itaque idem [h] Cicero, quamquam preces
non dat Miloni, eumque potius animi præftantia commen-
dat, accommodavit ei tamen et [i] verba, et [l] convenientes
etiam forti viro conqueftiones, *O fruftra, inquit, mei fufcepti*
labores! O fpes fallaces! O cogitationes inanes meæ [m]! Num-

[x] petentur *omnes puto: fed nimis manifeftum, ad* miferationem *referri.*
[z] quantum Jenf. cum maxime *Cort. ad Plin. epift.* 6, 31, 15. *ex veterrimo Cod.* tum max. *al. et Burm.* [a] illa Jenf. *male.* [b] *om.* G. [c] unde G. Jenf. [d] tantum G. [e] trahatur G. [f] *om.* G. Jenf. [g] et G. [h] *om.* G. [i] *om.* G. [l] *om.* G. Jenf. [m] meas G.

24. *Cic. pro Milone*] c. 37. alterum, de quo f. 27, eft c. 34.

quam tamen debet esse longa miseratio: nec sine caussa dictum est, *Nibil facilius, quam lacrimas, inarescere.* Nam, 28
cum etiam veros dolores mitiget tempus, citius evanescat necesse est illa, quam dicendo effinximus[n], imago: in qua si moramur, lacrimis fatigatur[o] auditor, et requiescit, et ab illo, quem ceperat, impetu ad rationem redit. Non 29
patiamur igitur frigescere hoc opus: et affectum, cum ad summum[p] perduxerimus, relinquamus: nec speremus fore, ut aliena quisquam[q] diu ploret. Ideoque cum in aliis, tum maxime in hac parte debet crescere oratio: quia, quidquid non adjicit prioribus, etiam detrahere videtur: et facile deficit affectus, qui descendit. (II.) Non 30
solum autem dicendo, sed etiam faciendo quædam, lacrimas movemus: unde et producere ipsos, qui periclitentur, squalidos atque deformes, et liberos eorum ac parentes, institutum, et ab accusatoribus ostendi cruentum gladium, et lecta e[r] vulneribus ossa, et vestes sanguine perfusas videmus, et vulnera resolvi, ac verberata corpora nudari. Quarum rerum ingens plerumque vis est, velut 31
in rem præsentem animos hominum ducentium[s]. Et populum Romanum egit in furorem prætexta Caii Cæsaris prolata in foro cruenta. Sciebatur interfectum eum, corpus denique ipsum impositum lecto erat[t]: vestis tamen illa, sanguine madens, ita repræsentavit imaginem sceleris, ut non occisus esse Cæsar, sed tum maxime occidi videretur. Sed non ideo probaverim, quod[u] factum et le- 32
go, et ipse aliquando vidi, depictam tabulam supra[x] Jo-

[n] effingimus G. [o] frangitur et requ. G. [p] summam G. [q] aliquis quam diu Jens. [r] est Jens. *male.* e funeribus *conj. Burm. quas voces sæpe misceri ostendit.* [s] dicentium Jens. [t] at *inf.* G. [u] quia G. 2. [x] fr. G. 2. supra Jovem imaginem *V. C. Alm. ap. Bur.* supra Jovis imag. *marg. Gryph.* V. N. supra Jovem, infra imaginem rei *conj. Heumannus.*

30. *lecta e vulneribus*] Ex vulneribus quibusdam, capitis in primis, *ossa*, i. e. particulas osseas legi, chirurgi norunt. Sed probabilior viri summi conjectura de *ossibus e funeribus*, quod in scena Græca et Romana frequens, (vid. illa de Polo historia apud Gellium 7, 5.) quod ab Agrippina Germanici factum Tac. An. 2, 75, in forum transtulere patroni.

32. *tabulam supra Jovem*] *Jovis* hic nullas partes esse certatim agnoscunt viri docti. Reliqua conjecturis aguntur. Werlhofius meus, Apollinearum artium omnium decus, et μάντις idem ἄριστος, *supra actorem* conjicit dedisse Fabium, e quo *supractorem*, deinde *supra Jovem* ortum sit. Actor de ipsius sententia suspendi vel teneri supra caput suum jussit tabulam, in qua depicta esset imago cædis, ut hoc utar, vel alterius rei, cujus atrocitatem ob oculos ponere judicibus vellet. Favent huic conjecturæ om-

vem in imaginem rei, cujus atrocitate judex[z] erat commovendus. Quæ enim eft actoris infantia, qui[a] mutam illam effigiem magis, quam orationem, pro[b] fe putet lo-
33 cuturam? At fordes, et fqualores, et propinquorum quoque fimilem habitum fcio profuiffe, et magnum ad falutem momentum preces attuliffe. Quare et obfecratio[c] illa judicum *per cariffima pignora*, utique fi et reo fint *liberi, conjux, parentes*, utilis erit. Et *deorum* etiam *invoca-*
34 *tio* velut ex bona confcientia profecta videri folet. *Stratum* denique *jacere*, et *genua complecti*: nifi fi tamen perfona nos, et ante acta vita, et rei conditio prohibebit. Quædam enim tam fortiter tuenda, quam facta funt. Verum fic eft habenda auctoritatis ratio, ne fit invifa fecuri-
35 tas. Fuit quondam inter hæc omnia potentiffimum id[d], quo[e] Lucium Muræнam Cicero accufantibus clariffimis viris eripuiffe præcipue videtur. Perfuafit[f] enim, nihil effe ad præfentem rerum ftatum utilius, *quam pridie Ca-*
36 *lend. Januarias*[g] *ingredi confulatum.* Quod genus noftris temporibus totum pene fublatum eft, cum omnia curæ tutelæque unius innixa periclitari nullo judicii exitu poffint. De accufatoribus et reis fum locutus, quia in periculis maxime verfatur affectus. Sed privatæ quoque cauffæ utrumque habent perorationis genus: et illud, quod eft ex enumeratione probationum, et hoc, quod ex lacrimis: fi aut ftatu periclitari, aut opinione litigator videtur. Nam in parvis quidem litibus has tragœdias movere tale eft, quale[h], fi perfonam Herculis et cothurnos
37 aptare infantibus velis. Illud ne indignum quidem admonitione[i], ingens in epilogis, meo judicio, verti difcrimen, quo modo fe dicenti, qui excitatur, accommodet. Nam et *imperitia*, et *rufticitas*, et *rigor*, et *deformitas* afferunt interim frigus: diligenterque hæc funt actori provi-
38 denda. Equidem repugnantes eos patrono, et nihil vultu commotos, et intempeftive ridentes[l], et facto aliquo vel

[z] velox G. [a] quæ G. Jenf. [b] per Jenf. [c] obfervatio G. [d] id *om.* G. Jenf. [e] quod G. [f] perfuafitque nihil G. Jenf. [g] *Forte inf.* cum. [h] quafi Jenf. [i] admirat. G. [l] refidentes G. *et al. ap. Bur.*

nia, nifi nimis forte ego Werlhofio, quod tamen nimis me non facere poffe arbitror.

35. *pridie Calend. Januarias*] Res, non verba funt c. 37.

36. *ftatu periclitari*] Sitne Senator, civis, liber, filius &c. *opinione*, fitne vir bonus, perjurus, fraudulentus.

38. *intempeftive ridentes*] Ridere nefcio an femper intempeftivum ei, qui patronum adhibet, et ftat in judicio. Igitur fere magis eft, ut probem illud alterum *refi-*

ipſo vultu riſum[m] etiam moventes ſæpe vidi, præcipue
vero, cum aliqua velut ſcenice fiunt[n]. Tranſtulit patro- 39
nus aliquando puellam, quæ ſoror eſſe adverſarii diceba-
tur, (nam de hoc lis erat) in adverſa ſubſellia, tamquam
in gremio fratris relicturus: at is a nobis præmonitus
diſceſſerat. Tum ille, alioqui vir facundus, inopinatæ rei
caſu obmutuit, et infantem ſuam frigidiſſime reportavit.
Alius imaginem mariti pro rea proferre magni putavit: at 40
ea ſæpius riſum fecit. Nam et ii, quorum officii erat, ut
traderent eam, ignari qui eſſet epilogus, quoties reſpexiſ-
ſet patronus, offerebant palam, et prolata noviſſime, de-
formitate[o] ipſa (nam ſenis cadaveri infuſa) præteritam
quoque orationis gratiam perdidit. Nec ignotum, quid 41
Glyconi, cui Spiridion fuit cognomen, acciderit. Huic
puer, quem in[p] jus productum, quid fleret, interrogabat,
ex pædagogo ſe vellicari reſpondit. Sed nihil illa contra
Cepaſios Ciceronis fabula efficacius ad pericula epilogo-
rum. Omnia tamen hæc tolerabilia, quibus actionem 42
mutare facile eſt: at, qui a ſtilo non recedunt, aut conti-

[m] *Sic* G. *quod* ἐμφατικώτερον *videbatur altero* riſum mov. ſæpe etiam. [n] alias cadunt *inſ.* G. Jenſ. *niſi quod* alia G. *Fuit autem adnotatio varietatis in verbo* fiunt. [o] deformante ipſa natura ceris cadaver infuſum G. *Variatur multum. Burmannus conj.* nam ſenis cadaveri cera infuſa. [p] is G. Jenſ.

dentes, quod reſpondet verbis *qui excitatur:* qui enim excitatus a patrono adſtare debebat, et ſubſervire illius orationi; ſi intempeſtive et otioſe quaſi reſideat, frigus illi objicit, et male compoſitam fabulam arguit. Jam pulchre hoc vidit, qui plurimum, Burmannus.

38. *cum aliqua velut ſcenice fiunt*] Cum in judicio et inter ſubſellia quædam quaſi in ſcena fabula agitur. Satis hoc declaratur exemplis ab ipſo Fabio.

40. *deformitate ipſa*] Sua Quinctiliano verba reddere difficile forte in tanta varietate fuerit. Sententia ſatis perſpicua. Imago non ad vivum et animale exemplum imitatione expreſſa, ſed gypſum cadaveri, quod naturaliter mors deformaverat, inductum; in eam deinde formam cera infuſa fuerat: unde imago et ipſa deformis exiit. Ratio illa vivos etiam vultus gypſo ceraque effingendi Lyſiſtrato tribuitur a Plinio 35, 12. ſ. 44. qui ſub Turnebi nomine hic laudatur.

41. *ex pædagogo*] Num forte puerile loquendi genus *ex pædagogo* pro *a pædagogo?* Exempla Flori 3, 16, 4. *In eo tumultu regem ſe ex ſatellitibus ſuis appellatum*, et 2, 6, 27. *Hinc illud, ex populo ut imperii ſcutum vocaretur*, non videntur plane ſimilia; cum partem ſatellitum et populi ſic indicari, cauſari aliquis poſſit.

41. *contra Cepaſios Cic. fabula*] Jam tetigit 4, 2, 19: explicabit mox 6, 3, 39. Nihil ea efficacius ad demonſtrandum, quanti res periculi ſit, ſcenam ejuſmodi et mimum inſtruere in epilogis, quem deinde deſtituant actores, vel male certe peragant.

42. *a ſtilo non recedunt*] Nunquam dicunt, niſi quod ante domi ſcripſerint: non commentantur mo-

ceſcunt ad hos caſus, aut frequentiſſime falſa dicunt. Inde
eſt enim, *Tendit ad veſtra genua ſupplices manus*; et, *Hæ-
ret in complexu liberorum miſer*; et, *Revocat ecce me:* etſi
43 nihil horum is, de quo dicitur, faciat. Et e ſcholis hæc
vitia, in quibus omnia libere fingimus, et impune, quia
pro facto eſt, quidquid volumus: non admittit hoc idem
veritas fori [q], egregieque Caſſius Severus [r] dicenti adole-
ſcentulo, *Quid me torvo vultu intueris, Severe? Non me
hercule* [s], inquit [t], *faciebam* [u], *ſed ſic ſcripſiſti: ecce!* et,
44 quam potuit, truculentiſſime eum aſpexit. Illud præci-
pue monendum, ne quis [v] niſi ſummis ingenii viribus ad
movendas lacrimas aggredi audeat: nam, ut eſt longe ve-
hementiſſimus hic, cum [x] invaluit, affectus, ita, ſi nihil
efficit, tepet: quem melius infirmus actor tacitis judicum
45 cogitationibus reliquiſſet. Nam et vultus, et vox, et ipſa
illa excitati [z] rei facies, ludibrio etiam plerumque ſunt ho-
minibus, quos non permoverunt. Quare metiatur ac di-
ligenter æſtimet vires ſuas actor, et, quantum onus ſub-
iturus ſit, intelligat: nihil habet iſta res medium [a], ſed
46 aut lacrimas meretur, aut riſum. Non autem commovere
tantum miſerationem, ſed etiam diſcutere, epilogi eſt pro-
prium; quum oratione continua, quæ motos lacrimis ju-
dices ad juſtitiam reducat, tum etiam quibuſdam urbane
47 dictis: quale eſt, *Date puero panem, ne ploret.* Et corpu-
lento litigatori, cujus adverſarius, item puer, circa judices
erat ab advocato latus, *Quid faciam? ego te bajulare non
poſſum.* Sed hæc tamen non debent eſſe mimica [b]. Ita
neque illum probaverim, qui inter clariſſimos ſui temporis
oratores fuit, qui, pueris in epilogum productis, talos
projecit in medium, quos illi diripere cœperunt; namque
hæc ipſa diſcriminis ſui ignorantia potuit eſſe miſerabilis:
48 neque illum, qui, cum eſſet cruentus gladius ejus ab ac-
cuſatore prolatus, quo is hominem probabat occiſum, ſu-
bito ex ſubſelliis ut territus fugit, et, capite ex parte ve-
lato, cum ad [c] agentem [d] ex turba proſpexiſſet [e], interro-

[q] *om.* G. Jenſ. *et poteſt ſane abeſſe.* [r] *om. iid.* [s] hercules Jenſ. [t] quidni G. Jenſ. [u] faciam Jenſ. [v] quid G. Jenſ. [x] anima Jenſ. *pro* cum *obſcure ſcripto legit aliquis* aīa. [z] excitandæ Jenſ. [a] *om.* G. [b] minuta G. inimica Jenſ. [c] id *id.* [d] agendum Jenſ. G. [e] perſpexiſſe G.

do cauſſas, ſed totas antea ſcribunt, quam agant.

47. *item puer*] Reſpicit ad id, quod modo de pueris in judicium adductis adlatiſque dixerat, *Date puero panem.*

gavit, *an jam ille cum gladio receſſiſſet?* Fecit enim riſum, ſed ridiculus fuit. Diſcutiendæ tamen [f] oratione hujus 49 modi ſcenæ: egregieque Cicero, qui et contra imaginem Saturnini pro Rabirio graviter, et contra juvenem, cujus ſubinde vulnus in judicio reſolvebatur, pro Vareno multa dixit urbane. Sunt et illi leniores [g] epilogi, quibus ad- 50 verſario ſatis facimus, ſi forte ſit ejus perſona talis, ut illi debeatur reverentia; aut, quum amice aliquid commonemus [h], et ad concordiam hortamur: quod eſt genus egregie tractatum a Paſſieno, cum Domitiæ uxoris ſuæ pecuniariam [i] litem adverſus fratrem ejus Aenobarbum ageret [l]: nam, quum de neceſſitudine multa dixiſſet, de fortuna quoque, qua uterque abundabat, adjecit, *Nihil vobis minus deeſt* [m], *quam de quo contenditis.* Omnes autem hos 51 affectus, etiam ſi quibuſdam videntur in procemio atque in epilogo ſedem habere, in quibus ſane ſunt frequentiſſimi, tamen aliæ quoque partes recipiunt, ſed breviores, ut cum ex his plurima ſint reſervanda. At hic, ſi uſquam, totos eloquentiæ aperire fontes licet. Nam ex his, ſi 52 bene diximus reliqua, poſſidemus [n] jam judicum animos: et, confragoſis atque aſperis evecti, tota [o] pandere poſſumus vela: et, cum ſit maxima pars epilogi amplificatio, verbis atque ſententiis uti licet magnificis, atque ornatis. Tunc eſt commovendum theatrum, quum ventum eſt ad ipſum illud, quo veteres tragœdiæ comœdiæque clauduntur, *Plaudite.* In aliis autem partibus tractandus af- 53 fectus erit, ut quiſque naſcetur: nam neque exponi ſine hoc res atroces et miſerabiles debent: cum de qualitate alicujus rei quæſtio eſt, probationibus uniuſcujuſque rei recte ſubjungitur. Ubi vero conjunctam ex pluribus 54 cauſſam agimus, etiam neceſſe erit uti pluribus quaſi epilogis: ut in Verrem Cicero fecit. Nam et *Philodamo*, et

[f] *Forte* tantum. [g] leviores G. [h] commovemus Jenſ. [i] uxori ſuæ pecuniaria lite G. Jenſ. [l] adeſſet G. Jenſ. [m] deeſſe G. [n] poſſidebimus Jenſ. [o] tuto G. *et al. ap. Bur. eleganter, ut et illud edit. Andr.* toto ſinu, *quod probat Burm.*

49. *Diſcutiendæ tamen*] Videbantur mihi iſta commodius adjungi ſuperioribus, ſi legamus *tantum. Tantum oratione*, non geſtu vel alia quadam actione *diſcutiendæ ſunt ejuſmodi ſcenæ, et eludendæ.*

49. *pro Rabirio*] Quem T. Labienus interfecti Saturnini, et ob id ipſum perduellionis reum agebat, et ad movendos homines imaginem Saturnini in roſtra, et concionem, quæ judicatura erat, ſecum attulerat. Vid. c. 9. orationis pro Rabirio.

54. *Philodamo*] Verr. 1, 30. De navarchis Verr. 5, 45. ſq. De aliis cruciatibus civium Rom. paſſim.

navarchis, et *cruciatis civibus Romanis*, et aliis plurimis
55 suas lacrimas dedit. Sunt, qui hos μερικὰς ἐπιλόγους vocent, quo *partitam perorationem* significant. Mihi non tam partes ejus, quam species videntur. Siquidem hæc *epilogi* et *perorationis* nomina ipsa aperte satis ostendunt, hanc esse consummationem orationis.

II. (III.) Quamvis autem pars hæc judicialium caussarum sit summa, præcipueque constet *affectibus*, et aliqua de his necessario dixerim; non tamen potui, ac ne debui quidem locum istum in unam [q] speciem concludere. Quare adhuc opus superest, cum ad obtinenda, quæ volumus, potentissimum, tum supra dictis multo difficilius, movendi judicum animos, atque in eum, quem volumus,
2 habitum formandi, et velut transfigurandi. Qua de re pauca, quæ postulabat hæc [r] materia, sic attigi, ut magis, quid oporteret fieri, quam quo id modo consequi possemus [s], ostenderem. Nunc altius [t] omnis rei repetenda ratio est. Nam et per totam (ut diximus) caussam locus est *affectibus*: et eorum non simplex natura, nec in transitu tractanda, quo nihil majus afferre [u] vis orandi potest.
3 Nam cetera forsitan tenuis quoque et angusta ingenii vena, si modo vel doctrina vel usu sit adjuta, generare, atque ad [v] frugem aliquam [x] perducere queat: certe sunt, semperque fuerunt non parum multi, qui satis perite, quæ essent probationibus utilia, reperirent: quos equidem non contemno, sed hactenus utiles credo, ne quid per eos judici sit ignotum; atque (ut dicam, quod sentio) dignos, a quibus caussas [z] diserti [a] docerentur: qui vero judicem rapere, et in quem vellet habitum animi posset perducere,
4 quo dicto flendum et irascendum esset, rarius * fuit. At-

[q] *om.* G. [r] *om.* G. [s] possimus G. Jens. [t] alterius G. [u] afferri majus oranti Jens. *et al. ap. Bur.* [v] *om. id.* [x] aliquem G. [z] caussis G. [a] deserti Jens. * rarus *conj. Burm.*

II, 3. *quo dicto flendum*] οὗ ἠγερευκότος, activa significatione, ut in illo Terentii Hec. 5, 1, 11. *Nam jam ætate ea sum, ut non siet peccato mihi ignosci æquom.* Cic. contra Rull. 2, 2. extr. *Cui errato nulla venia, recte facto exigua laus, et ab invitis expressa proponitur*, ἡμαρτηκότι, κατωρθωκότι. Quæ loca cum olim per ablativos absolutos aliorum secutus auctoritatem interpretanda censuerim: non diffiteor, hoc ipso, qui præ manibus est, Fabii loco me impulsum, ut jam in Perizonii sententiam concedam, qui copiose activam significationem id genus participiis vindicatum ivit ad Sanct. 1, 15, 4. p. 135. sq. Hic enim certe illa interpretatio per ablativum locum nullo modo habere potest.

que[b] hoc[c] eſt, quod dominatur[d] in judiciis: hæc eloquentiam regunt. Namque argumenta plerumque naſcuntur ex cauſſa, et pro meliore parte plura ſunt ſemper: ut, qui per hæc vicit, tantum non defuiſſe ſibi advocatum ſciat. Ubi vero animis judicum vis afferenda eſt, et ab 5
ipſa veri contemplatione abducenda mens, ibi proprium oratoris opus eſt. Hoc non docet litigator[e]: hoc libellis non continetur. *Probationes* enim efficiunt[f] ſane, ut cauſſam noſtram meliorem eſſe judices putent: *affectus* præſtant[g], ut etiam velint: ſed id, quia volunt, credunt quoque. Nam, cum *iraſci*, *favere*, *odiſſe*, *miſereri* cœperint[h], 6
agi jam rem ſuam exiſtimant: et, ſicut amantes de forma judicare non poſſunt[i], quia ſenſum oculorum premit amor, ita omnem inquirendæ veritatis rationem judex amittit occupatus affectibus: æſtu fertur, et velut rapido flumini obſequitur[l]. Ita argumenta ac teſtes quid ege- 7
rint, pronuntiatio oſtendit: commotus autem ab oratore judex, quid ſentiat, ſedens adhuc atque audiens confitetur. An, cum ille, qui pleriſque perorationibus petitur, fletus erumpit, non palam dicta ſententia eſt? Huc igitur incumbat orator, hoc opus ejus, hic labor eſt: ſine quo cetera nuda, jejuna, infirma, ingrata ſunt: adeo velut ſpiritus[m] operis hujus atque animus eſt *in affectibus*. Ho- 8
rum autem, ſicut antiquitus traditum accepimus, duæ ſunt ſpecies: alteram Græci πάθος vocant, quam nos vertentes recte ac proprie *affectum* dicimus; alteram ἦθος, cujus nomine, ut ego quidem ſentio, caret ſermo Romanus; *mores* appellantur: atque inde pars quoque illa philoſophiæ ἠθικὴ, *moralis* eſt dicta. Sed ipſam rei naturam 9
ſpectanti mihi, non tam *mores* ſignificari videntur, quam *morum quædam proprietas*: nam ipſis quidem omnes habitus mentis continentur. Cautiores voluntatem complecti, quam nomina interpretari, maluerunt. Affectus igitur hos concitatos, illos mites atque compoſitos eſſe dixerunt; in altero vehementer commotos, in altero lenes; denique hos imperare[n], illos perſuadere; hos ad perturbationem[o], illos ad benevolentiam prævalere. Adjiciunt 10

[h] *Forte leg.* Atqui. [c] hæc Jenſ. [d] dominetur G. Jenſ. [e] litigatore hoc cauſſarum lib. Jenſ. [f] efficient *id.* [g] petunt G. [h] cœperunt Jenſ. [i] poſſent *id.* [l] conſequitur *id.* [m] ſpecies G. [n] impetrare G. [o] probationem G. Jenſ.

9. *voluntatem complecti*] h. e. vim, ſignificationem, ut 7, 10, 1. *In finitione, quæ ſit voluntas nominis, quæritur.*

quidam peritorum, πάθος temporale esse. Quod ut acci-
dere frequentius fateor, ita nonnullas credo esse materias,
quæ continuum desiderent affectum. Nec tamen minus
artis aut usus hi leniores [p] habent, virium atque impetus
non tantumdem exigunt. In caussis vero etiam pluribus
versantur, imo, secundum quemdam intellectum in omni-
11 bus. Nam, cum nisi [q] ex illo et hoc loco nihil ab oratore
tractetur; quidquid de *honestis, et utilibus*, denique *facien-
dis et non faciendis* dicitur [r], huc [s] vocari potest. Quidam
commendationem atque *excusationem* propria hujus officii
putaverunt: nec abnuo [t] esse ista in hac parte; sed non
12 concedo, ut sola sint. Quin illud adhuc adjicio, πάθος
atque ἦθος esse interim ex eadem natura, ita ut illud ma-
jus sit, hoc minus, ut *amor* πάθος, *caritas* ἦθος: interdum
diversa inter se, sicut in epilogis; namque πάθος *concitat*,
ἦθος solet *mitigare*. Propria tamen mihi vis [u] nominis et [x]
exprimenda natura est, quatenus appellatione ipsa non
13 satis [z] significari [a] videtur. Ἦθος, quod intelligimus, quod-
que a dicentibus [b] desideramus, id erit, quod ante omnia
bonitate commendabitur: non solum mite ac placidum,
sed plerumque blandum et humanum, et audientibus a-
mabile atque jucundum: in quo exprimendo summa vir-
tus ea est, ut fluere omnia ex natura rerum hominumque
videantur, quo mores dicentis ex oratione pelluceant, et
14 quodammodo agnoscantur. Quod est sine dubio inter
conjunctas maxime personas, quoties *perferimus, ignosci-
mus, satis facimus, monemus, procul ab ira, procul ab odio*.
Sed tamen alia patris adversus filium, tutoris adversus pu-
pillum, mariti adversus uxorem moderatio est: hi enim
præ se [c] ferunt eorum ipsorum, a quibus læduntur [d], cari-
tatem; neque alio modo invisos eos faciunt, quam quod
amare ipsi videntur; alia, cum senex adolescentis, alia,
cum convicium [e] honestus inferioris fert: hic enim tan-
15 tum concitari, illic etiam affici debet. Sunt et illa ex

[p] leviores Jens. [q] *om. id.* [r] discitur *id.* [s] hoc G. Jens. [t] ab uno *iid.* [u] hujus Jens. [x] *om. id.* [z] mihi *inf.* G. [a] significare G. Jens. [b] *Sic jam conjecerat Obr.* docentibus, *puto, omnes.* [c] *om.* Jens. [d] lædimur *id.* [e] vitium G. Jens.

11. *nisi ex illo et hoc loco*] Aut πάθος adhibet orator, aut ἦθος. Ubi illud locum non habet, hoc certe fusum admixtumque esse debet: nusquam enim non vir bonus, prudens, benevolus, videri debet orator. Observandum, *huc vocari*, et *hujus officii*, et *in hac parte*, ad *lenius genus* sive ἦθος referri: continuatur hæc relatio ad s. 17.

eadem natura, ſed motus adhuc minoris, *veniam petere,
adoleſcentiæ*[f] *defendere amores.* Nonnumquam etiam le-
nis[g] alieni caloris[h] deriſus ex hac forma venit : ſed non
his ex locis tantum, verum aliquanto magis propriæ ſunt
virtutes *ſimulationis, ſatis faciendi, rogandi,* et[i] εἰρωνείας[k],
quæ diverſum ei, quod dicit, intellectum petit. Hinc 16
etiam ille major ad concitandum odium naſci affectus ſo-
let, cum hoc ipſo, quod[l] nos adverſariis ſubmittimus, in-
telligitur tacita[m] impotentiæ exprobratio. Namque eos
graves et intolerabiles id ipſum demonſtrat, quod cedi-
mus : et ignorant cupidi male dicendi, aut affectatores li-
bertatis, PLUS invidiam, quam convicium, poſſe : nam
invidia adverſarios, convicium nos inviſos facit. Ille jam 17
pene medius affectus eſt, ex amoribus et ex deſideriis
amicorum et neceſſariorum. Nam et hoc major eſt, et
illo minor. Non parum ſignificanter etiam illa in ſcholis
ἤθη dixerimus, quibus plerumque ruſticos, ſuperſtitioſos,
avaros, timidos, ſecundum conditionem propoſitorum[n] ef-

[f] adoleſcentiam Jenſ. [g] *Sic* G. Jenſ. levis *al.* [h] coloris G. [i] *om.* G.
[k] εἰρωνεία G. [l] quo G. Jenſ. [m] tacite Jenſ. [n] propoſitionum G. 2.

15. *lenis alieni caloris*] Ut in illo, *Bona verba quæſo !* aut, *Parce, ſi videtur, arteriæ ! Sed non his ex locis,* quos adhuc indicavimus, *tantum,* bonitas dicentis elucet &c.

15. *ſimulationis, ſatis f.*] Cum nihil ſolennius ſit in his libris, quam diverſo ordine poni voces, malim *ſimulationem* propius ironiæ adjungi hoc modo, *virtutes, ſatis faciendi, rogandi, ſimulationis et* εἰρωνείας. Cic. Acad. 4, 5, de Socrate, *Libenter uti ſolitus eſt ea diſſimulatione, quam Græci* εἰρωνείαν *vocant.*

16. *quod nos adverſariis ſub.*] Sic nihil potentius cogitari poteſt ad odium atque invidiam concitandam Chryſogono illa oratione ſubmiſſa et lenitatis vel patientiæ potius pleniſſima, quam vel de Roſcio inſtituit, vel illi tribuit orator c. 49. ſq. *Sed Roſcius horum nihil indignum putat : neminem accuſat : nihil de ſuo patrimonio queritur : putat homo imperitus morum* &c. plurimi enim verſus deſcribendi eſſent. Sed lege, qui, hoc Fabii præceptum quanti ſit, cupis intelligere.

16. *et ignorant cupidi*] Nihil mutandum. Impotentes homines, maledici, qui a conviciis et verborum aſperitate temperare ſibi non poſſunt, et in hoc libertatem ſuam agi putant, ut quælibet in quemvis opprobria dicere poſſint. Hi igitur ignorant, quantam ſibi ſecurim injiciant illa intemperantia; ignorant, invidiam a lento et æquo ad ſpeciem adverſario ſibi conflatam multo plus ſibi, quam illi conjecta a ſe maledicta, apud animos hominum nocere. Add. 6, 4, 13.

17. *et hoc major*] Vid. dicta ad ſ. 11.

17. *etiam illa in ſcholis* ἤθη] Nihil ad docendum commodius, quam dividere τὰ ἤθη in *mores primæ perſonæ,* h. e. ipſius oratoris, tum *ſecundæ,* ſ. judicis vel generatim auditoris, ac *tertiæ* denique, h. e. eorum omnium, de quibus dicendum eſt; ac ſeparatim deinde de unoquoque genere præcipere.

18 fingimus. Nam ſic ἤθη *mores* ſunt, cum hos imitamur, et ex his ducimus orationem. Denique hoc omne bonum et comem [o] virum poſcit. Quas virtutes cum etiam in litigatore debeat orator, ſi fieri poteſt, approbare, utique ipſe aut habeat, aut habere credatur. Sic proderit plurimum cauſſis, quibus ex ſua bonitate faciet fidem. Nam qui, dum dicit, malus videtur, utique male dicit: non enim videtur juſta dicere, alioqui [p] ἦθος videretur.
19 Quare ipſum etiam dicendi genus in hoc placidum debet eſſe ac mite: nihil ſuperbum, nihil elatum ſaltem ac ſublime deſideret: proprie, jucunde, credibiliter dicere, ſat eſt: ideoque et medius ille orationis [q] modus maxime
20 convenit. Diverſum eſt huic, quod πάθος dicitur, quodque nos *affectum* proprie vocamus: et, ut proxime [r] utriuſque differentiam ſignem, illud comœdiæ, hoc tragœdiæ ſimile [s]. Hæc pars circa *iram*, *odium*, *metum*, *invidiam*, *miſerationem*, fere tota verſatur. Quæ quibus ex locis ducenda ſint, et manifeſtum omnibus, et a nobis in ra-
21 tione procemii atque epilogi dictum eſt. Et *metum* tamen duplicem intelligi volo, quem patimur, et quem facimus; et *invidiam*, namque altera [t] invidum, altera invidioſum facit. Hoc autem hominis, illud rei eſt, in quo et
22 plus habet operis oratio. Nam quædam videntur gravia per ſe, *parricidium*, *cædes*, *veneficium*; quædam efficienda ſunt. Id autem contingit, aut cum magnis alioqui malis gravius eſſe id, quod paſſi ſumus, oſtenditur; quale eſt apud Virgilium,

O felix una ante alias Priameia virgo,
Hoſtilem ad tumulum Trojæ ſub mœnibus altis
Juſſa mori.———

23 Quam miſer enim caſus Andromachæ, ſi comparata ei felix Polyxena? aut cum ita exaggeramus injuriam noſtram, ut etiam, quæ multo minora ſunt, intoleranda dicamus: *Si pulſaſſes, defendi non poteras*; *vulneraſti*. Sed hæc dili-

[o] communem G. [p] qui *inf.* Jenſ. [q] oratoris *id.* [r] proprie G. [s] eſt G. [t] altera invidum *om.* G.

18. *alioqui* ἦθος *videretur*] Si juſta diceret, videretur in illo, appareret, ac proferret ſe illud *bonitatis* ἦθος, de quo loquimur.

19. *nihil elatum ſaltem*] Pro *ne quidem elatum quidquam*, &c. ut 10, 2, 15. 12, 11, 11.

21. *Hoc autem hominis, illud*] *Hoc* ad remotius refertur: *invidi homines*, *res invidioſæ*. Vid. ad 6, 1, 9.

22. *apud Virgilium,*] Æn. 3, 321.

gentius, cum ad [v] amplificationem venerimus, dicemus. Interim notaſſe contentus ſum, non id ſolum agere affectus, ut, quæ ſunt, oſtendantur acerba ac luctuoſa, ſed etiam ut, quæ toleranda haberi ſolent, gravia videantur: ut, cum in male dicto plus injuriæ, quam in manu, in infamia plus pœnæ dicimus, quam in morte. Namque in 24
hoc eloquentiæ vis eſt, ut judicem non ad id tantum impellat [x], in quod ipſe a rei natura duceretur: ſed aut, qui non eſt, aut majorem, quam eſt, faciat affectum. Hæc eſt illa, quæ δείνωσις vocatur, rebus indignis, aſperis, invidioſis addens vim oratio: qua virtute præter alios plurimum Demoſthenes valuit. Quod ſi tradita mihi ſequi præcepta 25
ſufficeret, ſatis feceram huic parti, nihil eorum, quæ legi, vel didici, quod modo probabile fuit, omittendo: ſed mihi in animo eſt, quæ latent penitus, ipſa hujus loci aperire penetralia; quæ quidem non aliquo tradente, ſed experimento meo, ac natura ipſa duce, accepi. Summa enim (quan- 26
tum ego quidem ſentio) circa movendos affectus in hoc poſita eſt, ut moveamur [z] ipſi. Nam et luctus, et iræ, et indignationis aliquando ridicula fuerit [a] imitatio, ſi verba vultumque tantum, non etiam animum, accommodaverimus. Quid enim aliud eſt cauſſæ, ut lugentes, utique in recenti dolore, diſertiſſime quædam exclamare videantur, et ira nonnumquam, in [b] indoctis [c] quoque, eloquentiam faciat, quam quod illis ineſt vis mentis, et veritas ipſa morum? Quare in iis, quæ veriſimilia eſſe volemus [d], ſimus 27
ipſi ſimiles eorum, qui vere patiuntur, affectibus: et a tali animo proficiſcatur oratio, qualem facere judicem volet. An ille dolebit, qui audiet me, hoc cum dicam, non do-

[v] eam *inſ.* G. Jenſ. [x] compellat *iid.* [z] moveatur G. [a] ſunt ut G. [b] *om.* G. Jenſ. [c] indoctus G. [d] volumus Jenſ.

23. *ad amplificationem*] De qua 8, 4.

25. *non aliquo tradente*] Non tacuere tamen hoc præceptum magiſtri optimi. Sufficiat hic vel ſolus Tullius, qui v. g. de Orat. 2, 45. *Neque fieri poteſt*, inquit, *ut doleat is, qui audit, ut oderit, ut invideat, ut pertimeſcat aliquid, ut ad fletum miſericordiamque deducatur; niſi omnes ii motus, quos orator adhibere volet judici, in ipſo oratore impreſſi eſſe atque inuſti videbuntur.* Dicit deinde Craſſus, *Non mehercule umquam apud judices aut dolorem, aut miſericordiam, aut invidiam, aut odium excitare dicendo volui, quin ipſe in commovendis judicibus, iis ipſis ſenſibus, ad quos illos adducere vellem, permoverer* &c. Cæterum ad hunc ipſum locum Ciceronis Fabium noſtrum, quod nolim, *inſolenter gloriatum* arguit Strebæus. Nam illud certe de *concipiendis imaginibus* non ita diſerte apud Tullium vel vetuſtiorem quemquam expreſſum legitur: licet res ipſa ſatis ſit indicata.

lentem? iraſcetur, ſi nihil ipſe, qui in iram concitat[e], id-
28 que exigit, ſimile patietur[f]? ſiccis agenti oculis lacrimas dabit? fieri non poteſt: NEC incendit, niſi ignis, nec madeſcimus, niſi humore: nec res ulla dat alteri colorem, quem ipſa non habet. Primum eſt igitur, ut apud nos valeant ea, quæ valere apud judicem volumus: afficiamur-
29 que, ante quam afficere conemur. At, quo modo fiet, ut afficiamur? neque enim ſunt motus in noſtra poteſtate. Tentabo etiam de hoc dicere. Quas φαντασίας Græci vocant, nos ſane *viſiones* appellemus: per quas imagines rerum abſentium ita repræſentantur animo, ut eas cernere
30 oculis, ac præſentes habere videamur. Has quiſquis bene conceperit[g], is erit in affectibus potentiſſimus. Hunc[h] quidam dicunt εὐφαντασίωτον[i], qui ſibi res, voces, actus ſecundum verum optime finget: quod quidem nobis volentibus facile continget. Nam, ut inter otia animorum, et ſpes inanes, et velut ſomnia quædam vigilantium; ita nos hæ, de quibus loquimur, imagines proſequuntur, ut peregrinari, navigare, præliari, populos alloqui, divitiarum, quas non habemus, uſum videamur diſponere, nec cogi-
31 tare, ſed facere. Hoc animi vitium ad utilitatem non transferemus[k]? Ut[l] hominem occiſum querar; non omnia, quæ in re præſenti accidiſſe credibile eſt, in oculis habebo? non percuſſor ille ſubitus erumpet? non expaveſcet circumventus? exclamabit? vel rogabit? vel fugiet?
32 non ferientem, non concidentem videbo? non animo ſanguis, et pallor[m], et gemitus, extremus denique exſpirantis hiatus inſidet? Inſequetur ἐνάργεια, quæ a Cicerone *illuſtratio et evidentia* nominatur, quæ non tam dicere videtur, quam oſtendere: et affectus non aliter, quam ſi rebus ipſis interſimus, ſequentur. An non ex his viſionibus illa ſunt,

[e] ſe *id.* [f] patiatur G. [g] ceperit G. 2. [h] has Jenſ. [i] ἐν πᾶσι σοφὸν G. [k] transferimus Jenſ. [l] At G. Jenſ. [m] pavor Jenſ.

28. *dat alteri colorem*] Non verſatur Fabius in rerum naturalium doctrina, aut circa experimenta chemicorum; alias facile eſſet exemplis iſta revincere tum vulgaribus tum reconditioribus: de ſimplici illo craſſoque adfrictu et contactu carbonum, rubricæ, ac pigmentorum agere eum apparet.

29. *Quas φαντασίας*] Vide de his ſummum magiſtrum Longinum c. 15. et quæ ad eum viri doctiſſimi.

32. *a Cicerone*] Acad. 4, 6. *Quod nihil clarius eſſet* ἐναργεία, *ut Græci: perſpicuitatem aut evidentiam nos, ſi placet, nominemus. Illuſtrationis* nomine uſum videas de N. D. 1, 31. ſed alio intellectu. De orta ex φαντασίαις ἐναργεία etiam Longin. l. c.

Excuſſi manibus radii, revolutaque penſa?

Et, 33

——*Levique patens in pectore vulnus?*

Et equus [n] ille in funere Pallantis,

——*poſitis qui* [o] *inſignibus*
It lacrimans, guttiſque humectat grandibus ora?

Quid? non idem [p] poeta penitus ultimi fati cepit imaginem, ut diceret,

——*Et dulcis moriens reminiſcitur Argos?*

Ubi vero *miſeratione* opus erit, nobis ea, de quibus queri- 34
mur, accidiſſe credamus, atque id [r] animo noſtro perſuadeamus. Nos illi ſimus, quos gravia, indigna, triſtia paſſos queramur: nec agamus rem, quaſi alienam, ſed aſſumamus parumper illum dolorem. Ita dicemus, quæ in
ſimili noſtro caſu dicturi eſſemus. Vidi ego ſæpe hiſtrio- 35
nes atque comœdos, cum ex aliquo graviore actu perſonam depoſuiſſent, flentes adhuc egredi. Quod ſi in alienis ſcriptis ſola pronuntiatio ita falſis accendit [s] affectibus: quid nos faciemus, qui illa cogitare debemus, ut moveri

[n] quos *id. male.* [o] *om.* G. Jenſ. [p] ille G. [r] in G. Jenſ. [s] *Sic* G. accedit, *quod ſciam, alii omnes.*

32. *Excuſſi manibus*] Æn. 9, 476. de matre Euryali nuntio de filii morte percuſſa. Alterum, *Levique patens*, eſt 11, 40. de Pallantis funere, ad quod etiam tertium de equo pertinet v. 89. Quartum, *Dulcis moriens*, eſt 10, 782. de Antore Herculis comite.

35. *Vidi ego ſæpe hiſtriones*] Viderat jam M. Antonius apud Cic. de Orat. 2, 46. *Sæpe ipſe vidi, cum ex perſona* (qua illa patet et proſpectum liberum dat hiſtrioni) *mihi ardere oculi hominis hiſtrionis viderentur* &c. Item p. p. *Quæ ſi ille hiſtrio, quotidie cum ageret, tamen recte agere ſine dolore non poterat: quid? Pacuvium putatis in ſcribendo leni animo ac remiſſo fuiſſe? Fieri nullo modo potuit.* Opportune huc advocatus jam eſt Gellianus ille Polus hiſtrio 7, 5. qui *lugubri habitu Electræ* Sophocleæ, quam acturus erat, *indutus oſſa atque urnam a ſepulcro tulit filii, et quaſi Oreſti* (eſſet urna) *amplexus, opplevit omnia non ſimulacris neque imitamentis, ſed luctu atque lamentis veris et ſpirantibus.* Sed ad hunc quidem non pertinent, quæ ſtatim ſubjicit Quinctilianus.

35. *falſis accendit affectibus*] Fateor me hic, ut aliquoties, inepte iratum fuiſſe Gothanis membranis, quæ corrumperent mihi ſperatam ex emendatione hujus loci ingenii gloriolam. Scilicet *accendit* legendum putaram, et puto, etiam nullo alio auctore, quam perpetuo uſu bonorum ſcriptorum, de affectibus ita loquentium. *Accedit*, quoquo te vertas, huic loco non ita accommodabis, ut digna Fabio ſententia, verbis idoneis prolata, emergat.

36 periclitantium vice poſſimus[t]? Sed in ſchola rebus quoque ipſis affici convenit, eaſque veras ſibi ſingere, hoc magis, quod illic ut litigatores loquimur frequentius, quam ut advocati. Orbum agimus, et naufragum, et periclitantem: quorum induere[u] perſonas quid attinet, niſi affectus aſſumimus? Hæc diſſimulanda mihi non fuerunt, quibus ipſe, quantuſcumque ſum, aut fui, (nam perveniſſe me ad aliquod nomen ingenii credo) frequenter motus ſum, ut me non lacrimæ ſolum deprehenderint, ſed pallor, et vero ſimilis dolor.

III. (IV.) Huic diverſa virtus, quæ *riſum* judicis movendo et illos triſtes ſolvit affectus, et animum ab intentione rerum frequenter avertit, et aliquando etiam reficit, et a ſatietate vel a fatigatione renovat. Quanta ſit autem in ea difficultas, vel duo maximi oratores, alter Græcæ,
2 alter Latinæ eloquentiæ principes, docent. Nam plerique Demoſtheni facultatem hujus rei defuiſſe credunt, Ciceroni modum. Nec videri poteſt noluiſſe Demoſthenes, cujus pauca admodum dicta[x], nec ſane ceteris ejus virtutibus reſpondentia, palam oſtendunt, non diſplicuiſſe illi
3 jocos, ſed non contigiſſe. Noſter vero, non ſolum extra judicia, ſed in ipſis etiam orationibus, habitus eſt nimius riſus affectator. Mihi quidem, ſive id recte judico, ſive amore immodico præcipui in eloquentia viri labor[z], mira
4 quædam videtur in eo fuiſſe urbanitas. Nam et in ſermone quotidiano multa, et in altercationibus[a], et interrogandis teſtibus plura, quam quiſquam, dixit facete, et illa ipſa, quæ ſunt in Verrem dicta frigidius, aliis aſſignavit, et teſtimonii loco poſuit: ut, quo ſunt magis vulgaria, eo ſit credibilius, illa ab oratore non ficta, ſed paſſim eſſe jac-
5 tata. Utinam Quintus, et[b] libertus ejus Tiro, aut[c] alius

t poſſumus Jenſ. *et al. ap. Bur. forte cum exclamatione intelligendum.* u inducere Jenſ. x ducta G. z laboro Jenſ. a altricationibus *hic et plerumque* G. b *om.* G. *Vid. no.* c et G. Jenſ.

2. *Demoſtheni defuiſſe*] Cicero tamen Orat. c. 26. *Demoſthenes minus habetur* facetus: *quo quidem nihil mihi videtur urbanius: ſed non tam dicax fuit quam facetus. Eſt autem illud acrioris ingenii, hoc majoris artis.* Plutarchus in vita p. 1560. Ἐν ταῖς ἀπαντήσεσι ταῖς παρὰ τὸν καιρὸν, ἐχρῆτο καὶ τῷ γελοίῳ· ac deinde unum alterumque illius apophthegmatum refert.

5. *Utinam Quintus, et libertus*] Probabilis admodum eſt Mureti ſententia V. L. 19, 6. legendum eſſe, ut ipſe in veteri libro inveniſſe ait, *utinamque libertus.* Fuit nimirum particula illa una modo litera *q* notata, quam arreptam aliquis *Quintum* et interpretatus eſt, et ſcripſit. Si quis nobis objicere vel-

quisquis fuit, qui tres hac de re libros edidit, parcius dictorum numero indulsissent, et plus judicii in eligendis, quam in congerendis studii adhibuissent: minus objectus [d] calumniantibus foret: qui tamen nunc quoque, ut in omni ejus ingenio, facilius, quid rejici, quam quid adjici possit, invenient. Affert autem summam rei 6
difficultatem, primum, quod ridiculum dictum plerumque falsum [dd] est, hoc semper humile; sæpe ex industria depravatum; præterea numquam honorificum: tum varia hominum judicia in eo, quod [e] non ratione aliqua, sed motu animi [f] quodam, nescio an enarrabili [g], judicatur. Neque hoc ab ullo satis explicari puto, licet 7

[d] abjectus locus Jens. *Inde conj. Bur.* obj. jocis calumniantium. [dd] falsum *editt. quædam insulse.* [e] *Sic* G. quia *al.* [f] *Sic* G. Jens. *et optimi quique ap. Bur. Alii* animi *om.* [g] errabili Jens.

let majuscula litera scribi Prænomen, convinctionem minuscula, illum a criticis disputationibus interim abstinere jussero. Cæterum favet huic sententiæ Gothanus liber, omittenda τῇ *et:* favet hoc in primis, quod de illo Quincti fratris libro nulla præterea memoria: quin ab ingenio viri, et a simultatibus postremi temporis, abhorrere videtur honor ille fratri habitus. Cæterum, ut minus desideremus illos Tironis libros, tum ipse præstitit Cicero Fam. 7, 32. et in primis de Orat. 2, 58. sqq. in quem locum exstat Io. Passeratii præfatiuncula apud Patissonium in off. Ro. Stephani 1594, 8. atque Adr. Turnebi commentarius aliquoties editus; tum elegantissimus Vavassor, qui undique Ciceronis jocos congessit, iisque bonam partem libri de ludicra dictione implevit. His igitur nos solemur, cum ad nos non pervenit liber de iisdem Trebonii, de quo gratias illi agit Cicero Fam. 15, 21: neque ipsius Julii Cæsaris volumina ἀποφθεγμάτων, in quæ Ciceronis quoque dicta, nescio an sola, referebat, de quibus ibid. 9, 16. Nimirum hæc eadem videntur *dicta collectanea*, a puero jam cœpta, quæ cum aliis patris sui publicari vetuit Augustus. Vid. Sueto. c. 57. et ibi Burm.

6. *hoc semper humile*] Illiberale semper, et servis quam liberis hominibus dignius habitum est mentiri.

6. *nescio an enarrabili*] Non puto loqui illum de mechanica ratione, qua corpus in risu movetur, sed de eo, quid animum ad excitandum in corpore risum moveat. Et sane difficile videtur una quasi formula comprehendere omnia, et dicere, quibus rebus positis risus consequatur. Et forte adhuc verum est illud Cic. de Orat. 2, 54. *Omni de re facetius puto posse ab homine non inurbano, quam de ipsis facetiis, disputari.—Qui ejus rei rationem quandam conati sunt artemque tradere, sic insulsi exstiterunt, ut nihil aliud eorum, nisi ipsa insulsitas, rideatur. Quare mihi quidem nullo videtur modo doctrina ista res posse tradi.* Add. c. 58. Equidem, parum abest, quin *ridiculi* non minus quam *pulchri* rationem tantum non omnem ad sensum quendam sui generis referam, in quo non multo plus quam de saporibus, odoribusque, et sonis disputari possit, licet in quibusdam eorum majori hominum parti conveniat.

multi tentaverint, unde *rifus*; qui[h] non folum facto aliquo dictove, fed interdum quodam etiam corporis tactu[i], laceffitur: præterea non, ut[k] oratione moveri foleat: neque enim acute tantum ac venufte, fed ftulte, iracunde, timide dicta aut[l] facta ridentur: ideoque anceps ejus rei
8 ratio eft, quod a *derifu* non procul abeft *rifus*. *Habet* enim, ut Cicero dicit, *fedem in deformitate aliqua et turpitudine:* quæ cum in aliis demonftrantur, *urbanitas:* cum in ipfum[m] dicentem recidunt, *ftultitia* vocatur. Cum videatur autem res levis, et quæ a fcurris, mimis, infipien-

[h] *Sequimur hic fidem primæ editt. et Mureti* V. L. 19, 16. *Al. fic:* tentaverint. Unde rifus quidem. [i] *Sic Regius et Muretus l. c. itemque editt. quædam:* tractu *al.* [k] *Sic emendavimus ex V. C. Almel. qui habet* non ut ratione. *Sed* non ut narratione mov. foleat G. Jenf. non una ratione moveri folet *rel. ex correct. Regii.* [l] ac Jenf. [m] ipfos dicentis G. *et al. ap. Bur.*

7. *etiam corporis tactu*] Mirum viros aliquot doctiffimos de veriffima hac Regii emendatione dubitare, quin adfpernari eam fuperbe potuiffe. Ita plane pueritiæ fuæ et liberorum fuorum, ita juvenilium ludorum et κυριδίας ἀλόχυ, obliti funt, ut nefciant inter præcipuas rifus vel caufas vel occafiones effe *tactum* ac titillationem partium quarundam corporis noftri, earum præfertim, quibus infolitum eft aliena manu tangi? *Tractum* nobis dedere boni librarii; quem ut huc *traherent*, πάντα κάλων ἐκίνησαν viri eruditiffimi. Francius, qui *tractum* importunum putaret, *jactum* maluit. Atqui, fi *tactus* mentionem non fecit Fabius, omifit unam familiariffimam rifus occafionem: *tractum*, i. e. geftum diftortum depravatumque corporis (huc enim evadit denique ille *tractus*) fi dixit, nihil dixit, quod non *facto* comprehendatur. Tres funt portæ, per quas adit ad animum ridiculum: per oculos *facta*, *dicta* per aures, *tactus* ille titillofus per partes nerveas, quas diximus. Quoniam hic fumus, adfcribamus locum Plinii 11, 38. f. 77. Loquitur de membrana principe, quam *Diaphragma* nunc, veteres φρένας et *præcordia* vocabant: *In eadem*, inquit, *præcipua hilaritatis fedes, quod titillatu maxime intelligitur alarum, ad quas fubit: non alibi tenuiore cute humana, ideo fcabendi dulcedine ibi proxima. Ob hoc in præliis gladiatorumque fpectaculis mortem cum rifu trajecta præcordia attulerunt.* Ex Ariftotele fumta, oftendit Harduinus. De *corporis tactu* rifus fonte quæ diximus, ea illuftrat illud Nemefia. ecl. 3, 29. ubi Bacchum, alumnum fuum parvulum, *vocat ad rifum digito* Silenus.

7. *præterea non, ut*] Pendet hoc ex fuperioribus, *Præterea non puto hoc fatis ab ullo explicari*. Hoc dicit, cum generatim explicari non poffit origo rifus, et quafi genefis: tum in oratione, de qua fcilicet hic fermo eft, ut excitari foleat, obfcurum effe, idque inde intelligi adeo, quod res ita diverfæ rifum movent &c. Qui ad varietatem fupra propofitam refpexerit, uno alteroque vix apice nos a librorum fide, in quantum de ea nobis conftat, difceffiffe, comperiet.

8. *ut Cicero dicit*] De Orat. 2, 58. ex perfona Cæfaris, *Locus et regio quafi ridiculi turpitudine et deformitate quadam continetur: hæc enim ridentur vel fola, vel maxime, quæ notant, et defignant turpitudinem aliquam non turpiter.*

tibus denique sæpe moveatur; tamen [m] habet vim nescio an
imperiosissimam, et cui repugnari minime potest: erum- 9
pit enim etiam invitis sæpe: nec [n] vultus modo ac vocis
exprimit confessionem, sed totum corpus vi sua concutit.
Rerum autem sæpe (ut dixi) maximarum momenta vertit,
cum odium iramque frequentissime frangat. Documento 10
sunt juvenes Tarentini, qui multa de Pyrrho rege securius
inter cœnam locuti, cum rationem facti reposcerentur [o],
et neque negari res, neque defendi posset, risu sunt et op-
portuno joco elapsi. Namque unus ex his, *Immo*, inquit,
nisi lagena defecisset, occidissemus te: eaque urbanitate tota
est invidia criminis dissoluta. Verum hoc, quidquid est, ut 11
non ausim dicere carere omnino [p] arte; quia non [q] nullam
observationem habet, suntque ad id pertinentia et a Græ-
cis et a Latinis composita præcepta: ita plane affirmo, præ-
cipue positum esse [r] *in natura* et *in occasione*. Porro *natu-* 12
ra non tantum in hoc valet, ut acutior quis atque habilior
sit ad inveniendum, (nam id sane doctrina posset [s] auge-
ri) sed inest proprius quibusdam decor in [t] habitu atque
vultu, ut eadem illa minus, dicente alio, videantur urbana
esse. *Occasioni* vero et in rebus est tanta vis, ut sæpe ad- 13
juti ea non indocti modo, sed etiam rustici salse dicant
in [u] eum, quisquis aliquid dixerit prior. Sunt enim longe
venustiora omnia in respondendo, quam in provocando.
Accedit difficultati, quod ejus rei nulla exercitatio est, 14
nulli præceptores. Utique in conviviis et sermonibus

[m] tum *pro* tamen *est Gothæ in utroque codice, quod repudiari nolit Heusingerus.* [n] fluctus ope *inf.* G. fultus ope *inf.* Jens. *expungendas esse censuit etiam Muretus l. c.* vultus *male scripserat librarius: alius interpolavit.* [o] reposceret Jens. [p] omni Jens. [q] *om. id.* [r] *om. id.* [s] possit G. Jens. [t] *om. id.* [u] et in eo quis aliquid Jens. in quisquis al. G. *Vid. no.*

9. *erumpit invitis*] Cic. l. c. *Ita repente erumpit, ut eum cupientes tenere, nequeamus: et simul latera, os, venas, vultum, oculos occupat.*

9. *exprimit confessionem*] Erat, cum suspicarer *confusionem.* Sed ultro damno. Hoc indicatur, ita vultu, voce, concussione corporis prodi risum, ut dissimulari nullo modo possit. Sexcenties ita *fateri*, et *confiteri* ponuntur.

10. *juvenes Tarentini*] Narrat Val. Max. 5, 1, 3. ext. et Plut. in Pyrrho p. 708. H. Steph. Sed multo argutius noster. Ille, *Nisi vinum nobis defecisset, ista, quæ tibi relata sunt, præ iis, quæ de te locuturi eramus, lusus ac jocus fuissent.* Hic, Πλείονα τούτων εἰρήκειμεν, εἰ πλείων παρῆν οἶνος ἡμῖν. Si vitam Plutarchi et Maximi miles, Fabianus profecto insuper aureum tripoda meruit.

13. *in eum, quisquis*] Non prætermittenda Gothana lectio, *Salse dicant, in quisquis aliquid dixerit prior*, omisso *eum.* Est enim ellipsis oppido elegans, similis illi Liv. 23, 9, pr. *Per ego te, fili, quæcumque jura liberos jungunt* &c. Ter. Ad. 2, 1, 43. *Minime miror, qui insanire occipiunt ex injuria.*

multi dicaces; ſed, quia in hoc uſu quotidiano proficimus, oratoria urbanitas rara, nec ex arte [x] propria, ſed
15 ad hanc conſuetudinem accommodata [y]. Nihil autem vetabat [z] et componi materias in hoc idoneas, ut controverſiæ permixtis ſalibus fingerentur: vel res proponi ſin-
16 gulas ad juvenum talem exercitationem. Quin illæ ipſæ quæ *Dicta* ſunt, ac vocantur, quas certis diebus feſtæ licentiæ dicere ſolebamus, ſi [a] paullum adhibita ratione fingerentur, aut aliquid in his ſerium [b] quoque eſſet admixtum, plurimum poterant [c] utilitatis afferre: quæ nunc juvenum, vel ſibi ludentium exercitatio eſt. Pluribus autem nominibus in eadem re vulgo utimur: quæ tamen ſi
17 deducas [d], ſuam propriam quamdam vim oſtendent. Nam et *urbanitas* dicitur: qua quidem ſignificari video ſermonem præ ſe [e] ferentem in verbis et ſono et uſu proprium quemdam guſtum [f] Urbis, et ſumtam ex converſatione doctorum tacitam eruditionem; denique, cui contraria
18 ſit *ruſticitas*. *Venuſtum* eſſe, quod cum gratia quadam et [g] venere dicatur, apparet. *Salſum* in conſuetudine pro ridiculo tantum accipimus, natura non utique hoc eſt: quamquam et ridicula oporteat eſſe ſalſa. Nam et Cicero, *omne, quod ſalſum ſit* [h], ait *eſſe Atticorum*; non, quia ſunt [i] maxime ad riſum compoſiti: et Catullus, cum dicit,

Nulla in tam magno eſt corpore mica ſalis,

non [k] hoc dicit [l], nihil in corpore ejus eſſe ridiculum.
19 *Salſum* igitur erit, quod non erit [m] inſulſum, velut quoddam ſimplex orationis condimentum, quod ſentitur latente judicio, et [n] velut palatum [o] excitat, quod et a tædio

[x] parte G. [y] commendata G. Jenſ. [z] vetabit G. [a] ſed G. [b] verum G. 2. *forte* ſeverum. [c] poterat Jenſ. poterant *plures ap. Bur.* poterunt *al.* [d] diducas *ex corr. Regii: nobiſcum* Jenſ. [e] præferentem Jenſ. præſentem G. [f] geſtum G. [g] ex Venere dictum app. Jenſ. [h] *om. id.* [i] *Forte* ſint*: pertinet enim ad ſententiam Ciceronis.* [k] *om.* G. Jenſ. *Sed poſtulat ſententia, quod vidit Mur. l. c. fruſtra repugnante Voſſio ad Catull. p.* 311. *ſq. Tuetur pulchre Bur.* [l] *Illud* non *præſidium etiam invenit in* G. 2. [m] eſt G. [n] *om.* G. [o] palato excitatque G.

16. *Dicta*] Vid. quæ dicemus ad ſ. 36.

16. *ſi deducas*] Originem eorum, etymologiam, et unum perſequaris. *Diducas*, h. e. ſepares, quod Regius intulit, neſcio quam conveniat: vel potius non convenire video.

18. *Cicero*] Orat. c. 26. *Quidquid eſt ſalſum, aut ſalubre in oratione, id proprium Atticorum eſt: e quibus tamen non omnes faceti.*

defendit orationem. Sane tamen, ut ille, in cibis paullo
liberalius aſperſus, ſi tamen non ſit immodicus, affert ali-
quid propriæ voluptatis: ita hi quoque in dicendo habent
quiddam, quod nobis faciat audiendi ſitim. *Facetum*
quoque non tantum circa ridicula opinor conſiſtere. Ne- 20
que enim diceret Horatius, *facetum carminis* [p] *genus natura
conceſſum eſſe Virgilio.* Decoris hanc magis, et excultæ
cujuſdam elegantiæ appellationem puto. Ideoque in epi-
ſtolis Cicero hæc Bruti refert verba, *Næ illi* [q] *ſunt pedes
faceti, ac deliciis ingredienti molles* [r]. [Quod[s] convenit cum
illo Horatiano,

——*Molle atque facetum Virgilio.*]

Jocum vero accipimus, quod eſt contrarium ſerio. Nam 21
et fingere, et terrere, et promittere interim, jocus eſt. *Di-
cacitas* ſine dubio a dicendo, quod eſt omni generi com-
mune, ducta eſt: proprie tamen ſignificat ſermonem cum
riſu aliquos inceſſentem. Ideo Demoſthenem *urbanum* 22
fuiſſe dicunt, *dicacem* negant. Proprium autem materiæ,
de qua nunc loquimur, eſt *ridiculum:* ideoque hæc tota
diſputatio a Græcis περὶ [t] γελοίε inſcribitur. Ejus prima
diviſio traditur eadem, quæ eſt omnis orationis, ut ſit po-
ſitum *in rebus*, aut *in verbis*. Uſus autem maxime ſim-
plex [u]. Aut enim *ex aliis* riſum petimus, aut *ex nobis*, aut 23
ex rebus mediis. *Aliena* aut [v] *reprehendimus*, aut *refuta-
mus*, aut *elevamus*, aut *repercutimus*, aut *eludimus*. *Noſtra*,
ridicula [x] *indicamus*, et, ut verbo Ciceronis utar, dicimus
aliqua ſubabſurda. Namque eadem, quæ, ſi imprudenti-

[p] Catonis Jenſ. Catoni G. Cato minus *al.* Cautionis *al.* Orationis *al.* *Forte fuit* cris, *e quo illa varietas.* [q] ulli G. Jenſ. [r] mollius Jenſ. [s] *Incluſa gloſſema puto.* [t] περισσολογία G. [u] *Vid. leg.* triplex: *aut, quod in mentem veniebat Francio*, minime ſimplex. [v] autem G. Jenſ. [x] ridicule *conj. Reg.*

20. *Horatius*] Sat. 1, 10, 44. *Molle atque facetum Virgilio adnuerunt gaudentes rure Camenæ.* Recte hinc argumentatur Fabius, *facetum* non ſimpliciter pertinere ad ridiculum. Neque enim quidquam in Georgicis Bucoliciſve eſt ex eo genere.

22. *Demoſthenem*] Vid. ad ſ. 2.

23. *ridicula indicamus*] Conjecturam Regii ſupra propoſitam probat etiam Pearce ad Cic. de Orat. 2, 71. p. 259. quem reſpexit Fabius. Verba ſunt, *Hæc autem, quæ ſunt in re, et in ipſa ſententia, partibus ſunt innumerabilia, generibus pauca: exſpectationibus enim decipiendis, et naturis aliorum irridendis, ipſorum* (qui loquuntur, naturis) *ridicule indicandis, et ſimilitudine turpioris, et diſſimulatione, et ſubabſurda dicendo, et ſtulta reprehendendo, riſus moventur.*

bus excidant, *ſtulta* ſunt; ſi ſimulamus, *venuſta* credun-
24 tur. Tertium eſt genus, ut idem dicit, in *decipiendis ex-*
ſpectationibus, dictis aliter accipiendis, ceteriſque, quæ
neutram perſonam contingunt, ideoque a me *media* di-
25 cuntur. Item *ridicula* aut dicimus, aut facimus. Facto
riſus conciliatur, interim admixta gravitate: ut Marcus
Cœlius [y] prætor, cum ſellam ejus curulem conſul Iſauri-
cus fregiſſet, alteram poſuit loris intentam; dicebatur au-
tem Cos. a patre aliquando cæſus flagris: interim ſine
reſpectu pudoris, ut in illa *pyxide* [z] *Cœliana*, quod neque
26 oratori, neque ulli gravi viro conveniat. Idem autem de [a]
vultu geſtuque ridiculo dictum ſit: in quibus eſt quidem
ſumma [b] gratia, ſed major [c], cum captare riſum non vi-
dentur: nihil enim ex iis [d], quæ dicuntur [e] *ſalſa* [f], dicitur [g]
ſalſius [h]. Quamquam autem gratiæ plurimum dictis ſeve-
ritas affert, fitque [i] ridiculum id ipſum, quia, qui dicit,
non ridet: eſt tamen interim et *aſpectus* et *habitus oris* et
27 *geſtus* non inurbanus [k], cum iis modus contingit. Id por-
ro, quod dicitur, aut eſt *laſcivum* et *hilare*, qualia Galbæ
pleraque: aut *contumelioſum*, qualia nuper Junii [l] Baſſi:
aut *aſperum*, qualia Caſſii Severi: aut *lene* [m], qualia Do-
mitii Afri. Refert, his ubi quis utatur. Nam in convi-
viis [n] et quotidiano ſermone *laſciva* humilibus, *hilaria*
28 omnibus conveniunt. Lædere [o] numquam velimus, lon-
geque abſit propoſitum illud, *Potius amicum, quam dictum*
perdidi *. In hac quidem pugna forenſi [p] malim mihi le-

[y] Cæcilius G. Jenſ. *Sed* Coelium *recte tuetur Burm.* [z] pypſide G. apodixe Jenſ. [a] ſi Jenſ. [b] *om.* G. [c] majorem capt. G. [d] G. 2. nihil enim eſt his quæ dicunt falſa dicuntur inſulſius: *unde hanc lectionem eruas,* nihil enim eſt his, quæ ſicut ſalſa dicuntur, inſulſius. [e] dicunt G. Jenſ. [f] falſa G. [g] dicuntur G. Jenſ. [h] inſulſius G. Jenſ. [i] *Sic* G. Jenſ. *et plur. ap. Bur.* ſit *al.* [k] inurbanitas G. [l] Lambaſſi G. Janibaſſi Jenſ. [m] leve *id.* [n] convictibus *id.* [o] *Sic conj. Burm. Rollinus, nos.* Ludere *vulg.* * perdendi *emend. Mur.* V. L. 19, 6. [p] forenſium G. Jenſ. forenſi etiam *conj. Bur.*

25. *admixta gravitate*] Vultus præſertim ad ſeveritatem compoſiti: *Qui quidem*, Ciceronem iterum audis de Orat. 2, 71. *quo ſeverior eſt et triſtior,—hoc illa, quæ dicuntur, ſalſiora videri ſolent.*

25. *pyxide Cœliana*] In qua venenum paratum dicebatur Clodiæ. De re ipſa Cic. c. 25. ſq. Quæ autem ſit *obſceniſſima fabula commenticiam eam pyxidem conſecuta*, de qua Tullius c. 29. et hic Fabius, ignorari hodie, æquo animo feramus potius, quam commentis, ut Abramius ad Ciceronem fecit, ludamus.

26. *nihil enim—ſalſius*] Sententia quid hic poſcat, apparet, inſulſos eſſe ſales, quos ſuo riſu ipſe, qui profert, commendet, h. e. corrumpat: quibus verbis hoc dixerit Fabius, nôn æque liquet. Forte ita, *Nihil enim eſt iis, quæ dicuntur ſalſa*, h. e. pro ſalſis venditantur, *inſulſius.*

nibus uti licere [q]: quamquam [r] et contumelioſe et aſpere
dicere in adverſarios permiſſum eſt: cum accuſare etiam
palam, et caput alterius juſte [s] petere conceſſum ſit. Sed
hic quoque tamen inhumana videri ſolet fortunæ inſecta-
tio: vel quia culpa caret, vel quia recidere [t] etiam in ip-
ſos, qui objecerunt, poteſt. Primum itaque conſideran-
dum eſt, et *quis*, et *in qua cauſſa*, et *apud quem*, et *in
quem*, et *quid dicat*. Oratori minime convenit diſtortus
vultus, geſtuſque, quæ in mimis rideri ſolent. *Dicacitas* 29
etiam ſcurrilis et ſcenica huic perſonæ alieniſſima eſt.
Obſcœnitas vero non a verbis tantum abeſſe debet, ſed
etiam a ſignificatione. Nam, ſi quando objici [u] poteſt,
non in omni loco exprobranda eſt. Oratorem præterea
ut dicere urbane volo, ita videri affectare id, plane nolo. 30
Quapropter ne dicet quidem ſalſe, quoties [x] poterit, et
dictum potius aliquando perdet, quam minuet auctorita-
tem. Nec accuſatorem autem atroci in cauſſa, nec patro-
num in miſerabili jocantem feret quiſquam. Sunt etiam 31
judices quidam triſtiores, quam ut riſum libenter patian-
tur. Solet interim accidere, ut id, quod in adverſarium
dicimus, aut in judicem conveniat, aut in [y] noſtrum quo- 32
que litigatorem: quamquam aliqui reperiuntur, qui ne id
quidem, quod in ipſos recidere poſſit, evitent: quod fecit
Longus Sulpicius, qui, cum ipſe fœdiſſimus eſſet [z], eum,
contra quem judicio liberali aderat, *ne faciem quidem ha-
bere liberi hominis dixit*: cui reſpondens Domitius Afer,
Et [a] *tu*, inquit, *ex animi ſententia, Longe? qui malam fa-
ciem habet, liber non eſt?* Vitandum etiam, ne *petulans*, ne
ſuperbum [b], ne *loco*, ne *tempore alienum*, ne *præparatum et* 33
domo allatum videatur, quod dicimus. Nam ADVERSUS

q *Sic plerique MSS. ap. Bur.* uti decere G. interdicere *rel.* r *Uterque Gothanus habet* nonnunquam. s injuſte Jenſ. *et al.* t redire G. Jenſ. u obici G. *in poetis id frequentiſſimum, ut* abieit, reicit, *&c.* x quotiens G. Jenſ. y *om.* Jenſ. z ad *inf. id.* a *om.* G. Jenſ. b ſuperbus Jenſ. *f.* ſuperbius.

28. *juſte petere*] Qui viderat non tantum *juſte* accuſare licere, ſed quoquo modo; illud in oppoſitum *injuſte* mutavit. Sed nihil opus erat: *juſte* enim hic ea ſignificatione poni videtur, qua *juſtum* vocatur, quidquid habet naturam aut modum ſibi debitum, ut ſit, quod eſſe dicitur; ut *juſte petere* ſit, plane, non diſſimulanter, nec oblique, ſed omni paratu, et dedita opera oppugnare alicujus caput et fortunas.

32. *ex animi ſententia*] Hæc formula cum in juris jurandi cærimonia et interrogationibus cenſoriis præponi ſolita fuerit, vid. Briſſo. 8, 9. p. 689, eam vim habet, ac ſi dixiſſet, An jurare paratus es rem ſe ita habere?

33. *domo allatum*] Cic. de Orat. 2, 60. de his, quæ in totum aliquod genus conveniunt, *quia me-*

miſeros, ſicut ſupra dixeram, inhumanus eſt jocus. Sed quidam ita ſunt receptæ auctoritatis et notæ verecundiæ, ut nocitura ſit in eos dicendi [c] petulantia. Nam de ami-
34 cis jam præceptum eſt. Illud non ad orandi [d] fere conſilium, ſed ad omnia [e] pertinet, ne laceſſat hoc modo, quem lædere ſit periculoſum, ne aut inimicitiæ graves inſequantur, aut turpis ſatisfactio. Male etiam dicitur, quod in plures convenit: ſi aut nationes totæ inceſſantur, aut ordines, aut conditio, aut ſtudia multorum. Ea, quæ dicit vir bo-
35 nus, omnia ſalva [f] dignitate ac verecundia decent [g]. Nimium enim riſus pretium eſt, ſi probitatis impendio [h] conſtat. Unde autem concilietur riſus, et quibus ex locis peti ſoleat, difficillimum eſt dicere. Nam, ſi ſpecies omnes perſequi velimus, nec modum reperiemus, et fruſtra laborabimus. Neque enim [i] numeroſi minus ſunt loci, ex
36 quibus hæc *dicta* [k], quam illi, ex quibus eæ [l], quas *ſententias* vocamus, ducuntur, neque alii. Nam hic quoque eſt *inventio* et *elocutio*, atque ipſius elocutionis vis, alia in verbis, alia in figuris. *Riſus* igitur oriuntur, aut *ex* [m] *corpore*
37 ejus, in quem dicimus; aut *ex animo*; qui factis ab eo dictiſque colligitur; aut *ex his, quæ ſunt extra poſita.* Intra hæc enim eſt omnis vituperatio: quæ ſi gravius poſita ſit, *ſeria* [n] eſt [o]; ſi levius, *ridicula.* Hæc aut oſtenduntur, aut narrantur, aut dicto notantur. Rarum eſt
38 autem, ut oculis ſubjicere contingat, ut fecit C. Julius [p], qui cum Helvio [q] Munciæ ſæpius obſtrepenti ſibi diceret,

c *Leg. vid.* dicenti. d horam G. e homines G. f falſa Jenſ. *male.* g *Forte* dicet. h compendio G. Jenſ. *male.* i *om.* Jenſ. k ducta *id. male.* l cauſſæ G. eas Jenſ. m in Jenſ. n ſevera G. Jenſ. o ſit Jenſ. p G. 2. *ſic*, C. Lucilius qui cum Helnio mancipe. q Helvio Mancino G. *et alii plur. ap. Burm.* Helio Mancipi Jenſ. Helmio *rel.*

ditata putantur eſſe, minus ridentur. Sed proprie reſpicit ad Orat. 26. *Vitabit etiam quæſita, nec ex tempore ficta, ſed domo allata, quæ plerumque ſunt frigida.*

33. *Adv. miſeros*] Supra ſ. 30. ubi etiam *de amicis*, quod jam revocabit.

33. *in eos dicendi*] Non plane equidem damno receptam omnibus, quod ſciam, lectionem. Sed illud me movet, ut *dicenti* malim, quia ſic exprimitur ille, cui noceat petulantia: nimirum ipſi dicenti, qui *fragili quærens illidere dentem Offendit ſolido*, inſtar ſerpentis arrodere limam conati.

36. *hæc dicta*] Proprium quaſi nomen brevium jocorum. Cic. de Orat. 2, 54. cum laudavit illud Ennii, *flammam a ſapiente facilius ore in ardente opprimi, quam bona dicta teneat*; ſubjicit, *Hæc ſcilicet bona dicta, quæ ſalſa ſunt: nam ea* dicta *appellantur proprio jam nomine.* Sæpius ita eod. capite. Vid. ſupra 6, 3, 16.

38. *Helvio Munciæ*] *Helvium* non minus juſtum eſt hic legi, quam Ciceroni de Orat. 2, 66, reddit il-

Jam [r] *oſtendam, qualis ſis:* iſque plane inſtaret interroga-
tione, qualem ſe tandem [s] oſtenſurus eſſet, digito demon-
ſtravit imaginem galli in ſcuto Mariano [t] Cimbrico pic-
tam, cui Mancia [u] tum ſimillimus eſt viſus. Tabernæ
autem erant circa forum, ac ſcutum illud ſigni gratia po- 39
ſitum [x]. Narrare, quæ falſa ſint, in primis eſt ſubtile et
oratorium: ut Cicero pro Cluentio narrat *de Cepaſio atque
Fabricio:* ac [z] Marcus Cœlius *de illa C.* [a] *Lælii collegæque
ejus in provinciam feſtinantium contentione.* Sed in his om-
nibus cum elegans et venuſta exigitur tota expoſitio, tum
id eſt [b] feſtiviſſimum, quod adjicit orator. Nam et a Ci-
cerone ſic eſt [c] Fabricii fuga illa condita [d]: *Itaque cum* 40
*callidiſſime ſe putaret dicere, et cum illa verba graviſſima
ex intimo artificio depromſiſſet: Reſpicite, judices* [e], *hominum
fortunas, reſpicite varios duroſque* [f] *caſus, reſpicite C. Fabri-
cii ſenectutem: cum hoc,* reſpicite, *ornandæ orationis cauſſa
ſæpe dixiſſet, reſpexit ipſe: at* [g] *Fabricius a ſubſelliis demiſſo
capite diſceſſerat,* et cetera, quæ adjecit: nam eſt notus
locus: cum in re hoc ſolum eſſet, *Fabricium a judicio re-
ceſſiſſe.* Et Cœlius cum omnia venuſtiſſime finxit, tum
illud ultimum, *Sic* [h] *ſubſecutus quo modo tranſierit, utrum* 41
rate, an piſcatorio navigio, nemo ſciebat. Siculi quidem, ut

[r] Etiam G. Jenſ. [s] tamen Jenſ. [t] *om.* G. Jenſ. [u] Manceps G. Jenſ. [x] *om.* G. [z] at G. Jenſ. [a] D. G. [b] *om.* G. [c] a G. [d] credita Jenſ. [e] inquit G. [f] dubios *Cic. quæ nomina confundi ſæpe, hic docet Bur.* [g] *om.* G. Jenſ. [h] Hic G.

lum doctiſſimus Pearcius. Cæterum, ſi quis comparet inter ſe Tullii locum et Plinii 35, 4. ſ. 8. et hunc noſtrum, videbit, multum inter ſe illos diſcrepare; vel diverſa forte narrare, ſed ſimilia. Si Fabium ſolum legas, nihil eſt pronius, quam gallum volucrem cogitare, animal obſtreperum; quod pingi, ac ruditer quidem, in ſcuto Cimbri hominis, probabile eſt, idque ſcutum Mariana victoria ei ablatum, pro inſigni tabernæ pendere. Sed ita deſcribit gallum Cicero, *diſtortum, ejecta lingua, buccis fluentibus*; quod ultimum certe non ſatis commode transferri ad volucrem videtur. Si enim palearia illa intelligas; neſcio, quid hoc ad ſimilitudinem Manciæ. Plinius non Julium auctorem dicti facit, ſed Craſſum, eumque oſtendiſſe *in tabula pictum inficetiſſime gallum exſerentem linguam.* Quod ſub *veteribus* rem geſtam ait Plinius, Cicero *ſub novis* tabernis: illud pro temporum diverſitate verum eſſe poteſt utrumque. Sed totum hoc non magni eſt momenti: modo in majoribus melius ſibi interdum conſtarent ſcriptores. Etiam hoc poſtea in mentem venit, forte Ciceroni, cum hanc narratiunculam tractaret, obſervatum illum Gallum, qui pugnavit cum T. Manlio, de quo Liv. 7, 10, 5, *adverſus Gallum ſtolide lætum, et (quoniam id quoque memoria dignum antiquis viſum eſt) linguam etiam ab irriſu exſerentem,* &c.

39. *pro Cluentio*] c. 21.

ſunt laſcivi et dicaces, aiebant in delphino ſediſſe, et ſic tam-
42 *quam Ariona tranſvectum.* In narrando autem Cicero conſiſtere *facetias* putat, *dicacitatem* in jaciendo[i]. Mire fuit in hoc genere venuſtus *Afer Domitius*, cujus orationibus complures hujuſmodi narrationes inſertæ reperiuntur: ſed dictorum quoque ab eodem[k] urbane ſunt editi libri.
43 Illud quoque genus eſt poſitum non in hac veluti jaculatione verborum[l], et incluſa breviter urbanitate, ſed in quodam longiore actu: quod de Craſſo *contra Brutum* Cicero *in ſecundo de oratore libro*, et aliis quibuſdam locis narrat.
44 Nam, cum Brutus in accuſatione Cn.[m] Planci ex duobus lectoribus oſtendiſſet, contraria L. Craſſum patronum ejus in oratione, quam de Colonia Narbonenſi habuerat, ſuaſiſſe iis, quæ de lege Servilia dixerat[n]; tres excitavit et ipſe lectores, hiſque patris ejus dialogos dedit legendos: quorum cum *in Privernati* unus, alter *in Albano*, tertius *in Tiburti* ſermonem habitum complecteretur, requirebat, *Ubi eſſent eæ poſſeſſiones?* Omnes[o] autem illas Brutus vendiderat: et, cum paterna manciparet[p] prædia, turpis
45 habebatur. Similis in apologis quoque et quibuſdam etiam interim hiſtoriis exponendis[q] gratia conſequi ſolet. Sed acutior eſt illa atque velocior in urbanitate *brevitas*. Cujus quidem duplex eſt forma, *dicendi*, ac *reſpondendi*:
46 ſed ratio communis in parte: nihil enim[r] in laceſſendo dici poteſt, quod[s] non etiam in repercutiendo: at propria quædam ſunt reſpondentium: illa etiam[t] ira concitati afferre ſolent: hæc plerumque in altercatione, aut in rogandis teſtibus requiruntur. Cum ſint autem loci plures, ex quibus dicta ridicula ducantur, repetendum eſt
47 mihi, non omnes eos oratoribus convenire. In primis autem *ex amphibolia*, neque illa obſcura, quæ Atellanæ[u] more captent, nec, qualia vulgo jactantur a[v] viliſſimo

[i] faciendo G. Jenſ. [k] eorum Jenſ. [l] Dictorum G. 2. *quæ forte gloſſa eſt. Cæterum ab hac* jaculatione *Fabium dictum eſſe* jaculatorem *Juven.* 7, 193. *in præfatione* §. 12. *obſervatum eſt.* [m] C. G. Caii Jenſ. [n] dixerit Jenſ. [o] omnis G. Jenſ. [p] nuncuparet G. *ex* mancuparet, *quomodo edidit Obr.* [q] exponendi G. Jenſ. [r] quod Jenſ. [s] *om. id.* [t] et G. [u] Atellanio G. Atellaniæ Jenſ. [v] *om.* G. Jenſ.

42. *in jaciendo*] Cic. Orat. c. 26. Salium *duo genera ſunt, unum facetiarum, alterum dicacitatis: utetur utroque, ſed altero in narrando aliquid venuſte, altero in jaciendo mittendoque ridiculo.* Paullo aliter de eadem re de Orat. 2, 54. *In utroque genere leporis excellens, et illo, quod in perpetuitate ſermonis, et hoc, quod in celeritate atque dicto eſt.* Add. dicta Burm. ad Petro. c. 109.

43. *de Craſſo*] De Orat. 2, 55. it. pro Cluent. c. 51.

47. *quæ Atellanæ more captent*] Non vult Fabius captare oratorem

quoque, converſa in male dictum fere ambiguitate. Ne illa quidem, quæ Ciceroni aliquando, ſed non in agendo, exciderunt, ut dixi [x], cum is candidatus, qui coqui [y] filius habebatur, coram eo ſuffragium ab alio [z] peteret; *Ego quoque tibi jure* [a] *favebo.* Non, quia excludenda ſint om- 48
nino verba, duos ſenſus ſignificantia: ſed, quia raro belle [b] reſpondeant, niſi cum prorſus rebus ipſis adjuvantur. Qua re non hoc modo pene et ipſum ſcurrile Ciceronis eſt in eumdem, de quo ſupra dixi, Iſauricum, *Miror, quid ſit, quod pater tuus, homo conſtantiſſimus, te nobis varium reliquit:* ſed illud ex eodem genere præclarum, cum objice- 49
ret Miloni accuſator in argumentum factarum Clodio inſidiarum, *quod Bovillas ante horam nonam devertiſſet* [c], *ut exſpectaret, dum Clodius a villa ſua exiret*, et identidem interrogaret, *quo tempore Clodius occiſus eſſet?* reſpondit, *Sero:* quod vel ſolum ſufficit, ut hoc genus non totum repudietur. Nec plura modo ſignificari ſolent, ſed etiam 50
diverſa: ut Nero de ſervo peſſimo dixit, *Nulli apud ſe plus fidei haberi: nihil ei neque* [d] *occluſum neque obſignatum* [e] *eſſe.* Pervenit res uſque ad ænigma: quale [f] eſt Ciceronis 51
in Pletorium Fonteii accuſatorem, *cujus matrem* dixit, *dum vixiſſet, ludum, poſtquam mortua eſſet, magiſtros habu-*

[x] *om. conj. Gallæus ap. Bur.* [y] cocci Jenſ. [z] eo Jenſ. [a] *om.* G. Jenſ. *et vult omitti Regius.* [b] bello Jenſ. [c] divertiſſet Jenſ. [d] ei incluſum G. ei neque cluſum Jenſ. [e] ſignatum G. Jenſ. [f] quæ Jenſ.

dicta obſcura, Atellanæ fabulæ inſtar, in qua *ridicula intexta verſibus jactabantur*, ut ait Liv. 7, 2: paullo ante in hujus rei origine indicanda dixerat *inconditis inter ſe jocularia verſibus fudiſſe* juventutem. Obſcuritas videtur fuiſſe, Fabio prodente, ab ipſa antiquitate, cujus imaginem ſervarent juniores.

47. *ut dixi*] Poteſt reſpici ad hujus capitis ſ. 3. ſq. Niſi tamen malumus Gallæo auſcultare.

48. *de quo ſupra*] S. 25. unde et interpretatio hujus dicti petenda. Nempe *varius* ut inconſtantem notat, ita eum quoque, cujus tergum virgis *varium* ſ. maculoſum eſt. Sic aliquoties Plautus, v. g. Pſeud. 1, 2, 12. *Ita ego veſtra latera loris faciam, ut valde* varia *ſint.* Add. Mil. 2, 2, 61. et Pœn. prol. 26.

49. *Sero*] Debebat enim de Ciceronis ſententia olim periiſſe homo peſtilens, ante aliquando quam ea vulnera infligeret reipublicæ.

50. *diverſa*] Contraria plane his et oppoſita, quæ dici videntur.

50. *Nero de ſervo*] Ne quis de Nerone Imperatore cogitet, intercedit, quod a Regio jam monitum, Cic. de Orat. 2, 61, qui, *Ridiculum eſt*, ait, *Neronianum illud vetus in furace ſervo, Solum eſſe, cui domi nihil ſit nec obſignatum, nec occluſum.*

51. *Ciceronis in Pletorium*] Non eſt in reliquiis orationis, quæ adhuc ſuperſunt, pro M. Fonteio. Cæterum ſatis ſententiam ipſe aperit Fabius, et de *Magiſtro auctionis* hodie vel ex Lexicis res apertiſſima.

iſſe. Dicebantur autem, dum vixit, infames feminæ ad
eam convenire ſolitæ: poſt mortem ejus bona venibant.
Quamquam hic *ludus* per tranſlationem dictus eſt, *magiſtri*
52 per ambiguitatem. In metalepſin quoque cadit ratio dic-
torum [g]: ut Fabius Maximus, incuſans Auguſti [h] congia-
riorum, quæ amicis dabantur, exiguitatem, *heminaria* [i] *eſſe*
dixit: nam, *congiarium* cum ſit commune liberalitatis at-
que menſuræ, a menſura [k] ducta imminutio [l] eſt rerum.
53 Et hæc tam frigida, quam eſt nominum fictio, adjectis,
detractis, mutatis literis: ut *Aciſculum*, quia eſſet pactus,
Paciſculum; et *Placidum* nomine, quia is acerbus natura
eſſet, *Acidum*; et *Tullium*, cum fur eſſet, *Tollium* dictos
invenio. Sed hæc eadem genera commodius in rebus,
54 quam in nominibus reſpondent. Afer enim venuſte Man-
lium Suram, multum in agendo diſcurſantem, ſalientem,
manus jactantem, togam dejicientem et reponentem, *non
agere* dixit, *ſed ſatagere.* Eſt enim [m] dictum per ſe urba-
num, *ſatagere*, etiam ſi nulla ſubſit alterius verbi ſimili-
55 tudo. Fiunt et detracta et adjecta aſpiratione, et binis
conjunctis verbis ſimiliter ſæpius frigida, aliquando tamen
recipienda. Eademque conditio eſt in iis, quæ a nomini-
bus trahuntur. Multa ex hoc Cicero in Verrem, ſed ut
ab aliis dicta, modo, *futurum, ut omnia verreret* [n]; [cum
diceretur *Verres.*] modo, *Herculi, quem expilaverat, moleſ-*

[g] cadit eadem ratio dictorum G. 1. et 2. [h] Auguſte G. Jenſ. [i] heminariam G. Jenſ. [k] ea *inſ.* G. [l] in minutionem G. Jenſ. [m] hoc G. [n] verteret G. Jenſ. *male. Forte* everreret. *Sic* everriculum *vocat* Verr. 4, 24. *Quæ deinde incluſi, gloſſam puto.*

52. *ratio dictorum*] Intell. quorundam. De Metalepſi ſ. tranſſumtione vid. 8, 6, 37. Cicero *tranſlationem* appellat de Orat. 2, 65, et hoc exemplo utitur, *Scipio ille major Corinthiis ſtatuam pollicentibus eo loco, ubi aliorum eſſent imperatorum, turmales dixit diſplicere.* Quæ eſt inter *turmales* et *equeſtres* ſtatuas ratio, ea inter *heminarium* et *congiarium.* Notum *heminam ſextarii* dimidium, unciamque adeo *congii* eſſe.

53. *nominum fictio*] Παρονομασίαν appellat Cic. de Or. 2, 63, ut *Nobiliorem* (Fulvium) *Mobiliorem Cato* dixit.

55. *modo, Herculi*] Verr. 4, 43. *Numquam tam male eſt Siculis, quin aliquid facete et commode dicant: velut in hac re aiebant, in labores Herculis non minus hunc immaniſſimum Verrem, quam illum aprum Erymanthium referri oportere.* Scilicet ſignum Herculis e templo Agrigentinorum noctu auferre voluerat. Alterum de Sacerdote cautius etiam tractat, ne ipſe ſcurrari videatur, Verr. 1, 46. *Hinc illi homines erant, qui etiam ridiculi inveniebantur ex dolore: quorum alii, ut audiſtis, negabant mirandum eſſe, jus tam nequam eſſe* Verrinum. *Alii etiam frigidiores erant: ſed, quia ſtomachabantur, ridiculi videbantur eſſe, cum* Sacerdotem *execrabantur,*

tiorem[o] *apro Erymanthio fuiſſe:* modo, *malum Sacerdotem,*
qui tam nequam verrem reliquiſſet: quia Sacerdoti[p] Verres
ſucceſſerat. Præbet tamen aliquando occaſionem quæ- 56
dam felicitas hoc quoque genere bene utendi: ut pro Cæ-
cina Cicero in teſtem Sex. Clodium Phormionem, *Nec*
minus niger, inquit, *nec minus confidens, quam ille Terentia-*
nus eſt Phormio. Acriora igitur ſunt et elegantiora, quæ 57
trahuntur ex vi rerum. In his maxime valet ſimilitudo,
ſi tamen ad aliquid inferius leviuſque referatur: qua jam
veteres illi jocabantur, qui Lentulum *Spintherem,* et Sci-
pionem *Serapionem*[q] eſſe dixerunt. Sed ea non ab homi-
nibus modo petitur, verum etiam ab animalibus: ut no-
bis pueris Junius[r] Baſſus, homo in primis dicax, *Aſinus*
albus vocabatur. Et Sarmentus, ſeu Publius[s] Bleſſus, 58

[o] ei *inſ.* Jenſ. [p] Sacerdos Verri G. Jenſ. *et al.* [q] Syrionem G. Syriationem Jenſ. [r] Julius *conj. Burm.* [s] Publius, Blæſum Jun. *conj. Burm.*

qui verrem tam nequam reliquiſſet. Quæ ego non commemorarem, (neque enim perfacete dicta, neque porro hac ſeveritate digna ſunt) niſi vos illud vellem recordari, iſtius nequitiam et iniquitatem tum in ore vulgi, atque in communibus proverbiis eſſe verſatam.

56. *pro Cæcina*] c. 10. Nimirum actitabantur tum vulgo Terentianæ fabulæ, unde etiam ad colorem illius perſonæ adludere poterat: et notum eſt alias etiam, nigrum in vultu colorem non optimæ ſignificationis habitum. *Hic niger eſt, hunc tu, Romane, caveto.* Hor. Sat. 1, 4, 85. Add. illud Martialis 12, 54. *Crine ruber, niger ore* &c.

57. *Acriora igitur*] Reſpicit ad diviſionem ſ. 53 propoſitam.

57. *Lentulum Spintherem*] Inter plura id genus ſimilitudinis, et nominum inde tractorum exempla, hæc quoque refert Plin. 7, 12. ſ. 10. itemque Val. Max. 9, 14. 3 et 4. Nimirum *Spinther,* mimus ſecundarum partium, ſimillimus cum videretur Lentulo, huic nobiliſſimo viro per ludum jocumque nomen humile adhæſit: et quod *Serapio,* victimarii vel ſuarii negotiatoris mancipium, Scipionis lineamenta omnia referret, *Serapio* et ipſe dictus eſt: repetit de hoc Plinius 21, 3. ſ. 7.

58. *Et Sarmentus*] Ut de perſonis apud Fabium diligentiſſime egit Burmannus, ita hic etiam advocavit omnia præſidia. De ipſius ergo ſententia, ſive Sarmentus ille ſcurra Horatianus Sat. 1, 5, ſive nobilis ille Publius Mimus, *Blæſum Junium* (*Junius Blæſus,* nomen ſub Auguſto et Tiberio memoratum Tacito) *fibulam* vocavit *ferream.* Merito dubitat Jo. Rhodius de Acia Celſ. p. 41, *architectonicane* an *veſtiaria* intelligenda hic ſit *fibula?* Parum refert: modo hoc cogitemus, qua nigra ſit, qua tenuis, qua incurva, ſimilem viſam Junio. Quod vero *Spintherem* quoque huc referunt viri docti, quod et ipſum *fibulam* ſignificat, in eo quidem nihil ad Quinctilianum faciunt, qui aperte cum Valerio et Plinio ab hominis ſimilitudine illud nomen hæſiſſe Lentulo tradit.

Junium, hominem nigrum, et macrum, et pandum, fibulam ferream dixit. Quod nunc riſus petendi genus frequen-
59 tiſſimum eſt. Adhibetur autem ſimilitudo interim palam, interim inſeri [t] ſolet parabolæ: cujus eſt generis [u] id Auguſti, qui militi libellum timide porrigenti, *Noli,* inquit,
60 *dubitare* [v], *tamquam aſſem elephanto des.* Sunt quædam etiam [x] veriſimilia: unde Vatinius [z], cum reus, agente in eum Calvo, candido frontem ſudario tergeret, idque ipſum accuſator in invidiam vocaret: *Quamvis reus ſum,* in-
61 quit, *et panem candidum edo.* Adhuc eſt ſubtilior illa ex [a] ſimili tranſlatio, cum, quod in alia [b] re fieri ſolet, in aliam mutuamur. Ea dicatur ſane *fictio:* ut Chryſippus, cum in triumpho Cæſaris eborea oppida eſſent tranſlata, et poſt dies paucos Fabii Maximi lignea, *thecas eſſe oppidorum Cæſaris* dixit. Et Pedo de Mirmillone, qui retiarium conſequebatur, nec feriebat, *Vivum,* inquit, *capere vult.*
62 Jungitur amphiboliæ [c] ſimilitudo: ut L. [d] Galba [e] pilam negligenter petenti, *Sic,* inquit, *petis, tamquam Cæſaris candidatus.* Nam illud *petis* ambiguum eſt, ſecuritas ſi-
63 milis. Quod hac tenus oſtendiſſe ſatis eſt. Ceterum fre-

[t] ſcrio G. Jenſ. *et al. Quid ſi* ſervire? *Receptum* inſeri *eſt a Regio.* [u] genus G. [v] dubitare *om.* G. 2. *et* Almel. *probante Heuſingero.* [x] *om.* G. [z] dixit hoc dictum *inſ.* G. Jenſ. [a] *om.* Jenſ. [b] altera G. [c] amphibologiæ Jenſ. [d] A. G. AL. Jenſ. C. *conj. Bur.* [e] qui Jenſ. G.

59. *militi libellum*] Jam laudarunt viri docti Sueto. 53. Macrob. Sat. 2, 4. Nec oblitus eſt deſideratiſſimus Fabricius in ſuam de Auguſti rebus ſyllogen cum aliis pluribus referre.

61. *Chryſippus*] Chryſippum Vettium, Cyri architecti libertum, de quo Cic. Fam. 7, 14. recte intelligit Burmannus, et commodiſſime huc advocat Dion. lib. 44. p. 235. qui, riſum fuiſſe hunc triumphum propter lignea ſimulacra, et ipſe refert.

62. *Cæſaris candidatus*] Qui cum ſe ſatis commendatum credat, nec excidere poſſe, non tanti putat ſupplicare populo. Nempe partitus fuerat Julius Cæſar, ut provincias, ita comitia cum populo. Vid. Sueto. c. 41. Modeſtior ad ſpeciem Auguſtus, ipſe *cum ſuis candidatis tribus circuibat ſupplicabatque more ſolemni,* quo minus ſuis illi precibus opus eſſe putabant. De altero genere *Candidatorum* ſ. *quæſtorum Cæſaris,* qui mandata epiſtolaſque principum in Senatum perferrent, Spanh. de uſu et præſt. num. 10, 5, 6. p. 166. Cæterum, ambiguum hic eſt in verbo *petendi,* quod tum ad *pilam* tum ad *honores* refertur. *Petere pilam* videtur idem quod appetere, captare: cum enim *datatim luditur,* is, qui habet pilam, nunc huic nunc illi in circulo ſtantium innuit ac minatur, intentatque, quaſi daturus, et ſubito verſus illum projicit, quem minime putat attendere, qui, ſi non *petat* volantem pilam, et vel excipiat vel remittat, plectitur &c. Vid. Rameireſ. ad Martial. 4, 19, 7. p. 314.

quentiſſima aliorum generum cum aliis mixtura eſt: ea-
que optima, quæ ex pluribus conſtat. Eadem diſſimilium
ratio eſt. Hinc eques Romanus, ad quem in ſpectaculis
bibentem [f] cum miſiſſet Auguſtus, qui ei diceret, *Ego ſi
prandere volo, domum eo: Tu enim*, inquit, *non times ne lo-
cum perdas.* Ex contrario non una ſpecies. Neque enim 64
eodem modo dixit Auguſtus præfecto, quem ignominia
notabat [g], ſubinde interponenti precibus, *Quid reſpondebo
patri meo? Dic, me tibi diſplicuiſſe:* quo Galba, penulam
roganti, *Non poſſum commodare, domi maneo*; cum cœna-
culum ejus perplueret. Tertium adhuc illud, (ſi quidem,
ut ne auctorem ponam, verecundia ipſius facit) *Libidinoſior
es, quam ullus ſpado*, quo [h] ſine dubio et opinio decipitur:
ſed ex contrario. Et hoc ex eodem loco eſt, ſed nulli 65
priorum ſimile, quod dixit Marcus Veſtinus, cum ei nun-
tiatum eſſet, *Aliquando deſinet putere.* Onerabo librum
exemplis, ſimilemque iis, qui riſus gratia componuntur,
efficiam, ſi perſequi voluero ſingula veterum. Ex omni-
bus argumentorum locis eadem occaſio eſt. Nam et *fini-
tione* uſus eſt Auguſtus de pantomimis duobus, qui alternis
geſtibus contendebant, cum eorum alterum *ſaltatorem* di-
xit, alterum *interpellatorem.* Et partitione Galba, cum 66
penulam roganti reſpondit, *Non pluit, non eſt opus tibi: ſi
pluit, ipſe utar.* Proinde *genere, ſpecie, propriis, differenti-
bus, jugatis, adjunctis, conſequentibus, antecedentibus, re-
pugnantibus, cauſſis, effectis, comparatione parium, majorum,
minorum*, ſimilis materia præbetur. Sicut in *tropos* quo- 67
que omnes cadunt. An non plurima καθ' [i] ὑπερβολὴν di-
cuntur? quale refert Cicero de Memmio [k] homine præ-

[f] bidentem G. *male.* [g] mittebat Jenſ. [h] quod *id.* [i] *Voces Græcas om.* G. [k] *om.* G. Jenſ.

63. *Tu enim non times*] De hoc uſu particulæ cauſſalis, ante quam omittitur *non mirum* vel tale quid, diximus ad 2, 11, 7. add. mox ſ. 77. Cæterum, amarulentum eſſe hoc reſponſum, et *locum* reſpicere ad principatum ac tyrannidem adeo, oſtendit Burmannus, advocato Caſaubono ad Sueto. Aug. 53.

64. *verecundia ipſius facit*] Sic indicat Fabius, ſibi non probari dictum, et honoris cauſa tacere auctorem dicti, auctori ſuo parum honorifici. De *ſpadonibus* jam huc advocatum illud Terentii Eun. 4, 3, 23. et notum Juven. 6, 366. *Sunt, quas Eunuchi imbelles* &c.

65. *cum ei nuntiatum eſſet*] Si hæc ſana ſunt, deeſt, quid nuntiatum ſit. Inter conjecturas, quarum neque finis neque modus eſt, ſi adoptanda aliqua ſit, placeret extra comparationem Burmanniana, qui *de morte* alicujus putidi et hircoſi hominis nuntiatum ſuſpicatur. Idem *Veſtinos* ex veteri memoria diligenter perſequitur.

longo, *caput eum ad fornicem Fabii*[l] *offendiſſe*[m] *:* et, quod P. Oppius dixit de genere Lentulorum, cum aſſidue[n] minores parentibus liberi eſſent, *in naſcendo*[o] *interim*[p] *utrum-*
68 *que.* Quid *ironia?* nonne etiam, quæ ſit veriſſima[q], joci prope genus eſt? Qua urbane uſus eſt Afer, cum Didio Gallo, qui provinciam ambitioſiſſime petierat, deinde, impetrata ea, tamquam coactus querebatur, *Age*, inquit, *aliquid et reipublicæ cauſſa elabora:* quaque Cicero uſus[r] eſt, cum, Vatinii morte nuntiata, cujus parum certus di-
69 cebatur auctor, *Interim*, inquit, *uſura fruar*. Idem per allegoriam M. Cœlium, melius objicientem crimina, quam defendentem, *Bonam dextram*, *malam ſiniſtram habere* dicebat: emphaſi[s], qua Julius[t] dixit, ferrum[u] Ac-

[l] Fabium Jenſ. [m] demiſiſſe G. oſtendiſſe G. 2. [n] *Sic eſſe in* G. 2. *monet Heuſingerus*, cum aſſidue minores parentibus liberi eſſe, naſcendo vicerit. Utrumque. [o] decreſcere genus Lentulorum *add. Vaſcoſ. Obr. Bur. ex conj. forte* Aſcenſii. [p] interimuntur *conj. Glandorp. Onom. ſub P. Oppio. Quid ſi* interiturum? *v. n.* [q] *Forte leg.* ſeveriſſima. [r] luſit G. uſus ſit Jenſ. [s] emphaſia G. G. 2. et Jenſ. emphaſi qua *Baſil.* Emphaſis A. Villius *Mur. V. L.* 19, 6. [t] Julius G. Jenſ. Baſ. *et al. ap. Bur.* Villius G. 2. Livius *rel.* [u] ferrum intactum incid. G. ferrum inductitium G. 2. ferrum cotem Accium Nævium Jenſ. ferrum Accium Nevium incidiſſe *Vallæ liber et Baſil.* ferrum in cotem incidiſſe *Muretus l. c.* ferro cotem Accium Navium incid. *rel.*

67. *interim utrumque*] Hæc verba, ut hic poſita ſunt, (ſunt autem ita in omnibus, quod ſciam, libris antiquis) ſententiam non habent, et, ſi quid video, occaſionem interpolationi, de qua ſupra monui, dederunt. Infinitum hic deſiderari, conſtructionis ratio indicat: neque obſcurum, quid ſententia poſtulet. Videbatur itaque nobis mutatio ſatis huic loco conveniens, ſi in unum contractis duobus verbis legamus *interiturum*. Nimirum Oppius dixit de Lentulorum genere, *in naſcendo interiturum:* ſi enim minores ſubinde minoreſque naſcantur Lentuli, in ſingulas γενεὰς ſive ſæcula decedet aliquid; adeo ut tandem ad nihilum redigatur genus, et plane intereat.

68. *Interim uſura fruar*] Sententiam hujus loci obſcuram eſſe non patitur ipſe Tullius, cujus verba Fam. 6, 12. pr. jam laudata a Burmanno, apprime huc faciunt, *Gratulor tibi, mi Balbe, vereque gratulor: nec ſum tam ſtultus, ut te uſura falſi gaudii frui velim, deinde frangi repente.* Hoc itaque vult, nuntio illo, vero an falſo parum refert, interim fruar, voluptatem ex eo percipiam. Verum ironiam non video. Sentiebat Cicero, et intelligi volebat, quod verba indicant. Aut igitur deeſſe aliquid ante hoc dictum videtur, aut ipſe Fabius feſtinaſſe.

69. *Bonam dextram*] Recte perſonatus Turnebus monet, *dextra* gladium geri ad lædendum, ſcutum, quo tegitur corpus, *ſiniſtra* &c.

69. *emphaſi, qua Julius dixit*] Quanta ſit hujus loci varietas, ſupra indicatum eſt. In hac poſt aliquam fluctuationem nihil magis mihi placuit quam illud, quod Werlhofius, dulce Muſarum omnium decus, placere ſibi ſignificabat, quod ex Vallæ libro ſumtum et Baſileæ bis editum videbam. Connectit Fabius duo dicta, et Ci-

cium Navium incidiſſe. Figuras quoque mentis, quæ 70
σχήματα διανοίας dicuntur, res eadem recipit[x] omnes, in
quas nonnulli diviſerunt ſpecies dictorum. Nam et *in-
terrogamus*, et *dubitamus*, et *affirmamus*, et *minamur*, et *op-
tamus*. Quædam, ut *miſerantes*, et quædam, ut *iraſcentes*,
dicimus. Ridiculum eſt autem omne, quod aperte ſingi-
tur. Stulta reprehendere facillimum eſt: nam per ſe ſunt 71
ridicula. Sed rem urbanam facit aliqua ex nobis ad-
jectio[y]. Stulte interrogaverat exeuntem de theatro Car-
pathium[z] Tityus maximus, *An ſpectaſſet?* fecit Carpa-
thius dubitationem ejus ſtultiorem dicendo, *Non, ſed in
orcheſtra pila luſi*. Refutatio cum ſit in *negando*, *redargu-* 72
endo[a], *defendendo*, *elevando*, ridicule negavit Manius Cu-
rius: nam[b], cum ejus accuſator, in ſipario, omnibus lo-
cis, aut nudum eum in nervo, aut ab amicis redemtum
ex[c] alea pinxiſſet, *Ergo ego* (inquit) *numquam vici*. *Red-* 73
arguimus interim aperte, ut Cicero Vibium Curium[d],
multum de annis ætatis ſuæ mentientem, *Tum ergo, cum
una declamabamus, non eras natus*. Interim et[e] ſimulata
aſſenſione, ut idem Fabiæ Dolabellæ dicenti, triginta ſe
annos habere, *Verum eſt*, inquit: *nam hoc jam*[f] *viginti an-
nis audio*. Belle interim ſubjicitur pro eo, quod neges, 74
aliud mordacius: ut Junius Baſſus, querente Domitia
Paſſieni[g], quod, incuſans ejus ſordes, *calceos eam*[h] *veteres*
diceret *vendere ſolere*: *Non mehercule*, inquit, *hoc umquam
dixi; ſed dixi*[i], *emere te ſolere*. *Defenſionem* imitatus eſt
eques Romanus, qui objicienti Auguſto, quod patrimo-

[x] recepit G. 2. [y] abjectio *id.* [z] Campatium Curius Mannius Jenſ. [a] in arg. G. Jenſ. [b] et *inſ. iid.* [c] exile G. *et* Voſſ. 2. [d] Curtium G. Jenſ. *hic etiam* Jubium *pro* Vibium. [e] ut *iid.* [f] illam G. [g] Paſſiani G. Paſſianii Jenſ. [h] jam G. [i] *om.* G.

ceronem jocatum eſſe ait in Cœlium *eadem emphaſi*, (occulta ſignificatione, vid. 9, 2, 64.) *qua Julius* (Africanus, cum Domitio Afro præſtantiſſimus eorum, quos vidit noſter 10, 1. 118.) *dixit* in cauſidicum, improvide nimis et ſuo cum damno in adverſarium invehentem, hunc novum et perverſum *Accium Navium*, cotem forte et ipſam, quam voluiſſet, ſed eadem etiam opera *ferrum* ſuum *incidiſſe*; nocuiſſe quidem adverſario, ſed non minus ſibi et cauſæ.

72. *in ſipario, omnibus locis*] Si ita dedit Quinctilianus, et nihil ſane hic variant libri; oportet ſiparium illud ſ. velum pictum in plura quaſi loculamenta lineis diviſum fuiſſe, et in ſingulis pictus alio in loco, apud alios homines, aleator idem Curius. Solenne admodum eſt unius ejuſdemque hominis diverſas quaſi ſcenas diverſis picturis deinceps collocatis repræſentari, ut aſoti illius apud S. Lucam, nunc diſcedentis a patre, nunc epulantis genialiter, nunc paſcentis porcos, e. i. g. a.

75 nium comediſſet, *Meum*, inquit, *putavi*. *Elevandi* ratio eſt duplex, ut aut veniam [k] quis, aut jactantiam minuat: quemadmodum C. Cæſar Pomponio, oſtendenti vulnus ore exceptum in ſeditione Sulpiciana, quod ipſe ſe paſſum pro Cæſare pugnantem gloriabatur, *Numquam fugiens reſpexeris*, inquit: aut crimen objectum, ut Cicero objurgantibus, quod ſexagenarius Publiliam [l] virginem duxiſ-
76 ſet, *Cras mulier erit*, inquit. Hoc genus dicti *conſequens* vocant quidam, atque illi ſimile [m], quo [n] Cicero Curionem, ſemper ab excuſatione ætatis incipientem, *facilius quotidie procemium habere* dixit: quia iſta natura ſequi et cohærere
77 videantur. Sed *elevandi* genus eſt etiam *cauſſarum relatio*, qua [o] Cicero eſt uſus in Vatinium, qui, pedibus æger, cum vellet videri commodioris valetudinis factus, et diceret ſe jam bina millia paſſuum ambulare, *Dies enim* [p], inquit, *longiores ſunt*. Et Auguſtus nuntiantibus Tarraconenſibus palmam in ara ejus enatam, *Apparet*, inquit,
78 *quam ſæpe accendatis*. *Tranſtulit* crimen Caſſius Severus. Nam, cum objurgaretur a prætore, quod advocati ejus L. Varo Epicureo, Cæſaris amico, convicium feciſſent [q], *Neſcio*, inquit, *qui conviciati ſint: et puto Stoicos fuiſſe*. *Repercutiendi* multa ſunt genera: venuſtiſſimum [r], quod etiam ſimilitudine aliqua verbi adjuvatur: ut Trachalus [s] dicenti Suellio [t], *Si hoc ita eſt, is in exilium: Si non eſt ita,*
79 *redis*, inquit. *Eluſit* Caſſius Severus objiciente quodam,

[k] *Vid. leg.* crimen. [l] Pompiliam G. pupillam Jenſ. *ex* Popilia, *ut* Poplicola &c. [m] *Sic* G. Jenſ. et *inſ. al.* [n] quod G. Jenſ. [o] quia Jenſ. [p] *Sic* G. Jenſ. Vaſcoſ. hi *rel. v. n.* [q] feciſſe G. [r] vetuſtiſſimum Jenſ. *invenuſte.* [s] Tracallatus Jenſ. Trachallatus G. *eſſe e Gr.* τράχηλος *oſtendit Bur.* [t] Suillio *e Vallæ libro præfert Bur.*

75. *aut veniam quis*] Non video, quid ſibi hic velit *venia*: *crimen* voluiſſe Fabium, ipſum, quo deinde utitur, exemplum ſatis oſtendit, et verba ei præmiſſa, *aut crimen objectum*. Jocus Cæſaris in Pomponium *jactantiam* minuit; Ciceronis de Publilia, *crimen*.

77. *Dies enim longiores*] Nolui abeſſe particulam ita ſolennem in reſponſionibus, ubi intelligitur *non mirum, facile credo*, vel tale quidpiam. Vid. ad 2, 11, 7. et paullo ante ſ. 63. Si quis illud *hi* elegantiam habere putat, qua carere hic locus non debeat, non abſurdum fuerit utramque lectionem conjungere.

77. *Tarraconenſibus*] Opportune hic monet Burmannus, Tarraconenſes nihilominus hanc aram cum enata in ea palma numis ſuis impreſſiſſe; laudatque in eam rem Anto. Auguſti. Dial. 2. et alios.

78. *et puto Stoicos fuiſſe*] Ab advocatis ſuis ridicule crimen transfert in Stoicos, quorum perpetua ſcilicet conſuetudo contra dicendi et male dicendi Epicureis.

quod ei domo ſua Proculeius interdixiſſet, reſpondendo, *Numquid ergo* [u] *illuc accedo?* Sic *eluditur* et ridiculum ridiculo, ut divus Auguſtus, cum ei Galli torquem aureum centum pondo dediſſent, et Dolabella per jocum, tentans tamen [v] joci ſui eventum, dixiſſet, *Imperator, torque me*
dona; *Malo te*, inquit, *civica donare:* mendacium quoque 80
mendacio, ut Galba, dicente quodam [x], *victoriato* [z] *ſe uno in Sicilia quinque pedes longam murenam emiſſe*; *Nihil*, inquit, *mirum: nam ibi tam longæ naſcuntur, ut iis piſcatores*
pro reſtibus [a] *utantur*. Contraria eſt neganti *confeſſionis* ſi- 81
mulatio, ſed ipſa quoque multum habet urbanitatis. Sic Afer, cum [b] ageret contra libertum Claudii Cæſaris, et ex diverſo quidam conditionis ejuſdem, cujus [c] erat litigator, exclamaſſet [d], *Præterea tu ſemper in libertos Cæſaris dicis? Nec mehercule*, inquit, *quidquam proficio*. Cui [e] vicinum eſt, *non negare*, quod objicitur, cum et id palam falſum eſt, et inde materia bene reſpondendi datur: ut Catulus
dicenti Philippo, *Quid latras? Furem video*, inquit. *In ſe* 82
dicere, non eſt fere niſi ſcurrarum, et in oratore utique minime probabile: quod fieri totidem modis, quot in alios, poteſt. Ideoque hoc, quamvis frequens ſit, tranſeo.
Illud vero, etiam ſi ridiculum [f], indignum tamen eſt ho- 83
mine liberali [g], quod aut turpiter, aut impotenter dicitur: quod feciſſe quemdam ſcio, qui humiliori, libere adverſus ſe loquenti, *Colaphum*, inquit, *tibi ducam, et* [h] *formulam*

[u] *Sic* G. Jenſ. *et plures: ego eſt e conj. Regii in rel.* [v] cauſſa G. *Forte* tentandi cauſſa. [x] quadam G. Jenſ. [z] victoriaſſe *iid.* [a] reſte cinguntur G. teſtibus cingantur Jenſ. pro reſtibus cingantur G. 2. [b] egerat *omiſſo* cum Jenſ. [c] civium erat litigatus *id.* [d] exclamaſſe fertur G. Jenſ. [e] Cum vitium eſt Jenſ. *male.* [f] eſt *inſ.* G. Jenſ. [g] tolerabili *iid.* [h] et formulam ſcribe, quod caput durum habes G. 2.

79. *Numquid ergo illuc*] Objectio eo pertinebat, turpem videri, cui domo Proculeius interdixerit. Sed ſimulat Caſſius ſibi objici, quaſi contra interdictum domum illam veniſſet: idque negat.

80. *Malo te, civica*] Tanto venuſtior jocus, quod re ipſa honoratior civica corona cæteris ornamentis militaribus, apud Auguſtum præſertim: vid. Sueto. c. 25. ubi hunc Fabii locum, quod Almelovenio jam notatum, illuſtrat Caſaubonus.

83. *aut turpiter, aut impot.*] Illius, quod *turpiter* dicitur, Fabius exemplum non adfert; ſed dicti *impotenter*, h. e. contumelioſe, et ut ab homine impotentis animi. Nonne enim nimis ſuperbum *colaphum ducere, et inſuper formulam* accuſationis, dicam, *ſcribere, quod alter caput durum* et plagis renitens *habeat?* quod non multo minus inſolentis atque impotentis animi erat, quam ille C. Fimbriæ furor, *qui cum curaſſet, ut Q. Scævola vulneraretur, diem illi dixit, cum comperiſſet eum poſſe vivere, quod non totum telum corpore recepiſſet.* Vid. Cic. pro Roſc. Am. c. 12.

scribam[h], *quod caput durum habeas.* Hic enim dubium
84 est, utrum ridere audientes, an indignari debuerint. Superest genus *decipiendi opinione*[i], aut dicta aliter intelligendi, quæ sunt in omni hac materia vel venustissima: inopinatum et a lacessente poni solet: quale est, quod refert[k] Cicero, *Quid huic abest*[l], *nisi res et virtus?* aut illud Afri, *Homo in agendis caussis optime vestitus:* et in occurrendo, ut Cicero, audita falsa Vatinii morte, cum Ovinium libertum ejus interrogasset, *Rectene omnia?* dicenti,
85 *Recte*; *Mortuus est?* inquit. Plurimus autem circa simulationem et[m] dissimulationem risus est, quæ sunt vicina, et prope eadem; sed *simulatio* est certam opinionem animi sui imitantis: *dissimulatio*, aliena parum se intelligere fingentis. Simulavit Afer,[n] cum in caussa subinde dicentibus, *Celsinam dicere, cognovisse*[o]; quæ[p] erat potens femina: *Quis est*, inquit, *iste?* Celsinam enim videri sibi
86 virum finxit. Dissimulavit Cicero, cum Sex. Annalis testis reum læsisset, et instaret idemtidem accusator ei, *Dic M. Tulli, num quid potes de Sexto Annali?* versus tunc dicere cœpit de libro Ennii annali sexto,

Qui potis ingentis caussas evolvere belli.

87 Cui sine dubio frequentissimam dat occasionem ambigui-

[h] scribo *iid.* [i] opinionem *conj. elegans Bur.* [k] facit G. [l] est G. *male.* [m] et diss. *om.* Jens. [n] *Sic* G. Jens. *et plerique ap. Bur.* qui *ins. al. et Bur.* [o] cognovisset, *puto, omnes.* [p] quod *editiones quædam, etiam Bur. qui tamen totum locum ita legendum conjicit:* Qui cum in caussa subinde dicentibus, de ea re (*vel* de re) Celsinam cognovisse, quæ erat potens femina, quis est, inquit, iste.

85. *certam opinionem a. s. i.*] *Certam* h. l. indefinitum est, pro aliquam. Qui simulat, imitatur sua oratione aliquam opinionem, h. e. ita loquitur, quasi in hac vel illa opinione esset. *Opinio* alio sensu nunquam *certa*; alioquin non fuerit *opinio*.

85. *cum in caussa subinde*] Videor mihi lucem huic loco et nitorem Fabio dignum reddidisse unica deleta litera ultima de *cognovisset*. Reliqua enim idoneis auctoribus nituntur. Dicunt subinde ii, contra quos Afer dicit, *Celsinam*, quæ erat potens femina, *dicere*, *Celsinam cognovisse*, ita denique de ea loquuntur, ut de viris solet, qui rebus suis superesse possunt: simulat igitur Afer, se putare *Celsinam* esse viri nomen, atque interrogat, *Quis est iste*, ita negotiosus, ita potens vir? eoque ipso ficto errore suo vult efficere, ut præter decus sexus sui facere Celsina credatur, et ob id ipsum invidiam subeat.

86. *num quid potes de sexto Annali*] Intelligebat accusator, *Num quid potes* dicere de hoc teste, quo minus audiendus sit, et fides ei habenda? Sed cum nihil statim inveniret Tullius, quo illum infirmaret; simulat se non intelligere, et putare, interrogari se, ut in schola cirrati, num quid sciat de sexto libro Annalium Ennii &c.

tas, ut Caſſelio [q], qui conſultori [r] dicenti, *Navem dividere volo: Perdes* [s], inquit. Sed averti intellectus etiam aliter ſolet, cum ab aſperioribus ad leniora deflectitur [t]: ut, qui interrogatus, quid ſentiret de eo, qui in adulterio deprehenſus eſſet, *Tardum fuiſſe* reſpondit. Ei confine eſt, 88
quod dicitur per ſuſpicionem: quale illud apud Ciceronem, querenti, quod uxor ſua e fico ſe ſuſpendiſſet, *Rogo, des mihi ſurculum ex illa arbore, ut inſeram.* Intelligitur enim, quod non dicitur. Et hercle omnis ſalſe dicendi 89
ratio in eo eſt, ut aliter, quam eſt rectum verumque, dicatur: quod fit totum fingendis aut noſtris aut alienis perſuaſionibus, aut dicendo, quod fieri non poteſt. Aliena 90
finxit Juba [u], qui querenti, quod ab equo ſuo [v] eſſet adſperſus, *Quid tu*, inquit, *me Hippocentaurum putas?* ſua [x] C. Caſſius, qui militi ſine gladio decurrenti, *Heus, commilito, pugno bene uteris*, inquit. Et Galba de piſcibus, qui cum pridie ex parte adeſi [y], et verſati poſtero die appoſiti eſſent, *Feſtinemus, alii ſubcœnant*, inquit. Tertium illud 91
Ciceronis (ut dixi) adverſus [z] Curium: fieri enim certe

[q] Caſcelio Jenſ. Caſſio G. [r] conſultatori G. Jenſ. [s] Pedes *ex MS. Pal. Gebh. Crep.* 3, 1. [t] inde flectitur G. Jenſ. [u] verba G. [v] ſputo *id.* [x] ſic *id.* [y] aduſti G. Jenſ. [z] verſus G.

87. *Navem dividere volo*] Communem ſcilicet cum ſocio, quicum nihil mihi amplius rei eſſe volo. Qui hic obſcœna cogitant, (et poterat hic ſua ſibi crepundia ſervare Gebhardus, ſua Colomeſius cimelia) injuriam faciunt verecundiſſimo viro Fabio. Aperte Macrobius Sat. 2, 6. *Nec tu, nec ſocius habebis.* Nimirum diviſa, diſſecta navis perit. Didicit illas argutias forte Caſcellius ex fabula de Q. Fabio Labeone, quem *ferunt*, (ap. Valer. Max. 7, 3, 4.) *cum a rege Antiocho ex fœdere icto dimidiam partem navium accipere deberet, medias omnes ſecuiſſe, ut eum tota claſſe privaret. Fabulam* hanc dixi, ſed nec ab ingenio Labeonis abhorret, quod ibi deſcribit Valerius, ac Cic. Off. 1, 10; nec a Romanis moribus; licet diſſimulet Livius 38, 39. qui tamen refert, fœdere icto, Labeonem juſſu Conſulis *quinquaginta naves tectas Regias aut* CONCIDISSE, *aut incendiſſe.*

87. *Tardum fuiſſe*] Qui non reciperet ſe ante, quam deprehenderetur, aut viam elabendi invenire non poſſet.

88. *apud Ciceronem*] De Orat. 2, 69. quo narrante Siculus fuit, dixitque, *Amabo te, da mihi ex iſta arbore, quos ſeram, ſurculos.*

90. *Hippocentaurum putas*] Ita adnatum equo meo, ut omnes illius gradus regere, ac præſtare poſſim, quo minus te adſpergat.

90. *pugno bene uteris*] Simulat ergo putare ſe, pugilem eſſe hunc, non militem, quippe qui gladium non habeat.

90. *ſubcœnant*] Quaſi antipodes quidem ſub menſa inferiora arroderent, ut noſtri antipodes averſam telluris partem colunt: *feſtinemus* igitur, ait, ne nobis quieſcentibus ad ſuperiora etiam ſe penetrent.

91. *ut dixi*] Supra ſ. 73.

non poterat, ut[a], cum declamaret, natus non eſſet. Eſt et illa ex ironia ſictio, qua uſus eſt C. Cæſar. Nam, cum teſtis diceret, a reo femina ſua ferro petita, et eſſet facilis[b] reſponſio, cur illam potiſſimum partem corporis vulnerare voluiſſet: *Quid enim faceret*, inquit, *cum tu galeam et lori-*
92 *cam haberes?* Vel optima eſt ſimulatio contra ſimulantem, qualis illa Domitii Afri fuit: Vetus habebat teſtamentum, et unus ex amicis recentioribus[c], ſperans aliquid ex mutatione tabularum, falſam fabulam[d] intulerat, conſulens[e] eum[f], an primipilari[g] ſeni teſtato ſuaderet ordinare ſupre-
93 ma judicia, *Noli*, inquit, *facere: offendis illum.* Jucundiſſima[h] ſunt autem[i] ex his omnibus lenia[k], et[l] (ut ſic dixerim) boni ſtomachi: ut Afer[m] ingrato litigatori, conſpectum ejus vitanti in foro, per nomenclatorem[n] miſſum ad eum, *Amas me*, inquit, *quod te non vidi.* Et diſpenſatori, qui, cum ad[o] reliqua[p] non reſponderet, dicebat ſubinde,

[a] ut declamaret, et na. G. [b] facilius Jenſ. reprehenſio G. *et quædam editt.* [c] recenſioribus G. 2. [d] *Sic* G. G. 2. Jenſ. *et alii, etiam Obr.* tabulam *rel.* [e] conſules G. 2. [f] ei G. [g] *Sic Obr.* primi pilaris enim in teſtamento G. 2. pr. ei inteſtator *V. C.* Almel. pr. ei teſtator Jenſ. *et al. ap. Bur.* [h] *pro* jucundiſſima G. 2. loeulentiſſima. [i] et *inſ.* Jenſ. [k] levia G. Jenſ. *Quid ſi* lenta? [l] *om.* G. [m] aperiam de Jenſ. aperiant de G. [n] nomen datoris G. [o] *om.* G. Jenſ. *et probat Salm. ad Spart. Hadr. c.* 7. [p] aliqua G.

92. *Vetus habebat teſtamentum*] Reliquit teſte Plin. epiſt. 8, 18, 5. *teſtamentum ante octo et decem annos nuncupatum, et ſibi improbatum.* Senſit hoc unus recentiorum amicorum tædere illum heredis nuncupati, et ſubrepere ſe in teſtamentum poſſe ſperans, ſub fabula falſa admonere voluit Domitium, ut revocato ſuperiore teſtamento aliter *ordinaret ſuprema judicia.* Ponit autem eam ſpeciem, de qua conſulit Domitium. *Eſt mihi*, inquit, *amicus primipilaris ſenex, iſque teſtatus. Quid mihi auctor es, Domiti, ſuadeone illi, ut ordinet iterum ſuprema judicia?* At vafer ille Afer, cui ſuboleret, quorſum pertineret illa interrogatio, *Noli*, inquit, *facere, offendis illum:* quo reſponſo ſpem huic conſultori ſuo abſcidit. Quod *primipilaris ſenis* mentionem facit, forte non temere eſt: Horum enim in teſtamentis cautione peculiari, ſub malis præſertim principibus, opus fuiſſe, ſatis apparet ex Sueto. Calig. c. 38. qui imperator *Teſtamenta primipilarium, qui ab initio principatus Tiberii neque illum, neque ſe heredem reliquiſſent, ut ingrata reſcidit.* Sententiam itaque ſatis ſibi conſtare apparet lectionis a nobis receptæ. Ea porro non tam Obrechti auctoritate nititur, quam quod etiam a minus, quam erat ille vir ſummus, ingenioſo ex varietate ſupra propoſita erui potuit. *Primipilaris eniteſtato ſuaderet*, perpetuis literis, et non ſatis diſerte ſcriptum corruptioni et hariolationibus occaſionem præbuit: illud præſertim, quod in veteri ſcriptura *m in ni* nulla ratione diſtinguuntur.

93. *Amas me*] Gratum te oſtendis. Jam attulerunt hic viri docti, unde hoc appareat, illud in primis Ter. Eun. 3, 2, 3. *Ecquid nos amas de fidicina iſta?*

93. *ad reliqua non reſp.*] Cepi-

Non comedi panem, et aquam bibo. Pafce [q], *et redde, quod*
debes. Quæ ὑπαγωγὰς [r] vocant. Eft gratus jocus, qui 94
minus exprobrat, quam poteft: ut idem dicenti candidato,
Semper domum tuam colui: cum poffet palam negare, *Cre-*
do, inquit, *et verum eft.* Interim de fe dicere ridiculum
eft: et, quod in alium, fi abfentem diceret [s], urbanum
non erat [t], quoniam ipfi palam exprobratur, movet rifum:
quale Augufti eft, cum ab eo miles nefcio quid improbe 95
peteret, veniret [u] contra Martianus, quem fufpicabatur et
ipfum aliquid injufte rogaturum: *Non magis*, inquit, *fa-*
ciam, commilito, quæ [v] *petis, quam quod Martianus a me pe-*
titurus eft. Adjuvant urbanitatem et verfus commode po- 96
fiti, feu toti [x], ut funt, quod adeo facile eft, ut Ovidius ex
tetrafticho Macri carmine librum in malos poetas compo-
fuerit [z]: quod fit gratius, fi qua etiam ambiguitate condi-
tur, ut Cicero in Accium [a], hominem callidum et verfu-
tum, cum is in quadam cauffa fufpectus effet, *Nifi qua*
Ulyffes rate [b] *evafit Laertius:* feu verbis ex parte mutatis, 97
ut in eum, qui, cum antea ftultiffimus effet habitus, poft
acceptam hereditatem primus fententiam rogabatur, *Cujus*
hereditas eft [c], *quam vocant fapientiam*, pro illo, *facultas* [d]
eft: feu ficti [e] novis verfibus, fimiles, quod παρῳδία [f] dici-

[q] paffer redde G. *et Pal. ap. Gebh. crep.* 3, 1. [r] ὑπὸ τὸ ἦθος G. *et al.* ὑπό-θετα *Obr.* [s] *Forte leg.* diceretur: *ita jam conj. Francius.* [t] *Sic* G. Jenf. effet *al.* [u] et *inf.* G. [v] quod G. [x] toti G. Jenf. [z] compofuit Jenf. [a] Marcium G. Jenf. *et al.* Arrium *al.* Cicero ex Accio in hom. *conj. Bur.* [b] intervafit Lentius Jenf. [c] effet G. Jenf. [d] facilitas Jenf. [e] *Sic Andr. et ex MS. Mur.* V. L. 19, 6. *it. Obr.* fictis notis Jenf. *et al.* ficti novis *rel.* [f] Παροιμία G. *male: hauftum ex eo, quod fequitur de* proverbiis.

ofc h. l. interpretatus eft Jo. Frid. Gronovius Obf. 2, 4. p. 237. Verbo, dicere non poteft difpenfator, cur tot *reliqua* habeat, rationem reddere non poteft acceptorum, quomodo ea expenfa fint: cauffatur vero frugalitatem fuam, et fuis laudibus vult defungi. Sed refpondet dominus, per me epuleris licet, modo redde, quod debes.

93. *ὑπαγωγὰς vocant*] *Fraudes* interpretatur ex Polluce et Suida Burmannus. Forte etiam locum habeat illa fignificatio, qua receptum notat et διάξει opponitur, cum paullatim fubducimus et recipimus nos, h. e. non contradicimus, fed locum cedimus: nobis quidem ea notio videbatur exemplis a Fabio propofitis aptior.

96. *librum in malos poetas*] Qui periit. Sed fervati alii centones Aufonii, Probæ Falconiæ &c. de hoc enim genere carminis fermonem effe apparet.

97. *ficti novis verfibus*] In hoc genere ridiculi duo regnant Græci, Plutarchus et Lucianus; quamquam ille potius integros verfus atque nihil immutatos eleganter ad aliam rem adhibet; hic vero frequenter etiam παρῳδεῖ. Sed de toto hoc genere vid. Fabric. Bibl. Gr. 2, 7, 2.

tur, et *proverbia*[g] opportune aptata: ut[h] homini[i] nequam[l] lapso, et, ut allevaretur, roganti, *Tollat te, qui non*
98 *novit*[m]. Ex historia etiam ducere[n] urbanitatem, eruditum: ut Cicero fecit, cum ei testem in judicio Verris roganti dixisset Hortensius, *Non intelligo hæc ænigmata: Atqui debes,* inquit, *cum Sphingem domi habeas:* acceperat autem ille a Verre Sphingem æneam magnæ pecuniæ.
99 *Subabsurda* illa constant stultis[o] simili imitatione, et quæ, nisi fingantur, stulta sunt: ut, qui mirantibus, quod humile candelabrum emisset, *Pransorium*[p] *erit,* inquit. Sed illa *similia absurdis* sunt acria, quæ tamquam sine ratione dicta feruntur, ut servus Dolabellæ, cum interrogaretur[q], an dominus ejus auctionem proposuisset, *Domum,* inquit,
100 *vendidit.* Deprehensi interim pudorem suum ridiculo aliquo explicant: ut, qui testem dicentem se a reo vulneratum, interrogaverat, *An cicatrices haberet?* cum ille ingentem in femore ostendisset, *Latus,* inquit, *oportuit*[r]. Contumeliis[s] quoque uti belle datur: ut Hispo objicienti bis[t] acerba[u] crimina accusatori, *Mentiris,* inquit. Et Fulvius propinquus Legato interroganti, an in tabulis, quas profere-

[g] verba G. [h] de *inf. Regius ex conj. quem sequuti plures.* [i] *Sic* G. Voss. 2. homine Jens. *et al.* [l] neque G. (*vid. ad* 6, 4, 1. *no.* u.) quam *quidam Codd. ap. Burm.* in aquam Jens. *et rel. Quam damus lectionem, eam e Francii Codice prolatam jam probarat Burmannus.* [m] venit G. [n] docere Jens. [o] stultissimi imit. G. Jens. [p] pramurum G. [q] interrogaret G. Jens. [r] opportunius G. [s] iis G. Jens. [t] objicientibus G. [u] arbore G. ardore Jens.

97. *homini nequam lapso*] Sumtum, quod jam Regius vidit, ex Horat. epist. 1, 17, 58. *Nec semel irrisus triviis attollere curat Fracto crure planum—Quære peregrinum, vicinia rauca reclamat.*

99. *Pransorium erit*] Ubi nempe plane luce illata non est opus: ut si quis *navem* rimosam, quæ aquam non excludat, *terrestrem* facere velit. Candelabrorum usus præcipuus in cœnis.

100. *Latus oportuit*] Latus et vitalia petere debebat cliens meus, quo minus nunc dicere contra ipsum testimonium posses: quasi stomachabundus hoc dicit, quo ipso risum movet. *Latus* ita sumi, vel formulæ de *latere tecto, objecto, petito,* satis declarant.

100. *Fulvius propinquus*] Quid *propinquus* hic sibi velit, an cognomen sit, vel certe sub eo lateat; quis *Legatus*; in quo item sit contumeliose dictum; non satis me adsequi, fateor. Cogitabam de testamenti *tabulis* et *legato* in iis, quod *propinquo* alicui scriptum esset, sermonem esse: placebat, quod Burmannus ait, contumeliam in eo inesse, quod verbis *Et verus!* accusaretur Fulvius, falsum aliquando chirographum protulisse. Sed nebulis tamen vel tenebris potius obsita omnia. Etiam ille scrupulum movet, qui H. Stephanum jam male habuit, *chirographus.* Res mihi quidem obscura.

bat, chirographus [x] eſſet, *Et verus*, inquit, *domine.* Has 101
aut accepi ſpecies, aut inveni frequentiſſimas, ex quibus
ridicula ducerentur: ſed repetam neceſſe eſt, infinitas
eſſe, tam ſalſe dicendi, quam ſevere, quas præſtat *perſona*,
locus, *tempus*, *caſus* denique, qui eſt maxime varius. Ita- 102
que hæc, ne omiſiſſe viderer, attigi: illa autem, quæ de
uſu ipſo et modo jocandi complexus ſum [y], adeo infirma,
ſed plane neceſſaria. His adjicit [z] Domitius Marſus, qui
de urbanitate diligentiſſime ſcripſit, quædam non ridicula,
ſed cuilibet ſeveriſſimæ orationi convenientia, eleganter
dicta, et proprio quodam lepore jucunda: quæ ſunt qui-
dem *urbana*, ſed riſum tamen non habent. Neque enim 103
ei *de riſu*, ſed *de urbanitate* eſt opus inſtitutum, quam pro-
priam eſſe noſtræ civitatis ait [a]: et ſero ſic intelligi cœp-
tam, poſtquam *Urbis* appellationem, etiam ſi nomen pro-
prium non adjiceretur, *Romam* tamen accipi ſit receptum.
Eamque ſic [b] finit, *Urbanitas eſt virtus quædam in breve* 104
*dictum coacta, et apta ad delectandos movendoſque homines in
omnem affectum, maxime idonea ad reſiſtendum, vel laceſſen-
dum, prout quæque res ac perſona deſiderat.* Cui ſi brevita-
tis exceptionem detraxeris, omnes orationis virtutes com-
plexa ſit. Nam, ſi [c] conſtat rebus et perſonis, et [d], quod
in utriſque oporteat dicere; perfectæ eloquentiæ eſt. Cur 105
autem *brevem* eam eſſe voluerit, neſcio quidem. At,
quam in eodem libro dicat [e] fuiſſe et in multis, narrandi
urbanitatem paullo poſt ita finit, Catonis (ut ait) opinio-
nem ſecutus, *Urbanus homo erit, cujus multa bene dicta re-
ſponſaque erunt: et, qui in ſermonibus, circulis, conviviis,
item in concionibus, omni denique loco ridicule commodeque
dicet* [f]. *Riſus erunt, quicumque hæc faciet orator.* Quas 106

[x] *improbat hanc lectionem, ſed ſola conjectura, et* chirographum *malit H. Steph. de Abuſu Gr. L. p.* 26. [y] *Quid ſi negatio excidit*, non adeo infirma? *Suſpicabar etiam pro* infirma, infinita. *Sed nec mihi ſatisfacio.* [z] adducit Jenſ. [a] *om.* G. Jenſ. [b] *om.* G. [c] ſicut iſta rebus G. Jenſ. *it. Voſſ.* 2. *ap. Bur.* ſic conſtat *al. et Bur. qui tamen conj.* ſi conſtat *legendum.* [d] *om.* Jenſ. *et plur. ap. Bur. Sed habet* G. *et al. MSS.* [e] *Forte leg.* dicit fuiſſe in multis. [f] dicit G.

103. *Eamque ſic finit*] Vid. ſupra Fabianam finitionem ſ. 17.

104. *exceptionem*] h. e. ut nunc loquuntur, *determinationem*, *reſtrictionem*. Vid. ſupra 2, 15, 36.

106. *Riſus erunt, quicumque*] Primo illud mihi liquebat, hæc verba, *Riſus—orator*, adhuc pertinere ad Catonianam finitionem hominis urbani. De qua deinde judicat Fabius, *Quas ſi recipimus finitiones* &c. Porro illa etiam conſtructio, *Riſus erit, quicumque hæc faciet orator*, ipſum olere ac ſapere Catonem familiarem nuper meum, mihi videbatur. V. G. c. 144, 3. *Qui oleam legerit, qui deportarit, in ſingulas deportationes SS. N.* 11. *deducen-*

ſi recipimus finitiones, quidquid bene dicetur, et *urbane dicti* nomen accipiet. Ceterum illi, qui hoc propoſuerat, conſentanea fuit illa diviſio, ut dictorum urbanorum alia *ſeria*, alia *jocoſa*, alia *media* faceret. Nam eadem eſt omnium bene dictorum. Verum mihi etiam jocoſa quædam
107 videntur poſſe non ſatis urbane referri. Nam meo quidem judicio illa eſt *urbanitas, in qua nihil abſonum, nihil agreſte, nihil inconditum, nihil peregrinum, neque ſenſu, neque verbis, neque ore geſtuve* [g] *poſſit deprehendi*: ut non tam ſit in ſingulis dictis, quam in toto colore dicendi, qualis apud Græcos Atticiſmos ille redolens [h] Athenarum
108 proprium ſaporem. Ne tamen judicium Marſi, hominis eruditiſſimi, ſubtraham, ſeria partitur in tria genera, *honorificum, contumelioſum, medium*. Et honorifici ponit exemplum Ciceronis quoque pro [i] Ligario apud Cæſarem, *Qui*

[g] guſtuve G. [h] reddens G. Jenſ. *et al.* redolens *eſt a Regio.* [i] quod G.

tur. c. 145, 3. *Qui eorum non ita juraverit, quæ ejus pars erit, omne deducetur, neque debebitur*. c. 146, 1. *Qui oleam emerit, amplius quam quanti emerit, omnis pecuniæ centeſima accedet*. c. 157, 8. *Omnis, qui inſomnioſus eſt, hac eadem curatione ſanum facies*. Nimirum, ut pro *qui* vel *quicunque* ponunt boni ſcriptores *ſi quis*, ita contra ea pro *ſi quis* antiqui illi relativo *qui* vel *quicunque* utebantur.

106. *dicti nomen accipiet*] Ita accipit etiam vir ſummus Corn. van Bynkerſhoek in prætermiſſ. ad Pompo. de Or. Jur. §. 45, p. 281, edit. Halenſ. ubi *libri Benedictorum Caſcelii* ICti commemorantur. De iiſdem multa Menag. in Amœnitt. Jur. civ. c. 8.

107. *in qua nihil abſonum*] Similiter fere de voce et ſono Tullius de Orat. 3, 12. *Quare cum ſit quædam certa vox, Romani generis urbiſque propria, in qua nihil offendi, nihil diſplicere, nihil animadverti poſſit, nihil ſonare aut olere peregrinum, hanc ſequamur*.

107. *redolens—ſaporem*] *Reddens ſaporem* bonum eſſe et Latinum non dubito; ſed qui ita ſcripſit primus, videtur concoquere non potuiſſe, miſceri duos ſenſus, *redolens ſaporem*. Huic non oppoſuerim equidem Germanorum Danubio vicinorum auctoritatem, qui *ſaporis* vocabula paſſim ad naſi opus transferunt: ſed Plautum, apud quem Pſeud. 2, 4, 48. ad quæſtionem, *Quid ſapit?* reſpondetur, *Hircum ab alis*. Quin ipſum Ciceronem Plinio teſte 17, 5, ſ. 3. ubi, *Certe*, inquit, *Cicero, lux doctrinarum altera, meliora*, inquit, *unguenta ſunt, quæ terram, quam quæ crocum ſapiunt. Hoc enim*, pergit Plinius, *maluit dixiſſe, quam redolent*.

108. *pro Ligario*] c. 12. Simile illud Nepotis de Attico 25, 11, 5. *Si quam injuriam acceperat, non malebat ulciſci, quam obliviſci: idem immortali memoria percepta retinebat beneficia: quæ autem ipſe tribuerat, tam diu meminerat, quoad ille gratus erat, qui acceperat*. Sed argutius eſt Ciceronis dictum, quia ſimul divinam memoriam commendat, et tanto magis extollit clementiam. Alterum Ciceronis ad Atticum eſt 8, 7. et Macrob. 2, 3. Tertium de morte Catil. 4, 2.

nihil soles oblivisci, nisi injurias: et contumeliosi, quod At- 109
tico scripsit[l] de Pompeio et Cæsare, *Habeo, quem fugiam;
quem sequar, non habeo:* et medii, quod ἀποφθεγματικὸν[m]
vocat, et est, cum ita dixit[n], *Neque gravem mortem acci-
dere forti viro posse, neque immaturam consulari, neque mise-
ram sapienti.* Quæ omnia sunt optime dicta: sed, cur
proprie nomen *urbanitatis* accipiant, non video. Quod si 110
non totus (ut mihi videtur) orationis color meretur, sed
etiam singulis dictis tribuendum est: illa potius *urba-
na*[o] esse dixerim, quæ sunt generis ejusdem, quæ *ridicula*
dicuntur, et tamen ridicula non sunt: ut[p] de Pollione
Asinio, seriis jocisque pariter accommodato, dictum est,
Esse eum omnium horarum: et de actore facile dicente ex 111
tempore, *Ingenium eum in numerato habere:* etiam Pom-
peii, quod refert Marsus, in Ciceronem, diffidentem parti-
bus, *Transi ad Cæsarem, me timebis.* Erat enim, si de re mi-
nore, aut alio animo, aut denique non[q] ab ipso dictum
fuisset, quod posset inter ridicula numerari. Etiam illud, 112
quod[r] Cicero Cerelliæ[s] scripsit, reddens rationem, cur
illa C. Cæsaris tempora tam patienter toleraret, *Hæc aut
animo Catonis ferenda sunt, aut Ciceronis stomacho:* stoma-
chus enim ille habet aliquid joco simile. Hæc, quæ mo-
vebant, dissimulanda mihi non fuerunt: in quibus ut er-
raverim, legentes tamen non decepi[t], indicata diversa
opinione, quam sequi magis probantibus liberum est.

IV. (V.) *Altercationis* præcepta poterant videri tunc inchoanda, cum omnia, quæ ad continuam orationem pertinent, peregissem: nam est usus ejus ordine ultimus: sed, cum sit posita in sola inventione, neque habere dispositionem possit, nec elocutionis ornamenta magnopere desideret, aut circa memoriam et pronuntiationem laboret: prius quam[u] secundam quinque partium, hanc, quæ tota ex prima pendet, tractaturus non alieno loco videor: quam scriptores ideo fortasse alii reliquerunt, quia satis ceteris[x] præceptis in hanc quoque videbatur esse prospec-

l *om.* G. m ἀποφθεγματικὸν G. n dixerit G. Jens. o urbe ex serio G. p *om.* G. Jens. q jam *iid.* r *om.* G. s Corelliæ G. Coteliæ Jens. *est etiam plus varietatis, nihil certi.* t decipi G. *Vocalem præsentis in præterito servant sæpe librarii.* u que Jens. x aliis G.

112. *movebant*] h. e. quæ novabant quidam, et diversa a communibus præceptis tradebant. Hoc enim est movere. Liv. 34, 54. *Adeo nihil motum ex antiquo probabile est: veteribus, nisi quæ usus evidenter arguit, stari malunt.* Si displicet istud, legere possis, *novabant.*

2 tum[z]. Conſtat enim aut intentione, aut depulſione[a], de quibus ſatis traditum eſt, quia, quidquid in actione perpetua circa probationes utile eſt, id[b] et in hac brevi atque conciſa proſit, neceſſe eſt. Neque alia dicuntur in altercatione, ſed aliter, aut interrogando, aut reſpondendo.
3 Cujus rei fere omnis obſervatio in illo teſtium loco excuſſa nobis eſt. Tamen, quia latius hoc opus aggreſſi ſumus, neque perfectus orator ſine hac virtute dici poteſt, paullulum impendamus huic quoque peculiaris operæ, quæ quidem in quibuſdam cauſſis ad victoriam vel pluri-
4 mum valet. Nam, ut[c] in *qualitate* generali, in qua, *Rectene factum quid, an contra ſit?* quæritur, perpetua dominatur oratio; et quæſtionem *finitionis* actiones[d] plerumque ſatis explicant, et omnia pene, in quibus de facto conſtat, aut *conjectura*, artificiali ratione, colligitur: ita in iis cauſſis, (quæ ſunt frequentiſſimæ) quæ vel ſolis extra artem probationibus, vel mixtis continentur, aſperrima in hac parte dimicatio eſt, nec alibi dixeris magis mucrone pug-
5 nari. Nam et firmiſſima quæque memoriæ judicis inculcanda ſunt, et jam[e] præſtandum, quidquid in actione promiſimus, et refellenda mendacia. Nuſquam eſt denique, qui cognoſcit, intentior. Nec immerito quidam, quamquam in dicendo mediocres, hac tamen altercandi præ-
6 ſtantia meruerunt nomen patronorum. At quidam litigatoribus ſuis[f] illum modo ambitioſum declamandi ſudorem

[z] perfectum G. Jenſ. [a] impulſione G. [b] idem hac Jenſ. [c] itque ne *inſ.* Kapp. [d] actionis—explicat *omnes, præter* G. *et* Kapp. *quos ſequimur.* [e] *Sic* Jenſ. *et al. ap. Bur.* jam *om. al.* [f] uſi ullum Jenſ.

IV, 4. *actiones plerumque ſatis expl.*] Oſtendit Fabius, ubi altercatione opus ſit, ubi non ſit. Non eſt primo in *qualitate* generali; hic enim *perpetua dominatur oratio*, qua oſtendit orator, v. g. liceatne aliquando hominem occidere? Deinde *Actiones* etiam, h. e. orationes perpetuæ, (ut *actio prima* in Verrem, et *actionis ſecundæ* libri V) plerumque ſatis explicant *ſtatum finitionis*, ubi quæritur, ſitne *vis* ea, quæ metu et minis conſtat? Tertio, omnia, in quibus de facto aut conſtat, aut *ſtatu conjecturali* per artificialia argumenta colligitur; etiam hæc ſatis explicant actiones perpetuæ. Verum altercatione opus eſt in eodem ſtatu conjecturali, ubi inartificialibus argumentis, ut teſtibus, inſtrumentis &c. vel ſolis vel mixtis, utendum eſt. Jam quantum ad hanc ſententiam, planam non modo, ſed neceſſariam, ſcriptura, quam recepimus, conferat, ipſe lector, qui potes, exiſtima. Videtur idem, quantum ad ſummam rei, ſpectaſſe Burmannus, cum legendum conjecit, *aut quæſtionem finitionis actio plerumque ſatis explicat.*

præſtitiſſe contenti, cum [g] turba laudantium deſtituunt
ſubſellia, pugnamque illam decretoriam [h] imperitis ac ſæ-
pe pullatæ turbæ relinquunt. Itaque [i] videas alios ple- 7
rumque judiciis [l] privatis *ad actiones* vocari, alios *ad pro-
bationes*. Quæ ſi dividenda ſunt officia, hoc certe magis
neceſſarium eſt: pudendumque dictu, ſi plus litigantibus
proſunt minores. In publicis certe judiciis vox illa præ-
conis, præter patronos, ipſum, qui egerit, citat. Opus eſt 8
igitur in primis ingenio veloci ac mobili, animo præſenti
et acri. Non enim cogitandum, ſed dicendum ſtatim eſt,
et prope ſub conatu adverſarii manus exigenda [m]. Quare
cum in omni parte hujuſce officii plurimum facit, totas
non diligenter modo, ſed etiam familiariter [n] noſſe cauſ-
ſas; tum *in altercatione* [o] maxime neceſſarium eſt omnium
*perſonarum, inſtrumentorum, temporum, locorum habere noti-
tiam:* alioqui et tacendum eſt [p] ſæpe, et aliis ſubjicienti-
bus, plerumque [q] ſtudio loquendi fatue [r] modo acceden-

[g] tamen G. [h] *Sic* G. *et plur. apud Burm. qui et ipſe huc inclinat.* decertoriam Jenſ. *et al.* decertatoriam *eſt a Regio: cui ſimile ait Burm.* concertatoriam *Cic. Bruto* 83. [i] ideoque G. [l] in ſubſelliis G. inſidiis Jenſ. [m] *Sic* G. Jenſ. *et plur. ap. Bur.* erigenda *rel.* [n] nos *inſ.* G. Jenſ. [o] altricatione *hic et ſemper fere* G. [p] ergo G. eſt ergo Jenſ. [q] autem *inſ.* G. Jenſ. [r] fatuis accedendum *conj. Burm.*

6. *cum turba laudantium*] Vid: noſtrum 4, 2, 37. et quæ loca ibi indicamus.

6. *pullatæ turbæ*] Jam ad 5, 10, 71. *pullam* veſtem humilis popelli fuiſſe monuimus.

7. *præter patronos*] Patroni enim poſſunt eſſe plures, unus tantum exiſſe.

8. *manus exigenda*] Quæ *manus* eſſet in ludo gladiatorio, dictum ad 5, 13, 54. *Exigere* hic eſt perficere, ut ſæpe. In ipſo conatu adverſarii, vel repellendus eſt ipſius ictus, vel a nobis plaga ei inferenda. *Manum erigere* hic parum nimis eſſe videtur. *Exigere* de gladio et vulneribus dici, oſtendit Gronov. ad Senecæ Conſ. ad Marc. c. 16, Burmanno hic laudatus.

8. *fatue modo acced.*] Patronus, qui cauſſam non familiariter ſatis novit, aut tacere cogitur, cum ad altercationem, et ſingulas cauſſæ circumſtantias ventum eſt, aut, ſi omnino loqui vult, *fatue modo accedendum ſubjicientibus*, ſimpliciter, nullo judicio ſuo interpoſito, nulla cum gratia aut acrimonia, repetenda, quæ litigatores ſubjiciunt: unde illud incommodi interdum evenit, ut, dum nimis credimus omnia ex tempore ſubjicientibus, nec ſpatium examinandi ſingula nobis ſumimus, erubeſcere cogamur aliena ſtultitia litigatorum, ſuppeditantium nobis vel noxia ſibi et profutura adverſario, vel certe ſuperioribus repugnantia, quæ nos præ nimia credulitate et facilitate pro veris adſumſimus. *Accedere* eſt aſſentiri, ſumtum ab Senatoribus, qui pedibus in ſententiam alterius eunt, et illi ſe adjungunt. Elegans eſt illud Plinii de Medicorum concertationibus 29, 1. ſ. 6. *Nullo idem*

dum: quo [s] nonnumquam accidit, ut [t] in noſtra creduli-
9 tate [u] aliena ſtultitia [x] erubeſcamus. Neque tamen [z] hoc ipſis monitoribus clareſcit: quidam faciunt aperte, quod rixemur. Videas enim pleroſque ira percitos exclamantes, ut judex audiat, contrarium id eſſe, quod admoneatur, ſciatque ille, qui pronuntiaturus eſt in cauſſa, malum,
10 quod taceтur. Quare bonus altercator vitio iracundiæ careat. Nullus enim rationi magis obſtat affectus, et fert [a] extra cauſſam, et plerumque deformia convicia facere ac mereri cogit, et ipſos nonnumquam judices incitat. Melior moderatio, ac nonnumquam etiam patientia. Neque enim refutanda tantum, quæ e contrario dicuntur, ſed contemnenda, elevanda, ridenda ſunt; nec uſquam plus loci reperit [b] urbanitas, odium mordet et pudor: contra turbantes audendum [c], et impudentiæ fortiter reſiſtendum.
11 Sunt enim quidam præduri in hoc [d] oris, ut obſtrepant ingenti clamore, et medios ſermones intercipiant, et omnia tumultu confundant: quos ut non imitari, ſic acriter propulſare oportebit: et ipſorum improbitas retundenda, et judices vel præſidentes magiſtratus appellandi frequenter,
12 ut loquendi vices ſerventur. Nam [e] eſt res animi jacentis, et mollis ſupra modum frontis, fallitque plerumque [f], quod *probitas* vocatur, quæ eſt imbecillitas. Valet autem in altercatione plurimum *acumen*, quod ſine dubio ex arte

[s] quod nunquam G. Jenſ. [t] *om. iid.* [u] crudel. Jenſ. ruditate *conj. Bur.* [x] ſtudia G. [z] tantum his G. Jenſ. tantum lis *Obr.* [a] fere G. Jenſ. [b] recipit Jenſ. [c] eſt *inſ.* G. [d] hæc G. [e] Non Jenſ. [f] verumque G. ferrumque *V. C. Alm.*

cenſente, ne videatur acceſſio alterius. Accedit igitur, qui ſuam fidem, ſuam ſententiam aliis delegat, nihil ipſe pronuntiat.

9. *Neque tamen hoc*] Ipſi monitores illi ſ. litigatores, qui ita monere patronum ſolent, non ſatis hoc intelligunt, quam noceatur cauſæ, ſi non domi doceatur patronus, ſed in ipſa actione demum audire debeat: quidam eorum *faciunt* tale quid interdum, ob *quod rixemur* neceſſario, cum nutu ſe non patiuntur eo redigi, uti taceant, quod dicto opus non eſt. Interdum quidem (vid. 4, 5, 20.) etiam ad utilitatem cauſæ iſta rixa transfertur; ſed plerumque contentio inter patronum et ſuum litigatorem incommoda. *Videas enim pleroſque* patronos &c.

10. *odium mordet et pudor*] Nimirum adjungenda hæc ſuperioribus: *nec uſquam plus odium mordet et pudor.* In altercatione igitur potiſſimum ea parte oſtendendus eſt judici adverſarius, qua odio dignus videtur: hoc ipſum *mordet*, inquietum et æſtuantem reddit, non minus quam *pudor*, ubi nempe pudendum aliquod dictum vel factum ejus commemoratur.

12. *acumen*] Si bene conſideres, nihil aliud eſt *acumen* hic quidem,

non venit: natura enim non docetur, arte tamen adjuva-
tur. In qua præcipuum eſt, ſemper id in oculis habere, 13
de quo quæritur, et quod volumus [g] efficere: quia propo-
ſitum tenentes in rixam non ibimus, nec cauſſæ debita
tempora conviciando conteremus, gaudebimuſque, ſi hoc
adverſarius facit. Omnia tempora [h] fere parata ſunt medi-
tatis diligenter, quæ aut ex adverſo dici, aut reſponderi a
nobis poſſint. Nonnumquam tamen ſolet hoc quoque 14
eſſe artis genus, ut quædam in actione diſſimulata, ſubito
in altercando proferantur, et inopinatis eruptionibus, et [i]
ex inſidiis citiſſimo facto [k] ſimillimum. Id autem tum
faciendum [l], cum eſt aliquid, cui reſponderi non ſtatim
poſſit: potuerat [m] autem, ſi tempus ad diſponendum * fu-
iſſet. Nam, quod fideliter firmum eſt, a primis ſtatim ac- 15
tionibus arripere optimum eſt, quo ſæpius diutiuſque di-
catur. Illud vix ſaltem præcipiendum videtur, ne turbi-
dus et clamoſus tantum ſit altercator, et quales fere [n] ſunt,

[g] voluimus Jenſ. [h] *omittendum cenſet Rollinus: Quid ſi* tempore *vel* tempori? [i] aut Jenſ. [k] citiſſime factis *conj. Rollin.* furto *conj. Gallæus ap. Burm. v. n.* [l] eſt *inſ.* Jenſ. [m] potuerit G. *recte, puto.* * reſpondendum *conj. Reg.* [n] facti G. Jenſ. *et plur. ap. Bur.* fatui *conj.* Aſcenſ.

quam celeritas cogitandi dicendique, breviter præſertim, quod ex re ſit. Nominis origo, ut nimirum in pleriſque, ex uſu Græcorum, apud quos ὀξὺς *celerem* idem et *acutum* notat, *tardo* et *obtuſo* æque opponitur. *Morbos acutos*, *tardis* oppoſitos nemo ignorat.

13. *conviciando conteremus*] Vid. omnino ad 6, 2, 16. Licitum fuiſſe, h. e. impunitum, conviciis et maledictis etiam falſis ſe invicem petere in judicio, apertum eſt; ſed propter eos, quibus noſtri mores hoc improbabile reddunt, paucis Fabii et aliorum locis indicatis oſtendendum. Vide igitur, ſi quis dubitas, 5, 13, 40. 6, 3, 28. 12, 9, 8. ſq. Add. Cic. pro Font. 12. ſq. pro Plancio 12. *Non crimen eſt, ſed non punitum in maledico mendacium.* Id. pro Cœl. 3. Plin. epiſt. 1, 23, 2.

13. *Omnia tempora fere*] *Tempora* huc non convenire bene vidit, Burmanno obſervante, Rollinus: ſed haud paullo blandius remedium nobis videbatur, ſi *tempore* vel *tempori* legamus, h. e. mature, in tempore.

14. *citiſſimo facto ſimillimum*] *Genus* hoc, de quo loquitur, *artis ſimillimum eſt citiſſimo facto*, h. e. facinori, ſtrategemati; ut *ſolertia ducum facta*, et ſimpliciter *facta* Frontinus in præfatione operis appellavit. Add. 1, 7, 7. ubi *factum Alexandri Macedonis illud nobile.* *Eruptiones* eſſe non obſeſſorum modo, ſed generatim eorum, qui ſubito hoſtem invadunt, ſatis conſtat. Vid. quia adhuc in manibus eſt, Frontin. 2, 3, 10.

14. *tempus ad diſponendum*] Si ita dedit Fabius, quod dubitare vidimus Regium, *diſponere* eſt digerere, ab omnibus partibus conſiderare, ut inveniamus, quid reſponderi poſſit.

15. *vix ſaltem*] h. e. ne quidem. Vid. ad 6, 2, 19.

qui literas neſciunt. Nam improbitas, licet adverſario
moleſta ſit, judici inviſa eſt. Nocet etiam diu pugnare in
16 iis, quæ obtinere non poſſis. Nam, UBI vinci neceſſe eſt,
expedit cedere: quia, ſive plura ſunt, de quibus quæri-
tur, facilior erit in ceteris fides: ſive unum, mitior ſolet
irrogari pœna verecundiæ. Nam CULPAM, præſertim de-
17 prehenſam, pertinaciter tueri, culpa altera eſt. Dum ſtat
acies, multi in re conſilii atque artis eſt, ut errantem ad-
verſarium trahas, et ire quam longiſſime cogas, ut vana
interim ſpe exſultet. Ideo quædam bene diſſimulantur
inſtrumenta. Inſtant enim, et ſæpe diſcrimen omne com-
mittunt, quod deeſſe nobis putant, et faciunt probationi-
18 bus noſtris auctoritatem poſtulando. Expedit etiam dare
aliquid adverſario, quod pro ſe putet, quod apprehen-
dens [o], majus aliquid cogatur dimittere: duas interim res
proponere, quarum utramlibet male ſit electurus; quod
in altercatione fit [p] potentius, quam in actione: quia in
illa nobis ipſi reſpondemus, in hac adverſarium, quaſi
19 confeſſum, tenemus. Eſt in primis acuti, videre, quo ju-
dex dicto moveatur, quid reſpuat: quod ex vultu ſæpiſſi-
me, et aliquando etiam dicto aliquo factove ejus depre-
henditur. Et inſtare proficientibus; et ab iis, quæ non
adjuvant, quam molliſſime pedem oportet referre. Faci-
unt hoc medici quoque, ut remedia perinde perſeverent
adhibere, vel deſinant, ut illa recipi vel reſpui vident.
20 Nonnumquam, ſi rem evolvere propoſitam facile non ſit,
inferenda eſt alia quæſtio: atque in eam, ſi fieri poteſt,
judex evocandus. Quid enim, cum reſpondere non poſſis,
agendum eſt, niſi ut aliud invenias, cui adverſarius re-
21 ſpondere non poſſit? In pleriſque judex eſt avocandus, ut

[o] minus *inſ.* Jenſ. *non male.* [p] ſit G.

17. *diſcrimen omne committunt*] Comparat Burmannus formulas *multam committere*, vel *edictum*, i. e. facere, quod edicto prohibetur, quod multam meretur. Quidquid ejus ſit, ſententia poſtulat, ut intelligamus, litigantes interdum *in diſcrimen committere totam cauſſam* eo, quod ignorari a nobis putent inſtrumenta. Forte igitur illa notio locum hic habeat, ſi ſana eſt lectio, qua *pugna* vel *prælium committi* dicitur, i. e. incipi, conſeri.

21. *In pleriſque*] Hæc verba aliquantum mihi ſuſpecta ſunt: modo enim de eadem dixerat, *nonnumquam*: neque dixit *de pleriſque*, *qui circa teſtes eſt locus*, h. e. eo loco, qui eſt circa teſtes, nimirum 5, 7, 23. Si indicaſſet Obrechtus fundum pronominis *eo*, quod inſeruit, recepiſſem: quod vero ſuſpicor eſſe ex conjectura, nec ſimpliciter neceſſarium puto, adnotare ſatis habui.

dixi *, qui circa teſtes eſt [q] locus, et perſonis modo diſtat, quod hic patronorum inter ſe certamen, illic pugna inter teſtem et patronum. Exercitatio [r] vero hujus rei longe facilior. Nam eſt utiliſſimum, frequenter cum aliquo, qui ſit ſtudiorum eorumdem, ſumere materiam vel veræ, vel etiam fictæ controverſiæ, et diverſas partes, altercationis modo, tueri: quod idem etiam in ſimplici genere quæſtionum fieri poteſt. Ne illud quidem ignorare advo- 22
catum volo, quo quæque ordine probatio ſit apud judices [s] proferenda: cujus rei eadem in argumentis ratio eſt, ut potentiſſima prima et ſumma ponantur. Illa enim ad credendum præparant judicem, hæc ad pronuntiandum.

V. (VI.) His pro noſtra facultate tractatis, non [t] dubitaſſem tranſire protinus ad *diſpoſitionem*, quæ ordine ipſo ſequitur: niſi vererer, ne, quoniam fuerunt, qui *judicium inventioni* ſubjungerent, prætcriſſe hunc locum quibuſdam viderer, qui mea quidem opinione adeo partibus operis hujus omnibus connexus ac mixtus [u] eſt, ut ne a ſententiis quidem aut verbis ſaltem ſingulis poſſit ſeparari: nec magis arte traditur, quam guſtus aut odor. Ideoque nos, 2
quid in quaque re ſequendum cavendumque ſit [x], docebimus, ut ad ea judicium dirigatur. Præcipuum [y] igitur, ne, quod effici non poteſt, aggrediamur, ut contraria vitemus et communia: ne quid in eloquendo corruptum obſcurumque ſit, referatur oportet ad ſenſus, qui non docentur. Nec multum a *judicio* credo diſtare *conſilium*, niſi 3
quod illud oſtendentibus ſe [z] rebus adhibetur, hoc [a] latentibus, et aut omnino nondum repertis, aut dubiis: et

* eo *inſ. Obr.* [q] et locos et perſonas G. Jenſ. *et al.* [r] exercitio Jenſ. [s] juvenes G. [t] *om.* G. [u] immixtus, ut G. [x] docemus ac deinceps G. Jenſ. *et plur. ap. Burm.* [y] Præcipiam communia. ne quid in eloquendo corruptum obſcurumque ſit, referatur igitur ne quod effici non poteſt aggrediamur. ut contraria vitemus, et oportet ad ſenſus Jenſ. [z] *om.* Jenſ. [a] hæc G.

22. *potentiſſima prima et ſumma*] Homerica diſpoſitione, quam attulimus ad 5, 12, 14.

V, 1. *judicium inventioni ſubj.*] De quo vid. 3, 3, 5.

2. *docebimus*] Aut pleniorem illam lectionem, quam ſupra propoſui, veram puto, aut certe legendum ſimpliciter *docemus*: ſolum enim *docebimus* minus, quam hic opus eſt, ſignificat. Vid. ſ. 6.

2. *ne, quod effici*] Græcum præceptum jam commemoratum 4, 5, 17.

2. *communia*] Meminerimus, communia eſſe, quæ æque pro utraque parte valent.

2. *ad ſenſus, qui non docentur*] Ad ſenſum illum communem, et naturalem ſagacitatem, qua ſanus et acutus a ſtulto diſtat et ſtupido.

quod [b] *judicium* frequentiſſime certum eſt; *conſilium* vero
eſt ratio quædam alte petita, et plerumque plura perpen-
dens et comparans, habenſque in ſe et inventionem, et ju-
4 dicationem. Sed ne hæc quidem præcepta in univerſum
ſpectanda ſunt: nam [c] ex re ſumitur, cui [d] locus *ante actio-
nem* eſt frequenter: nam Cicero ſummo conſilio videtur
in Verrem vel contrahere tempora dicendi maluiſſe, quam
in eum annum, quo erat Q. Hortenſius conſul futurus, in-
5 cidere. Et *in* [e] *ipſis actionibus* primum ac potentiſſimum [f]
obtinet locum: nam, quid dicendum, quid tacendum,
quid differendum [g] ſit, exigere, conſilii eſt; negare ſit
ſatius, an defendere: ubi procemio utendum, et quali:
narrandumne, et quo modo: jure prius pugnandum, an
æquo: qui ſit ordo utiliſſimus: tum omnes colores; aſ-
6 pere an leniter, an etiam ſubmiſſe loqui expediat. Sed
hæc quoque, ut quiſque paſſus eſt locus, monuimus, i-
demque in reliqua parte faciemus: pauca tamen exempli
gratia ponam: quibus manifeſtius appareat, quid ſit, quod
7 demonſtrari poſſe præceptis non arbitror. Laudatur con-
ſilium Demoſthenis, quod, cum ſuaderet bellum Atheni-
enſibus parum id proſpere expertis, nihil adhuc factum
eſſe ratione monſtrat; poterat enim emendari negligen-
tia: at, ſi nihil eſſet erratum, melioris in poſterum ſpei [h]
8 non erat ratio. Idem, cum offenſam vereretur, ſi objur-
garet populi ſegnitiem in aſſerenda libertate reipublicæ;
majorum laude uti maluit, qui eam [i] fortiſſime admini-
ſtraſſent. Nam et faciles habuit aures, et [l] natura ſeque-
9 batur, ut meliora probantes [m] pejorum pœniteret. Cice-

[b] *om.* Jenſ. [c] nec G. [d] cujus G. Jenſ. [e] *om. iid.* [f] potiſſimum *iid.* [g] *Sic* G. *et marg. Steph.* diffidendum Jenſ. *et al.* diffitendum *ex correct. Regii etiam Bur.* [h] rei Jenſ. [i] rem G. Jenſ. *et al. ap. Bur.* [l] a *inſ.* Jenſ. [m] probantis G. Jenſ.

4. *nam ex re ſumitur*] Præcepta *conſilii* non magis quam *judicii* in univerſum ſpectanda ſunt. Certe parum proſunt præcepta illa generalia, quæ vera eſſe, videre cujuſvis eſt; obſervare in loco, difficillimum: *nam ex re* præſenti, ex cauſa *ipſa* et ejus circumſtantiis *ſumitur* conſilium: eique locus eſt et *ante actionem*, et *in ipſis actionibus* &c.

5. *exigere*] Examinare, accurate perpendere, ut 1, 4, 7. *An cujuſlibet auris eſt exigere literarum ſonos?* Plin. epiſt. 9, 26, 13. poſt longam diſputationem, *Jam nunc*, inquit, *deſtines diem, quo et de illis et de his coram exigere poſſimus.* Vid. Gronov. Obſ. 4, 20.

7. *conſil. Demoſthenis*] Cujus ipſe hanc ſummam proponit contra Philipp. 1. non procul a principio, ἵν' εἰδῆτε, ὅτι ἐδὲν ἔτε φυλαττομένοις ὑμῖν ἐςὶ φοβερὸν, ἔτ' ἂν ὀλιγωρεῖτε, τοιῦτον οἷῳ ἂν ὑμεῖς βελῆσθι κ. τ. λ.

ronis quidem vel una pro Cluentio quamlibet multis exemplis ſuffecerit[n] oratio. Nam, quod[o] in eo conſilium maxime mirer? primamne expoſitionem, quæ matri, cujus filium premebat auctoritas, abſtulit fidem? an, quod idem corrupti judicii crimen transferre in adverſarium maluit, quam negare, propter inveteratam (ut ipſe dicit) infamiam? an, quod in re invidioſa legis auxilio noviſſime eſt uſus? quo genere defenſionis etiam offendiſſet nondum præmollitas judicum mentes: an, quod ſe ipſum invito Cluentio facere teſtatus eſt? Quid pro Milo- 10
ne? quod non ante narravit, quam præjudiciis omnibus reum liberaret[p]? quod inſidiarum invidiam in Clodium vertit? quamquam re vera fuerat pugna fortuita: quod factum et laudavit, et tamen voluntatem Milonis removit? quod illi preces non dedit, et in earum locum ipſe ſucceſſit? Infinitum eſt enumerare, ut Cottæ detraxerit auctoritatem; ut pro Ligario ſe oppoſuerit; Cornelium ipſa confeſſionis fiducia eripuerit. Illud dicere ſatis habeo, 11
NIHIL eſſe non modo in orando, ſed in omni vita, prius conſilio; fruſtraque ſine eo tradi ceteras artes, PLUSque vel ſine doctrina prudentiam, quam ſine prudentia facere doctrinam. Aptare[q] etiam orationem locis, temporibus, perſonis, eſſe ejuſdem virtutis. Sed hic quia latius fuſus eſt locus, mixtuſque cum elocutione, tractabitur, cum præcipere de apte dicendo cœperimus.

[n] ſufficeret *iid.* [o] quid Jenſ. [p] liberarit G. [q] Apparet *id.*

10. *Cottæ detraxerit auctor.*] Forte in cauſſa pro Oppio, quam ipſe commemorat: Vid. 5, 10, 69. 5, 13, 20 et 30. 11, 1, 67.

10. *Cornelium ipſa confeſſionis*] Vid. 5, 13, 18.

M. FABII QUINCTILIANI

DE

INSTITUTIONE ORATORIA

LIBER SEPTIMUS.

PRÆFATIO. (I.)

De inventione (ut arbitror) ſatis dictum eſt. Neque enim ea demum, quæ ad docendum pertinent, exſecuti ſumus, verum etiam motus animorum tractavimus. Sed, UT opera exſtruentibus ſatis non eſt, ſaxa atque materiam, et cetera ædificanti utilia congerere, niſi diſponendis iis collocandiſque artificum manus adhibeatur: ſic in dicendo quamlibet abundans rerum copia cumulum tantum habeat atque congeſtum, niſi illas eadem *diſpoſitio* in [a] ordinem digeſtas, atque inter ſe commiſſas [b] devinxerit.
2 Nec immerito ſecunda quinque partium poſita eſt, cum ſine ea prior nihil valeat. NEQUE enim, quamquam fuſis omnibus membris, ſtatua ſit, niſi collocetur: et, ſi quam in corporibus noſtris aliorumve animalium partem permutes atque transferas, licet habeat eadem omnia, prodigium ſit tamen. Et ARTUS etiam leviter loco moti perdunt, quo viguerunt, uſum: et turbati exercitus ſibi
3 ipſi ſunt impedimento. Nec mihi videntur [c] errare, qui ipſam rerum naturam ſtare ordine putant; quo confuſo,

[a] *om.* Jenſ. [b] commixtas G. *male.* [c] videtur Jenſ. *non male.*

3. *quo confuſo, peritura*] Hoc magis diceres, Fabi, ſi hodie ita philoſophari homines ſcires, ut metuant, ne alius mundus fiat, ſi ſeries illa actionum cogitationumque vel minima in re interturbetur; ut ob eam ipſam rem in admittendis miraculis ita cauti ſint, ne tota rerum ſeries corrumpatur, ac novo deinde, quo ea reſtituatur, miraculo opus ſit.

peritura ſint omnia. Sic oratio, carens hac virtute, tumultuetur neceſſe eſt, et ſine rectore fluitet, nec[d] cohæreat ſibi: multa repetat, multa tranſcat, velut nocte in ignotis locis errans: nec initio nec fine propoſito, caſum
potius, quam conſilium, ſequatur. Quapropter totus hic 4
liber ſerviat *diſpoſitioni*[e], quæ quidem, ſi certa aliqua via tradi in omnes materias ullo modo poſſet, non tam paucis contigiſſet. Sed, cum infinitæ litium formæ fuerint, futuræque ſint, et tot ſeculis nulla reperta ſit cauſſa, quæ eſſet tota alteri ſimilis, ſapiat oportet actor, et vigilet, et inveniat, et judicet, et conſilium a ſe ipſo petat. Neque infitias eo, quædam eſſe, quæ demonſtrari poſſint, eaque non omittam.

I. (II.) Sit igitur (ut ſupra ſignificavi) *diviſio*, rerum plurium in ſingulas: *partitio*, ſingularum in partes diſcretus ordo, et[f] recta quædam locatio[g] prioribus ſequentia annectens: *diſpoſitio*, utilis rerum ac partium in locos[h]
diſtributio. Sed meminerimus, ipſam *diſpoſitionem* ple- 2
rumque utilitate mutari, nec eamdem ſemper primam quæſtionem ex utraque parte tractandam. Cujus rei, ut cetera exempla[i] prætercam, Demoſthenes quoque atque Æſchines poſſunt eſſe documento, in judicio Cteſiphontis diverſum ſecuti ordinem, cum accuſator a jure, quo videbatur potentior, cœperit: patronus omnia, vel pene omnia, ante jus poſuerit, quibus judicem quæſtioni legum
præpararet. Aliud enim alii[k] docere prius expedit: a- 3
lioqui ſemper petitoris arbitrio diceretur: denique in accuſatione mutua[l], cum ſe uterque defendat, prius quam adverſarium arguat, omnium rerum neceſſe eſt ordinem eſſe diverſum. Igitur, quid[m] ego[n] ſim ſecutus, quod partim præceptis, partim uſurpatum ratione cognoveram,
promam: nec umquam diſſimulavi. Erat mihi curæ in 4
controverſiis forenſibus noſſe omnia, quæ in cauſſa verſarentur. Nam in ſchola certa ſunt, et pauca, et ante declamationem exponuntur, quæ θέματα Græci vocant, Cicero *propoſita*. Cum hæc in conſpectu quodammodo

[d] et ne Jenſ. et nec G. [e] diviſioni G. [f] *om*. G. [g] collocatio G. [h] loco Jenſ. [i] extra G. *ex compendio ſcribendi*. [k] *Hoc ratio poſcit, et vidit Obr*. alio *rel*. [l] *om*. Jenſ. ut vacuum ſe ut. G. [m] quod G. Jenſ. [n] ipſe ſum G.

I, 1. *ſupra ſignificavi*] 4, 5, 1.
4. *Cicero propoſita*] Top. 21. et Part. 18. ſed paullo alio ſenſu; nempe θέσιν Græcorum, quæſtionem infinitam, quæ oppoſitam habet ὑπόθεσιν, *propoſitum* appellat.

collocaveram, non minus pro adverſa parte, quam pro
5 mea, cogitabam [o]. Et primum (quod non difficile dictu eſt, ſed tamen ante omnia intuendum) conſtituebam, *quid* utraque pars vellet efficere; tum, *per quid?* hoc modo. Cogitabam, quid primum *petitor* diceret. Id aut *confeſ-*
6 *ſum* erat, aut *controverſum.* Si [p] confeſſum, non poterat ibi eſſe quæſtio. Tranſibam ergo *ad reſponſum* partis alterius, idem intuebar: nonnumquam etiam, quod [q] inde obtinebatur, confeſſum erat. Ubi primum cœperat non convenire, quæſtio oriebatur [r]. Id tale eſt, *Occidiſti homi-*
7 *nem, Occidi:* convenit: tranſeo. Rationem reddere debet reus, *Quare occiderit? Adulterum,* inquit, *cum adultera occidere licet?* legem eſſe certum eſt. Tertium jam aliquid videndum eſt, in quo pugna conſiſtat. *Non fuerunt adulteri: Fuerunt,* quæſtio: de facto ambigitur, conjec-
8 tura eſt. Interim [s] vero et tertium confeſſum eſt, *adulteros fuiſſe: Sed tibi,* inquit accuſator, *illos non licuit occidere: exſul enim eras, et ignominioſus:* de jure quæritur. At, ſi protinus dicenti, *Occidiſti,* reſpondeatur, *Non occidi:* ſtatim pugna eſt. Sic explorandum eſt, ubi controverſia incipiat: et conſiderari debet, quæ primam quæſtionem
9 facit. Intentio ſimplex, *Occidit Saturninum Rabirius:* conjuncta, *Lege de ſicariis commiſit L. Varenus. Nam C. Varenum occidendo* [t], *et Cn. vulnerando, et Salarium* [u] *item occidendo* [x], *cadit* [z]. Nam ſic diverſæ propoſitiones erunt:

[o] judicabam G. [p] Si non conf. poterat G. Jenſ. [q] quid inde objiciebatur G. objic. *etiam Vallæ liber et Voſſ. 2. ap. Bur.* [r] confeſſum erat *inſ.* Jenſ. *quæ repetiit errore librarius, delere noluit.* [s] Interim et ego tertium G. Jenſ. [t] occidendum—vulnerandum—occidendum G. 2. *et* Kapp. [u] Solarium G. 2. [x] occidend' G. 2. [z] *Videtur leg.* occidendum—curavit *v. n.*

6. *inde obtinebatur*] Non contemnenda altera lectio, *objiciebatur:* certe *obtinebatur* non ſatis huc videtur convenire, niſi idem ſignificat forte, quod *obtendebatur.*

9. *Nam C. Varenum*] Sic adhuc editus eſt locus hic et in fragmentis Ciceronianis. Et poteſt habere hanc ſententiam, quæ vel hoc nomine mihi placet, quia probat Werlhofius: *C. Varenum occidendo—cadit,* h. e. quia occidit, vulneravit, iterum occidit, cauſa *cadit*, damnaturque merito. Neque tamen diſſimulo, deſiderare me exemplum ſimilis formulæ ſive actionis: præſertim cum hic ne quidem de ipſa actione, quæ intenditur, ſed de formanda demum quæſtione et ſtatu controverſiæ ſermo ſit. Igitur non dubitaſſem lectionem Gothani ſecundi et Kappiani codicum recipere, ſi in ultimo hoc verbo æque ac in reliquis conjecturæ meæ reſponderent. Nimirum plana omnia mihi videbantur, ſi legeremus, *Nam C. Varenum occidendum, et Cnæum vulnerandum, et Salarium item occidendum curavit.*

quod idem de petitionibus dictum ſit [a]. Verum ex conjuncta propoſitione plures eſſe quæſtiones ac ſtatus poſſunt, ſi aliud negat reus, aliud defendit, aliud [b] jure actionis excludit. In quo genere agenti eſt diſpiciendum, quid quoque loco diluat. Quod pertinet ad actorem [c], non 10
plane diſſentio a Celſo, qui ſine dubio Ciceronem eſt ſecutus: inſtat tamen huic parti vehementius, ut putet, primo firmum aliquid eſſe ponendum, ſummo firmiſſimum, imbecilliora medio: quia et initio movendus ſit judex, et ſummo impellendus. At pro reo plerumque graviſſimum 11
quidque primum movendum [cc] eſt, ne illud ſpectans judex reliquorum defenſioni ſit averſior. Interim tamen et hoc mutabitur, ſi leviora illa palam falſa erunt, graviſſimi defenſio difficilior: ut, detracta prius accuſatoribus fide [d], aggrediamur ultimum, jam judicibus omnia vana eſſe credentibus. Opus erit tamen præfatione, qua et ratio reddatur dilati criminis, et promittatur defenſio: ne id, quod non ſtatim diluemus, timere videamur. Anteactæ 12
vitæ crimina plerumque prima purganda [e] ſunt, ut id, de quo laturus eſt ſententiam judex, audire propitius incipiat. Sed hoc quoque pro Vareno Cicero in ultimum diſtulit: non, quid [f] frequentiſſime, ſed, quid tum expediret, intuitus. Cum ſimplex intentio erit, videndum 13
eſt, an [g] unum aliquid reſpondeamus, an plura. Si unum; *in re* quæſtionem inſtituamus, an *in ſcripto*. *Si in re*; negandum ſit, quod objicitur, an tuendum. *Si in ſcripto*; in qua ſpecie juris pugna ſit, et in ea *de verbis*, an *voluntate* quæratur. Id ita conſequemur, ſi intuiti fuerimus, 14
quæ ſit lex, quæ litem faciat: hoc eſt, qua judicium ſit conſtitutum. Nam quædam in ſcholaſticis ponuntur ad conjungendam modo actæ rei ſeriem: ut, *Pater, expoſitum qui agnoverit, ſolutis alimentis recipiat. Minus dicto audientem filium liceat abdicare. Qui expoſitum recepit, imperat*

[a] *om.* Jenſ. eſt G. [b] a *inſ.* Jenſ. [c] doctorem *id.* [cc] diluendum *marg. Colo.* amovendum *conj. Aſc. ap. Burm. Quid ſi* moliendum *vel* amoliendum? [d] *om.* G. [e] impugnanda G. Jenſ. *et al. ap. Bur. v. n.* [f] quidem G. *male.* [g] *Illud* an *pulchre omittit* G. 2.

10. *primo firmum*] Homerica diſpoſitio, de qua 5, 12, 14. 6, 4, 22.

12. *prima purganda ſunt*] Non contemnenda lectio ſupra propoſita, aut expurganda adeo fuit a Regio. Quidni enim patronus *impugnet crimina*, h. e. pugnet omni contentione contra crimina eo intentata. Ita mox ſ. 45, de quæſtione, *qua non expugnata*, inquit, *non ſit ſequentibus locus*: h. e. quam niſi contentione vicerit patronus.

ei nuptias locupletis propinqui: ille ducere vult filiam pau-
15 *peris educatoris.* Lex de expoſitis ad affectum [h] pertinet, judicium pendet ex lege abdicationis. Nec tamen ſemper ex una lege quæſtio eſt, ut in ἀντινομία. His ſpectatis apparebit, circa quæ pugna ſit. Conjuncta defenſio [i] eſt, qualis pro Rabirio, *Si occidiſſet, recte feciſſet; ſed non occi-*
16 *dit.* Ubi vero multa contra unam propoſitionem dicimus, cogitandum eſt primum, quidquid dici poteſt: tum ex his, quo quidque loco dici expediat, ordinandum. In quo non idem ſentio, quod de propoſitionibus paullo ante, quodque de argumentis probationum [k] loco conceſſi, ali-
17 quando nos incipere a firmioribus. Nam vis quæſtionum ſemper [l] creſcere debet, et ad potentiſſima ab infirmiſſimis
18 pervenire, ſive ſunt ejuſdem generis, ſive diverſi. Juris autem quæſtiones ſolent eſſe nonnumquam ex aliis atque aliis conflictationibus [m]: facti ſemper idem ſpectant; in utroque genere ſimilis ordo eſt. Sed prius de diſſimilibus, ex quibus infirmiſſimum quidque primum tractari oportet. Ideoque quaſdam quæſtiones exſecuti donare ſolemus, et concedere. Neque enim tranſire ad alias poſſumus, niſi
19 omiſſis prioribus. Quod ipſum ita fieri oportet, non, ut damnaſſe eas videamur, ſed omiſiſſe, quia poſſimus [n] etiam ſine eis vincere. *Procurator alicujus pecuniam petit ex fœnore hereditario:* poteſt incidere quæſtio, *An huic eſſe pro-*
20 *curatorem liceat?* Finge nos, poſtquam tractavimus [o], remittere, vel etiam convinci: quæretur, *An ei, cujus nomine litigatur, procuratorem habendi ſit jus?* Diſcedamus hinc quoque: recipit materia [p] quæſtionem, *An ille, cujus nomine agitur, heres ſit fœneratoris? an ex aſſe heres?*
21 Hæc quoque conceſſa ſint: quæretur, *An debeatur?* Contra, nemo tam demens fuerit [q], ut [r] id, quod firmiſſimum duxerit ſe habere [s], remittat [t], et ad leviora tranſcendat. Huic in ſchola ſimile eſt, *Non abdicabis adoptatum: ut hunc quoque; non virum fortem: ut et fortem; non, quicumque voluntati tuæ* [u] *non paruerit: et, ut in alia omnia ſub-*

[h] effectum G. [i] diſſentio G. [k] probationum loco *gloſſam putat Moſellanus, quo indicetur* 5, 12, 14. [l] percreſcere G. Jenſ. *et al. ap. Bur. ſed vitioſe, ipſo judice.* [m] conflictionibus Jenſ. [n] poſſumus *id.* [o] ea *adjicit* G. 1. eadem, G. 2. [p] natura G. Jenſ. [q] ne motam vehemens fuerit, ut cum id firmiſſimum &c. G. 2. vehemens *etiam* G. 1. [r] cum *inſ.* Jenſ. [s] et *inſ. id.* [t] illud *inſ.* G. Jenſ. [u] ejus Jenſ.

21. *et, ut—ſubjectus ſit*] Si tibi concedam, in alia omnia illum ita tibi ſubjectum eſſe, ut abdicari poſſit, ſi non paruerit; tamen propter *opinionem* abdicari non poteſt. *Optionem* undecunque habeat Obrech-

jectus sit; *non propter opinionem*: *et*[v], *ut propter opinionem*;
non propter talem opinionem. Hæc juris quæstionum diffe-
rentia est. In factis autem ad idem tendentia sunt plura, 22
ex quibus aliqua citra summam quæstionem remitti so-
lent: ut, si is, cum quo furti agitur, dicat, *Proba te ha-*
buisse, proba[x] *perdidisse, proba*[x] *furto perdidisse, proba*[x] *mea* 23
fraude: priora enim remitti possunt: ultimum[y] non po-
test. Solebam et hoc facere præcipue, ut[z] vel ab ultima
specie (nam ea fere est, quæ continet caussam) retrorsum
quærerem[a] usque ad primam generalem quæstionem, vel
a genere ad extremam speciem descenderem[a], etiam in
suasoriis. Ut deliberat *Numa, an regnum offerentibus Ro-* 24
manis recipiat? Primum id[b] est genus, *An regnandum?*
an in civitate aliena? an Romæ? an laturi sint Romani
talem regem? Similiter et in controversiis. *Optet enim vir*
fortis alienam uxorem. Ultima species est, *An optare possit*
alienam uxorem? Generale est, *An, quidquid optaverit, ac-*
cipere debeat? Inde, *An ex privato? an nuptias? an mari-*
tum habentem[c]? Sed hoc non, quemadmodum dicitur,
ita et quæritur. Primum enim occurrit fere, quod est ul- 25
timum dicendum, ut hoc, *Non*[d] *debes alienam uxorem op-*
tare. Ideoque divisionem perdit festinatio. Non oportet
igitur offerentibus se contentum esse: quæratur[e] aliquid,
quod[f] est ultra, *si ne viduam*[g] *quidem?* adhuc plus, *si nihil*
ex privato? ultimum retrorsum, quod idem a capite pri-
mum[h] est, *si*[i] *nihil iniquum?* Itaque propositione visa, 26
quod est facillimum, cogitemus, si fieri potest, quid natu-
rale sit primum responderi. Id si, tamquam res agatur,
et nobis ipsis respondendi necessitas sit, intueri volueri-
mus[l], occurrit. Si id non contigerit, seponamus id, quod 27
primum se obtulerit, et ipsi nobiscum sic loquamur: *Quid,*
si hoc non esset? id iterum et tertium, et dum nihil sit re-

[v] et ut p. op. *om.* G. Jens. optionem *bis hic dedit Obr.* [x] te *inf.* Jens. *ter.* [y] ultima non possunt Jens. *male.* [z] *om.* G. [a] quærere—descendere G. [b] idem genus Jens. id agemus G. [c] habentes G. *an f.* habentis? habentis *esse ait Heusingerus* G. 1. *et* 2. [d] Modo G. *Forte fuit*, Modo non. [e] quæret aliquid Jens. quærat igitur G. [f] ne ultra sit Jens. [g] vidua G. [h] *om.* G. [i] *om.* G. Jens. [l] volumus *iid.*

tus, frequens certe est in schola declamatoria, ut, *Vir fortis optet præmium* &c. vid. mox f. 52.

25. *si ne viduam quidem*] Huic respondet paullo ante quæstio, *An nuptias* optare liceat viro forti? *Viduæ* mulieris nuptias qui optat, nulli viro injuriam facit: itaque si de vidua quæri potest, multo magis de ea, quæ maritum habet, dubitabitur.

liqui. Ita inferiora quoque ſcrutabimur, quæ tractata fa-
ciliorem [m] nobis judicem in ſumma quæſtione facient.
28 Non diſſimile huic eſt et illud præceptum, ut a commu-
nibus ad propria veniamus. Fere enim communia gene-
ralia ſunt. Commune eſt, *Tyrannum occidit:* proprium,
Virum tamen tyrannum occidit, mulier occidit, uxor occidit.
29 Solebam et excerpere, quid mihi cum adverſario conveni-
ret, ſi modo id pro me erat: nec ſolum premere confeſſio-
nem, ſed partiendo multiplicare: ut in illa controverſia,
*Dux, qui competitorem patrem in ſuffragiis vicerat, captus
eſt: euntes ad redimendum eum legati, obvium habuerunt
patrem, revertentem ab hoſtibus: is* [n] *legatis dixit, Sero itis.*
30 *Excuſſerunt illi patrem, et aurum in ſinu ejus invenerunt:
ipſi perſeverarunt ire, quo intenderant: invenerunt ducem
cruci fixum, cujus vox fuit, Cavete proditorem. Reus eſt pa-
ter.* Quæ [o] conveniunt? *Proditio nobis prodita* [p] *eſt, et pro-
dita a duce, quærimus proditorem: te iiſſe* [q] *ad hoſtes fateris,
et iiſſe* [r] *clam, et ab his incolumem rediiſſe, aurum retuliſſe, et*
31 *aurum occultum habuiſſe.* Nam, quod fecit, id nonnun-
quam potentius ſit in propoſitione; quæ ſi animos occu-
parit [s], prope aures ipſi [t] defenſioni præcluduntur. In to-
tum autem congregatio criminum accuſantem adjuvat,
ſeparatio defendentem. Solebam id, quod fieri et in ar-
gumentis dixi, in tota facere materia, ut [u] propoſitis, ex-
tra quæ nihil eſſet, omnibus, deinde ceteris remotis, ſo
32 lum id ſupereſſet [x], quod credi volebam: ut in prævarica-
tionum criminibus, *Ut abſolvatur reus, aut innocentia ipſius
ſit, aut interveniente aliqua poteſtate, aut vi, aut corrupto ju-
dicio, aut difficultate probationis, aut prævaricatione.* No-

[m] *Quid ſi* facilius nobis judicium? [n] *om.* G. Jenſ. [o] Quod convenit G. 2. [p] prædicta, et prædicta G. 2. *poſterius etiam* Jenſ. *Habet utraque lectio et alios ſuffragatores apud Bur.* [q] eſſe G. 2. [r] ipſe claret G. 2. claret *etiam* Jenſ. [s] occupavit G. 2. [t] ipſe defenſionem G. 2. *Forte* ipſæ ad defenſionem. [u] *om.* G. Jenſ. [x] ſupereſſe Jenſ.

29. *Dux, qui competitorem*] Tractat hanc controverſiam Seneca Exc. Controv. 7, 7.

31. *Nam, quod fecit*] Obſcurum mihi locum ita declarat candidiſſimus Werlhofius, *Nam quod fecit* adverſarius, h. e. confeſſio illius, *ſit potentius*, movet judicem fortius, *in propoſitione* (vid. 3, 6, 9.) accuſatoris, ſi is confeſſionem adverſarii proponat, premat, partiendo augeat: *quæ* propoſitio, *ſi animos occuparit* &c. Res clara, ſummam ſi ſpectes. Illud modo, *quod fecit*, pro, quod confeſſus eſt, ſe vel clientem ſuum feciſſe, duriuſculum mihi videbatur. Sed de ſententia, ut dixi, dubitari non poteſt.

31. *in argumentis dixi*] Supra 5, 10, 66. ſqq.

centem fuisse confiteris, nulla potestas obstitit, nulla vis, corruptum judicium non quereris, nulla probandi difficultas fuit: quid superest, nisi ut prævaricatio fuerit? Si omnia amoliri 33
non poteram, tamen plura amoliebar. *Hominem occisum esse constat; non in solitudine; ut a latronibus suspicer: non prædæ gratia; quia inspoliatus est: non hereditatis spe; quia pauper fuit: odium igitur in caussa. Quis inimicus?* Quæ 34
res autem faciliorem divisioni viam præstat, eadem inventioni quoque: excutere, quidquid[z] dici potest, et velut rejectione facta ad optimum pervenire. *Accusatur Milo, quod Clodium occiderit: aut fecit, aut non.* Optimum erat *negare:* si non potest, *occidit:* ergo, *aut jure, aut injuria.*
Utique *jure:* aut[a] *voluntate* igitur, aut *necessitate:* nam 35
ignorantia prætendi non potest. *Voluntas* anceps est. Sed, quia ita id homines putant, adjungenda defensio, ut id *pro Repub.* fuerit. *Necessitate? subita igitur pugna, non præparata: alter igitur insidiatus est.* Uter? *profecto Clodius.* Videsne, ut ipsa rerum necessitas deducat ad defensionem?
Adhuc, *Aut utique voluit occidere insidiatorem Clodium, aut* 36
non. Tutius, *si noluit. Fecerunt ergo servi Milonis, neque jubente*[b]*, neque sciente Milone.* At hæc tam timida defensio detrahit auctoritatem illi, qua recte dicebamus occisum.
Adjicitur[c], *Quod suos quisque servos in*[d] *tali re facere volu-* 37
isset. Hoc eo est utilius, quod sæpe nihil placet, et aliquid dicendum est. Intueamur ergo omnia: ita apparebit aut id, quod optimum est, aut id, quod minime malum. Propositione aliquando adversarii utendum: et esse nonnumquam communem eam, suo loco dictum est. Multis millibus versuum scio apud quosdam esse quæsitum, quo modo inveniremus, utra pars deberet prior dicere? quod in foro vel atrocitate[e] formularum, vel modo

[z] *Sic* Jens. *et V. C. Almel.* dicitur *rel.* [a] aut vol. ig. *om.* G. igitur *om. etiam* Jens. [b] volente G. [c] adjicietur Jens. [d] in tali re *om.* Jens. [e] *Quid si* auctoritate?

35. *ita id homines putant*] Quis non putaret, eum voluisse, cum inimicissimos fuisse constaret?

35. *ut id pro Repub. fuerit*] Si ita posuisset Fabius, *ut dicatur id pro rep. fuisse*; nihil a regula loquendi aberrare eum diceremus. Jam brevitas facit, ut ἡ *ut* cum suo verbo videatur migrasse in locum accusativi cum infinito: quod non temere admiserim. v. 7, 2, 38.

37. *Hoc eo est utilius*] Hoc institutum excutiendi, quidquid dici potest &c. s. 34.

37. *suo loco dictum*] 4, 4, 8.

37. *atrocitate formularum*] Severitate et rigore illo præciso: nam *atrocem* etiam in bonam partem sumi, jam Lexica docent. Interim fuerit tamen forte, qui maluerit *auc-*

38 petitionum, vel novissime sorte dijudicatur. In schola quæri nihil attinet, cum in declamationibus iisdem narrare, et contradictiones solvere, tam ab actore, quam a defensore [f] concessum sit. Sed in plurimis controversiis ne inveniri quidem potest: ut in illa, *Qui tres liberos habebat, oratorem, philosophum, et medicum, testamento quatuor*
39 *partes fecit, et singulas singulis dedit: unam ejus esse voluit, qui esset utilissimus civitati.* Contendunt: quis primus dicat, incertum est; propositio tamen certa. Ab eo enim, cujus personam tuebimur, incipiendum erit. Et hæc
40 quidem de dividendo in universum præcipi possunt. At [g] quo modo inveniemus etiam illas occultiores quæstiones? scilicet, quo modo sententias, verba, figuras, colores: ingenio, cura, exercitatione. Non tamen fere umquam, nisi imprudentem fugerint, si (ut dixi) naturam sequi ducem velit. Sed plerique, eloquentiæ famam affectantes, contenti sunt locis speciosis modo, vel nihil ad probatio-
41 nem conferentibus. Alii, nihil vitantes [h], ea, quæ in oculos [i] incurrunt [l], exquirenda [m] putant. Quod quo facilius appareat, unam de schola controversiam, non ita
42 sane difficilem [n] aut novam, proponam in exemplum. *Qui reo proditionis patri non adfuerit, exheres sit. Proditionis damnatus, cum advocato exsulet. Reo proditionis patri disertus filius adfuit, rusticus non adfuit: damnatus abiit cum*

[f] possessore G. Jens. [g] Aliquomodo G. [h] vitare, ac quæ G. Jens. invita re *Obr.* [i] oculis G. [l] occurrunt Jens. [m] exquirendum G. exquirendo Jens. [n] difficillimam G. Jens.

toritatem. Cæterum de quæstione hac jam laudavit Regius l. 13. π. de judiciis, ubi Caius, *In tribus istis*, inquit, *judiciis, familiæ erciscundæ, communi dividundo, et finium regundorum, quæritur, quis actor intelligatur, quia par causa omnium videtur. Sed magis placuit eum videri actorem, qui ad judicium provocasset.* Subjicit Ulpianus l. 14. *Sed cum ambo ad judicium provocant, sorte res discerni solet.*

41. *nihil vitantes*] Ut hæc et quæ sequuntur, recte intelligantur, tenendum est, tres hic classes candidatorum eloquentiæ constitui. *Primi* sunt, qui naturam ducem sequuntur: *alteri*, qui contenti sunt locis solis speciosis, in quibus eloquentiam ostentare possint: *tertii*, qui non vitant illi quidem quidquam aut contemnunt, ut secundi faciunt, qui splendida modo, speciosa, acuta sectantur, relictis necessariis; sed iidem fere *ea* modo, *quæ in oculos incurrunt*, (*innatantia* deinde dicit) *exquirunt.* Trium horum generum rationes nunc exemplo declarat: de *secundo* agit s. 43. sq. de *tertio* s. 45. sq. de *primo* denique s. 46. sq. Hæc qui observaverit, ei lucida erunt omnia.

42. *Qui reo proditionis*] Vid. de hac specie 5, 10, 107.

advocato in exſilium. Ruſticus cum fortiter feciſſet, præmii nomine impetravit reſtitutionem patris et fratris. Pater reverſus inteſtatus deceſſit: petit ruſticus partem bonorum, orator totum ſibi vindicat. Hic illi eloquentes, quibuſque 43 nos, circa lites raras[o] ſolicitiores, ridiculi videmur, invadent perſonas favorabiles. Actio *pro ruſtico contra diſertum, pro viro forti contra imbellem, pro reſtitutore*[p] *contra ingratum, pro eo, qui parte contentus ſit, contra eum, qui fratri nihil dare ex paternis velit.* Quæ omnia ſunt in materia, 44 et multum juvant, victoriam tamen non tradunt. In hac[q] quærentur ſententiæ, ſi fieri poterit[r], præcipites, vel obſcuræ, (nam ea nunc virtus eſt) et[s] pulchre fuerit cum materia, tumultu et clamore tranſactum. Illi vero, quibus propoſitum quidem melius, ſed cura in proximo eſt, hæc velut innatantia videbunt, *Excuſatum eſſe ruſticum,* 45 *qui non interfuerit judicio, nihil collaturus patri: ſed ne diſertum quidem habere, quod imputet reo, cum is damnatus ſit. Dignum eſſe hereditate reſtitutorem, non*[t] *avarum, impium,*

[o] paratas *Obrecht.* [p] reſtitutione G. [q] hoc Jenſ. *Sed præſtat* hac, *int.* actione. [r] potuerit G. Jenſ. [s] et *iid.* ut *rel.* [t] *om.* Jenſ.

43. *illi eloquentes*] De quibus ſ. 41.

43. *circa lites raras*] Quo diligentius hunc locum conſidero, eo minus opus mihi Obrechti emendatione videtur. Illi eloquentes invadunt *perſonas favorabiles*, pro quibus nimirum dicere facile eſt, tum quia ſolenne id eſt, tum quod faveat illis vulgo auditor, v. g. ruſtico contra diſertum, forti viro contra ignavum, reſtitutori contra fratrem ingratum &c. Ridiculus igitur illis videtur Fabius, vel quiſquis ſolicitus eſt circa *lites rariores*, qui quærit ea, quæ in ſcholis declamatoriis raro occurrunt, de quibus in mentem non venit niſi his, qui in ſole et ſudore fori verſati intima cauſarum rimari, et vitalia petere didicerunt.

44. *præcipites*] Audaces, atroces, ſeveræ: vel *obſcuræ*, propter nimium acumen, et adfectationem τῦ ὀξυμώρυ· et de illorum ſententia pulchre hoc modo tractata erit propoſita materia, ſi clamor et tumultus agentis acceſſerit. Forte aliis videatur melius, *tumultum et clamorem* accipere auditorum laudantium: ſed ſi hoc voluiſſet, ſcripſiſſet, puto, *inter tumultum et clamorem.* Formulam *cum materia tranſigere* egregie illuſtrat Burmannus illo Taciti Agric. 34. *Tranſigite cum expeditionibus*, h. e. finem illis imponite.

44. *cura in proximo*] Hæc eſt tertia, quam fecit ſ. 41. claſſis eorum, quibus *propoſitum melius*, nec enim vitant aut contemnunt quidquam, ut illi, de quibus modo dictum; ſed *cura in proximo* eſt, h. e. non multo major quam illis, vel etiam, cura ad proxima tantum et obvia pertinet. Nam exquirunt *ea* modo, *quæ in oculos incurrunt*, ut ante dixit; hæc eadem hic vocat *innatantia*, quod verbum ex Græco ἐπιπολάζειν præclare hic illuſtravit Burmannus, nec oblitus *velut innatantes radices vitium ſummo ſolo* Colum. 4, 1, 7; nec illud noſtri 10, 7, 28. de *innatante verborum facilitate.*

ingratum, qui dividere nolit cum fratre, eoque ſic merito. Quæſtionem quoque illam primam ſcripti et voluntatis,
46 qua non [u] expugnata, non ſit ſequentibus locus. At, qui naturam ſequetur, illa cogitabit profecto, primo, hoc dicturum ruſticum, *Pater inteſtatus duos nos filios reliquit, partem jure gentium peto.* Quis tam imperitus, quis tam procul a literis, quin ſic incipiat, etiam ſi neſcierit, quid
47 ſit propoſitio? Hanc communem omnium legem leviter [x] adornabit, ut juſtam. Nempe ſequetur [z], ut quæramus, quid huic [a] tam æquæ poſtulationi reſpondeatur. At id manifeſtum eſt. Lex eſt, *quæ jubet exheredem eſſe eum, qui patri proditionis reo non adfuerit: tu autem non adfuiſti.* Hanc propoſitionem neceſſario ſequitur legis laudatio, et
48 ejus, qui non adfuerit, vituperatio. Adhuc verſamur in confeſſis: redeat animus ad petitorem: numquid [b] non hoc cogitet neceſſe eſt, niſi qui [c] ſit plane hebes? *Si lex obſtat, nulla lis eſt, inane judicium eſt:* atqui et legem eſſe, et hoc, quod ea puniat, a ruſtico factum, extra dubitationem eſt. Quid ergo dicemus? *Ruſticus eram* [d]. Sed lex
49 erat: omnes complectitur: nihil proderit. Quæramus ergo, num infirmari in aliqua parte lex poſſit. Quod aliud (ſæpius dicam) natura permittit, quam ut, cum verba contra ſint, de voluntate quæratur? Generalis igitur quæſtio, *Verbis, an voluntate ſit ſtandum?* Sed enim in commune de jure omni diſputandum ſemper, nec umquam ſatis judicatum eſt. Quærendum igitur [e] in hac ipſa, qua conſiſtimus, an aliquid inveniri poſſit, quod ſcripto adver-
50 ſetur. *Ergo, quiſquis non adfuerit, exheres erit? quiſquis, ſine exceptione?* Jam ſe illa vel ultro offerent argumenta, *Filius infans* [f], *et æger non adfuit, et qui aberat, et qui mi-*

[u] nunc eſt pugna G. [x] *om.* Jenſ. [z] ſequatur. At G. Jenſ. [a] *om.* G. [b] nam aliquid hic cog. G. [c] quia G. Jenſ. [d] erat G. [e] *om.* Jenſ. [f] infans et *om.* G. Et infans filius eſt, et non adf. Jenſ.

45. *Quæſtionem quoque illam*] Intellige, *videbunt* hi tertii generis eloquentes.

49. *diſputandum ſemper*] Cum non poſſit regula inveniri certa, et talis, quæ rem conficiat, et qua adhibita etiam ab imperitis definiri ſemper poſſit, quando a ſcripto recedere, et ſententiam ſequi oporteat.

49. *qua conſiſtimus*] In hac ipſa lege, qua oppugnor ego, et de cujus vi diſputamus. Vid. de hac judiciali vocis acceptione Burm. ad Quinctil. Declam. 6, 9. p. 136. Apol. Tertull. c. 46. pr. it. p. 392. ubi ſynonyma ſunt, *Si de animi æquitate congrediar: ſi de fide compaream:* (ſic puto legendum, Haverc. *comparem*) *ſi de ſimplicitate conſiſtam.*

litabat, et qui in legatione erat. Jam multum acti[g] eſt: poſſet aliquis non adfuiſſe, et heres eſſe. Tranſeat nunc 51
idem ille, qui cogitavit, ut ait Cicero, tibicinis Latini modo ad diſertum: *Ut iſta concedam: tu nec infans es, nec*[h] *æger eras, nec abſuiſti, nec militaſti, nec*[h] *in legatione fuiſti.* Num[i] aliud occurrit, quam illud, *Sed ruſticus ſum?* Contra, quod palam eſt, dicet, *Ut agere non potueris, aſſi-* 52
dere potuiſti: et verum eſt. Quare redeundum eſt ruſtico ad animum legum latoris: *Impietatem punire voluit, ego autem impius non ſum.* Contra quæ diſertus, *Tu impie feciſti,* inquit, *cum exheredationem*[l] *meruiſti:* licet te poſtea 53
vel pœnitentia, vel ambitus, ad hoc genus optionis adduxerit. Præterea, *propter te damnatus eſt pater: videbaris enim de cauſſa pronuntiaſſe.* Ad hæc ruſticus, *Tu vero*[m] *cauſſa damnationis fuiſti: multos offenderas: inimicitias domui*[n] *contraxeras.* Hæc conjecturalia. Illud quoque, quod coloris loco ruſticus dicit, *patris fuiſſe tale conſilium, ne univerſam domum periculo ſubjiceret.* Hæc prima quæſtione ſcripti et voluntatis continentur. Intendamus ultra 54
animum, videamuſque, an aliquid inveniri præterea poſſit*, quo id modo fiat. Sedulo imitor quærentem, ut quærere doceam, et, omiſſo[o] ſpecioſiore illo[p] genere, ad utilitatem me[q] ſubmitto diſcentium. Omnes adhuc quæſtiones ex perſona petitoris ipſius duximus: cur non aliquid circa patrem quærimus? dictum vero[r] eſt, *Cui quis non adfuerit, exheres erit.* Cur non conamur et hic quæ- 55
rere, *Num, cuicumque non adfuerit?* Facimus hoc ſæpe in iis controverſiis, in quibus petuntur in vincula, qui parentes ſuos non alunt, *An*[s] *eum*[t], *qui teſtimonium in filium*

[g] *Vid. leg.* actum. [h] nec æger eras *itemque* nec in leg. fuiſti *om.* G. Jenſ. [i] Non Jenſ. [l] exheredit. Jenſ. G. [m] in G. Jenſ. [n] *Sic* Jenſ. *et al. ap. Bur.* domi *rel.* * *Vid. inf.* et. [o] amiſſo G. [p] ſtili *inſ.* Reg. *Non agnoſcunt* G. Jenſ. *et optimi quique ap. Bur.* [q] meme Jenſ. [r] non G. [s] ut G. Jenſ. *et al. Pro* ut eum *fuit, credo,* utrum. [t] ea G.

51. *Cicero, tibicinis*] Locus eſt pro Murena c. 12. *Tranſit idem ICtus,* qui actorem paullo ante docuerat, quibus verbis uteretur, *tibicinis Latini modo* ad reum, et illi ſua verba, ſuam formulam ſubjicit. Nimirum in ſcena tibicen ſi non pedibus, certe miniſterio ſuo, tranſit ad unumquemque actorem, eique modos præit, et *cantatur* adeo *ad manum hiſtrionibus.* Vid. Liv. 7, 2. et ibi Gronovius.

53. *hoc genus optionis*] Ut, cum præmium liceret tibi optare, peteres reſtitutionem patris et fratris.

54. *ſpecioſiore illo genere*] De quo ante ſ. 40. Non autem de ſtilo ſermo eſt, ut ibi apparet: ſed de inventione argumentorum et ſententiarum. Igitur non dubitavi omittere vocem, qua fere carent libri optimi.

impietatis[u] *reum dixit? an*[x] *eum, qui filium lenoni vendidit?* In hoc, de quo loquimur, patre quid[z] apprehendi
56 poteſt? *Damnatus eſt. Numquid igitur lex ad abſolutos tantum patres pertinet?* dura prima fronte quæſtio. Non deſperemus: credibile eſt, hoc voluiſſe legum latorem, ne auxilia liberorum innocentibus deeſſent. Sed hoc dicere ruſtico verecundum eſt, quia innocentem fuiſſe patrem
57 fatetur. Dat aliud argumentum controverſia[a], *Damnatus proditionis cum advocato exſulet.* Vix videtur poſſe fieri, ut pœna filio in[b] eodem patre, et ſi adfuerit, et ſi non adfuerit, conſtituta ſit. Præterea lex ad exſules nulla pertinet: non ergo credibile eſt, non[c] advocato damnati ſcriptum: an poſſint enim bona eſſe ulla exſulis? Ruſti-

[u] peregrinationis G. peregrinantis Jenſ. *et al.* peregrinitatis *Ald. Colb. et Obr. apud Burm.* [x] *om.* G. Jenſ. [z] quod G. Jenſ. [a] *Sic legi voluit Reg. quem ſecuti plures.* controverſiæ *rel.* [b] *Sic* G. Jenſ. *et al. MSS. ap. Bur.* filio eadem, patri et ſi &c. *e conj. Regii rel.* [c] de Jenſ. ō *tranſiit in* D.

55. *impietatis reum*] Jam ſenſit Burmannus, hoc *impietatis* a conjectura Regii videri: et ſane nulla cauſa eſt, cur aliquis *impietatis* in Fabio repertum mutaret in *peregrinantis*, vel *peregrinationis*: ſed *peregrinitatis* primo abiit negligentia vel dictantis vel ſcribentis librarii in *peregrinantis* aut *peregrinationis*: quod cum plane inconcinnum eſſet, nec ſtatim in mentem veniret Regio, litem in cauſſa peregrinitatis moveri, aut parentem contra filium in ea teſtimonium dicere poſſe, quin ſibi ipſe noceret; illud graviſſimum *impietatis* crimen excogitatum eſt. Sed obſervavit Burmannus apud Sueton. Claud. c. 15. ipſam etiam formulam *peregrinitatis reum*. Et poteſt *civis* eſſe pater, et tamen de filii civitate dubitari, pro diverſis nimirum Romanæ civitatis gradibus: (Vid. Burm. de Vectig. P. R. c. 11.) pro conditione matris, e qua ſuſceptus eſt aliquis: ſi is alterius reip. civis factus ſit, e. i. g. a. Et nondum conſtat, de cujus hic reip. cive ſermo ſit: argumenta declamationum arbitraria.

57. *controverſia*] h. e. conſideratio ipſa quæſtionis. Qui *controverſiæ* legunt, dandi caſu, ſubaudiunt *lex*; quod hic nobis videbatur duriuſculum.

57. *in eodem patre*] Non fuit quod ſenſum hinc ſe elicere integrum negaret poſſe Regius. Quid enim apertius, *In eodem patre*, i. e. *propter patrem eundem reum vel juſte vel injuſte, damnatum vel abſolutum.* Non eadem poteſt eodem reſpectu habito, et ſub iiſdem circumſtantiis, pœna conſtituta eſſe ei, qui adfuit, et qui non adfuit.

57. *non advocato damnati ſcriptum*] Suſpicabar *ſcriptam*, ut ad *legem* referretur: ſed nihil muto. Reſpicit enim caput legis: illud ſcriptum non eſt ei, qui non fuit advocatus damnato patri: damnati enim nulla hereditas, cum bona ejus publicentur. Itaque qui non adfuit patri damnato, de illo tacet lex: qui adfuit damnato, una exulat: qui non adfuit abſoluto, exheres eſt: qui adfuit abſoluto, de eo tacet itidem lex. Hæc quatuor ſi diſtinguas, nihil erit obſcurum.

cus[d] in utraque parte dubium facit. Disertus et *verbis* 58
inhærebit, in quibus nulla exceptio est: et *propter hoc ip-*
sum pœnam esse constitutam eis, qui non adfuerint[e], *ne peri-*
culo exsilii deterreantur ab advocatione; *et rusticum innocenti*
non adfuisse dicet. Illud protinus non indignum, quod
annotetur, posse ex uno statu duas generales fieri quæstio-
nes, *An quisquis? an cuicumque?* Hæc ex duabus perso-
nis quæsita sunt. E tertia autem, quæ est adversarii, nul- 59
la oriri quæstio potest: quia nulla sit ei de sua parte con-
troversia. Nondum tamen cura deficiat. Ista enim om-
nia dici possent etiam[f] non restituto patre. Nec statim
eo tendamus, quod occurrit ultro, *a rustico restitutum.*
Qui id subtiliter quæret, aliquid spectabit ultra. Nam,
ut genus species sequitur, ita speciem genus præcedit.
Fingamus ergo ab alio restitutum, ratiocinativa atque col- 60
lectiva quæstio orietur, *An restitutio pro sublatione judicii*
sit[g], *et perinde valeat, ac si judicium non fuisset?* Ubi ten-
tabit rusticus dicere, *ne impetrare quidem aliter potuisse suo-*
rum restitutionem uno præmio, nisi patre[h] *perinde, ac si ac-*
cusatus non esset, revocato[h]: *quæ res advocati quoque pœ-*
nam, tamquam is non adfuisset, remiserit. Tum veniemus 61
ad id, quod primum occurrebat, *a rustico restitutum esse pa-*

[d] Scholastica G. Jens. *et plures.* Scholasticus *Andr. ap. Bur.* [e] adfue-
runt G. Jens. [f] *om.* G. [g] fiet Jens. [h] patrem—revocatum G. Jens.
Forte intelligi potest impetrasset.

58. *Rusticus in utraque parte*] Primo miretur aliquis, qui varietatem lectionis supra propositam consideret, qui *scholasticus*, vel *scholastica*, hic irrumpere in *rustici* locum potuerit? Sed desinet mirari, si cogitet, *scholasticum* jam Plinii ætate professionis nomen fuisse, quod studiosum eloquentiæ, vel eloquentem adeo, sed in umbra modo viventem notaret; post autem ævo Constantiniano ad juris peritos et causarum patronos referretur; denique Monachis eruditos omnes sive literatos homines notaret. Quinctilianus quidem disertum causarum in foro actorem *scholasticum* nunquam vocavit. Nempe fuit recentior glossa *diserti*, ac deinde, ut sexcenties factum novimus, irrupit in locum alienum, et bonum *rusticum* loco movit. Deinde quid est *in utraque parte?* Puto *scripti* et *sententiæ*: quemadmodum etiam disertus utraque repugnat.

58. *ex duabus personis*] 1. Diserti contra rusticum, 2. rustici pro se, 3. diserti pro se. Hac tertia non est opus, quia ei nulla movetur controversia.

60. *ne impetrare*] Paullo abruptius ista dicuntur. Sententia est: Rusticus probabit restitutionem esse pro sublatione totius judicii, hoc modo, Se enim aliter uno præmio impetrare non potuisse suorum et patris et fratris restitutionem, nisi hoc ita esset: alioquin enim non unum præmium fuisse, sed duo præmia. Censeri itaque totam accusationem, totum judicium, totam circa hæc legem sublatam &c.

trem. Ubi rurſus ratiocinamur, *An ruſticus*[i] *reſtitutor accipi debeat pro advocato, quando id præſtiterit, quod advocatus petiit*; *nec improbum ſit pro ſimili accipi, quod plus eſt.*
62 Reliqua jam æquitatis[l] ſunt[m], *utrius juſtius ſit deſiderium?* Id ipſum adhuc dividitur, *etiam ſi uterque ſibi totum vindicaret? nunc utique, cum alter ſemiſſem, alter univerſa, fratre excluſo?* Sed, his tractatis, etiam magnum momentum habet apud judices patris memoria, cum præſertim de bonis ejus quæratur. Erit ergo conjectura, *Qua mente pater inteſtatus deceſſerit?* Sed ea pertinet ad qualitatem,
63 quæ[n] alterius ſtatus inſtrumentum eſt. Plerumque autem in fine cauſſarum *de æquitate* tractabitur, quia nihil libentius judices audiunt. Aliquando tamen hunc ordinem mutabit utilitas: ut, ſi in jure minus fiduciæ erit, æquitate judicem præparemus. Nihil habui amplius, quod in
64 univerſum præciperem. Nunc eamus per ſingulas cauſſarum judicialium partes, quas ut perſequi ad ultimam ſpeciem, id eſt, ad ſingulas lites controverſiaſque non poſſum: ita de[o] generalibus ſcribere licet, ut, quæ in quem ſtatum frequentiſſime incidant, tradam. Et, quia natura prima quæſtio eſt, *factumne* ſit, ab hac ordiar.

II. (III.) Conjectura omnis aut *de re*, aut *de animo* eſt. Utriuſque tria tempora, *præteritum, præſens, futurum. De re* et generales quæſtiones ſunt, et definitæ, id eſt, et[p]
2 quæ non continentur, et quæ continentur. *De animo* quæri non[q] poteſt, niſi ubi perſona eſt, et de facto conſtat. Ergo, cum *de re* agitur, aut, *quid factum* ſit, in dubium venit, aut, *quid fiat*[r], aut, *quid*[s] *ſit futurum*: ut in generalibus, *An atomorum concurſu mundus* ſit[t] *effectus? an providentia regatur? an ſit aliquando caſurus?* in definitis, *An parricidium commiſerit Roſcius? An regnum affectet*
3 *Manlius? An recte Verrem ſit accuſaturus Q. Cæcilius?* In judiciis *præteritum tempus* maxime valet: nemo enim accuſat, niſi quæ facta ſunt. Nam, et quæ fiant, et quæ futura ſint, ex præteritis colliguntur. Quæritur et, *Unde quid ortum?* ut *peſtilentia, ira deum, an intemperie cœli, an corruptis aquis, an noxio terræ halitu?* Et, *quæ cauſſa facti?* ut, *Quare ad Trojam quinquaginta reges navigaverint*[u], *jure jurando adacti, an exemplo moti*[x], *an gratificantes Atri-*
4 *dis?* quæ duo genera non multum inter ſe diſtant. Ea

[i] *om.* Jenſ. [l] æquatis G. [m] eſt G. Jenſ. [n] *om. iid. et plur. Forte leg.* et alt. ſt. inſtrum. eſt. [o] in *iid.* [p] *om.* G. [q] *om.* Jenſ. [r] ſit G. ſit Jenſ. [s] *om.* Jenſ. [t] ſit effectus *om.* G. [u] navigaverunt G. Jenſ. [x] *om.* G.

vero, quæ ſunt *præſentis temporis*, ſi non argumentis, quæ
neceſſe eſt præceſſiſſe, ſed oculis deprehendenda ſunt, non
egent conjectura: ut, ſi apud Lacedæmonios quæratur,
An Athenis muri fiant? Sed et illud poteſt videri extra
hoc propoſitum conjecturæ genus, cum de aliquo homine
quæritur, *quis*[z] *ſit?* ut eſt quæſitum contra Urbiniæ he- 5
redes, *ſ[r]is, qui tamquam filius petebat bona, Cluſinius*[a] *Fi-
gulus eſſet, an Soſipater?* nam et ſubſtantia ejus ſub oculos
venit, ut non poſſit quæri, *an ſit?* quo modo[b] ultra ocea-
num; nec, *quid ſit?* nec, *quale ſit?* ſed, *quis*[c] *ſit?* Verum
hoc quoque genus litis ex præterito pendet, *An hic ſit ex
Urbinia natus Cluſinius Figulus.* Fuerunt autem tales
noſtris etiam temporibus controverſiæ, atque aliquæ in
meum quoque patrocinium inciderunt. Animi conjectu- 6
ra non dubie in omnia tempora cadit, *Qua mente Ligarius
in Africa fuerit? Qua mente Pyrrhus fœdus petat? Quo-
modo laturus ſit Cæſar, ſi Ptolemæus Pompeium occiderit?*
Quæritur per conjecturam et quantitas[d] et qualitas[e] circa
modum, ſpeciem, numerum, *An ſol major quam terra?
Luna globoſa, an plana; an acuta? Unus mundus, an plu-
res?* Itemque extra naturales quæſtiones, *Majus bellum* 7
Trojanum, an Peloponneſiacum[f]*? Qualis clypeus Achillis?
An unus Hercules?* In iis autem, quæ accuſatione ac de-
fenſione conſtant, unum eſt genus, in quo quæritur et *de
facto*, et *de auctore*. Quod interim conjunctam quæſtio-
nem habet, et utrumque pariter negatur: interim ſepara-
tam, cum et, *factum ſit, necne?* et, ſi de facto conſtet,

[z] *Sic res ipſa poſtulat, et vidit jam Regius.* [a] *om.* G. Jenſ. [b] quæſtio an G. an *inſ. etiam* Jenſ. [c] *Sic* Jenſ. *et al. ap. Bur.* quod G. an quid *rel.* [d] quantitas et *om.* G. Jenſ. [e] qualitatem *iid.* [f] Peloponnenſium *iid.*

4. *An Athenis muri fiant?*] Quod negabat aſtute, miſſus Lacedæmonem Themiſtocles. Vid. Nep. 2, 7, 2.

5. *Urbiniæ heredes*] Vid. mox ſ. 26.

5. *quo modo ultra oceanum*] Quo modo quæri poſſet, ſi is, de quo lis eſſet, diceretur eſſe ultra Oceanum.

5. *Fuerunt autem tales*] Etiam noſtris temporibus non defuiſſe tales controverſias, in Gallia præſertim, ubi in primis impudentiam ſubornat et tuetur calliditas, ſatis indicant illa volumina *Cauſarum celebrium* nomine a Gayoto de Pitaval nuper prodita.

7. *Qualis clypeus Achillis*] Non inter Ulyſſem modo et Ajacem diſceptatum de illo: ſed noſtra etiam ætate graviter diſputatum eſt, quantus fuerit, qui tot imagines caperet? Sed ſatisfactum his, qui carpendi bonum Homerum materiem inde captabant, in rem præſentem itum, ipſe clypeus tabulæ æneæ ad ductum Homeri inciſus, et oculis omnium expoſitus a Cl. Boivino, repetitus inde in Actis Erud. Lipſ. 1716. m. April.

8 *a quo factum ſit?* ambigitur. Ipſum quoque factum aliquando ſimplicem quæſtionem habet, *an homo perierit?* aliquando duplicem, *veneno, an cruditate perierit?* Alterum eſt genus *de facto* tantum, cum, ſi id certum ſit, non poteſt de auctore dubitari: tertium *de auctore* tantum, cum factum conſtat; ſed, a quo factum ſit, in controver-
9 ſiam venit. Et, quod tertio loco poſui, non eſt ſimplex. Aut enim reus feciſſe tantummodo ſe[g] negat, aut alium feciſſe dicit. Sed ne in alterum quidem transferendi criminis una forma eſt. Interdum enim ſubſtituitur *mutua accuſatio*, quam Græci ἀντικατηγορίαν vocant, noſtrorum quidam *concertativam*. Interdum in aliquam perſonam, quæ extra diſcrimen judicii eſt, transfertur, et alias certam, alias incertam. Et[h], cum in certam, aut in extrariam,
10 aut in ipſius, qui periit[i], voluntatem. In quibus ſimilis, atque in ἀντικατηγορίᾳ, perſonarum, cauſſarum, ceterorum[l] comparatio eſt: ut Cicero, pro Vareno in familiam Ancharianam; pro Scauro circa mortem Boſtaris in ma-
11 trem[m] avertens crimen, facit. Eſt etiam illud huic contrarium comparationis genus, in quo uterque a ſe factum eſſe dicit: et illud, in quo non perſonæ inter ſe, ſed ipſæ res colliduntur, id eſt, non, *uter fecerit?* ſed, *utrum factum ſit?* Cum de *facto* et de *auctore* conſtat, de *animo* quæri poteſt. Nunc de ſingulis. Cum pariter utrumque[n] negatur, hoc modo. *Adulterium non commiſi. Tyrannidem non affectavi.* In cædis ac veneficii cauſſis frequens eſt illa diviſio, *Non eſt factum:* et, ſi eſt factum, *ego non feci.*
12 Sed, cum dicimus, *Proba hominem occiſum*, accuſatoris tantum partes ſunt: a reo nihil dici contra, præter aliquas fortaſſe ſuſpiciones, poteſt, quas ſpargere quam maxime varie oportebit: quia, ſi unum aliquid adfirmaris, probandum eſt, aut cauſſa periclitandum. Nam, ut, cum inter id, quod ab adverſario, et id, quod a nobis propoſitum eſt, quæritur, videtur utique alterum verum: ita[o] everſo

[g] *om.* Jenſ. [h] aut G. [i] petit G. Jenſ. *male.* [l] certorum Jenſ. [m] mortem G. [n] *om.* Jenſ. [o] Ita everſo uno defendere, reliquum eſt quo premimur G. *et Voſſ.* 2. Itaque ex everſo quo defendimur, reliquum eſt Jenſ. Ita ex adverſo unum eſt, quo defendimur, rel. eſt q. pr. *Reg. et edd. plur.*

11. *Nunc de ſingulis*] Adhuc enim modo breviter, quid quæri poſſit in cauſis conjecturalibus, propoſuit. Nunc incipit retractare, quæ a ſ. inde 7 poſuerat.

12. *adfirmaris*] h. e. adſeverate et pro certo dixeris: ut ſolet uti hoc verbo Fabius.

12. *ita everſo uno*] Qui ad va-

uno, quo defendimur, reliquum eſt, quo premimur. At, 13
cum quærimus de ambiguis ſignis *cruditatis* et *veneni*, nihil
tertium eſt: ideoque utraque pars, quod propoſuit, tuetur.
Interim autem *ex re* quæritur, *veneficium fuerit, an cruditas?* cum aliqua ex ipſa citra perſonam quoque argumenta
ducuntur. Refert enim, *convivium præceſſerit, an triſtitia?* 14
labor[p], *an otium? vigilia, an quies? Ætas* quoque ejus,
qui perierit, diſcrimen facit. Intereſt, *ſubito defecerit, an longiore valetudine conſumtus ſit?* Liberior adhuc in utramque partem diſputatio, ſi tantum ſubita mors in quæſtionem venit. Interim ex *perſona* probatio *rei* petitur, *ut* 15
propterea credibile ſit, venenum fuiſſe, quia credibile eſt, ab[q] *hoc factum veneficium:* vel contra. Cum vero *de reo* et *de facto* quæritur, naturalis ordo eſt, ut prius factum eſſe accuſator probet, deinde a reo factum. Si tamen plures in perſonam[r] probationes habuerit, convertet hunc ordinem.
Defenſor autem prius negabit eſſe factum: quia, ſi in hac 16
parte vicerit, reliqua non neceſſe habet dicere; victo ſupereſt, ut tueri ſe poſſit. Illic quoque, ubi *de facto tantum* controverſia eſt, quod ſi probetur, non poſſit de auctore dubitari, ſimiliter argumenta et ex *perſona*, et ex *re* ducuntur, ſed in unam facti quæſtionem: ſicut in illa con- 17
troverſia, (utendum eſt enim et his exemplis, quæ ſunt diſcentibus magis familiaria.) *Abdicatus medicinæ ſtuduit. Cum pater ejus ægrotaret, deſperantibus de eo ceteris medicis, adhibitus, ſanaturum ſe dixit, ſi is*[s] *potionem a ſe datam bibiſſet. Pater, acceptæ potionis epota parte, dixit, venenum ſibi datum: filius, quod reliquum erat, exhauſit: pater deceſſit: ille parricidii reus eſt.* Manifeſtum eſt, quis potio- 18
nem dederit, quæ[t] ſi veneni fuit, nulla quæſtio *de auctore:* tamen[u], *an fuerit venenum*, ex argumentis a perſona duc-

[p] laborantium vig. G. Jenſ. [q] adhuc G. *male.* [r] perſona G. Jenſ. [s] *om.* G. [t] quæ ſi veneni fuit G. Jenſ. *et omnes puto MSS. temere proinde expuncta a Regio, et pleriſque editoribus.* [u] *Sic* G. Jenſ. tantum *rel.*

rietatem ſupra propoſitam attenderit, nihil nos ſine idoneis auctoribus conatos videbit. Sententia nobis videbatur pulchre ibi conſtare. Suaſerat reo, *ne quid unum adfirmet:* alioqui enim aut probandum eſſe, aut cauſa periclitandum. Nam ut inter propoſitiones contradictorias (quidni enim utamur verbis in ſchola uſitatis?) altera vera eſt, altera falſa; ſic judex inducit animum, aut verum eſſe, quod actor proponit, aut quod defendit reus: ſi igitur evertatur illud, quo reus defendebatur, reliquum eſt, et vim nanciſcitur id, quo reum actor premebat. Igitur melius eſt nihil adfirmare. Non poſtulo me diſertius dicere, quam factum a Fabio: ſed diverſos aditus ad intelligentiam hominum tento in iis locis, ubi alios adhæſiſſe arbitror.

tis colligetur. Supereſt tertium, in quo *factum* eſſe conſtat aliquid: *a quo ſit factum?* quæritur. Ejus rei ſupervacuum eſt ponere exemplum, cum plurima ſint hujuſmodi judicia: ut, *ſi hominem occiſum eſſe manifeſtum eſt*, vel *ſacrilegium commiſſum*: is autem, qui arguitur feciſſe, neget. Ex [x] hoc naſcitur ἀντικατηγορία. Utique hoc fac-
19 tum eſſe convenit, quod duo invicem objiciunt. In quo quidem genere cauſſarum admonet Celſus, fieri id in foro non poſſe: quod neminem ignorare arbitror. De uno enim [z] reo conſilium cogitur [a]: et, ſi qui ſunt, qui invicem accuſant, alterum judicium proferre [b] neceſſe eſt.
20 Apollodorus quoque ἀντικατηγορίαν duas eſſe controverſias dixit: et [c] ſunt revera ſecundum forenſe jus duæ lites. Poteſt tamen hoc genus in cognitionem [d] venire ſenatus, aut principis. Sed in judicio quoque nihil intereſt actionum, utrum ſimul de utroque pronuntietur, an de uno
21 ſeorſum. Quo in genere ſemper prior debebit eſſe defenſio: primum, quia natura potior eſt ſalus noſtra, quam adverſarii pernicies: deinde, quod [e] plus habebimus in accuſatione auctoritatis, ſi prius de innocentia noſtra conſtiterit: poſtremo, quod ita demum duplex cauſſa erit: nam, qui dicit, *Ego non occidi*, habet reliquam partem, ut dicat, *Tu occidiſti*: at [f], qui dicit, *Tu occidiſti*, ſupervacuum
22 habet poſtea dicere, *Ego non occidi*. Hæ porro actiones conſtant *comparatione*: ipſa comparatio non una via ducitur. Aut enim totam cauſſam noſtram [g] cum tota adverſarii cauſſa componimus, aut ſingula argumenta cum ſingulis: quorum utrum ſit faciendum, non poteſt, niſi ex ipſius litis utilitate, cognoſci: ut Cicero ſingula pro Vareno comparat in primo crimine: eſt enim ſuperior, cum [h] perſona alieni cum perſona matris temere comparetur [i]. Quare optimum eſt, ſi fieri poterit, ut ſingula vincantur a ſingulis: ſed, ſi quando in partibus laborabimus [k], uni-
23 verſitate pugnandum eſt. [l] Sive invicem accuſant; ſive crimen reus citra accuſationem in adverſarium vertit, ut Roſcius in accuſatores ſuos, quamvis reos non feciſſet; ſive in ipſos, quos ſua manu periiſſe dicemus, factum de-

[x] Et hæc G. [z] *om.* G. Jenſ. [a] etiam *inſ. iid.* [b] præferre *iid.* [c] *om.* G. [d] cogitationem G. *male.* [e] quia G. [f] at—occidiſti *om.* G. Jenſ. *et plur.* [g] veſtram Jenſ. [h] *om. id.* [i] compararetur *id.* [k] laboramus G. [l] Ut *inſ.* G. *Forte* At.

22. *eſt enim ſuperior*] Hæc plane intelligi non poſſe arbitror; quod non exſtat illa pro Vareno Tullii oratio.

flectitur: non aliter, quam in iis, quæ mutuam accuſationem habent, utriuſque partis argumenta inter ſe comparantur. Id autem genus, de quo noviſſime dixi, non 24
ſolum in ſcholis ſæpe tractatur, ſed etiam in foro. Nam id eſt in cauſſa Nævii Aproniani [m] ſolum quæſitum, *Præcipitatane eſſet ab eo uxor, an ſe ipſa ſua ſponte jeciſſet?* Quam [n] actionem equidem ſolam in hoc tempus emiſeram, quod ipſum [o] feciſſe [p] ductum juvenili cupiditate gloriæ fateor. Nam ceteræ, quæ ſub nomine meo feruntur, negligentia excipientium in quæſtum notariorum corruptæ, minimam partem mei habent. Eſt et alia du- 25
plex conjectura, huic ἀντικατηγορίᾳ non diverſa, de præmiis, ut in illa controverſia, *Tyrannus ſuſpicatus a medico ſuo datum ſibi venenum, torſit eum: et, cum id dediſſe ſe ne-*

[m] Appiniani Jenſ. *et al.* Arpiniani G. *et al. v. n.* [n] cujus G. Jenſ. [o] me G. *recte, puto. v. n.* [p] effeciſſe ſe ductum Jenſ. ſeductum *al.* effeciſſe *etiam* G. 2.

24. *noviſſime dixi*] Tum hic, tum ſupra ſ. 9.

24. *Nævii Aproniani*] Tac. An. 4, 22. *Per idem tempus Plautius Silvanus, Prætor, incertis cauſſis Aproniam conjugem in præceps jecit; tractuſque ad Cæſarem ab L. Apronio ſocero, turbata mente reſpondit, tanquam ipſe ſomno gravis, atque eo ignarus, et uxor ſponte mortem ſumſiſſet.* Magna non rei modo ipſius ſimilitudo, ſed nominis etiam nonnulla. Sed apud Tacitum *Apronia* mulier, viro et nomen et cognomen diverſum. Porro *actionem* vocat Fabius, non *declamationem.* Plautii autem cauſa acta eſt pluribus ante annis, quam naſceretur Fabius. Niſi itaque alterutro in loco vehementer corrupta nomina, (cujus rei in Tacitum quidem nulla cadit ſuſpicio) niſi inſuper *actionem* hic vocavit improprie Fabius, quæ ficta erat declamatio; non poteſt eadem utrobique res narrari. Ac de poſteriori forte non admodum laborandum. Priorem nodum ita expedit Burmannus, uti dicat, forte ſcripſiſſe Quinctilianum, *in cauſa Aproniæ Plautii.* Cæterum, quod ſolet, de *Apronianis* multa hic dedit Vir celeberrimus. Cæterum hanc veram cauſſam apud Prætorem de parricidio actam ſub initia Veſpaſiani, credit etiam Dodwellus in vita noſtri §. 17. et eandem tragœdiam actam ſæpius, nihil habet, quod repugnet.

24. *quod ipſum feciſſe ductum*] Recte hic proſcribit Vir celeberrimus *ſeductum*, quod malum pedem ex repetitione ultimæ ſyllabæ in *feciſſe* huc intulerat. Recte etiam obſervat, non opus eſſe pronomine *me* poſt *ipſum.* Sed alia me cauſa movet, uti putem a Quinctiliano eſſe; nimirum, quia alias non intelligitur, unde *effeciſſe* in mentem venerit et calamum librariis. Nimirum ex *me feciſſe* vel dictantis vel deſcribentis errore naſci potuit &c.

24. *excipientium in quæſtum notariorum*] *Notarii*, h. e. per notas ſcribendi artifices, quorum, cum *nondum lingua, ſuum dextra peregit opus,* exceperunt actiones forenſes Quinctiliani, inter æquales et minores natu jam tum florentis, ut quæſtum facerent, vendendo ſtudioſis Fabianæ eloquentiæ exemplaria, quæ vel ipſi exſcripſiſſent, vel exſcribenda calligraphis dediſſent.

garet, arcessit alterum medicum: ille datum ei venenum dixit, sed se antidotum daturum: et dedit ei potionem, qua epota tyrannus decessit. De præmio duo medici contendunt. Nam, ut illic factum in adversarium transferentium, ita hic sibi vindicantium *personæ, caussæ, facultates, tempora,*
26 *instrumenta, testimonia* comparantur. Illud quoque, etsi[q] non est ἀντικατηγορία, simili tamen[r] ratione tractatur, in quo citra accusationem quæritur, *utrum factum sit.* Utraque enim pars expositionem suam habet, atque eam tuetur: ut in lite Urbiniana petitor dicit, *Clusinium*[s] *Figulum filium Urbiniæ, acie victa, in qua steterat, fugisse: jactatumque casibus variis, retentum etiam a rege, tandem in Italiam ac patriam suam Marginos*[ss] *venisse, atque ibi agnosci:* Pollio contra, *servisse eum Pisauri dominis duobus, medicinam factitasse, manu missum alienæ se familiæ venali*
27 *immiscuisse, ac rogantem, ut eis*[t] *serviret, emtum.* Nonne tota lis constat duarum caussarum comparatione, et conjectura duplici atque diversa? Quæ autem accusantium atque defendentium, eadem petentium et infitiantium ratio est. Ducitur conjectura primum *a præteritis.* In his sunt *personæ, caussæ, consilia.* Nam is ordo est, ut *facere voluerit, potuerit, fecerit.* Ideoque intuendum ante omnia,
28 qualis sit, de quo agitur. Accusatoris autem est efficere, ut, si quid objecerit, non solum turpe sit, sed etiam crimini, de quo est judicium, quam maxime conveniat. Nam, si *reum cædis, impudicum* vel *adulterum* vocet, lædat quidem infamia: minus tamen hoc ad fidem valeat, quam si *audacem, petulantem, crudelem, temerarium* ostenderit.
29 Patrono, si fieri poterit, id agendum est, ut objecta vel neget, vel defendat, vel minuat: proximum est, ut a præsenti quæstione separet[u]. Sunt enim pleraque non solum dissimilia, sed etiam aliquando contraria: ut, si reus furti *prodigus* dicatur, aut *negligens.* Neque enim videtur in

[q] *Sic* G. Jens. etiam *rel.* [r] *om.* G. [s] Elusinium Jens. *Forte* de Eleusiniis *somniavit librarius.* [ss] in Arginos G. Magninos G. 2. [t] *Forte* ei. *v. n.* [u] separaret Jens.

26. *Marginos*] Non invenit eos usquam Burmannus. Suspicatur de *Marcinis* in Picentibus.

26. *ut eis serviret*] Quibus? difficile dictu; præsertim, cum ignota sint reliqua caussæ. Sed si ponas, ex proximo *serviret* sibilum adhæsisse voci *ei*, commode intelligas Urbiniam, cui ideo voluerit servire homo, ut subrepere facilius in nomen et gentem alienam posset.

29. *prodigus dicatur*] Nescio quam bona defensio. Male parta male dilabuntur. Qui rem suam effudere, manum porrigunt ad alienam &c.

eumdem et contemtus[v] pecuniæ, et cupiditas cadere. Si 30
deerunt hæc remedia, ad illa declinandum eſt, non de hoc
quæri, nec eum, qui aliquando peccaverit, utique commi-
ſiſſe omnia: et hanc fiduciam fuiſſe accuſatoribus falſa
objiciendi, quod læſum et vulneratum reum ſperavere[x]
hac[y] invidia opprimi poſſe. Alia[z] propoſitio eſt accuſa- 31
toris, contra quam[a] loci oriuntur. Sæpe a perſona prior
ducit argumenta defenſor, et interim *generaliter, Incredi-
bile eſſe a filio patrem, ab*[b] *uxore virum occiſum, ab impera-
tore proditam hoſtibus patriam.* Facile reſpondetur, vel,
*quod omnia ſcelera in malos cadant, ideoque ſæpe deprehenſa
ſint*: vel, *quod indignum*[c] *ſit, crimina ipſa atrocitate defen-
di*[d]. Interim *proprie*, quod eſt varium. Nam dignitas et 32
tuetur reum, et nonnumquam ipſa in argumentum facti
convertitur, tamquam inde fuerit ſpes impunitatis: ſed
perinde paupertas, humilitas, opes, ut cuique ingenio vis
eſt, in diverſum trahuntur. Probi vero mores, et[e] ante- 33
actæ vitæ integritas, numquam non plurimum profue-
rint[f]. Si nihil objicietur, patronus quidem in hoc vehe-
menter incumbet: accuſator autem ad præſentem quæ-
ſtionem, de qua ſola judicium ſit, cognitionem alligabit[g],
dicens, *neminem non aliquando*[h] *cœpiſſe peccare*, nec per[i]
ἐγκαίνια ducendum ſcelus primum. Hoc[l] in reſpondendo.

[v] contemtum G. [x] *Vid. leg.* ſperaverint. [y] hic Jenſ. [z] Tali a propoſitione accuſ. G. *Voſſ.* 2. Alia propoſitione acc. *Almel. v. n.* [a] *Vid. leg.* contraque loci. [b] ab ux. vir. *om.* G. Jenſ. [c] ingenium *iid.* [d] defendit G. [e] *om.* G. [f] profuerunt G. [g] allegabit Jenſ. [h] *om.* G. neminem, mali quando cœpiſſent ſpectare, nec proſcenia ducendum ſcelus primum *Obr.* [i] pro G. Jenſ. pro *ἐγκαινίῳ conj. Gallæus, h. e. tirocinio.* per encomia *conj. Bur.* pro—ducendus ſcelus G. 2. [l] Hæc G.

31. *Alia propoſitio eſt*] In hac lectione nihil me videre fateor. Videant viri eruditi, an non ſic lux inferri poſſit, *Alii a propoſitione accuſatoris contraque loci oriuntur.* Certe nihil immodeſtum hic eſt. *Alii* vel *All* cum proximo *a* quam facile coaluit? quam ſolenne eſt *quam* et *que* miſceri? vid. v. g. 6, 3, 97. not. l. it. 6. 4, 1. not. u. Vel legamus *contraque eam*; quod dictante alio facillime in *contra quam* abiit.

31. *Facile reſpondetur, vel, quod*] τὸν *quod* non accipio pro ὅτι ἀφηγηματικῷ· ſed pro αἰτιολογικῷ. Ideo facile reſpondetur, quod &c.

33. *per ἐγκαίνια ducendum*] Si putarem ita ſcripſiſſe Fabium, *per ἐγκαίνια ducere* interpretarer, per pompam quandam feſtam oſtentare non impunitum modo, ſed glorioſum ſcelus, ut in dedicationibus, et privatarum rerum initiis, officio togæ virilis, barbæ ponendæ, nuptiarum, fieri ſolet. Sed ignoro *encænia* Romana. Ex poſterioris ævi conſuetudine ſcribere etiam potuit, *Nec pro encomio ducendum ſcelus primum.* De *encomio* jam cogitavit, ut vidimus, Burmannus: ſed melius intelligam *pro encomio ducere,*

34 Sic autem præparabit actione prima judicum animos, ut
noluiſſe potius objicere, quam non potuiſſe, credatur.
Eoque ſatius eſt, omni ſe anteactæ vitæ abſtinere convicio,
quam levibus aut frivolis aut manifeſto falſis reum in-
ceſſere, quia fides ceteris detrahitur: et, qui [m] nihil ob-
jicit, omiſiſſe credi poteſt maledicta, tamquam ſuperva-
cua: qui vana congerit, confitetur vanum in anteactis
argumentum, in quibus vinci, quam tacere, maluerit.
35 Cetera, quæ *a perſonis* duci ſolent, in argumentorum locis
expoſuimus. Proxima eſt *ex cauſſis* probatio, in quibus
hæc maxime ſpectantur, *ira*, *odium*, *metus*, *cupiditas*, *ſpes*:
nam reliqua in horum [n] ſpecies cadunt. Quorum ſi quid
in reum conveniet, accuſatoris eſt efficere, ad quidquid
faciendum cauſſæ valere videantur, eaſque, quas in argu-
36 mentum ſumet, augere. Si minus, illuc conferenda eſt
oratio, aut aliquas fortaſſe latentes fuiſſe, aut nihil ad rem
pertinere, cur fecerit, ſi fecit: aut etiam dignius eſſe odio
ſcelus, quod non habuerit cauſſam. Patronus vero, quo-
ties poterit, inſtabit huic loco, ut nihil credibile ſit factum
eſſe ſine cauſſa. Quod Cicero vehementiſſime multis ora-
tionibus tractat: præcipue tamen *pro Vareno*, qui [o] omni-
37 bus malis premebatur: nam et damnatus eſt. At [p], ſi
proponitur, *Cur factum ſit?* aut falſam cauſſam, aut le-
vem, aut ignotam reo dicet. Poſſunt eſſe aliquæ interim
ignotæ: *An heredem habuerit? An accuſaturus fuerit eum,
a quo dicitur occiſus?* Si alia defecerint, non utique ſpec-
tandas eſſe cauſſas: nam quem poſſe reperiri, qui non [q]
metuat, oderit, ſperet? plurimos tamen hæc ſalva innocen-

[m] quia Jenſ. [n] has G. Jenſ. [o] in *inſ.* Jenſ. [p] Et G. [q] *om.* G. *Forte fuit* quin metuat.

quod minus etiam abhorret a Gothana et Jenſoniana lectione. Ponamus interim ita dediſſe Quinctilianum. Patronus laudavit vitam rei anteactam: accuſator, Hoc igitur, inquit, ſcelus primum ejus eſt, non ideo *pro encomio ducendum*, quod primum eſt; nihilo minus enim eſt ſcelus, et quia primum, ne amplius audeat, eo puniendum acrius. Sic, uti dixi, intelligam Fabium. Video etiam, vix apice diſtare *encomio* et *encænio* in ſcriptura Longobardica. Sed hoc non video, cur Græco hic alterutro uti voluerit Fabius, quorum neutrum in uſu tum loquentium fuiſſe Romanorum, oſtendi poteſt. Itaque ἐπέχω, et uti Eliam Judæi, ita auxilium MSStorum aut ingeniorum exſpecto.

35. *efficere, ad quidquid*] Efficere eſt argumentis probare, demonſtrare, ut centies. Primo nempe generatim demonſtrat, quid poſſit odium, cupiditas: deinde in reo acerbiſſimum fuiſſe odium, effrenatam cupiditatem oſtendit.

36. *ut nihil credibile ſit*] h. e. ut dicat, nihil credibile eſſe &c. ut ſupra 7, 1, 35.

tia facere. Neque illud eſt omittendum, *non omnes cauſſas* 38
in omnibus perſonis valere. Nam, ut alicui ſit furandi
cauſſa paupertas, non erit idem in T. Curio Fabricioque
momentum. *De cauſſa prius*, *an de perſona* dicendum ſit, 39
quæritur: varieque eſt ab oratoribus factum: a Cicerone
etiam prælatæ frequentiſſime cauſſæ. Sed mihi, ſi [r] neu-
tro litis conditio præponderet, ſecundum naturam videtur
incipere *a perſona.* Nam hoc magis generale eſt, rectior-
que diviſio, *Aut* [s] *in nullo crimen credibile*, *aut in hoc.* Po- 40
teſt tamen id ipſum, ſicut pleraque [t], vertere utilitas.
Nec tantum cauſſæ voluntatis ſunt quærendæ: ſed inte-
rim et erroris, ut *ebrietas*, et *ignorantia.* Nam, ut hæc in
qualitate crimen elevant, ita in conjectura premunt. Et 41
perſona quidem neſcio an umquam, utique in vero [u] actu
rei, poſſit incidere, de qua neutra pars dicat: de cauſſis
frequenter quæri nihil attinet, ut *in adulteriis* [x], in *furtis:*
quia illas per ſe ipſa crimina ſecum habent. Poſt hæc 42
intuenda videntur et conſilia; quæ late patent, *An credi-
bile ſit, reum ſperare, id a ſe ſcelus effici poſſe? an ignorari,
cum feciſſet? an, etiam ſi ignoratum non* [z] *eſſet, abſolvi, vel
pœna levi tranſigi, vel tardiore, vel ex qua minus incommodi
conſecuturus, quam ex facto gaudii videretur? an etiam tanti
putaverit* [a], *pœnam ſubire?* Poſt hæc, *An alio tempore, et* 43
aliter facere, vel facilius [b], *vel ſecurius potuerit?* ut dicit
Cicero *pro Milone*, enumerans plurimas [c] occaſiones, qui-
bus ab eo Clodius impune occidi potuerit. Præterea,
cur potiſſimum *in* [d] *illo loco*, *illo tempore*, *illo modo* ſit ag-
greſſus: qui et ipſe diligentiſſime tractatur pro eodem lo-
cus. *An etiam, ſi nulla ratione ductus eſt, impetu raptus* 44
ſit, et abſque ſententia? Nam vulgo dicitur, *Scelera non
habere conſilium. An etiam conſuetudine peccandi ſit allec-
tus?* Excuſſa prima parte, *An voluerit?* ſequitur, *An po-
tuerit?* Hic tractatur *locus*, *tempus*, ut furtum in loco
clauſo [e] vel recluſo, frequenti vel ſolo; tempore vel diur-

[r] ſine ullo litis convicio proponderetur G. *vitioſe.* [s] aut nullum G. Jenſ. [t] plerumque *iid.* [u] *Sic* G. *et Obr.* uno *rel.* [x] ut *inf.* Jenſ. [z] *om.* Jenſ. [a] putavit G. [b] facile G. [c] plures G. [d] *om.* G. Jenſ. [e] cluſo G.

43. *Cicero pro Milone*] c. 14 et 15. quem locum ita concludit c. 16. *Quem igitur cum omnium gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querela? quem jure, quem loco, quem tempore, quem impune non eſt auſus: hunc injuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitavit occidere?*

no, cum teſtes plures; vel nocturno, cum major difficul-
45 tas. Inſpiciuntur utique difficultates et [f] occaſiones, quæ
ſunt plurimæ, ideoque exemplis non egent. Hic ſequens
locus talis eſt, ut, *ſi fieri non potuit*, ſublata lis ſit: *ſi po-
tuit*, ſequatur quæſtio, *An fecerit?* Sed hæc etiam ad ani-
mi conjecturam pertinent: nam et ex his colligitur, *An
ſperaverit?* Ideo ſpectari debent et inſtrumenta, ut Clodii
46 ac Milonis comitatus. Quæſtio, *An fecerit*, incipit a ſe-
cundo tempore, id eſt, præſenti; ac deinde conjuncto,
hoc [g] eſt, inſequenti: quorum ſunt *ſonus*, *clamor*, *gemi-
tus* [h], *latitatio*, *metus*, ſimilia. His accedunt ſigna, de qui-
bus tractatum eſt. *Verba* etiam et *facta*, quæque ante-
47 ceſſerunt, quæque inſecuta ſunt. Hæc aut noſtra ſunt,
aut aliena. Sed verba [i] *magis* nocent [k], aut *minus*. Ma-
gis nocent [l], et minus proſunt noſtra, quam aliena: magis
proſunt, et minus nocent aliena, quam noſtra. Facta au-
tem interim magis proſunt noſtra, interim aliena: ut, ſi
quid, quod pro nobis ſit, adverſarius fecit: ſemper vero [m]
48 magis nocent noſtra, quam aliena. Eſt et illa in verbis
differentia, quod aut [n] aperta ſunt, aut dubia. Seu noſtra
ſeu aliena ſunt, infirmiora in utrumque ſint neceſſe eſt du-
bia: tamen noſtra ſæpe magis [o] nocent, ut in illa contro-

[f] *om.* G. Jenſ. [g] hoc eſt inſ. *om. iid.* [h] in ſequenti *inſ.* G. Jenſ. *Burm. e* 5, 10, 45. *conj. ita:* Q. a. f. i. a ſ. t. id eſt conjuncto, adhærenti et inſequenti, quorum ſunt ſonus &c. *ut* ſonus *conjuncti*, clamor et gemitus *adhærentis*, latitatio, metus *inſequentis ſint. Vel ita:* Q. a. f. i. a ſ. t. id eſt præſ. ac conj. quorum ſunt ſ. cl. g. ac deinde inſequenti, latitatio, metus. [i] nobis *inſ.* G. [k] *Forte inſ.* et proſunt. [l] noc. et mi. *om.* G. Jenſ. [m] enim G. *male.* [n] *om.* G. [o] nobis G. Jenſ.

46. *incipit a ſecundo*] *Secundum tempus* eſſe præſens, nihil habet dubii. Sed ſi hic locus ita exiit e manu Fabii, de quo tamen eſt quod dubitem, *conjunctum tempus* aliter hic poſuit, quam ſupra 5, 10, 45. ſq. it. 94: illic enim pro præſenti adhibet ſine dubio; hic pro futuro proxime. Sed etiam ſtribligo quædam, certe negligentia, hic deprehenditur, qua liberum eſſe velim Fabium. Ait, *Quæſtio* An fecerit? *incipit a ſecundo tempore*; *ac deinde conjuncto:* quid igitur? *incipit* a conjuncto? non puto. Nec enim *incipit a conjuncto*, h. e. *ab inſequenti*, ſed *ad* illud *pergit* vel *progreditur*. Aut igitur Zeugma hoc eſt, claritatis præceptorem minime decens, aut aliter poſuit Fabius. Res ipſa apparet: quibus verbis dici potuerit, non eſt obſcurum; et placeret hic prior conjectura Burmanni: quibus vero uſus ſit Fabius, in tanta ſtrage ipſius exemplarium, divinare hic quidem difficile. Unum addo. Si *quorum ſunt* eſt a Quinctiliano; duorum temporum mentionem ante fecit: nam alias dixiſſet, *cujus*, vel *in quo ſunt*. Si recte poſt *gemitus* legitur *inſequenti*, vel, quod malim, *inſequentis*; non poteſt præcedere *quorum*: et tamen *ſonus*, *clamor*, *gemitus* ſunt præſentis temporis, *latitatio*, *metus*, inſequentis.

verſia: *Interrogatus filius, ubi eſſet pater, dixit, Ubicumque*
eſt, vivit: at ille in puteo mortuus eſt inventus. Aliena, 49
quæ ſunt dubia, numquam poſſunt nocere, niſi aut incer-
to auctore aut mortuo. *Nocte audita eſt vox, Cavete*[p] *ty-*
rannidem[q]*:* et, *Interrogatus, cujus veneno moreretur, re-*
ſpondit, Non expedit tibi ſcire. Nam, ſi eſt, qui poſſit in- 50
terrogari, ſolvet ambiguitatem. Cum autem dicta facta-
que noſtra[r] defendi ſolo animo poſſint, aliena varie refu-
tantur. De uno quidem maxime genere conjecturalium
controverſiarum locuti videmur, et in omnes aliquid de
his cadit. Nam *depoſiti, furti, creditæ pecuniæ,* et *a fa-*
cultatibus argumenta veniunt, *An fuerit, quod deponeretur?*
et *a perſonis, An illum depoſuiſſe apud hunc, vel huic*[s] *cre-*
didiſſe credibile ſit? an petitorem calumniari, an reum infi-
tiatorem eſſe[t]*, vel furem?* Sed etiam *in furti reo,* ſicut in 51
cædis, quæritur de facto, et de auctore. *Crediti* et *depoſiti*
duæ ſunt[u] quæſtiones, ſed nonnumquam[x] junctæ, *An*
datum ſit? An redditum[y]*?* Habent aliquid proprii *adul-*
terii cauſſæ, quod plerumque duorum diſcrimen eſt, et de
utriuſque vita dicendum: quamquam et id quæritur, *An*
utrumque pariter defendi oporteat? Cujus rei conſilium
naſcetur ex cauſſa. Nam, ſi adjuvabit pars altera, con- 52
jungam: ſi nocebit, ſeparabo. Ne quis autem mihi pu-
tet temere excidiſſe, quod plerumque duorum crimen[z]
eſſe adulterium, non ſemper, dixerim: poteſt accuſari
ſola mulier incerti adulterii: *Munera domi inventa ſunt;*
pecunia, cujus auctor non[a] *exſtat; codicilli, dubium*[b] *ad quem*
ſcripti. In *falſo* quoque ratio ſimilis: aut enim plures in 53
culpam vocantur, aut unus. Et ſcriptor quidem ſemper
tueri ſignatorem neceſſe habet, ſignator ſcriptorem non
ſemper: nam et decipi potuit. Is autem, qui hos adhi-
buiſſe, et cui id factum dicitur, et ſcriptorem et ſignatores
defendet. Iidem argumentorum loci in cauſſis *proditionis*
et *affectatæ tyrannidis.* Verum illa ſcholarum conſuetudo 54

[p] caveto G. [q] *Sic* G. *Obr. et al.* tyrannicidam *rel.* [r] noſtratia G. [s] hunc Jenſ. [t] an G. [u] *om.* G. Jenſ. [x] *om. iid.* [y] creditum G. *male.* [z] diſcrimen G. [a] *om.* Jenſ. [b] dubii G.

48. *Ubicumque eſt, vivit*] Quid hic dubium? Puto *vivit:* quod etiam *bibit* poteſt intelligi. Non *vivebat* in puteo pater, ſed *biberat.* Perpetua literarum *b* et *v* confuſio nemini non notata, qui libros antiquos tractarit: in primis vero his, qui Pandectas Florentinos verſarunt.

53. *decipi potuit*] v. g. ſubjecto ſcripto alio ſub ipſum ſignandi actum.

ituris in forum poteſt nocere, quod omnia, quæ in the-
mate non ſunt, pro nobis ducimus. Adulterium *objicis*;
quis teſtis? quis index? quod pretium? quis conſcius? Ve-
nenum; *ubi emi? a quo? quando? quanti? per quem de-*
di? Pro reo tyrannidis affectatæ; *ubi ſunt arma? quos*
55 *contraxi ſatellites?* Neque hæc nego eſſe dicenda, et ipſis
utendum pro parte ſuſcepta. Nam et in foro, ſi quando [c]
adverſarius probare non poterit, deſiderabo. Sed in foro
tantam [d] illam facultatem olim deſideravimus, ubi non
fere cauſſa agitur, ut non aliquid ex his, aut plura ponan-
56 tur. Huic ſimile eſt, quod in epilogis quidam, quibus
volunt, liberos, parentes, nutrices accommodant: niſi
quod magis conceſſeris ea, quæ non ſint poſita, deſide-
rare, quam dicere. *De animo* quo modo quæratur, ſatis
dictum eſt, cum ita diviſerimus, *An voluerit? an potuerit?*
an fecerit? Nam, qua via tractatur *An voluerit*; eadem,
Quo animo fecerit. Id enim eſt, *An male facere voluerit.*
57 Ordo quoque rerum aut affert, aut detrahit *fidem:* multo
ſcilicet magis, res prout [e] congruunt, aut repugnant. Sed

[c] aliquando Jenſ. ubi G. [d] dandam illam felicitatem G. tantam *MSS. Alm. et Voſſ.* 2. *ap. Bur.* tantum *rel.* [e] *Vid. inſer.* ordinantur.

55. *Nam et in foro—deſiderabo*] Etiam in re ſeria et foro, ſi adverſarius ſimpliciter arguat, nec probare poſſit, deſiderabo iſta, quæ dixi, et quæram, *quis teſtis, quis index?* &c. Ut Cicero pro Roſcio Amerino, in primis c. 27. *Quomodo occidit? ipſe percuſſit, an aliis occidendum dedit—quicum locutus eſt? quomodo perſuaſit? pretium dedit? cui dedit? per quem dedit? unde aut quantum dedit?* &c. Acerrimus eſt locus, et totus huc pertinet.

55. *Sed in foro tantam*] Hoc dicit, tantam facultatem deſiderandi, petendi et requirendi ab adverſario argumenta, ſigna &c. in foro et actu rerum olim deſideravimus, h. e. abeſſe ſenſimus. Nec enim fere cauſa agitur, ut non ab actore illa præparentur, et aliquid earum rerum, aut plura adeo ponantur. Raro enim invenias impudentes adeo accuſatores, ita opibus ſuis confiſos, ut fuere in cauſſa illa Roſciana.

56. *Huic ſimile eſt*] Alium errorem ſcholaſticorum obiter arguit, quem e declamatoria umbra in forum interdum adferant: quo tacto ſtatim ad rem redit.

56. *De animo quo modo*] Non opus eſt, ut peculiariter oſtendamus, quo modo, quo ordine *de animo* quæratur, quo quis fecerit aliquid. Cum enim totam conjecturam in tres illas quæſtiones tribuerimus, ſ. 27. *An voluerit? An potuerit? An fecerit?* quæſtio de animo plane cum prima congruit. Si enim quæras: *Quo animo fecit?* idem eſt, ac ſi quæras: *voluitne male facere?*

57. *multo ſcilicet magis*] Abruptior, et hiulca, librariorum puto culpa, oratio. Senſus tamen apertus: Multo credibiliora ſunt, quæ congruunt et ordine quodam naturali excipere ſe videntur: itaque

hæc niſi in ipſo complexu cauſſarum non deprehenduntur. Quærendum tamen ſemper, quid cui [f] connectatur [g], et quid cui conſentiat.

III. (IV.) Sequitur conjecturam *finitio.* Nam, qui non poteſt dicere nihil [h] feciſſe, proximum habebit, ut dicat, non id feciſſe, quod objicitur [i]. Itaque plerumque [l] legibus iiſdem [m], quibus conjectura, verſatur, defenſionis tantum genere mutato: ut in *furtis, depoſitis, adulteriis.* Nam, quemadmodum dicimus, *Non feci furtum, non accepi depoſitum, non commiſi adulterium* : ita, *Non eſt hoc furtum, non eſt hoc* [n] *depoſitum, non eſt hoc adulterium.* Interim a qualitate ad finitionem [o] deſcenditur, ut in actionibus *dementiæ, malæ tractationis, reipub. læſæ,* in quibus 2
ſi recte facta eſſe, quæ objiciuntur, dici non poteſt, illud ſuccurrit, *Non eſt hoc* [p] *dementem eſſe, male tractare, rempub. lædere.* Finitio igitur eſt *rei propoſitæ propria et dilucida et breviter comprehenſa* [q] *verbis enuntiatio.* Conſtat maxi- 3
me, ſicut eſt [r] dictum, genere, ſpecie, differentibus, propriis: ut, ſi finias equum, (noto enim maxime utar exemplo) genus eſt *animal,* ſpecies, *mortale,* differentia, *irrationale,* (nam et homo mortale erat:) proprium, *hinniens.* Hæc adhibetur orationi in pluribus cauſſis. Nam tum 4
eſt certum de nomine, ſed quæritur, quæ res ei ſubjicienda ſit? tum res eſt manifeſta, ſed [s] de nomine non conſtat. De re cum [t] dubium eſt, interim conjectura eſt: ut, ſi quæratur, *quid ſit Deus?* Nam, qui id neget, *Deum eſſe* 5
ſpiritum omnibus partibus immixtum, non hoc dicat, falſam eſſe illius divinæ naturæ appellationem? ſicut Epicurus,

[f] cuique G. Jenſ. [g] conjectatur G. [h] *om.* G. [i] objiciatur Jenſ. [l] pluribus legibus G. Jenſ. [m] idem Jenſ. id eſt G. [n] hæc mutuatio G. Jenſ. non eſt hoc depoſ. ſed mutuatio Baſ. *et* Aſc. *videntur omnino e gloſſa.* [o] diffinitionem G. [p] hoc dem. eſſe *om.* G. Jenſ. [q] compreſſa *iid.* [r] dixi G. [s] et quo nom. conſtat. G. Jenſ. *niſi quod hic* quod. [t] *om.* G. Jenſ.

eadem res credibilis fit, ſi narretur ordine; incredibilis, ſi perturbate, ut cauſarum cum eventis nexum inſpicere non liceat. Hanc ſententiam juvari conjectura noſtra, nemo, puto, negabit.

III, 3. *ſicut eſt dictum*] 5, 10, 55. ſqq.

5. *non hoc dicat*] Hæc cum interrogatione intelligo. Nonne is, qui negat, Deum eſſe ſpiritum omnibus partibus mixtum, hoc dicit, falſam eſſe divinæ naturæ appellationem, in quantum ſpiritui per omnia fuſo tribuitur? Facit hoc Epicurus, qui Dei nomen plane alii rei tribuit. Quæritur igitur, utrum ſit in rerum natura id, quod Stoici Deum vocant, an quod Epicurei? quæ quidem conjectura eſt, quæ cum finitione hic concurrit.

qui humanam ei formam, locumque inter mundos dedit: nomine uterque uno utitur: utrum[u] ſit in re, conjectat.
6 Interim qualitas tractatur, ut *quid ſit rhetorice, vis perſuadendi, an bene dicendi ſcientia?* Quod genus eſt in judiciis frequentiſſimum. Sic enim quæritur, *an deprehenſus in lupanari cum aliena uxore adulter ſit?* quia non de appellatione, ſed de vi facti ejus ambigitur, an omnino peccarit. Nam, ſi peccavit, non poteſt aliud eſſe, quam adulter.
7 Diverſum eſt genus, cum controverſia conſiſtit in nomine, quod pendet ex ſcripto, nec verſatur[x] in judiciis, niſi propter verba, quæ litem generant[z]. *An, qui ſe interficit, homicida ſit*[a]*? An, qui tyrannum in mortem compulit, tyrannicida? An carmina magorum, veneficium?* Res enim manifeſta eſt, ſciturque[b], non idem eſſe occidere ſe, quod alium; non idem occidere tyrannum, quod compellere ad mortem; non idem carmina, ac mortiferam potionem;
8 quæritur tamen, an eodem nomine appellanda ſint? Quamquam autem[c] diſſentire vix[d] audeo a Cicerone, qui, permultos ſecutus auctores, dicit, *finitionem* eſſe de eodem, et de altero; (ſemper enim[e] neganti[f] aliquod eſſe nomen, dicendum, quid ſit potius?) tamen in[g] eamdem[h] tres[i]
9 habeo velut ſpecies. Nam interim ſic convenit quærere, *An habendum ſit adulterium in lupanari?* Cum hoc negamus, non neceſſe eſt dicere, quid id vocetur, quia totum crimen infitiamur. Interim quæritur, *An hoc furtum,* [l] *ſacrilegium?* non, quin ſufficiat, non eſſe ſacrilegium, ſed, quia neceſſe ſit dicere, quid ſit aliud: quo in loco utrum-
10 que finiendum eſt. Interim quæritur in rebus ſpecie di-

u verum ſic G. x verſante in judicio G. z faciunt Jenſ. a eſt *id.* b ſcitur quoque *id.* c haud Jenſ. d vos adeo G. e *om.* G. f negante G. g *om.* G. Jenſ. *vid. leg.* in eadem. h cas res G. i tris Jenſ. l an *inſ.* G. Jenſ.

6. *Interim qualitas tractatur*] In finitione qualitas etiam tractatur. V. g. ſi rhetorice ſemper bona eſt, non eſt finienda per *vim perſuadendi*; quippe quæ in malos etiam cadit; vid. hac de diſputatione plura 2, 15. Ut igitur recte finias, de qualitate conſtituendum eſt. Ita in altero forenſi exemplo: ſi deprehendi in lupanari malum non eſt; neque *adulterium* poteſt vocari, quippe quod ſemper malum.

8. *a Cicerone*] Vid. quæ diximus ad 3, 6, 30. Cæterum verba, *in eamdem tres habeo ſpecies,* non intelligere me fateor. Si legatur *in eadem,* definitione nempe, intelligam; et videam id quoque, qua in re diſſentiat, diſſentire certe videri velit a Cicerone. Prima nimirum ſpecies Fabii eſt illa quidem *de eodem,* ſed non *de diverſo:* non eſt *idem* adulterium deprehendi in lupanari; ſed nec opus eſt, ut *diverſum* quid dicam.

verſis, an et hoc eodem modo ſit appellandum, cum res utraque habeat ſuum nomen? ut *amatorium, venenum.* In omnibus autem [m] hujus generis litibus quæritur, *an etiam hoc?* quia nomen, de quo ambigitur, utique in alia re certum eſt. *Sacrilegium eſt rem ſacram de templo ſurripere: num et privatam? Adulterium, cum aliena uxore domi coire: an et in lupanari? Tyrannicidium, occidere tyrannum: an etiam in mortem compellere?* Ideoque συλλογισμὸς, 11
de quo poſtea dicam, velut infirmior eſt finitio, quia in hac quæritur, an idem ſit hujus rei nomen, quod alterius: illo, an perinde habenda ſit hæc, atque illa. Eſt et 12
talis finitionum [n] diverſitas, ut quidam ſentiunt, num idem [o] diverſis verbis comprehendatur: ut *rhetorice, bene dicendi ſcientia*, et eadem *bene inveniendi*, et *bene enuntiandi*, et *dicendi ſecundum virtutem orationis*, et *dicendi, quid* [p] *ſit officii.* Atque providendum, ut, ſi ſenſu non pugnent [q], comprehenſione [r] diſſentiant. Sed de his diſputatur, non 13
litigatur. Opus eſt aliquando finitione obſcurioribus et ignotioribus verbis, ut [s], quid ſit *clarigatio, proletarius* [t]. Erit [u] et [x] interim notis nomine verbis [z]: ut, *quid ſit penus, quid litus.* Quæ varietas efficit [a], ut eam quidam conjecturæ, quidam qualitati, quidam legitimis quæſtionibus ſubjecerint. Quibuſdam ne placuit quidem omni- 14
no ſubtilis hæc, et ad morem Dialecticorum formata concluſio, ut in diſputationibus potius per argumenta verborum cavillatrix, quam in oratoris officio multum allatura momenti. Licet enim valeat id [b] ſermone tantum, ut conſtrictum in vinculis ſuis habeat eum, qui reſponſurus eſt, et vel tacere [c], vel etiam invitum id, quod ſit contra, cogat fateri: non eadem eſt tamen ejus in cauſſis utilitas [d]. Perſuadendum enim judici eſt: qui, etiamſi verbis de- 15

[m] *om.* Jenſ. [n] diviſionum G. Jenſ. [o] iiſdem verbis *iid. Vid. leg.* cum idem diverſis verbis. [p] quod *Obr. recte, puto.* [q] pugnant G. [r] *Vid. inſer.* ne. [s] *om.* G. Jenſ. [t] *om. iid. et niti videtur fide ſolius Obr.* [u] erat Jenſ. [x] ut G. Jenſ. [z] videbis quid Jenſ. [a] efficiat Jenſ. [b] in G. Jenſ. [c] carere *iid.* [d] ſubtilitas Jenſ.

12. *comprehenſione diſſentiant*] Nuſquam corruptior eſt Fabius, quam ubi τεχνικὰ tractat: qua de re alias dictum. Hic facilis medela videtur, quam ſupra poſuimus. Ultima ſyllaba nominis *comprehenſione* ſequentem *ne* hauſit. Poſſunt autem duæ finitiones ſenſu non pugnare, ſed eandem rem ſignificare, ac tamen *comprehenſione diſſentire*, ut una ſcilicet altera latius pateat.

13. *clarigatio, proletarius*] Hæc talia non opus eſt hodie hic explicare, cum lexica habeamus, in quibus ea diſputantur latius commodiuſque.

vinctus est, tamen, nisi ipsi rei accesserit, tacitus dissentiet. Agenti vero quæ tanta est hujus præcisæ comprehensionis necessitas? An, si non dixero, *Homo est animal rationale mortale*, non potero, expositis tot corporis animique proprietatibus, latius oratione ducta, vel a diis eum, vel a
16 mutis discernere? Quid? quod [e] nec uno modo definitur [f] res eadem, sed [g] latiore [h] varioque tractatu? ut facit Cicero: [quid [i] enim vulgo universos?] ut omnes oratores plerumque fecerunt. Rarissima enim apud eos reperietur [k] illa ex consuetudine philosophorum ducta servitus (est enim certe servitus) ad certa se verba adstringendi. Idque faciendum, in libris Ciceronis *de oratore* vetat M.
17 Antonius. Nam est etiam periculosum, cum, si uno in [l] verbo sit erratum, tota caussa cecidisse videamur: optimaque est illa media [m] via, qua utitur Cicero pro Cæcina, ut res proponatur, verba non periclitentur. *Etenim* [n], *Recuperatores* [o], *non ea sola vis est, quæ ad corpus nostrum vitamque pervenit, sed etiam multo major ea, quæ, periculo mortis injecto, formidine animum perterritum loco sæpe et*
18 *certo de statu demovet.* Aut, cum finitionem præcedit probatio, ut in Philippicis Cicero Servium Sulpicium occisum ab Antonio colligit, et in clausula demum ita finit, *Is ei profecto mortem attulit, qui caussa mortis fuit.* Non negaverim tamen hæc quoque, ut expediet [p] caussæ, esse

[e] quid G. 2. [f] diffinire G. 2. [g] *om.* Jens. *et al.* et G. 2. [h] latiore varioque tractatu *post* universos *ponunt* G. G. 2. Jens. *et cum aliis ipse Burm.* Lat. var. tr. *utroque loco habent Basill.* 3. [i] quid—univ. *om. Lugdun.* 1538, 8. *Vascosan. Stoer.* 1604. 8. *et Obr. quæ alioqui nobiscum faciunt.* quod G. 2. [k] reperitur G. [l] *om.* G. Jens. [m] *om.* G. [n] Est enim G. [o] recip. G. recuperatoris Jens. [p] expedit *id.*

16. *sed latiore varioque tractatu?*] Videtur hæc verba per incuriam hic omisisse librarius, deinde, animadverso errore, paullo serius posuisse. Alius forte dissensione animadversa codicum, utroque loco posuit, ne quid omnino desideraretur, quod etiam in tribus Basileensibus factum adnotavimus.

16. *quid enim vulgo universos?*] Non opus est reliquos laudare: cum Ciceronem nominaverim, qui est instar omnium. Sed cum non modo *vulgandi* vox poetica videatur, de quo forte concesserim; sed Quinctilianus etiam statim, et uno quasi spiritu subjungat, *ut omnes oratores:* solicitor putare, hic etiam vulneris aliquid aut ulceris subesse; quod forte secuerunt, non persanarunt Regii consilium potius, quam Codicum MStorum fidem secuti, editores, quos supra laudavimus. Hæc verba omittenda etiam censet Heumannus, tanquam e glossa orta, cum ad *omnes* aliquis adscripsisset, *vulgo universos.*

16. *Ciceronis de oratore*) 2, 25. deinde pro Cæcin. c. 15. mox Philipp. 9, 3.

facienda, et, si quando firma comprehendi poterit, et brevi complexu verborum finitio, esse id tum elegans, tum etiam fortissimum, si modo erit illa inexpugnabilis. Ejus 19
certus ordo est, *quid sit? an hoc sit?* et in hoc fere labor major est, ut finitionem confirmes, quam ut in rem finitionem applices. In eo, *quid*[q] *sit?* duplex opus est[r]. Nam et nostra confirmanda est, et adversæ partis destruenda finitio. Ideoque in schola, ubi nobis ipsis fingimus 20
contradictionem, duos ponere debemus fines, quales utrimque esse optimi poterunt. At in foro providendum, *num* forte *supervacua*, et *nihil ad caussam pertinens, an ambigua, an contraria, an communis sit finitio?* quorum nihil accidere, nisi agentis culpa, potest. Ut recte autem finia- 21
mus, ita fiet, si prius in animo constituerimus, quid velimus efficere. Sic enim accommodari ad voluntatem verba poterunt. Atque ut a notissimo exemplo, quo fit res lucidior, non recedamus: *Qui privatam pecuniam de templo surripuit*[s], *sacrilegii reus est.* Culpa manifesta: quæ- 22
stio est, an huic crimini nomen, quod est in lege, conveniat. Ergo ambigitur, *An hoc sacrilegium sit?* Accusator, *quia de templo sit surrepta* pecunia, utitur hoc nomine. Reus, *quia privatam surripuerit*, negat esse *sacrilegium*, sed *furtum* fatetur. Actor ergo ita finiet, *Sacrilegium est surripere aliquid de sacro.* Reus ita finiet, *Sacrilegium est surripere aliquid sacri.* Uterque alterius finitionem impug- 23
nat. Ea duobus generibus evertitur, si aut falsa est, aut parum plena. Nam illud tertium, nisi stultis, non accidit, ut nihil ad quæstionem pertineat. [Falsa[t] est, si di- 24
cas, *Equus est animal rationale:* nam est equus animal, sed irrationale. Quod autem commune cum alio est, desinet esse proprium.] Hic reus falsam dicit esse finitionem accusatoris: accusator autem non[u] potest dicere falsam rei: nam est *sacrilegium, surripere aliquid sacri.* Dicit parum 25
plenam: adjiciendum enim, *aut ex sacro.* Maximus autem usus, in approbando refellendoque fine, *propriorum* ac *differentium*, nonnumquam etiam *etymologiæ.* Quæ tamen omnia, sicut in ceteris, confirmat æquitas, nonnumquam etiam conjectura mentis. *Etymologia* maxime rara est: *Quid enim est aliud* tumultus, *nisi perturbatio tanta, ut major* timor *oriatur? Unde etiam nomen ductum est* tumul-

[q] que sic G. [r] *om.* Jens. [s] surripit *id.* [t] Falsa—proprium *vid. interpolata.* [u] *om.* Jens.

26 tus. Circa *propria* ac *differentia* magna ſubtilitas: ut, cum quæritur, *An addictus, quem lex ſervire, donec ſolverit, jubet, ſervus ſit?* altera pars finit ita, *Servus eſt, qui eſt jure in ſervitute.* Altera, *qui in ſervitute eſt eo jure, quo ſervus:* aut, ut antiqui dixerunt, qui *ſervitutem ſervit.* Quæ finitio, etiamſi diſtat aliquo, niſi tamen propriis et differenti-
27 bus adjuvetur, inanis eſt. Dicet enim adverſarius, ſervire eum ſervitutem, aut eo jure, quo ſervum. Videamus ergo propria differentiaque [liberorum [x],] quæ [libro [y] quinto] leviter in tranſitu attigeram. *Servus,* cum manumittitur, fit libertinus; *addictus,* recepta libertate, eſt ingenuus: *ſervus* invito domino libertatem [z] non conſequetur; *addictus* ſolvendo, citra voluntatem domini, conſequetur: *ad ſervum* [a] nulla lex pertinet; *addictus* legem habet. Propria *liberi,* quæ nemo habet, niſi liber, prænomen, nomen, cognomen, tribum: habet hæc *addictus.*
28 Excuſſo *quid ſit?* prope peracta eſt quæſtio, *an hoc ſit?* Id enim agimus, ut ſit cauſſæ noſtræ conveniens finitio. Potentiſſima [b] autem eſt in ea qualitas: *an amor, an inſania?* Huc pertinebunt probationes, quas Cicero dicit proprias eſſe finitionis, *ex antecedentibus, conſequentibus, adjunctis, repugnantibus, cauſſis, effectis* [c], *ſimilibus:* de quo-
29 rum argumentorum natura dictum eſt. Breviter autem pro Cæcina Cicero *initia, cauſſas, effecta, antecedentia, conſequentia* complexus eſt: *Quid igitur fugiebant* [d]*? propter metum. Quid metuebant? Vim videlicet. Poteſtis igitur principia negare, cum extrema conceditis?* Sed ſimilitudine quoque uſus eſt, *Quæ vis in bello appellatur, ea in otio non*
30 *appellabitur?* Sed etiam [e] ex contrario argumenta ducun-

[x] *om.* V. C. *Almel. ap. Burm. recte.* [y] *om.* G. *et al. ap. Burm. recte.* [z] *om.* G. Jenſ. [a] ſervos G. [b] pot. eſt tamen in G. [c] effectibus G. [d] fugiebat *et mox,* metuebatur G. [e] *om.* G. Jenſ.

26. *An addictus*] Tetigit 5, 10, 60.

28. *Potentiſſima—inſania*] Hæc vel corrupta ſunt, vel ita certe abrupta et brevia, ut non ſatis intelligam. Age enim, *Qualitas* eſt potentiſſima in *finitione*. Hocne vult, *Statum qualitatis* juvari a finitione et potentiſſimum fieri, ſi recte finitione utaris? verum declaraturne hoc exemplo *amoris* et *inſaniæ*, i. e. nominibus his nude poſitis? An ita; In finitione formanda potentiſſimum eſt et vim maximam habet *prædicamentum qualitatis?* rurſus exempla deſidero. Illud ſuſpicor, *amorem* et *inſaniam* pertinere ad quæſtionem de *philtro*, de qua mox ſ. 30. Cæterum et hic Fabium deſidero; ſed dixi ad ſ. 12.

28. *Cicero dicit proprias*] Partit. 36. nominat *ſimilia, contraria, conſequentia*. Locus pro Cæcina, quem mox laudat, c. 15.

tur, ut [f], si quæratur, *An amatorium venenum sit necne?*
quia venenum amatorium non sit. Illud alterum genus quo
sit manifestius adolescentibus meis, (meos enim semper
adolescentes putabo) hic quoque fictæ controversiæ utar
exemplo. *Juvenes, qui convivere solebant, constituerunt, ut* 31
in litore cœnarent. Unius, qui cœnæ defuerat, nomen tumu-
lo, quem exstruxerant, inscripserunt. Pater ejus, a transma-
rina peregrinatione cum ad litus idem appulisset, lecto nomine
suspendit se. Dicuntur hi caussa mortis fuisse. Hic finitio 32
est accusatoris, *Per quem factum est, ut quis perierit, caussa*
mortis est: Rei est, *Qui fecit quid sciens* [g], *per quod perire*
homini necesse est. Remota finitione, accusatori [h] sat [i] est
dicere, *Caussa mortis fuistis* [l]; *per vos enim factum* [m] *est, ut*
homo periret: quia, nisi vos illud fecissetis, viveret. Contra, 33
Non statim, per quem factum est, ut quis periret, is damnari
debet, ut accusator, testis, judex rei capitalis. Nec, undecum-
que caussa fluxit, ibi culpa est: ut, si cui [n] *quis profectionem*
suaserit, ut ad amicum accedat [o] *trans mare, et is naufragio*
perierit; ad cœnam invitarit, et is cruditate illic contracta
decesserit. Nec fuit [p] *in caussa mortis solum adolescentium* 34
factum, sed credulitas senis, et in dolore ferundo infirmitas;
denique, si fortior fuisset aut prudentior, viveret. Nec mala
mente fecerunt: et ille potuit vel ex loco tumulum [q], *vel ex*
opere tumultuario suspicari, non esse monumentum. Qui ergo 35
puniri debent? in quibus omnia sunt homicidæ, præter [r] *ma-*
num. Est interim certa finitio, de qua inter utramque
partem convenit: ut Cicero dicit, *Majestas est in imperio,*
atque in omni populi Romani dignitate. Quæritur tamen, 36
An majestas minuta sit? ut in caussa Cornelii quæsitum est.
Sed hic etiam similis videri potest finitivæ: tamen, quia

[f] ut si qu. *om.* G. [g] sentiens G. [h] accusatoris G. Jens. [i] *om.* G. [l] fuisti G. [m] actum G. Jens. [n] *om. iid.* [o] accesserit *iid.* [p] fuerit Jens. [q] tumuli G. [r] propter G. *male.*

30. *meos enim—putabo*] Videtur ad orbitatem respicere, de qua præfatione libri sexti conqueritur; speciatim ad s. 16. ubi *alienos* dixit, quibus jam hoc opus paraverit. Nimirum redit hic ad tranquillitatem animi.

31. *in litore cœnarent*] Loco quasi solemni voluptatum. Advocavit hic Burmannus ἀκτάζειν Græcorum, Græviam ad Cic. Verr. 5, 25. et 31. &c.

34. *ex loco tumulum*] Gothanus librarius non cepit eruditam et venustam compositionem, qua *tumulum* ad *esse* refertur: itaque cum *loco* voluit jungere.

35. *Majestas est in*] Vide copiosam de *majestate* et quomodo ea minuatur, disputationem Cic. de Invent. 2, 17. sq. add. Partit. c. 30. Orationum ipsarum pro Cornelio fragmenta nihil habent, quod huc pertineat.

de finitione non ambigitur, judicatio eſt qualitas [s], atque
ad eum potius ſtatum reducenda, ad cujus [t] forte qua-
dam venimus mentionem, ſed et erat ordine proximus
locus.

IV. (V.) Eſt autem qualitas alia de ſummo genere, at-
que ea quidem non ſimplex. Nam, et qualis ſit cujuſque
rei natura, et quæ forma, quæritur: *An immortalis ani-
ma? An humana ſpecie Deus?* et de magnitudine ac nu-
mero, *Quantus ſol* [u]*? An unus mundus?* Quæ omnia con-
jectura quidem colliguntur, quæſtionem tamen habent in
2 eo, *qualia ſint?* Hæc et in ſuaſoriis aliquando [x] tractari
ſolent, ut, ſi Cæſar deliberet, *An Britanniam impugnet?
quæ ſit Oceani natura? an Britannia inſula?* (nam tum
ignorabatur) *quanta in ea terra? quo numero militum ag-
gredienda?* in conſilium ferendum ſit. Eidem qualitati
ſuccedunt facienda ac [z] non facienda, appetenda, vitanda,
quæ in ſuaſorias [a] quidem maxime cadunt, ſed in contro-
verſiis quoque ſunt frequentia: hac ſola differentia, quia
3 illic de futuris, hic de factis agitur. Item demonſtrativæ
partis omnia ſunt in hoc ſtatu: factum eſſe conſtat: quale
ſit factum, quæritur. Lis eſt omnis aut *de præmio*, aut
de pœna, aut *de quantitate*. Igitur [b] primum genus cauſſæ,
aut *ſimplex*, aut *comparativum*. Illic, quid æquum, hic, quid
æquius, aut quid æquiſſimum ſit, excutitur. Cum de
pœna judicium eſt, a parte ejus, qui cauſſam dicit, aut *de-
fenſio eſt criminis*, aut *imminutio*, aut *excuſatio*, aut, ut qui-
4 dam putant, *deprecatio*. *Defenſio* longe potentiſſima eſt,
qua ipſum factum, quod objicitur, dicimus honeſtum eſſe.
*Abdicatur aliquis, quod invito patre militarit, honores petie-
rit, uxorem duxerit:* tuemur, quod fecimus. Partem hanc
vocant Hermagorei *κατ'* [c] *ἀντίληψιν*· ad intellectum id no-

[s] qualitatis G. [t] ejus Jenſ. [u] et *inſ.* Jenſ. [x] *om.* G. [z] ac non fac. *om.* G. [a] ſuaſoriam G. [b] *om.* G. [c] *κατὰ διάνοιαν* G. *et al.* *apud Regium.*

IV, 2. *in conſilium ferendum ſit*] Refero hæc verba ad proximas quatuor quæſtiones. Si Cæſar deliberet, *An Britanniam impugnet?* in conſilium adferendum ſit etiam illud, *Quæ ſit Oceani natura* &c.

4. *ad intellectum id nomen*] Hæc verba cum non recte intelligeret aliquis Criticus, Græcam appellationem immutavit, ut indicavimus. Sed hoc vult Fabius, Non ad vim et etymologiam Græcæ vocis, ſed ad intellectum et rationem rei ipſius referentes nomen ἀντίληψις (quam *receptionem* vel *ſuſceptionem* ad verbum forte dixeris) rhetores Latini *abſolutam* appellarunt *defenſionem*. Recte. Nam hic de re ſola quæſtio eſt. Abſolute et ſimpliciter juſtum eſſe dicit defenſor v. g. militare,

men referentes. Latine (ad verbum tranſlatam [d] non in- 5
venio) *abſolutam* [e] appellant: etenim [f] de re ſola quæſtio,
juſta ſit ea, necne: *Juſtum* omne continetur *natura*, vel
conſtitutione: natura, quod [g] ſit ſecundum cujuſque [h] rei
dignitatem. Hæc [i] ſunt *pietas, fides, continentia*, et talia. 6
Adjiciunt et id, quod ſit [k] *par*. Verum id non temere
intuendum eſt: nam et *vis contra vim*, et *talio* nihil ha-
bent adverſum eum, qui prior fecit, injuſtitiæ [l]: et [m] non,
quoniam res pares ſunt, etiam id eſt juſtum, quod ante-
ceſſit. Illa utrimque juſta, eadem *lex*, eadem *conditio*: ac
forſitan ne [n] ſint quidem paria, quæ ulla parte ſunt diſſi-
milia. *Conſtitutio* eſt in *lege, more, judicato, pacto*. Alte- 7
rum eſt defenſionis genus, in quo factum per ſe improba-
bile aſſumtis extrinſecus auxiliis tuemur: id vocant προσ-
ληπτικήν. Latini hoc quoque: nam [o] ad verbum transfe-
runt [p]: *aſſumtiva* enim dicitur *cauſſa*. In quo genere 8
fortiſſimum eſt, ſi crimen cauſſa facti tuemur, qualis eſt
defenſio Oreſtis, oratio Milonis: ἀντέγκλημα dicitur, quia
omnis noſtra defenſio conſtat ejus accuſatione, qui vindi-
catur. *Occiſus eſt, ſed latro*; *exſectus* [q], *ſed raptor*. Eſt et 9

[d] tranſlatum G. [e] abſoluta appellatur G. Jenſ. [f] ſed enim *omnes, quod ſciam. v. n.* [g] quid G. [h] ejuſque Jenſ. [i] Hic Jenſ. [k] ſic perverſum G. Jenſ. *perverſe.* [l] injuſte *iid. Vid. leg.* injuſti. [m] *Forte leg.* ſed. [n] nec Jenſ. [o] *Sic G. et plur. ap. Burm.* non *ipſe cum rel.* [p] tranſtulerunt G. [q] excœcatus G. Jenſ. *et plures ap. Burm.*

honores petere, uxorem ducere. Hanc ſententiam nemo, ſpero, contemnet. Operæ pretium forte fuerit videre, num hæc vel melior adeo poſſit percipi ſententia ex lectione et diſtinctione adhuc recepta, quam hic proponam. *Partem hanc vocant Hermagorei* κατ' ἀντίληψιν, *ad intellectum id nomen referentes. Latine ad verbum tranſlatam non invenio:* abſolutam *appellant. Sed enim de re ſola quæſtio, juſta ſit ea, necne: juſtum omne* &c. Obſcurando huic loco primam occaſionem videtur dediſſe parentheſis, *ad verbum tranſlatam non invenio*. Multo mollius fluerent omnia, ſi ita legeretur, *Partem h. v. H.* κ. ἀντίλ. *ad verbum Latine tranſlatum id nomen non invenio*; *ad intellectum referentes* abſolutam *appellant*. Mihi quidem, qui obſervaverim frequentiſſimas Gothani codicis circa verborum ordinem varietates, (quas adnotare ob id ipſum nolui, quod ſunt nimis crebræ) non fit improbabile Fabium ita, ut modo poſui, dediſſe.

5. *etenim de re*] Videbatur hæc nobis circa mutatam lectionem licentia ſumta pudenter: *Sed*, nimis hic importunum, irrupit, poſtquam ſuperiora male intellecta et diſtracta eſſent. Manifeſtum eſt contineri his verbis rationem, cur *abſoluta* vocetur ἡ κατ' ἀντίληψιν defenſio: porro rationem adjungere propoſitioni ſuæ per *ſed* non ſolent, qui non inſaniunt.

8. *oratio Milonis*] Si eſt a Quinctiliano, *oratio* eſt *defenſio* etiam per alium facta. Neque enim, puto, Milo pro ſe ipſe dixit.

8. *exſectus, ſed raptor*] Nolim

illa ex cauffis facti ducta defenfio priori contraria, in qua neque factum ipfum per fe, ut in abfoluta quæftione, defenditur; neque ex contrario facto; fed ex [r] aliqua utilitate aut reipub. aut hominum multorum, aut etiam ipfius adverfarii, nonnumquam et noftra, fi modo id erit, quod acere noftra cauffa fas fit: quod fub extrario [s] accufatore legibus agente prodeffe numquam poteft, in domefticis
10 difceptationibus poteft. Nam et filiis pater [t] in judicio abdicationis, et maritus uxori, fi malæ tractationis accufabitur, et [u] patri filius [x], fi dementiæ cauffa erit, non inverecunde dicet, multum fua interfuiffe. In quo tamen incommoda vitantis melior [y], quam commoda petentis, eft
11 cauffa. Quibus fimilia etiam in vera rerum quæftione tractantur. Nam, quæ in fcholis *abdicatorum*, hæc in foro *exheredatorum* a parentibus, et bona apud centumviros [z] repetentium [a] ratio eft: quæ illic *malæ tractationis*, hic *rei uxoriæ*, cum quæritur, *Utrius culpa divortium factum fit?*
12 quæ illic *dementiæ*, hic *petendi curatoris*. Subjacet utilitati etiam illa defenfio, fi pejus [b] aliquid futurum fuit. Nam in comparatione malorum boni locum obtinet levius [c]: ut, *fi Mancinus* [d] *fœdus Numantinum fic defendat, quod periturus, nifi id factum effet, fuerit exercitus Romanus* [e]. Hoc genus ἀντίστασις Græce nominatur, *comparativum* nof-
13 tri vocant. Hæc circa [f] defenfionem facti: quæ fi neque per fe ipfam, neque adhibitis auxiliis dabitur, proximum

[r] in *iid.* [s] extraneo Jenf. [t] parum judicio G. [u] et patri *om.* G. Jenf. [x] filio *iid.* [y] *om.* G. [z] confules *omnes: vid. not.* [a] repentinum Jenf. [b] fpei G. [c] levi G. [d] Marius Jenf. [e] Et erat G. *Forte Gloffa f.* ἐπίκρισις *alicujus lectoris, defenfionem probantis.* [f] contra G.

damnare alteram lectionem. Nota eft Zaleuci hiftoria &c.

11. *in fcholis abdicatorum*] His, quæ de diverfis caufarum quarundam in fchola et in foro nominibus hic docet Fabius, addere juvat ex Cujacii Obf. 9, 13. *Infcripti maleficii actionem in fchola, ftellionatum in foro*; *talionis in fchola, injuriarum in foro* vocari.

11. *apud centumviros*] Debetur hæc lectio laudato modo Cujacio: vel ipfi potius Fabio, qui paullo poft f. 20. aperte docet, *exheredationum cauffas ad centumviros* pertinuiffe: idque jam Ciceronis ætate ita fuiffe apparet ex ipfius de Orat. 1, 38. ubi *ufucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum —teftamentorum* &c. jura in illis verfari memorat. Sunt plura his fimilia apud æqualem Fabii Plinium. Mos per notas fcribendi tum *Confules* tum *Centumviros*, obfcuritatem peperiffe potuit. In hac dubitatione *Confules* librario erant notiores. Cum vero Confules de ejufmodi cauffis cognoviffe inauditum fit et minime probabile; de centumviris contra conftet: nemo, puto, audaciæ nos nimiæ hic poftulabit: neque repugnat Burm. Epift. p. 16.

eſt, in alium *transferre crimen*, ſi poſſumus. Ideoque eti-
am[g] in hos, qui jam ſcripti ſunt, ſtatus viſa eſt cadere
tranſlatio. Interdum ergo culpa in hominem relegatur:
ut, *ſi Gracchus, reus fœderis Numantini, cujus metu leges
populares tuliſſe in Tribunatu videtur, miſſum ſe ab impera-
tore ſuo diceret.* Interim[h] derivatur in rem: ut, *ſi is, qui* 14
teſtamento quid[i] *juſſus non fecerit, dicat, per leges id fieri non
potuiſſe.* Hoc μετάστασιν[l] dicunt. Excluſis quoque his,
excuſatio ſupereſt. Ea eſt aut ignorantiæ, ut, *ſi quis fugi-
tivo ſtigmata ſcripſerit, eoque ingenuo judicato, neget*[m], *ſe li-
berum eum ſciſſe*[n]: aut neceſſitatis, ut, *cum miles ad com-
meatus diem non adfuit, dicit ſe fluminibus intercluſum, aut
valetudine. Fortuna* quoque ſæpe ſubſtituitur culpæ. Non- 15
numquam *male feciſſe* nos, *ſed bono animo* dicimus. Utri-
uſque rei multa et manifeſta exempla ſunt. Idcirco non eſt
eorum neceſſaria expoſitio. Si omnia, quæ ſupra ſcripta
ſunt, deerunt, videndum, an *minui* culpa poſſit. Hic eſt
ille, qui a quibuſdam dicitur fieri, *ſtatus quantitatis.* Sed 16
ea, cum ſit aut *pœnæ*, aut *honoris*, ex qualitate facti con-
ſtituitur: eoque nobis ſub hoc eſſe ſtatu videtur: ſicut
ejus quoque, quæ *ad numerum* refertur a Græcis: nam[o]
πηλικότητα[p], et ποσότητα dicunt, nos utrumque eadem[q]
appellatione complectimur. Ultima eſt *deprecatio:* quod 17
genus cauſſæ plerique negarunt in judicium umquam ve-
nire. Quin Cicero quoque pro Quinto Ligario idem
teſtari videtur, cum dicit, *Cauſſas, Cæſar, egi multas, et
quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum:
certe numquam hoc modo, Ignoſcite, judices, erravit, lapſus eſt,
non putavit, ſi umquam poſthac,* et cetera. In Senatu vero, 18
et apud populum, et apud Principem, et ubicumque juris[r]
clementia eſt, habet locum *deprecatio.* In qua plurimum
valet, *ex ipſo*, qui reus eſt, hæc tria in vita præcedere, *ſi
innocens, ſi bene meritus, ſi ſpes in futurum innocenter victuri,
et in aliquo uſu futuri:* præterea, ſi vel aliis incommodis vel
præſenti periculo vel pœnitentia videatur ſatis pœnarum
dediſſe: *extra, nobilitas, dignitas, propinqui, amici.* In eo 19

[g] et in hoc quid etiam ſcriptum ſit ſtatim G. [h] *om.* G. [i] quod Jenſ. [l] μετάθεσιν G. [m] ſciſſe *inſ.* Jenſ. [n] feciſſe *id.* [o] *Sic Voſſ.* 2. *ap. Burm.* et *inſ. rel.* [p] *Sic reſtituit Capper. non invito Burmanno Epiſt. p.* 16. ποιότητα *rel.* [q] *om.* G. [r] *Vid. leg.* jus clementiæ.

16. *eadem appellatione*] Infra tamen ſ. 41. *numerum* et *modum* diſtinguit.

17. *pro Q. Ligario*] c. 10.

18. *extra*] Intell. *reum valet.* Nam cœpit, *In qua* (deprecatione) *plurimum valet*, ex ipſo, *qui reus eſt* &c.

tamen, qui cognoscit, plurimum ponendum, si laus eum misericordis potius, quam reprehensio dissoluti, consecutura est. Verum et in judiciis, etiamsi non toto genere caussæ, tamen ex parte magna hic locus sæpe tractatur. Nam et divisio frequens est, etiam si fecisset, ignoscendum fuisse, idque in caussis dubiis sæpe prævaluit: et epilogi
20 omnes in eadem fere materia versari solent. Sed nonnumquam etiam reus hic totius summam constituit, si exheredatum a se filium pater testatus fuerit elogio: propterea *quod*[s] *is meretricem amaverit.* Nam omnis hic quæstio, an huic delicto pater debuerit ignoscere, et Centumviri tribuere debeant veniam. Sed etiam in formulis, cum pœnariæ[t] sunt[u] actiones, nos ita caussam partimur, *an commissa sit pœna? an exigi debeat?* Id autem, quod illi viderunt, verum est, reum a judicibus hoc defensionis
21 modo liberari non posse. *De præmiis* autem quæruntur duo, *An ullo sit dignus, qui petit? an tanto?* ex duobus, *Uter dignior?* ex pluribus, *Quis dignissimus?* Quorum tractatus ex ipso meritorum genere ducuntur. Et intuebimur non *rem* tantum, sive alleganda, sive comparanda erit: sed *personam* quoque: nam et multum interest, *tyrannum juvenis occiderit, an senex; vir, an femina; alienus,*
22 *an conjunctus*[x]: et *locum* multipliciter, *in civitate tyrannis assueta, an libera semper; in arce, an domi:* et *quo modo* factum sit, *ferro, an veneno:* et *quo tempore, bello, an pace; an, cum depositurus esset eam potestatem; an, cum aliquid novi sceleris ausurus.* Habetur in meritis *gratia, periculum*
23 quoque, ac *difficultas.* Similiter, liberalitas *a quo* profecta sit, refert. Nam in paupere gratior, quam in divite; dante beneficium, quam reddente; patre, quam[z] orbo. Item, *quam rem* dederit, et *quo tempore,* et *quo animo,* id est, *num*[a] *in aliquam spem suam?* similiter alia. Et ideo qualitas maxima oratoris recipit opera: quia in utramque partem plurimum est ingenio loci, nec usquam tantum af-
24 fectus valent. Nam[b] conjectura extrinsecus quoque adductas frequenter probationes habet, et argumenta ex materia sumit: [c] quale quidque videatur, eloquentiæ opus est: hic regnat, hic imperat, hic sola vincit. Huic parti subjungit Virginius caussas abdicationis, dementiæ, malæ tractationis, orbarum nuptias indicentium[d]. Nam [et[e]

[s] quia G. Jens. [t] pœnaria sit actio G. [u] sint Jens. [x] convictus G. [z] quia a morbo Jens. [a] non G. Jens. [b] Etiam *iid. et al.* [c] et *inf. Reg. quem sequuntur plur. om.* G. Jens. *et al.* [d] judicium G. *Vid. leg.* vindicantium *add.* s. 39. [e] et jud. *om.* G. Kapp. *et al. ap. Bur. v. n.*

judicium] fere ſic [f] accidit, inventique ſunt, qui has ma-
terias *officiorum* vocarent. Sed alios quoque nonnum-
quam hæ leges recipiunt ſtatus. Nam et conjectura eſt 25
aliquando in pleriſque horum, cum ſe vel non feciſſe, vel
bona mente feciſſe contendunt. Cujus generis exempla
ſunt multa. Et, quid ſit dementia, ac mala tractatio, fini-
tur. Nam juris quæſtiones plerumque leges præcurrere
ſolent, et, [ex quibus cauſſis non [g] fiat,] ſtatutum [h]. [Quod 26
tamen facto defendi non poterit, jure nitetur. Et] quot [i],
et quibus cauſſis abdicare non liceat; et in quæ crimina
malæ tractationis actio non detur; et cui accuſare de-
mentiæ non permittatur. Abdicationum formæ ſunt 27
duæ: altera criminis perfecti, ut, ſi abdicetur [l] *raptor, a-
dulter*; altera imperfecti, velut pendentis, et adhuc in
conditione poſiti, quales ſunt, *in quibus abdicatur filius,*

[f] ſicut G. [g] non f. ſtat. *om.* G. [h] ſtatutus Jenſ. ſtatus *quid. ap. Reg.* [i] *Vid. leg.* quos, *etiam Burmanno.* quod G. [l] abdicaretur G.

24. [*et judicium*] Oſtendit Gothanus liber originem hujus corruptionis. Nimirum pro *indicentium*, vel *vindicantium* potius, *judicium* aliquis ſcripſerat. Illud deinde non expunctum, uti debebat, ſed ſimul retentum.

24. *materias officiorum*] Recte. Quæritur enim, an *officio* fungatur filius reum dementiæ agens patrem, h. e. curatorem illi petens? &c. Ea ipſa ratio eſt, quod ad qualitatem referuntur hæ cauſæ.

25. *Nam juris quæſtiones*] Ubi de jure diſputandum, ante omnia leges inſpiciendæ: utrum legis verba huc pertineant, finitione eſt conſtituendum. Ita leges præcedunt et præcurrunt ante quæſtiones juris. Difficultas inde orta, quod *quæſtiones* et *leges* ſub eadem terminatione alterum primo, quarto alterum caſu ponitur: quam ambiguitatem uti tolleret Gothanus librarius ipſo verborum ordine, ita dedit, *Nam leges plerumque juris quæſtiones præcurrere ſolent.*

25. *et,* [*ex quibus—ſtatutum*] Locus corruptiſſimus ab interpolatoribus, puto, ἐξ ἀφαιρέσεως curari poteſt, ſi ea, quæ uncis incluſimus, ſimpliciter et una litura deleas. Sic enim apte conveniat legum providentia cum ſpeciebus ſ. 24 propoſitis; niſi quod ſic nihil fuerit, quod *orbarum nuptiis* reſpondeat. Licetne denuo hariolari? Nihil plane omittamus; difficile enim eſt dicere, de ſuo aliquem hic pinguiorem feciſſe Fabium: ſed tranſpoſitione, paullo illa quidem audaciore, ut in loco deſperato, atque inſuper mutatione aliqua verborum depoſitorum defungamur, et totum locum denique conſtituamus ita: *Cujus generis exempla ſunt multa. Quod tamen facto defendi non poterit, jure nitetur.* Nam *juris quæſtiones plerumque leges præcurrere ſolent. Et quid ſit dementia ac mala tractatio, finitur: et quibus* orbæ nubant *ſtatutum*; *et quos, et quibus cauſſis abdicare non liceat*; *et in quæ crimina malæ tractationis actio non detur*; *et cui accuſare dementiæ non permittatur.*. Meliora ſi quis e libris vel ex ingenio protulerit, non invidebimus.

qui[m] *non pareat patri.* Illa ſemper aſperam abdicantis actionem habet, (immutabile eſt enim, quod factum eſt[n]) hæc ex parte blandam, et ſuadenti ſimilem; mavult enim pater corrigere, quam abdicare; at pro filiis in utroque
28 genere ſubmiſſam, et ad ſatisfaciendum compoſitam. A quo diſſenſuros ſcio, qui libenter patres[o] figura lædunt: quod non auſim dicere numquam eſſe faciendum; (poteſt enim materia incidere, quæ hoc exigat) certe[p] vitandum[q] eſt, quoties aliter agi poteſt. Sed *de figuris*[r] alio libro
29 tractabimus. Non diſſimiles autem abdicationum actionibus ſunt *malæ tractationis actiones.* Nam et ipſæ[s] habent eamdem in accuſationibus moderationem. *Dementiæ* quoque *judicia* aut propter id, quod factum[t] eſt, aut propter id, quod adhuc fieri, vel non fieri poteſt, inſtituuntur.
30 Et actor in eo, quod[u] factum eſt, liberum habet impetum, ſic tamen, ut factum accuſet; ipſius patris, tamquam valetudine lapſi, miſereatur: in eo vero, cujus libera mutatio eſt, diu roget et ſuadeat, et noviſſime dementiam rationi queratur obſtare, non mores: quos quanto magis in præteritum laudaverit, tanto facilius pro-
31 babit morbo eſſe mutatos. Reus, quoties cauſſa patietur, debebit eſſe in defenſione moderatus, quia fere ira, contentio[x], et concitatio furori ſunt ſimilia. Omnibus his commune eſt, quod rei non ſemper defenſione facti, ſed excuſatione ac venia frequenter utuntur. Eſt enim domeſtica diſceptatio, in qua et ſemel peccaſſe, et per errorem, et levius, quam objiciatur, abſolutioni[z] nonnum-
32 quam ſufficit. Sed alia quoque multa controverſiarum genera in qualitatem cadunt. *Injuriarum:* quamquam enim reus aliquando feciſſe negat, plerumque tamen hæc

[m] quia G. [n] *om.* G. [o] *Sic leg. putamus.* patris figuram *puto omnes. v. n.* [p] ceterum Jenſ. [q] videndum G. Jenſ. [r] in *inſ.* Jenſ. [s] ipſam *id.* [t] factum quod *om.* G. Jenſ. [u] quid G. [x] *om.* G. [z] abſolutio G. Jenſ.

28. *patres figura lædunt*] Quid eſſet *figura*, pulchre expoſuit Noſter 9, 2, 65. ſqq. Verum quid ſit *figuram patris lædere*, ut adhuc lectum eſt, vix arbitror doceri poſſe. Sed illud ſæpe multumque accidit, ut rhetores *patrem figura lædant*, h. e. jaciant in illum aliquid prima ſpecie non crimnoſum, ſed cui occultior inſit flagitii ſignificatio. Hi tales *diſſentiunt* a præcepto Fabii, *ſubmiſſam et ad ſatisfaciendum compoſitam actionem pro filiis* poſtulante. Quid igitur? dubitabimuſne legere, ut poſui. Mihi quidem res aperta videbatur. *Patris* accuſandi caſum eſſe oblitus eſt librarius: *figura*, ut ablativum ſignificaret, apicem forte ultima litera habuit; (vid. 1, 7, 2.) hinc *figuram* dedit.

actio facto atque animo continetur. De accusatore con- 33
stituendo, quæ judicia *divinationes* [a] vocantur: in quo ge-
nere Cicero quidem, qui [b] mandantibus sociis Verrem ac-
cusabat [c], hac usus est divisione, spectandum, a quo maxi-
me agi velint hi, quorum de ultione quæritur: a [d] quo
minime velit is, qui accusatur. Frequentissimæ tamen 34
hæ sunt quæstiones, *uter majores caussas habeat*, *uter plus
industriæ aut virium sit allaturus ad accusandum*, *uter id
meliore fide facturus* [e]. *Tutelæ* præterea: in quo judicio 35
solet quæri, an alia de re, quam de calculis, cognosci
oporteat: *an fides* [f] *præstari debeat tantum*, non etiam con-
silium [g] et eventus. Cui simile est *male gestæ procuratio-
nis*: in foro [h] *negotiorum gestorum*: nam et *mandati* actio
est. Præter hæc finguntur in scholis et *inscripti* [i] *maleficii*, 36
in quibus aut hoc quæritur, *an scriptum sit?* aut hoc, *an
maleficium sit?* raro utrumque. *Male gestæ legationis* a-
pud Græcos et veris caussis frequens: ubi juris loco quæ-
ri solet, *an omnino aliter agere, quam mandatum sit, liceat?*
et *quousque sit legatus?* quoniam alii [l] in renuntiando
sunt: ut in Heio [m], qui testimonium in Verrem dixerat

[a] divinationis *iid.* [b] quod *iid.* [c] defendebat G. *male.* [d] aut quid maxime G. [e] sit allaturus Jens. [f] fidem præstare G. Jens. [g] consilia G. [h] forum G. [i] scripti *puto omnes. v. n.* [l] aliæ G. Jens. *et plur.* quoniam alii renuntiando fiunt *conj. Bur.* [m] eo Jens. Bass. *et al.*

35. *consilium et eventus*] Cum a *fide* distinguatur hic *consilium*, non pro animi proposito illud accipio, sed pro prudentia.

36. *inscripti maleficii*] *Inscriptum* esse non scriptum, vel nostri locus docet 3, 6, 36. itemque *pecus inscriptum* Varr. R. R. 2, 1, 16. Jam ad 7, 4, 11, laudatus est Cujacii locus, ubi is *inscriptum maleficium* scholarum, *stellionatum* fori esse ostendit. Tum Ærodius, qui nescio an debeat hoc suo Præceptori, certe, quod ille modo tangit, late explicat ad Fabii Declam. 344. ubi lex ponitur, *Inscripti maleficii sit actio*, (quæ etiam memoratur Decl. 252 et 370. it. Senec. Excerpt. Controv. 5, 1.) indicatque, sibi placere, hic ita, ut posuimus, legi. Et sane, re non indiligenter deliberata, visum mihi est, non potuisse aliter scribere Fabium. Speciem enim ponit actionis, ab aliis diversam; *scriptorum* vero in legibus *maleficiorum* classe continentur etiam *injuria*, *male gesta procuratio*, vel *legatio*, quæ separatim tamen commemoravit. Librarios in fraudem induxit, quod statim subjicitur, *in quibus quæritur, an scriptum sit?* cui conformare voluerunt etiam nomen præcedens. Sed nimirum idem est quærere, *an inscriptum sit?* et *an scriptum sit?* ut idem est quærere, *vivitne?* et, *an mortuus est?* Dedit his inquirendis occasionem Cel. Burm. Epist. p. 16.

36. *quoniam alii—sunt*] Hæc sana non esse quivis videt; nec sententia admodum est obscura, præ-

37 post perlatam legationem. Plurimum tamen est in eo, *quale* sit factum. *Reipub. læsæ.* Hinc [n] moventur quidem mille juris cavillationes, *Quid sit rempub. lædere?* et, *læseritne? an profuerit?* et, *ab ipso, an propter ipsum læsa sit?* in facto tamen plurimum inest. *Ingrati* quoque. In quo genere quæritur, *An is, cum quo agitur, acceperit beneficium?* quod raro negandum est: ingratus est enim,
38 qui negat. *An* [o], *quantum acceperit,* [p] *reddiderit? an protinus, qui non reddiderit, ingratus sit? an potuerit reddere? an id, quod exigebatur, debuerit? quo animo sit?* Simpliciores illæ, *injusti repudii,* sub qua lege controversiæ illud proprium habent, quod a [q] parte accusantis defensio est, et
39 defendentis accusatio. Præterea, cum quis rationem mortis in senatu [r] reddit: ubi una quæstio est juris, *An is demum prohibendus sit, qui mori vult, ut se legum actionibus subtrahat*; cetera qualitatis. Finguntur et *testamenta,* in quibus de sola quæratur voluntate: ut [s] in controversia, quam supra exposui, in qua de parte patrimonii quarta, quam pater dignissimo ex filiis reliquerat, contendunt philosophus, medicus, orator. Quod idem accidit, si orbæ nuptias vindicant [t] pares gradu, et si inter propinquos
40 de idoneo quæratur. Sed nec omnes mihi persequi materias in animo est, (fingi enim adhuc possunt) nec communes sunt earum [u] quæstiones, quia positionibus mutantur. Hoc tantum admiror, Flavium, cujus apud [x] me

n Hic G. o *om.* G. Jens. p an *inf. iid.* q aperte G. r senatum reddidit Jens. s ut in contr. *om.* G. t indicant Jens. *vid. f.* 24. u eorum G. x apud me *om.* G.

clare certe explicata a Burmanno, cujus testimoniis addi potest Plin. 4, 9, 20. Sed quibus verbis usus sit Fabius, mihi non liquet. Quæritur, *Quousque sit legatus?* an eo usque, dum *legationem renuntiaverit,* h. e. in sua civitate exposuerit, quid actum a se sit, quid responsi acceperit? De hoc enim quæri potuit in Heio: vid. Cic. Verr. 4, 8, sq.

38. *a parte accusantis defensio*] Neque enim potest accusare maritum repudii injusti mulier, nisi ostendat, se nihil tale commeruisse: nec defendere illam suam actionem maritus, nisi accuset earum rerum uxorem, quæ repudium meruerint. *Injusti repudii actio* occurrit in Quinct. 251.

39. *rationem mortis in senatu*] Quod apud Massileenses in usu fuisse narrat Valerius Maximus a Turnebo, vel quisquis est, huc advocatus 2, 6, 7. *Venenum cicuta temperatum in ea civitate publice custoditur, quod datur ei, qui caussas sexcentis (id enim Senatus ejus nomen est) exhibuit.* Capite proximo ostendit Valerius, cur e Græcia eos attulisse hunc morem arbitretur.

39. *supra*] 7, 1, 38. mox provocat ad f. 16.

merito ſumma eſt auctoritas, cum artem ſcholæ tantum
componeret, tam anguſte materiam qualitatis terminaſſe.
Quantitas quoque (ut dixi) etiamſi non ſemper, tamen 41
plerumque eidem [z] ſubjacet, ſeu modi eſt, ſeu numeri.
Sed modus aliquando conſtat æſtimatione facti, *quanta ſit
culpa, quantumve beneficium?* aliquando jure, cum id in
controverſiam venit, *qua quis lege puniendus, vel honoran-
dus ſit? Stuprator an decem millia dare debeat?* quæ pœna 42
huic crimini conſtituta eſt: *an, quia ſtupratus ſe ſuſpendit,
capite puniri, tamquam cauſſa mortis?* Quo in genere fal-
luntur, qui ita dicunt, tamquam inter duas leges quæra-
tur. Nam de [a] decem millibus nulla controverſia eſt, quæ
nec petuntur. Judicium redditur, *an reus cauſſa ſit mor-
tis?* In conjecturam quoque eadem ſpecies cadit, quum [b], 43
perpetuo, an quinquennali ſit exilio multandus? in contro-
verſiam venit [c], *num prudens cædem commiſerit?* quæritur.
Illa quoque, quæ ex numero ducitur, pendet ex jure: 44
An Thraſybulo triginta præmia debeantur? et, *Cum duo
fures pecuniam abſtulerunt, ſeparatim quadruplum quiſque,
an duplum debeat?* Sed hic factum quoque æſtimatur, et
tamen jus ipſum pendet ex qualitate.

V. (VI.) Qui neque feciſſe ſe negabit, neque aliud
eſſe, quod fecerit, dicet, neque factum defendet, neceſſe
eſt, in ſuo jure conſiſtat: in quo plerumque *actionis* eſt
quæſtio: quæ non ſemper eadem eſt, ut quidam putave-
runt. Nam [d] et judicium antecedit, qualia ſunt præturæ 2
curioſa conſilia, cum de jure accuſatoris ambigitur: et in
ipſis frequentiſſime judiciis verſatur. Eſt enim duplex
ejus diſceptationis conditio, quod aut *intentio,* aut *præ-*

[z] recto G. [a] in G. [b] num G. [c] *Sic* G. venerit *al.* [d] Nam et *om.* G. Jenſ.

42. *decem millia dare*] Summa ſolemnis apud declamatores, v. g. Quinctil. 252, 370.

44. *ſeparatim quadruplum*] Tractat hanc ſpeciem vir ſummus Bynkerſh. Obſſ. 5, 8. p. 43.

V, 1. *in ſuo jure conſiſtat*] Non patiatur ſibi controverſiam fieri, ac litem non conteſtetur. Hanc alias *tranſlationem* appellat, de qua locus quaſi claſſicus 3, 6, 68. et 83. it. 5, 13, 8.

2. *præturæ curioſa conſ.*] Deliberat enim prætor, an det actionem petenti, et quam det.

2. *aut intentio, aut præſcriptio*] Breviter, *intentio* actoris eſt vel certe petitoris, vid. mox ſ. 4: *præſcriptio* rei, cum exceptione quadam contra totam ſe actionem munit. Vid. 3, 6, 71. Inprimis apertum hoc eſt, ne a Fabio recedamus, ex Decl. 346, ubi *accuſare vult patrem* filius *tutelæ male geſtæ.* Præſcribit *ille, quod actio non ſit adverſus patrem niſi dementiæ.* Suadet hic

ſcriptio habet controverſiam. Ac fuerunt, qui præſcriptionis ſtatum facerent, tamquam ea non iiſdem omnibus,
3 quibus ceteræ leges, quæſtionibus contineretur[e]. Cum ex præſcriptione lis pendet, de ipſa re quæri non eſt neceſſe. Ignominioſo patri[f] filius præſcribit: de eo ſolo[g] judicatio eſt, *an liceat?* Quoties tamen poterimus, efficiendum eſt, ut de re[h] quoque bene ſentiat: ſic enim juri noſtro libentius indulgebit: ut[i] in ſponſionibus, quæ ex interdictis fiunt, etiam ſi non proprietatis eſt quæſtio, ſed tantum poſſeſſionis: tamen, non ſolum poſſediſſe nos, ſed
4 etiam noſtrum poſſediſſe, docere[k] oportebit. Sed frequentius etiam quæritur de *intentione*. *Vir fortis optet, quod*[l] *volet:* nego illi dandum, quidquid optaverit: non habeo præſcriptionem, ſed tamen voluntate contra verba, præſcriptionis modo, utor. In utroque autem genere ſta-
5 tus idem fit. Porro *lex* omnis aut *tribuit*, aut *adimit*, aut *punit*, aut *jubet*, aut *vetat*, aut *permittit*. Litem habet aut *propter ſe* ipſam, aut *propter alteram*. Quæſtio[m] eſt aut *in ſcripto*, aut *in voluntate*. In ſcripto, aut *apertum* eſt,
6 aut *obſcurum*, aut *ambiguum*. Quod de legibus dico, idem accipi volo de teſtamentis, pactis, ſtipulationibus, omni denique ſcripto: idem de voce. Et, quoniam[n] quatuor hujus generis quæſtiones vel ſtatus facimus, ſingulos percurram.

VI. (VII.) *Scripti et voluntatis* frequentiſſima inter conſultos quæſtio eſt, et pars magna controverſiæ juris hinc pendet: quo minus id in ſcholis accidere mirum eſt, ubi etiam ex induſtria ſingitur. Ejus genus unum eſt, in

[e] continerentur Jenſ. [f] *om.* G. Jenſ. *et al. nec male.* [g] loco *iid.* [h] reo *iid.* [i] *om.* G. [k] *om.* G. [l] quæ G. [m] quæſtionem aut G. Jenſ. *non male.* [n] quomodo G.

magiſter declamaturo, *Cum præſcribat, hoc approbare debet judicibus, idcirco* præſcribere *ſe, ne cum filio gravius contendat: alioqui ſi hæc cauſſa* præſcribendi *non eſt, ſupererit, ut diffidentia videatur in cauſſa.* Sed iſta ad Tertulliani *de præſcriptionibus* libellum jam diſputata diligenter ſunt, de ICtis ne quid dicam.

3. *Ignominioſo*] Nam in declamatorum civitate lex eſt, *Ignominioſo nulla ſit actio.* V. g. Quinct. Decl. 250. 265.

3. *in ſponſionibus*] Cum in cauſſis aliis, tum ubi de interdicto Prætoris, circa poſſeſſionem contenderetur, interpoſitæ nonnunquam ſponſiones, quibus teſtarentur nimirum, ſe non temere litigare, qui perdere vellent præter id, de quo litigaretur, etiam ſummam, de qua ſpopondiſſent. Sic Cic. pro Cæcin. c. 8. *Facta eſt ſponſio, Ni Cæcina reſtitutus ex edicto Prætoris eſſet.* Vid. plura ap. Briſſo. de form. 5, 7. p. 348.

quo et de *ſcripto* et de [o] *voluntate* quæritur. Id tum accidit, cum eſt in lege aliqua obſcuritas, et in ea aut uterque ſuam interpretationem confirmat, et [p] adverſarii ſubvertit, ut hic, *Fur quadruplum ſolvat: duo ſurripuerunt pa-* 2
riter decem millia, petuntur ab utroque quadragena, illi poſtulant, ut vicena conferant: nam et actor dicit, hoc eſſe quadruplum, quod petat, et rei [q] hoc, quod offerant: voluntas quoque utrimque defenditur. Aut, cum de altero 3
intellectu certum eſt, de altero dubium. *Ex meretrice natus ne concionetur. Quæ filium habebat, proſtare cœpit. Probibetur adoleſcens concione.* Nam de ejus filio, quæ ante partum meretrix fuit, certum eſt: an eadem hujus cauſſa ſit, dubium eſt: quia ex hac natus, et hæc [r] meretrix eſt. Solet et illud quæri, quo referatur, quod ſcrip- 4
tum eſt, *Bis de eadem re ne ſit actio:* id eſt, hoc *bis* ad actorem, an ad actionem? Hæc ex jure obſcuro. Alterum genus eſt ex manifeſto: quod [s] qui ſolum viderunt, hunc *ſtatum plani et voluntatis* appellaverunt. In hoc altera pars ſcripto nititur [t], altera voluntate. Sed contra ſcrip- 5
tum tribus generibus occurritur. Unum eſt, in quo id ſervari ſemper [u] non poſſe ex ipſo patet. *Liberi parentes alant, aut vinciantur:* non enim alligabitur infans. Hinc erit ad alia tranſitus, et diviſio, *num*[x], *quiſquis non aluerit? num*[z] *hic?* Propter hoc proponunt quidam tale genus con- 6
troverſiarum, in quo nullum argumentum eſt, quod ex lege ipſa peti poſſit [a], ſed de eo tantum, de quo lis eſt, quærendum ſit. *Peregrinus, ſi murum aſcenderit, capite puniatur. Cum hoſtes murum aſcendiſſent, peregrinus eos depulit: petitur ad ſupplicium.* Non erunt hic ſeparatæ quæſtiones, *An quiſ-* 7
quis? an hic? quia nullum poteſt afferri argumentum contra ſcriptum vehementius eo, quod in lite eſt: ſed hoc tantum, *An ne ſervandæ quidem civitatis cauſſa?* Ergo et æquitate [b] et voluntate pugnandum. Fieri tamen poteſt, ut ex aliis legibus exempla ducamus, per quæ appareat, ſemper ſtari [c] ſcripto non poſſe, ut Cicero *pro Cæcina* fecit. Ter- 8

[o] *om.* G. [p] *Sic* G. *et Voſſ.* 2. *et al.* [q] *om.* G. *male.* [r] *om.* Jenſ. [s] *om.* G. Jenſ. [t] innititur G. [u] ſerv. non poſſe ex ipſo ſemper Jenſ. [x] nam G. Jenſ. [z] non *iid.* [a] poteſt G. [b] ſi quid eſt ex G. [c] ſtare G.

7. *Cicero pro Cæcina*] Bona parte orationis a capite inde 14 divine hunc locum tractavit: v. g. c. 18. *Sermo mehercule et familiaris et quotidianus non cohærebit, ſi verba inter nos aucupabimur. Denique imperium domeſticum nullum erit, ſi ſervulis hoc noſtris conceſſerimus, ut ad verba nobis obediant, non ad id, quod ex verbis intelligi poſſit, ob-*

tium, cum in [d] ipſis verbis legis reperimus aliquid, per quod probemus, aliud legum latorem voluiſſe: ut in hac controverſia. *Qui nocte cum ferro deprehenſus fuerit, alligetur. Cum annulo ferreo inventum magiſtratus alligavit.* Hic quia eſt verbum in lege *deprehenſus*, ſatis etiam ſignificatum videtur, non contineri lege, niſi noxium ferrum.
9 Sed [e] ut, qui voluntate nitetur [f], ſcriptum, quoties poterit, infirmare debebit: ita [g], qui ſcriptum tuebitur, adjuvare ſe etiam voluntate tentabit. In teſtamentis et illa accidunt, ut voluntas manifeſta ſit, ſcriptum nihil ſit: ut in judicio Curiano, in quo nota L. Craſſi et Scævolæ fuit
10 contentio. *Subſtitutus heres erat, ſi poſtumus ante tutelæ ſuæ annos deceſſiſſet. Non eſt natus.* Propinqui bona ſibi vindicabant. Quis dubitaret, quin ea voluntas fuiſſet teſtantis, ut is non nato filio heres eſſet, qui mortuo? ſed
11 hoc [h] non ſcripſerat. Id quoque, quod huic contrarium eſt, accidit nuper, ut eſſet ſcriptum, quod appareret ſcriptorem noluiſſe: *Qui ſeſtertiûm numûm quinque millia legaverat, cum emendaret teſtamentum, ſublatis ſeſtertiis numis, argenti pondo* [i] *poſuit, quinque millia remanſerunt.* Apparuit tamen, *quinque pondo* dari voluiſſe: quia [l] ille in argento
12 legato modus et inauditus erat, et incredibilis. Sub hoc etiam ſtatu generales ſunt quæſtiones, *ſcripto, an voluntate ſtandum ſit? quæ fuerit ſcribentis voluntas?* Tractatus omnes qualitatis aut conjecturæ, de quibus ſatis dictum arbitror.

VII. (VIII.) Proximum eſt *de legibus contrariis* dicere, quia inter omnes Artium ſcriptores conſtat [m], in *Antinomia* duos eſſe *ſcripti* et *voluntatis* ſtatus: neque immerito: quia [n], cum lex legi obſtet, utrimque contra ſcriptum dicitur, et quæſtio eſt de voluntate: in utraque id ambi-
2 gitur, *an utique illa lege ſit utendum?* Omnibus autem manifeſtum eſt, numquam eſſe legem legi contrariam jure ipſo: quia, ſi diverſum jus [o] eſſet, alterum altero abrogaretur: ſed eas caſu collidi, et eventu. Colliduntur autem [p] aut [q] *pares inter ſe:* ut, ſi optio tyrannicidæ [r] et viri fortis comparentur, utrique data, quod velit, petendi poteſtate; hic *meritorum, temporis, præmii* collatio eſt: aut

[d] *om.* G. Jenſ. [e] et *inf.* Jenſ. Sed et qui G. [f] nititur G. [g] *om.* G. [h] *om.* G. [i] que *inf.* G. [l] quæ Jenſ. [m] conſiſtit Jenſ. [n] *om.* G. [o] juſſiſſet G. Jenſ. [p] *om.* Jenſ. [q] ut G. [r] parricidæ G.

temperent. Exempla præſertim c. 19. Sed totus locus legi digniſſimus eſt.

9. *in judicio Curiano*] Narrat Cicero pro Cæcina c. 18. et de Or. 1, 39.

ſecum ipſæ, ut duorum fortium, duorum tyrannicidarum, 3
duarum[s] raptarum: in quibus non poteſt eſſe alia quæ-
ſtio, quam temporis, *utra prior* ſit: aut[t] qualitatis; *utra
juſtior* ſit *petitio*. Diverſæ quoque leges confligunt, aut ſi- 4
miles. *Diverſæ*[u], quibus etiam citra adverſam legem con-
tradici poſſit: ut[x] in hac controverſia, *Magiſtratus ab arce
ne diſcedat: Vir fortis optato, quæ volet*: vel alia nulla ob-
ſtante quæri poteſt, *an, quidquid optarit, accipere debeat?*
et a[z] magiſtratu multa dicentur, quibus ſcriptum expug-
natur, *Si incendium in arce fuerit, ſi in hoſtes decurrendum*[a].
Similes, contra quas nihil opponi poteſt, niſi lex altera. 5
Tyrannicidæ imago in gymnaſio ponatur[b]: contra, *Mulieris
imago in gymnaſio ne ponatur. Mulier tyrannum occidit.*
Nam neque mulieris imago ullo[c] alio caſu poni poteſt,
neque tyrannicidæ ullo alio caſu ſubmoveri. *Impares* 6
ſunt, cum alteri multa ſunt, quæ opponi poſſunt, alteri[d]
nihil, niſi quod in lite eſt: ut, cum *vir fortis impunitatem
deſertoris petit*: nam contra legem viri fortis (ut ſupra oſ-
tendi) multa dicuntur: adverſus deſertores[e] ſcripta non
poteſt, niſi optione, ſubverti. Item, aut *confeſſum* eſt ex 7
utraque parte jus, aut *dubium*: ſi *confeſſum*[f] eſt, hæc fere
quæruntur: *Utra lex potentior?* [g] *ad deos pertineat, an ad
homines? ad*[h] *rempublicam, an ad*[h] *privatos? de honore,
an de pœna? de*[i] *magnis rebus, an de parvis? permittat*[k],
an vetet, an imperet? Solet tractari et, *Utra ſit antiquior,* 8
et velut potentiſſima? utra minus perdat? ut in deſertore,
et viro forti, quod illo non occiſo lex tota tollatur; occi-
ſo, ſit reliqua viro forti alia optio. Plurimum tamen eſt
in hoc, *Utrum fieri ſit melius, atque æquius?* de quo nihil
præcipi, niſi propoſita materia, poteſt. Si *dubium*; aut 9
alteri, aut invicem utrique de jure ſit controverſia: ut in
re tali, *Patri in filium, patrono in libertum manus injectio*[l]
ſit, liberti heredem ſequantur. Liberti filium quidam fecit

[s] *om.* Jenſ. tyrannidarum *inſ.* G. [t] an qualitas utra iſtorum Jenſ. [u] aut duæ G. Jenſ. *gloſſa vocis* diverſæ. [x] *om.* G. [z] in G. Jenſ. [a] recurr. *iid.* [b] ponatur—gymnaſio *om.* Jenſ. [c] nullo *id.* [d] ſi *inſ.* Jenſ. [e] deſertoris G. [f] conceſſum G. [g] an *inſ.* Jenſ. [h] *om.* G. Jenſ. *bis.* [i] *om.* Jenſ. [k] permutat *id.* [l] injecti Jenſ.

VII, 3. *duarum raptarum*] Optantium ejuſdem raptoris nuptias, vel unius raptæ, raptoris nuptias; ejuſdem mortem, alterius optantium.

5. *ullo alio caſu*] Unus caſus eſt, quo mulieris ſtatua poni poteſt, *ſi tyrannum occidit*: unus caſus eſt, quo tyrannicidæ ſtatua poteſt ſubmoveri, h. e. excludi, non poni, *ſi mulier eſt*. De his igitur, non de aliis, diſputatur.

9. *Liberti filium*] Itaque liberti filius per teſtamentum patroni ſui

heredem, invicem petitur manus injectio: et patronus negat, jus[m] patris illi fuiſſe, quia ipſe in manu patroni fuerit.
10 Duplices leges[n], ſicut duæ, colliduntur: ut, *Nothus ante legitimum natus, legitimus ſit; poſt legitimum, tantum civis.* Quod de legibus, idem de ſenatuſconſultis dictum: quæ ſi[o] aut inter ſe pugnent, aut obſtent legibus, non tamen aliud ſit ejus ſtatus nomen.

VIII. (IX.) *Syllogiſmus* habet aliquid[p] ſimile ſcripto et voluntati, quia ſemper pars in eo altera ſcripto nititur: ſed hoc intereſt, quod illic[q] contra ſcriptum dicitur, hic ſuper ſcriptum; illic, qui verba defendit, hoc agit, ut fiat utique, quod ſcriptum eſt; hic, ne aliud, quam ſcriptum eſt. Ejus nonnulla etiam cum *finitione* conjunctio[r]. Nam
2 ſæpe, ſi *finitio* infirma eſt, in *ſyllogiſmum* delabitur. Sit enim lex, *Venefica capite puniatur. Sæpe ſecubanti*[s] *amatorium dedit, eumdem repudiavit: per propinquos rogata, ut rediret, non eſt reverſa: ſuſpendit ſe maritus. Mulier veneficii rea eſt.* Fortiſſima eſt actio dicentis amatorium venenum eſſe: id erit *finitio:* quæ ſi parum valebit, fiet *ſyllogiſmus:* ad quem, velut remiſſa priore contentione, veniemus, *an perinde puniri debeat, ac ſi virum veneno necaſſet?*
3 Ergo hic ſtatus ducit ex eo, quod ſcriptum eſt, id, quod incertum eſt: quod, quoniam ratiocinatione[t] colligitur, *ratiocinativus* dicitur. In has autem fere ſpecies venit, *An*[u], *quod ſemel jus eſt, idem et ſæpius? Inceſti damnata, et præcipitata de ſaxo, vixit: repetitur. An, quod in uno, et in pluribus? Qui duos uno tempore tyrannos occidit, duo præ-*
4 *mia petit. An, quod ante, et poſtea? Raptor profugit, rapta nupſit, reverſo illo petit optionem. An, quod in toto, idem in parte? Aratrum accipere pignori non licet, vomerem accipit*[x]. *An, quod in parte, idem in toto? Lanas vehere Ta-*

[m] *om.* G. [n] ſunt *inſ.* Jenſ. [o] ſic *id.* [p] aliquod G. [q] ille G. [r] connectio G. conjectio Jenſ. [s] ſeparanti G. Jenſ. [t] ratione *iid.* [u] id. *inſ.* G. [x] accepit G.

ſit patris ſui patronus, et manûs injectionem in illum nanciſcitur. Alter igitur patris jure agere vult: alter patroni.

VIII, 1. *Syllogiſmus*] Nimirum κατ' ἐξοχὴν Syllogiſmus vocatur, ubi ex ſimilitudine facti argumentamur, legem ad illud pertinere. Major ſemper hæc eſt, *Ubi par eſt ratio, ibi par eſt legis diſpoſitio.* Deinde aſſumitur, Atqui caſus vel ſpeciei, de qua quæritur, par eſt ratio &c. Qui Syllogiſmo tali utitur, ille ſcriptum defendit, ſed vult præterea aliquid fieri, quod ſcriptum totidem verbis non eſt.

1. *cum finitione conjunctio*] *Finitio* enim oſtendit, aliquid verbis legis contineri: *Syllogiſmus*, conſilio legiſlatoris et ſententia.

4. *Lanas vehere Tarento*) Ubi pretioſiſſimæ, et textrinum nobile.

rento non licet, oves vexit. In his ſyllogiſmis [z] ſcripto alter nititur, alter non [a] ſatis cautum eſſe [b] dicit. *Poſtulo, ut præcipitetur inceſta, lex eſt:* et *rapta optionem petit,* et *in ove lanæ ſunt:* ſimiliter alia. Sed, quia reſponderi pot- 5
eſt, *Non eſt ſcriptum, ut ſæpius* [c] *præcipitetur damnata, aut quandocumque* [d] *rapta optet, aut tyrannicida duo præmia accipiat, nihil de vomere cautum, nihil de ovibus:* ex eo, quod manifeſtum, colligitur, quod dubium eſt. Majoris pugnæ eſt, ex ſcripto ducere, quod ſcriptum non eſt. [e] *Qui patrem occiderit, culeo inſuatur: matrem occidit. Ex domo in* [f] *jus educere ne liceat:* [g] *tabernaculis* [h] *eduxit.* In hoc 6
genere hæc quæruntur. *An, quoties propria lex non eſt, ſimili ſit utendum? an id, de quo agitur, ei, de quo ſcriptum eſt, ſimile ſit?* Simile autem et majus eſt, et par, et minus. In illo [i] priore, *an ſatis lege cautum ſit? an et, ſi parum cautum eſt, hac ſit utendum?* In utroque *de voluntate legumlatoris:* ſed *de æquo* tractatus [m] potentiſſimi. 7

IX. (X.) *Amphiboliæ* ſpecies ſunt innumerabiles, adeo, ut philoſophorum quibuſdam nullum videatur eſſe verbum, quod non plura ſignificet: genera admodum pauca. Aut enim vocibus accidit ſingulis, aut conjunctis. Sin- 2
gula afferunt errorem, cum pluribus rebus aut hominibus eadem appellatio eſt, ὁμωνυμία dicitur, ut *Gallus*; utrum enim avem, an gentem, an nomen, an fortunam corporis ſignificet, incertum eſt: et *Ajax,* Telamonis, an Oilei filius. Verba quoque quædam diverſos intellectus habent, ut *cerno.* Quæ ambiguitas plurimis modis accidit: unde 3

[z] Syllogiſmus e ſcripto nititur G. Jenſ. [a] *om.* Jenſ. an G. [b] actor G. *et Voſſ.* 2. [c] vivus præc. damnatus Jenſ. [d] quandoque Voſſ. 2. et Jenſ. *recte, nec abit* qnq; G. [e] An quia hoc, et hoc *inſ.* Jenſ. *gloſſa.* [f] ejus G. [g] ex *inſ.* G. extra *inſ.* Jenſ. [h] tabernacula G. Jenſ. *Forte fuit,* ex tabernaculo. [i] illa G. Jenſ. [m] tractamus G.

6. *Ex domo in jus*] Laudatur hic ſub Turnebi nomine l. 18. π'. de in jus vocando, ubi Caius, *Plerique putaverunt,* inquit, *nullum de domo ſua in jus vocari licere: quia domus tutiſſimum cuique refugium atque receptaculum ſit: eumque, qui inde in jus vocaret, vim inferre videri.*

7. *In illo priore*] Caſu, intellige, de quo ſ. 5.

IX, 1. *quod non plura ſignificet*] Præclare, ut multa, hunc locum de ambiguitate tractat Jo. Clericus Artis Crit. 2, 1, 5 et 6.

2. *fortunam corporis*] Caſtrati, quales Galli Magnæ Deûm Matris.

2. *cerno*] Quod verbum ejuſque diverſi ſignificatus, egregie illuſtratum eſt, zelotypia quadam igniculos ſufflante ingeniis, a Jac. Perizonio et Ludolfo Kuſtero, ab hoc peculiari diatribe, ab illo ad Sanctii Minervam 4, 15. p. 770. ſqq.

fere lites, præcipue ex teſtamentis, cum de libertate, aut etiam de hereditate contendunt ii, quibus idem nomen
4 eſt: aut, quid ſit legatum, quæritur. Alterum eſt, in quo alia integro verbo ſignificatio eſt, alia diviſio [n]: ut *ingenua*, et *armamentum*, et *Corvinum*, ineptæ ſane cavillationes, ex quo [o] tamen Græci controverſias ducunt: inde *αὐλητρὶς* illa vulgata, cum quæritur, *Utrum aula, quæ ter*
5 *ceciderit, an* [p] *tibicina* [q], *ſi ceciderit, debeat publicari.* Tertia eſt ex compoſitis, ut ſi quis corpus ſuum in occulto loco [r] poni jubeat, circaque [s] monumentum multum agri ab [t] heredibus in tutelam cinerum, ut ſolet, leget [u], [uu] *Sit*

[n] diviſio G. Jenſ. [o] qua *iid.* [p] *Sic* G. Jenſ. *Obr.* aut *al.* [q] tribucina G. [r] loco *om.* G. 2. [s] circa quod G. Jenſ. cum quod G. 2. [t] adheredibus G. 2. [u] leg³ G. 2. [uu] *Sic V. C. Almel. margo Vaſc. Steph. ap. Bur.* litus hoc caſu cultum G. littus occaſio cultum Jenſ. Kapp. 2. *et alii MSS. ap. Bur.* Sit litus hoc cultum *Ald. et al. editt.* Sit latus occultum *Reg. et edit. al. in quibus Vaſcoſanus diſerte indicat ambiguitatem eſſe inter* occultum *et* hoc cultum. Sit ſitus oſſario cultus *Obr. neſcitur unde?* ſit latus oſſarii hoc cultum *conj. Bur.*

4. *αὐλητρὶς illa*] Nobile exemplum, quo olim ipſum forte Zenonem uſum ſuſpicari poſſis ex Diog. Laert. 7, 62. quem jam laudavit Regius, ubi eſt, *αὐλητρὶς πέπτωκε.* Arripuere deinde Sophiſtæ, et legem finxere, v. g. Theon p. 35. edit. Camer. *Αὐλητρὶς πεσοῦσα δημοσία ἔστω.* Putabat Camerarius ambiguitatem eſſe in *πεσοῦσα*, quod legi etiam poſſit *πᾶς οὖσα*, quomodo etiam edi curavit in Theone: ſed reprehenſus eſt a Paulo Leopardo emendat. 2, 4. Recte etiam Theonem cepit Henninius in *ἑλληνισμῷ ὀρθοδόξῳ* §. 48. ubi bene monet, quod, credo, omnibus in mentem venire neceſſe eſt, hæc talia exempla oſtendere, ſine accentibus, et vocibus non diſtinctis, ſcripſiſſe eos Græcos, quibus iſta ambigua fuere, ΑΥΛΗΤΡΙΣΠΕΣΟΥΣΑ κ. τ. λ. *Publicari* quid ſit in puella, Tertulliani verbis dicamus, ſi fiat *victima publicarum libidinum:* notum de Floralibus: nota acta Martyrum Chriſtianarum. Laudat hic Burmannus Guil. Forner. ſelect. 3, 21. et Rod. Forner. rer. quotid. 6, 16.

5. *Sit litus occultum*] Inter obſcuriſſimos Fabii locos hic eſt, et olim fuiſſe, ex mira librorum varietate colligas. Hoc puto convenit, hiſce verbis partem ipſius teſtamenti contineri. Ea vero quid præcipiant, dubium. Ludere, credo, lectores ſuos voluit Jac. Gutherius, qui, laudato de Jure Man. 2, 31. hoc loco, ſubjicit, Occultus locus *nomen compoſitum eſt, quod prædium vel agrum deſignat, quod diviſum et diſtinctum ambiguitatis haberet plurimum.* Egregie. Tentemus, an dicere poſſimus, quod intelligatur. Primo ponimus, *litus* eſſe agri ad flumen vel mare ſiti partem. Deinde, ſi ſervare placeat lectionem, quam in texto poſuimus, amphibolia erit in verbo *occultum*, quod intelligi potuit vel conſueta ratione, *ſit occultum*, id eſt abſconditum, inacceſſum; vel cum adſpiratione et diviſis vocibus, *ſit litus hoc cultum*, id eſt, colatur, ut de reditu heres tueatur monumentum. Sed cum adſpirationis illa vel adjectio vel diſſimulatio duriuſcula videatur, (quamquam ea in *habunde*, *harena*, *harundo* et propriis quibuſdam ſolennis: et profert Burmannus ex

litus occultum. Sic apud Græcos contendit Λέων [v] et Παν-ταλέων, cum fcriptura [x] dubia eft, bona omnia Λέοντι, an bona Παντaλέοντι relicta fint. In conjunctis plus ambiguitatis [y]. Fit autem *per cafus :* ut, 6

Aio te, Æacida, Romanos vincere poffe. 7

Per collocationem [z], ubi dubium eft, quid quo referri oporteat: ac frequentiffime, cum id, quod medium eft, utrimque poffit trahi, ut de Troilo Virgilius, *Lora tenens tamen* —Hic, utrum, quod teneat tamen lora, an, quamvis teneat, tamen trahatur, quæri poteft. Unde controverfia 8
illa, Teftamento quidam juffit *poni ftatuam auream haftam* [a] *tenentem.* Quæritur, ftatua haftam [a] tenens aurea effe debeat, an hafta [a] effe aurea in ftatua alterius materiæ? Fit per *flexum* idem magis,

[v] Leon Pantaleon Jenf. et Παντ. *om.* G. [x] fcriptum G. *Forte etiam* dubie. [y] eft *inf.* Jenf. [z] collocutionem *id.* [a] aftam *hic et mox* G.

Grut. 1053, 11, OC OPUS pro HOC, et mox habebimus pro *hafta aftam*, vid. 1, 5, 19.) in primis cum nullam amphiboliæ ex adfpiratione, fed ex fola compofitione mentionem hic faciat Fabius : in mentem venit ingeniofiffimo Werlhofio legere, *fit litus incultum*, quod, fi junctum ponas, notet non cultum nec colendum : fi divifim, *fit in cultum*, idem fuerit quod *colatur*, ut de fructu farta tecta monumenti præftari queant. In fimiles cogitationes incidit doctiffimus Heufingerus. Cum enim enotaffet propofitam fupra Gothani fecundi lectionem, *Forte*, inquit, *latet* litus hoc incultum, *i. e. locus aratro inacceffus. Intermediæ literæ poffunt effe fpatii notæ, e. g.* C. P. *vel* A. C. P. Nihil habeo, quod adjiciam, nifi infcriptionem Grut. 484, 1. LIBERTIS LIBERTABUSQUE MEIS C. IN CULTU MONUMENTUM CUM P. XV. ET ITER. Ubi una voce fcribendum INCULTU videtur, et ad habitationem et *incolatum* referri.

6. *Λέων et Πανταλέων*] Etiam hic fcriptum fuit nimirum, ΤΑΕΜΑΠΑΝΤΑΛΕΟΝΤΙ nullo apice appofito, nulla diftinctione. Quod poft tot de linguæ Græcæ antiqua fcribendi ratione difputationes, marmora Arundeliana, Sigea, MSStos antiquos, vix monere hodie refert. Familiare hoc nomen Græcis fuiffe, inductione oftendit Burmannus.

7. *Aio te*] Ennianus verfus oraculum Pyrrho datum complexus, quem retulit etiam Cic. de Divin. 2, 56. ubi reliquos laudat Davifius. Virgilii verfus eft Æn. 1, 477.

8. *per flexum*] Intelligenda modulatio illa vocis et tractus, quo intelligitur, quæ jungenda fint, quæ item feparanda. Audivi ego concionatorem, qui obfcuriffimas parenthefes parenthefeôn parenthefefi infarctas, ita flexu illo vocis explicaret, ut nihil audienti maneret difficile : ita, quoties inciperet interponere aliquid, quoties defineret, quoties rediret ad interruptam feriem verborum, fono ipfo et flexu illo aperiebat. De hoc flexu agere Fabium, apparet, fi exemplum ab ipfo propofitum infpicias. Monuit Capperonerius fumtum ex Ariftot. El. Sophift. 1, 4. Πεντήκοντ' ἀνδρῶν ἑκατὸν λίπε δῖος Ἀχιλλεύς· idque ita

Quinquaginta [b] *ubi erant centum inde* [c] *occidit Achilles.*

9 Sæpe, utri duorum antecedentium ſermo ſubjunctus ſit,
in dubio eſt: unde eſt controverſia, *Heres meus uxori meæ
dare damnas eſto argenti, quod elegerit* [d], *pondo centum.* U-
ter eligat, quæritur. Verum id, quod ex his primum eſt,
mutatione caſuum, ſequens *diviſione verborum* aut *tranſla-*
10 *tione* emendatur, tertium *adjectione.* Accuſativi gemina-
tione facta amphibolia [e] ſolvitur ablativo: ut illud, *La-
chetem audivi percuſſiſſe Demeam,* fiat [f], *a Lachete percuſſum
Demeam.* Sed ablativo ipſi, ut in primo diximus, ineſt
naturalis amphibolia. *Cœlo decurrit aperto:* utrum per
11 apertum cœlum, an cum apertum eſſet. *Diviſio* reſpira-
tione et mora conſtat: *ſtatuam,* deinde, *auream haſtam:*
vel *ſtatuam auream,* deinde, *haſtam.* *Adjectio* talis eſt, *ar-
gentum, quod elegerit ipſe,* ut heres intelligatur: vel *ipſa,*
ut uxor. *Adjectione* facta amphibolia, qualis ſit, *Nos* [g]
12 *flentes illos deprehendimus, detractione* ſolvetur. Pluribus
verbis emendandum, ubi eſt id, quod, quo referatur, du-
bium eſt, et ipſum eſt ambiguum. *Heres meus dare illi
damnas eſto omnia ſua.* In quod genus incidit Cicero lo-
quens de C. Fannio [h]. *Is ſoceri inſtituto, quem, quia coop-
tatus in Augurum collegium non erat, non admodum dilige-
bat: præſertim cum ille Q. Scævolam ſibi minorem natu ge-
13 *nerum prætuliſſet.* Nam id *ſibi* et ad ſocerum referri, et
ad Fannium poteſt. Productio quoque in ſcripto, et cor-
reptio [i] in dubio relicta, cauſſa eſt ambiguitatis: ut in
hoc, *Cato:* aliud [k] enim oſtendit brevis ſecunda ſyllaba

[b] ita G. [c] ibi G. [d] voluerit G. [e] amphibologia Jenſ. *hic et alias.* [f] fiat—Demeam *om.* G. [g] nunc flentis G. Jenſ. [h] Fannia in Jenſ. [i] corruptio G. correctio Jenſ. [k] alium G.

converſum a Vincentio Bellov. Spec. Doctr. 3, 93. *Centum quinquaginta virorum reliquit Achilles.* Voluit forte *liquit,* ut verſus ſibi conſtet, vel *virum relliquit:* hexametrum enim Græco reſpondentem dare voluiſſe apparet. Amphibolia in hoc ineſt, quod, niſi numerorum ipſorum ratio indicaret, intelligi non poteſt, utrum quinquaginta de centum, an centum de quinquaginta viris reliquerit vivos Achilles, interfectis reliquis. Hem aſtutias!

10. *Lachetem audivi*] Add. 8, 2, 16.

12. *Cicero loquens de Fannio*] In Bruto c. 26. Sed jam obſervavit Philander, injuriam fieri Ciceroni: neque enim dubitari poteſt, quin gener indignetur prælatum ſibi a ſocero minorem generum.

13. *brevis ſecunda*] Apud antiquos ipſa pronuntiatione diſcretas vocales breves a longis, non poteſt dubitari, ſi vel Neronianum illud de Claudio cogites, *eum morari inter homines deſiſſe.*

caſu nominativo, aliud [l] eadem ſyllaba producta caſu dativo aut ablativo. Plurimæ præterea ſunt aliæ ſpecies, quas perſequi nihil neceſſe eſt. Nec refert [m], quo modo 14
facta ſit amphibolia, aut quo reſolvatur. Duas enim res ſignificari manifeſtum eſt: et, quod ad ſcriptum vocemve [n] pertinet, in utramque par [o] eſt partem. Ideoque fruſtra præcipitur, ut in hoc ſtatu vocem ipſam ad noſtram partem conemur vertere. Nam, ſi id fieri poteſt, amphi- 15
bolia non eſt. Amphiboliæ autem omnis in his erit quæſtio, aliquando, *Uter ſit ſecundum naturam magis ſermo?* ſemper, *utrum ſit æquius? utrum is, qui ſic* [p] *ſcripſit, ac ſic* [q] *dixit, ſic voluerit?* Quarum in utramque partem ſatis ex his, quæ de conjectura et qualitate diximus, præceptum eſt.

X. (XI.) Eſt autem quædam inter hos ſtatus cognatio. Nam et in [r] *finitione*, quæ ſit voluntas nominis, quæritur: et [s] in *ſyllogiſmo*, qui ſecundus a finitione ſtatus eſt [t], ſpectatur, quid voluerit ſcriptor: et ex contrariis legibus duos eſſe *ſcripti* et *voluntatis* ſtatus apparet. Rurſus et *finitio* quodammodo eſt *amphibolia* [u], cum in duas partes diducatur intellectus nominis. *Scriptum* et *voluntas* habet in 2
verbis [vocis [v]] quæſtionem: quod idem in *antinomia* petitur. Ideoque omnia hæc quidam *ſcriptum* et *voluntatem* eſſe dixerunt: alii in ſcripto et voluntate amphiboliam eſſe, quæ facit quæſtionem. Sed diſtincta ſunt. Aliud eſt enim obſcurum jus, aliud ambiguum. Igitur *finitio* in 3
natura ipſa nominis quæſtionem habet generalem, et quæ eſſe etiam citra complexum cauſſæ poſſit: *ſcriptum* et *voluntas* de eo diſputat verbo, quod eſt in lege: *ſyllogiſmus* de eo, quod non eſt. *Amphiboliæ* lis in diverſum trahit: *legum contrariarum* ex diverſo pugna eſt. Neque imme- 4
rito et recepta eſt a doctiſſimis hæc differentia, et apud

[l] aliud—ablat. *om.* Jenſ. [m] feror G. [n] vocetur G. [o] parem partem G. Jenſ. *vid. leg.* pares partem. [p] *om.* G. [q] *om.* G. ſi Jenſ. [r] *om.* G. [s] ut G. [t] quo G. Jenſ. [u] amphibolica G. [v] *Vid. om.*

14. *in utramque par eſt partem*] Non ſatis plana mihi videtur hæc oratio: neque enim apparet, quid *par ſit in utramque partem.* Sed ſi legas, ut ſupra conjeci, ita connectetur oratio, *duas res ſignificari manifeſtum eſt*, eaſque *pares in utramque partem*, ut utraque pars pro ſe allegare poſſit *ſcriptum et vocem*; non item forte ſententiam.

X, 1. *voluntas nominis*] H. e. ſignificatio, ut 6, 2, 9. De *Syllogiſmo* recurrendum ad 7, 8, 1.

plurimos ac prudentiſſimos durat. Et [x] de hoc quidem genere diſceptationis, etiamſi non omnia tradi, tamen ali-
5 qua potuerunt. Sunt alia, quæ, niſi propoſita, de qua dicendum [z] eſt, materia, viam docendi [a] non præbeant. Non enim cauſſa univerſa [b] in quæſtiones ac locos diducenda [c] eſt: ſed hæ ipſæ partes habent rurſus ordinem ſuum. Nam et in procemio primum eſt aliquid, et ſecundum, ac deinceps. Et *quæſtio* omnis ac locus habet
6 ſuam diſpoſitionem, ut theſes etiam ſimplices. Niſi [d] forte ſatis erit dividendi [e] peritus, qui controverſiam in hæc [f] diduxerit, *an omne præmium viro forti dandum ſit, an ex privato, an nuptiæ, an ea, quæ nupta ſit, an hæc* [g]*?* deinde, cum fuerit de prima quæſtione dicendum, paſſim, et ut quidque [h] in mentem veniet, miſcuerit? non primum in ea ſcierit eſſe tractandum, *Verbis legis ſtandum ſit, an vo-*
7 *luntate?* hujus ipſius particulæ aliquod initium fecerit [i]? deinde, proxima ſubnectens, ſtruxerit orationem, ut, pars hominis eſt manus, ejus, digiti, illorum quoque, articuli? Eſt et hoc, quod ſcriptor demonſtrare non poſſit, niſi cer-
8 ta, definitaque materia. Sed quid una faciat, aut altera? quin immo centum ac mille, in re infinita [l], atque materia? Præceptoris eſt, in alio atque alio genere quotidie oſtendere, quis ordo ſit rerum, et quæ copulatio: ut paullatim fiat uſus, et ad ſimilia tranſitus. Tradi enim
9 omnia, quæ ars efficit, non poſſunt. Nam quis pictor omnia, quæ in rerum natura ſunt, adumbrare [m] didicit? ſed, percepta ſemel [n] imitandi ratione, aſſimulabit, quidquid acceperit. Quid [o] enim? non faber vaſculum aliquod, quale numquam viderat, facit? Quædam vero non
10 docentium ſunt, ſed diſcentium. Nam et [p] medicus, quid in quoque valetudinis genere faciendum ſit? quid quibus ſignis providendum? docebit: vim ſentiendi pulſus venarum, caloris motus, ſpiritus meatum, coloris diſtantiam, quæ ſua cujuſque ſunt, ingenium dabit. Quare plurima petamus [q] a nobis, et cum cauſſis deliberemus [r], cogitemuſque, homines ante inveniſſe artem, quam docuiſſe.
11 Illa enim potentiſſima eſt, quæque vere dicitur *œconomica* totius cauſſæ *diſpoſitio*, quæ conſtitui, niſi velut in re præ-

[x] Et—potuerunt *om.* G. [z] dictum G. [a] dicendi G. [b] diverſa G. [c] ducenda G. Jenſ. [d] ſi G. Jenſ. [e] dividendo perdat G. [f] in hoc duxerit G. dixerit Jenſ. [g] etiam G. [h] quidquid G. Jenſ. [i] fuerit G. [l] finitaque G. Jenſ. [m] *om.* G. [n] *om.* Jenſ. [o] Quis G. Jenſ. *pulchre : ut ſit*, Quis enim non faber &c. [p] *om. iid.* [q] petimus Jenſ. [r] deliberamus cogitamuſque *id.*

ſenti, non poteſt: ubi aſſumendum procemium, ubi omit-
tendum? ubi utendum expoſitione continua, ubi partita?
ubi ab initiis incipiendum, ubi more Homerico a mediis,
vel ultimis? ubi omnino non exponendum? quando a 12
noſtris, quando ab adverſariorum propoſitionibus incipia-
mus? quando a firmiſſimis probationibus, quando a levi-
oribus? quando [s] in cauſſa proponendæ [t] procemiis quæ-
ſtiones? qua præparatione præmuniendæ? quid judicis
animus accipere poſſit ſtatim dictum, quo paullatim de-
ducendus? ſingulis, an univerſis opponenda [u] refutatio?
reſervandi perorationi, an per totam orationem diffunden-
di affectus? de jure prius, an de æquitate dicendum? an
anteacta crimina, an de quibus judicium eſt, prius obji-
cere vel diluere conveniat? Si multiplices cauſſæ erunt, 13
quis ordo faciendus, quæ teſtimonia, tabulæve, cujuſque
generis in actione recitandæ [x], quæ reſervandæ? Hæc eſt
VELUT imperatoria virtus copias ſuas partientis ad caſus
præliorum, retinentis partes propter [y] caſtella tuenda, cuſ-
todiendaſve urbes, petendos commeatus, obſidenda itine-
ra, mari denique ac terra dividentis. Sed hæc [z] in ora- 14
tione præſtat omnia [a], cui adfuerint *natura*, *doctrina*, *ſtu-
dium*. Quare NEMO exſpectet, ut alieno tantum labore
ſit diſertus. Vigilandum ducat, iterum enitendum, pal-
lendum [b]: eſt facienda [c] ſua cuique vis, uſus [d], ſua ratio:
non reſpiciendum ad hæc, ſed in promtu habenda: nec
tamquam tradita, ſed tamquam innata. Nam viam de- 15
monſtrare velociter [e] ars poteſt, ſi qua eſt: verum ars ſatis
præſtat, ſi copias eloquentiæ ponit in medio: noſtrum eſt
uti eis ſcire. Reliqua [f] partium [g] eſt demum diſpoſitio: et 16
in his ipſis primus aliquis ſenſus, et ſecundus, et tertius:
qui non modo, ut ſint ordine collocati, elaborandum eſt,
ſed ut inter ſe juncti, atque ita cohærentes, ne commiſſura

[s] qua Jenſ. [t] *Vid. leg.* præponendæ. [u] opponendi *id.* [x] retractandæ G. [y] per G. Jenſ. [z] *om.* G. [a] præſtat, cui omnia G. Jenſ. [b] pollendum G. [c] *Forte leg.* faciendi. [d] *om.* G. Jenſ. [e] poteſt velocitas *iid.* [f] enim *inſ.* Jenſ. [g] artium G. Jenſ.

11. *more Homerico*] Qui non ab ovo, unde nata eſt Helena, incipit bellum Trojanum: ſed in media nos caſtra Græcorum et affectum jam bellum ducit; ea, quæ præceſſerunt, per narrationes ducum et alia artificia revocat. Sic Virgilius in ipſum mare nos projicit; Fenelonius in litus naufragum Calypsûs, &c.

14. *non reſpiciendum ad hæc*] Ut ad commentarios ſuos reſpiciunt, quos in orando deficit memoria.

16. *ne commiſſura pelluceat*] Ut ſcilicet in architectura, pictura, ſta-

17 pelluceat: corpus ſit, non membra. Quod ita continget, ſi et, quid in[h] quoque conveniat, viderimus, et ut verba verbis applicemus, non pugnantia, ſed quæ invicem complectantur. Ita res[i] diverſæ diſtantibus ex locis quaſi invicem ignotæ non[l] collidentur, ſed aliqua ſocietate cum[m] prioribus ac ſequentibus ſe copulaque[n] tenebunt: ac videbitur non ſolum compoſita oratio, ſed etiam continua. Verum longius fortaſſe progredior fallente tranſitu, et a diſpoſitione ad elocutionis præcepta labor: quod proximus liber inchoabit.

[h] quid quaque *iid.* [i] non *inſ. iid.* [l] *om. iid.* [m] ſed non Jenſ.
[n] tenebunt copula G.

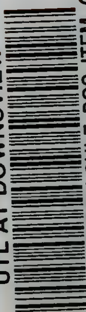
tuaria, muſicis, artibus omnibus denique ingenii, maxima in eo vis eſt, ut apta junctura unum quiddam efficiatur.

17. *fallente tranſitu*] Quod optimi quique magiſtri faciunt, ut præcepta ea ponant, quæ exemplorum ſimul vice fungantur, quod noſtro in primis ſolenne eſt; id hoc etiam in loco facit, ut, cum de diſpoſitione verborum agit, juvante rerum diſpoſitionem et aptos tranſitus, eadem a doctrina de diſpoſitione ad elocutionem tranſeat. Vid. 8, 2, 15.

ERRATA.

Pag. 45. col. 1. l. 1. *pro* Orat. 1, 67. *lege* Orat. 2, 67.
—— 56. col. 1. l. 9. *pro* judicavi *lege* indicavi.
—— 76. col. 2. l. 21. *pro* II, 3, 50. *lege* XI, 3, 50.
—— 132. col. 2. l. 11. *lege* experimentis
—— 239. col. 1. l. 6. *pro* agitur; *lege* agitur,

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 21 25 05 007 5